T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İDARİ YARGIDA İDDİA VE SAVUNMANIN GENİŞLETİLMESİ VE DEĞİŞTİRİLMESİ YASAĞI VE ISLAH (MİKTAR ARTIRIMI)

DOKTORA TEZİ

Halil YOLAL

KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

Ankara, 2024

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İDARİ YARGIDA İDDİA VE SAVUNMANIN GENİŞLETİLMESİ VE DEĞİŞTİRİLMESİ YASAĞI VE ISLAH (MİKTAR ARTIRIMI)

DOKTORA TEZİ

Halil YOLAL

KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Fatma Ebru GÜNDÜZ

Ankara, 2024

ONAY SAYFASI

Halil YOLAL tarafından hazırlanan "İdari Yargıda İddia ve Savunmanın Genişletilmesi ve Değiştirilmesi Yasağı ve Islah (Miktar Artırımı)" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi	Kabul / Red	Kurumu	İmza
Prof. Dr. Fatma Ebru GÜNDÜZ	Kabul	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Prof. Dr. Dilşat YILMAZ	Kabul	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	
Doç. Dr. Yeliz ŞANLI ATAY	Kabul	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Doç. Dr. Engin SAYGIN	Kabul	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Doç. Dr. Çınar Can EVREN	Kabul	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	

Tez Savunma Tarihi: 08/03/2024

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Doç. Dr. Muhammed Enes KALA
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü Vekili

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim. 08.03.2024.

İmza
Halil YOLAL

TEŞEKKÜR

Doktora tezimi hazırladığım süreçte hiçbir zaman yardımlarını esirgemeyen, her zaman yanımda olan değerli tez danışmanım Prof. Dr. Fatma Ebru GÜNDÜZ'e teşekkürü borç bilirim. Tezimi inceleyerek, görüş ve önerilerini paylaşan ve çalışmama katkılar sunan Prof. Dr. N. Münci ÇAKMAK ile Doç. Dr. Engin SAYGIN'a ve tez jürimde yer alarak beni onurlandıran Prof. Dr. Dilşat YILMAZ'a, Doç. Dr. Yeliz Şanlı ATAY'a ve Doç Dr. Çınar Can EVREN'e de şükranlarımı sunuyorum.

Tüm çalışmalarımda olduğu gibi bu tezin ortaya çıkma sürecinde de her zaman bana güvendiğini söyleyen, beni asla umutsuz bırakmayan hayat arkadaşım, fedakar eşim ve sevgili yol arkadaşım Hatice'ye ise aynı kalbi hislerle teşekkür ediyorum ve minnettar olduğumu ifade etmek istiyorum.

ÖZET

İDARİ YARGIDA İDDİA VE SAVUNMANIN GENİŞLETİLMESİ VE DEĞİŞTİRİLMESİ YASAĞI VE ISLAH (MİKTAR ARTIRIMI)

YOLAL, Halil

Doktora, Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Fatma Ebru GÜNDÜZ

Mart, 2024, 300 sayfa

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı görülmekte olan bir davada belli bir aşamadan sonra tarafların yapmış oldukları iddia ve savunmaları ile bağlı olduklarını, diğer bir ifadeyle iddia ve savunmalarını değiştiremeyecekleri ve genişletemeyeceklerini ifade eden bir ilkedir. Yasak başlangıcından sonra, davacı bakımından "iddianın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı"; davalı bakımından da "savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı" olarak karşımıza çıkar. Yasağın amacı ise kısaca, yargılamanın makul sürede sona erdirilmesi ve sürüncemede bırakılmasının önlenmesidir.

Söz konusu ilke genel itibariyle subjektif hakkı korumayı esas alan hukuk yargılamasında kendisine geniş bir uygulama alanı bulurken, kamu düzenini ve kamu yararını korumaya dayalı idari yargılama hukukunda daha dar bir uygulama alanına sahiptir. Nitekim idari yargılama hukukunda var olan re'sen araştırma ilkesi sonucunda yasak yalnızca dava konusunun genişletilmesi ve değiştirilmesi açısından söz konusu olmuştur.

Hukuk yargılamasında yasağın en önemli istisnası olan ıslah müessesesi idari yargılama hukukunda mevzuatsal engeller nedeniyle yargı kararlarında uygulama alanı bulamamıştır. Bu durum ise birçok AİHM yargılamasında hak ihlali kararı ile karşılaşmamıza sebep olmuştur. Bu nedenle 6459 sayılı Kanun ile 2013 yılında yürürlüğe giren ve çalışmamızın esaslı kısmını oluşturan tam yargı davalarında miktar artırımına izin veren düzenleme mevzuata kazandırılmıştır.

Çalışmamızın amacı hukuk yargılamasında var olan iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ve bunun en önemli istisnası olan ıslah müessesesinin detaylarını ortaya koyarak, idari yargılamada var olan düzenlemelerin kapsamını, uygulanabilirliğini ve farklılıklarını tespit etmeye çalışmaktır. Böylece 6459 sayılı Kanun ile getirilen düzenleme ile idari yargılama sistemine dahil edilen miktar artırım imkanının neden ıslah olarak nitelendirilmemesi gerektiği de ortaya konulacaktır. Öte yandan, kanun koyucu söz konusu düzenlemeyi detaylı bir şekilde ele almadığından, düzenlemenin amacına hasıl olabilmesi açısından tarihçesi, getiriliş amacı ve nasıl uygulanması gerektiği hususları, yargı kararlarına da yer verilerek ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: İddia ve Savunma, Genişletme Yasağı, Değiştirme Yasağı, Islah, Miktar Artırımı

ABSTRACT

THE PROHIBITION OF EXTENSION AND ALTERATION OF CLAIM AND DEFENSE AND AMENDMENT (AMOUNT INCREASE) IN ADMINISTRATIVE JURISDICTION

YOLAL, Halil

Ph. D, Department of Public Law

Supervisor: Prof. Dr. Fatma Ebru GUNDUZ

March, 2024, 300 pages

The prohibition of extension and alteration of claim and defense is a principle indicating that the parties are bound by their claims and defenses made in an ongoing lawsuit after a certain stage, in other words, they cannot alteration or extension claims and defenses. Following the commencement of the prohibition, for the plaintiff, it appears as the "prohibition of extension and alteration of claim" and for the defendant, it appears as the "prohibition of extension and alteration of defense." The purpose of the prohibition, in short, is to ensure the expeditious conclusion of the litigation and prevent it from being prolonged.

The aforementioned principle generally finds a broad application in civil procedure that primarily aim to protect subjective rights, while it has a narrower scope in administrative jurisdiction law, which is based on preserving public order and public interest. Indeed, in administrative jurisdiction law, due to the principle of ex officio examination, the prohibition only arises concerning the extension and alteration of the subject matter of the case.

The procedure of amendment, which is the most important exception to the prohibition in civil procedure, has not found application in judicial decisions in administrative jurisdiction law due to legislation obstacles. This situation has led to numerous judgments of violation of rights by the European Court of Human Rights (ECHR). Therefore, the provision allowing an increase in the amount in full remedy cases, which constitutes the substantial part of our study, was incorporated into the legislation with Law No. 6459 enacted in 2013.

The aim of our study is to reveal the details of the prohibition of extension and alteration of claim and defense existing in civil procedure, along with its most important exception, the procedure of amendment, by identifying the scope, applicability, and differences of the regulations existing in administrative jurisdiction. Thus, it will also be demonstrated why the possibility for an increase in the amount introduced by Law No. 6459 and included in the administrative justice system should not be considered as an amendment. Furthermore, since the legislator did not thoroughly address this regulation, its history, purpose of introduction, and how it should be applied will be extensively examined, along with reference to judicial decisions, in order to achieve the purpose of the regulation.

Keywords: Claim and Defense, Extension Prohibition, Alteration Prohibition, Amendment, Amount İncrease

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI i

BEYAN ii

TEŞEKKÜR iii

ÖZET iv

ABSTRACT v

İÇİNDEKİLER vi

KISALTMALAR DİZİNİ x

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
İDDİA VE SAVUNMANIN GENİŞLETİLMESİ VE DEĞİŞTİRİLMESİ YASAĞI

1. Hukuk Yargılamasında İddia ve Savunmanın Genişletilmesi ve Değiştirilmesi Yasağı.. 6

1.1. Yasağın Dayanağı Teksif İlkesi 10

1.2. Yasağın Amacı 17

1.3. Yasağın Davanın Unsurları Açısından Görünümü 18

1.3.1. Davanın Konusu 19

1.3.2. Davanın Sebebi 21

1.3.3. Davanın Tarafları 24

1.4. Yasağın Başlangıcı 27

1.4.1. 1086 Sayılı HUMK Döneminde Yasağın Başlangıcı 27

1.4.2. 6100 Sayılı HMK Döneminde Yasağın Başlangıcı 28

1.5. Yasağın Uygulanmadığı Haller ve İstisnaları 33

1.5.1. Karşı Tarafın Açık Muvafakati 35

1.5.2. Islah 37

1.5.3. Feragat ve Kabul 38

1.5.4. Tarafta İradi Değişiklik ve Dava Konusunun Devri 39

1.5.5. Belirsiz Alacak Davası 39

1.6. Yasağın Kanun Yolu Aşamalarında Uygulanışı 40

2. İdari Yargılama Hukukunda Re'sen Araştırma İlkesi ve İddia ve Savunmanın Genişletilmesi ve Değiştirilmesi Yasağı 43

2.1. Re'sen Araştırma İlkesi 44

2.2. Dava Dosyasının Tekemmülü 51

2.3. İddia ve Savunmanın Genişletilmesi ve Değiştirilmesi Yasağı 53

2.3.1. Yasağın Davanın Unsurları Açısından Görünümü 58

2.3.1.1. Davanın Konusu 58

2.3.1.2. Davanın Sebebi 62

2.3.1.3. Davanın Tarafları 69

2.3.2. Yasağın Başlangıcı 74

2.3.3. Yasağın İstisnaları 83

2.3.3.1. Miktar Artırımı 83

2.3.3.2. Feragat 84

2.3.3.3. Kabul 88

2.3.4. Yasağın Kanun Yolu Aşamalarında Uygulanışı 91

İKİNCİ BÖLÜM
ISLAH

1. Tarihsel Gelişim 95

2. Kavram- Amaç- Benzer Kurumlardan Farkı 100

3. Hukuk Yargılamasında Islah 103

3.1. Islahın Kapsamı 104

3.1.1. Davanın Konusu 106

3.1.2. Davanın Sebebi 110

3.1.3. Davanın Tarafları 111

3.2. Islaha Başvurulmasını Gerektirmeyen Haller 113

3.3. Islaha Başvurulamayacak Haller 116

3.4. Islaha Başvurulabilme Şartları 119

3.4.1. Taraf Usul İşleminin Bulunması ve Taraflarca İstenmesi 119
3.4.2. Bir Defaya Mahsus Başvurulabilmesi ve Gerekli Giderin Yatırılması 121
3.5. Islaha Başvurulabilme Zamanı 125
3.6. Islahın Çeşitleri 130
3.6.1. Kısmen Islah 130
3.6.2. Tamamen Islah 131
3.7. Islahın Sonuçları 133
3.7.1. Zamanaşımı 135
3.7.1.1. Kısmen Islah Açısından Zamanaşımı 136
3.7.1.2. Tamamen Islah Açısından Zamanaşımı 138
3.7.2. Faiz 138
4. İdari Yargılama Hukukunda Islah 141
4.1. Dava Konusunun Genişletilmesi ve Değiştirilmesi Yasağının Ortaya Çıkardığı Durumlar 142
4.1.1. Islahın İdari Yargılama Hukukundaki Durumuna Dair Yargı Kararları 149
4.1.2. Miktar Belirtme Zorunluluğu ve 1983 Tarihli Danıştay İçtihadı Birleştirme Kurulu Kararı 156
4.1.3. Tam Yargı Davalarında Aleyhe Nispi Vekalet Ücreti Ödenmesine İlişkin Kararlar 162
4.1.4. Okçu-Türkiye Davası ve AİHM'de Görülen Benzer Davalar 165
4.2. 6459 Sayılı Kanunun Kabulü 168
4.3. Miktar Artırımının Etkisi 173
4.4. İptal Davalarında Islah Müessesesinin Uygulanabilirliği 179

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İDARİ YARGILAMA HUKUKUNDA MİKTAR ARTIRIMI

1. Miktar Artırımının Şartları 185
1.1. Görülmekte Olan Bir Tam Yargı Davasının Bulunması 185
1.2. Davacı Tarafından Talep Edilmesi ve Harcın Yatırılması 189
1.3. Nihai Karar Verilinceye Kadar Başvurulması 199

1.3.1. Kanun Yolu Aşamalarında Miktar Artırımı 202
1.3.1.1. İstinaf Kanun Yolu Aşamasında Miktar Artırımı 202
1.3.1.2. Temyiz Kanun Yolu Aşamasında Miktar Artırımı 208
1.3.1.3. Yargılamanın Yenilenmesi Kanun Yolu Aşamasında Miktar Artırımı . 210
1.3.1.4. Nihai Kararın Verildiği Aşamaya Dönülmesi Durumunda Miktar Artırımı 213
1.3.1.5. Miktar Artırım Hakkının Kanun Yollarına Başvurularda Etkisi 218
1.3.2. Nihai Karar Öncesi Miktar Artırım Hakkının Hatırlatılması 222
1.4. Bir Defaya Mahsus Başvurulabilmesi 225
2. Miktar Artırımının Konusu 231
2.1. Dava Konusu Edilmeyen İstemlerin Durumu 233
2.2. Manevi Tazminatta Miktar Artırımı 236
2.3. Talebin Daraltılması 242
3. Miktar Artırımının Sonuçları 246
3.1. Dava Açma Süreleri 246
3.2. Faiz 248
3.3. Tek Hakim Sınırı 254
3.4. Derdest Davalar 257
SONUÇ 262
KAYNAKÇA 268

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	Ankara Barosu Dergisi
AD	Adalet Dergisi
AİD	Amme İdaresi Dergisi
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AÜHFD	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜSBE	Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
AYİM	Askeri Yüksek İdare Mahkemesi
AYİMD	Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Dergisi
AYM	Anayasa Mahkemesi
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
DBB	Danıştay Bilgi Bankası
DD	Danıştay Dergisi
DDK	Dava Daireleri Kurulu
DEÜHFD	Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
DKD	Danıştay Kararlar Dergisi
E.	Esas
GÜHFD	Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
HGK	Hukuk Genel Kurulu
HMK	Hukuk Muhakemeleri Kanunu
HUMK	Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu
HÜHFD	Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
İBBGK	İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulu
İBD	İstanbul Barosu Dergisi
İBK	İçtihadı Birleştirme Kurulu
İDDGK	İdare Dava Daireleri Genel Kurulu
İDDK	İdare Dava Daireleri Kurulu
İİK	İcra İflas Kanunu
İÜHF	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
İÜHFM	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
İYUK	İdari Yargılama Usulü Kanunu

K.	Karar
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
Md.	Madde
MİHDER	Medenî Usûl ve İcra İflas Hukuku Dergisi
MTK	Milletlerarası Tahkim Kurulu
RG	Resmi Gazete
s.	Sayfa
s.e.t.	Son Erişim Tarihi
SDÜHFD	Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
TAAD	Türkiye Adalet Akademisi Dergisi
TBB	Türkiye Barolar Birliği
TBK	Türk Borçlar Kanunu
THD	Terazi Hukuk Dergisi
TL	Türk Lirası
UYAP	Ulusal Yargı Ağı Projesi
UYM	Uyuşmazlık Mahkemesi
vd.	Ve devamı
VDDK	Danıştay Vergi Dava Daireleri Kurulu
VWGO	Verwaltungsgerichtsordnung (Alman İdari Yargılama Usulü Kanunu)
Y.	Yıl
YBB	Yargıtay Bilgi Bankası
YBHD	Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi
YKD	Yargıtay Kararları Dergisi
YTL	Yeni Türk Lirası

GİRİŞ

Hukuk yargılamasının (medeni yargılama hukuku) önemli kavramlarından olan ve davanın taraflarının belli usul kesitinden sonra mahkemeye sunmuş oldukları iddia ve savunmaların dikkate alınmaması anlamına gelen teksif ilkesi gereğince, tarafların dikkate alınmasını istedikleri ve mahkeme kararına etki edeceğini düşündükleri iddia ve savunmaların mahkemeye belli bir aşamaya kadar sunulması gerekir. Teksif ilkesi ile yargılamanın gereksiz yere uzatılmasının önlenmesi, başlangıçta bütün ana hatlarının belli olması sağlanarak sonradan usul ekonomisi ilkesine aykırı bir şekilde davanın değiştirilmesinin engellenmesi amaçlanmaktadır.

Teksif ilkesinin konusunu, davacının ileri sürdüğü iddialar ve davalının bu iddialara karşı ileri sürdüğü savunmalar oluşturur. Buradan çıkan sonuca göre, teksif ilkesi iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağını içinde barındırır. Çünkü iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağına göre, yargılama esnasında kanunla belirlenmiş bir aşamadan sonra davacı iddiasını, davalı ise savunmasını değiştiremez ve genişletemez. Bu durum, hem davacının hem de davalının yargılama başlangıcından itibaren yapacağı işlemlerde daha dikkatli olmalarına sebep olur.

Teksif ilkesi ile her ne kadar yargılamanın hızlı bir şekilde ilerlemesi ve sürüncemede kalmaması amaçlanıyor olsa da yargılama hukukunun adil bir karar verilmesini ve gerçeğe ulaşılmasını sağlama amacının da göz ardı edilmemesi gerekir. Bu sebeple de usul kurumları, davanın usul ekonomisi içinde görülmesi ile gerçeğe ulaşılması arasında adil bir terazi ile düzenlenmeli, usulün katı şekilciliğinden arındırılmalıdır. İşte bu nedenledir ki teksif ilkesinin uzantısı olan iddianın ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının da katı bir şekilde uygulanmaması adına istisnaları bulunmaktadır. Bu istisnalardan biri, çalışmamızın da konusunu oluşturan ıslah müessesesidir.

Sözlükte düzeltme anlamına gelen ıslah, aslında bir hukuk yargılaması kavramıdır. Nitekim 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu (HUMK) ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununda (HMK) kendine yer bulmuştur. Bahsedilen Kanunlarda, ıslah tek taraflı olarak, davanın taraflarının iddia ve savunmalarını belli bir usul kesitinden sonra imkan verildiği ölçüde değiştirmelerini veya genişletmelerini sağlar. Bir nevi tarafların değiştirmek istediği işlemler için düzenlenmiş telafi yöntemidir. Kısmen ve tam(tamamen)

ıslah olarak ikiye ayrılmış olup, usul ekonomisi nedeniyle tahkikat aşamasına kadar bir defalığına kullanılabilir.

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı, medeni yargılama hukukumuzda var olduğu üzere idari yargılama hukukumuzda da yer almaktadır. Ancak medeni ve idari yargılama hukukunun amaçları birbiri ile paralel olmadığından, diğer bir ifadeyle medeni yargılama hukukunun amacının sübjektif hakkın tespiti ve cebri icraya imkan veren adil bir hüküm kurmak; idari yargılama hukukunun amacının da esasen medeni yargılama hukukunundakinden daha yoğun bir şekilde kamu düzenini ve kamu yararını korumak olduğu düşünüldüğünde, iddianın ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının uygulanma derecesi, yoğunluğu ve şartları da her iki yargılama hukuku açısından farklılık göstermektedir.

İdari yargılama hukukumuzda re'sen araştırma ilkesinin uygulanması sebebiyle iddianın ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı hukuk yargılamasına nazaran yoğun değildir. İfade edileceği üzere idari yargılama hukukunda tarafların vakıaları değiştirmeleri veya genişletmeleri mümkündür. Ancak belli bir aşamadan sonra davanın konusunu oluşturan netice-i talebin değiştirilmesi ise mümkün değildir. Netice-i talebin değiştirilmemesi kuralı için 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun(İYUK) ilk halinde bir istisna da öngörülmemiştir. Bu durum birçok yargılamada mağduriyetler doğurmuş ve başta Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde (AİHM) olmak üzere hak ihlali kararlarına da sebebiyet vermiştir. Her ne kadar birtakım içtihadı birleştirme kararları ve bazı uygulamalar ile oluşacak mağduriyetler azaltılmaya çalışılmışsa da bu fiili durumlar yasada açıkça düzenlenebilecek bir istisna kadar etkili olmamıştır.

Anayasa Mahkemesi ve Danıştay tarafından, İYUK'ta hüküm bulunmayan hallerde hangi hususlarda HMK'nın uygulanacağını düzenleyen 31. maddede yer verilmediğinden, ıslah müessesesinin idari yargılama hukukunda uygulanmayacağına ilişkin kararlar verilmiştir. Ayrıca ilk davada ileri sürülemeyen kısımlar yönünden açılan ikinci davalar da İYUK'ta yer alan dava açma süresine ilişkin düzenlemelere uygun bir şekilde açılmadığından süre aşımı yönünden reddedilmiştir.

Tüm bu nedenlerle, ülkemizde 4. yargı paketi olarak isimlendirilen çalışmalar sonucu 6459 sayılı *"İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğü Bağlamında Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"* kabul edilerek ve 30.04.2013 tarihli Resmi Gazetede

yayımlanarak İYUK'a ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanununa(AYİMK) *"Ancak, tam yargı davalarında dava dilekçesinde belirtilen miktar, süre veya diğer usul kuralları gözetilmeksizin nihai karar verilinceye kadar, harcı ödenmek suretiyle bir defaya mahsus olmak üzere artırılabilir ve miktarın artırılmasına ilişkin dilekçe otuz gün içinde cevap verilmek üzere karşı tarafa tebliğ edilir."* ifadeleri eklenmiştir.

6459 sayılı Kanun ile ilk kez dava konusu talep sonucunun değiştirilmesi imkanı idari yargılama hukukunda düzenlenmiştir. Düzenlemede ıslah ifadesi yer almamış olsa da, kısmen de olsa hukuk yargılamasındaki ıslah müessesesine benzerliği nedeniyle birçok akademik eserde ve yargı kararlarında ilgili düzenleme ifade edilirken ıslah terimi kullanılmıştır. Ayrıca madde gerekçesinde de düzenleme açıklanırken ıslah ifadesi tercih edilmiştir. Ancak sebepleri çalışmada daha detaylı ele alınacağı üzere yürürlüğe giren bu düzenleme yalnızca tam yargı davalarında talep edilen dava konusu miktarın artırılmasını sağladığından ve bu nedenle de adli yargıdaki ıslah kavramını tam olarak karşılamadığından, başlıkta olduğu üzere çalışmada "miktar artırımı" ifadesine yer verilmiştir.

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ve bu yasağın istisnası olan ıslah müessesesinin idari yargılama hukukundaki durumu açıklanmaya çalışılırken öncelikle kavramların esasen kendilerine yer buldukları hukuk yargılamasındaki mevcut durumları ele alınacak, akabinde ise idari yargılama hukukundaki uygulamaya yer verilecektir. Böylece hem iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı hem de ıslah(miktar artırımı) düzenlemesinin amacı, uygulanış şekli, etkileri karşılaştırmalı şekilde ele alınıp değerlendirilecek ve 6459 sayılı Kanun ile getirilen miktar artırım düzenlemesinin uygulamadaki sıkıntılara ve getiriliş amacına çözüm olup olamayacağı ortaya konulacaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının hukuk yargılamasındaki dayanağı olan teksif ilkesi anlamı, amacı ve diğer ilkelerle olan ilişkisi değerlendirilerek ele alınacaktır. Akabinde yasağın hukuk yargılamasındaki amacı, başlangıcı, uygulaması, istisnaları ve kanun yollarındaki uygulanışı ele alınacaktır. Yasağın hukuk yargılamasında durumun sonra ise idari yargılama hukuku açısından konunun değerlendirilebilmesi adına öncelikle re'sen araştırma ilkesinin idari yargılama hukukundaki uygulanışına yer verilecektir. Tüm bu bölüm içeirisndeki anlatımlardan sonra ise idari yargılama hukukunda iddia ve savunmanın genişletilme ve değiştirilme yasağının var olup olmadığı, başlangıcı, davanın hangi unsurlarında ne şekilde

uygulandığı, istisnaları ve kanun yollarındaki uygulanışı doktirinde yer alan görüşlerle birlikte tüm hatları ile incelenmeye çalışılacaktır.

İkinci bölümde, ıslah müessesesinin içeriğine ve uygulanışına geçmeden önce tarihsel gelişimi, mukayeseli hukuktaki yeri, kavram ve benzer kurumlarla olan farkına değinilecektir. Devamında birinci bölümde olduğu üzere ıslah müessesesinin öncelikle esasen var olduğu hukuk yargılamasındaki kapsamı, uygulanışı, şartları, çeşitleri ve sonuçları üzerinde genel hatları ile durulacaktır. İdari yargılama hukukunda ıslah müessesesinin var olup olmadığı ortaya konulurken ise 6459 sayılı Kanun öncesi durum yargı kararları ile ele alınacak ve 6459 sayılı Kanun ile getirilen düzenlemenin etkisi, kapsamı ve sonuçları çerçevesinde ıslah olup olmadığı ve idari yargılama hukukundaki durumu açıklığa kavuşturulmaya çalışılacaktır.

Son bölüm olan üçüncü bölümde ise, artık 6459 sayılı Kanun ile getirilen düzenleme miktar artırımı olarak adlandırılacak ve miktar artırımının şartları, konusu ve sonuçları doktrinde yer alan görüşlerle ve uygulamada konuya ışık tutan yargı kararlarıyla detaylı olarak sunulmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM
İDDİA VE SAVUNMANIN GENİŞLETİLMESİ VE DEĞİŞTİRİLMESİ YASAĞI

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı, tarafların önceden belirlenmiş süre veya usul kesiti içerisinde ileri sürmedikleri, bir diğer ifadeyle yargılama organına sunmadıkları iddia ve savunmaları yargılamaya dahil edememeleri anlamına gelir. Usul kesiti veya önceden belirlenen süre ise, bir usul işleminin geçerli olacak şekilde yapılabilmesi için öngörülmüş olan zaman aralığıdır[1]. Buna göre usul kesitinden yargılamanın aşamaları anlaşılır ve hukuk yargılamasında dilekçeler teatisi, ön inceleme, tahkikat, sözlü yargılama ve hüküm aşamalarının her biri ayrı birer usul kesiti olarak nitelendirilir[2].

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ile yargılamanın gereksiz uzamaması, dava malzemesinin başlangıçta hazırlanması, yargılamanın en az giderle tamamlanması sağlanılır ve böylece davanın uzaması gibi amaçlarla yapılabilecek kötü niyetli taleplerin de önüne geçilmiş olunur.

Fransız hukukunda "davanın değişmezliği"[3] kuralı olarak kendine yer bulan bu müessese, hukuk yargılamamızda ise "iddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağı" olarak adlandırılmakta ve köken olarak Roma hukukuna kadar uzandığı ifade edilmektedir[4]. Bu kural uyarınca davacı iddiasını, davalı ise savunmasını davada bir süre sonra genişletemez ve değiştiremez[5]. Ayrıca iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı her iki taraf açısında da tatbik edilerek, hukuki dinlenilme hakkı, hak arama özgürlüğü ve silahların eşitliği ilkesinin uygulanması sağlanılır[6].

---

[1] **Mazlum**, **Nagihan**(2021) 'Medeni Usul Hukukunda Teksif İlkesi' AÜHFD, C:70, S:1, s.110.
[2] **Akkaya**, **Tolga**(2017) Medeni Usul Hukuku Bakımından Boşanma Davası, Ankara, Yetkin, s.140.
[3] **Chapus, René**(2008) Droit du contentieux administratif, 13.Baskı, Paris, Montchrestien, s.775; aktaran **Kaplan**, **Gürsel**(2019) 'İddia ve Savunmanın Genişletilmesi veya Değiştirilmesi Yasağı İlkesinin İdari Yargılama Hukukunda Uygulanabilirliği' DÜHFD, C:24, S:41, s.186.
[4] **Yılmaz**, **Ejder** (1983) 'İdari Yargıda İddia ve Savunmanın Genişletilmesi/Değiştirilmesi Yasağı' ABD, S:3-4, s.13.
[5] **Pekcanıtez**, **Hakan**/ **Atalay**, **Oğuz**/**Özekes**, **Muhammet**(2013) Medeni Usul Hukuku, Ankara, Yetkin, s.368
[6] **Tanrıver**, **Süha**(2020) Medeni Usul Hukuku, 3.Baskı, Ankara, Yetkin, s.363.; **Hanağası**, **Emel**(2016) Medeni Yargılama Hukukunda Silahların Eşitliği, Ankara, Yetkin, s.378.

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı, HUMK'ta 185. ve 202., HMK'da ise 141., 319. ve 428. maddelerde düzenlenmiştir. Bununla birlikte İYUK'un 31. maddesinde, HUMK'a atıf yapılan konular arasında, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı yer almamış; İYUK'un 16. maddesinin 4. fıkrasında örtülü bir şekilde kendisine yer bulmuştur.

Çalışmamızda, idari yargılama hukukunda konunun nasıl uygulandığını ve kendisine yer bulduğunu ortaya koymak amacıyla ilk olarak iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının kaynağı olan teksif ilkesinin egemen olduğu ve yasağın daha kapsamlı bir şekilde uygulandığı hukuk yargılamasında iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ele alınacaktır. Böylece idari yargılama hukukunda iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının var olup olmadığını, varsa hangi kapsamda uygulandığını açıklamak ve kıyaslamak daha uygun düşecektir[7].

1. Hukuk Yargılamasında İddia ve Savunmanın Genişletilmesi ve Değiştirilmesi Yasağı

Anayasamızda korunan ve güvence altına alınan (Anayasa md. 36) hak arama özgürlüğünün medeni yargılama hukukundaki görünümü, kişilere tanınan dava hakkıdır. Kişilerin kendisine tanınan ve hukuken korunan bir hakkın, ihlal edildiği ya da tehlikeye düşürüldüğü iddiası ile var olan uyuşmazlığın çözümlenmesi için yargı organlarına yaptığı başvuruya "dava" denir[8]. Hakkının ihlal edildiğini ileri süren ve davacı olarak nitelendirilen kişi bu iddialarını ve talebini; kendisine dava açılmış olan ve davalı olarak nitelendirilen kişi de bu iddia ve taleplere karşılık vereceği savunma vakıalarını ve talebini mahkemeye vereceği dilekçeler aracılığıyla oluşturacaktır. Bu şekilde de dava dediğimiz olgu karşımıza çıkacaktır.

Dava bir usul hukuku işlemidir ve mahkemeler aracılığıyla, ihlal ya da inkar edilen hukuk kurallarına uyulması için bireyler dava yolu ile zorlanır ve böylece hak ihlallerinin önüne geçilmesi amaçlanır[9]. Yasal düzenlemelere bakıldığında dava açılmaya bağlanan birtakım usul hukukuna ve maddi hukuka ilişkin sonuçlar bulunmaktadır. Maddi hukuk bakımından sonuçlarına, zamanaşımının kesilmesi veya hak düşürücü sürenin korunması,

[7] Aynı yönde bkz. **Yılmaz**(1983), s.11 vd.; **Kaplan**(2019), s.189 vd.
[8] **Postacıoğlu**, **İlhan**(1975) Medeni Usul Hukuku Dersleri, İstanbul, Sulhi Garan Matbaası, s.179.; **Tüzüner**, **Özlem**(2007) 'Dava Hakkı Unsuru Olarak "Hak" ' Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S:2, s.498.
[9] **Belgesay**, **Mustafa Reşit**(1943) Dava Teorisi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, s.5.

şahsa bağlı hakların malvarlığı hakkına dönüşmesi, davalının temerrüde düşürülmesi; usul hukuku bakımından sonuçlarına ise, mahkemenin davayı inceleyip karara bağlama zorunluluğu, derdestlik, davayı geri alma yasağı, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı örnek verilebilir[10].

Davanın açılmasının usul hukuku sonuçlarından biri olan iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı, HMK'nın "İddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi" başlıklı 141. maddesinde düzenlenmiştir[11]. Her ne kadar maddede açıkça yasak ifadesi kullanılmamışsa da iddia veya savunmaların genişletilebileceği veya değiştirilebileceği durumlar düzenlenmiş olduğundan maddede yer alanlar haricindeki durumların yasak kapsamında olduğu anlaşılmaktadır. Ancak basit yargılama usulünde iddia ve savunmanın genişletilmesini veya değiştirilmesini düzenleyen HMK'nın 319. madde başlığında ve içeriğinde ise iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı açık şekilde ifade edilmiştir[12].

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı en basit haliyle belli bir yargılama aşamasından sonra tarafların yapmış oldukları iddia ve savunmaları ile bağlı oldukları usuli bir kurum olarak tanımlanabilir[13]. Yasak başlangıcından sonra artık davacı açısından "iddianın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı"; davalı açısında da "savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı" söz konusudur. Böylece taraflar mahkemeye karşı sunmuş oldukları iddia ve savunmalarını değiştiremeyecekleri gibi bunlara ekleme de yapamazlar. Yargıtay da bir kararında dava dilekçesi ile davalının taşınmazın satışına aracılık ettiğinin iddia edilmesi üzerine sonraki bir aşamada şirket hisse devrine aracılık ettiğinin ileri sürülmesinin, HMK'nın 141. maddesi uyarınca iddianın genişletilmesi kapsamında olduğunu ifade etmiştir[14].

---

[10] **Özmumcu**, **Seda**(2013) 'Davanın Açılmasına Bağlanan Hukuki Sonuçların Davanın Açılmamış Sayılması Halinde Değerlendirilmesi' İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:70, S:2, s.184-199.

[11] HMK md. 141: *"(1)Taraflar, cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçeleri ile serbestçe iddia veya savunmalarını genişletebilir yahut değiştirebilirler. Dilekçelerin karşılıklı verilmesinden sonra iddia veya savunma genişletilemez yahut değiştirilemez. (2) İddia ve savunmanın genişletilip değiştirilmesi konusunda ıslah ve karşı tarafın açık muvafakati hükümleri saklıdır."*

[12] HMK md. 319: "*İddianın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağı dava açılmasıyla; savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağı cevap dilekçesinin mahkemeye verilmesiyle başlar."*

[13] **Arslan**, **Ramazan/ Yılmaz**, **Ejder/ Taşpınar Ayvaz**, **Sema/ Hanağası**, **Emel**(2020) Medeni Usul Hukuku, 6.Baskı, Ankara, Yetkin, s.353.; **Atalı**, **Murat/Ermenek**, **İbrahim/Erdoğan**, **Ersin**(2020) Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı, 3.Baskı, Ankara, Yetkin, s.404.

[14] Yargıtay 13.Hukuk Dairesi, 15.06.2017, E:2016/3499 K:2017/7504, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 08.01.2022.

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağını mukayeseli hukuk açısından inceler isek örneğin Almanya'da yasak yalnızca davacı açısından kabul edilmiş olup davalı açısından öngörülmemiştir[15]. Alman medeni usul hukukunda davacının sözlü yargılama aşamasının sonuna kadar savunma açısında itiraz ve def'ilerini ileri sürebileceği, bununla birlikte ileri sürülmemesinde kusurunun bulunmadığı savunma sebeplerini de yargılamanın sonuna kadar sunabileceği belirtilmiştir[16]. Ancak bizim usul kanunumuz ve birtakım usul kanunlarında(Neuchatel, Vaud Usul Kanunu(2011 de yürürlüğe giren ve tüm kanton usul kanunlarını yürürlükten kaldıran İsviçre Medeni Usul Kanunu öncesi) ve İngiliz Hukuku) ise davalı bakımından da yasak kabul etmiştir[17].

İsviçre Medeni Usul Kanunu yürürlüğe girmesinden önce var olan birtakım kanton kanunlarında ise yasağa ayrıca yer verilmemiş, yasak ayrıksı bir durum olarak görülmüştür(Bern Usul Kanunu)[18]. İsviçre Medeni Usul Kanununda ise, "dava değişikliği" başlıklı 227. maddesi uyarınca davanın başından beri sürdürülen taleple esas yönünden bağlantılı olması veya karşı tarafın rızası halinde, davanın değiştirilmesi veya davada yeni talepte bulunulması mümkün olduğundan davanın değiştirilmesi yasağının mevcudiyeti söz konusu değildir[19].

Alman Usul Kanununda ise mahkemenin değişikliği amaca uygun görmesi veya karşı tarafın izni halinde davanın değiştirilmesini olanaklı kılmıştır[20]. Davada ileri sürülen temel konular değiştirilmeksizin vakıalarla ilgili açıklamaların yapılması, bunların tamamlanması, istem sonucunun artırılması ve ileri sürülen talepler yerine yeni ortaya çıkan vakıalar nedeniyle başka taleplerde bulunulması ise yasak kapsamında öngörülmemiştir[21]. Doktrinde Alman hukukunda dava değiştirmenin kural olduğu, yasağın istisna olduğu belirtilmiştir[22].

Avusturya hukukunda ise dava sebebi değişmeksizin, vakıaların değiştirilmesi, düzeltilmesi, istem sonucunun daraltılması veya yeni bir dava konusunun ikame edilmesi

---

[15] **Alpay**, **Ece**(2020) İngiliz ve Türk Yargılama Hukukunda Sözlülük İlkesi, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, s.119.
[16] **Eroğlu**, **Orhan**(2021) Islah, 4.Baskı, Ankara, Seçkin, s.41.
[17] **Yılmaz**, **Ejder**(2021) Medeni Yargılama Hukukunda Islah, 5.Baskı, Ankara, Yetkin, s.114.; **Deren Yıldırım**, **Nevhis**(2003) 'Teksif İlkesi Açısından İstinaf' İstinaf Mahkemeleri Uluslararası Toplantı, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, s. 97
[18] **Yılmaz**(2021), s. 98.
[19] **Yılmaz**(2021), s. 97.
[20] **Alpay**, s.119.; **Ercan Özler**, **Meltem**(2019) Medeni Usul Hukukunda Dava Konusu, İstanbul, On İki Levha, s.446.
[21] **Üstündağ**, **Saim**(1967) İddia ve Müdafaanın Değiştirilmesi Yasağı, İstanbul, Cezaevi Matbaası, s.9.; **Eroğlu**(2021), s.41.
[22] **Yılmaz**(2021), s. 109.

yasak kapsamında görülmemiştir[23]. Japon Usul Kanununda da davanın değiştirilmesi ancak davanın temeli değişmedikçe ve davayı önemli ölçüde uzatmadıkça mümkündür. Menfaat veya dava malzemesi değişmiyorsa davanın temelinin değişmediği kabul edilir[24]. Diğer bir örnek Yunan Usul Kanununda ise dava kural olarak değiştirilemez, ancak davalının veya mahkemenin izni ile sözlü yargılama safhasına kadar dava değiştirilebilir, ayrıca davacı ilk derece aşamasının sonuna kadar dava sebebini değiştirmeksizin iddialarını tamamlayabilir, istem sonucunu artırıp azaltabilir[25].

Hukuk yargılamamızda iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı sayılan haller kısaca, davacı bakımından talep sonucunun ve dava sebebinin genişletilmesi ve değiştirilmesi halleri iken, davalı bakımından başkaca savunma sebeplerinin, def'ilerin veya itirazların sonradan ileri sürülmesi ile vakıaların genişletilmesi ve değiştirilmesidir[26]. Hukuki sebeplerin değiştirilmesi ise iddianın ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı kapsamında kabul edilmez. Çünkü Türk hukuk sisteminde, mahkemenin doğru hukuk kuralını bulup uygulama yükümlülüğü bulunmaktadır[27]. HMK'nın 33. maddesinde "*Hâkim Türk hukukunu re'sen uygular."* hükmüne açıkça yer verilmiştir.

HMK'ın 428. maddesi uyarınca tahkim yargılamasında da iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı düzenlenmiştir. Maddenin konumuzla ilgili üçüncü fıkrası ise şu şekildedir: *"Taraflar, aksini kararlaştırmış olmadıkça, tahkim yargılaması sırasında iddia ve savunmalarını değiştirebilir veya genişletebilirler. Ancak, hakem veya hakem kurulu, bu işlemin gecikerek yapılmış olduğunu veya diğer taraf için haksız bir şekilde büyük zorluk yarattığını ve diğer durum ve koşulları dikkate alarak, böyle bir değişiklik veya genişletmeye izin vermeyebilir. İddia veya savunma tahkim sözleşmesinin kapsamı dışına çıkacak şekilde değiştirilemez veya genişletilemez*". Kısaca tahkim yargılamasında iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi hususunda istisnalar haricinde serbestlik söz konudur. HMK'nın 141. maddesi dikkate alındığında, tahkim yargılamasında var olan iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının daha az katı olduğu açıktır[28].

[23] **Yılmaz**(2021), s. 106.
[24] **Nakamura, Hideo**(1976) Die Klageanderung in der Japanicchen Zivilprozessordnung, Grundprobleme des Zivilprozessrechts, s.125-133; aktaran **Yılmaz**(2021), s.110-111.
[25] **Yılmaz**(2021), s.110-111.
[26] **Eroğlu**(2021), s.58.
[27] **Akil**, **Cenk**(2008) 'Hâkimin Hukuku Kendiliğinden Uygulama İlkesi' AÜHFD, C:57, S:3, s. 4.
[28] **Küçük, Alper Tunga**(2021) Vakıaların Toplanması Açısından Teksif İlkesi, İstanbul, On İki Levha, s.211.

Ayrıca yabancılık unsurunun bulunması halinde gidilebilecek ve uygulanabilecek olan Milletlerarası Tahkim Kanunu'nda(MTK) da iddianın veya savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi hususunda HMK'da yer alan tahkim düzenlemesine paralel düzenleme yapılmıştır. MTK'nın bu konuya ilişkin 10. maddesinde "*...Taraflar, aksini kararlaştırmış olmadıkça, tahkim yargılaması sırasında iddia veya savunmalarını değiştirebilir veya genişletebilirler. Ancak, hakem veya hakem kurulu, bu işlemin gecikerek yapılmış olduğunu veya diğer taraf için haksız bir şekilde büyük zorluk yarattığını ve diğer hâl ve şartları dikkate alarak, böyle bir değişiklik veya genişletmeye izin vermeyebilir. İddia veya savunmanın tahkim anlaşmasının kapsamı dışına çıkacak şekilde değiştirilmesi veya genişletilmesi mümkün değildir.*" ifadelerine yer verilmiştir.

Kısaca HMK ve MTK uyarınca yapılacak hakem yargılamalarında, taraflar tahkim sözleşmesinde aksini kararlaştırmış olmamak kaydıyla, iddialarını veya savunmalarını değiştirilebilir veya genişletilebilir. Bu değiştirmeye veya genişletmeye de hakemler ancak maddelerde belirtilen gerekçelerle engel olabilir[29].

Sonuç olarak anayasal bir güvence olarak kişilere sağlanan dava hakkı ile iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı birlikte değerlendirildiğinde, dava hakkının taraflara geniş bir serbesti ile hareket etme imkanı vermediğini söylemek mümkündür. Nitekim bu sınırlı serbesti, birçok ülke kanununda farklı şekilde düzenlemelerle de olsa kendisine yer bulmuştur.

1.1. Yasağın Dayanağı Teksif İlkesi

Medeni usul hukukumuza hakim olan ilkeler HMK'nın 24. maddesi ile 33. maddesi arasında düzenlenmiştir. "Yargılamaya Hakim Olan İlkeler" başlıklı ikinci bölümde düzenlenen bu ilkeler; tasarruf ilkesi, taraflarca getirilme ilkesi, taleple bağlılık ilkesi, hukuki dinlenilme hakkı, aleniyet ilkesi, dürüst davranma ve doğruyu söyleme yükümlülüğü, usul ekonomisi ilkesi, hakimin davayı aydınlatma ödevi, yargılamanın sevk ve idaresi ile hukukun uygulanmasıdır.

[29] **Öksüzoğlu, Hilal Tuğba**(2019) Türkiye'de Deniz Ticareti Uyuşmazlık Çözüm Merkezi Kurulması Bağlamında German Maritime Arbitration Association Uyuşmazlık Çözüm Sistemi, İstanbul, On İki Levha, s.117.

HMK'da düzenlenmemiş olan, ancak usul hukukunda uygulanan ilkeler de mevcuttur[30]. Teksif ilkesi de bu ilkelerdendir. Sözlük anlamı[31] "yoğunlaştırma" şeklinde ifade edilen teksif ilkesi doktrine göre iddia ve savunmaların belirli bir aşamaya kadar mahkeme huzuruna getirilmesini, söz konusu aşamadan sonra ise ileri sürülmek istenilen iddia ve savunmaların mahkeme tarafından kabul edilmemesini amaçlayan bir yargılama hukuku ilkesidir[32]. Belirtildiği üzere HMK'da ismen zikredilmese de birtakım maddelerde yansımaları görülmekte olup[33] gerek içtihatlar gerekse de doktrin tarafından göz önünde bulundurulan, dikkate alınan bir ilke konumundadır.

Hukuk yargılamasında dilekçeler teatisi, ön inceleme, tahkikat, sözlü yargılama ve hüküm aşamalarının her biri ayrı birer usul kesiti olarak nitelendirilir[34]. Usul işlemlerinin öngörülen kesit aralığında gerçekleştirilmemesi halinde artık o usul işleminin geçerliliği veya etkisi söz konusu olmaz. Sonuçta teksif ilkesinin uygulaması sebebiyle belirli usul kesiti içinde ileri sürülmeyen iddia ve savunmalar artık mahkeme tarafından dikkate alınmaz.

Teksif ilkesinin amacının, tüm iddia ve savunmaların belirli aşamaya kadar sunularak davanın sınırlarının çizilmesi, lüzumsuz yere davanın uzamaması ve sürüncemede kalmaması olduğu ifade edilmiştir[35]. Kanaatimizce, teksif ilkesinin amacının yargılamanın sürüncemede kalmaksızın kısa sürede sonuçlanmasını sağlamak, uyuşmazlığın davanın ilk başında özünü ortaya koymak ve yargılamayı kolaylaştırmak olduğunu söylemek yanlış olmaz. Yargıtay da teksif ilkesinin, tarafların bütün iddia ve savunma sebeplerini belli bir usul kesitine kadar mahkemeye sunmalarını öngördüğünü belirterek teksif ilkesiyle davaların gereksiz ve kötü niyetli olarak uzamasının önlenmesinin ve yargılamanın sürüncemede bırakılmasının önüne geçilmesinin amaçlandığını ve teksif ilkesinin hem tarafları hem de hakimleri Kanunda belirtilen süreye uymaya zorlayarak yargılanmanın

[30] Adil yargılanma hakkı, doğrudanlık ilkesi bunlara örnek verilebilir.
[31] <https://sozluk.gov.tr/>, s.e.t. 11.1.2022.
[32] **Bilge, Necip/ Önen, Ergün**(1978) Medeni Yargılama Hukuku Dersleri, 3.Baskı, Ankara, Sevinç Matbaası, s.297.; **Ercan Özler**, s.159.
[33] HMK md. 141, 319 ve 428.
[34] **Akkaya**(2017), s.140.
[35] **Erdoğan**, **Ersin**/ **Korkmaz**, **Cansu**(2016) 'Yargıtay'ca Verilen Bozma Yahut Bölge Adliye Mahkemelerince Verilen Gönderme Kararlarından Sonra Islah Yapılıp Yapılmayacağı Sorunu' YBHD, S:2, s.24.

hızlanmasını sağladığından usul ekonomisi ilkesinin gerçekleşmesine de hizmet ettiğini ifade etmiştir[36].

Belirttiğimiz amaçlar, teksif ilkesini yargılamaya hakim olan diğer bazı ilkelerle de ilişkili hale getirmektedir. Teksif ilkesi ile ilişkili olan ilkelerden en başta geleni, iddia ve savunmayı oluşturan vakıalar ile delillerin taraflarca mahkeme huzuruna getirilmesi anlamına gelen taraflarca getirilme ilkesidir[37]. HMK'nın 25. maddesi[38] gereğince de taraflarca getirilme ilkesinin söz konusu olduğu davalarda hakim, iki taraftan birinin söylemediği şeyi ve vakıaları kendiliğinden dikkate alamaz ve onları hatırlatacak davranışlarda bulunamayacağı gibi Kanunda özellikle ifade edilen durumlar haricinde re'sen hiçbir delile başvuramaz. Yargıtay da bir kararında taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı davalarda, delillerin kural olarak taraflarca gösterileceğini, hakimin delilleri kendiliğinden toplayamayacağını ve taraflara delilleri hatırlatabilecek davranışlarda da bulunamayacağını, bu kuralın istisnasının bilirkişi incelemesi yaptırılması ve keşif icrası olduğunu ifade etmiştir[39].

Taraflarca getirilme ilkesinin daha iyi anlaşılması adına kısaca üstünde durulması gereken re'sen araştırma ilkesi ise, davanın açılıp görülmesinden nihai karar verilmesine kadar davanın idaresi ve maddi olayın araştırılması kapsamında delillerin takdiri ile ilgili olarak tarafların talebine bağlı kalmaksızın yaptığı tüm araştırmalara verilen addır[40]. Re'sen

---

[36] *"Türk Medeni Usul Hukukuna yön veren en önemli ilkelerden biri teksif ilkesidir. Teksif ilkesi tarafların bütün iddia ve savunma sebeplerini belli bir usul kesitine kadar mahkemeye sunmalarını öngörmektedir. Bu ilke uyarınca taraflar dava malzemelerini yargılamanın herhangi bir aşamasında değil, ancak kanunca öngörülen süre dâhilinde mahkemeye hasredeceklerdir. Teksif ilkesiyle davaların gereksiz ve kötü niyetli olarak uzamasının önlenmesi ve yargılamanın sürüncemede bırakılmasının önüne geçilmesi amaçlanmaktadır. Teksif ilkesi hem tarafları hem de Hâkimleri kanunda belirtilen süreye uymaya zorlayarak yargılanmanın hızlanmasını sağladığından usul ekonomisi ilkesinin gerçekleşmesine de hizmet etmektedir. Teksif ilkesinin yargılamadaki en önemli yansıması iddia ve savunmanın değiştirilmesi ve genişletilmesi yasağıdır. 6100 Sayılı HMK'nın 141/1. maddesinde tarafların yargılamada iddia ve savunmalarını ne zamana kadar değiştirebilecekleri düzenlenmiştir. Buna göre, taraflar cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçeleri ile serbestçe iddia veya savunmalarını genişletebilir yahut değiştirebilirler. Bu düzenleme ile kural olarak dilekçeler aşamasında tarafların iddia ve savunmalarını sunmaları istenmektedir. İddia ve savunmanın genişletilip değiştirilmesi yasağının ancak ıslah ve karşı tarafın açık muvafakati ile aşılabileceği yine HMK'nın 144/2.maddesinde belirtilmiştir. Karşı tarafın rızasının olmadığı durumlarda ıslah, yasağın başladığı andan itibaren iddia ve savunmaları değiştirme noktasında taraflar için tek enstrüman olacaktır."* Yargıtay 3.Hukuk Dairesi, 07.02.2022, E:2021/7481, K:2022/663, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 09.01.2022.

[37] **Özçelik**, **Volkan**(2020) Türk Medeni Usul Hukukunda Taraflarca Getirilme İlkesi, Ankara, Adalet, s.94.; Yıldırım, Hakimin Rolü, s.3033.; **Meriç**, **Nedim**(2016) 'Medeni Yargılama Hukukunda Tasarruf ve Taleple Bağlılık İlkesinin Kapsamı ve Bazı Güncel Kararların Değerlendirilmesi' SDÜHFD, C:4, S:2, s.29.

[38] HMK md. 25: *"(1) Kanunda öngörülen istisnalar dışında, hâkim, iki taraftan birinin söylemediği şeyi veya vakıaları kendiliğinden dikkate alamaz ve onları hatırlatabilecek davranışlarda dahi bulunamaz. (2) Kanunla belirtilen durumlar dışında, hâkim, kendiliğinden delil toplayamaz.*"

[39] Yargıtay HGK, 24.02.2022, E:2018/(6)8-828, K:2022/201, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 10.01.2022.

[40] **Çağlayan**, **Ramazan**(2000) İdari Yargı Kararlarının Sonuçları ve Uygulanması, Ankara, Seçkin, s.55.

araştırma ilkesinin uygulandığı dava ya da işlerde hakim, taraflarca ileri sürülmemiş maddi vakıaların da kendiliğinden dosyaya eklenmesini sağlayabileceğinden bu davalarda iddianın ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının söz konusu olmayacağı ileri sürülmüştür[41]. Ayrıca taraflar da yargılamanın her aşamasında yeni vakıa ileri sürebilirler[42].

Re'sen araştırma ilkesi HMK'da açıkça düzenlenmemiş, ancak HMK'nın 385. maddesinde çekişmesiz yargı işleri bakımından "aksine bir hüküm bulunmadıkça resen araştırma ilkesinin" geçerli olacağı ifade edilmiştir. Yargıtay'ın çekişmesiz yargı işleri bakımından kararları da bu doğrultudadır[43].

Sonuç olarak teksif ilkesi, taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı davalarda kendisine yer bulurken, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda (ileride ifade edileceği üzere talep sonucunda yapılacak genişletme veya değiştirme bunun bir istisnası olabilir) dikkate alınmayacaktır. Çünkü taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı davalarda vakıaları toplama ve mahkemeye sunma konusunda tek yetkili davanın tarafları iken re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda bu yetki ayrıca mahkemeye de verilmiştir.

Teksif ilkesi, makul süre içerisinde, en az masraf ile yargılamanın kısa sürede sonuçlandırılarak sürüncemede bırakılmamasını ve yersiz davaların açılmasının önüne geçilmesini amaçlayan ve HMK'nın 30. maddesinde düzenlenen usul ekonomisi ilkesi ile de yakından ilgilidir[44]. Yargılamaların art niyetle ve gereksiz yere sürüncemede

---

[41] **Özmumcu**, **Seda**(2014) 'Türk Hukukunda Yargıtay Kararları Işığında Re'sen Araştırma İlkesi' SDÜHFD, C:4, S:2, s.146.; "*Yerel mahkemece, kararın verilmesinde sonra doğan ve gelişen bu yeni maddi olgunun velayetin düzenlenmesi sırasında dikkate alınması gerekir. Zira yukarıda vurgulandığı üzere, velayetin düzenlenmesi kamu düzenine ilişkin olup, bu nitelikteki davalarda kendiliğinden araştırma ilkesi uygulandığından, davanın açılmasında hatta hükmün verilmesinden sonra doğan ve gelişen olayların ileri sürülmesi usule aykırı değildir. Şu durumda, yerel mahkemece, hükmün verilmesinden sonra doğan olayların ileri sürülmesinin yeni bir davanın konusunu oluşturacağı şeklindeki direnme gerekçesi hatalı değerlendirmeye dayalı olduğundan, bu nedenle önceki kararda direnilmesi usul ve yasaya aykırıdır."* Yargıtay HGK, 06.03.2013, E:2012/2-74, K:2013/310, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 10.01.2022.

[42] **Deynekli**, **Adnan**(2013) Medeni Usul Hukukunda Islah, İstanbul, Bilge, s.78.

[43] *"…velayetin düzenlenmesi kamu düzenine ilişkin olup, bu nitelikteki davalarda kendiliğinden araştırma ilkesi uygulandığından, davanın açılmasından ve hatta hükmün verilmesinden sonra doğan ve gelişen olayların ileri sürülmesi usule aykırı değildir. Şu durumda, yerel mahkemece, hükmün verilmesinden sonra doğan olayın ileri sürülmesinin yeni bir davanın konusunu oluşturacağı şeklindeki direnme gerekçesi hatalı değerlendirmeye dayalı olduğundan, bu nedenle önceki kararda direnilmesi usul ve yasaya aykırıdır. Çocuğun velayetinin davacı babaya mı yoksa davalı anaya mı verilmesinin daha yararlı olacağı konusunda yukarıda belirtilen ilkeler çerçevesinde tüm deliller birlikte değerlendirilip, bu konuda Yargıtay denetimine elverişli olarak uzman raporu da alınarak sonucuna göre, velayetin düzenlenmesinde çocuğun yararına olacak şekilde bir düzenleme yapılarak bir karar verilmelidir."* Yargıtay HGK, 06.03.2013, E:2012/2-74, K:2013/310, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 11.01.2022.

[44] "*Teksif ilkesiyle davaların gereksiz ve kötü niyetli olarak uzamasının önlenmesi ve yargılamanın sürüncemede bırakılmasının önüne geçilmesi amaçlanmaktadır. Teksif ilkesi hem tarafları hem de Hâkimleri kanunda belirtilen süreye uymaya zorlayarak yargılamanın hızlanmasını sağladığından usul ekonomisi*

bırakılmasını önlemek hem teksif ilkesinin hem de usul ekonomisi ilkesinin hedefidir. Teksif ilkesi ile taraflar yargılamanın belli aşamasına kadar iddia ve savunmalarını ileri sürmeleri gerekeceğinden yargılamanın gereksiz uzaması da önlenir. Bu kapsamda teksif ilkesi, adil yargılanma hakkının bir unsuru olan makul bir sürede davanın görülme hakkının gerçekleşmesini de sağlar[45].

Teksif ilkesi ile ilişkili olan bir diğer ilke ise taleple bağlılık ilkesidir. Taleple bağlılık ilkesi gereğince hakim, tarafların talep sonuçlarıyla bağlıdır, ondan fazlasına veya başka bir şeye karar veremez. Ancak duruma göre, talep sonucundan daha azına karar verebilir(HMK md. 26). Hakimin bağlı olacağı talep sonucu, teksif ilkesinde söz konusu olan belli usul kesitinin geçmesi sonrası ortaya çıkar. Bir diğer ifadeyle teksif ilkesi gereğince yasak başlangıcından itibaren taraflar, istisnai haller hariç olmak üzere, taleplerinde değişiklik yapamayacakları için mahkemenin dikkate alacağı talep sonucu yasak başlangıcı ile belli olacaktır[46]. Böylece tarafların iddia ve savunmalarını genişletme ve değiştirme yasağı öncesi sunmuş olduğu dilekçelerindeki talepler, tarafları ve hakimi bağlayacaktır.

Anayasal dayanağı olan ve Anayasa'nın 36. maddesinde, "*Herkes meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı merciileri önünde davacı ve davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir*." ifadeleriyle kendine yer bulan hukuki dinlenilme hakkı da teksif ilkesi ile yakın ilişkilidir. HMK'nın 27. maddesinde ise "*Davanın tarafları, müdahiller ve yargılamanın diğer ilgilileri, kendi hakları ile bağlantılı olarak hukuki dinlenilme hakkına sahiptirler. Bu hak; a) Yargılama ile ilgili olarak bilgi sahibi olunmasını, b) Açıklama ve ispat hakkını, c) Mahkemenin, açıklamaları dikkate alarak değerlendirmesini ve kararların somut ve açık olarak gerekçelendirilmesini içerir."* şeklinde düzenlenmiştir.

Hukuki dinlenilme hakkı ile taraflar kısaca, yargılama esnasında dilekçe verme, iddia ve savunmalarda bulunma ve deliller sunmak hakkına sahiptir[47]. Teksif ilkesi, taraflara belli usul kesitinden sonra iddia ve savunmalarda bulunmayı yasakladığı üzere hukuki dinlenilme

ilkesinin gerçekleşmesine de hizmet etmektedir." Yargıtay 3. Hukuk Dairesi, 09/12/2021, E:2021/1577, K:2021/12746, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 11.01.2022.

[45] **Tanrıver**(2020), s.375 vd.

[46] **Özmumcu**(2013), s.189-192.

[47] **Taş Korkmaz, Hülya**(2008) 'Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu'na Göre Hâkimin Belirlediği Süreler ve Bu Sürelerin Hukukî Dinlenilme Hakkı ile İlişkisi' MİHDER, S:10, s.429-430.; "*Hukuki dinlenilme hakkı olarak maddede ifade edilen ve uluslararası metinlerde de yer bulan bu hak, çoğunlukla "iddia ve savunma hakkı" olarak bilinmektedir."* Yargıtay HGK, 20.10.2020, E:2017/4-1498, K:2020/791, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 12.01.2022.

hakkının unsurları olan yargılama organları nezdinde iddia ve savunmalarda bulunma, delil gösterme, açıklama yapma haklarına da sınırlama getirmektedir. Ancak doktrinde hukuki dinlenilme hakkının sınırsız olmadığı ileri sürülmüştür[48]. Ayrıca yargı kararlarında da teksif ilkesine ve usul ekonomisine uygun olan sınırlamaların hukuki dinlenilme hakkı ihlali sonucunu doğurmayacağı kabul edilmiştir. Örnek bir Yargıtay kararında*"...makul kabul edilebilecek, iddia ve savunmayı genişletme yasağı ile delil gösterilmesi konusunda getirilen sınırlamalar hukukî dinlenilme hakkına aykırı sayılmaz. Burada, teksif ilkesi ve usul ekonomisi ortaya çıkacak, hukukî dinlenilme hakkı ihlâli sonucunu doğurmayan, teksif ilkesine ve usul ekonomisine uygun olan sınırlamalar kabul edilebilecektir. Açıklama hakkının ne şekilde kullanılacağını ise, kural olarak ilgili yargılama usulü belirler"* ifadelerine yer verilerek hukuki dinlenilme hakkına sınırlamaların mevcudiyetinden bahsedilmiş, teksif ilkesinin hukuki dinlenilme hakkının ihlalini doğurmayacağı ifade edilmiştir[49]. Teksif ilkesinin istisnalarının düzenlenerek katı bir şekilde uygulanmaması ile hukuki dinlenilme hakkının korunulacağı da belirtilmiştir[50].

Teksif ilkesinin yargılama hukukunda birtakım uzantılarının olduğundan bahsetmek mümkündür. Örneğin delillerin gösterilmesinin ya da ilk itirazların sunulmasının[51] veya karşı dava açılmasının belli usul kesitleri içerisinde yapılması bunlara örnek gösterilebilir. İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı da teksif ilkesinin bir uzantısıdır[52]. Davacının ve davalının birinci ve ikinci dilekçeleriyle sunmadığı iddia ve savunmalar, yasağın başlangıcından sonra teksif ilkesinin ihlali anlamına gelir. Ancak yargılamanın adil, doğru ve amacına uygun ilerlemesi açısından usul hukukunda var olan şekilcilik ile tarafların hata yapabilme olasılığı arasındaki dengenin kurulabilmesi

---

[48] **Özekes, Muhammet**(2013) Medenî Usûl Hukukunda Hukukî Dinlenilme Hakkı, Ankara, Yetkin Yayınları, s. 76.

[49] Yargıtay 8.Hukuk Dairesi, 29.01.2013, E:2012/10670, K:2013/944; "*İspat hakkı, Anayasanın 36. maddesinde temel hak olarak garanti altına alınmış olup bu hak ancak kanunla sınırlanabilir. Hukuka aykırı delil veya teksif ilkesi, ispat hakkının sınırlamalarına örnek olarak verilebilir."* Yargıtay HGK, 23.09.2020, E:2017/2-2297, K:2020/672, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 10.01.2022.

[50] **Aktepe Artık, Sezin**(2014) Medenî Usûl Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, s.255.

[51] **Tanrıver**(2020), s.376.

[52] **Dırenisa, Efe** (2021) Medeni Yargılamada Ön İnceleme Aşaması, İstanbul, On İki Levha, s.217.; "*Türk Medeni Usul Hukukuna yön veren en önemli ilkelerden biri teksif ilkesidir. Teksif ilkesi tarafların bütün iddia ve savunma sebeplerini belli bir usul kesitine kadar mahkemeye sunmalarını öngörmektedir. Bu ilke uyarınca taraflar dava malzemelerini yargılamanın herhangi bir aşamasında değil, ancak kanunca öngörülen süre dâhilinde mahkemeye hasredeceklerdir. Teksif ilkesiyle davaların gereksiz ve kötü niyetli olarak uzamasının önlenmesi ve yargılamanın sürüncemede bırakılmasının önüne geçilmesi amaçlanmaktadır. Teksif ilkesi hem tarafları hem de Hâkimleri kanunda belirtilen süreye uymaya zorlayarak yargılanmanın hızlanmasını sağladığından usul ekonomisi ilkesinin gerçekleşmesine de hizmet etmektedir. Teksif ilkesinin yargılamadaki en önemli yansıması iddia ve savunmanın değiştirilmesi ve genişletilmesi yasağıdır*." Yargıtay 3.Hukuk Dairesi, 07.02.2022, E:2021/7481, K:2022/663, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 08.01.2022.

bakımından getirilmiş ıslah müessesesi gibi çareler de bulunmaktadır[53]. Yargıtay da bir kararında, teksif ilkesinin sert bir biçimde uygulanması ve belli bir zaman kesitinden sonra taraflara iddia ve savunmada değişiklik yapma imkanının tanınmaması halinde, şekilciliğin esası engelleme ve yargılamanın adaletli bir karar ile sonuçlanmama tehlikesine değinerek, ıslahın, iddia ve savunmanın değiştirilmesi yasağı başladıktan sonra tarafların kendi usul işlemlerini kısmen ya da tamamen değiştirmelerine imkan tanıyan, medeni usul hukukunun katı şekilciliğini yumuşatan ve adaletli bir yargılamanın tesis edilmesini sağlayan bir kurum olduğunu ifade etmiştir[54].

İleride detaylandırılacağı üzere iddia ve savunmaların genişletilmesi ve değiştirilmesi yasak kapsamında değil ise teksif ilkesi kendisine uygulama alanı bulamaz. Re'sen araştırma ilkesinin söz konusu olduğu davalar, tarafta iradi değişiklik halleri, talebin daraltılması, dava aşamasında doğan birtakım olayların veya farklı hukuki sebeplerin davada ileri sürülmesi bu duruma örnektir.

Hukuk yargılamamızda iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının başlangıcından sonra ıslah ve karşı tarafın açık rızası ile iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yoluna gidilebilir(HMK md.141). Bir başka ifadeyle karşı tarafın açık rızası ve ıslah müessesi, teksif ilkesini esnetir[55]. Karşı tarafın açık muvafakati ve ıslahın varlığı hukukumuzda teksif ilkesinin çok katı bir şekilde uygulanmadığının da göstergesidir.

Yasağın başlangıcı sonrası iddianın ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesinin varlığı halinde, açık muvafakat yoksa veya ıslah yoluna başvurulmamışsa, söz konusu iddia ve savunmalar belirli olan usul kesitinden sonra ileri sürüldüğünden mahkemece dikkate alınmaz. Dikkate alınmayan iddia ve savunma için ikinci bir dava açılması durumunda ise

[53] **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz/ Hanağası**, s.532.
[54] Yargıtay 3.Hukuk Dairesi, 24/06/2021, E:2020/5342, K:2020/7150; "*Islah, iddia ve savunma yasağının kapsamına giren taraf usul işlemlerini tamamen veya kısmen düzeltmeye yarayan bir hukukî imkândır. Taraflar ihmal, unutma, yetersiz bilgi ve benzeri sebeplerle eksik ya da hatalı şekilde iddia ve savunmada bulunmuş olabilirler. Yine, yargılama sırasında meydana gelen gelişmeler neticesinde taraflar yargılamanın başında sundukları iddia ve savunmalarında değişiklik yapma ihtiyacı duyabilirler. Teksif ilkesinin sert bir biçimde uygulanması ve belli bir zaman kesitinden sonra taraflara iddia ve savunmada değişiklik yapma imkânının tanınmaması halinde, şekilcilik esası engeller hale gelir ve yargılamanın adaletli bir karar ile sonuçlanmama tehlikesi doğabilir. Bu noktada ıslah, iddia ve savunmanın değiştirilmesi yasağı başladıktan sonra tarafların kendi usul işlemlerini kısmen ya da tamamen değiştirmelerine imkân tanımak suretiyle, Medeni Usul Hukukunun katı şekilciliğini yumuşatan ve adaletli bir yargılamanın tesis edilmesini sağlayan bir kurum olarak Hukukumuzda ön plana çıkmaktadır.*" Yargıtay 3.Hukuk Dairesi, 07.02.2022, E:2021/7481, K:2022/663, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 09.01.2022.
[55] **Yıldırım**, **Kamil**(2003) Teksif ve Sözlülük İlkeleri Açısından Yargılama Usulleri Hakkında Düşünceler, Prof. Dr. Ergun Önen'e Armağan, İstanbul, s.490.

her iki davanın taraflarının, dava sebebinin ve dava konusunun aynı olması halinde ilk dava maddi anlamda kesin hüküm teşkil eder ve bu sebeple reddedilir[56].

Ayrıca kesin süre içerisinde tarafın yapması gereken bir işlemi elde olmayan sebeplerle yapamadığı durumda son çare olarak başvuracağı bir hukuki yöntem (HMK md. 95 vd.) olarak ifade edilen eski hale getirme müessesesi de bir anlamda teksif ilkesinin istisnasını anlamına gelir[57]. Ancak süresinde yapılamayan işlemle ulaşılmak istenen aynı sonuca, eski hale getirme dışında başka bir hukuki yoldan ulaşılabiliyorsa, eski hale getirme talebinde bulunulamaz. Bu nedenle eski hale getirme kurumu son çaredir.

Sonuç olarak, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının dayanağı, bir diğer ifadeyle kaynağı teksif ilkesidir. Teksif ilkesi tarafların belli bir süreden sonra iddia ve savunmalarını değiştirmelerini engeller. Kanunda öngörülen süreden itibaren taraflar iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ile karşılaşır. Bu durum esasen teksif ilkesinin bir sonucudur.

1.2. Yasağın Amacı

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının amacı, tarafların iddia ve savunmalarının, davanın görüldüğü belli bir aşamadan sonra artık değişmemesi, hakimin hangi konu hakkında karar vereceğinin davanın başında belirlenmesi ve davaların en kısa sürede görülmesidir. Böylece yasak ile davaların gereksiz yere uzamasının ve uyuşmazlıkların sürüncemede bırakılmasının önüne geçilmektedir[58].

Yargılama hukukunda böyle bir yasağın öngörülmemiş olması, tarafların dilekçelerinde ileri sürülmesi gereken hususları davanın ortalarında ya da sonuna doğru sunmasına neden olur ki bu durum kötü niyetli kullanılmaya müsait bir hal olabilecektir. Çünkü davayı kaybedeceğini anlayan taraf ya da davanın başlangıcında gerekli ciddiyeti göstermeyerek iddia ve savunmalarını özenle mahkeme önüne getirmeyen taraf, sonradan sınırsız bir şekilde bunları mahkeme önüne getirmeye imkanı olur ise bu durum davaların

[56] **Pekcanıtez**, **Hakan**/ **Özekes**, **Muhammet**/**Akkan**, **Mine**/ **Taş Korkmaz**, **Hülya**(2017) Pekcanıtez Usul Medeni Usul Hukuku, 15.Baskı, İstanbul, On İki Levha, s.2065.
[57] **Görgün, Şanal/Börü, Levent/ Toraman, Barış/ Kodakoğlu, Mehmet**(2020) Medeni Ussl Hukuku, 9.Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, s.343.
[58] **Kaplan**(2019), s.185.

uzamasına ve adaletin geç işlemesine sebep olacaktır. Bu husus sübjektif hakkın ortaya çıkmasını engellemeye de sebebiyet verecektir[59].

Tüm bu anlatılanlar teksif ilkesi ile yakın ilişkisi olan usul ekonomisi ilkesinin de sağlanılması açısından, yasağın uygulanmasının ne derece önem arz ettiğini ortaya koymaktadır. Aksi halde yargılamanın olağan süresinde yapılmaması, içeriğinde makul sürede yargılama yapılması ilkesini barındıran usul ekonomisi ilkesine aykırılık teşkil eder[60]. Çünkü davanın her aşamasında delil ikame edilmesi veyahut talep sonucunun değiştirilmesi, o davayı karmaşık bir hale getirir ve çözümü için harcanması gereken süreyi uzatır.

Sonuç olarak şunu diyebiliriz ki, iddia ve savunmaların genişletilmesi ve değiştirilmesinin belli bir usul kesitinden sonra istisnalar haricinde yasak olması, şekil ve süreç hukuku olan medeni yargılama hukukunun hızlı işlemesine, usul ekonomisine ve hukuk güvenliğine hizmet etmektedir. Nitekim yasak, hukuk yargılamasında kabul edilmeseydi AİHS'in 6. maddesinde düzenlenen ve makul sürede yargılanma ilkesini içerisinde barındıran adil yargılanma hakkının gerçekleşmesi dahi söz konusu olamayabilirdi.

1.3. Yasağın Davanın Unsurları Açısından Görünümü

Dava, hakkı ihlal edilen veya tehlikeye giren bir kimsenin, söz konusu tehlikenin uzaklaştırılması veya ihlalin giderilmesi için mahkemeden hukuki koruma talep etmesidir. Bir davayı somutlaştıran ve kişiselleştiren belirleyici unsurlar, tarafların dilekçelerinde yer alan davanın sebebi, konusu ve taraflarıdır[61].

İddianın ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı, dava ve savunma dilekçelerinin belirleyici unsurunu(HMK md.119 ve 129) oluşturan davanın sebebi, tarafları veya talep sonucunu ile ilgilidir[62]. Davanın sebebinde, taraflarında veya talep sonucunda yapılacak değişiklikler, iddianın ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağına

[59] **Eroğlu**(2021), s.58.
[60] **Mazlum**, s.116.
[61] **Sungurtekin Özkan, Meral**(2013) Türk Medeni Yargılama Hukuku, İzmir, Barış, s.147.
[62] **Açıkgöz, Osman** (2022) Tarım Arazilerinde Yasal Önalım Hakkı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, s.358.

tabi olacaktır[63]. Bu nedenle de yasağın kapsamının, özelliklerinin ve sonuçlarının her üç unsur açısından ayrı ayrı incelenmesi gerekir[64].

1.3.1. Davanın Konusu

Görülmekte olan davada dava konusunun ne olduğunu istenilen talep sonucu belirler[65]. Talep sonucundan ise mahkemenin neye karar vermesinin beklenildiği anlaşılır. Talep sonucu, bir diğer ifadeyle netice-i talep, davacının dilekçelerindeki isteminin özü olup mahkemeden hükmedilmesi istenilen şeydir ve dava konusunu oluşturur[66]. Talebin dava dilekçesinde belirtilmesi zorunluluğu, HMK'nın "Dava Dilekçesinin İçeriği" başlıklı 119. maddesinin 1. fıkrasının "ğ" bendinde "açık bir şekilde talep sonucu" ifadesiyle yer almaktadır. Hakim eğer netice-i talep belirtilmemişse ya da yeterince açık değilse davacıya eksikliği tamamlaması için bir haftalık kesin süre verir. Bu süre içerinde davacı eksikliği gidermezse, davanın açılmamış sayılmasına karar verilir(HMK md.119/2-f). Yargıtay da bir kararında hakim tarafından öncelikle dava değerinin hangi davacı için ne miktarda talep edildiği açıklatılmaksızın hüküm kurulmasını bozma sebebi olarak kabul etmiştir[67].

Netice-i talep, tespit davalarında belli bir hukuksal ilişkinin varlığının ya da yokluğunun saptanmasına, eda davalarında bir şeyi yapılmasına, yapılmamasına ya da bir şeyin verilmesine, yenilik doğurucu davalarda ise bir hukuksal ilişkinin yaratılmasına, ortadan kaldırılmasına veya değiştirilmesine karar verilmesi şeklinde oluşabilir[68].

Taraflar dilekçelerinde ileri sürdükleri netice-i talep ile bağlıdır[69]. Hatta HMK'nın 26. maddesi gereği mahkeme de taleple bağlı olup(talepten başkasına hükmedilebilen haller

---

[63] **Alpay**, s.117.
[64] Doktrinde de ıslah ve ıslahın istisna oluşturduğu iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı, davanın sebebi, konusu ve tarafları olarak ayrı ayrı ele alınmıştır. bkz. **Yılmaz**(2021), s.147 vd.
[65] **Yılmaz**(2021), s.192.
[66] **Simil, Cemil**(2013) Belirsiz Alacak Davası, İstanbul, On İki Levha, s. 5.; **Üstündağ**, **Saim**(2000) Medeni Yargılama Hukukunun Esasları, 6.Baskı, İstanbul, Alfa Basım Yayım ve Dağıtım, s.466.
[67] "*HMK'nın 26/1. maddesinde "Hâkim, tarafların talep sonuçlarıyla bağlıdır; ondan fazlasına veya başka bir şeye karar veremez. Duruma göre, talep sonucundan daha azına karar verebilir." ve yine Hâkimin davayı aydınlatma ödevi başlıklı HMK'nın 31/1. maddesinde "Hâkim, uyuşmazlığın aydınlatılmasının zorunlu kıldığı durumlarda, maddi veya hukuki açıdan belirsiz yahut çelişkili gördüğü hususlar hakkında, taraflara açıklama yaptırabilir; soru sorabilir; delil gösterilmesini isteyebilir." düzenlemesi mevcuttur. HMK 119/ğ. maddesinde de talep sonucunun açık bir şekilde yazılması gerektiğine değinilmiştir. Söz konusu düzenlemelere göre, hakim tarafından öncelikle davacı tarafa talep sonucu açıklattırılmalıdır. Mahkemece, dava değerinin hangi davacı için ne miktarda talep edildiği açıklatılmaksızın hüküm kurulması usul ve yasaya aykırı olup, bozmayı gerektirmiştir*." Yargıtay 3.Hukuk Dairesi, 16/03/2022, E:2022/696, K:2022/2408, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 16.03.2023.
[68] **Üstündağ**(1967), s.147-148.
[69] **Simil**, s.8.

hariç) netice-i talepten fazlasına ya da başka bir şeye hükmedemez. Dava konusunun genişletilmesi ve değiştirilmesi ise dava konusunu oluşturan netice-i talebin, değiştirilmesi, artırılması, netice-i talebe yeni bir talebin eklenilmesi ya da daraltılması şeklinde olur[70]. Örneğin, davacının bir malın yerine bedelini talep etmesi ya da talep konusu tazminat miktarını arttırması dava konusunun değiştirilmesi veya genişletilmesi olarak kabul edilecektir. Öyle ki taraflar dilekçelerinde ileri sürdükleri taleplerine, dilekçeler aşamasından sonra, yeni vakıaların davaya dahil edilmesine sebep olmasa bile ek bir talepte bulunmaları durumunda ya da taleplerini değiştirmeleri halinde iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ile karşı karşıya kalacaklardır[71].

Taraflar dilekçelerinde ileri sürdükleri asli taleplerinin yanında dilekçeler aşamasından sonra feri taleplere de hükmedilmesini ya da dilekçeler aşamasında ileri sürdükleri feri taleplerinde değişiklik yapılmasını isterlerse iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ile karşılaşılacaktır[72]. Yargıtay'ın bir kararında da, davalı tarafından sonradan yoksulluk nafakası talep edilmesi üzerine, davacının talep sonucunun genişletilmesine açık muvafakat bildirmemesine ve davalı tarafça da bu konuda yapılmış bir ıslah işlemi bulunmamasına karşın yoksulluk nafakası talebi hakkında hüküm kurulması hukuka uygun bulunmamıştır [73].

Talep sonucunun daraltılması ise Yargıtay kararlarında iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı kapsamında görülmemiştir. Çünkü esasen talebin daraltılması bir yönü ile feragat hükmünde kabul edilmiştir[74]. Tasarruf ilkesi gereği, tarafın dava açmaya zorlanamayacağı ve açmış olduğu davaya veya talep sonucuna devam etmek zorunluluğunun bulunmayacağı belirtilmiştir[75]. Örnek bir uyuşmazlıkta Yargıtay "*Davacının talep sonucunu azaltması, davayı genişletme veya değiştirme sayılmaz. Tam*

[70] **Kuru**, **Baki**/ **Arslan**, **Ramazan**/ **Yılmaz**, **Ejder**(2012) Medeni Usul Hukuku, 23.Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, s.300.
[71] **Üstündağ**(1967), s.161.
[72] **Üstündağ**(1967), s.152.
[73] Yargıtay HGK, 08.02.2017, E:2016/22195, K:2017/1205, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 15.01.2022.
[74] Yargıtay'ın aksine Danıştay'ın bu konuda talebin daraltılmasının tek başına feragat hükmünde olmadığı yönde kararları vardır, Danıştay 14.Dairesi,16/05/2018 E:2018/1677, K:2018/3684; Danıştay 14.Dairesi, 08/05/2018, E:2018/1270, K:2018/3365; Danıştay 15.Dairesi, 18/05/2017, E:2017/388, K:2017/2705, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 15.01.2022.
[75] **Yılmaz**, **Zekeriya**(2012) Hukuk Muhakemeleri Kanunu ve Getirdiği Yenilikler, Ankara, Adalet, s.660.

veya kısmi feragat için karşı tarafın iznine ve ayrıca bunun için ıslah yoluna başvurulmasına gerek yoktur." ifadelerine yer vermiştir[76].

Son olarak ileride üzerinde durulacağı üzere belirsiz alacak davasından farklı olarak davacının kısmi dava açmış olması durumunda da alacağının dava edilmeyen kısmının aynı davada talep edilmesi iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağına tabiidir.

1.3.2. Davanın Sebebi

Davanın unsurlarından biri olarak sınıflandırılan davanın sebebi yönünden iddianın ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının nasıl ve ne şekilde var olduğunu ortaya koyabilmek için öncelikle dava sebebi kavramını açıklamak ve yargılama hukukunda ne anlamda uygulandığını belirlemek gerekir.

Davanın sebebi kavramını açıklamaya yönelik olarak ferdileştirme kuramı ve vakıalara dayandırma kuramı olmak üzere iki farklı görüş söz konusudur[77]. Vakıalara dayandırma kuramına göre, davanın açılmasına neden olan, netice-i talebi oluşturan vakıalar dava sebebidir[78]. Vakıa ise, uyuşmazlık konusuna ilişkin maddi olaylar, olayın sebebi ve sonucudur[79]. Bu teoriye göre, vakıanın yani olayın değiştirilmesi veya yanına yeni bir vakıa eklenmesi, iddia ve savunmayı genişletme ve değiştirme yasağına tabidir.

Vakıalara dayandırma kuramına göre hukuki ilişkinin değiştirilmesi ise yasak kapsamında değildir, vakıaların aynı kalması koşuluyla hukuki ilişki yasağa tabi olmaksızın genişletilebilir ve değiştirilebilir[80]. Örneğin davacı sebepsiz zenginleşme hükümlerine dayanmasına rağmen mahkeme vekaletsiz iş görme hükümleri kapsamında kararını verebilir. Hatta ihlal edildiği iddia olunan mevzuat hükmünün açıkça dava dilekçesinde yer almasına dahi gerek olmadığı düşünülmektedir. Çünkü davacıdan bir dava açarken beklenen, davasını oluşturan vakıaları ve talebini belirtmesidir[81].

---

[76] Yargıtay 7.Hukuk Dairesi, 26.05.2014, E:2014/7276, K:2014/11325, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 15.01.2022.
[77] **Yılmaz**(2021), s.148.
[78] **Özmumcu**(2013), s.187.
[79] **Özekes**, **Muhammet**(2009) Dava Dilekçesinde Hukuki Sebep Bildirmek Zorunludur, Haluk Konuralp Anısına Armağan, C: 1, Ankara, Yetkin Yayınları, s.751.; **Göksu**, **Mustafa**(2009) (Hukuk Yargılamasında) Vakıa ve Hukuk, Haluk Konuralp Anısına Armağan, C:1, Ankara, Yetkin Yayınları, s.324.
[80] **Yılmaz**(2021), s.149.
[81] **Üstündağ**(1967), s.35.

Davanın sebebi ferdileştirme kuramına göre açıklandığında ise davanın açılmasına yol açan hukuki ilişki, dava sebebidir[82]. Bunun sonucunda davanın dayanağı hukuki ilişkinin değiştirilmesi veya yeni bir hukuki ilişkinin davaya eklenmesi iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağına tabiidir. Fakat, hukuki ilişkiyi oluşturan vakıaların yani olayların genişletilmesi veya değiştirilmesi ise yasak kapsamında değildir. Hukuki ilişki değişmemek kaydıyla vakıalar serbestçe genişletilip değiştirilebilir[83]. Örneğin davacının dilekçesinde davalı ile arasında yer alan ilişkinin vekaletsiz iş görme olduğunu belirten sebeplere yer vermesi yeterlidir. Ayrıca dava dilekçesinde bu hukuki ilişkiyi ispatlayan vakıalara yer vermesine gerek yoktur.

Hukukumuzda hangi kuramın uygulandığı sorusuna cevap bulmak için HMK hükümlerinin incelenmesi gerekir. HMK'nın 119. maddesinin 1. fıkrasının "e" bendinde yer alan *"...davacının iddiasının dayanağı olan bütün vakıaların sıra numarası altında açık özetleri...*" ifadeyle davacıdan iddiasının dayanağı olan bütün vakıaların sıra numarası altında açık özetlerini bildirmesi beklenmiştir. Ayrıca davalı cevap dilekçesinde ise HMK'nın 129. maddesinin 1. fıkrasının "f" bendine göre "*savunmasının dayanağı olan bütün vakıaların sıra numarası altında açık özetlerini*" beyan etmelidir. Yine Kanunun 25. maddesinde dava malzemesinin taraflarca getirilmesi ilkesi düzenlendiğinden, hakim ikame edilen davaya ilişkin vakıaları ve delilleri re'sen araştıramayacaktır. Kanunun 33. maddesi uyarınca da, hakim tarafların ileri sürmüş oldukları hukuki sebeplerle bağlı olmayıp, taraflarca ileri sürülmemiş hukuki sebepleri de re'sen dikkate alabilecektir.

HMK'nın yukarıda belirtilen maddelerinde yer alan vakıaların bildirilme zorunluluğu, 25. maddesi uyarınca hakimin bildirilmeyen vakıaları re'sen nazara alamayacağı ve 33. maddesi gereğince hakimin Türk Hukuku'nu re'sen uygulaması kuralları birlikte değerlendirildiğinde, hukuki sebeplerin dava sebebi olamayacağını, vakıaların dava sebebi olarak kabul edildiğini, bu nedenle yargılama hukukumuzda vakıalara dayandırma teorisinin kabul gördüğünü söylemek mümkündür[84]. Bu husus bir Yargıtay kararında da "*Dava sebebi, hukukî sebepten farklı olarak, davacının davasını dayandırdığı vakıalardır. Öyle ise her iki davanın da dayandığı maddi vakıalar (olaylar) aynı ise diğer iki koşulun da bulunması hâlinde kesin hükmün varlığından söz edilebilir."* şeklinde ifade edilmiştir.[85].

[82] **Özmumcu**(2013), s.187.
[83] **Özmumcu**(2013), s.187.
[84] **Yılmaz**(2021), s.152.
[85] Yargıtay HGK, 21.12.2021, E:2018/(14)7-174, K:2021/1712, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 15.01.2022.

Dava sebebi davacının dayandığı vakıalar olduğundan, vakıalarda yapılacak herhangi bir değişiklik davanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağına tabii olacaktır[86]. Görülmekte olan bir davada, dava sebebinin yanına yeni vakıalar eklenilmek istenilmesi ya da dava sebebinin tamamen değiştirilmesi halinde iddia veya savunmanın genişletilmesinden veya değiştirilmesinden söz edilir[87]. Örneğin terke dayalı boşanma davasının zinaya veya haysiyetsiz hayat sürmeye dayalı boşanma davasına dönüştürülmesinin istenilmesi halinde dava sebebi yönünden yasak söz konusu olacaktır. Çünkü terke dayalı boşanma sebepli davada ileri sürülen vakıalar ile zinaya dayalı boşanma davasında ileri sürülen vakıalar farklılık arz edecektir.

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ile davanın niteliğini değiştirecek vakıaların mahkeme huzuruna getirilmesi engellenir. Ancak ileri sürülen iddia veya savunmaları açıklamaya yönelik vakıalar yasak kapsamında değildir[88]. Çünkü, davacının davasının lehine sonuçlanması ihtimalini güçlendirmek için mevcut vakıanın içeriğine dahil olan bir hususu ileri sürmesi veya açıklaması, yeni vakıa ileri sürüldüğü anlamına gelmez[89]. Ayrıca mevcut vakıaların delili olan hususların, delillerin gösterilmesi sınırları çerçevesinde mahkemeye sunulması da yeni vakıa ileri sürülmesi değildir. Ancak delil ileri sürülürken, mahkemeye sunulmamış yeni bir vakıa da ileri sürülüyorsa, bu yasak kapsamında kabul edilecektir[90].

Davanın açıldığı sırada mevcut olan vakıaların belirli usul kesitinden sonra mahkemeye sunulmasının yasak olduğunu belirtmiştik. Ancak davanın açılmasından sonra ortaya çıkan yeni vakıaların ileri sürülmesi bakımından bir yasak söz konusu olup olmadığı tartışmalı olup, bunun yasak kapsamında olmaması gerektiği zira bu vakıaların dava açılırken veya cevap verilirken ileri sürülmesinin imkansız olduğu ileri sürülmüştür[91]. Yine doktrinde davanın açıldıktan sonra oluşan vakıaların, davanın konusuz kalmasına yol açar nitelikte veya özellikle tarafların dava konusu üzerinde anlaşmaları anlamına gelen vakıalar hariç olmak üzere, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ile karşılaşacağı da ileri sürülmüştür[92]. Kanaatimizce, davanın açıldığı tarihten sonra ortaya

[86] **Bilgen**, **Mahmut**(2016) Hukuk Yargılamasında Islah, 4.Baskı, Ankara, Adalet, s.24.
[87] **Yılmaz**(2021), s.172.
[88] **Önen**, **Ergun**(1979) Medeni Yargılama Hukuku, 3.Baskı, Ankara, Sevinç Matbaası, s.160.
[89] **Alangoya**, **Yavuz**(1979) Medeni Usul Hukukunda Vakıaların ve Delillerin Toplanmasına İlişkin İlkeler, İstanbul, Fakülteler Matbaası, s.108.
[90] **Eroğlu**(2021), s.157-158.
[91] **Eroğlu**(2021), s.194.; **Yılmaz** (2021), s.180.
[92] **Üstündağ**, **Saim**(1977) Medeni Yargılama Hukuku, 2.Bası, İstanbul, Sulhi Garan Matbaası, s.452.

çıkan vakıalar özellikle davanın konusuz kalmasına yol açıyorsa veya mahkemenin vereceği kararı etkisiz hale getiriyorsa, bu vakıaların iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağına tabi olmaksızın mahkemeye sunulması gerekmektedir.

Son olarak, herkesçe bilinen vakıaların mahkemede ileri sürülmesi ve re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda ileri sürülen yeni vakıalar, yasak kapsamında değildir[93].

1.3.3. Davanın Tarafları

Taraf bir davanın asli ve zorunlu unsurlarındandır. Usul hukuku açısından yapılan tanıma göre taraf, dava yoluyla kendisi adına hukuki koruma talebinde bulunan, lehine karar verilmesini talep eden davacı ile aleyhine hukuki koruma istenen, bir diğer ifadeyle dava açılan davalıdır[94]. Davacı ve davalı tarafın birden fazla kişi olması da mümkündür.

Davacı veya davalının yerine başka bir kişi veya kişiler geçtiğinde ve dava bu kişiler tarafından devam ettirildiğinde veya taraflara yeni kişiler katıldığında taraf değişikliği vücut bulur[95]. Taraf değişikliği çoğunluk görüşe göre, tarafın görülmekte olan davanın temeli olduğundan bahisle, davanın değişmesidir[96]. Davanın sebebinde veya konusunda belli bir usul kesitine kadar yapılacak değişiklikler iddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağına tabi olmayacak iken, davanın taraflarında yapılacak değişiklikler yasağa tabi olacaktır. Söz konusu yasağa ilişkin istisnalar da diğer iki unsura göre farklılık arz etmektedir.

Yargılama hukukunda, davanın taraflarında kanuni (HMK md. 55, 124, 125) veya iradi olarak değişiklikler yapılabilmesi mümkün kılınmış olabilir. HUMK zamanında tarafların iradi olarak değiştirilebilmesine ilişkin bir düzenleme bulunmamaktaydı. Yargıtay ise usul

[93] **Yılmaz**(2021), s.170.
[94] **Kale**, **Serdar**(2010) Medeni Yargılamada Taraf Ehliyeti, İstanbul, On İki Levha, s.9.
[95] **Pekcanıtez**/ **Atalay**/**Özekes**(2013), s.305.
[96] **Ansay**, **Sabri Şakir**(1960) Hukuk Yargılama Usulleri, 7.Baskı, Ankara, AÜHFY, s.191.; **Bilge**, **Necip**/**Önen**, **Ergün**(1978) Medeni Yargılama Hukuku Dersleri, 3. Baskı, Ankara, Sevinç Matbaası, s.364-365.; **Üstündağ**(1967), s.187.; **Börü**, **Levent**(2012) Dava Konusunun Devri, Ankara, Yetkin, s.88.

ekonomisi gereğince maddi hata[97] temsilcide yanılma[98] ve zorunlu dava arkadaşlığı[99] dışında davanın taraflarının değiştirilemeyeceğini kabul etmekteydi[100]. Örnek bir kararında *"Açılmış bir davaya teşmil yoluyla üçüncü bir kişinin davalı olarak dahil edilmesi mümkün olmadığı gibi, ıslah yolu ile de hasım değiştirilmesi ve üçüncü bir kimsenin davada davalı olarak yer almasının istenmesi mümkün değildir*" ifadelerine yer vererek, görülmekte olan davaya üçüncü bir kişinin ıslah yolu ile dahi eklenmesinin mümkün olmadığına karar vermiştir[101].

HMK'da ise tarafta iradi değişiklik 124. maddede ayrıca düzenlenmiştir. "Tarafta iradî değişiklik" başlıklı maddede kural olarak, ancak karşı tarafın açık rızasıyla taraf değişikliği yapılabilmesi öngörülmüştür[102]. Cümledeki ancak ibaresi nedeniyle, taraf değişikliğinin sadece karşı tarafın rızası ile yapılabileceği, ıslah yolu ile taraf değişikliğinin yapılamayacağı ileri sürülmüştür[103]. Buna karşın taraf değişikliği talebi maddi bir hatadan kaynaklanıyorsa veya dürüstlük kuralına aykırı değilse veya tarafın eksik gösterilmesi kabul edilebilir bir yanılgıya dayanıyorsa, karşı tarafın rızası aranmaksızın hakim tarafından da kabul edilebilir(HMK md. 124/3). Bu sebeplerden birinin mevcut olması yeterlidir. Böylece

---

[97] "*... Davacı dava dilekçesinde açıkça Turgutlu 1.İcra Müdürlüğünün 2005/1936 E. sayılı takip dosyasında alacaklı bulunan M. D. tarafından 01.09.2005 tarihinde yapılan haczin kaldırılmasını istemiştir. Davacı dava dilekçesinde icra dosya numarasını ve alacaklı ismini doğru bildirildiği halde davalı olarak alacaklı yerine borçlu Firdeks Gıda Tarım Ür. ve Hayvancılık San. ve Tic. A.Ş.'yi göstermiştir. Davacının amacı haciz koyduran alacaklıyı dava etmektir. Davalı olarak alacaklı yerine borçlunun adının yazılması maddi hataya dayalıdır. H.U.M.K.'nun 80. maddesine göre maddi hataya dayalı yanlışlıkların düzeltilmesi mümkün olup hatanın düzeltilmesi hasım değiştirme olarak kabul edilemez. Öğretinin görüşü (Baki Kuru, Hukuk Muhakemeleri Usulü, cilt II. sh.:1580,2001) ve Yargıtay'ın yerleşmiş uygulaması da bu yöndedir. (HGK. 15.12.1999 5/1039-1041, 21 H.D. 9.5.2000 3595-3775, 01.04.2003/1724 E.-2771, 17.11.2003/7353-9435)."* Yargıtay 21.Hukuk Dairesi, 27.02.2007, E:2006/5870, K:2007/2852, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 15.01.2022.

[98] "*…davacıya kasko sigortalı araca hasar verdiği ileri sürülen aracın, dava dışı İçişleri Bakanlığı'na ait olduğunun anlaşıldığı gerekçesiyle husumet yönünden davanın reddine karar verilmiştir. ... Davacı şirkete sigortalı araca çarptıığı ileri sürülen Sahil Güvenlik Komutanlığına aittir…. Husumetin yöneltilmesinde temsilcide yanılgıya düşüldüğünden, bu hatanın yargılama aşamasında düzeltilmesi mümkündür. Bu durumda, mahkemece re'sen temsilcide hatanın düzeltilmesi ve dava dilekçesinin İçişleri Bakanlığına tebliği ile ondan sonra uyuşmazlığın çözümü gerekirken…"* Yargıtay HGK, 19.02.1997, 11-863/99, **Yılmaz**(2021), s.378.

[99] "*…dava dilekçesinde davalı olarak gösterilmeyen taraf, dava açıldıktan sonra ek bir dilekçe ile davaya dahil edilemeyeceği gibi "mecburi dava arkadaşlığı" dışında ıslah yolu ile dahi taraf değiştirilemez."* Yargıtay 17.Hukuk Dairesi, 17.03.2009, E:2008/3489, K:2009/1507; Aynı Yönde Yargıtay 21. Hukuk Dairesi, E:2007/16350, K:2008/8817, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 15.01.2022.

[100] **Yılmaz**(2021), s.343 vd.; **Akil**, **Cenk** (2015) 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde Islaha Gidilemeyeceği Kabul Edilen Haller Üzerine Düşünceler, Prof. Dr. Ramazan ARSLAN'a Armağan, C:1, Ankara, Yetkin, s.89.

[101] Yargıtay 14.Hukuk Dairesi, 02.05.2003, E:2003/1435, K:2003/3583, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 15.01.2022.; aynı yönde Yargıtay 3.Hukuk Dairesi. 02.10.2012, E:2012/16303, K:2012/20440, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 15.01.2022.

[102] HMK md. 124 gerekçesi: "*Maddeyle, davacının davalı tarafın açık rızası ile taraf değişikliği yapabileceği; yani görülmekte olan davanın davalısından bir başka kişiye davayı yöneltip, yeni davalıya karşı yürütmesi imkânı, maddî hukuk esasları çerçevesinde öngörülmüştür. Açık rızadan söz edilmek suretiyle, hâkimin davalı tarafa taraf değişikliği konusunda, rızasının bulunup bulunmadığı hususunu açıkça sorması esası da düzenlenmiş olmaktadır.*", <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss393.pdf>, s.e.t 26.02.2022.

[103] **Yılmaz**(2021), s.396.

HMK'ya getirilen ilgili madde kapsamında iddianın değiştirilmesi yasağına tabi olmaksızın iradi taraf değişikliğinin gerçekleştirilmesi mümkün olmuştur. Yargıtay ise HMK'nın yürürlüğe girmesi sonrası bir kararında davalı tarafça taraf değişikliğine açıkça muvafakati olmadığından bahisle taraf değişikliğinin reddine karar verilmiş olmasını, HMK'nın 124. maddesinin 3. ve 4. fıkraları uyarınca, davacı tarafça hukuki el atmadan hangi idarenin sorumlu olacağının bilinmemesinin, diğer bir ifadeyle davalı tarafın yanlış gösterilmesinin dürüstlük kuralına aykırı olmadığını, kabul edilebilir bir yanılgıya dayandığını, karşı tarafın rızası olmaksızın hakim tarafından taraf değişikliğinin kabul edilmesi gerektiğini belirterek hukuka aykırı bulmuştur[104].

Kanunda öngörülen taraf değişikliği hallerinden birisi de HMK'nın 55. maddesinde düzenlenen dava sırasında taraflardan birinin ölümü halidir. Bu hükme göre, taraflardan birinin ölümü halinde, mirasçılar mirası kabul veya reddetmemişse, bu hususta Kanunda belirlenen süre geçinceye kadar dava ertelenir. Bununla beraber, hakim gecikmesinde sakınca bulunan hallerde, talep üzerine davayı takip için kayyım atanmasına karar verebilir[105].

Bir diğer taraf değişikliği hali olan HMK'nın 125. maddesinde ise, davanın açılmasından sonra davalı tarafın dava konusunu üçüncü bir kişiye devretmesi halinde davacının davayı, dava konusunu devreden davalıya karşı tazminat davasına dönüştürebileceği veya devredenle olan davasından vazgeçerek davaya, dava konusunu devralmış üçüncü kişiye karşı devam edebileceği kabul edilmiştir. Davacı bu madde ile isterse davasını devralmış olan kişiye karşı yönlendirebilir. Bu halde dava konusu değil davanın tarafı değişmektedir. Ancak davacı davasını devredene karşı tazminat davası şekline de dönüştürebilir. (HMK m.125/1-b) Bu durumda dava konusu alacak ya da mal davası tazminat davasına dönüşmüş olacaktır. Öngörülen bu taraf değişikliği de yasağa tabi değildir[106].

Söz konusu taraf değişiklikleri Kanunun izin verdiği haller olup iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağına matuf değildir[107]. Sonuç olarak, taraf değişikliği davanın değişmesi olarak kabul edildiğinden Kanunda öngörülen taraf değişikliği halleri

[104] Yargıtay 5.Hukuk Dairesi, 21.01.2013, E:2013/25474, K:2013/50, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 16.01.2022.
[105] **Eroğlu**(2021), s.172.
[106] **Eroğlu**(2021), s.177.
[107] **Yılmaz**(2021), s.395.

hariç olmak üzere açılmış olan bir davada ıslah suretiyle veyahut başka bir yol ile taraf değişikliği yapılması mümkün değildir.

1.4. Yasağın Başlangıcı

Adil yargılanma hakkının sağlanabilmesi için iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının başlangıç anının önceden bilinmesi ve tespiti önem taşımaktadır. Davacı ve davalı açısından yasağın başlama anı farklıdır. Ayrıca yasak dilekçeler aşamasının farklılığından dolayı yazılı yargılama usulü ve basit yargılama usulü açısından da farklılık göstermektedir. Çünkü yazılı yargılama usulünde dilekçeler aşaması tarafların vereceği ikişer dilekçe ile son bulurken, basit yargılama usulünde birer dilekçe ile son bulur[108]. Kanun basit yargılama usulünde görülecek davaları sayma sureti ile belirttiğinden bunların haricindeki davaların yazılı yargılama usulüne göre görülmesi gerekmektedir[109].

Geçmişten günümüze yasal düzenlemelerdeki farklılıkları daha net bir şekilde ortaya koyabilmek adına iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağın başlangıç zamanlarını HUMK ve HMK açısından ayrı ayrı değerlendirmekte fayda vardır.

1.4.1. 1086 Sayılı HUMK Döneminde Yasağın Başlangıcı

HUMK'un yürürlükte olduğu dönemde yazılı yargılama usulünde, davanın açıldığı anda iddianın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının(HUMK md. 185)[110], cevap dilekçesinin davacıya tebliğ edildiği tarih ile de savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi

[108] **Dırenisa**, s.289.

[109] HMK md. 316: "*Basit yargılama usulü, kanunlarda açıkça belirtilenler dışında, aşağıdaki durumlarda uygulanır: a) Sulh hukuk mahkemelerinin görevine giren dava ve işler. b) Doğrudan dosya üzerinden karar vermek konusunda kanunun mahkemeye takdir hakkı tanıdığı dava ve işler. c) İhtiyati tedbir, ihtiyati haciz, delil tespiti gibi geçici hukuki koruma talepleri ile deniz raporlarının alınması, dispeççi atanması talepleri ve bunlara karşı yapılacak olan itirazlar. ç) Her çeşit nafaka davaları ile velayet ve vesayete ilişkin dava ve işler. d) Hizmet ilişkisinden doğan davalar. e) Konkordato ve sermaye şirketleri veya kooperatiflerin uzlaşma suretiyle yeniden yapılandırılmasına ilişkin açılacak davalar. f) Tahkim hükümlerine göre, mahkemenin görev alanına giren dava ve işler. g) Diğer kanunlarda yer alan ve yazılı yargılama usulü dışındaki yargılama usullerinin uygulanacağı belirtilen dava ve işler.*"

[110] HUMK md. 185: "*Kanunu Medenide tayin olunan haller mahfuz kalmak şartiyle dava ikamesi ile aşağıda gösterilen neticeler hasıl olur: 1 – Müddeaaleyhin rızası olmaksızın müddei davasını takipten sarfınazar edemez. 2 – Müddei, Müddeaaleyhin rızası olmaksızın davasını tevsi veya mahiyetin tebdil edemez. Aşağıdaki madde hükmiyle davadan feragat veya ıslah bu hükümden müstesnadır.*"

yasağının başlayacağı kabul edilmişti(HUMK md. 202)[111]. Kısaca taraflar, ikinci dilekçeler ile iddia ve savunmalarını genişletemez veya değiştirmezlerdi[112].

HUMK zamanında var olan iddianın ve savunmanın değiştirilmesi yasağının farklı tarihlerde başlaması(iki taraf açısından da dilekçelerin mahkemeye verilmesi anında başlamaması) ise davacı ile davalı arasında farklılık oluşturmuştur[113].

HUMK'ta sözlü yargılama usulünde ise yasağın başlangıç anı, tarafların iddia ve savunmalarının ilk oturumda tutanağa kaydedildiği zamandı(HUMK md. 482). Seri yargılama usulünde HUMK'un 502. maddesindeki; basit yargılama usulünde ise 511. maddesindeki atıf gereği, iddianın ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı yazılı yargılama usulündeki gibi, davacı bakımından dava dilekçesinin mahkeme esas defterine kaydı ile davalı bakımından ise cevap dilekçesinin davacı tarafa tebliği ile başlamaktaydı.

1.4.2. 6100 Sayılı HMK Döneminde Yasağın Başlangıcı

HUMK'un yürürlükten kalkmasından sonra yukarıda ele alındığı üzere yasağının başlangıç anı HMK'nın 141. maddesinin birinci fıkrasında ve HMK'nın 319. maddesinde ayrı ayrı ifade edilmiştir. Buna göre yazılı yargılama usulünde, iddianın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı, davacının vereceği cevaba cevap dilekçesinin; savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ise davalının vereceği ikinci cevap dilekçesinin mahkemeye (ilgili defterlere kaydı) verilmesiyle başlar (HMK md.141/1)[114]. Söz konusu

---

[111] HUMK md. 202: "*Davalı cevap dilekçesinde karşılık dava da dahil olmak üzere bütün iddia ve savunmaları ile sebeplerini birlikte bildirmeye mecburdur. Müddeaaleyh cevap layihasını hasmına tebliğ ettirdikten sonra onun muvafakatı olmaksızın müdafaa sebeplerini tevsi veya tebdil edemez. Ancak ıslah haliyle 186 ncı madde hükmü müstesnadır."*

[112] **Üstündağ**(1977), s.432 vd.

[113] **Bilge**/**Önen**,s. 473-474.

[114] HMK md. 141 gerekçesi: "*…tarafların karşılıklı dilekçelerini verdikleri aşamada, herhangi bir sınırlamaya bağlı olmadan uyuşmazlığın genel çerçevesi içinde iddia ve savunmalarını değiştirebilecekleri kabul edilmiştir. Zira, daha uyuşmazlığın başında, karşı tarafın açıklamasını, iddia ve savunmasını tam olarak görmeden, sağlıklı ve tam bir iddia ve savunma örgüsü kurmak her zaman mümkün ve gerçekçi değildir. Karşı tarafın beyanına göre, daha önce ortaya konulmayan bir iddia veya savunmayı ileri sürmek zorunlu olabilir. Ayrıca, yeni düzenlemeyle ön inceleme aşamasında, uyuşmazlığın tam olarak tespit edilmesi de gereklidir. Bu hususlar gözetilerek, tarafların, dilekçelerinde rahat, doğru ve sağlıklı bir iddia ve savunma bütünü oluşturmalarını, maddî ve hukukî nitelendirmeleri uyuşmazlığı çözecek doğrulukta ortaya koymalarını sağlamak amacıyla, dilekçelerin verilmesi aşamasında, yani yargılamanın ilk kesitinde, iddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağı uygulanmayacaktır. Şüphesiz bu imkân, sadece cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçesi için söz konusudur. İkişer dilekçeden sonra, hangi ad altında olursa olsun verilecek dilekçeler, sınırlama ve yasak kapsamında kabul edilmelidir."*
,<https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss393.pdf>, s.e.t. 03.03.2022.

aşamaya kadar taraflar iddia ve savunmalarını genişletip değiştirebilirler. Örneğin davacı dava dilekçesinde bazı vakıaları ileri sürmemiş ise de eksik olan vakıaları yasağa tabi olmadan cevaba cevap dilekçesi ile ileri sürebilir.

HMK ile iddianın ve savunmanın değiştirilmesi yasağı artık ikinci dilekçelerin sunulması ile tamamlanacağından, ikinci dilekçelerle de sunulmayan vakıalar veya talepler artık yasak ile karşılaşacaktır. Ancak yazılı yargılama usulünde, davalının cevap süresi içerisinde gerekli araştırmaları yapması, belge ve bilgilere ulaşması zaman alıyorsa, HMK'nın 127. maddesine göre, davalı mahkemeden bir defaya mahsus olmak üzere ek süre talep edebilir.

Basit yargılama usulünde ise, iddianın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı dava dilekçesinin mahkemeye verilmesi ile savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ise cevap dilekçesinin mahkemeye verilmesiyle başlar(HMK md. 319)[115]. Yasağın başlangıcından sonra istisnalar hariç olmak üzere taraflar iddia ve savunmalarını genişletemez ve değiştiremezler[116]. Örnek bir uyuşmazlıkta, icra mahkemesinin, şikayet başvurusunu, İcra İflas Kanununun(İİK) 18. maddesi gereğince basit yargılama usulüne göre incelemekle görevli olduğu, HMK'nın 319. maddesinde ise, basit yargılama usulünde, iddianın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının davanın açılmasıyla başlayacağının düzenlendiği, buna göre şikayet dilekçesinde öne sürülmeyen hususların, sonradan ileri sürülmesi halinde, icra mahkemesince, kamu düzenine ilişkin olması nedeniyle re'sen gözetilecek hususlar dışında, incelenmesinin mümkün olmayacağı nedeniyle dikkate alınamayacağı ifade edilmiştir[117].

Öte yandan diğer kanunlarda, sözlü veya seri yargılama usulüne atıf yapılan durumlarda, HMK'nın basit yargılama usulü ile ilgili hükümleri uygulanır(HMK md. 447). Bu nedenle, ilgili kanunlarda seri ve sözlü yargılama usulünün uygulanacağı durumlarda,

---

[115] HMK md. 319 gerekçesi: "*Yazılı yargılama usulünde, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağıyla ilgili farklı aşamalar ve ihtimaller dikkate alınmıştır. Basit yargılama usulünde ise, bu usulün gereği olarak yasak, davacı bakımından davanın açılmasıyla, davalı bakımından cevap dilekçesinin mahkemeye verilmesi ile başlatılmıştır. Bu sebeple, basit yargılama usulüne tabi dava ve işlerde taraflar daha dikkatli davranmalı, talep ve savunmaları konusunda daha titiz olmalıdırlar. Bununla birlikte iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının istisnaları burada da aynen geçerli olacaktır*", <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss393.pdf>, s.e.t. 03.03.2022.

[116] **Dırenisa**, s.289.

[117] Yargıtay 12.Hukuk Dairesi, 03.07.2017, E:2016/17602 K:2017/9917, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 13.01.2022.

artık HMK'daki basit yargılama usulü hükümleri uygulanacağından iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi konusunda, HMK'nın 319. maddesi dikkate alınacaktır.

HMK'nın 141. maddesinin ilk halinde, ön inceleme aşamasında ancak karşı tarafın açık muvafakati ile iddia veya savunmalarını genişletebileceği yahut değiştirebileceği, ön inceleme duruşmasına taraflardan birinin mazeretsiz olarak gelmemesi halinde, gelen tarafın karşı tarafın muvafakati aranmaksızın iddiasını veya savunmasını genişletebileceği yahut değiştirebileceği yer almaktaydı. Yargıtay kararlarında da iddia veya savunmaların genişletilmesi yahut değiştirilmesi açısından ön inceleme aşamasına dikkat edilmekte idi[118]. Ancak maddede 22/7/2020 tarih ve 7251 sayılı Kanun[119] ile yapılan değişiklik ile ön inceleme duruşmasına karşı tarafın mazeretsiz bir şekilde katılmaması halinde iddia veya savunmanın genişletilebilmesi ve değiştirilebilmesi imkanı ortadan kaldırılmış, yasağın istisnasız biçimde dilekçelerin teatisi aşamasının tamamlanmasıyla başlaması kabul edilmiştir.

Dilekçelerin sunulmasından sonra mahkeme ön inceleme için bir duruşma günü tespit ederek taraflara bildirir. Düzenlenecek davette tarafların, davetin tebliğinden itibaren iki haftalık kesin süre içinde dilekçelerinde gösterdikleri fakat henüz ibraz etmedikleri belgeleri mahkemeye sunmaları veya başka bir yerden getirilecek belgeleri getirmek için gerekli açıklamayı yapmaları, aksi halde ilgili delile dayanmaktan vazgeçmiş sayılacakları belirtilir. Dilekçelerinde gösterdiği belgeleri uyarıya rağmen ibraz etmeyen veya gerekli açıklamayı yapmayan tarafın ilgili delile dayanmaktan vazgeçmiş sayılmasına karar verilir. Bu delillerin sunulması da artık yasağa tabiidir(HMK md.139).

---

[118] "*…tarafların karşılıklı dilekçelerini verdikleri aşamada, herhangi bir sınırlamaya bağlı olmadan uyuşmazlığın genel çerçevesi içinde iddia ve savunmalarını değiştirebilecekleri kabul edilmiştir. Şüphesiz bu imkan, sadece cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçesi için söz konusudur. Bu dilekçelerden sonra, hangi ad altında olursa olsun verilecek dilekçeler, sınırlama ve yasak kapsamında kabul edilmelidir. Ön inceleme aşamasında, ancak karşı tarafın açık muvafakati (veya ön inceleme duruşmasına taraflardan birisinin mazeretsiz gelmemesi) durumunda iddia veya savunmaların genişletilmesi yahut değiştirilmesi kabul edilmiştir (Hukuk Genel Kurulu 20.04.2016 tarih, 2014/2-605 esas 2016/522 karar sayılı ilamı). Somut olayda; davacı kadın, dava dilekçesinde herhangi bir vakaya dayanmamış, davalı erkeğin de hazır olduğu ön inceleme duruşmasında ise davacı vekili tarafından davalı erkeğin eşine fiziksel şiddet, hakaret, baskı ve kıskançlık yaptığına dair iddiada bulunulmuş olup, davalı erkek tarafından iddianın genişletilmesine açık muvafakatinin olmadığı anlaşılmaktadır"* Yargıtay 2.Hukuk Dairesi, 22.03.2018, E:2016/14184, K:2018/3716, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 13.01.2022.

[119] 28.07.2020 tarih ve 31199 sayılı RG'de yayımlanan 7251 sayılı Kanunun 15. maddesi ile 6100 sayılı Kanunun 141 inci maddesinin birinci fıkrası şu şekilde değiştirilmiştir: *"(1) Taraflar, cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçeleri ile serbestçe iddia veya savunmalarını genişletebilir yahut değiştirebilirler. Dilekçelerin karşılıklı verilmesinden sonra iddia veya savunma genişletilemez yahut değiştirilemez*."

İddianın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı bağlamında vakıaların ileri sürülmesi açısından bir diğer konu ise davalının cevap dilekçesi vermemesidir[120]. Cevap dilekçesi verilmemesi halinde davalı açısından bazı durumlar söz konusu olur. İlk olarak davalı tarafından cevap dilekçesi verilmemesi halinde artık ilk itirazlar ileri sürülemez[121]. Ayrıca, cevap dilekçesinin verilmemesi durumunda dava dosyası tekemmül edeceğinden davacı ve davalı ikinci dilekçe veremez. Bu durumda iddianın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı dava dilekçenin verilmesi ile başlar[122]. Davalı açısından ise savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı, cevap süresinin sona ermesi ile başlar[123].

Davalı tarafından cevap dilekçesi verilmemesi ile HMK'nın 128. maddesi gereğince dava dilekçesinde ileri sürülen vakıaların tamamı inkar edilmiş sayılır. Bu noktada davalının inkar çerçevesinde bir savunma yapacağı ileri sürülmüştür[124]. Ancak davalının inkara ilişkin savunmasında delil gösterip göstermeyeceğine ilişkin doktrinde ve Yargıtay'da farklı görüşler söz konudur[125].

Yargıtay bir kararında, davalının süresinde cevap dilekçesi vermemiş olmasının, delil bildirme ve savunmasını ispat etme hakkını ortadan kaldırmayacağını, davacının dava dilekçesinde ileri sürdüğü vakıaların tamamının inkar edilmiş sayılacağını belirtmiştir. Ayrıca kararda, davaya cevap vermeyen davalının, HMK'nın 145. maddesindeki[126] hal dışında, davacıya kusur isnat edemez ise de iddiasını dayandırdığı vakıaların gerçekte vukuu bulmadığına ilişkin delil gösterebileceğini, aksi halde, bir kez cevap süresini kaçırmış veya

---

[120] **Üstündağ, Saim**(1962) 'Süresinde Cevap Layihası Vermemenin Yaptırımı Vardır' İBD, S:1-2-3, s.27-28.
[121] **Akyol Aslan**, **Leyla**(2019) Medeni Usul Hukukunda Cevap Dilekçesi Verilmemesinin Sonuçları, Ankara, Yetkin, s.379.; **Tutumlu**, **Mehmet Akif**(2022) Medeni Usul Hukukunda Islah, 6.Baskı, Ankara, Seçkin, s.168.
[122] **Tanrıver**(2020), s.660.
[123] **Akyol Aslan**(2019), s.379.; "*Açıklanan sebeplerle davalı kadının, cevap süresinden sonra verdiği dilekçesinde yer alan yoksulluk nafakası ve manevi tazminat talepleri hakkında mahkemece karar verilmesine yer olmadığına karar verilmesi gerekirken davalı kadın lehine yoksulluk nafakası (m.175) ve manevi tazminat (174/2) verilmesi usul ve yasaya aykırı olup hükmün bu sebeple bozulmasına karar vermek gerekmiştir."* Yargıtay 2.Hukuk Dairesi, 01.03.2017, E:2015/22856 K:2017/2139, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 14.01.2022.
[124] *"Davalı cevap dilekçesini yasal süre geçtikten sonra verdiğinden inkar çerçevesinde savunma yaptığı kabul edilmektedir (HMK. m.128) ve süresinde sunulmayan cevap dilekçesiyle ileri sürdüğü savunmalar ve ilk itirazlar için davacı tarafın açık muvafakati gerekmektedir (HMK. m.141). Zamanaşımı iddiasına davacı tarafça açıkça muvafakat edilmediğinden, mahkemece davanın zamanaşımından reddine karar verilmesi usul ve yasaya aykırı olup bozmayı gerektirir"* Yargıtay 13.Hukuk Dairesi, 22.12.2016, E:2015/32762, K:2016/24072, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 14.01.2022.
[125] Cevap dilekçesi vermemiş olan davalının inkar ile sınırlı olarak ispat faaliyetinde bulunabileceğine yönelik **Arslan**/ **Yılmaz**/ **Taşpınar**, s.350-351.; **Akyol Aslan**(2019), s.497.; **Tanrıver** (2020), s.659.; aksi Yönde **Akkaya**(2017), s.367.
[126] HMK md. 145/1: "*Taraflar, Kanunda belirtilen süreden sonra delil gösteremezler. Ancak bir delilin sonradan ileri sürülmesi yargılamayı geciktirme amacı taşımıyorsa veya süresinde ileri sürülememesi ilgili tarafın kusurundan kaynaklanmıyorsa, mahkeme o delilin sonradan gösterilmesine izin verebilir."*

davaya cevap vermemiş olan davalının bundan sonra delil bildirememesi sonucunun ortaya çıkacağını, bu durumun da ise HMK'nın 27. maddesinde yer alan hukuki dinlenilme hakkını zedeleyeceğini ifade etmiştir[127].

Bir boşanma davasında ise Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, süresinde cevap dilekçesi vermeyerek delillerini bildirmeyen davalı tarafın yasal süre geçtikten sonra delil bildirme talebinin reddinin gerektiğine ilişkin olarak verilen direnme kararını aşağıda yer verilen gerekçe ile yerinde görmüştür;

"...Kanunda belirtilen bu sürelerden sonra delil gösterebilmeleri ancak iki yasa maddesinde belirtilen hallerle sınırlıdır. Onlar da; iddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesini düzenleyen 141. madde ile sonradan delil gösterilmesinin hüküm altına alındığı 145. maddedeki durumlardır. ... Dava dilekçesinin ... tebliğinden sonra iki haftalık süre içerisinde delillerini bildirmeyen davalının sonradan delil gösterebilmesi için HMK'nın 145. maddesinde belirtilen istisnai hallerin mevcudiyeti de somut olayda ileri sürülmüş değildir. İddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesini düzenleyen 141. madde koşulları da oluşmamıştır. ... Bu durumda; dava dilekçesinin davalıya ... usulüne uygun bir şekilde tebliğ edilmesinden sonra süresi içerisinde cevap dilekçesi verilmediğinden savunmanın dayanağı olarak süresinde ileri sürülen bir delil (HMK md. 129/1-e) bulunmadığından yerel mahkemenin davalıya delil göstermesi için süre vermesine yasal olarak imkân bulunmadığının kabulü gerekir."[128]

Davalının cevap dilekçesi vermemesi halinde karşı tarafın muvafakati veya ıslah yoluyla cevap dilekçesi verip veremeyeceği hususu da tartışmalıdır. Bir görüş, davalının cevap vermeme durumunda, iddiaları inkar etmiş sayılacağını, inkarın da bir savunma

---

[127] Yargıtay 2.Hukuk Dairesi, 03.07.2013, E:2013/6356, K:2013/18904, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 14.01.2022.

[128] "… *Hukuk Genel Kurulundaki görüşmeler sırasında bir kısım üyelerce, dava dilekçesindeki talepler arasında müşterek çocuğun velayetinin anneye verilmesi isteminin de bulunduğu, kamu düzenine ilişkin bu talep nedeniyle davalı delillerinin toplanmasına imkân tanınmasının gerektiği ifade edilmiş, bir kısım üyeler tarafından ise; süresinde davaya cevap vermeyen davalının, diğer tarafın kusurlu olduğuna yönelik bir vakıa ileri süremez ise de, kötüye kullanılmadıkça onun ileri sürdüğü vakıaları çürütmeye yönelik delil bildirebileceği, aksinin kabulünün, cevap süresini kaçırmış veya davaya süresinde cevap vermemiş olan davalıya savunmasını ispat etme hakkını tanımamak olacağı, bunun ise hukuki dinlenilme hakkını ortadan kaldıracağı belirtilmiş, bazı üyelerce de; uyuşmazlık ön inceleme duruşmasında belirlendiği için tarafların delillerini göstermeleri gereken (son) tarihin, dava veya cevap dilekçesi değil, hakimin HMK'nın l40/5. madde hükmü uyarınca taraflara vereceği iki haftalık kesin sürenin son günü olduğu ileri sürülmüş ise de, Kurul çoğunluğunca bu görüşler yukarıda açıklanan gerekçelerle kabul edilmemiştir. Hal böyle olunca; süresinde cevap dilekçesi vermeyerek delillerini bildirmeyen davalı tarafın yasal süre geçtikten sonra delil bildirme talebinin reddinin gerektiğine ilişkin olarak verilen Yerel Mahkeme direnme kararı yerindedir."* Yargıtay HGK, 20.04.2016, E:2014/2-695, K:2016/522, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 14.01.2022.

olduğunu bu nedenle de cevap dilekçesi vermiş gibi karşı tarafın muvafakati ya da ıslah yoluyla cevap dilekçesi verilebileceğini kabul etmektedir[129]. Bir diğer görüş ise, cevap dilekçesi vermeyen davalının daha önceden yaptığı bir usul işlemi olmaması nedeniyle ıslah müessesesi ile cevap dilekçesi veremeyeceğini, karşı tarafın muvafakati ile cevap dilekçesi verebileceğini kabul etmiştir[130]. Bir başka görüşe göre ise davalı cevap vermezse, gerek karşı tarafın muvafakati ve gerekse de ıslah kurumu ile cevap dilekçesi veremeyeceği, buna karşın eski hale iade kurumuna başvurulması gerektiği ifade edilmiştir[131].

Konu ile ilgili Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun bir kararında ise ıslahın konusunu, tarafların yaptıkları usul işlemlerinin oluşturduğu, taraflardan birinin ıslah yoluna başvurabilmesi için daha önce yapmış olduğu bir usul işleminin bulunması gerektiği, HMK'nın 176. maddesinde "*Taraflardan her biri, yapmış olduğu usul işlemlerini kısmen veya tamamen ıslah*" edebileceğinin açık şekilde ifade edildiği, bu nedenle cevap dilekçesinin ıslahı için öncelikle yapılması gereken usul işleminin davaya cevap vermekten ibaret olduğu, cevap dilekçesinin hiç verilmemiş olması halinde ortada ıslah edilmesi mümkün bir usul işleminin varlığından söz edilemeyeceği ifadelerine yer verilerek, cevap dilekçesi sunmayan davalının, ıslah edebileceği bir usuli işlemin bulunmadığına hükmedilmiştir[132].

Kanaatimizce, ileride de değinileceği üzere taraflardan birinin ıslah yoluna başvurabilmesi için var olması gereken ilk şart önceden yapılmış bir usuli işlemin bulunmasıdır. Ancak bu takdirde taraf ıslah yoluna başvurup o usuli işlemin düzeltilmesini talep edebilir. Aksi halde düzeltilmesini talep edebileceği bir usuli işlem bulunmamaktadır. Bu nedenle de cevap dilekçesi sunmayan davalının ıslah yolu ile cevap dilekçesi sunması mümkün değildir.

1.5. Yasağın Uygulanmadığı Haller ve İstisnaları

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının hukuk yargılamasında istisnalar hariç genel kural olduğunu ifade ettikten sonra yasağın söz konusu olmadığı durumlara kısaca değinirsek; davacının cevaba cevap dilekçesi vermesinden sonra dava konusunun tarafların iradesi dışında ortadan kalkması veya değişmesi söz konusu olduğu

[129] **Karafakih**, **İsmail Hakkı**(1952) Hukuk Muhakemeleri Usulü Esasları, Ankara, AÜHFY, s.144.
[130] **Postacıoğlu**(1975), s.367.
[131] **Üstündağ**(1967), s.95.
[132] Yargıtay HGK, 30.09.2020, E:2017/2-2716, K:2020/705, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 14.01.2022.

hallerde davayı genişletme ve değiştirme yasağı uygulanmaz[133]. Örneğin, dava sırasında dava konusu yapılan mal yanmış, tahrip olmuş veya başka durumların ortaya çıkması nedeniyle davaya artık mal üzerinden devam edilmesi mümkün değilse davanın konusunun tazminat istemine dönüştürülmesi yasak kapsamında kabul edilmemelidir[134].

Çekişmesiz yargı işlerinde ve talepten başka bir şeye karar verilebileceği hallerde de iddianın veya savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı söz konusu değildir[135]. Örneğin sınırlı da olsa re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı[136] boşanma davalarında, hakim, tarafların boşanma kararı talebine rağmen ayrılığa hükmedebileceğinden tahkikat aşamasında tarafların ayrılığa karar verilmesini mahkemeden talep etmesi yasak kapsamında değildir(TMK md. 170). Yine bir diğer örnek olarak, Türk Borçlar Kanunu(TBK) gereğince alıcının, sözleşmeden dönme hakkını kullanması hâlinde, durum bunu haklı göstermiyorsa hakim, satılanın onarılmasına veya satış bedelinin indirilmesine karar verebilecektir(TBK md. 227).

Re'sen araştırma ilkesinin tatbik edildiği davalar ve mahkemece re'sen gözetilmesi gereken haller de yasağa tabi değildir[137]. Örneğin davalı, yasak başladıktan sonra ve davanın her aşamasında re'sen göz önünde bulundurulması gereken dava şartının yoksunluğunu ileri sürebilir.

Yukarıda yer verdiğimiz hususlar yasağın var olmadığı durumlara ilişkindir. Ayrıca yasağın söz konusu olduğu, ancak aşağıda ifade edilecek istisnai hallerin varlığı halinde iddia ve savunmanın değiştirilip genişletilebileceğinin mümkün olduğu durumlar da söz konusudur. Çünkü yasağın katı bir şekilde uygulanması, bir diğer ifadeyle istisnalarının olmaması, davanın en başında yapılan hata veya noksanlıkların giderilememesine sebep olur. Bu durum ise yargılamanın esas amaçlarından olan adaletli karar verilmesinin önüne geçebilir. Hata ve noksanlıklarla başlayan bir yargılama sürecinin sonunda verilen mahkeme kararları istenilen etkiyi yaratmayabilir. Bu yöndeki kararların fazlalığı ise yargıya ve

---

[133] **Akcan**, **Recep**/ **Kaya**, **Cemil**(2009) 'Medeni ve İdari Yargıda İddia ve Savunmanın Değiştirilmesi veya Genişletilmesi Yasağı' İÜHFM, C: 1-2, S: 67, s.131.; **Önen**(1979), s.160 vd.
[134] **Eroğlu**(2021), s.68.; **Yılmaz**(2021), s.180.; aksi yönde **Üstündağ**(1967), s.167.
[135] **Akcan**/**Kaya**, s.126.; **Ateş**, **Mustafa**(2013) Hukuk Muhakemeleri Kanunu Yargıtay İlke Kararları, Ankara, Yetkin, s.787-788.
[136] **Kaya Gökmen, Gökçe**(2021) Boşanma Davası Sırasında Ölen Eşin Mirasçılarının Boşanma Davasına Devam Etmesi, İstnabul, On İki Levha, s.90.
[137] **Özmumcu**, **Seda**(2013) '1086 Sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Delillerin İkamesi Hakkındaki Hükümlerine Mukayeseli Bir Bakış' Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:.9, S:1, s. 49

adalete olan güveni zedeler ve mahkemeleri işlevsiz hale getirebilir. Ayrıca, yasağın katı uygulanması sonucu hata veya ihmali nedenlerle iddia ve savunmalarını tam bir şekilde sunamayan taraflar açısından istenmeyen ağır hak kayıpları yaşanabilir. Hata ve noksanlıkların aynı yargılama içerisinde giderilmesi imkanı usul ekonomisi ilkesi ile de uyumludur. Böylece aynı sebep ve konuya dayanan hallerin tekrardan dava konusu edilmesinin önüne geçilir.

1.5.1. Karşı Tarafın Açık Muvafakati

HUMK zamanında açık bir hüküm olmaması nedeniyle, davacının iddiasını değiştirmesi veya genişletmesi karşısında davalının susması ya da itiraz etmemesi iddianın değiştirilmesine veya genişletilmesine zımnen muvafakat edildiği yönünde kabul edilmekteydi[138]. Değişikliğe açıkça karşı çıkılması halinde ise iddia ve savunmanın değiştirilmesi mümkün değildi. Yargıtay da bir kararında, Kanunun belirlediği sürede davalının ileri sürmediği zamanaşımı def'ine karşı koymayan davacıların, davalının savunmasını genişletmesine zımnen rıza gösterdiklerinin kabulü gerektiğini belirtmiştir[139].

HMK'da karşı tarafın açık muvafakati ile ön inceleme duruşmasında; bu aşamadan sonra ise, ıslah ve karşı tarafın açık muvafakati ile iddia ve savunmanın genişletilebileceği veya değiştirilebileceği ifade edilmiştir. 22/7/2020 tarih ve 7251 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikte HMK'nın ilk halinde var olan ön inceleme aşamasında açık muvafakatle yapılacak iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi hali ise yürürlükten kaldırılmıştır[140].

---

[138] **Üstündağ**(1967), s.203.; *"…dava dilekçesinde; dava sebebi olarak "... red kararının kesinleşmesinden itibaren üç yıl geçmesi ve bu süre içinde ortak hayatın kurulamamış olmasını" göstermiş sonradan 2.4.2004 tarihinde verdiği dilekçesinde, dava sebebini değiştirerek (HUMK. md. 185 /2) " … ayrılık süresi içinde davalının küfür ve hakaretine maruz kaldığını.." belirterek evlilik birliğinin temelinden sarsılmış olması sebebiyle boşanmalarına karar verilmesini istemiştir. Davacı vekilinin bu dilekçesi karşı taraf vekiline 12.04.2004 tarihinde tebliğ edildiği halde, davalı vekili buna karşı koymamış, dava sebebinin değiştirilmesine zımni olarak muvafakat etmiştir. Bu durumda değiştirilen dava sebebi doğrultusunda davaya devam edilmesi ve tarafların gösterdikleri delillerin bu sebep çerçevesinde toplanıp değerlendirilmesi, hasıl olacak sonuca göre karar verilmesi gerekirken, dava sebebinin değiştirilmesine, davalının zımni olarak muvafakat ettiği (HUMK. md. 185/2) gözetilmeden yazılı şekilde hüküm kurulması bozmayı gerektirmiştir.*" Yargıtay 2.Hukuk Dairesi, 08.02.2005, E:2004/16641, K:2005/1568, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 16.01.2022.

[139] "*Davalının bu muvafakati açık veya kapalı (zımni) olabilir. Gerçekten davacının iddasını genişletmesi veya değiştirmesi üzerine, davalı taraf derhal ve açıkça buna karşı çıkmaz ise, değiştirmeye zımnen muvafakat etmiş sayılır.*" Yargıtay 10. Dairesi, 22.10.1991, 11633/8244, **Alangoya**, **Yavuz**/ **Yıldırım**, **M. Kamil**/ **Deren-Yıldırım**, **Nevhis** (2011) Medeni Usul Hukuku Esasları, 8. Baskı, İstanbul, Beta, s. 241.; Yargıtay HGK, 22.02.2011, E:2011/4-640, K:2012/89, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 16.01.2022.

[140] HMK md. 141'in ilk hali: *"(1)Taraflar, cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçeleri ile serbestçe; ön inceleme aşamasında ise ancak karşı tarafın açık muvafakati ile iddia veya savunmalarını genişletebilir yahut*

Karşı tarafın zımni muvafakati ise iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi açısından yeterli değildir. Bu nedenle iddianın ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesinin varlığı söz konusu ise hakim karşı tarafa muvafakatinin olup olmadığını açıkça sormalı ve cevabı tutanağa geçirmelidir. Hakim, muvafakatin varlığı halinde, iddianın ve savunmanın değiştirilmiş ve genişletilmiş haliyle karar vermelidir[141]. Karşı taraf iddianın ve savunmanın genişletilmesine veya değiştirilmesine açıkça muvafakat etmezse, iddianın ve savunmanın genişletilmesini veya değiştirilmesini isteyen tarafın artık ıslah yoluna başvurmaktan başka çaresi bulunmamaktadır[142].

Islahtan farklı olarak, tahkikatın sona ermesinden sonra da karşı tarafın muvafakati olması halinde iddia ve savunma genişletilebilir veya değiştirilebilir ve iddianın ve savunmanın genişletilmesinde veya değiştirilmesinde bir sayı sınırı da yoktur[143].

İddia veya savunmanın genişletilmesinin veya değiştirilmesinin, hakim tarafından kendiliğinden ya da itiraz edilmesi neticesiyle tespiti halinde, mahkemenin bu hususu değerlendirip değiştirme veya genişletme olduğunu ve bu haliyle ileri sürülen iddia veya savunmanın inceleme konusu yapılmayacağını bir ara karar ile taraflara bildirmesi gerekir. Ara karar kurulmasında amaç, eğer karşı tarafça iddianın veya savunmanın genişletilmesine veya değiştirilmesine açık muvafakat verilmez ise iddia veya savunmasını genişleten ya da değiştiren tarafa ıslah açısından bir hakkın tanınmasıdır[144]. Böylece olası hak kayıplarının da önüne geçilebilir. Bu husus bir Yargıtay kararında "*...mahkemece savunmanın tevsii olduğu kabul edildikten sonra bu hususta bir ara kararı ittihaz olunarak davalı tarafın usule ilişkin yetkilerini kullanmasına olanak verilmesi gerekirdi…."* ifadeleri ile belirtilmiştir[145]. Ayrıca açık rıza olmazsa, ileri sürülen yeni vakıa veya dava konusu incelenemeyeceğinden

değiştirebilirler. Ön inceleme duruşmasına taraflardan biri mazeretsiz olarak gelmezse, gelen taraf onun muvafakati aranmaksızın iddia veya savunmasını genişletebilir yahut değiştirebilir. Ön inceleme aşamasının tamamlanmasından sonra iddia veya savunma genişletilemez yahut değiştirilemez. (2)İddia ve savunmanın genişletilip değiştirilmesi konusunda ıslah ve karşı tarafın açık muvafakati hükümleri saklıdır."

[141] **Tanrıver** (2020), s.682.; **Pekcanıtez**/ **Özekes**/ **Akkan** ve diğerleri(2017), s.1257-1258.

[142] "*Medeni Usul Hukukumuzda iddia ve savunmanın teksifi ilkesi geçerli olduğu, bunun karşı tarafın rızası olmadan değiştirilemeyeceği için iddia veya savunmasını değiştirmek ve genişletmek isteyen tarafın başvurabileceği yol ıslah müessesesidir"* Yargıtay 4.Hukuk Dairesi, 14.06.2016, E:2015/11319, K:2016/7830, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 12.01.2022.

[143] **Üstündağ**(1967), s.207.; **Alangoya**/ **Yıldırım**/ **Deren-Yıldırım**, s. 241.

[144] **Kuru**, **Baki**(2001) Hukuk Muhakemeleri Usulü, C:2, 6.Baskı, İstanbul, Demir Demir Yayıncılık, s.1838.

[145] Yargıtay 11.Hukuk Dairesi, 16.01.1975, E:1974/4254, K:1975/185, YKD, S:1976/2, s.224–227.

mahkeme iddia veya savunmanın genişletilmesi ya da değiştirilmesi yönündeki talebi dikkate almadan karar verir[146].

Tarafın birden fazla kişiden oluşması halinde, ihtiyari ve mecburi dava arkadaşlığı durumuna göre karşı tarafın muvafakati müessesesi farklılık arz eder. Mecburi dava arkadaşlığında, biri iddia ve savunmanın genişletilmesine veya değiştirilmesine açıkça muvafakat etmezse, yasak uygulanmaya devam edecektir; eğer iddia ve müdafaasının genişletilmesi veya değiştirilmesini talep eden taraf mecburi dava arkadaşlarından biri ise diğer dava arkadaşlarının da bu talebe muvafakat edip etmediği mahkeme tarafından sorulmalıdır[147].

İhtiyari dava arkadaşlığında ise görülmekte olan dava her bir dava arkadaşı için ayrı dava olduğundan davanın taraflarından birinin iddia ve savunma sebeplerini genişletmesi veya değiştirmesi söz konusu olduğunda diğer dava arkadaşları açıkça muvafakat etmese dahi, iddia ve savunmanın genişletilmesini veya değiştirilmesini talep eden ve karşı tarafın açık muvafakatini alan ihtiyari dava arkadaşı için yeni haliyle o dava görülmeye devam edecektir. Diğer ihtiyari dava arkadaşları için ise eski hali ile davaya devam edilecektir[148].

1.5.2. Islah

İddianın genişletilmesine ve değiştirilmesine açık rıza gösterilmezse ya da iddia ve savunmasını genişleten veya değiştiren taraf karşı tarafın muvafakatine gerek duymaz ise, HMK'nın 141. maddesi uyarınca iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının bir diğer istisnası olan, tarafların yapmış oldukları usul işlemlerinin kısmen veya

[146] "*Davalı kadın tahkikat aşamasında son celse ... tazminat isteğinde bulunmuş, mahkemece bir gerekçe gösterilmeden tazminat isteklerinin reddine karar verilmiştir. Hukuk Muhakemeleri Kanununun 141. maddesinde iddia ve savunmanın hangi aşamaya kadar genişletilebileceği yahut değiştirilebileceği hüküm altına alınmıştır. Taraflar ancak karşı tarafın "açık muvafakati" ile iddia ve savunmalarını genişletip yahut değiştirebileceğine göre (HMK.m.141/1 hükmü) açık muvafakatin yokluğu halinde iddia ve savunmalarını genişletemeyeceği kanunun emredici hükmüdür. Davacının "açık muvafakati" olmadığı konusunda ise bir duraksama yoktur. O halde davalının bu davada Hukuk Muhakemeleri Kanununun 141. maddesinde gösterilen süreden sonra maddi ve manevi tazminat (TMK.md.174/1-2) talep edemeyeceği gözetilerek davalının tazminat istekleri hakkında süresinden sonra talep edildiğinden bahisle karar verilmesine yer olmadığına karar verilmesi gerekirken kesin hüküm oluşturacak şekilde red hükmü kurulması usul ve yasaya aykırı olup bozmayı gerektirmiştir.*" Yargıtay 2.Hukuk Dairesi, 23.09.2014, E:2014/7450, K:2014/18150, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 16.03.2022.

[147] **Üstündağ**(1967), s.207.

[148] **Üstündağ**(1967), s.207.

tamamen düzeltilmesi hali ıslah müessesesine başvurulabilir[149]. Bu durum bir Yargıtay kararında şu şekilde ifade edilmiştir;

"*İddia ve savunmanın genişletilip değiştirilmesi yasağının ancak ıslah ve karşı tarafın açık muvafakati ile aşılabileceği yine HMK'nın 144/2.maddesinde belirtilmiştir. Karşı tarafın rızasının olmadığı durumlarda ıslah, yasağın başladığı andan itibaren iddia ve savunmaları değiştirme noktasında taraflar için tek enstrüman olacaktır. Islah, iddia ve savunma yasağının kapsamına giren taraf usul işlemlerini tamamen veya kısmen düzeltmeye yarayan bir hukukî imkândır. Taraflar ihmal, unutma, yetersiz bilgi ve benzeri sebeplerle eksik ya da hatalı şekilde iddia ve savunmada bulunmuş olabilirler. Yine, yargılama sırasında meydana gelen gelişmeler neticesinde taraflar yargılamanın başında sundukları iddia ve savunmalarında değişiklik yapma ihtiyacı duyabilirler."*[150]

HMK'nın 176. maddesinde düzenlenmiş olan ve kısmen ve tam şeklinde ikiye ayrılan ıslah müessesesi detaylı bir şekilde çalışmanın devamında ele alınacağından burada ayrıca üzerinde durmayacağız.

1.5.3. Feragat ve Kabul

Davaya son veren tek taraflı usul işlemlerinden olan ve HMK'nın 307. maddesi ve devamında düzenlenen feragat ve kabul müesseseleri hüküm kesinleşinceye kadar her zaman yapılabilir. Davadan feragat, davacının talep sonucundan, diğer ifadeyle davaya esas oluşturan haktan tamamen veya kısmen vazgeçmesidir(HMK md. 307). Feragat iradesi açıklanmak suretiyle hukuki sonuçlar doğurur, karşı tarafın veya hakimin onayına ihtiyaç duyulmaz. Kısmen feragat halinde feragat edilmek istenilen kısmın açıkça gösterilmesi gerekir. En önemlisi ise kısmen ya da tamamen feragat, kesin hüküm gibi hukuki sonuç doğurur. Söz konusu uyuşmazlık tekrardan dava konusu yapılamaz.

Kabul ise davalının, davacının talep sonucuna kısmen veya tamamen muvafakat etmesidir ve davalı tarafça kabul iradesi açıklanmak suretiyle hukuki sonuçlarını doğurur, karşı tarafın ya da hakimin onayına ihtiyaç duyulmaz. Kabul de feragatte olduğu üzere kesin hüküm gibi hukuki sonuç doğurur ve kısmen kabul de ancak kabul edilen kısmın açıkça gösterilmesi ile mümkün olur. Re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda ise davalı,

[149] **Eroğlu**(2021), s.33-34.
[150] Yargıtay 3.Hukuk Dairesi, 24/06/2021, E:2020/5342, K:2020/7150, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 16.03.2022.

davayı kabul etse dahi hakim kabule karar vermeyebileceği gibi, talepten başka bir şeye de hükmedebilir.

Bu haliyle davaya son veren tek taraflı usul işlemlerinden olan ve davanın her aşamasında yapılabilmeleri nedeniyle kısmen ve tamamen feragat ya da kabul iradeleri de, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının istisnalarını oluşturur[151].

1.5.4. Tarafta İradi Değişiklik ve Dava Konusunun Devri

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının davanın unsurları açısından görünümü başlığı altında davanın tarafları kısmında anlatıldığı üzere HMK'nın 124. ve 125. maddelerinde yer alan tarafta iradi değişiklik ve dava konusunun devri halleri de iddia ve savunmanın değiştirilmesi halinin istisnalarını oluşturmaktadır[152]. Söz konusu maddeler kapsamında yasağa tabi olmaksızın taraf değişikliği yapılabilecektir.

1.5.5. Belirsiz Alacak Davası

HMK'nın 119. maddesinin 1. fıkrasının "d" bendi uyarınca malvarlığı haklarına ilişkin davalarda, dava konusunun değerinin talep sonucunda açık bir şekilde yazılması gerekmektedir. Maddenin ikinci fıkrasına göre, talep sonucunun açıkça belirtilmemesi halinde, eksikliğin giderilmesi için bir haftalık kesin süre verilir. Verilen süre içerisinde eksikliğin tamamlanmaması halinde davanın açılmamış sayılmasına karar verilir (HMK md.119/2).

Talep sonucunun açıkça belirtilmesi halinin istisnalarından olan belirsiz alacak davası, davacının talebinin miktarını dava açarken tam olarak belirlenmesinin kendisinden beklenemeyeceği veya bunun imkansız olduğu hallerde söz konusudur ve ilk kez HMK'nın 107. maddesinde düzenlenmiştir[153]. Maddenin gerekçesinde *"Alacaklının bu tür bir dava açması için, dava açacağı miktar ya da değeri tam ve kesin olarak gerçekten belirlemesi*

---

[151] **Akcan/Kaya**, s.132-135.
[152] **Akcan/Kaya**, s.131-132.
[153] HMK md. 107*: "(1)Davanın açıldığı tarihte alacağın miktarını yahut değerini tam ve kesin olarak belirleyebilmesinin kendisinden beklenemeyeceği veya bunun imkânsız olduğu hâllerde, alacaklı, hukuki ilişkiyi ve asgari bir miktar ya da değeri belirtmek suretiyle belirsiz alacak davası açabilir.* (2)*Karşı tarafın verdiği bilgi veya tahkikat sonucu alacağın miktarı veya değerinin tam ve kesin olarak belirlenebilmesinin mümkün olduğu anda davacı, iddianın genişletilmesi yasağına tabi olmaksızın davanın başında belirtmiş olduğu talebini artırabilir.* (3) *Ayrıca, kısmi eda davasının açılabildiği hâllerde, tespit davası da açılabilir ve bu durumda hukuki yararın var olduğu kabul edilir"*

mümkün olmamalı ya da bu objektif olarak imkânsız olmalıdır. Açılacak davanın miktarı biliniyor yahut tespit edilebiliyorsa, böyle bir dava açılamaz." ifadelerine yer verilmiştir.

Belirsiz alacak davasında Yargıtay'ın belirlediği şartlar ise şu şekildedir;

"... bir alacağın belirsiz olup olmadığı ile ilgili olarak kabul edilen kıstaslar, davanın açıldığı tarihte alacağın miktarını yahut değerini tam ve kesin olarak belirleyebilmesinin;

1- Davacının kendisinden beklenememesi,

2- Bunun olanaksız olması,

3- Açıkça karşı tarafın verdiği bilgi veya tahkikat sonucu alacağın miktarı ve değerinin tam ve kesin olarak belirlenebilmesinin mümkün olması…."[154]

Belirsiz alacak davasında davacıya talep konusu miktarın ve değerin, yargılamanın devamında ortaya çıkacak bilgiler ya da yaptırılacak bilirkişi incelemesi sonucunda bulunacak değere göre iddianın genişletilmesi yasağına tabi olmaksızın hakimin vereceği süre içerisinde belirlenmesi imkanı tanınmıştır(HMK md. 107/2). Bu noktada belirsiz alacak davası, iddianın genişletilmesi için ıslaha ve karşı tarafın açık muvafakatine gerek bulunmadığından kısmi davaya göre daha elverişlidir. Çünkü kısmi davada bakiye alacağın davaya dahil edilmesine karşı taraf muvafakat etmez ise davacının başvurabileceği tek yol ıslah müessesesidir. Buna karşın belirsiz alacak davasında davacı, yasağa tabi olmaksızın (karşı tarafın açık rızasına veya ıslah yoluna başvurmadan) talep sonucunu artırabilecektir. Fakat belirsiz alacak davasında, talebin belirlenebilir hale gelmesi üzerine mahkemece verilen sürede davacı talebini belirlemez ise bu süreden sonra talebin arttırılması iddianın genişletilmesi yasağı ile karşılaşacak ve karşı tarafın muvafakati veya ıslaha başvurulmaz ise davacının ilk başta belirtmiş olduğu miktarla dava görülmeye devam edilecektir.

1.6. Yasağın Kanun Yolu Aşamalarında Uygulanışı

Hukuk yargılamasında iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının kanun yollarında uygulanışını istinaf ve temyiz kanun yolu açısından ayrı ayrı ele aldığımızda, ilk olarak istinaf kanun yoluna değinmek gerekir. İlk derece mahkemeleri

[154]Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulu, 15.12.2017, E:2016/6, K:2017/5, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 16.03.2022.

tarafından verilen nihai kararlara karşı başvurulan istinaf kanun yolu tam istinaf ve dar istinaf olarak ikiye ayrılmaktadır. Tam istinaf sisteminde istinaf mahkemesi, ilk derece mahkemesinden bağımsız olarak yargılama yapar[155]. Bir diğer ifadeyle, ilk derece yargılamasında ileri sürülen ve dava dosyasına ibraz edilen tüm vakıalar, istinaf aşamasında yeniden denetime tabi tutularak her yönü ile incelenir. Bu nedenle tam istinaf sisteminde davanın tarafları, istinaf aşamasında yasağa tabi olmaksızın yeni iddia ve savunmalar ileri sürebilecektir.

Dar istinaf sisteminde ise hem mahkeme hem de taraflar ilk derece yargılamasındaki vakıa tespitleri ve dava malzemeleri ile bağlıdır[156]. Bir diğer ifadeyle istinaf mercii, ilk derece mahkemesi tarafından verilen kararı denetler ve hataları kontrol eder. İstinaf aşamasında iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi söz konusu değildir. Hukuk yargılaması sistemimizde ise dar istinaf sistemi kabul edilmiş olup istinaf kanun yoluna başvuru yapıldığında, istinaf mahkemelerinde yapılamayacak olan işlemler, HMK'nın 357. maddesinde düzenlenmiştir.

HMK'da yer alan 357. maddeye uyarınca istinaf kanun yolu aşamasında karşı dava açılamaz, davaya müdahale talebinde bulunulamaz, davanın ıslahı ve 166. maddenin 1. fıkrası hükmü saklı kalmak üzere davaların birleştirilmesi istenemez, resen göz önünde tutulacaklar dışında, ilk derece mahkemesinde ileri sürülmeyen iddia ve savunmalar dinlenemez, yeni delillere dayanılamaz. Ancak bir delilin ilk derece mahkemesinde ileri sürülmesi mümkün olmamış ise ve bu durum mücbir bir sebepten kaynaklanıyorsa veya usulüne uygun olarak gösterildiği halde incelenmeden reddedilmiş ise bu deliller istinaf yargılamasında ileri sürülebilir(HMK md. 357). 357. maddenin gerekçesinde ise, ıslahın ilk derece mahkemesinde hüküm ifade edeceğinden, bölge adliye mahkemesinde ıslahın kabul edilmediği, buna uygun olarak, ilk derece mahkemesinde ileri sürülmeyen iddia ve savunmaların karşı tarafın muvafakatiyle dahi bölge adliye mahkemesinde ileri sürülememesi esasının benimsendiği, istinaf mahkemesinin iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağına aykırılığı kendiliğinden gözeteceği belirtilmiştir[157].

Sonuç olarak bir delilin ilk derece mahkemesinde ileri sürülememesi halinde, mücbir bir sebepten kaynaklanma veya usulüne uygun olarak gösterildiği halde incelenmeden

[155] **Karslı, Abdurrahim**(2012) Medeni Muhakeme Hukuku, 3.Baskı, İstanbul, Alternatif, s.786.
[156] **Karslı**(2012), s.786.
[157] HMK md. 357 gereçesi için bkz.: <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss393.pdf>, s.e.t. 10.03.2022.

reddedilme istisnaları hariç, yeni iddia ve savunmalar için ıslah kurumuna ve karşı tarafın muvafakatine istinaf kanun yolunda başvurulamayacağı açıkça HMK'nın 357. maddesinde ifade edilmiştir[158]. Bu nedenle istinaf aşamasında, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı re'sen nazara alınır[159]. Yargıtay da bir kararında HMK'nın 357. maddesi hükmü uyarınca bölge adliye mahkemesince resen göz önünde tutulacaklar dışında, ilk derece mahkemesinde ileri sürülmeyen iddia ve savunmaların istinaf aşamasında dinlenemeyeceğini ve bu aşamada yeni delillere dayanılamayacağını belirtmiştir[160].

Davanın kabulü, davadan feragat, talep sonucunun daraltılması[161], dava konusunun devri durumları söz konusu olduğunda ise istinaf aşamasında da iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının istisnalarının var olduğunu söylemek mümkündür[162]. Nitekim bu durumlar ilk derece aşamasında da iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının istisnalarını oluşturmaktadır[163]. Bu nedenle istinaf aşamasında da örneğin dava konusunun devri söz konusu olabilir ve HMK'nın 125. maddesi tatbik edilebilir veya taraflar hukuki sebepleri değiştirebilir, taleplerini daraltabilir, bildirdikleri vakıaların delili niteliğinde olan vakıaları bildirebilir ya da maddi hataları düzeltebilir. Ayrıca herkes tarafından bilinen vakıalar da istinaf aşamasında dikkate alınabilecektir.

Temyiz kanun yolunda ise temyiz mercii bir vakıa mahkemesi olmadığı[164] için, ilk derece mahkemesinde ileri sürülmemiş bir iddia ve savunmanın temyiz kanun yolunda ileri sürülmesi mümkün değildir. Çünkü ilk derece mahkemelerinde davanın taraflarının ileri sürdüğü vakıaların usulüne uygun şekilde incelenip incelenmediği ve o vakıalara hukukun doğru uygulanıp uygulanmadığı temyiz kanun yolunca kontrol edilecektir. Temyiz organı, sonradan sunulan delilin sunulamama gerekçesini ve bu şekilde sunulacak delilin davanın esasına etkisini, vakıa incelemesi yapamayacağı için dikkate alamayacaktır. Bu durumda elinde mücbir veya başka bir sebeple sunulamayan bir belge olan taraf kararın kesinleşmesinden sonra, HMK'nın 375. maddesinin 1. fıkrasının "ç" bendinde yer alan "*…yargılama sırasında, aleyhine hüküm verilen tarafın elinde olmayan nedenlerle elde*

[158] **Tutumlu**(2022), s.253.
[159] **Akil**, **Cenk**(2010) İstinaf Kavramı, Ankara, Yetkin, s.308.; **Tutumlu**(2022), s.253.
[160] Yargıtay 1.Hukuk Dairesi, 20.12.2017, E:2017/4980, K:2017/7491, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 18.03.2022.
[161] **Tutumlu**(2022), s.253.
[162] **Bolayır**, **Nur**(2014) Hukuk Yargılamasında Delillerin Toplanmasında Hâkimin ve Tarafların Rolü, İstanbul, Vedat Kitapçılık, s.286.
[163] **Akil**(2010), s.309.
[164] **Karslı**, **Abdurrahim**(2012) Medeni Muhakeme Hukuku, 3.Baskı, İstanbul, Alternatif, s.816.

edilemeyen bir belgenin, kararın verilmesinden sonra ele geçirilmiş olması…" fıkrasına istinaden yargılamanın yenilenmesini isteyebilecektir[165].

Temyiz aşamasında vakıa ileri sürülememesinin istisnası ise makbuz, ibraname ve ikale sözleşmesi gibi dava konu borcu sona erdiren hallerin mevcudiyetidir. Yargıtay da temyiz aşamasında sunulan bu tarz bir delilin yasak kapsamında olmadığına yönelik kararlar vermiştir[166]. Buna ilişkin bir uyuşmazlıkta Yargıtay, davanın hukuksal niteliği ve somut olayın özelliği gereği davalının, temyiz aşamasında dava konusu borcu söndüren nitelikte bir belge vermesi halinde, bu belge üzerinde gerekli inceleme yapılmak suretiyle bir karar vermesi gerektiğini, diğer bir anlatımla yargılama aşamasında, borcu itfa eden belgelerin değerlendirmeye alınması gerektiğini belirterek, temyiz aşamasında sunulan ve borcu söndüren bir belgenin varlığı karşısında savunmanın genişletilmesi yasağından söz edilemeyeceğini ifade etmiştir[167].

2. İdari Yargılama Hukukunda Re'sen Araştırma İlkesi ve İddia ve Savunmanın Genişletilmesi ve Değiştirilmesi Yasağı

Hukuk yargılamasında iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı incelenirken ilk olarak başlık altında yasağın temelini oluşturan teksif ilkesinin ele alınması gerekiyorsa, idari yargılama hukukunda iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağını anlatılmadan önce de re'sen araştırma ilkesinin incelenmesi, konunun idari yargılama hukuku açısından uygulamasını ele alabilmek açısından önem arz etmektedir. Çünkü re'sen araştırma ilkesi kapsamında aşağıda ifade edeceğimiz hususlar idari yargılama hukukunda iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının uygulanıp uygulanmadığı, eğer yasağın uygulaması varsa re'sen araştırma ilkesi kapsamında ne şekilde uygulandığı noktasında birçok yerde bize ışık tutacaktır. Bu nedenle ilk olarak idari yargılama hukukunda re'sen araştırma ilkesini ele alacağız[168].

---

[165] **Eroğlu**(2021), s.69-70.
[166] **Eroğlu**(2021), s.68-69.
[167] Yargıtay HGK, 27.02.2013, E:2012/9-842, K:2013/291; Aynı Yönde Yargıtay HGK, 09.02.2011, E:2011/13-29, K:2011/56, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 18.03.2022.
[168] Re'sen araştırma ilkesinin, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının idari yargılama hukukunda uygulanışı açısından hukuk yargılamasına nazaran farklılık arz etmesine sebep olduğu hakkında bkz. **Kaplan**(2019), s.202 vd.

2.1. Re'sen Araştırma İlkesi

Yargılama usulleri arasındaki en önemli farklılıklardan biri hakimin davanın başından sonuna kadar yürütülmesindeki sahip olduğu yetkileridir. Bazı uyuşmazlıklar, taraflarla birlikte kamunun da menfaatini ilgilendirdiği için tarafların bu davalarda dava konusu ve sebebi üzerinde özgür bir şekilde tasarruf edebilmeleri mümkün değildir. Hatta bu uyuşmazlıklarda vakıanın, davanın tarafları arasında çekişmesiz olup olmaması da hakim için önemli değildir. Bu uyuşmazlıklarda hakimin sahip olduğu yetkiler sayesinde, tarafların dava malzemesini yanlış yönlendirmeleri (vakıaların bilinçli/bilinçsiz iddia edilmesi/edilmemesi şeklinde) önlenebilir ve maddi gerçeğe uygun karar verilmesi sağlanılarak kamu düzeninin bozulmaması amaçlanır[169].

Uyuşmazlığın çözülmesinde, davanın tekemmül ettirilmesinde veya dava konusu malzemenin hazırlanmasında, hakimin de etkin, yetkili ve görevli olmasına re'sen araştırma ilkesi denir[170]. "Kendiliğinden araştırma[171]", "kendiliğinden inceleme[172]" veya "resen hareket[173]" ifadeleri ile de nitelendirilen "re'sen araştırma ilkesi" kamu düzeni ile ilgili olup, kamu yararının olduğu davalarda görülür[174].

Taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı hukuk yargılamasında esas itibariyle dava, tarafların iddia ve savunmaları çerçevesinde yürütülür. Hukuk yargılamasında re'sen araştırma ilkesi istisnai nitelikte olup, ilkenin uygulanabileceği haller için açık kanun hükmünün varlığı gerekir[175]. Çünkü özel hukuk uyuşmazlıklarında, karardan etkilenebilecek olanlar kural olarak sadece davanın tarafları olduğu için mahkemeye bu şekilde bir yükümlülük (re'sen araştırma) yüklenmemektedir. Taraflarca getirilme ilkesi gereğince mahkeme yalnızca tarafların ileri sürdüğü ve dava malzemesi yaptığı vakıalarla davayı sonuçlandırır, kendiliğinden delil toplayamaz. HMK'nın "Taraflarca getirilme ilkesi" başlıklı 25. maddesinde ise bu husus *"Kanunda öngörülen istisnalar dışında, hâkim, iki taraftan birinin söylemediği şeyi veya vakıaları kendiliğinden dikkate alamaz ve onları*

---

169 **Tahiroğlu, Fatih** (2021) Medeni Usul Hukukunda Re'sen Araştırma İlkesi, İstanbul, On İki Levha, s.25.
170 **Bolayır**, s.131.
171 **Kırbaş, Sadık**(2015) Vergi Hukuku Temel Kavramlar, İlkeler ve Kurumlar, 20. Baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi, s.214.
172 **Özmumcu**(2014), s.149.
173 **Özkan**, **Gürsel**(2000) 'İdari Usul' DD, Y: 30, S: 101, s.20.
174**Öncel**, **Mualla**/ **Çağan**,**Nami**/ **Kumrulu**,**Ahmet**(2005) Vergi Hukuku, 13.Bası , Ankara, Turhan Yayınları, s.206.
175 **Kuru**, **Baki**(2020) Medeni Usul Hukuku El Kitabı, C:1, Ankara, Yetkin, s.160.; Örneğin HMK'nın 385. maddesinin 2. fıkrasında "*Çekişmesiz yargı işlerinde aksine bir hüküm bulunmadıkça resen araştırma ilkesi geçerlidir"* ifadesiyle, çekişmesiz yargı işlerinde re'sen araştırma ilkesinin uygulanacağı kabul edilmiştir.

hatırlatabilecek davranışlarda dahi bulunamaz. Kanunla belirtilen durumlar dışında, hâkim, kendiliğinden delil toplayamaz." şeklinde ifade edilmiştir.

İdarenin eylem ve işlemlerinin yargısal denetimi ile hukuki güvenliğin sağlanması ve maddi gerçeğin ortaya çıkarılması amaçlı olan idari yargılama hukuku usulünde ise dava konusu işlem veya eylemi yapan idareler davacı tarafa oranla çok daha güçlü bir konumdadır ve davada sunulabilecek birçok delil de davalı idarenin elindedir. Bu nedenle idari yargılama hukukunda, hukuk yargılamasından farklı olarak delillerin toplanılmasının sadece tarafların uhdesine bırakılmaması gerekir. Aksi halde dava açılırken neredeyse bütün deliller elinde olan davalı idarenin gerekli delilleri sunmaması ihtimalinde tüm bilgi ve belgeleri mahkemeye sunma imkanına sahip olmayan ve ispat araçlarını ve dava materyalini elde etmede zorluklar yaşayan özel kişilerin sundukları delillerle sonuca varmak sağlıklı olmayacaktır. Danıştay da bir davanın sadece tarafların sundukları belgelerle sağlıklı bir sonuca ulaştırılmasının her zaman mümkün olmayacağını, ilgili dosyada mevcut bilgi ve belgelerin gerçeğe ulaşılmasında yeterli görülmemesi halinde her türlü incelemenin yapılmasının adaletin tesisi için zorunluluk arz ettiğini ve yargı merciine tanınan re'sen araştırma yetkisinin aynı zamanda davacılara da güvence sağladığını belirtmiştir[176].

Tüm bu nedenlerden dolayı, medeni yargılama usulüne nazaran idari yargılama usulünde hakim, çok daha aktif ve etkin bir konumda olup, uyuşmazlığın çözüme kavuşturulmasında gerekli her türlü araştırma ve incelemeyi ve usul işlemlerini kendiliğinden yaparak bir nevi davacılara da koruma ve güvence sağlar[177]. Bu halde idari yargılama hukukunda hakimin yetkileri, ceza mahkemesindeki hakimin yetkilerine benzetilmektedir[178].

Re'sen araştırma ilkesinin idari yargılama açısından hukuki dayanağı ise İYUK'un "Dosyaların İncelenmesi" başlıklı 20. maddesinde "*Danıştay, bölge idare mahkemeleri ile idare ve vergi mahkemeleri, bakmakta oldukları davalara ait her türlü incelemeyi kendiliğinden yapar. Mahkemeler belirlenen süre içinde lüzum gördükleri evrakın*

[176] Danıştay 12.Dairesi, 02.02.2010, E:2007/5480 K:2010/414, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 18.04.2022.
[177] *"... idari yargılama hukukunda re'sen araştırma ilkesinin benimsendiği, bu ilke ile mahkemelere uyuşmazlığın çözümünde her türlü evrak, bilgi ve belgeyi isteyebilme yetkisinin verildiği görülmektedir. Re'sen araştırma ilkesi; bir taraftan yargılamada, gözönüne alınması gereken kamu düzenine dair hususlarda mahkemenin sağlıklı bir sonuca ulaşabilmesi, bir taraftan da idari yargı denetiminin bir hukuka uygunluk denetimi olması ve herhangi bir işlem veya eylemin hukuka uygun olup olmadığının bazen kapsamlı bir araştırma ve incelemeyi gerektirebilmesi sebebiyle önem arzetmektedir.*" Danıştay 5.Dairesi, 13.02.2017, E:2016/16487 K: 2017/2194, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 18.04.2022.
[178] **Yenice**, **Kazım**/ **Esin**, **Yüksel**(1983) İdari Yargılama Usulü, Ankara, Arısan Matbaacılık, s.539.

gönderilmesini ve her türlü bilgilerin verilmesini taraflardan ve ilgili diğer yerlerden isteyebilirler. Bu hususstaki kararların, ilgililerce, süresi içinde yerine getirilmesi mecburidir. Haklı sebeplerin bulunması halinde bu süre, bir defaya mahsus olmak üzere uzatılabilir." ifadeleriyle yer almıştır. Maddede açıkça re'sen araştırma ifadesine yer verilmemiş olsa da "*bakmakta oldukları davalara ait her türlü incelemeyi yapar*" ifadesine yer verilmiştir.

2575 sayılı Danıştay Kanunu[179]'nun "Evrak Getirtilmesi ve Yetkililerin Dinlenmesi" başlıklı 49. maddesinde de re'sen araştırma ilkesi *"İncelenmekte olan işler hakkında lüzum görülen her türlü evrak getirtilebileceği ve bilgi istenebileceği gibi, tamamlayıcı veya aydınlatıcı bilgiler alınmak üzere ilgili dairelerden veya uygun görülecek diğer yerlerden yetkili memur ve uzmanlar da çağırılabilir."* şeklinde ifade edilmiştir.

Danıştay'a verilen re'sen araştırma yetkisi, Danıştay'ın yalnızca ilk derece mahkemesi olarak baktığı davalar ve doğrudan Danıştay'a temyiz yolu açık olan davalar için söz konusu olup, istinaf sonrasında temyiz mercii olarak baktığı davalarda re'sen araştırma yapabilmesi hukuken mümkün değildir[180]. Danıştay istinaf düzenlemesinin yürürlüğe girmesinden sonrasında, bu davalarda maddi vakıa incelemesi değil hukukilik incelemesi yapabilir. Bir diğer ifadeyle olay ve delil araştırması yapmamalıdır. Yukarıda yer verilen Danıştay Kanununun 49. maddesi[181] de bu şekilde düşünülmelidir. Öyle ki Danıştay Kanununun 23. maddesinde de Danıştay'ın temyiz mercii olarak görevinin, bir hukuk kuralının uygulanmaması veya yanlış uygulanması şeklinde ortaya çıkan hukuka aykırılıkların denetimini yapmakla sınırlı olduğu ifade edilmiştir. Böylece istinaf mahkemelerinin kuruluşu ile Danıştay'ın içtihat mahkemesi olmasına da hizmet edilecektir[182].

İYUK'un 20. maddesinin ilk halinde re'sen araştırma yetkisinin Danıştay, idare ve vergi mahkemelerince kullanılabileceği belirtilmişse de 6545 sayılı Kanun[183] ile yapılan değişiklik üzerine ile maddi olaylar hakkında yeterli bilgi elde edemediği durumlarda gerekli inceleme ve araştırma yapma yetkileri olan bölge idare mahkemelerinin de re'sen inceleme

[179] 20/1/1982 tarih ve 17580 sayılı RG ile yürürlüğe girmiştir.
[180] **Yenice**/**Esin**, s.539-540.
[181] "Evrak Getirtilmesi ve Yetkililerin Dinlenmesi" başlıklı Danıştay Kanununun 49. maddesi: *"İncelenmekte olan işler hakkında lüzum görülen her türlü evrak getirtilebileceği ve bilgi istenebileceği gibi, tamamlayıcı veya aydınlatıcı bilgiler alınmak üzere ilgili dairelerden veya uygun görülecek diğer yerlerden yetkili memur ve uzmanlar da çağırılabilir."*
[182] **Saygın**, **Engin**(2011) 'İdari Yargıda İstinaf Mahkemesi Tartışmaları Üzerine Bir Analiz' İÜHFM, C:69, S:1 – 2, s.645.
[183] 28/06/2014 tarih ve 29044 sayılı RG ile yürürlüğe girmiştir.

ve araştırma yetkisine sahip olduğu belirtilmiştir. Nitekim aynı Kanunun 45. maddesi gereğince bölge idare mahkemeleri, maddi olaylar hakkında edinilen bilgiyi yeterli görmemeleri halinde, gerekli araştırmaları kendileri yaparak karar verirler.

Son olarak ilkenin içeriğine geçmeden "re'sen araştırma" ve "re'sen inceleme" terimleri arasındaki farklılığı ortaya koymakta yarar vardır. Bu ayrıma göre, dosyanın tekemmülüne ve kamu düzenine ilişkin hususlar, yani davanın içeriğinin incelenmesi ile hakim tarafından anlaşılabilecek olan hususlar, re'sen inceleme kapsamına girmektedir. HMK açısından dava şartlarının incelenmesi[184] veya İYUK'un 14. maddesinde düzenlenen ilk inceleme hususlarında mahkemenin yetkisi, re'sen inceleme konularına örnek verilebilir. Buna karşın, uyuşmazlığa konu maddi olayın araştırılması için dava dosyasında yer almayan bilgi ve belgelere hakim tarafından ulaşılmaya çalışarak dosyaya dahil edilme faaliyetine ise re'sen araştırma adı verilmektedir[185].

Taraflarca getirilme ilkesinin uygulama bulduğu hukuk yargılamasında resen inceleme yetkisinin re'sen araştırma yetkisi ile farklarının ortaya konulması önem arz etse de idari yargı açısından bu ayrım çok anlam ifade etmeyeceği düşüncesiyle çalışmamızda re'sen araştırma terimi, re'sen incelemeyi de kapsar biçimde kullanılmıştır.

Re'sen araştırma ilkesinin kapsamını incelediğimizde ilk üzerinde durulması gereken husus; İYUK'un 20. maddesi ile verilen bu yetkinin idari yargı organlarına, dava dosyasında yer alan iddia ve savunmalar haricinde her türlü inceleme, bilgi edinme ve araştırma imkanı verdiğidir. Diğer bir ifadeyle idari yargı organları tarafların iddia, savunma ve def'ileri ile sınırlı yargılama yapamazlar[186]. Bu nedenle de her türlü bilgi ve belgeyi taraflardan isteyebilecekleri gibi, dava konusu işleme dayanak olan sebeplerin de gösterilmesini talep edebileceklerdir[187]. Çünkü 20. maddede idari yargı merciilerinin bakmakta oldukları davalara ait her çeşit incelemeyi kendiliklerinden yapacakları belirtilmiştir. Mahkemece yapılacak inceleme idari işlemin hukuka uygunluğunu denetlemek amaçlı olduğundan idarenin yerine geçmek olarak da düşünülmemelidir[188].

---

[184] **Alangoya**(1979), s.133.
[185] **Ergün, Çağdaş Evrim**(2006) 'Vergi Yargılamasında Re'sen Araştırma İlkesi' Ankara, Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 55, S:2, s.69.
[186] **Erkut**, **Celal**/ **Soybay**, **Selçuk**(1999) Anayasa ve İdari Yargılama Hukukuna İlişkin Kanunlar, Yenilenmiş 4.Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi, s.212.
[187] **Gözübüyük**, **A**. **Şeref**(2016) Yönetsel Yargı, 35.Bası, Ankara, Turhan Kitabevi, s.379.
[188] Danıştay VDDGK, 16.06.1996, E:1995/18, K:1996/269, DD, S:92, s.236.; "*2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun 20.maddesinin ... uyarınca, idari yargı yerleri, uyuşmazlık konusu olayın hukuki*

Re'sen araştırma ilkesinin idari yargılama hukukunda birden fazla görünümünün olduğunu söylemek mümkündür. Kamu düzenine ilişkin hususların (görev, yetki, süre gibi) ve idarenin işlem veya eyleminin hukuka uygun olup olmadığının araştırılması bunlardan bazılarıdır. Bu nedenle İYUK'un 14. maddesinde özellikle ilk incelemeye ilişkin hususlarda hakime geniş bir yetki verilmiştir. Hakimin görev, yetki, süre, ehliyet, husumet gibi konularda verebileceği kararlar için bilgi ve belge isteyebilmesi aslında re'sen araştırma ilkesinin açık bir yansımasıdır.

Re'sen araştırma ilkesinde ayrıca dava konusu maddi olayın nitelendirilmesi ve uyuşmazlığa uygulanacak hukuk kuralının tespiti de idari yargı makamlarına bırakılmıştır. Bir diğer ifadeyle olayın hukuki nitelendirmesine ilişkin taraflarca yapılan iddia ve savunmalar yargı makamlarını bağlamadığı gibi, tarafların ileri sürmedikleri hususların da kendiliğinden araştırılması gerekir[189]. Davacı tarafından iptali istenilen işlemin hangi hususlar yönünden hukuka aykırı olduğu ve hangi kanun maddesinin ihlal edildiği ortaya konulmasa da bu hususların mahkeme tarafından re'sen araştırılması gerektiği gibi davacı tarafından davaya konu işlemin dayanağı olarak gösterilen düzenleyici işlemlerin de araştırılarak ortaya konulması gerektiği belirtilmiştir[190].

Hakimin gerektiğinde bilirkişi ve keşif incelemesi yapılmasına karar vermesi, bilirkişi seçimini re'sen belirlemesi ve istem olmaksızın dahi duruşma yapılmasına karar verebilmesi de esasen re'sen araştırma ilkesinin bir görünümüdür. Öyle ki Danıştay, özel ve teknik bilgiyi gerektiren uyuşmazlıklarda bilirkişiye başvurulmasının veya keşif yapılmasının zorunlu olduğu hallerde yalnızca bilirkişi veya keşif için gereken avansın sırf davacı tarafından yatırılmadığı gerekçesiyle vazgeçilmesini re'sen araştırma ilkesine aykırı bulmaktadır[191].

Kısaca ilke, davanın açılıp görülmesinden nihai karar verilmesine kadar, davanın sevk ve idaresi, maddi olayın araştırılması, delillerin elde edilmesi ve hukuki değerlendirmesi,

---

nitelendirilmesini yapmak, olaya uygulanması gereken hukuk kuralını belirlemek ve sonuçta hukuki çözüme varmak yönlerinden tam bir yetkiye sahiptirler. İdari Yargı Yerleri buna ek olarak olayın maddi yönünü belirleme noktasından da her türlü inceleme ve araştırmayı kendiliklerinden yapabilirler. İddia ve savunmalarda ortaya konan maddi durumun gerçeğe uygun olup olmadığını serbestçe araştırabilirler. Tarafların hiç değinmedikleri olayları ve maddi unsurları araştırmaya yönelebilecekleri gibi maddi olayın gerçek niteliğinin saptanması için gerektiğinde bilirkişi incelemesi de yaptırabilirler." Danıştay 3. Dairesi, 20.03.1996, E:1995/3462, K:1996/834, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 08.02.2022.

[189] **Yorgancıoğlu**, **Erçetin**(1976) 'Danıştay Yargılama Usulünde Re'sen İnceleme Yetkisi' İdare Hukuku ve İdari Yargı İle İncelemeler I, Ankara, Danıştay Yayınları, s.231.

[190] Danıştay 6.Dairesi, 16.2.2017, E:2014/3563 K:2017/1066, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 08.04.2022.

[191] Danıştay İDDK, 18.5.2016, E:2015/3631, K:2016/2102, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 08.04.2022.

uyuşmazlığa uygulanacak hukuk kuralının belirlenmesi, ilk inceleme hususlarının ortaya konulması ve delillerin takdiri ile ilgili olarak, tarafların talebine bağlı kalmaksızın yaptığı tüm araştırmalara verilen addır[192]. Bu inceleme İYUK'un 2. maddesinin 2. fıkrasıyla[193] getirilen sınırlamaya da aykırı değildir[194].

Re'sen araştırma ilkesi, Alman idari yargılama hukuku açısından incelendiğinde ise ilkenin uygulanışının bizden farklı olmadığı görülmektedir. Alman İdari Yargılama Usul Kanunu'nda da mahkemenin olguları re'sen araştıracağı, delilleri kendiliğinden toplayabileceği ve konuyla ilgili olarak ilgililere danışabileceği ancak ilgililerin beyanları ve delil talepleri ile bağlı olmadığı belirtilmiştir[195]. Aynı şekilde Fransız idari yargılama hukukunda da hakim kendiliğinden delil toplayabilir, taraflardan ya da üçüncü kişilerden her türlü delili sunmasını isteyebilir keşif veya bilirkişiye re'sen başvurabilir. Hatta mahkemelere, bilgisine başvurulmasında fayda görülebilecek kişilerden yazılı görüş alınma veya mahkemeye çağırılarak dinleyebilme yetkisi de verilmiştir. Bu sözlü açıklamalarda taraflar da yer almaktadır[196]. Ancak Fransız idari yargılama hukukunda kamu düzeni hariç olmak üzere davanın maddi ve hukuki sebeplerinde hem tarafların hem de mahkemenin bağlı olduğu bir takım hususlar söz konusudur. Mahkemenin bu durumda re'sen araştırma yaparak ilgili hususları davaya dahil edebilmesi veya bu kapsamda yargılama yapabilmesi kabul edilmemiştir[197]. Söz konusu hususlar davanın sebebi başlığı altında ele alınacaktır.

Konu ile ilgili olarak ispat yükü kavramına da yer vermek gerekirse; tarafların, yargı makamlarını dayandırdıkları vakıaların doğruluğuna inandırma faaliyetlerine "ispat", o

---

[192] **Çaglayan**, **Ramazan**(2000), s.55.; Re'sen araştırma ilkesinin sınırlarının bulunduğu, mahkemenin bu sınırlar kapsamında re'sen araştırma yetkisini kullanması gerektiği yönünde bkz. **Evren**, **Çınar Can**(2008) 'İptal Davalarında Kendiliğinden Araştırma İlkesi' GÜHFD, C:12, S:1-2, s.718 vd.

[193] İYUK md. 2/2: "*İdari yargı yetkisi, idari eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sınırlıdır. İdari mahkemeler; yerindelik denetimi yapamazlar, yürütme görevinin kanunlarda ve Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinde gösterilen şekil ve esaslara uygun olarak yerine getirilmesini kısıtlayacak, idari eylem ve işlem niteliğinde veya idarenin takdir yetkisini kaldıracak biçimde yargı kararı veremezler."*

[194] "*Bu ilke uyarınca idari yargı yerleri, uyuşmazlık konusu olayın hukuki nitelendirmesini yapmak, olaya uygulanması gereken hukuk kurallarını belirlemek ve sonuçta hukuki çözüme varmak yönlerinden tam bir yetkiye sahip oldukları gibi maddi olayı belirleme yönünden de her türlü inceleme ve araştırmayı kendiliklerinden yaparak iddia ve savunmalarda ortaya konan maddi durumun gerçeğe uygun olup olmadığını serbestçe araştırabilir, tarafların hiç değinmedikleri olayları ve maddi unsurları araştırıp, maddi olayın çözümü için gerektiğinde bilirkişi incelemesi de yaptırabilirler. Bu tür inceleme ve araştırmaların resen inceleme yetkisinin gereği olarak yapılması, idari yargı yetkisinin kullanımına 2577 sayılı Yasanın 2 nci maddesinin ikinci fıkrasıyla getirilen sınırlamaya aykırı değildir"* Danıştay VDDGK, 21.02.1997, E:1995/209, K:1997/124, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 08.03.2022.

[195] Verwaltungsgerichtsordnung (VWGO) Paragraf 86, **Sancakdar, Oğuz**(Editör)(2020) Fransız, Türk, Federal Alman İdari Yargılama Usulü Kanunları, Ankara, Seçkin, s.355.

[196] **Kaplan**(2019), s.216.

[197] **Kaplan**(2019), s.215

vakıayı ispatlayarak lehine hak doğuracak kişinin yükümlülüğüne de "ispat yükü" denir.[198] HMK'nın 187. maddesinde ise ispatın konusu tarafların üzerinde anlaşamadıkları ve uyuşmazlığın çözümünde etkili olabilecek çekişmeli vakıalar olarak ifade edilmiş ve 190. maddesinde ise ispat yükünün, özel bir düzenleme bulunmadıkça iddia edilen vakıaya bağlanan hukuki sonuçtan kendi lehine hak çıkaran tarafa ait olduğu belirtilmiştir. Oysa İYUK'a bakıldığında, ispat ve ispat yüküne ilişkin açık herhangi bir düzenleme mevcut değildir. İçtihatlara bakıldığında ise iddia sahibinin iddiasını ispatlamak zorunda olduğu gerekçesiyle verilen kararlar söz konusudur[199]. Örnek bir Danıştay kararında, maddi ve şekli anlamda bir ticari organizasyonun belirgin olmadığı durumlarda kazanç doğuran işlemin çokluğu, devamlılık unsurunu belirleyen en nesnel ölçü olduğu belirtilerek, devamlılık unsurunun gerçekleşmesi halinde, bu işlemlerin kazanç sağlamak amacıyla yapılmadığını ispat yükünün vergi mükelleflerine ait olduğu belirtilmiştir[200].

Ancak ispat yükünün davacıda olduğu hususu, delillerin çoğunlukla davalı idarenin elinde bulunması nedeniyle idari yargılama hukukunda, hukuk yargılamasında olduğu gibi katı bir şekilde uygulanmamaktadır. Davacıdan iddiasını ispatlaması beklense de, hakim ayrıca gerekiyorsa vakıaları re'sen araştıracak ya da ispat yükünü idarenin üzerine bırakacaktır[201]. Danıştay'ın bazı kararlarında da gerçekleşen olayda hizmet kusuru olmadığının ispatını idareye bıraktığı görülmüştür[202].

---

[198] **Şenlen**, **Süheyla**(1993) 'İdari Yargılama Usulü'nde İsbat ve Delil' Argumentum, Y:3, S:33, s.586.

[199] "*İptal davalarında, ispat yükünün dava konusu işlemin hukuka aykırı olduğunu iddia eden kişiye ait olduğu idare hukukunun bilinen ilkelerindendir. Bir başka anlatımla idarenin tesis ettiği işlemlerin hukuka uygun olduğu varsayılır. Olayda; hem trafik kazası tespit tutanağında, hem de dava dilekçesinde davacının aracının istikameti ile çarpıştığı aracın istikametindeki ışıkların fasılalı yeşil olarak yandığı belirtildiğinden, idarenin böyle bir durumun olmayacağı yolunda ileri sürdüğü iddiasını ispat külfetinin kendisine ait olduğu kuşkusuzdur. Bu itibarla, davacı tarafından idarenin hizmet kusurunun bulunduğu yolundaki ispat mükellefiyeti yerine getirildiğinden, Mahkemece kazanın oluşumunda idareye kusur yükleme olanağı bulunmadığı gerekçesiyle davanın reddedilmesinde hukuka uyarlık görülmemiştir*." Danıştay 8.Dairesi, 12/04/2010, E:2008/1506, K:2010/1822 (UYAP)

[200] Danıştay 4.Dairesi, 29/04/2021, E:2016/221, K:2021/2571 (UYAP); Aynı Yönde Danıştay 3.Daire, 21.05.1999, E:1998/1581, K:99/2041; Danıştay 3.Dairesi, 26.11.1992, E:1990/110, K:92/3584, **Evren**, s.707.

[201] **Yorgancıoğlu**, s.286.; "*…uyuşmazlığın çözümü uyuşmazlığa konu idari işlemin sebebinin ortaya konulmasının olduğu ve bu sebebin, davalı idarece ileri sürülmesinin yanında bilgi ve belgeyle ispatlanması gerekliliği de dikkate alındığında; somut bilgi ve belgeye dayandırılmaksızın tesis edilen dava konusu işlemde ispat külfeti, öncelikle olayda aktif durumda bulunan davalı idareye yükletilmesi gerekeceği...*" Danıştay 2.Dairesi, 31.01.2005, E:2004/6213, K:2005/329, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 21.04.2022.

[202] **Yenice**, **Kazım**(1974) 'Organlarının Hukuka Aykırı İşlemlerinden Dolayı Devletin Sorumluluğu' DD, S:12-13, s.115-116.; *"...yetkisiz vekil tarafından kamulaştırma bedelinin davacıya verilip verilmediği hususunda ispat yükü davacı tarafa tahmil edilmekte ise de; yukarıda ifade edilen maddi ve hukuki olgu çerçevesinde, kamulaştırma bedelinden yoksun bırakıldığı hususunda davacı lehine oluşan karinenin varlığı nedeniyle, ispat yükünün davalı idareye ait olduğu açıktır. Bu durumda, dosyadan ve mevcut delil durumuna göre uyuşmazlık konusu taşınmaz için belirlenen kamulaştırma bedelinin yetkisiz vekile ödenmesinde idarenin hizmet kusurunun bulunduğu, ayrıca yetkisiz vekile 27.11.2001 tarihinde kamulaştırma bedelinin ödenmesiyle*

Sonuç olarak re'sen araştırma ilkesi, idari yargılama hukuku ile medeni yargılama hukuku arasında önemli bir ayrım oluşturmakta ve her iki yargılama hukukunda da var olan ortak kavramların kendi yargılama düzenine ilişkin olarak farklı şekilde yorumlanmasına ve uygulanmasına neden olmaktadır. İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı da her iki yargılama usulünde var olan ancak farklı şekilde uygulanan müesseselere verilebilecek örneklerden biridir.

2.2. Dava Dosyasının Tekemmülü

İdari yargılama hukukumuzda, İYUK'un 14. maddesi gereğince, dava dilekçesi mahkemeye sunulması ile Danıştay'da evrak müdürlüğünce, bölge idare, idare ve vergi mahkemelerinde ise evrak bürosunca kaydedilerek ilgili daireye veya mahkemeye havale olunur. Dava dilekçeleri, Danıştay'da daire başkanının görevlendireceği bir tetkik hakimi, idare ve vergi mahkemelerinde ise mahkeme başkanı veya görevlendireceği bir üye tarafından İYUK'un 14. maddesinde yer alan hususlar açısından on beş gün içerisinde incelemeye tabi tutulur. Söz konusu hususlar açısından eksikliğin bulunmaması veya bu eksikliklerin giderilmesi halinde dava dilekçesi karşı tarafa tebliğ edilir[203].

Davalı tarafın, dava dilekçesine karşı savunma dilekçesi verme süresi dava dilekçesinin tebliğinden itibaren otuz gündür. Davalı taraf eğer süre içerisinde savunma dilekçesi verir ise bu dilekçe davacı tarafa tebliğ edilir. Davacı tarafın savunmaya cevap süresi de tebliğden itibaren otuz gündür. Davacı taraf süresi içerisinde savunmaya cevap dilekçesi verir ise bu dilekçe de davalı tarafa tebliğ edilir. Davalı tarafın da savunmaya cevap dilekçesine karşın otuz günlük süre içerisinde cevap verme hakkı bulunmaktadır. Davalı ikinci savunma dilekçesi verir ise bu dilekçe davacıya tebliğ edilir ve davacının bu dilekçeye karşın cevap vermesi beklenmez. Ancak, davalının ikinci savunmasında, davacının cevaplandırmasını gerektiren hususlar bulunduğu, davanın görülmesi sırasında anlaşılırsa, davacıya cevap vermesi için bir süre verilir(İYUK md. 16).

Taraflar öngörülen otuz günlük süre içerisinde dilekçelerini mahkemeye sunmaz iseler, dilekçeler aşaması tamamlanmış olur ve dava dosyası tekemmül etmiş olur. Süresinden sonra sunulan dilekçeler karşı tarafa tebliğ edilmez. Ancak otuz günlük süreler,

---

davacının bu tarihten itibaren kamulaştırma bedelinden yoksun kaldığı bu itibarla tazminata konu zararının oluştuğu sonucuna ulaşılmıştır." Danıştay 6.Dairesi, 15.03.2013, E:2010/4651, K:2013/1719 (UYAP)

[203] **Odyakmaz, Zehra/ Kaymak, Ümit/ Ercan, İsmail**(2014) İdari Yargı, 10.Baskı, İstanbul, Oniki Levha, s.195.

haklı sebeplerin bulunması halinde, taraflardan birinin isteği üzerine görevli mahkeme kararı ile otuz günü geçmemek ve bir defaya mahsus olmak üzere uzatılabilir. Sürenin geçmesinden sonra yapılan uzatma talepleri ise kabul edilmez(İYUK md.16/3).

İYUK'ta yer alan yukarıda belirtilen süreler mahkemeler için bağlayıcıdır. Mahkeme söz konusu süreleri beklemeden karar veremez, aksi durum usul hükümlerine aykırılık oluşturur. Danıştay da kararlarında, dosyanın tekemmülü sağlanılmaksızın karar verilmesini bozma sebebi olarak kabul etmektedir[204].

Yukarıda yer verilen lahiyalar aşamasına ilişkin kurallar haricinde İYUK'un özel süreler belirlediği yargılama usulleri de söz konusudur. Bunlar İYUK'un 20/A ve 20/B maddesinde düzenlenen hususlar olup, ivedi yargılama ve merkezi ve ortak sınavlara ilişkin yargılama usulüdür[205]. İvedi yargılama usulüne tabi davalarda Kanun, yedi gün içinde ilk inceleme yapılacağını ve dava dilekçesinin bu süre içerisinde tebliğe çıkarılacağını belirtmiştir. Ayrıca savunma süresi dava dilekçesinin tebliğinden itibaren on beş gün olup, bu süre bir defaya mahsus olmak üzere en fazla on beş gün uzatılabilir. Savunmanın verilmesi veya savunma verme süresinin geçmesiyle dosya tekemmül etmiş sayılır.

Merkezi ve ortak sınavlara ilişkin yargılama usulünde ise yedi gün içinde ilk inceleme yapılacağı ve dava dilekçesinin bu süre içerisinde ekleri tebliğe çıkarılacağı belirtilmiştir. Savunma süresi ise dava dilekçesinin tebliğinden itibaren üç gün olup, bu süre bir defaya mahsus olmak üzere en fazla üç gün uzatılabilir. Savunmanın verilmesi veya savunma verme süresinin geçmesiyle dosya tekemmül etmiş sayılır.

Dosyanın tekemmül etmesi üzerine mahkeme, görülmekte olan davada karar verebilecek aşamaya geçer. Eğer dava dosyasında yer alan bilgi ve belgeler kararın verilmesine yeteri kadar ışık tutacak seviyede değilse mahkemenin re'sen araştırma yetkisini

---

[204] *"…dosyanın 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun 16'ncı maddesinde açıklanan şeklinde tekemmül ettirilmesinden sonra karar verilmesi gerekirken, bu yapılmadan esasa ilişkin hüküm tesisinde isabet görülmemiştir."* Danıştay İDDK, 19.10.2000, E:2000/834, K:2000/2854; "*Dolayısıyla dava konusu olayda dava dilekçesi 8.7.2003 tarihinde davalı idareye tebliğ edilmiş olup, davalı idarenin savunma dilekçesi 19.8.2003 tarihinde Ankara İdare Mahkemesi, 26.8.2003 tarihinde ise Gaziantep İdare Mahkemesi kayıtlarına geçmiş olduğundan süresi içinde verilen bu savunmanın davacıya tebliğ edilmeksizin işin esası hakkında karar verilmesinde mevzuata uyarlık görülmemiştir.*
Bu durumda İdare Mahkemesince dosyanın usulüne uygun olarak tekemmül ettirildikten sonra işin esası hakkında karar verilmesi gerekmektedir." Danıştay İDDK, 15.12.2005, E:2005/3242, K:2005/2801 (UYAP)

[205] **Odyakmaz/ Kaymak/ Ercan**, s.195-196.

kullanarak bilgi ve belgelerin dosyaya kazandırılmasını sağlaması veya keşif ve bilirkişi deliline başvurması gerekmektedir.

2.3. İddia ve Savunmanın Genişletilmesi ve Değiştirilmesi Yasağı

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı uyarınca hukuk yargılamasında taraflar belli bir usul kesitinden sonra istisnalar hariç davanın konusunu ve sebebini değiştiremezler ve bunlara yenilerini ekleyemezler. İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı, teksif, tasarruf ve taraflarca hazırlama ilkelerine dayanan hukuk yargılaması ile uyumlu iken idari yargılama hukukundaki durumu tartışmalıdır[206]. Çünkü idari yargılama hukuku, kendiliğinden araştırma ilkesinin geçerli olduğu, özel hukuktan doğan yararlara nazaran idarenin kamu hukuku alanındaki faaliyetlerini esas alan, idarenin hukuka uygunluğunu denetleyen, teksif, tasarruf ve taraflarca hazırlama ilkelerinin geri planda kaldığı bir alandır.

Hukuk yargılamasının amacı taraflar arasındaki uyuşmazlığı çözmek iken, idari yargılama hukukunun amacı yalnızca uyuşmazlığı çözmek değil ayrıca idarenin bundan sonra benzer işlem ve eylemlerde daha dikkatli olmasını, kamu düzenini ve kamu yararını sağlamak ve korumaktır[207]. Bir diğer ifadeyle idari yargılama hukukunun amacı hukuk yargılamasındakinden daha yoğun bir şekilde kamu düzeni ve kamu yararı ile de ilgilidir. Bu nedenle de yapacağı yargılamanın amaca ulaşması için usul kurallarının katı bir şekilde yorumlanmaması anlamına gelen usuli hakkaniyet ilkesine uygun olması gerekir[208]. Doktrinde de iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının, idari yargı ile uyumlu olmadığı, ilkenin tarafları eşit ve davanın başında her türlü dava malzemesine vakıf olduğu kabulü güdülen hukuk yargılaması ile uyumlu olduğu ileri sürülmüştür[209].

İdari yargılama hukukunda iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı hakkında İYUK'ta açık bir düzenleme ve hüküm yer almamaktadır[210]. Öte yandan İYUK'un HUMK'a atıf yapılan konularını düzenleyen 31. maddesinde de iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı yer almamıştır. Bu konuda yasağın varlığına ilişkin referans gösterilen tek hüküm, İYUK'un "Tebligat ve cevap verme" başlıklı

[206] **Demirkol**, **Mehmet Salih**(2022) Dava Açmanın Sonuçları, Ankara, Seçkin, s.81-82.
[207] **Atay**, **Ender Ethem**(2022) İdari Yargılama Hukuku, 4.Baskı, Ankara, Seçkin, s.77.
[208] **Yılmaz**(1983), s. 27.
[209] **Türkoğlu**, **Kamile**(2019) İdari Yargılama Usulüne Hâkim Olan İlkeler, 1.Baskı, Ankara, Seçkin, s.277.
[210] **Demirkol**, s.83.

16. maddesinin 4. fıkrasının ilk cümlesinde yer alan "*Taraflar, sürenin geçmesinden sonra verecekleri savunmalara veya ikinci dilekçelere dayanarak hak iddia edemezler*" şeklindeki düzenlemedir[211]. Doktrine göre bu hüküm Kanunun 21. maddesinde yer alan, "*Dilekçeler ve savunmalarla birlikte verilmeyen belgeler, bunların vaktinde ibraz edilmelerine imkan bulunmadığına mahkemece kanaat getirilirse, kabul ve diğer tarafa tebliğ edilir. Bu belgeler duruşmada ibraz edilir ve diğer taraf cevabını hemen verebileceğini beyan eder veya cevap vermeye lüzum görmezse, ayrıca tebliğ edilmez*" hükmü ile bir arada yorumlandığında iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının dar kapsamlı bir şekilde idari yargılama hukukunda uygulandığını göstermektedir[212]. Bununla birlikte, belirtilen maddeler nedeniyle amacı yargılamanın sürüncemede bırakılmasını engellemek olan teksif ilkesinin kısmen de olsa idari yargılama hukukunda var olabileceği de belirtilmiştir[213].

İYUK'un 16. maddesinin 4. fıkrasında yer alan tarafların, sürenin geçmesinden sonra verecekleri savunmalara veya ikinci dilekçelere dayanarak hak iddia edemeyecekleri kuralı her ne kadar ilk bakışta idari yargılama hukukunda iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağını düzenlediğine ilişkin bir düşünce uyandırsa da kural, hukuk yargılamasında var olan yasağın aynı şekilde idari yargılama hukukunda var olduğu anlamına gelmemektedir[214]. Çünkü Kanun birinci dilekçelerden sonra ileri sürülen hak iddialarının yani taleplerin dinlenmeyeceğini, diğer bir ifadeyle bir iptal veya tam yargı davasının konusunu teşkil edebilecek maddi hukuka ilişkin hak taleplerinin süresinden sonra verilecek ikinci dilekçelerle ileri sürülemeyeceğini hüküm altına almıştır[215]. Hak iddiası ise bir davadan elde edilmek istenen talep sonucudur[216]. Örneğin mahkemeden bir işlemin

---

[211] **Türkoğlu**, s.277.; **Akcan**/**Kaya**, s.136.; 2575 sayılı Danıştay Kanununun yürürlüğe girmesi ile yürürlükten kaldırılan 521 sayılı Danıştay Kanununun 76. maddesinde de "Taraflar sürenin geçmesinden sonra verecekleri savunmalara veya ikinci dilekçelere dayana rak hak iddia edemezler." düzenlemesi yer almaktaydı.

[212] **Aral**, **Kenan**(1965) Danıştay Muhakeme Usûlü, Ankara, Sevinç Matbaası, s.240.; **Eroğlu**, **Yaşar**(1973) 'Danıştay Kanunuyla Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununa Atıf Yapılmayan Hallerde Hukuk Muhakemeleri Kanunu Hükümlerinin Danıştayda Uygulanışı' DD, S:8, s.31.; **Müderrisoğlu**, **Hakkı**(1978) Danıştay Kanunu ve Danıştay Yargılama Usulü, Ankara, Doruk Matbaacılık, s.721.; **Çağlayan**, **Ramazan**(2022) İdari Yargılama Hukuku, 14.Baskı, Ankara, Seçkin, s.282.; **Türkoğlu**, s.185.

[213] **Zabunoğlu**, **Yahya Kazım**(1982) 'İdari Yargılama Usulü: Genel İlkeler ve Pozitif Düzenlemeler' İdari Yargıda Son Gelişmeler Sempozyumu, Danıştay Tasnif ve Yayın Bürosu Yayınları, No: 33, Ankara, s.95.; **Ceylan, Mehmet**(2017) İdari Yargıya Hakim Olan İlkeler, İstanbul, On İki Levha, s.154.

[214] **Yenice**/**Esin**, s.525.; **Uler**, **Yıldırım**(1991) 'Yönetsel Yargıda Dava Süresi' I. Ulusal İdare Hukuku Kongresi İdari Yargı, Ankara, Danıştay Yayınları, s.256; **Kaplan**(2019), s.198.; **Semiz, İmran**(2021) Türk Vergi Yargılaması Hukukunda İstinaf, İstanbul, On İki Levha, s.274.

[215] **Akyılmaz**, **Bahtiyar**/**Sezginer**, **Murat**/**Kaya**, **Cemil**(2023) Türk İdari Yargılama Hukuku, 8.Baskı, Ankara, Seçkin, s.447.; *"...dava dilekçesinde belirtilen talebin verilecek ikinci dilekçelerle genişletilmesi mümkün olmadığından, davacının anılan talebinin iddianın genişletilmesi yasağı kapsamında dikkate alınamayacağı açık olup, bu kapsamda davacının ıslah talebinin yerinde ve usulüne uygun olmadığı anlaşılmaktadır."* Danıştay İDDK, 20.01.2022, E:2020/2335, K:2022/107 (UYAP)

[216] **Semiz**, s.273.

iptaline veya bir tazminatın davalı idare tarafından ödenilmesine karar verilmesinin istenilmesi hak iddiasıdır.

Dava sebebini oluşturacak vakıaların veya hukuki sonuçların ileri sürülmesi ise yeni hak iddiası kapsamında değildir[217]. Davacının atanma talebinde haklı olduğunu gösterir doktor raporunun ya da tam yargı davasında idarenin sorumluluğunu ortaya koyacak tüm bilgi ve belgelerin davaya eklenmesi bu duruma örnek verilebilir. Çünkü bunlar davacının hak talebini güçlendiren veya gerekçelendiren dava malzemeleridir[218]. Nitekim idari yargı makamının yargılamanın her aşamasında re'sen araştırma ilkesi kapsamında kendiliğinden yapabileceği dava malzemesinin toplanılmasının, taraflarca belli bir zaman sonra yapılamayacağını belirtmek mümkün değildir. Esasen hukuk yargılamasında re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda da dava sebebi yönünden yasak uygulanmamaktadır[219].

Örnek bir yargı kararında İYUK'un 16. maddesindeki hükmün, yerleşik idari yargı kararlarında iddianın ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının dayanağı olarak kabul edildiği, bu nedenle dava dilekçesinin mahkeme kayıtlarına girmesinin ardından, dava açma süresi içerisinde verilen dilekçeler hariç olmak üzere, dava sırasında sonradan verilen başka dilekçeler ile dava dilekçesinde yer almayan bir talepte bulunulamayacağı, sonradan bulunulan talepler hakkında inceleme yapılarak hüküm kurulmasına olanak bulunmadığı ifade edilmiştir[220].

İYUK'un 3. maddesinin 2. fıkrasının "b" bendinde, dava dilekçesinde davanın konusu ve sebepleri ile dayandığı delillerin gösterilmesinin zorunlu olduğu, 15. maddesinin 1. fıkrasının "g" bendinde İYUK'un 3. maddesine aykırı dava dilekçelerinin varlığı halinde yeniden düzenlenmek veya noksanları tamamlanmak üzere reddine karar verileceği ve 21. maddede ise "*dilekçeler ve savunmalarla birlikte verilmeyen belgeler, bunların vaktinde ibraz edilmelerine imkân bulunmadığına mahkemece kanaat getirilirse, kabul ve diğer*

---

[217] **Türkoğlu**, s.272.; **Kaplan**(2019), s.199-200.; **Demirkol**, s.83.; "*2577 Sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun anılan 20. maddesi hükmü uyarınca hakim uyuşmazlığın çözülmesinde gerekli her türlü araştırma ve incelemeyi talep olsun olmasın kendiliğinden yapar. Maddi olayın nitelendirilmesi ve uygulanacak hukuk ilkesinin tespiti hakimin yetkisine bırakılmıştır. Tarafların maddi olayın hukuki nitelendirmesine dair iddia, savunma ve mütalaaları hakimi bağlamadığı gibi, hakimin tarafların hiç değinmedikleri unsurları da re'sen araştırması gerekir*" Danıştay 12. Dairesi, 26.11.2015, E:2011/2498, K:2015/6238, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 08.04.2022.

[218] **Semiz**, s.273.

[219] **Yılmaz** (1983), s.12.

[220] Erzurum Bölge İdare Mahkemesi 2. İdari Dava Dairesi, 05.01.2022, E:2020/48, K:2022/11 (UYAP)

tarafa tebliğ edilir" hükümlerine yer verilmişse de, bu düzenlemelerin amacının tarafların mevcut evrak ve belgeleri yargı merciine davanın başında ibrazı suretiyle yargılamanın en kısa sürede sonuçlandırılması olduğu ileri sürülmüştür[221].

Esasen, her davanın konusu ve delillerinin dava dilekçesinde gösterilmesi bir gerekliliktir[222]. Ancak idari yargı organları, tarafların başlangıçta ellerinde mevcut olmasına rağmen sonrasında sundukları delilleri re'sen araştırma yetkisi kapsamında kabul etmektedir. Bu yüzden de dava dilekçesinde var olan delil noksanlığını İYUK'un 15. maddesi kapsamında dilekçenin reddi sebebi olarak görmemektedir. Davanın özünü etkileyen bilgi ve belgelerin sunulması halinde, bunların zamanında taraflarca ibraz edilmemesi nedeniyle dikkate alınmaması idari yargılama hukukumuzda var olan re'sen araştırma ilkesinin varlığına ters düşer. Çünkü tarafların zamanında sunmadığı ve dava için de önem arz eden bir belgenin yargılamaya kazandırılması re'sen araştırma ilkesi kapsamında mahkemenin de görevi kapsamındadır[223]. Buna karşılık doktrinde yargılamayı uzatmaya yönelik geç yapılan belge ibrazlarının, huzurdaki dava kamuyu ilgilendirmediği müddetçe İYUK'un 21. maddesi gereğince dikkate alınmayabileceği de ileri sürülmüştür[224].

Danıştay ise konuyla ilgili bir uyuşmazlıkta, re'sen araştırma ilkesi uyarınca mahkemenin davanın çözümüne etkisi olacak bütün bilgi ve belgeleri taraflar sunmamış olmasına rağmen davanın her aşamasında kendiliğinden isteyebileceğini, dilekçe ve savunmayla birlikte verilmeyen belgelerin, idari yargı yerince kabul edilebilmesi için aranan, zamanında sunulmasının mümkün olmadığına kanaat getirilmesi koşulunun, gerçeğin saptanmasını güçleştirerek, yargılamanın amacına ulaşmasını engelleyecebileceğini belirtmiştir[225].

İstisnalar haricinde idari yargılama hukukunda davalı daima idare olduğundan savunma dilekçesinde veya başka dilekçelerde davacıya karşı davalı idarenin bir hak talebinde (örneğin takas veya karşı dava gibi) bulunması da söz konusu olmayacaktır. Bu nedenle de davalı taraf savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağı ile de karşılaşılmayacaktır[226]. Çünkü davalı idarenin savunması ancak dava konusu işlemin hukuka aykırı olmadığı veya sorumluluğunun bulunmadığı yönündedir. Bunların haricinde görev,

[221] **Yorgancıoğlu**, s.238.; **Uler**(1991), s.253.; **Semiz**, s.274.
[222] **Kaplan**(2019), s.200.
[223] **Semiz**, s.276.
[224] **Çağlayan**(2022), s.283.
[225] Danıştay VDDGK, 12.02.1999, E:1998/14, K:1999/87, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 08.04.2022.
[226] **Kaplan**(2019), s.206.

süre, ehliyet gibi usuli savunmalarda da bulunulabilmesi mümkün ise de bu hususların tamamı idari yargı organlarınca re'sen araştırma ilkesi kapsamında gözetilecek hususlardır[227]. Kısaca, "*taraflar, sürenin geçmesinden sonra verecekleri savunmalara veya ikinci dilekçelere dayanarak hak iddia edemezler*" hükmünün davalı idare açısından uygulanma alanı yoktur[228].

İdari yargılama hukukunda idari sözleşmelerden doğan uyuşmazlıklarda tarafların birbirlerine karşı açacağı davalar açısından ise sözleşmenin tarafı olan idarenin davacı, sözleşmenin diğer tarafı olan özel hukuk kişisinin ise davalı olma ihtimali bulunmaktadır. Ancak bu durum genel itibariyle zayıf bir ihtimaldir. Çünkü sözleşmenin tarafı olan idare sözleşmenin diğer tarafından sözleşmeden kaynaklı bir hakkının ya da alacağının var olduğunu düşünüyor ise genel olarak bunu kamu gücünü kullanarak tek taraflı işlemi ile tahsil etme yolunu seçmektedir. Örneğin sözleşmenin tarafı olan idare, özel hukuk kişisinin hak edişlerinden doğrudan kesinti yapabilir. Kısaca idareler dava ile hakkını alma yoluna başvurmayı tercih etmemektedirler[229]. Buna karşın eğer idare, idari sözleşmeden kaynaklı dava yoluna başvurur ise dava dilekçesinde talep konusu ettiği istem yönünden iddianın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağına tabi olacaktır. Yine davalı özel hukuk kişisinin de savunması, davacı idarenin talebinin yerinde olmadığına ilişkin olacağından aynı şekilde savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi noktasında bir yasağa tabi olmayacak ve talep sonucu açısından var olan yasak davalı özel hukuk kişisi açısından uygulanma alanı bulmayacaktır.

Sonuç olarak re'sen araştırma ilkesinin, yasağın idari yargılama hukukunda uygulanmasını tamamen bertaraf etmediği, idari yargılama usulünde de yasağın söz konusu olduğu anlaşılmakla birlikte yasak yalnızca davacının davaya ilişkin talep sonucu ile ilişkilidir[230]. Bir diğer ifadeyle yasak davaya konu edilen maddi vakıaları ve bunların ispatı için mahkemeye karşı ileri sürülen delilleri kapsamamaktadır[231]. Bu nedenle idari yargılama hukuku açısından yasağı, talep sonucunun genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı olarak

[227] **Tuncay**, **Aydın**/**Özdeş**, **Orhan**/**Başpınar**, **Recep**(1986) 'İdari Yargılama Usulü' Yüzyıl Boyunca Danıştay, 2.Baskı, Ankara, Danıştay Başkanlığı Yayını, s.622-623.
[228] **Çağlayan**(2022), s.283.; **Kaplan**(2019), s.207.
[229] **Akyılmaz**/**Sezginer**/**Kaya**(2023), s.753-754.
[230] **Demirkol**, s.83.
[231] **Kaplan**(2019), s.205.; **Türkoğlu**, s.277.

ifade etmek daha doğru olur[232]. Danıştay'ın bu durumu, iddianın genişletilmesi yasağı[233] veya davanın genişletilmesi yasağı[234] olarak ifade ettiği kararları da olmuştur. Ayrıca ileri de ele alınacağı üzere davanın taraflarının değişmesi açısından da ancak İYUK'un öngördüğü hallerde yasak söz konusu değildir[235].

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının uygulaması Fransız idari yargılama hukuku açısından ise bize kıyasla daha geniştir. Fransız idari yargılama hukukunda da dava açma süresinin geçmesinden itibaren yasak başlamaktadır; ancak yasak yalnızca talep sonucuna yönelik değildir. Dava dilekçesinde açık bir şekilde belirtilmesi istenilen maddi ve hukuki sebepleri de kapsamaktadır. Bununla birlikte yasağa ilişkin öngörülmüş istisnalar da mevcuttur[236]. Söz konusu hususlar alt başlıklar altında detaylandırılacağı için burada ayrıca üzerinde durmayacağız.

2.3.1. Yasağın Davanın Unsurları Açısından Görünümü

Hukuk yargılaması kısmında olduğu üzere idari yargılama hukukunda iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının, davanın tarafları, sebebi ve konusu açısından ayrı ayrı incelenmesi ve varılan sonucun daha net bir şekilde ortaya konulması faydalı olacaktır.

2.3.1.1. Davanın Konusu

Dava konusunu, yukarıda ele alındığı üzere, mahkemeden istenilen netice-i talep belirler. Netice-i talep ise davacının dilekçelerindeki talebinin özü olup mahkemeden hükmedilmesine istenilen şeydir. İYUK'un 3. maddesinin 2. fıkrasının "b" bendi gereğince

---

[232] **Kaplan**(2019), s.205.

[233] "*…davacının anılan talebinin iddianın genişletilmesi yasağı kapsamında dikkate alınamayacağı açık olup, bu kapsamda davacının ıslah talebinin yerinde ve usulüne uygun olmadığı anlaşılmaktadır."* Danıştay İDDK, 20.01.2022, E:2020/2335, K:2022/107 (UYAP)

[234] "*Bu durumda; yukarıda yer verilen açıklamalar doğrultusunda dilekçe ret kararı üzerine yenilenen dava hakkında idare mahkemesince bireysel işlem hakkında davanın esastan görülmesi, yönetmeliğin iptali istemi hakkında ise davanın genişletilmesi yasağı kapsamında kaldığından dolayı hüküm tesis edilmesi gerekirken davanın görev yönünden reddedilerek dosyanın Danıştay'a gönderilmesine ilişkin mahkeme kararında hukuka uyarlık görülmemiştir"* Danıştay 8.Dairesi, 26.12.2011, E:2011/9302, K:2011/7067 (UYAP); *"...dava dilekçesinde yer verilmeyen bu istemin "davanın genişletilmesi yasağı" kapsamında bulunması nedeniyle bu davanın konusu olarak kabul edilmesine ve İdare Mahkemesince bu istem hakkında hüküm kurulmasına olanak bulunmadığından, davacının yoksun kaldığı özlük ve parasal haklarının tazmini isteminin de bu gerekçeyle reddi gerekmektedir*." Danıştay 16.Dairesi, 06.06.2016, E:2015/18110, K:2016/4264 (UYAP)

[235] **Yılmaz**(1983), s.15-16.

[236] **Kaplan**(2019), s.212-221.

dava konusu, dava dilekçesinin içeriğinde olması gereken unsurlar arasında sayılmış olup iptal davaları açısından, iptali istenen idari işlem iken tam yargı davalarında ise uyuşmazlık konusu miktardır. Ayrıca, yine Kanunun 3. maddesinin 2. fıkrasının "d" bendinde, vergi, resim, harç, benzeri mali yükümler ve bunların zam ve cezalarına ilişkin davalar ile tam yargı davalarında uyuşmazlık konusu miktarın dava dilekçesinde gösterilmesi zorunlu kabul edilmiş, dava konusu değerin belirtilmemesi halinde, dilekçenin reddine karar verileceği belirtilmiştir[237]. Nitekim idari yargı organlarının dava dilekçesi hakkında yorum yaparak talep sonucunu belirlemesi mümkün değildir[238]. Benzer bir hüküm Alman İdari Yargılama Usul Kanununun 82. paragrafında, davanın konusunun yazılmasının zorunlu olduğu ve dava dilekçesinin belirli bir talebi içermesi gerektiği, aksi halde ilgili eksikliğin giderilmesi için kesin süre verileceği şeklinde ifade edilmiştir[239]. Çünkü Alman idari yargılama usulünde de mahkeme davacının talep sonucundan fazlasına hükmedemez, bu nedenle de davanın başında talep sonucunun net ve belirli bir şekilde ortaya konulması önem taşır[240].

İdari yargılama hukukumuzda iddianın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı talep sonucu açısından kesin bir şekilde uygulanmaktadır[241]. Bunun sebebi İYUK'un 16. maddesinde yer alan tarafların sürenin geçmesinden sonra verecekleri savunmalara veya ikinci dilekçelere dayanarak hak iddia edemeyecekleri hükmüdür. İlgili hüküm uyarınca yasak başladıktan sonra, karşı tarafın muvafakati olsa dahi[242], iptal davalarında dava dilekçesinde iptal istemine konu edilen idari işlemin haricinde yeni dilekçelerle başka idari işlemler davaya konu edilemez, iptali istenilen idari işlem değiştirilemez; tam yargı davalarında ise davaya başka tazminat kalemleri konu edilemez ve tazminat kalemleri değiştirilemez[243].

Davacı açmış olduğu davasının türünü de değiştiremez. Örneğin iptal davasını tam yargı davasına dönüştüremez ya da iptal davasının yanına sonradan tam yargı istemi ekleyemez[244]. Mahkeme de davacının talep etmediği bir istemi talep sonucunu genişletici

---

[237] **Türkoğlu**, s.272.
[238] **Türkoğlu**, s.272.
[239] **Sancakdar**(2020), s.353.
[240] VWGO Paragraf 88, **Sancakdar**(2020), s.358.
[241] **Akyılmaz**/**Sezginer**/**Kaya**(2023), s.447.
[242] **Demirkol**, s.84.; **Yılmaz**(2021), s.720.
[243] **Özelçi**, **Aytaç**/ **Simil**, **Cemil**(2010) 'İdari Yargının İşlevi Yönünden Islah Kurumu' DEÜHFD, S: 11, s. 1735-1736.; **Çınarlı**, **Serkan**/ **Yıldırım**, **Ramazan**(2018) İdari Yargılama Hukuku, Ankara, Astana Yayınları, s.229.
[244] **Çınarlı**/**Yıldırım**, s.229.; *"Davacının ... ek beyanı ile taahhüt ve kefalet senedinin işleme konulmasına ilişkin kararı ve dava konusu işlemlerden dolayı yoksun kalınan maaş ve diğer tüm özlük haklarının yasal faiziyle birlikte tazmini yolundaki istemi, dava dilekçesinde yer almamış olup, davanın genişletilmesi olarak*

veya değiştirici anlama gelecek şekilde davaya dahil edemez. Bu durum idari yargılama hukukunda, taraf iradesinin egemenliğini ifade eden tasarruf ilkesinin kısmen de olsa uygulandığına dalalet eder[245].

Danıştay da bir kararında, dava dilekçesinde, davacı adına düzenlenen ödeme emrinin iptali istemine yer verildiği halde ikinci dilekçe ile başka ödeme emirlerinin de iptalinin istenilmesi halinde, dava dilekçesinde dava konusu olarak yer alan ödeme emri hariç diğer ödeme emirlerinin iptali isteminin, davanın genişletilmesi sonucunu doğurduğuna işaret etmiştir[246]. Bir başka uyuşmazlıkta ise dava konusu işlemin yanında sonradan yoksun kalınan parasal hakların yasal faiziyle birlikte ödenmesine karar verilmesi isteminde bulunulmasının, diğer bir ifadeyle iptal isteminin yanına tam yargı isteminin de dahil edilmesinin, idari yargılama hukukunda kural uyarınca dava dilekçesinde belirtilen talebin verilecek ikinci dilekçelerle genişletilmesi mümkün olmadığından, anılan talebinin davanın genişletilmesi yasağı kapsamında dikkate alınamayacağına karar vermiştir[247].

Danıştay'ın, dava dilekçesinde talep edilen tazminat miktarında yapılan maddi hatayı(toplama, rakam hatası gibi) yasak kapsamında görmediği kararları da vardır[248]. Örnek bir uyuşmazlıkta, davacılar her ne kadar dava dilekçelerinde talep ettikleri tazminat miktarını 8 milyon lira olarak göstermişlerse de davalı idarenin cevabına karşılık olarak süresinde verdikleri dilekçelerinde aslında talep ettikleri miktarın 4 milyon lira olduğunu, dava dilekçesinde daktilo hatası olarak 8 milyon lira olarak yazıldığını belirtmeleri üzerine davacıların açtıkları davanın 4 milyon lira tazminat ödenmesi istemini içeren bir dava olduğu belirtilmiştir[249].

---

görüldüğünden incelenme olanağı bulunmamaktadır" Danıştay 8.Dairesi, 16.11.2000, E:2000/746, K:2000/7644, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 13.04.2022.

[245] **Türkoğlu**, s.262.

[246] Danıştay 9.Dairesi, 20.01.2010, E:2008/6145, K:2010/49, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 14.04.2022.

[247] Danıştay İDDK, 20/01/2022, E:2020/2335, K:2022/107 (DBB)

[248] **Akyılmaz**/**Sezginer**/**Kaya**(2023), s.449.

[249] Danıştay 6.Dairesi, 29.01.1985, E: 1984/940, K: 1985/152, DD, S: 60-61, s.291.; *"...davada davaya konu edilen parselin sadece bir parsel ve bu parselin de 1552 sayılı parsel olduğu, ara karar üzerine dosyaya sunulan parsellerin ise toplam 27 adet parselden ibaret olduğu, 27 adet parsel yerine sadece 1552 sayılı parselin yazılmasının bir hata olarak değerlendirilemeyeceği, davacı vekilinin parsellere ilişkin düzeltme talebinin davanın ıslahı niteliğinde olduğu, idari yargıda davanın ıslah müessesesinin bulunmadığı gerekçesiyle davanın ehliyet yönünden reddine karar verilmiş, bu karar davacı tarafından işin esası, davalı idarece vekalet ücreti yönünden temyiz edilmiştir. Dosyanın incelenmesinden, davacıların sonradan verdikleri dilekçe ile maddi hatanın düzeltilmesi isteminde bulunarak dava dilekçesinde belirttikleri parsel sayısını düzeltip davaya konu parsellere yönelik olarak iradelerini ortaya koydukları ve tapuların dilekçeye eklenildiği, İdare Mahkemesince bu irade doğrultusunda uyuşmazlığın çözümlenmesi gerekirken, bu istem ıslah müessesesi olarak değerlendirip davanın ehliyet yönünden reddine karar verildiği anlaşılmıştır. Bu durumda, İdare Mahkemesince davanın konusu, İzmir Büyükşehir Belediye Meclisinin 16/10/2009 tarih ve 904 sayılı*

İYUK'un 16. maddesinde 6459 sayılı Kanunla yapılan değişikliğe kadar idare mahkemelerinde açılan tam yargı davalarında, ıslah kurumu da idari yargılama hukukunda kabul edilmediği için, istem sonucu olan tazminat miktarında artırım yapmak mümkün değildi. Hukuk yargılamasında var olan karşı tarafın rızası ile iddianın değiştirilmesi veya genişletilmesi halinin de idari yargılama usulünde uygulanması söz konusu değildir[250]. Ancak 11/4/2013 tarihinde 6459 sayılı Kanun ile 16. maddenin 4. fıkrasına eklenen cümle ile tam yargı davalarında miktar artırım imkanı getirilmiştir. Bu durumda tam yargı davalarında talep konusu tazminat miktarı yasağa tabi olmadan bir kez artırılabilecektir. Bu husus ıslah başlığı altında daha detaylı olarak ele alınacaktır.

Fransız idari yargılama hukuku açısından konuyu incelediğimizde ise bizde var olduğu üzere ikinci dilekçelerle hak iddiasında bulunulamayacağına ilişkin bir düzenleme ayrıca yer almamaktadır[251]. Ancak dava açma süreleri Fransız idari yargılama hukukunda hak düşürücü niteliği haiz olduğundan mahkeme tarafından kendiliğinden dikkate alınmakta ve böylece dava açma süresi geçtikten sonra var olan asıl talepler genişletilememekte ve değiştirilememektedir[252]. Bir diğer ifadeyle bizde olduğu gibi aynı sonuca ulaşılmaktadır. Dolayısıyla dava açma süresi içerisinde talepler genişletilebilmekte, yeni talepler davaya eklenebilmektedir[253]. Dava açma süresinin geçmesinden sonra ise talepler sabit kalmakta ve dava artık netleşmektedir. Bu durum davanın kristalize olması olarak nitelendirilmiştir[254]. Ancak dava açma süresinde talep edilmemiş olan yardımcı talepler, örneğin yasal veya gecikme faizi sonradan nihai karar aşamasına kadar talep edilebilmektedir. Hatta davacının tazminat miktarını belirlemesinin mümkün olmadığı davalarda miktar belirtmeksizin dava açılabileceği ve mahkemenin bilirkişi hesabı üzerine tazminat miktarını belirleyebileceğinin mümkün olduğu da ifade edilmiştir[255].

Fransız idari yargılama hukukunda talep sonucunun değiştirilebilmesi adına bir takım istisnaların getirildiğini ise söylemek mümkündür. Örneğin dava aşamasında, zarar

---

kararıyla kabul edilen 1/25000 ölçekli İzmir Kentsel Bölge Revizyon Nazım İmar Planının iptali istemini davacı vekilinin ara kararda sunduğu 27 adet parsele ilişkin olarak değerlendirerek incelenmesi gerekirken…" Danıştay 6.Dairesi, 09.01.2014, E:2010/8040, K:2014/1, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 14.04.2022.

[250] **Türkoğlu**, s.272.

[251] **Broyelle, Camille**(2016) Contentieux administratif, 4.Baskı, Paris, LGDJ, s.136; aktaran **Kaplan**(2019), s.208.

[252] **Rouault, Marie-Chiristine**(2015) Contentieux administratif, 1.Baskı, Bruxelles, Larcier, s. 272; **Peiser**, Gustave(2014) Contentieux administratif, 16.Baskı, Paris, Dalloz, Paris, s. 272; aktaran **Kaplan**(2019), s.220.

[253] **Kaplan**(2019), s.212-213.

[254] **Chapus**, s.672; aktaran **Kaplan**(2019), s.221.

[255] **Kaplan**(2019), s.221-222.

miktarının artması durumunda, söz konusu munzam zararlar görülmekte olan davada talep edilebilmektedir. Öyke ki, Conseil d'Etat'ın 1998 yılında vermiş olduğu bir kararından sonra zararın miktarının ilk derece mahkemesinin nihai kararının verilmesi üzerine artması halinde, söz konusu ek zararın temyiz dilekçesi ile veya temyiz aşamasında talep edilebilmesi üzerine kabul görebileceği ifade edilmiştir[256]. Bununla birlikte, faiz alacağı dava dilekçesinde talep edilmemiş ise nihai karar verilinceye kadar mahkemeden faiz alacağının talep edilebileceği de kabul edilmiştir[257]. Sonuç olarak, Fransız idari yargılama hukukunda talep sonucuna yönelik istisnalar, idari yargılama hukukumuza göre daha kapsamlıdır.

2.3.1.2. Davanın Sebebi

Hukuk yargılamasında davanın sebebi kavramı anlatılırken ferdileştirme kuramı ve vakıalara dayandırma kuramı olmak üzere dava sebebini açıklamaya yönelik olarak iki farklı görüş olduğunu belirtmiş ve ferdileştirme kuramının davanın açılmasına yol açan hukuki ilişki; vakıalara dayandırma kuramının ise davanın açılmasına neden olan, netice-i talebi oluşturan vakıalar, maddi olaylar olarak anlaşılması gerektiğinden bahsedip, hukuk yargılamamızda vakıalara dayandırma kuramının esas alındığına yer vermiştik. Bunun sonucu olarak davanın dayanağı olan vakıalarda yapılacak değişiklikler davanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ile karşılaşacaktır[258]. Örneğin, davacı dava dilekçesinde ileri sürdüğü vakıasına yeni bir vakıa eklemek isterse ya da başka bir vakıa ile değiştirmek isterse bu durum yasak kapsamındadır.

İdari yargılama hukukunda da dava sebebi kavramını, dava konusu uyuşmazlığa ilişkin maddi olaylar oluşturmaktadır[259]. Çünkü Türk hukukunda, ileri sürülen bu vakıaların, diğer bir ifadeyle maddi olayların hukuki nitelendirmesini yapmak, uygulanacak hukuk kuralını belirlemek idari yargı makamının görevidir.

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının varlığına yönelik işaret edilen İYUK'un 16. maddesinde tarafların, sürenin geçmesinden sonra verecekleri savunmalara veya ikinci dilekçelere dayanarak hak iddia edemeyecekleri, 21. maddesinde

[256] **Rouault**, s.272; aktaran **Kaplan**(2019), s.222.
[257] **Chapus**, s.677; aktaran **Kaplan** (2011), s.222.
[258] **Kuru**/ **Arslan**/ **Yılmaz** (2012), s.302.
[259] **Kaplan**, **Gürsel**(2006) 'Danıştay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Manevi Tazminata Faiz Yürütülmesi Sorunu' AÜHFD, C:55, S:2, s.167.

ise dilekçeler ve savunmalarla birlikte verilmeyen belgelerin, bunların vaktinde ibraz edilmelerine imkan bulunmadığına mahkemece kanaat getirilmesi halinde kabul edileceği hükmü yer almaktadır.

İlgili madde hükümleri değerlendirildiğinde dava sebebinin belirli sürede sunulmaması halinde yasak ile karşılaşabileceği kanaati uyandırsa da, İYUK'ta tarafların, sürenin geçmesinden sonra verecekleri savunmalarda veya ikinci dilekçelerde ileri sürülen hak iddialarının bir diğer ifadeyle taleplerinin dikkate alınmayacağının ifade edildiği, bunun ise bir iptal veya tam yargı davasının konusunu oluşturabilecek maddi hukuka ilişkin hak talepleri olduğu, yeni maddi vakıaların, bunların ispatı için ileri sürülecek delillerin ve hukuki sonuçların yeni hak iddiası kapsamında değerlendirilmesinin mümkün olmadığı görüşü ileri sürülmüştür. Buna göre sonradan ileri sürülen vakıalar yeni hak iddiaları değil, daha önce ileri sürülmüş hak iddialarının yani taleplerin kabul edilebilmesine yarayacak iddia ve savunmalardır[260].

Ayrıca her ne kadar İYUK'ta, dava dilekçelerinde davanın konusu ve sebepleri ile dayandığı delillerin gösterilmesi (md. 3/2-b) zorunlu kabul edilmiş ve 21. maddenin mefhumundan vaktinde ibraz edilmeyen bilgi ve belgelerin ibrazında taraflardan kaynaklı bir gecikme yaşanması halinde kabul edilmeyebileceği anlamına ulaşılabiliyor[261] ise de söz konusu hükümlerden, idari yargılama hukukunda var olan re'sen araştırma ilkesinin de dikkate alınması sonucunda davacı ve davalı tarafın mevcut bilgi ve belgeleri en başta mahkemeye ibraz ederek kendilerini haklı gösterecek anlamlı ve anlaşılır, talep sonucunu karşılayabilecek ve yargılamanın uzamasını engelleyecek dilekçeler sunmalarını sağlamanın anlaşılması gerektiği ileri sürülmüştür[262].

İdari yargı makamlarının, tarafların süresinden sonra ileri sürdükleri delilleri inceleme yetkisi re'sen araştırma ilkesine dayanmaktadır. Re'sen araştırma ilkesi başlığında anlatıldığı üzere esasen mahkeme tarafların ileri sürdüğü dava malzemesi ile bağlı değildir, her türlü araştırmayı kendiliğinden yapar ve taraflarca yeni vakıaların ileri sürülmesi ve mahkemenin dikkatinin çekilmesi de davanın her aşamasında mümkündür[263]. Hakimin

[260] **Kaplan**(2019), s.198.; **Türkoğlu**, s.272.
[261] İYUK'un 21. maddesinde yer alan "kabul edilir" ifadesinin mefhumundan, mahkemenin belgeleri kabul etmeyebileceği anlamına da ulaşıldığından dolayı, maddede "nazara alınır" ifadesinin kullanılmasının daha isabetli olacağı; kabul etmeme halinde mahkemenin dilekçeyi iade etmesinin gerektiği, bunun da dilekçeyi sunan tarafın iradesinin yok sayılması olarak değerlendirilebileceği belirtilmiştir. **Semiz**, s.277.
[262] **Yorgancıoğlu**, s.238.
[263] **Yorgancıoğlu**, s.231.

re'sen yaptığı işlemlerin taraflarca yapılamayacağını ileri sürmek ise mümkün değildir[264]. Ancak bu şekilde kamu düzenini korumak, idarenin hukuka bağlılığını sağlamak ve kamu gücüyle fert arasında bir denge kurmak mümkün olur. İYUK'un 21. maddesinde yer alan, dilekçeler ve savunmalarla birlikte verilmeyen belgelerin, bunların vaktinde ibraz edilmelerine imkan bulunmadığına mahkemece kanaat getirilmesi halinde kabul edileceği hükmünü de re'sen araştırma ilkesi ile birlikte yorumlamak gerekir[265].

Buna karşılık doktrinde, sonradan ibraz edilen belgelerin re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargı düzeninde dikkate alınmamasının mümkün olmadığı belirtilse de yargılamanın uzaması ihtimaline binaen uyuşmazlık konusunun sadece tarafları ilgilendirdiği konularda belgenin ibraz edilememesinde haklı bir sebebin bulunmaması halinde mahkemenin bu belgeleri kabul etmeyebileceği, yalnızca tarafları ilgilendirmeyen uyuşmazlıklarda ise kabul etmesi ve değerlendirmesi gerektiği de belirtilmiştir[266].

İdari yargılama hukukumuzda olduğu üzere Alman idari yargılama hukuku açısından da re'sen araştırma yetkisi olan mahkeme, ilgililerin beyanları ve delil talepleri ile bağlı olmayıp, yetersiz olgusal bilgilerin ve vakıaların tamamlanmasını dava aşamasında sağlamakla yükümlüdür[267]. Bu kapsamda davaya konu olayların açıklanmasını ve delillerin gösterilmesini de isteyebilir[268].

Fransız idari yargılama hukukunda ise dava sebebinin maddi ve hukuki sebepleri ifade ettiği bilinmektedir. Davacının hukuki ve maddi sebepleri açık bir şekilde dava dilekçesinde göstermesi istenilmektedir. Dava açma süresinden sonra ise davacı dava konusuna ilişkin farklı hukuki sebepler veya maddi vakıalar ileri süremez. Davanın türünün değiştirilmesini de isteyemez[269]. Örneğin dava dilekçesinde şekil unsurunun hukuka aykırı olduğunu iddia ediyorsa, davanın devamı aşamasında işlemin bir başka unsurunun da hukuka aykırı olduğunu belirtemez. Ya da iptal davasını tam yargı davasına dönüştüremez ve ya var olan iptal davasına tam yargı istemi ekleyemez[270]. Tam yargı davası açısından da davacılar

[264] **Kaplan**(2019), s.184.
[265] **Semiz**, s.277.
[266] **Yasin**(2015) s.32-33.
[267] VWGO Paragraf 86, **Sancakdar**(2020), s.357.
[268] VWGO Paragraf 87b, **Sancakdar**(2020), s.358.
[269] **Kaplan**(2019), s.213.
[270] **Rouault,** s.175; aktaran **Kaplan**(2019), s.213.

dayandıkları hukuki ve maddi sebepleri değiştiremezler. Örneğin kusursuz sorumluluk esasına dayalı açılan bir tam yargı davasında hizmet kusuruna dayanılamaz[271].

Fransız idari yargılama hukukunda belirtilen hususun tek istisnası kamu düzenine ilişkin durumlardır. Kamu düzenine ilişkin hususlar davacı tarafından her zaman ileri sürülebileceği gibi mahkeme tarafından da her aşamada kendiliğinden dikkate alınır[272]. İşlemin unsurlarından yetki ve bazı şekil aykırılıkları(zorunlu danışma, uygun görüş) ile kusursuz sorumluluğa ilişkin hususlar kamu düzenine ilişkin durumlara örnek olarak gösterilmektedir. İşlemin konu, sebep veya maksat unsurlarına ilişkin yapılacak itirazlar kamu düzeni kapsamında olmadığından sonradan ileri sürülememekte ve hakim tarafından da re'sen nazara alınamaktadır. Ancak sebep ve konu unsuru yönünden kanunun açıkça yasak saydığı hususların kamu düzeni kapsamında olduğu belirtilmiştir[273]. Amaç unsuru yönünden ise ispat külfeti tamamen davacıya aittir. Kamu düzenine ilişkin olmayan amaç unsuru yönünden mahkeme resen inceleme yapamaz[274].

Ayrıca Fransız idari yargılama hukukunda, davacı dava açmadan önce idareye ihtiyari ya da zorunlu olarak yaptığı başvuruda ileri sürmüş olduğu sebeplerle bağlı değildir. Dava dilekçesinde, idari başvurundan farklı hukuki sebepler ileri sürebilir ya da idari başvurusunda var olan sebeplere ekleme yapabilir[275].

İdari yargılama hukukumuzda iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ile ilgili olan bir diğer konu ise sebep ikamesidir. Hukuk düzeninde gerçekleşen her işlemin bir sebebi bulunur[276]. Sebep, sözlükte "bir şeyin olmasına veya belli bir hâlde bulunmasına yol açan şey" olarak tanımlanmıştır[277]. Hukuki tanım olarak ise sebep, işlemden önce gerçekleşmiş ve işlemi tesis etmeye iten faktör, maddi olaylar veya hukuki işlemler olarak ifade edilmiştir[278].

---

[271] **Peiser,** s.175**;** aktaran **Kaplan**(2019), s.216.
[272] **Kaplan**(2019), s.216.
[273] **Kaplan**(2019), s.216-217.
[274] **Hugues, Le Berre**(2002) Droit du contentieux administratif, 1.Baskı, Paris, Ellipses, s.192-193; aktaran **Kaplan**(2019), s.27.
[275] **Rouault**, s.273; aktaran **Kaplan**(2019), s.216.
[276] "*Bir idari işlemin dava yoluyla iptalinin istenilip istenilmeyeceği kararında işlemin hangi gerekçeyle tesis edilmiş olduğu hususunun, yani işlemin sebep unsurunun önemi yadsınamaz. İdari işlemlerin gerekçeleri işleme muhatap olan bireyi işlemin hukukiliği konusunda da ikna edebilecek unsurları içermelidir"* Danıştay 12.Dairesi, 29.09.2015, E:2015/3520, K:2015/4916, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 21.04.2022.
[277] <https://sozluk.gov.tr/>, s.e.t. 23.02.2022.
[278] **Çağlayan**, **Ramazan**(2004) İdari Yargı Kararlarının Sonuçları ve Uygulanması, 3.Baskı, Asil Yayın Dağıtım, s.164.

İYUK'un 2. maddesinde idari işlemin yetki, şekil, sebep, konu ve amaç unsurları yönünden denetleneceği düzenlenmiştir. Denetimin ve idari işlemin bir unsuru olan sebep, her idari işlemde bulunmak zorundadır. Sebebi olmayan bir idari işlemin vücut bulması düşünülemez[279]. İdarenin her türlü faaliyetinin gerçek ve hukuka uygun bir sebebe dayanmış olması gerekir. Yargı makamlarınca idari işlemin sebep unsurunun denetiminde, işleme dayanak olarak gösterilen sebebin gerçekleşmemiş olduğunun tespit edilmesi halinde işlemin iptaline karar vereceklerdir[280]. İdare tarafından işlem tesis edilirken sebep açık bir şekilde belirtilmese dahi her koşulda işlemin bir sebebe dayanacağı ve yargı merciileri önünde bu sebebin açıklanmak zorunda olduğu kabul edilmektedir[281].

İdari yargı merciileri, ileri sürülen sebebin haricinde başka sebeplerin de işleme dayanak olduğunu düşünürse karşımıza sebep ikamesi denilen kavram çıkmaktadır. İkame terimi sözlük anlamıyla "yerine koyma, yerine kullanma" anlamına gelir[282]. Sebep ikamesi ise doktrinde genel olarak, idarenin işlem tesis ederken esas aldığı sebebin hukuka aykırı olması halinde yargı merciince, hukuka uygun bir diğer sebebin tespiti üzerine bu sebebin hukuka aykırı olan sebep yerine konularak karar verilmesi şeklinde ifade edilmektedir[283]. Danıştay da kararlarında sebep ikamesini aynı doğrultuda tanımlamıştır[284].

Sebep ikamesi yapabilme yetkisinin en önemli kaynağı, re'sen araştırma yetkisidir[285]. İYUK'un 20. maddesi gereğince idari işlemin unsurlarının "her türlü inceleme" kapsamında denetleneceği, bu minvalde de ileri sürülmeyen ancak var olan sebeplerin de idari yargı merciilerince dikkate alınacağı ifade edilmiştir[286].

---

[279] **Gözler**, **Kemal**(2009) İdare Hukuku, C:1, 2. Baskı, Bursa, Ekin Basın Yayın Dağıtım, s.894.
[280] **Günday**, **Metin**(2015) İdare Hukuku, 10.Baskı, Ankara, İmaj, s.152-153.; **Özay**, **İl Han**(2017) Günışığında Yönetim, 3.Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi, s.454-456.
[281] **Alan**, **Nuri**(1976) 'Konu Unsuru Bakımından Takdir Yetkisi ve Kanuna Aykırılık' İdare Hukuku ve İdari Yargı İle İlgili İncelemeler I, Ankara, Danıştay Tasnif ve Yayın Bürosu Yayınları, s.361.
[282] <http://www.tdk.gov.tr>, s.e.t 23.02.2022.
[283] **Yılmaz**, **Yunus**(2006) 'İdare Hukukunda Sebep Unsuru ve Sebep İkamesi' AYİMD, S:21, s.95.; **Çağlayan, Ramazan**(2016) 'İdari Yargılama Hukukunda Yargı Yerinin Sebep İkame Yetkisi' Danıştay Dergisi, S:141, s.15.; **Karahanoulları**, **Onur** (2019) İdari Yargı İdarenin Hukuka Zorlanması, Ankara, Turhan Kitabevi, s.608.; **Öztürk, K. Burak** (2020) İdari İşlemin Sebep Unsuru: Yeni Bir Tanım Denemesi, Prof. Dr. Metin Günday Armağanı, C:2, Atılım Üniversitesi Yayını, s.1043.
[284] Danıştay İDDGK, 03.12.1999, E:1999/775, K.:1999/1200, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 21.04.2022.
[285] **Oğurlu**, **Yücel**(1998) 'Danıştay Kararları Işığında İdari Yargılama Usulünde Re'sen Araştırma İlkesi' EÜHFD, C: 2, S: 1, s. 129.; **Uler**, **Yıldırım**(1970) İdari Yargıda İptal Kararlarının Sonuçları, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, s.90.
[286] **Yayla**, **Yıldızhan**(2009) İdare Hukuku, İstanbul, Beta, s. 446.; Aynı Yönde Danıştay İDDK, 15/03/2021, E:2019/1828, K:2021/489; Danıştay 10.Dairesi, 28/12/2020, E:2016/1315 K:2020/696, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 08.02.2022.

Doktrinde sebep ikamesini savunan görüşler[287] olsa da bir idari işlemin sebep unsurunda hukuka aykırılığın tespitinin varlığında işlemin iptal edilmesi gerektiği, hukuka uygun olan başka bir sebebin dikkate alınarak idari işlemin varlığını sürdürmesine imkân verilmemesi gerektiği de belirtilmektedir[288]. Bu görüşe göre mahkeme dosyaya yeni bir sebep ikame etmemeli, yalnızca idari işlemin tesisinde dikkate alınan sebebi inceleyerek karar vermelidir.

Belirtildiği üzere hukuka aykırı görülen sebep yerine ikame edilecek sebep, idari işlemin tesisinde idarece dayanak alınan, işlemin yapılmasına etken olan sebeptir. Yani idari işlemin unsuru olan sebeptir. Davanın açılmasına neden olan ve İYUK'un 3. maddesinde dava dilekçesinde yer alması zorunlu olan "dava sebebi" değildir. Buradan davalı lehine sebep ikamesi yapılabileceği ancak davacı lehine yapılamayacağı sonucu ortaya çıkabilir. Doktrinde de ikameyi sadece idari işlemin unsuru olan sebep açısından değerlendirenler[289] yanında, davacı lehine olacak şekilde dava sebebinde de yapılabileceğini savunanlar da vardır[290]. Bu durum Danıştay kararlarında da net değildir.

Örnek bir uyuşmazlıkta, davacının sağlık mazereti nedeniyle eş tayini isteminin reddi yönündeki işleme karşı açılan davada, talebin sağlık mazereti şartlarını karşılamadığı sonucuna varıldığı ancak davacının durumunun eş durumu mazereti yönünden de değerlendirilmeyi gerektirdiği kanaatine varılarak idare mahkemesince işlemin iptaline karar verilmişse de Danıştay, idarece bir talep üzerine tesis edilen işleme karşı açılan bu davada, "eş durumu mazereti" ile ilgili olarak davacı tarafından idareye yapılmış bir başvuru bulunmadığı gibi incelenen davada da bu hususa ilişkin bir iddia da ileri sürülmediğini, bunun sonucu olarak, idarenin, eş durumu mazeretine ilişkin bir sebebe dayalı herhangi bir işlem tesis etmediğini ve bu hususa yönelik savunma yapma imkanının da bulunmadığını belirterek davacının talebi çerçevesinde inceleme yapılmak suretiyle karar verilmesi

[287] **Gözler**(2009), s.927.; **Yasin**, **Melikşah**(2015) İdari Yargılama Usulünde İspat, 1.Baskı, İstanbul, On İki Levha, s. 84-86. **Atay**, **Ender Ethem**(2007) 'İptal Davasının Nitelikleri ve İptal Kararlarının Uygulanması' Danıştay ve İdari Yargı Günü 139. Yıl Sempozyumu, Danıştay Tasnif ve Yayın Bürosu Yayınları No: 74, s.78-79.

[288] **Ulusoy**, **Ali**(2013) İdari Yaptırımlar, 1.Baskı, İstanbul, On İki Levha, s.208-209.; Diğer taraftan bazı kararlarında da Danıştay, sebep ikamesi yöntemine başvurulmasını, idarenin yerine geçerek işlem tesis etmeleri sonucunu doğuracağı yorumuyla kabul etmemiştir. Örneğin bir kararında Danıştay "*... ceza miktarında bir değişiklik olmayacağı gerekçesiyle... Mahkemelerin, suçun vasfını değiştirerek inceleme elemanınca ve vergi idaresince önerilmeyen bir cezaya hükmetmeleri, idarenin yerine geçerek işlem tesis etmeleri sonucunu doğuracağından, hukuken mümkün değildir..."* ifadelerine yer vermiştir., Danıştay 4. Dairesi, 12.6.2000, E:1999/5428, K:2000/2702, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 21.04.2022

[289] **Yasin**(2015), s.84-86. **Atay**(2007), s.78-79.

[290] **Evren**, s.710-711.; **Aslan**, **Zehreddin**(2001) 'Türk İdari Yargı Sisteminde Re'sen Araştırma İlkesi' İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No: 23-24, s.56.

gerekmekte iken, taraflarca ileri sürülmeyen, başka bir ifade ile uyuşmazlık konusu yapılmayan bir sebebe dayalı olarak dava konusu işlemin iptali yolunda verilen kararı bozmuştur[291]. Danıştay bu kararında, dava konusu talebin temel dayanak noktasını oluşturan maddi sebep yerine bir başka sebebin mahkemelerce kendiliğinden dikkate alınamayacağı yönünde hüküm kurmuştur.

Danıştay 5. Dairesinin daha yakın bir kararında ise "*İptal davalarında, yetki ve şekil unsuru yönünden hukuka uygun olduğu anlaşılan bir idari işlemin tesisinde idarece esas alınmış sebep hukuka uygun veya aykırı bulunmasına karşın, yargı yerince dosyanın incelenmesi aşamasında başka bir hukuka aykırılık ya da uygunluk nedeni saptanmış ise, idarenin ileri sürdüğü sebep dışında dosyada saptanan nedene göre uyuşmazlığın çözümlenmesi, idare hukukunda "sebep ikamesi" ilkesi olarak nitelendirilmektedir*." ifadelerine yer verilmiştir[292]. Söz konusu karar, daha geniş bir yorumla hem davalı idare hem de davacı lehine sebep ikamesinin uygulanabileceği yönünde bir düşünce oluşmaktadır. Doktrinde de mahkemece tespit edilen ve davacı lehine olan yeni dava sebebi hakkında idareye savunma hakkı tanınarak iki taraf için de ikamenin kabul edilebileceği görüşü ileri sürülmüştür[293]. Kanaatimizce idari yargı makamları re'sen araştırma ilkesi kapsamında, davacı tarafından ileri sürülen dava sebeplerinden başkaca bir tespitin varlığı halinde de davalı idareye savunma hakkı tanıyarak sebep ikamesi yoluna gidebilmelidir.

Sebep ikamesi ile iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı arasındaki ilişki ise yargılama usullerine göre değişkenlik arz etmektedir. Hukuk yargılamasında mahkemenin tarafların ileri sürdükleri dava sebepleri yönünden ikame yapmaları mümkün değildir. Çünkü böyle bir durum hem teksif hem de taraflarca getirilme ilkesine uygun değildir. Mahkeme yalnızca tarafların ileri sürdükleri iddia ve savunmalar ile bağlı olup istisnalar dışında iki taraftan birinin söylemediği şeyi veya vakıaları kendiliğinden dikkate alamaz, onları hatırlatabilecek davranışlarda bulunamaz ve kendiliğinden delil toplayamaz.

İdari yargılama hukukunda ise re'sen araştırma ilkesi hakim olduğu için, mahkemenin idari işlemin sebebi ya da dava sebebi üzerinde re'sen yapacağı tespitlerle ikame yoluna

[291] Danıştay 5.Dairesi, 22.15.2015, E:2014/4325, K:2015/10764, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 09.04.2022.
[292] Danıştay 5.Dairesi, 30.6.2017, E:2016/16948, K:2017/19531, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 09.04.2022.
[293] **Söyler, Yasin**(2017) 'İdari Yargılama Usul Hukukunda Sebep İkamesi' TAAD, S:31, s.550.

gidebileceği ve iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının buna engel oluşturmayacağı kabul edilmektedir[294]. Ayrıca ileride daha detaylı ele alınacağı üzere, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının idari yargılama hukukundaki görünümünün açılan davalardaki talep sonucu ile ilgili olması sebebiyle, sebep ikamesi müessesesi idari yargılama hukukunda var olan yasak ile çelişmemektedir.

2.3.1.3. Davanın Tarafları

Hukuk yargılaması kısmında, HMK'da var olan özel düzenlemeler kapsamında taraf değişikliğinin kabul edildiğini belirtmiştik. İdari yargılama hukukunda açısından ise genel kural, davanın taraflarında değişiklik yapılamaması olmamakla birlikte bazı taraf değişikliklerinin yalnızca kanuni düzenlemeler kapsamında yapılabildiğini söylemek yanlış olmaz.

Konuyla ilgili olarak incelenmesi gereken ilk durum ehliyet mevzudur. İYUK'un 14. maddesinde ehliyet hususu, ilk inceleme konuları arasında yer alması sebebiyle, mahkemelerin davacının ehliyetli olup olmadığını re'sen inceleyerek, ehliyetsizlik durumunda davayı ilk inceleme aşamasında reddetmesi gerekmektedir. Fakat davacının ehliyetinin bulunmaması halinde bu hususun çözümlenmesi mümkün ise mahkemeler davayı hemen reddetmemeli ehliyet hususunu çözüme kavuşturmaya çalışmalıdır[295].

Bu durum karşımıza genel itibariyle objektif ehliyet hususunun(hak ve fiil ehliyeti açısından) davayı açan davacıda noksan olması nedeniyle çıkar. Örneğin velayet altındaki 18 yaşından küçük bir bireyin tek başına dava açması ihtimalinde mahkeme, velayetine sahip olan anne ve/veya babanın ya da varsa vasisinin devam edip etmeyeceğini sorarak, devam etmeleri halinde davanın onlar tarafından sürdürülmesini sağlamalıdır. Her ne kadar ilgili prosedürün tamamlanması durumunda dava, kendisine vasi atanan veya velayet altında olan kişiler adına görülmeye devam etse de davaya davayı açan davacı değil, onun kanuni

---

[294] **Söyler**, s.558.

[295] *''...Mahkemece davacının hükümlü olduğunun tespiti üzerine yapılması gereken, öncelikle davacıya vasi tayin edilmesinin gerekip gerekmediğinin, vasi tayini gereken bir durum varsa vasi tayin edilip edilmediğinin araştırılması, vasi tayin edilmiş ise vasi tarafından icazet verilebilmesi ve davanın takip edilebilmesi için durumun vasiye bildirilmesi, vasi tayin edilmemiş ise, Sulh Mahkemesine durumun yazıyla bildirilerek vasi atanması prosedürünün tamamlanmasına kadar 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 42. maddesi uyarınca yargılamanın durdurularak sonucun beklenilmesi, vasi atandıktan sonra da davacının açmış olduğu davaya icazet verip vermeyeceğini bildirmesi için ek süre verilmesi, icazet verilmesi halinde davaya kanuni temsilci tarafından devam edilmesi, icazet verilmemesi halinde davanın ehliyet yönünden reddedilmesidir''* Danıştay 12. Dairesi, 08.05.2013, E: 2010/4761, K:2013/3571, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 08.04.2022.

temsilcisi tarafından devam edilir. Böylece ilk başta davacı taraf açısından var olan eksiklik giderilmiş olur ve herhangi bir taraf değişikliğine de gerek kalmaz.

Hukuk yargılamasında davalının yanlış gösterilmesi davanın reddine sebep olacak iken[296] idari yargılama hukukunda davalı tarafın yanlış gösterilmesinin veya hiç gösterilmemesinin ise bir ehemmiyeti bulunmamaktadır[297]. Çünkü idari yargılama hukukunda husumetin incelenmesi ilk inceleme konuları içerisinde kendisine yer bulmuş ve doğru hasmı tespit etme ve yanlış hasımlı dava açılması halinde düzeltme görevi mahkemelere bırakılmıştır.

İYUK öncesi, 521 sayılı Danıştay Kanununun 75. maddesi gereğince hasmın yanlış gösterildiği tespit edilirse otuz gün içinde doğru hasım aleyhine dava açılmak üzere dilekçelerin reddine karar verilmekte idi. Ancak bu durum 18.6.1973 tarih ve 1740 sayılı Kanun[298] ile değiştirilmiş ve hasmın yanlış gösterildiğinin tespiti halinde mahkemece tespit edilecek gerçek hasma tebliğ kuralı getirilmiştir. Şu anki hali ile de bu durum aynı şekilde İYUK'un 15. maddesinin 1. fıkrasının "c" bendinde düzenlenmiş bulunmaktadır. Mahkemenin vereceği hasım tespitine ilişkin kararlara karşı bir itiraz usulü ise İYUK'ta düzenlenmemiştir[299].

Doktrinde mahkemelere verilmiş olan bu görevin, idari yargıda aslolanın davalının yargılanmasının değil idari eylem ya da işlemin yargılanmasının olması, bu idari faaliyetler nedeniyle mağdur olan kişilerin dava açmasının re'sen araştırma ilkesi kapsamında yeterli görülmesi ve bu nedenle hasmın yanlış gösterilmesi nedeniyle hak kayıplarının yaşanılmaması gerektiği gerekçeleri ile yerinde olduğu belirtilmiştir[300]. Bu gerekçelerin yanına idarenin geniş ve karmaşık bir yapıya sahip olması da dahil edilebilir.

Böylece, idari yargılama hukukunda davacıların hasmı doğru gösterip göstermediklerini mahkemeler, yargılamanın her aşamasında kendiliğinden denetler ve bu durum davacıların da hak kayıplarını engelleyerek işlerini kolaylaştırır. Davacı da, davanın her aşamasında davalının taraf sıfatı olmadığını iddia edebilir[301]. İYUK yalnızca hasım yönünden mahkemenin kendiliğinden yapacağı bu denetlemeyi düzenlediğinden ve doğru

[296] **Yılmaz**(1983), s.15.
[297] **Oğurlu**(1998), s.121.
[298] 30/06/1973 tarih ve 14580 sayılı RG ile yürürlüğe girmiştir.
[299] İYUK md. 15/4.
[300] **Yılmaz**(1983), s.15.
[301] **Çınar**, **İbrahim**(2016) 'Mahkemeye Erişim Hakkı Kapsamında İdari Yargıda Islah' UYM Dergisi, S: 7, s.484.

hasma davanın yöneltilmesi davacı açısından da yeterli olacağından davacı, iradi taraf değişikliği şeklinde tek taraflı iradesiyle davalıyı değiştiremez, davalı yanına ekleme ya da eksiltme yapamaz.

Dava anında, tarafların kişilik veya niteliğinde değişiklik olması durumda ise İYUK'un "Tarafların kişilik veya niteliğinde değişiklik" başlıklı 26. maddesinde "*Dava esnasında ölüm veya herhangi bir sebeple tarafların kişilik veya niteliğinde değişiklik olursa, davayı takip hakkı kendisine geçenin başvurmasına kadar; gerçek kişilerden olan tarafın ölümü halinde, idarenin mirasçılar aleyhine takibi yenilemesine kadar dosyanın işlemden kaldırılmasına ilgili mahkemece karar verilir. .... Yalnız öleni ilgilendiren davalara ait dilekçeler iptal edilir.*" hükmüne yer verilmiştir.

Maddenin birinci fıkrası uyarınca, ölüm veya herhangi bir sebeple tarafların kişilik veya niteliğinde değişiklik olursa, ilgili mahkemece davayı takip hakkı kendisine geçenin başvurmasına kadar dosyanın işlemden kaldırılmasına karar verilir[302]. Gerçek kişi davacılarda, ölüm ya da ölüm ile aynı sonucu doğuran(gaiplik ve ölüm karinesi) haller bu duruma örnek verilebilir[303]. Bu usul gerçekleştirilmeden esas hakkında karar verilmişse kararın bozulması gerekir[304].

Takip hakkının kimlere geçtiği hususunda kanun sınırlayıcı bir kural getirmemiştir. Bu nedenle, genelde hakkın davacının mirasçılarına geçtiği kabul edilse de, bu husus mutlak değildir. Çünkü, mirasçıların bulunmadığı ya da tespit edilemediği hallerde, tasfiye memuru kayyım, tereke temsilcisi de bu hakkı kullanabilir. Takip hakkının geçip geçmeyeceği, davanın konusunun ortaya çıkaracağı sonuçlara göre tespit edilir. Eğer davanın terekeye veya mirasçıların haklarına bir etkisi varsa ya da etkisi olabilecekse takip hakkı mirasçılara geçer[305]. Tam yargı davaları veya terfi, intibak, iskan izni verilmesi istemiyle yapılan

---

[302] "*2577 sayılı Kanunun 26. maddesinde öngörülmemiş olmasına karşın, yargılama sürecinde davacının ölümü halinde, -yalnızca öleni ilgilendiren davalar hariç- Mahkemece, davayı takip hakkı kendisine geçecek olan mirasçıların tespit edilerek, bu kişilerin davadan haberdar edilmeleri suretiyle, davaya devam edip etmeyecekleri hususu uygun bir süre verilerek sorulmalıdır. ... Bu durumda; ... tüm mirasçılarına davaya devam etmek isteyip istemedikleri sorulmak suretiyle, davaya devam etmek isteyen mirasçıların başvurmasına kadar mahkemece dosyanın işlemden kaldırılması yönünde yeniden bir karar verilmesi gerekmektedir*." Danıştay 14.Dairesi, 13.12.2018, E:2018/5557, K:2018/7299, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 08.02.2022.

[303] **Coşkun**, **Sabri**/**Karyağdı**, **Müjgan**(2001) İdari Yargılama Usulü Örnek İçtihatlar- Yorumlar, Ankara, Seçkin, s.340.

[304] *"…temyize konu mahkeme kararından önce davacının öldüğü anlaşıldığından, Mahkemece 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun 26. maddesinin uygulanması suretiyle yeniden bir karar verilmesi gerekmektedir."* Danıştay 6.Dairesi, 05.02.2018, E:2015/4889, K:2018/902 (UYAP)

[305] **Yenice**/**Esin**, s.564.

başvurunun reddi işleminin iptali istemiyle açılan davalar takip hakkının mirasçılara geçeceği davalara örnek verilebilir[306].

Özel hukuk tüzel kişileri açısından ise dağılma, birleşme veya katılma hali örneklerinde taraf niteliğinde değişiklik olabilir ve davayı takip hakkı kendisine geçenin başvurmasına kadar dosyanın işlemden kaldırılmasına karar verilir. Vuku bulan duruma göre tüzel kişi adına, tasfiye memuru(tasfiye halinde), tasfiyeden pay alanlar(tasfiye sona edikten sonra) ya da devrolduğu tüzel kişilik davayı takip talebinde bulunabilir[307].

İYUK'un 26. maddesinin 2. fıkrasına göre yalnız öleni ilgilendiren davalarda ise artık bir taraf değişikliği yapılması gereksiz olduğundan dilekçenin iptali kararı verilir. Bu nedenle taraf değişikliği durumu söz konusu olmaz. Dilekçenin iptali kararına karşı dava takip hakkının kendisine geçeceğini düşünen kişilerin ise kararı kanun yoluna götürme hakları vardır[308]. Yalnız öleni ilgilendiren işlemlere; silah ruhsatı verilmesi isteminin reddi, tayin isteminin reddi, kınama cezası gibi işlemler örnek gösterilebilir[309].

Dava konusu müddeabihin, dava esnasında bir başka kişiye devrolması halinde de İYUK 26. maddesi hükmü uygulanmaktadır. Mahkeme, devir hali ile dosyanın işlemden kaldırılmasına karar verir ve devralan kişiye davaya devam edip etmeyeceğini sorar. Bu durum genel olarak, davanın bir taşınmaza ilişkin olduğunda karşımıza çıkar ve davacı tarafın değişme ihtimalini gündeme getirir[310].

---

[306] **Çalışkan**, **Ahmet Ziya**(2012) İdari Yargıda Tarafların Değişmesi, Ankara, Adalet, s.40.; *"...davanın konusunu maddi ve manevi tazminat istemi oluşturmakta olup, sonuçları bakımından davacının mirasçı veya mirasçılarının davayı takip hakkının bulunması nedeniyle ... Kanunun 26. maddesinin 1. fıkrası uyarınca işlem yapılması gerekmektedir."* Danıştay 15.Dairesi, 19.06.2018, E:2014/45, K:2018/5886 (UYAP)

[307] **Çalışkan**, s.105.; "*Tüzel kişilerin davacı oldukları bir dava devam ederken çeşitli sebeplerle (kapatılma, dağılma, birleşme, tür değiştirme, devir gibi) tüzel kişilikleri sona erebilmektedir. Dolayısıyla artık medeni haklardan yararlanma ehliyeti sona eren tüzel kişinin taraf ehliyeti de son bulmaktadır. Bu durumda, davacı şirketin tüzel kişiliğinin ortadan kalkması sonucu davada taraf olma sıfatını kaybetmesi nedeniyle, 2577 sayılı Kanun'un 26. maddesi uyarınca, dava dosyasının işlemden kaldırılmasına karar verilmesi gerekmektedir."* Danıştay 15.Dairesi, 22.03.2017, E:2017/288, K:2017/1300, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 08.09.2022.

[308] **Çalışkan**, s.32.

[309] "*…davacının, davanın devam ettiği sırada 28.11.2002 tarihinde vefat etmiş olduğu, davaya konu olan İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalında Yardımcı Doçent kadrosuna, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğünce yapılan atama işleminin, yalnızca davanın açıldığı tarihte aynı Anabilim Dalında Öğretim Üyesi bulunan davacı ile ilgisi bulunduğu, bu davada verilecek kararın yalnızca ölen davacıyı ilgilendirdiği ve mirasçıların hukuku bakımından terekeye devredilebilecek bir menfaatin bulunmadığı anlaşıldığından, davanın yalnız ölen davacıya ilgilendirmesi nedeniyle dilekçenin iptaline karar verilmesi gerekirken…"* Danıştay İDDK., 06.10.2005, E:2005/1547, K:2005/2291, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 08.04.2022.

[310] "*…, davacılar tarafından sunulan 29.08.2018 tarihli ara kararı cevap dilekçesinde, dava konusu taşınmazın mülkiyetinin 23.07.2017 tarihinde … devredildiğinin belirtildiği, davacıların mülkiyet bağının bu satış işlemi ile sona erdiği, davanın devamı sırasında devredilen taşınmaza ilişkin dava konusu hakka yeni malikin sahip*

Sonuç olarak, iddianın ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının davanın tarafları açısından görünümünü anlattığımız bu başlıkta bahsettiğimiz İYUK'un 15. maddesi gereğince yapılan hasmın düzeltilmesi ve 26. maddesinde yer alan tarafların kişilik ve niteliğinde değişiklik halleri iradi taraf değişikliği olmayıp, kanuni bir taraf değişikliğidir[311]. Bu değişikliklerin tamamı kanundan kaynaklıdır ve öngörülen haller dışında da idari yargılama hukukunda taraf değişikliği mümkün değildir. Bu husus bir Danıştay kararında ise "*Davacı ve arkadaşları tarafından Milli Eğitim Bakanlığına karşı açılan dava sonunda verilen kararın düzeltilmesi safhasında üçüncü şahısları davalılar yanına katmak istemişlerse de davacılar ve davalılar yanına katılma istemi davanın taraflarında değişikliği ve binnetice ıslahı tazammun edip, Danıştayda açılan davaların bilâhare ıslahı caiz olmadığından…"* şeklinde ifade edilmiştir[312].

İYUK'un davanın taraflarında değişikliği istisnalar haricinde kabul etmemesine karşın, özellikle imar planları gibi birden çok kişiyi ilgilendiren düzenleyici işlemlere karşı açılan davalarda, davacının yanına başka davacıların da eklenebilmesi imkanının verilmesi gerektiğine işaret edilmiştir[313]. Çünkü bu tarz bir düzenleyici işleme karşı birden fazla davacının birden çok dava açmalarının hem usul ekonomisi açısından hem de mahkemelerin iş yükü açısından sıkıntılar doğurabileceği belirtilmiştir. Her ne kadar yeni bir dava açmaksızın, açılmış davalarda müdahil olarak davacı yanında davaya katılabilme imkanının idari yargılama hukukumuzda mümkün olduğu ileri sürülebilir ise de bir davada taraf olmanın müdahil olmakla kıyaslandığında daha fazla hak ve yetkiler sağlayacağı ifade edilmiştir[314].

Kanaatimizce idari yargılama hukukunda taraf değişikliğinin İYUK'un öngördüğü haller dışında başkaca istisnalarının olması gerekmeyebilir. Çünkü birden çok davacıyı ilgilendiren işlemlerde açılacak iptal davasının sonucu davayı açmayan kişiler yönünden de etki doğuracaktır. Bu iptal davalarının objektif niteliğinin sonucudur. Bununla birlikte hukuk yargılamasında davanın kime karşı açıldığı o davanın kabulü veya reddedilmesi açısından çok önemlidir ki yanlış kişiye karşı açılan davalarda taraf değişikliğine izin verilmemesi hak kayıplarına yol açabilir. İdari yargılama hukukunda ise esasen davalı idare yönünden

olduğu anlaşılmıştır. Bu itibarla … Yasanın 26. maddesi uyarınca işlem yapılması gerekmektedir." Danıştay 6.Dairesi, 26.02.2019, E:2016/8413, K:2019/972, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 13.04.2022.

[311] **Akyılmaz**/**Sezginer**/**Kaya**(2023), s.446.

[312] Danıştay 12.Dairesi, 10.04.1967, 3764/555, **Aslan, Esra** (2020) İdari Yargılama Hukukunda Bir Müessese Olarak Islah, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, s.187.

[313] **Aslan**(2020), s.186.

[314] **Kara, Seyfettin**(2017) 'İdari Yargılama Usulünde Islah' Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, S:10, s.439.

mahkemelerce gerçek hasım tespiti kendiliğinden yapıldığından, davacıya ayrıca taraf değişikliği hakkı tanınmasına gerek kalmamaktadır.

2.3.2. Yasağın Başlangıcı

İYUK'un 16. maddesinin 4. fıkrasında davanın taraflarının sürelerin geçmesinden sonra verecekleri ikinci dilekçe ve savunmalara dayanarak hak iddia edemeyecekleri düzenlemiştir[315]. Kanunda öngörülen süreler ise davacı açısından, altmış gün içerisinde idare mahkemelerine, otuz gün içerisinde de vergi mahkemelerine dava dilekçesi sunularak dava açılma; davalı açısından ise dava dilekçesinin tebliğini izleyen günden itibaren otuz gün içerisinde cevap verme süresidir[316]. Ancak özel kanunlarda ya da İYUK'ta düzenlenen ivedi yargılama usulünde veya merkezi ve ortak sınavlara ilişkin yargılama usulünde olduğu gibi dava açılması için veya cevap verilmesi için farklı süreler de öngörülmüş olabilir.

Her ne kadar İYUK'un 16. maddesinin 4. fıkrasında tarafların sürenin geçmesinden sonra verecekleri ikinci dilekçeleri ve savunmalarına dayanarak hak iddia edemeyecekleri ifadesine yer verilmiş ise de yukarıda ele alındığı üzere idari yargılama hukukunda var olan yasak, dava konusunu oluşturan talep sonucunun genişletilmesine ve değiştirilmesine ilişkin olduğundan asıl olarak davacı için uygulama bulacak ve dava açma süresinin bitmesinden sonra başlayacaktır[317]. Örneğin davacı, dava dilekçesinde talep konusu etmediği bir hususu

---

[315] İdari yargılama hukukunda hem dava dilekçesinin hem de savunma dilekçesinin şekli, içeriği ve hangi süreler içinde mahkemeye sunulması gerektiği hususları İYUK'ta düzenlenmiş olup, açılan bir davada davalının, dava dilekçesinin tebliğini izleyen günden itibaren cevap verme süresi ise otuz gündür. Bu süre, ancak haklı sebeplerin bulunması halinde, taraflardan birinin isteği üzerine görevli mahkeme kararı ile otuz günü geçmemek ve bir defaya mahsus olmak üzere uzatılabilir. Sürenin geçmesinden sonra yapılan uzatma talepleri kabul edilmez. Dava dilekçelerinin ve eklerinin birer örneği davalıya, davalının vereceği savunma davacıya tebliğ olunur. Bu süre geçirildikten sonra verilen dilekçe ve savunmalara dayanılarak hak iddia edilemez. Davacının ikinci dilekçesi davalıya, davalının vereceği ikinci savunma da davacıya tebliğ edilir. Buna karşı davacı cevap veremez. Ancak, davalının ikinci savunmasında, davacının cevaplandırmasını gerektiren hususlar bulunduğu, davanın görülmesi sırasında anlaşılırsa, davacıya cevap vermesi için bir süre verilir. İddia ve savunmalar sonrasında dosya tekemmül ettikten itibaren mahkemece bir karar verebilir.; *"…davalı idare tarafından savunma dilekçesinin 26.09.2008 gününde mahkeme kalemine verildiği, ancak söz konusu dilekçenin davacıya tebliğ edildiğine ilişkin alındının dosyada bulunmadığı, davacı tarafından da temyiz dilekçesinde savunma dilekçesinin kendisine tebliğ edilmediğinin öne sürüldüğü anlaşılmaktadır. Bu durumda, İdare Mahkemesince, davalı idarenin savunma dilekçesinin davacıya tebliğ edilmek suretiyle dosyanın tekemmül ettirilmesi sonucunda dava konusu işlem hakkında karar verilmesi gerekirken…"* Danıştay 6.Dairesi, 07.12.2009, E:2009/9566, K:2009/11581 (DBB)

[316] **Kara**, **Burkay Can**(2022) 'İdari Yargılama Usulünde İddianın ve Savunmanın Genişletilmesi ve Değiştirilmesi Yasağı Üzerine Düşünceler' İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, S:20, s.17.; **Yılmaz**(2021), s.716.

[317] **Ersöz**, **Ahmet Kürşat**(2013) 'İdari Yargıda Islah ve Uygulaması' Konya Barosu Dergisi, Y:41, S:24, s.91.; **Kalabalık, Halil**(2022) İdari Yargılama Usulü Hukuku, 16.Baskı, Konya, Seçkin, s.338.; **Kaplan**(2019), s.208.; Ayrıca doktrinde İYUK'un 16. maddesinde yer alan süresinde sonra sunulan ikinci ilekçelerle hak talebinde bulunulmayacağına ilişkin hükmün olmaması dahilinde de dava açma süresinin hak düşürücü niteliğinden dolayı mahkemelerce re'sen dikkate alınacağından her halükarda dava açma süresinin sonundan itibaren ileri sürülen taleplerin dikkate alınamayacağı belirtilmiştir.; **Kaplan**(2019), s.207-208.

cevaba cevap dilekçesinde talep ederse, bu durum artık dava konusunun genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı kapsamında sayılacak ve kabul edilmeyecektir[318].

Danıştay da bir kararında, mahkemelerin ilk dava dilekçesinde taleplerle bağlı olması ve istemlerin sonradan genişletilmesine ve ek talepte bulunmasına usul yönünden olanak bulunmaması karşısında, yeni bir dava dilekçesi niteliği taşımayan savunmaya cevap dilekçesindeki talebin dikkate alınarak karar verilmesini hukuka aykırı bulmuştur[319]. Bir başka kararda ise davacının dava açma süresi içerisinde herhangi bir tazminat talebinde bulunmaması karşısında sonradan davaya konu istediği tazminat istemlerinin davanın konusunu genişletme yasağı kapsamında olduğuna hükmedilmiştir[320].

Yasağın başlangıcı yönünden Fransız idari yargılama hukukunda da dava açma süresinin bitimi esas alınmıştır. Dava açma süresinden sonra verilen dilekçelerle talep konusunun değiştirilmesi veya genişletilmesi mümkün değildir[321]. Her ne kadar Fransız idari yargılama hukukunda yasağın başlangıcı yönünden İYUK'un 16. maddesinde olduğu üzere bir hüküm yer almasa da dava açma süresinin hak düşürücü niteliğinden bahisle dava açma süresinden sonra ileri sürülen taleplerin mahkemece re'sen dikkate alınmadığı belirtilmiştir[322].

İdari yargılama hukukumuzda söz konusu olan talep sonucunun genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının dava açma süresi içerisinde verilecek ilk dilekçe ile mi yoksa dava açma süresinin bitimi ile mi başlayacağı hususu noktasında ise net bir görüş bulunmamaktadır. Doktrinde davacı açısından dava dilekçesinin mahkeme kaydına girmesi, davalı açısından ise cevap dilekçesinin verilmesi ile davanın değiştirilmesi yasağının başlayacağı görüşü[323] karşısında; davacı açısından yasağın dava açma süresinin sonundan itibaren başlayacağı[324], dava açma süresi içerisinde dava dilekçesinde yer alan talebe faiz ya da ek bir tazminat kalemi veyahut maddi/manevi tazminat isteminde de bulunulabileceği görüşü ileri sürülmüştür[325]. Danıştay'ın da bu konuda farklı içtihatlarının olduğu görülmektedir.

---

[318] **Çağlayan**(2022), s.283.
[319] Danıştay 5. Dairesi, 9.3.2009, E:2009/973, K:2009/1073, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 15.04.2022.
[320] Ankara Bölge İdare Mahkemesi 13. İdari Dava Dairesi, 28.01.2022, E:2020/6829, K:2020/445 (UYAP)
[321] **Kaplan**(2019), s.212.
[322] **Kaplan**(2019), s.212-213.
[323] **Çağlayan**(2022), s.283.; **Çınarlı/ Yıldırım**, s.236.
[324] **Kalabalık**, s.338.; **Akcan/Kaya**, s.137.; **Akyılmaz/Sezginer/Kaya**(2023), s.444.
[325] **Çınar**(2016), s.491.; **Akcan/Kaya**, s.137.

Örneğin Danıştay bir kararında dava açma süresi içerisinde ikinci bir dilekçeyle talep edilen faiz istemi hakkında hüküm kurulmamasını hukuka aykırı bulmuştur. Söz konusu uyuşmazlıkta mahkeme tarafından, davacının dava dilekçesinde yasal faiz isteminde bulunmaması nedeniyle dilekçedeki istemleri ile bağlı olması ve bu isteminin sonradan genişletilemeyeceği ve ek talepte bulunulmayacağı gerekçesiyle faiz istemi yerinde görülmemiş ise de temyiz başvurusu üzerine inceleme yapan Danıştan, davacının 04.01.2000 tarihli işleme karşı 02.02.2000 tarihinde açtığı davada, dava dilekçesinde yoksun kaldığı parasal haklarının ödenmesine karar verilmesini istediğini, bilahare söz konusu haklarının yasal faizi ile birlikte ödenmesi istemiyle 9.2.2000 tarihinde kayda geçen ek dilekçeyle istemde bulunduğunu, yasal faizin 60 günlük dava açma süresi içinde mahkeme kaydına geçen dilekçeyle talep edilmiş olması karşısında, söz konusu talebin davayı genişletme olarak kabulünün mümkün olmadığını kararında ifade etmiştir[326].

Bir başka uyuşmazlıkta ise, davacı tarafından 03.09.2024 tarihinde tesis edilen idari işleme karşı 10/09/2014 tarihli dava dilekçesi ile sadece işlemin iptalinin talep edilmesi sonrası 03/11/2014 tarihli ek beyan dilekçesinde, dava konusu işlemin iptaline ve işlem nedeniyle yoksun kalınan parasal ve özlük haklarının faiziyle birlikte iadesine karar verilmesinin istenilmesi üzerine Danıştay, davacının taleplerinin dava açma süresi içerisinde olduğunu belirtmiş ve dava açma süresi içerisinde talep edilen yoksun kalınan parasal ve özlük haklarının faiziyle birlikte iadesine ilişkin talep hakkında mahkemesince işin esasına girilerek bir karar verilmesi gerektiğini belirtmiştir[327].

Davacının dava açma süresi içerisinde talebini genişletebileceğinin kabulü halinde ileri sürülen ek talebin, dava dilekçesindeki taleple bağlantılı olması gerektiği ise tabiidir. Maddi tazminat davasına eklenilmek istenilen faiz veya manevi tazminat istemi buna örnek verilebilir. Aksi halde ek talebin asıl davaya konu edilmesi mümkün olamalıdır. İYUK'un 16. maddesinin de bunu amaçladığı da söylenemez[328]. Davacı tarafından bağlantılı olmayan bir talebin davaya eklenmek istenilmesi halinde İYUK'un 5. maddesinde yer alan tek dilekçe ile birden fazla işleme karşı dava açılması durumunun mevcut olmaması delaletiyle dava dilekçesinin reddine karar verilerek, ikinci dilekçe ile istenilen talepler açısından ayrı dava açılmasının sağlanılması gerekir.

---

[326] Danıştay 12. Dairesi, 02.02.2005, E:2002/2239, K:2005/169, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 15.04.2022.
[327] Danıştay 2.Daire, 01/03/2022, E:2021/18750, K:2022/923 (UYAP)
[328] **Semiz**, s.273.

Danıştay'ın, dava açma süresi içinde davacı tarafından verilen ikinci dilekçeleri davanın genişletilmesi yasağı kapsamında gören bir kararı da mevcuttur[329]. Kararda dava açma süresi içinde dahi olsa verilen ikinci bir dilekçe ile taleplerin kapsamının genişletilmesinin, idari davalarda tevsiin(genişletmenin) caiz olmaması sebebiyle mümkün olmadığı ifadelerine yer verilmiştir.

Bunların dışında Danıştay'ın, dava açma süresine ilişkin ayrı bir değerlendirme yapılmaksızın, davacı tarafından verilen ikinci dilekçeleri davanın genişletilmesi yasağı kapsamında gören kararları da mevcuttur;

"12.9.2000 günü kayda giren ek beyanı ile taahhüt ve kefalet senedinin işleme konulmasına ilişkin kararı ve dava konusu işlemlerden dolayı yoksun kalınan maaş ve diğer tüm özlük haklarının yasal faiziyle birlikte tazmini yolundaki istemi, dava dilekçesinde yer almamış olup, davanın genişletilmesi olarak görüldüğünden incelenme olanağı bulunmamaktadır."[330]

İYUK'un 16. maddesinde yer alan "sürenin geçmesinden sonra" ifadesiyle idari yargılama hukukunda dava açma süresi sona ermeden, davacının iddiasını ek bir dilekçe genişletebileceğinin kabulü gerekir. Çünkü davacı tarafından verilmesi gereken ilk dilekçenin süresi dava açma süresidir. Örneğin, davacının dava dilekçesinde faiz istemeyi unutması halinde dava açma süresi halen geçmedi ise ek bir dilekçeyle faiz isteminde bulunabilmelidir[331]. Kanaatimizce "sürenin geçmesinden sonra" ibaresi ile dava açma süresi geçmeyen hallerde ilk açılan davada talep konusu edilmeyen hallerin ikinci bir dava açılmasına gerek olmadan ilk davaya eklenebilmesi sağlanılmış ve usul ekonomisi gözetilmiştir. Talep edilmeyen hususun dava açma süresi içerisinde ilk davanın konusuna dahil edilemeyeceği düşünülürse, dava açma süresi henüz geçmemiş istemler ikinci bir davaya konu edilecek, bu durumda iki ayrı dava açılacak ve iki farklı yargılama yürütülmek zorunda kalınacaktır. Örnek bir yargı kararında da *"...dava dilekçesinin mahkeme kayıtlarına girmesinin ardından (dava açma süresi içerisinde verilen dilekçeler hariç olmak*

---

[329] *"...dava bidayette yalnızca işe son verme isteminin iptali istemiyle açıldığı, dava açma süresi içinde dahi olsa verilen ikinci bir dilekçe dahi olsa verilen ikinci bir dilekçe ile taleplerin kapsamının genişletilmesi, idari davalarda tevsiin caiz olmaması sebebiyle mümkün bulunmaması nedeniyle 30/11/1967 tarihli dilekçeye konu talepler incelenmeksizin ilk dilekçedeki talep veçhiyle esasın incelenmesine geçildi*" Danıştay DDK, 28.01.1969, E:1969/192, K:1969/843, **Akcan**/**Kaya**, s.137.

[330] Danıştay 5.Dairesi, 24.03.1986, E:1982/3012, K:1986/363, DD, S:64-65, s.183-184; Aynı Yönde Danıştay 8.Dairesi, 16.11.2000, E:2000/746, K:2000/7644, DD, S:105, s.442.; Danıştay 6.Dairesi, 21.11.1984, E:1981/318, K:1984/3081, **Çınar**(2016), s.416.

[331] **Yılmaz**(1983), s.18.

üzere), dava sırasında sonradan verilen başka dilekçeler ile aynı davada, dava dilekçesinde yer almayan bir talepte bulunulamayacağı…" ifade edilmiş, bir diğer ifadeyle dava açma süresi içerisinde verilen dilekçeler ile ek talepte bulunulabileceği kabul edilmiştir[332].

Aksi düşünceyle yargı organları eğer dava açma süresi içerisinde verilen ikinci dilekçelerde yer alan talepleri kabul etmeyecek ise ivedi şekilde bu durumun en azından ara karar kurarak reddetmesi veya dava dilekçesinin reddine karar vermesi gerekmektedir. İkinci taleplerin akıbetinin nihai karara bırakılmaması gerekir. Çünkü davacı yeni talebinin kabul edileceğini düşünür ise bu ek talebe ilişkin ayrı bir dava açmak istemeyecek ve dava açma süresini de kaçıracaktır. Bu durum hak kayıplarının oluşmasına sebebiyet verecektir. Eğer mahkeme ikinci dilekçede yer alan talebi kabul etmeyeceğini hızlı bir şekilde davacıya bildirir ise davacının dava açma süresini geçirmeksizin ikinci dilekçesinde yer alan talep veya talepler için ayrı bir dava açma hakkı olacaktır.

Yasağın başlangıcına ilişkin bu farklı düşünceler karşısında net olan husus ise, dava açma süresinden sonra verilen ek dilekçeler ile yeni hak iddiasında bulunulamayacağıdır[333].

Dava dilekçesinde var olan eksikliklerin giderilmesi amacıyla verilen dilekçenin reddi kararı üzerine sunulan yenileme dilekçelerinde, ilk dilekçelerde yer almayan taleplerin bulunması halininde, söz konusu taleplerin davanın genişletilmesi yasağı kapsamında kabul edilmesi gerektiği ileri sürülmüştür[334]. Danıştay'a göre de dilekçenin reddi kararı üzerine verilen dilekçede yeni isteklerin dava konusu isteme ilave edilmesi ya da isteklerin değiştirilmesi yasak kapsamındadır[335]. Buna karşılık yenileme dilekçesinde ilk dilekçede yer

---

[332] Erzurum Bölge İdare Mahkemesi 2. İdari Dava Dairesi, 05.01.2022, E:2020/48, K:2022/11 (UYAP)

[333] **Akyılmaz**/**Sezginer**/**Kaya**(2023), s.444.; **Oğurlu**, **Yücel**(2020), İdari Yargılama Hukuku El Kitabı, 1.Baskı, Ankara, Seçkin, s.112.; **Kalabalık**, s.379.; "*Davacı, dava dilekçesinde belediye encümeni kararının sadece yıkıma ilişkin bölümünün iptalini; dava açma süresinden sonra verdiği dilekçesinde ise, aynı olay nedeniyle uygulanan para cezasına karşı ... Sulh Ceza Mahkemesine itiraz ettiğini ve anılan mahkemenin görevsizlik kararı verdiğini belirterek yıkım işlemine karşı açılan bu davada para cezası yönünden de karar verilmesini istemiş bulunmaktadır. Sulh ceza mahkemesinin görev yönünden ret kararı üzerine 2577 sayılı Yasanın 9. maddesi uyarınca idare mahkemesi başkanlığına hitaplı bir dava dilekçesi ile ayrı bir dava açılması gerektiğinden, bu haliyle davanın genişletilmesi kapsamında olan para cezasına ilişkin istemin incelenme olanağı bulunmamaktadır"* Danıştay 6.Dairesi, 13.06.2003, E:2002/5869, K:2003/3727, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 17.04.2022.; İlk dava dilekçesindeki taleplere ek olarak, genel dava açma süresi içinde istenmeyen manevi tazminat talebinin dava açma süresi geçtikten sonra talep edilmesi nedeniyle davanın genişletilmesi kapsamında olduğuna yönelik Danıştay 5.Dairesi, 28.06.2021, E:2019/3381, K:2021/2342 (UYAP)

[334] **Çağlayan**(2022), s.283.

[335] *"... (dilekçenin) reddi üzerine, usulüne uygun olarak tanzim olunacak dilekçe ile yenilenerek açılacak davada, reddedilen dilekçede iptali istenen işlemin iptalinin talep edilmesi zorunlu olup, ancak bu halde yenilenen bir davadan bahsetmek mümkün olabilmektedir. Yenilenen davada ayrı bir işlemin iptalinin istenmesi dilekçe red kararına konu olan davanın tevsii olup, usul hükümleri buna cevaz vermediğinden, bu*

alan taleplerin açılımı söz konusu ise bu husus yasak kapsamında değildir[336]. Çünkü davacının verdiği ilk dilekçede yer alan dava konusu taleplerin tereddüt uyaracak derecede muğlak olduğundan dolayı bu taleplerin net bir şekilde yargılamaya konu edilmesi gerekçesiyle dava dilekçesinin reddine karar verilmiş olabilir. Böyle bir durumda davacının ilk dilekçesinde net olarak yer almamasına karşın yenileme dilekçesinde ileri sürmüş olduğu talepler, davanın genişletilmesi yasağı kapsamında değerlendirilmeyecektir. Bir diğer ifadeyle, bu istemlerin ilk dava dilekçesinde talep konusu edilmiş olduğu kabul edilecektir. Danıştay bir kararında da, yenilenen dava dilekçesindeki taleplerin, dilekçenin reddi kararında da sözü edilen özlük hakları kapsamı içinde yer alan hususlar olduğunu, bunların teker teker sayılmasının davanın genişletilmesi mahiyetinde kabul etmeye olanak bulunmadığını belirtmiştir[337].

Bununla birlikte dava dilekçesinin reddi kararı üzerine sunulan yenileme dilekçesinde yer alan yeni taleplerin dava açma süresi içerisinde talep edilmiş olması halinde yasağa tabi olmayacağı kanaatindeyiz. Nitekim doktrinde yenileme dilekçelerinde, dava açma süresi içerisinde olmak kaydıyla, yeni taleplerin eklenebileceği de ileri sürülmüştür[338]. Danıştay da bir kararında, idari yargıda davacının davasını ancak dava açma süresi içerisinde ilk dilekçesine bağlı olarak genişletebileceğini ifade etmiş ve başlangıçta ilk dilekçe ile istenmemiş olmasına rağmen, dava açma süresi içerisinde, ilk dilekçeye bağlı yeni bir istemin, yeni bir dilekçe ile ya da verilmiş olan dilekçe ret kararı üzerine süresinde verilen yenileme dilekçesi ile talep edilebileceğini ifade etmiştir[339].

şekilde açılan dava hakkında, işbu dava ilk davanın yenilenmesi olmadığı cihetle karar verme olanağı bulunmamaktadır" Danıştay 12.Dairesi, 12.12.1973, E:1973/2137, K:1973/3288, **Akcan**/**Kaya**, s.139.

[336] **Akyılmaz**/**Sezginer**/**Kaya**(2023), s.446.

[337] Danıştay 10. Dairesi, 23.05.1990, E:1988/2878, K:1990/1143, DD, S:81, s.353-354.

[338] **Türkoğlu**, s.280.

[339] "*İdari yargıda davaya ilişkin istemin davanın başında tam olarak ortaya konularak davanın bu istem üzerine kurulması gereğinin sonucu olarak benimsenen davanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı, dava açma süresinin bitimi ile başlamakta ve dava karara bağlanıncaya kadar geçerliğini sürdürmektedir. Bu nedenle, idari yargıda davacı davasını ancak dava açma süresi içerisinde ilk dilekçesine bağlı olarak genişletebilir. Dolayısıyla başlangıçta ilk dilekçe ile istenmemiş olmasına rağmen, dava açma süresi içerisinde, ilk dilekçeye bağlı yeni bir istem, yeni bir dilekçe ile ya da verilmiş olan dilekçe ret kararı üzerine süresinde verilen yenileme dilekçesi ile istenebilir. ...Bakılan uyuşmazlıkta; davacı tarafından, 27/02/2015 tarihinde kayda giren ilk dava dilekçesi ile; davacının Emniyet Teşkilatı Disiplin Tüzüğü'nün 8/12. maddesi uyarınca yedi (7) kez ayrı ayrı meslekten çıkarma cezası ile cezalandırılması gerekmekte ise de, iddia olunan suçların işleniş tarihi itibariyle 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 127. maddesi gereğince idarenin ceza verme yetkisinin zamanaşımına uğraması nedeniyle dosyanın bu bölümlerinin işlemden kaldırılmasına ilişkin 16/10/2014 tarih ve 2014/109 sayılı İçişleri Bakanlığı Yüksek Disiplin Kurulu kararının iptali talebinde bulunulmuş iken; dava dilekçesinin reddi kararları üzerine yenilenen ve 11/04/2019 - 27/05/2019 tarihlerinde kayda giren dava dilekçelerinde ise; Bakanlar Kurulu'nun 23/03/1979 tarih ve 7/17339 sayılı kararı ile 24/04/1979 günlü Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren Emniyet Teşkilatı Disiplin Tüzüğü'nün "Meslekten Çıkarma" başlıklı 8. maddesinin 6. ve 12. bentlerindeki düzenlemelerin iptali isteminde bulunulmak*

Adli yargı makamlarınca verilen görevsizlik kararları üzerine idari yargıda açılan davalarda iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının başlangıcı açısından ise öncelikle birkaç bilgiyi ele almak gerekir. Bunlardan ilki, İYUK'un 9. maddesi gereğince Danıştay'ın veya idare ve vergi mahkemelerinin görevlerine girdiği halde, adli yargı yerlerine açılmış bulunan davaların görevsizlik nedeniyle reddi halinde, bu kararın kesinleşmesini izleyen günden itibaren otuz gün içinde görevli idari yargı organlarında dava açılabileceği hususudur. Bununla birlikte görevsiz yargı merciine başvurma tarihi ise, Danıştay'a, idare ve vergi mahkemelerine başvurma tarihi olarak kabul edilir. Ayrıca adli yargı yerlerine açılan ve görevsizlik sebebiyle reddedilen davalarda, görevsizlik kararının kesinleşmesinden sonra otuz günlük süre geçirilmiş olsa dahi, idari dava açılması için öngörülen süre henüz dolmamış ise bu süre içinde idari dava açılabilir.

Adli yargı makamlarınca verilen görevsizlik kararlarına ilişkin ele aldığımız hususları idari yargıda var olan talep sonucunun genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ile bir arada değerlendirdiğimizde karşımıza görevsizlik kararları üzerine açılacak davalarda yasağın başlangıcının hangi aşamadan itibaren hesaplanacağı sorunu çıkmaktadır. Yanlış görev kolunda açılan davada verilen görevsizlik kararı üzerine İYUK'un 9. maddesi uyarınca bu hususdaki kararların kesinleşmesini izleyen günden itibaren otuz gün içinde idari yargıda açılan davada tazminat miktarlarının değiştirilip değiştirilemeyeceği hususunda farklı yargı kararları söz konusu olmuştur. Örneğin Danıştay'ın bunu mümkün görmediği kararları yanında[340], mümkün gördüğü (yakın tarihli) kararları da vardır[341]. Miktarın değiştirilemeyeceğine yönelik kararlarındaki gerekçesi adli yargıya sunulan dava dilekçesi üzerine davanın genişletilemeyeceği ve değiştirilemeyeceği iken, değiştirilebileceğine yönelik kararlarındaki gerekçesi ise İYUK'ta görevsiz yargı yerine başvurma tarihinin esas

suretiyle ilk dava dilekçesinde yer alan taleplerden tamamen farklı taleplere yer verilmiş olup; 11/04/2019 ve 27/05/2019 tarihinde kayda giren yenileme dilekçelerinin dava açma süresi geçtikten sonra sunulduğu da dikkate alındığında, yenileme dilekçelerinde ileri sürülen taleplerin davanın genişletilmesi ve değiştirilmesi sonucunu doğuracağı açıktır." Danıştay 5.Daire, 30/09/2020, E:2019/2424, K:2020/4013 (UYAP)

[340] Danıştay 12.Dairesi, 09.03.1966, E:1966/468, K:1966/866, Danıştay Onikinci Daire Kararları(1976) Birinci Kitap, C: 2, s. 198; Danıştay 10.Dairesi, 16.06.1998, E:1996/10203, K:1998/2643, DD, S: 98, s.552-554., **Akcan/Kaya**, s.139.

[341] "*2577 sayılı Yasada, adli yargı yerlerince verilen görevsizlik kararı ile dosyanın idari yargı merciine gönderilmesi sistemine yer verilmeyip, davacı tarafından yeniden dava açılması hususu düzenlendiğinden, ayrıca kanunda başvurma tarihinin esas alınması dışında, adli yargıdaki dava dilekçesinin idari yargıda esas alınacağına ilişkin bir hüküm de bulunmadığından davacıların adli yargıda açtıkları miktarla bağlı kalmayıp, idari yargıda farklı bir miktarla dava açabileceklerdir. Bu durumda İdare Mahkemesinin, adli yargıda istenen tazminat miktarının genişletilemiyeceği yolundaki hükmünde hukuka uyarlık bulunmamaktadır. İdari Dava Daireleri Genel Kurulu'nun 12.1.2001 gün ve E:1999/1172, K:2001/1 sayılı kararı da bu yöndedir"* Danıştay 8.Dairesi, 04.03.2003, E:2002/3512, K:2003/974, DKD, S:2, s.276-277.; Danıştay 8.Dairesi, 29.09.2006, E:2009/4631, K:2009/5257 (DBB).

alınması dışında, adli yargıdaki dava dilekçesinin idari yargılama hukukunda esas alınacağına ilişkin bir hüküm bulunmamasına ve adli yargıda fazlaya ilişkin hakların saklı tutularak dava açılması imkanına dayanmaktadır.

Kanaatimizce de davacının adli yargıda var olan kısmi dava ihtimalini düşünerek dava konusu miktarı dava dilekçesinde düşük tutmuş olma ihtimali vardır. Bu nedenle, her iki yargılama usulünün temel esasları, dava türleri ve yasağının uygulanma biçimindeki farklılıklar gözetildiğinde davacılar açısından hakkaniyete aykırı durumların ortaya çıkmaması adına adli yargıda verilen görevsizlik kararı sonrasında idari yargılama organına sunulan yeni dava dilekçesi dikkate alınarak yasağının başlangıç anı belirlenmelidir[342]. Doktrinde de görevsizlik kararı sonrası açılan davanın yeni bir dava olması nedeniyle yasağın, adli yargıya başvurma tarihinden itibaren değil idari yargıya başvurma tarihinden itibaren uygulanacağı ifade edilmiştir[343].

Görevsizlik kararlarının kesinleşmesi üzerine otuz günlük süre içerisinde idari yargıda dava açılmamış olmasına karşın eğer idari yargıda dava açma süresi geçmemiş ve davacı da bu süre içerisinde dava açmış (İYUK md.9/2) ise artık açılan davanın görevsizlik kararı verilen dava ile bağının olmadığı tabiidir. Bu nedenle de dava açma süresi içerisinde açılan bu davalarda önceki açılan ve görevsizlik kararı verilen dava nedeniyle ortaya çıkabilecek iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı tartışmaları söz konusu olmaz.

İdari yargı düzeni içerisinde verilen görevsizlik veya yetkisizlik kararı sonrası yetkili ya da görevli yerde görülen davalar ise yeni bir dava olmadığından, bir diğer ifadeyle görevsiz ve yetkisiz mahkemeye sunulan dava dilekçesi üzerinden yargılama devam

---

342 "*2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 9 uncu maddesinde, adli yargı yerlerince verilen görevsizlik kararı üzerine dosyanın idari yargı merciine gönderilmesi sistemine yer verilmeyip, davacı tarafından idari yargı yerinde yeniden dava açılması hususu düzenlendiğinden ve ayrıca başvurma tarihinin esas alınması dışında, adli yargıdaki dava dilekçesinin idari yargıda esas alınacağına ilişkin bir hüküm de bulunmadığından, adli yargı yerinin görevsizlik kararı üzerine, idari yargı yerine süresinde verilen dilekçede yer alan istemlerin esas alınması zorunlu bulunmaktadır. Bu durumda, mahkeme kararında da belirtildiği üzere, olayda davalı idarenin ağır hizmet kusuru bulunduğu da gözetilerek davanın reddedilen kısmı ile ilgili olarak yeniden bir karar verilmesi gerekmektedir. Adli yargı yerinde istenilen miktarla bağlı kalınarak, görevsizlik kararı üzerine idari yargı yerinde istenilen miktarın, istemin genişletilmesi niteliğinde olduğu gerekçesiyle davanın kısmen reddi yolunda verilen mahkeme kararında isabet görülmemektedir.*" Danıştay 5.Daire, 16.7.2010, E:2007/3954, K:2010/6106 (UYAP)

343 **Kaya**, **Cemal**(2011) 'Görevsiz Yargı Yerinde Açılan Tam Yargı Davasının "Görev Yönünden Reddi" Üzerine Tazminat Miktarı Değiştirilerek İdari Yargıda Açılmasına İlişkin Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu Kararının İncelenmesi' THD, C:6, S:59, s.92.; **Atay**(2022), s.317.; **Sancakdar**, **Oğuz**/ **Önüt**, **Lale Burcu**/ **Özelçi**, **Aytaç**/**Altınok Çalışkan**, **Elif**/**Bilgin**, **Sakine Nilüfer**/**Seyhan**, **Serkan**(2022) İdari Yargı Pratik Çalışma Kitabı, 11.Baskı, Ankara, Seçkin, s.169.

olacağından, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı davanın ilk açıldığı mahkemede verilen dava dilekçesi dikkate alınarak uygulanır.

Davacı dava açmadan önce idareye ihtiyari olarak başvuru yapabileceği gibi bu başvurunun yapılması Kanun gereği zorunlu tutulmuş da olabilir. Dava yoluna başvurmadan önce İYUK gereğince yapılması gereken bu tip zorunlu ya da ihtiyari başvurularda yer alan talepler dava açıldıktan sonra bağlayıcı değildir, genişletilip değiştirilebilir[344]. Her ne kadar doktrinde İYUK'un 13. maddesi gereğince yapılması zorunlu olan idareye başvuru esnasında talep edilen miktar ile dava konusu edilen miktar arasında bir uyum bulunması gerektiği belirtilmişse de[345] yapılan başvurular yargılama öncesi aşamaya ait olduğundan dava aşamasında var olacak talep sonucunun genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağından bahsetmek mümkün olmayacaktır[346]. İdarece yapılan başvuruya verilen cevap da savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağına tabi değildir. Hatta davalı idare tarafından işleme dayanak gösterdiği sebep ile işleme karşı açılan davada savunma dilekçesinde bildirilen sebep de aynı olmayabilir[347]. Nitekim, yukarıda ifade edildiği üzere davalı idarenin savunmasını oluşturan vakıalar ve sebepler idari yargılama hukukunda yasak kapsamında da değildir.

Değinilmesi gereken bir diğer husus ise, İYUK'un 10. maddesi gereğince idareye yapılan başvuru üzerine idare tarafından cevap verilmemesi ile oluşan zımnen ret işlemine karşı dava açma süresi geçirildikten sonra açılan davanın süre yönünden reddi üzerine idarenin açıkça cevap vermesi halinde tekrardan açılan ikinci davaların ilk dava ile bağlarının olup olmadığı, bir diğer ifadeyle iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının ne zamandan başlayacağıdır. Bu durumda ikinci açılan davalar yeni dava olarak sayılmakta ve talep sonucunun genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının başlangıcı ve kapsamı da ikinci davalardaki dilekçelere göre belirlenmektedir[348].

Sonuç olarak, dava açma süresi geçtikten sonra verilecek ikinci veya ek dilekçelerle davacı taraf yeni bir hak iddia edemeyecek, bir diğer ifadeyle davaya konu talebini

[344] **Oğurlu**(2020), s.77-78.
[345] **Ersöz**, s.91.
[346] **Karakuş**, **Mehmet**(2014) 'İdari Yargıda Islah' TAAD, S:17, s.412.
[347] **Söyler**, s.558.
[348] **Karaarslan**, **Mehmet**(2002) İdari Yargıda İddia ve Savunmanın Değiştirilmesi ve Genişletilmesi Yasağı, Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır, s.24.

genişletemeyecek veya değiştiremeyecektir. Mahkemeler de taleple bağlılık ilkesi gereğince dava açma süresi içerisinde talep edilen istemler üzerinden karar vereceklerdir.

2.3.3. Yasağın İstisnaları

İdari yargılama hukukunda var olan talep sonucunun genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının başlangıcı ile kural olarak davacı veya davalı tarafın dava konusu talep üzerinde herhangi bir genişletici veya değiştirici etki yapmaları mümkün değildir. Ancak İYUK kapsamında bu durumun istisnaları da söz konusudur. Söz konusu istisnaları 6459 sayılı Kanunla yürürlüğe giren miktar artırımı ve davaya son veren taraf işlemlerinden olan feragat ve kabul müesseseleri olarak sıralayabiliriz. Miktar artırım imkanı talep sonucunun genişletilmesi yasağına istisna teşkil ederken, feragat ve kabul beyanları ise davada talep sonucunun tamamen ortadan kalkmasına yahut kısmen daralmasına sebep olarak, hukuk yargılamasında olduğu üzere, bir nevi uyuşmazlık konusu talep sonucunun değişmesine istisna teşkil ederler[349]. Bu istisnalar aracılığıyla tarafların, idari yargılama hukukunda tek taraflı iradeleri ile dava konusu uyuşmazlığa etki edebilme imkanı olur. Bu nedenle miktar artırım istisnasının yanında idari yargılama hukukunda feragat ve kabul müesseselerinin de istisnalar başlığı altında ana hatlarıyla üzerinde durulması faydalı olacaktır.

2.3.3.1. Miktar Artırımı

6459 sayılı "İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğü Bağlamında Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" 30.04.2013 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiş ve idari yargılama hukukunda tam yargı davaları açısndan ilk kez talebin genişletilebilmesi imkanı getirilmiştir. İYUK'ta ve Mülga AYİMK[350]'da miktar artırımına imkan veren husus, her iki Kanunda "Tebligat ve cevap verme" başlıklı maddelerinde[351] yer alan "*Taraflar, sürenin geçmesinden sonra verecekleri savunmalara veya ikinci dilekçelere dayanarak hak iddia edemezler*" ifadesinden sonra gelecek şekilde aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir:

[349] **Türkoğlu**, s.279.
[350] 694 sayılı KHK'nın 25.08.2017 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe giren 203. maddesi ile AYİMK yürürlükten kaldırılmıştır.
[351] İYUK md. 16 ve Mülga AYİMK md. 46.

"Ancak, tam yargı davalarında dava dilekçesinde belirtilen miktar, süre veya diğer usul kuralları gözetilmeksizin nihai karar verilinceye kadar, harcı ödenmek suretiyle bir defaya mahsus olmak üzere artırılabilir ve miktarın artırılmasına ilişkin dilekçe otuz gün içinde cevap verilmek üzere karşı tarafa tebliğ edilir."

Söz konusu düzenleme ile münhasıran tam yargı davaları için davacı tarafa, nihai karar verilinceye kadar bir kez olmak üzere dava konusu tazminat miktarını artırabilme hakkı tanınmıştır[352]. Yargı kararlarında da İYUK'un 16. maddesinin iddianın ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının dayanağı olarak kabul edildiği, dava dilekçesinin mahkeme kayıtlarına girmesinin ardından (dava açma süresi içerisinde verilen dilekçeler hariç olmak üzere), dava sırasında sonradan verilen başka dilekçeler ile aynı davada, dava dilekçesinde yer almayan bir talepte bulunulamayacağı belirtilmiştir. Bu nedenle sonraki talepler hakkında inceleme yapılarak hüküm kurulmasına olanak bulunulmadığı belirtilerek, bu hususun tek istisnasının tam yargı davalarında istemle bağlı olma kuralının sebep olduğu hak kayıplarının giderilmesi amacıyla İYUK'un 16. maddesinin 4. fıkrasına, 6459 sayılı Kanunun 4. maddesi ile eklenen hüküm olduğu, bunun haricinde dava konusunun genişletilmesine veya daraltılmasına yönelik bir düzenleme öngörülmediği ifade edilmiştir[353].

Söz konusu düzenlemenin getirdikleri, etkileri ve sonuçları ileride daha detaylı anlatılacağı için burada ayrıca anlatılmamıştır.

2.3.3.2. Feragat

Hak arama hürriyeti, davacının yargı merciileri önünde dava açma hakkının yanında davadan feragat etme hakkını da koruma altına alır. Türk Dil Kurumu feragati "*hakkından kendi isteğiyle vazgeçme*" olarak açıklamaktadır[354]. Feragat, yargılamayı sona erdiren bir kurum olup, HMK'nın 307. maddesi ve devamı hükümlerinde açıkça düzenlenmiş ve davacının talep sonucundan kısmen veya tamamen vazgeçmesi olarak ifade edilmiştir.

İdari yargılama hukukunda ise davadan feragat, İYUK'un 31. maddesinde "*Bu kanunda hüküm bulunmayan hususlarda, ..., feragat ve kabul,…Hukuk Muhakemeleri Kanunu uygulanır*" hükmü ile yer almış ve ayrıca düzenlenmemiştir. Ancak idarenin hukuka

[352] **Çağlayan**(2022), s.284.; **Çınarlı/ Yıldırım**, s.236.
[353] Erzurum Bölge İdare Mahkemesi 2. İdari Dava Dairesi, 05.01.2022, E:2020/48, K:2022/11 (UYAP)
[354] <https://sozluk.gov.tr/>, s.e.t. 25.10.2022.

uygunluğunu sağlamayı ve kamu yararını amaçlayan, bunlarla birlikte re'sen araştırma yetkisinin var olduğu idari yargılama hukukunda feragatin hukuk yargılaması ile aynı şekilde uygulanması mümkün değildir[355]. Dolayısıyla feragat, idari yargının özellikleri ile uygun bir şekilde uygulanmalı, taraflarca getirilme ilkesinin ve tasarruf ilkesinin egemen olduğu hukuk yargılaması ile aynı şekilde uygulanmamaktadır[356]. İYUK'un 31. maddesiyle gönderme yapılan HMK'ya ilişkin hükümlerin idari yargının nitelikleri dikkate alınarak uygulanabileceği hususu ise birçok yargı kararında ifade edilmiştir.

Danıştay bu kararlarında, idari yargılama hukukunun kendine özgü niteliği yanında, kamu gücüne ve idarenin tek yanlı iradesine dayanan işlem ve eylemlerin hukuki denetiminin yapılmasının hukuk devleti ilkesinin tesisi bakımından da özel bir önem arz ettiğinden, hukuk yargılaması ile idari yargılama arasında farklılaşmanın kuvvetlendiğini; bu durumun en belirgin sonucunun HMK hükümlerinin asıl olarak taraflarca hazırlama ilkesine göre düzenlenmiş olmasına karşın, idari yargılama hukukunda re'sen araştırma ilkesinin uygulanmasının kabul görmesi olduğunu belirtmiştir. Bu temel farklılıkların tezahürünün ise en çok İYUK'un 31. maddesi ile HMK'ya atıf yapılan konularda gündeme geldiğini ifade ederek, "davanın ihbarı ve davaya katılma", "ehliyet", "feragat ve kabul" gibi konularda idari yargılama hukukunun kendine özgü niteliği dikkate alınarak karar verilmesi gerektiğinin altını çizmiştir[357].

---

355 **Erkut, Celal**(2001) İdari Yargının Yeniden Yapılandırmasında Yargılama Hukuku Kurallarının Etkinleştirilmesi Sorunu, İdari Yargının Yeniden Yapılandırılması ve Karşılaştırmalı İdari Yargılama Usulü, Ankara, Danıştay Tasnif ve Yayın Bürosu Yayınları, No:63, s.95.

356 **Erkut**(2001), s.95.

357 *"2577 sayılı Kanun'un 31. maddesi uyarınca, idari yargılamada feragat konusunda 6100 sayılı Kanun hükümleri uygulama alanı bulmaktadır. Bu kapsamda Danıştayın yerleşik uygulaması, temyiz aşamasında davadan feragat edilmesi durumunda, temyize konu kararın feragat sebebiyle bozularak, feragat dikkate alınmak suretiyle yeniden bir karar verilmek üzere dosyanın mahkemesine gönderilmesi yönündedir... İdari rejimin ve idari yargının varlık sebebi, kamu gücüne ve idarenin tek yanlı iradesine dayanan işlem ve eylemlerden kaynaklanan uyuşmazlıkların bünyelerindeki özellik, bunlara uygulanacak kuralların aynı zamanda hem hukuki ve hem de teknik bir mahiyet arz etmesidir. İdari uyuşmazlıkların bu niteliği, İdari Yargılama Usulünde uygulanacak temel ilkeleri, Hukuk Yargılaması Usulünden farklılaştırmaktadır. İdari yargılamanın bu kendine özgü niteliği yanında, kamu gücüne ve idarenin tek yanlı iradesine dayanan işlem ve eylemlerin hukuki denetiminin yapılması, hukuk devleti ilkesinin tesisi bakımından da özel bir önem arz ettiğinden, bu farklılaşma kuvvetlenmektedir. Bu durumun en belirgin sonucu, Hukuk Muhakemeleri Kanunu hükümleri asıl olarak taraflarca hazırlama ilkesine göre düzenlenmiş olmasına karşın, idari yargıda resen araştırma ilkesinin uygulanmasının kabul görmesidir. Bu temel farklılıkların tezahürü ise en çok 2577 sayılı Kanun'un 31. maddesi ile 6100 sayılı Kanun'a atıf yapılan konularda gündeme gelmekte, yerleşik Danıştay içtihatları ile "davanın ihbarı ve davaya katılma", "ehliyet" "feragat ve kabul" gibi konularda idari yargılamanın kendine özgü niteliği dikkate alınarak karar verilmektedir."* Danıştay İDDK, 03/06/2021, E:2021/35, K:2021/1174, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 17.04.2022.; Aynı Yönde Danıştay 10.Dairesi, 20.12.2011, E:2010/16395, K:2011/5749, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 17.04.2022.

İdari yargılama hukukunun özellikleri gereğince feragatin hukuk yargılamasından farklı olacağını söyledikten sonra bu incelemeyi iptal ve tam yargı davaları açısından ayrı ayrı yapmak faydalı olacaktır.

İdari işlemin yetki, sebep, şekil, konu, maksat unsurları yönünden hukuka aykırı olduğu iddiasıyla menfaati ihlal edilenler tarafından açılan dava iptal davasıdır. İptal davası, idarenin hukuka bağlılığını denetleyen ve kamu yararının adli yargıya nazaran daha üstün tutulduğu hukuki koruma çeşididir[358]. İptal davaları sonuçları herkes bakımından geçerli olup objektif niteliktedir. Tam yargı davalarının aksine iptal davasında denetimi ve yargılaması yapılan davalı değil, idari işlemdir[359].

Öncelikle iptal davasına konu birel işlemler açısından feragati değerlendirmek gerekirse birel işlemler, idarenin kamu kudretine dayanarak tesis ettiği belirli bir duruma veya kişiye uygulanan ve uygulanmakla tükenen somut idari işlemlerdir[360]. Disiplin cezası veya atama işlemi örnek gösterilebilir. Birel işlemlere karşı açılan iptal davalarında feragat hususu doktrinde tartışmalı olup, feragatin her daim mümkün olacağını ileri sürenlerin[361] yanında, ancak yürütmenin durdurulması veya iptal kararına kadar feragat edilebileceğini savunanlar[362] da vardır. Doktrinde yer alan diğer görüşler[363] ise idari işlemin niteliğine göre feragatin mümkün olup olamayacağını yorumlamışlardır. Bu bağlamda, idari işlemler yalnızca kişiyi ilgilendiren ve kamuyu ilgilendiren işlemler olarak ayrıma tabi tutulmuştur.

Danıştay ise aksi yönde kararları[364] olmakla birlikte birel işlemlerde kişisel ve kamu menfaati ayrımını yapmakta; kişisel menfaatin olduğu davalarda, davacının davasından her

---

358 **Yıldırım**, **Turan**(2008) İdari Yargı, 1.Baskı, İstanbul, Beta, s.309.

359 **Onar Sıddık Sami**(1966) İdare Hukukunun Umumi Esasları, C:3, 3.Bası, İstanbul, İsmail Akgün Matbaası, s.1772.

360 **Akyılmaz**, **Bahtiyar**/**Sezginer**, **Murat**/**Kaya**, **Cemil**(2013) Türk İdare Hukuku, 4. Baskı, Ankara, Seçkin, s.366.

361 **Akyol Aslan**, **Leyla**(2011) Medeni Usul Hukukunda Davadan Feragat, Ankara, Yetkin, s.327.

362 **Odyakmaz Zehra**(2003) İdari Yargı İle İlgili Öneriler, İdari Yargının Yeniden Yapılandırılması ve Karşılaştırmalı İdari Yargılama Usulü, Ankara, Danıştay Tasnif ve Yayın Bürosu Yayınları, No:63, s.143.; "*Somut olayda, anılan taşınmaza yönelik olarak yapılan imar planı değişikliğinin iptali istemiyle açılan ve objektif nitelik taşıyan bu dava sonucunda, idarenin hukuka aykırı işlem tesis ettiği saptanarak kamu yararının korunduğu, davada temyiz aşamasında feragat isteminde bulunulmasında kamu yararı bulunmadığı anlaşıldığından, feragat istemi yerinde görülmeyerek uyuşmazlığın esasına geçilerek davalı idarenin temyiz talebi incelendi…*" Danıştay 6.Dairesi, 03.01.2019, E:2018/648, K:2019/8 (UYAP)

363 **Atay**(2007), s.57.

364 *"…davacının maliki olduğu … parsele ilişkin 1/5000 ölçekli ilave revizyon nazım imar planının kabulüne ilişkin 14.3.2008 günlü, 48 sayılı büyükşehir belediye meclisi kararının iptali istemiyle açılmış; İdare Mahkemesince, mahallinde yaptırılan keşif ve bilirkişi incelemesi yaptırılmasına karar verildiği, ancak davacı tarafından keşif avansının yatırılmaması üzerine dosyadaki bilgi ve belgelerin birlikte değerlendirilmesinden, uyuşmazlık konusu taşınmazın 1/25.000 ölçekli çevre düzeni imar planında tarım alanında dava konusu 1/5000 ölçekli nazım imar planında seyrek yoğunlukta konut alanında kaldığı üst ölçekli imar planına aykırı olan*

aşamada feragat edebileceğini[365], ancak kamunun menfaati olduğu davalarda feragatin geçerli olmadığına karar vermektedir[366].

Kanunun uygulamasını gösteren ya da kanunun verdiği yetkiyle bir konu hakkında herkes açısından geçerli, nesnel, soyut sürekli ve uygulanmakla tükenmeyen kuralları içeren idari işlemlere ise düzenleyici işlemler denir[367]. Doktrindeki bir görüşe göre düzenleyici işlemler herkes bakımından geçerli olduğundan, bir diğer ifadeyle yargısal denetiminde toplumsal yarar daha ağır bastığından düzenleyici işlemlere karşı açılan iptal davasından feragat mümkün değildir[368]. Diğer bir görüşe göre ise, ilk derece mahkemesince yürütmenin durdurulması ve ya iptal kararı verildikten sonra düzenleyici işlemlere karşı açılan davalardan feragat edilemeyeceği ileri sürülmüştür. Çünkü bu kararlar verildikten sonra idari işlemin hukuka uygun olmadığı tespit edilmiş olacağından bu işlemin feragat sonucunda yeniden hukuk düzeninde uygulanabilir hale gelmesi kabul edilemeyeceği belirtilmiştir[369].

Son olarak tam yargı davaları açısından feragat hususunu incelersek tam yargı davasında, adli yargıdaki eda davalarında olduğu gibi sübjektif hakkı ihlal edilen kişilerin tazminat istemleri davaya konu edildiğinden, feragat taleplerinin hukuk yargılamasındaki gibi kabul edilmesi gerekir. Çünkü bir hak ihlali ile ortaya çıkan zararın tazmini istemiyle açılan tam yargı davasının sonuçları da sadece davanın tarafları açısından geçerli olup

---

dava konusu nazım imar planının iptaline karar verilmiş, bu karar davalı idare vekilince temyiz edilmiştir. Dosyanın incelenmesinden, davacı vekilinin 15.1.2010 gününde Adana 1. İdare Mahkemesi kaleminde kayda giren dilekçesiyle davadan feragat ettiği anlaşılmaktadır. Bu durumda, feragat nedeniyle yeniden bir karar verilmesi gerektiğinden…" Danıştay 6.Dairesi, 24.03.2010, E:2010/564, K:2010/3013 (DBB)

365 *"Bireysel hakların ihlaline dayanan iptal davalarında davacının herhangi bir kısıtlama olmaksızın davasından feragat edebileceğinde duraksama bulunmamaktadır"* Danıştay 14.Dairesi, 11.02.2016, E:2015/11081, K:2016/876 (DBB); Aynı yönde Danıştay 6. Dairesi, 14.04.2016, E:2014/7419, K:2016/1698, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 18.04.2022.

366 "*Uyuşmazlık konusu alanın bulunduğu bölgede orman alanları ve tarım alanları var olduğu göz önünde bulundurulduğunda dava konusu plan değişikliği sonucunda yapılması planlan çimento fabrikasının bu alanları etkileyeceği açık olduğundan kamu yararı bulunan davadan davacının feragat isteminin bu aşamada kabulüne hukuken imkan bulunmamaktadır. Bu itibarla, davacının feragat istemi yerinde görülmeyerek, işin esasına geçildi."* Danıştay 6.Dairesi, 02.06.2014, E:2013/2253, K:2014/4658 (UYAP)

367 **Giritli**, **İsmet**/ **Bilgen**, **Pertev**/ **Akgüner**, **Tayfun**/ **Berk**, **Kahraman**(2013) İdare Hukuku, 6.Baskı, İstanbul, Der Yayınları, s.217.

368 **Çakmak**, **Münci**(2004) 'İdari Yargıda Davadan Feragat' AÜHFD, C:53, S:1, s.191.; "*…idarenin hukuka ve kamu yararına aykırı işlem tesis ettiğinin yargı kararıyla saptanmasından sonra, bu işlemin davacının subjektif iradesiyle davadan feragat beyanıyla tekrar geçerlik kazandığı söylenemez. Aksine bir düşünce, davacı iradesinin yargı kararı üzerine çıkması sonucunu doğurur ki, bu durum kamu yararı ve idarenin yargısal denetimi yoluyla hukukun üstünlüğünü sağlama amacıyla bağdaşmaz."* Danıştay 10.Dairesi, 17.02.2014, E:2009/1713, K:2014/895, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 18.04.2022.; Aynı Yönde Danıştay 10.Dairesi, 05.07.2012, E:2011/7268, K:2012/3343 (DBB); Danıştay 10.Dairesi, 17.02.2016, E:2014/4216, K:2016/804, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 18.04.2022.

369**Kalabalık**, s.367.; Aynı Yönde Danıştay 15.Dairesi, 08.04.2014, E:2013/4981, K:2014/2553, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 19.04.2022.

subjektif niteliktedir[370]. Bu sebeple, ilk derece aşamasında lehine sonuçlansa dahi tam yargı davasından feragatin mümkün olması kamu yararını tehlikeye düşürmeyecektir[371].

Ayrıca şu hususu da belirtmekte fayda vardır, İYUK'un 12. maddesi gereğince iptal davası ile birlikte açılan tam yargı davasından feragat edilmesi halinde, iptal davasına devam edilir. İptal davasından feragat edilmesi halinde ise bu davaların ayrı ayrı da açılabildiği ve her iki davada dava konularının ve incelenip araştırılması gereken hususların farklı olduğu gerekçesiyle, mahkeme tam yargı davasına devam etmelidir[372].

2.3.3.3. Kabul

Talep sonucunun değiştirilmesi açısından bir diğer istisna ise kabul müessesesidir. İdari yargılama hukukunda İYUK'un 31. maddesi ile davayı kabul müessesesi yönünden, HMK'ya atıfta bulunulmuştur. HMK'nın 308. maddesinde kabul, davacının talep sonucuna, davalının kısmen veya tamamen muvafakat etmesi olarak tanımlanmıştır. Aynı Kanunun 309. maddesinde ise kabulün hüküm ifade etmesinin karşı tarafın veya mahkemenin muvafakatine bağlı olmadığı[373], kısmen kabul halinde kabul edilen kısmın, dilekçede yahut tutanakta açıkça gösterilmesi ve kabulün kayıtsız ve şartsız olması gerektiği düzenlenmiştir. Ayrıca kabulün, kesin hüküm gibi hukuki sonuç doğurduğu ve ancak irade bozukluğu hallerinde iptalinin istenebileceği belirtilmiştir.

İdari yargılama hukukunda davanın kabulü müessesesinin varlığı ise tartışmalıdır. Bir görüşe göre idare, dava esnasında işleminin hukuka uygun olmadığı kanaatine varır ise, işlemi geri alabileceği veya kaldırabileceği için ayrıca davanın kabulü yönünde bir açıklama yapmasına da gerek bulunmamaktadır[374]. Ancak bu görüş kabul beyanının doğurduğu kesin hüküm sonuçlarının, işlemin geri alınması veya kaldırılması halinde ortaya çıkmayacağı,

---

[370] **Onar**, s.1772.; **Göktepeoğlu**, **Ercan**(2010) İdari Davada Davadan Feragat ve Davayı Kabul, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s.46.

[371] **Günday**, **Metin**(2003) Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Hükümlerinin İdari Yargıda Uygulanma Alanı, İdari Yargının Yeniden Yapılandırılması ve Karşılaştırmalı İdari Yargılama Usulü, Ankara, Danıştay Tasnif ve Yayın Bürosu Yayınları, No:63, s.85.

[372] **Dere**, **Ahmet**(2007) Davadan Feragat, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, s.48.

[373] *"…kabul tek taraflı irade beyanı niteliğinde olduğundan kabulün bir hukuki sonuç doğurabilmesi davacının rıza göstermesine bağlı bulunmamakta bu nedenle kabul dilekçesinin davacıya tebliğ edilmemiş olması sonucu değiştirmez."* Danıştay 7.Dairesi, E:1976/1511, K:1977/ 1770, DD, S: 28-29, s. 464.

[374] **Erkut**(2001), s.96.

geri alma ve kaldırma halinde davanın konusuz kaldığına hükmeden mahkeme kararından sonra idarenin aynı nitelikte bir işlem daha tesis edebileceği düşüncesi ile eleştirilmiştir[375].

Uygulamada davalı idarenin kabulü halinde, "davanın esası hakkında bir karar verilmeye yer olmadığına" kararı verilmesi doktrinde, idari yargı kararlarının etkisi ve uygulanması noktasında ortaya çıkabilecek sorunlar açısından kabul edilmemiş, davalı idarenin kabul ederek davacının talep sonucuna rıza gösterdiği hallerde mahkemenin davacının talebine yönelik açıkça karar vermesi gerektiği ifade edilmiştir[376]. Danıştay da bir kararında davalı idarenin, davacının iddialarını ve netice-i talebini kabul ettiğini belirten beyanının bir iptal hükmünün bütün hukuki sonuçlarını doğuracak nitelik taşıdığını, idarenin bu karara uygun işlem tesis etmemesi halinde davacının tazminat davası açma hakkını kullanabileceğini belirtmiştir[377]. Bu nedenle mahkemelerin kabul halinde karar verilmesine yer olmadığına hükmetmeleri davacılar açısından ileride bir takım sorunlar doğurabilir.

İdari yargıda görülmekte olan davalarda genel olarak açık bir kabul beyanı görülmemektedir. Davalı idarenin davayı kabule yönelik işlem ve eylemleri kabul beyanı olarak değerlendirilmektedir. Bunlar dava konusu edilen bir para alacağının ödenmesi[378] yahut terfi işlemi yapılmayan davacının dava açıldıktan sonra terfisinin yapılması şeklinde olabilir.

Davalı idarenin dava konusu işlemi geri almasının veya kaldırmasının davanın kabulü anlamına gelip gelmediği hususunda ise dava aşamasında dava konusu edilen işlemin geri alınması, işlemin geçmişe etkili olarak ortadan kalkması sonucunu doğurur; işlemin kaldırılması ise, yalnızca geleceğe etkilidir. Bu nedenle de işlemin kaldırılması, davanın kabulü anlamına gelmemelidir. Zira, işlemin kaldırılması ile davacının talebi doğrultusunda geçmişe yönelik karar verilmemiştir. Çünkü davacı işlemin yürürlükte olduğu süreçteki tüm

[375] **Yasin**, **Melikşah**(2004) 'İdari Yargılama Usulünde Davadan Feragat ve Davayı Kabul' Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, C:8, S:3-4, s.178.
[376] **Yasin**(2004), s.182.
[377] Danıştay 7. Dairesi, E:1976/1511, K:1977/ 1770, DD, S:28-29, s.464.
[378] "*... Davalı idare, uyuşmazlık konusu birinci sınıf fark ödeneğinin davacıya ödenmesi yoluna gidildiğini ve bu konuda ilgili mercie müzekkere yazıldığını beyan ederek davayı kabul etmiş olduğundan, dava konusu uyuşmazlık hakkında karar verilmesine yer olmadığına karar verilmiştir*." Danıştay DDK, 22.6.1973, E:1970/580, K:1973/543, **Göktepeoğlu**, s.65.; *"... dava konusu 20041500CK000040 sayılı para cezası kararı ile 20041500EGDKG00040 sayılı eşyanın gümrüklenmiş değerinin kamuya geçirilmesi kararının 7190 sayılı kanun ve 2019/42 sayılı genelge kapsamında davalı idarece 30.03.2022 tarihli işlem ile iptal edildiği anlaşılmış olup, bu durumda; istinaf istemi hakkında isteme konu kararın sonucunu değiştirecek bir hüküm kurulmasında hukuki yarar bulunmadığından...."* Erzurum Bölge İdare Mahkemesi Vergi Dava Dairesi, 20/04/2022, E: 2021/1838, K:2022/929.

etkilerini ve hukuki varlığını ortadan kaldırmak için dava açmaktadır[379]. Mahkeme işlemin geriye yönelik etkilerinin sürdüğünü tespit etmesi halinde davaya devam etmelidir[380].

HMK'ya göre kabul, hüküm kesinleşinceye kadar her zaman yapılabilir(md. 310). Ancak idari yargılama hukuku açısından doktrinde, işlemin hukuka uygun olduğu gerekçesiyle mahkemenin vermiş olduğu ret kararları sonrasında kabul beyanının mümkün olmaması gerektiği savunulmuştur. Bu görüşe göre her ne kadar idare, hukuka uygun bir işlemini değiştirebilecekse de mahkemece hukuka uygun olduğu tespit edilen işlemi hukuka aykırı gösterecek kabul beyanının geçerli olmaması gerekir[381].

HMK'da var olan kısmen ve tamamen kabul imkanı idari yargılama hukukunda, netice-i talebin bölünmesinin mümkün olduğu davalarda söz konusu olur. Maddi veya manevi tazminat davasının bir kısmının kabulü gibi, birden fazla işlemin dava konusu edildiği iptal davalarında da işlemlerden birinin ya da bir kaçının kabulü mümkündür. Kısmen kabul halinde kalan kısım açısından dava görülmeye devam eder. Bu durumda davalı idare, davacının talep sonucunun bir kısmını kabul ederek birinci dilekçelerin verilmesinden sonra talep sonucunu değiştirebilmektedir.

Feragat kısmında anlatıldığı üzere kabul müessesesinde de uygulama açısından idari yargının kendine özgü nitelikleri dikkate alınmaktadır[382]. Çünkü medeni yargılamada her ne kadar sübjektif hakkın korunması amaçlansa da idari yargılama hukukunda kamu yararının korunması baskın gelmektedir. Bu nedenle kabul beyanını iptal ve tam yargı davaları açısından ayrı ayrı ele almak gerekecektir[383].

Birel işlemler yönünden açılan iptal davalarında kabul mümkündür[384]. Bu durum işlemin değiştirilmesi, kaldırılması veya geri alınması ile olabilir[385]. Ancak bu noktada,

---

379 **Yasin**(2004), s.180-181.
380 **Erkut**, **Celal/Soybay**, **Selçuk**(2001) Anayasa ve İdari Yargılama Hukukuna İlişkin Kanunlar, 5.Bası, İstanbul, Beta, s.351.
381 **Yasin**(2004), s.178.
382 **Yayla**, **Yıldızhan**(1981) İdari Yargılamanın Özelliği, Atatürk'ün 100. Doğum Gününü Kutlama Sempozyumu, Ankara, s. 129.
383 **Gözübüyük**, **A. Şeref/ Dinçer**, **Güven**(2001) İdari Yargılama Usulü, 2.Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, s.5.
384 "*Davalı Bakanlıkça 04.09.1975 gün ve 21-A/14266-14586 sayılı cevapta, her ne kadar davalı şirketin iddiası reddedilmişse de bilahare, 7/7203 sayılı kararnameye göre yapılacak vergi indirimlerinin süresinin 02.02.1975 gün ve 15137 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 7/9374 sayılı Kararname ile 31.12.1974 gününden itibaren 6 ay uzatılmasının anlaşılması nedeniyle bu konudaki 25.10.1973 gün ve 139 sayılı genelgeleri uyarınca davalı vekilinin isteğine uygun şekilde işlem yapılacağından bahisle davanın kabul edildiği anlaşılmıştır*". Danıştay 7.Dairesi, 09.05.1977, E:1976/1511, K:1977/1770, DD, S:28-29, s.464
385 **Gözübüyük/Dinçer**, s.766.

yukarıda da ifade edildiği üzere kaldırılma işleminin geçmişe yönelik etkilerinin devam edip etmediği noktasına dikkat edilmelidir. Düzenleyici işlemler yönünden ise, bu işlemler yalnızca davacının hukuki durumunu değil, toplumdaki diğer bireyleri de ilgilendirir. Bu nedenle yalnızca davanın taraflarını ilgilendirmeyen dava konusu işlem üzerinde davalı idarenin de tasarrufta bulunmasının mümkün olmaması gerektiği belirtilmiştir[386]. Danıştay tarafından bir yönetmelik maddesine karşı açılan dava devam ederken yönetmelikte yapılan değişiklik ile ilgili maddeye yer verilmemesinin kabul olarak ifade edildiği kararları da bulunmaktadır[387].

Tam yargı davaları açısından ise ele alındığı üzere verilen kararın yalnızca taraflara yönelik olduğu, davayı da hakkı ihlal edilen kişilerin açabildiği dikkate alındığında subjektif nitelikte olan bu davalar hukuk yargılamasında var olan eda davasına benzerler[388]. Bu nedenle de HMK'da var olan kabule ilişkin hükümlerin aynı şekilde tam yargı davaları açısından uygulanması mümkündür[389].

2.3.4. Yasağın Kanun Yolu Aşamalarında Uygulanışı

İdari yargılama hukukunda iddia ve savunmaların genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının davacının talep sonucuna yönelik olduğunu, talep sonucunun dava açma süresinin sona ermesinden itibaren genişletilip değiştirilemeyeceğini, bu durumun istisnalarının ise tamamen veya kısmen feragat ve kabul müesseseleri ile nihai karar verilinceye kadar başvurulacak miktar artırım imkanı olduğunu, ayrıca var olan re'sen araştırma ilkesi gereğince dava sebebi olan vakıaların genişletilme ve değiştirilme yasağına tabi olmadığını ifade ettik.

---

386 **Postacıoğlu**(1975), s.429.

387 "*Dosyanın incelenmesinden; davacı tarafından 14.12.2004 tarihli dilekçe ile açılan davanın devamı sırasında davalı idare tarafından çıkartılarak 10.12.2005 gün ve 26019 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Sağlık Bakanlığı Disiplin Amirleri Yönetmeliğinin 6. maddesiyle 8.3.1995 gün ve 22221 sayılı Sağlık Bakanlığı Disiplin Amirleri Yönetmeliğinin yürürlükten kaldırıldığı ve 10.12.2005 tarihli yeni Yönetmelikte ise dava konusu yönetmelik maddesindeki hükme yer verilmediği, bu surette davalı idare tarafından davacının davasının kabul edildiği görüldüğünden…"* Danıştay 12.Dairesi, 02.07.2007, E:2004/4761, K:2007/1457 (UYAP)

388 **Gözübüyük/Dinçer**, s.164.

389 **Gözübüyük/Dinçer**, s.766.; *"… tarafından birinci sınıfa ayrılması nedeniyle ödenek farkı verilmesi isteğinin reddine ilişkin kararın iptali ve ödenek farkının tazminat olarak verilmesi istemiyle açılan davada, davalı idare, uyuşmazlık konusu birinci sınıf fark ödeneğinin davacıya ödenmesi yoluna girildiğini ve bu konuda ilgili merciine müzakere yazıldığını beyan ederek davayı kabul etmiş olduğundan, dava konusu uyuşmazlık hakkında karar verilmesine yer olmadığına karar verilmiştir "* Danıştay DDK, 22.06.1973, E:1970/580, K:1973/543, **Göktepeoğlu**, s.86.

Kanun yolları aşamasında da kabul, feragat ve miktar artırım istisnaları haricinde(kanun yolları aşamasında miktar artırım hakkının olup olmadığı ayrıca üzerinde durulacaktır) talep sonucunun değiştirilmesi veya genişletilmesi mümkün değildir[390]. Çünkü idari yargılama hukukunda yasağın başlangıcı davacı için öngörülen dava açma süresinin sona ermesi ile ortaya çıkmaktadır. Söz konusu yasak mahkeme kararının kesinleşmesine kadar da devam etmektedir.

Konuyla ilgili örnek bir Danıştay kararında, davacının ödenmeyen maaş ve özlük haklarının faiziyle birlikte ödenmesi, açıkta geçen sürenin tamamının emeklilik ve derece yükselmesine sayılması, maddi ve manevi tazminat ödenmesi yolundaki taleplerinin başlangıçtaki davada yer almadığı, bu nedenle de davanın genişletilmesi mahiyetinde bulunan taleplerinin reddinin gerektiği ifade edilmiştir[391].

Re'sen araştırma ilkesi kapsamında, idari yargılama hukukunda vakıalara ilişkin bir yasak söz konusu olmadığından istinaf yargılaması aşamasında da yargılama organı her türlü delili dosyaya kendiliğinden ya da tarafların ibrazı ile dahil edebilecektir. Bu durum ilk derece aşaması ile aynı doğrultudadır[392]. Örneğin istinaf mercii keşif de yapabilecek, zararın hesaplanması için bilirkişiye de başvurabilecektir[393].

İstinaf sonrası temyiz aşaması açısından durum farklı olmalıdır. Bu aşamada dava dosyası önüne gelen temyiz mercii artık usul hükümleri ve hukuka uygunluk denetimi ile sınırlı bir inceleme yapmalı, maddi bir incelemeye girişmemelidir. Hukuka uygunluk denetimi ise ancak maddi vakanın tespitinde hata yapılması, uygulanacak hukuk kuralında hataya düşülmesi veya olayın nitelendirilmesinde hata yapılması halinde söz konusudur. Bunun dışında, örneğin maddi vakıanın gerçeğe aykırı olup olmadığı noktasında ilk derece mahkemesi ve istinaf mahkemesinin yapmış olduğu denetim haricinde temyiz mercii ayrı bir inceleme yapmamalıdır. Ayrıca temyiz aşamasında her ne kadar tarafların dosyaya yeni delil ibraz edebileceği ve İYUK'ta bunu engelleyici bir hüküm olmadığı söylenebilirse de yeni sunulan deliller kamu düzenenine(görev, yetki vb.) ilişkin olmadığı müddetçe temyiz mercii tarafından dikkate alınmamalı ve re'sen delil araştırması da yapmamalıdır[394]. Bu

[390] **Akyılmaz**/**Sezginer**/**Kaya**(2023), s.449.
[391] Danıştay 10.Dairesi, 31.05.1989, E:1988/1621, K:1989/1182, DD, S: 76-77, s.741-744.
[392] **Çağlayan**(2022), s.283.
[393] **Saygın**, s.637.; **Avcı**, **Mustafa**(2011) 'İdari Yargıda İstinaf' TBB Dergisi, S:96, s.196.
[394] **Çağlayan**(2022), s.797-806.; Danıştay'ın maddi vakıa incelemesi yapamayacağına ilişkin aktarılan hususlar ivedi yargılama usulü ve merkezi ve ortak sınavlara ilişkin yargılama usulü kapsamında Danıştay tarafından temyiz mercii sıfatıyla görülen davaları kapsamamaktadır. Çünkü Danıştay bu yargılama usulüne ilişkin davalarda maddi vakıa incelemesi yapabildiği gibi esas hakkında nihai karar da verebilmektedir.

durum Danıştay Kanununun 23. maddesinde yer alan, Danıştay'ın temyiz mercii olarak görevinin bir hukuk kuralının uygulanmaması veya yanlış uygulanması şeklinde ortaya çıkan hukuka aykırılıkların denetimini yapmakla sınırlı olduğuna ilişkin hükümle de uyumludur.

Danıştay'ın iddianın ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağını temyiz dilekçelerinde ileri sürülen sebepler yönünden de uyguladığı kararları olmuştur[395]. Örnek bir kararında davalı idare tarafından temyiz süresi geçtikten sonra temyiz dilekçesine ek dilekçe verilerek mahkeme kararının yargılama giderleri ve vekalet ücreti yönünden bozulması istenilmiş ise de, ilk temyiz dilekçesinde belirtilen istemlerden farklı olarak temyiz isteminin genişletilmesinin mümkün olmadığını ifade etmiştir[396]. Bu durum hukuk yargılamasında dava sebebinin genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağına benzemektedir. Ancak vekalet ücreti ve yargılama giderlerine ilişkin ek temyiz dilekçesinin süresinde olmadığından bahisle kabul edilmemesi halinin, HMK'nın 323. maddesinde yer verilen vekalet ücretinin yargılama giderleri arasında sayılması ve yargılama giderlerinin kimin üzerinde bırakılacağının da mahkemece resen hükmedileceği düzenlemesi (md. 326/1) ile geçerliliğinin kalmadığı ileri sürülmüştür[397]. Nitekim İYUK'ta hüküm bulunmayan hallerde HMK'ya atıf yapan 31. maddede yargılama giderlerine de yer verilmiştir[398].

İdari yargılama hukukunda olağanüstü kanun yollarından biri olan yargılanmanın yenilenmesi halinde halinde iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağından bahsetmekte fayda vardır. Yargılamanın yenilenmesi talebinin mahkemece kabul edilmesi üzerine yeniden yapılacak yargılamada, ilk açılan davada dava dilekçesi ile talep edilen ne ise ancak o talep üzerinden değerlendirilme yapılabilecektir. Kısaca talep sonucunun genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı yargılamanın yenilenmesi aşamasında da söz konusudur[399]. Çünkü burada davacı yeni bir dava dilekçesi vermemektedir. Yalnızca yargılamanın yenilenmesine ilişkin İYUK'ta gösterilen sebeplerin gerçekleştiğini ileri sürmekte ve davasının tekrardan görülmesini istemektedir. İdari yargıya getirilen söz konusu miktar artırım düzenlemesi nedeniyle bu yargılama esnasında miktar artırım talebinde bulunulup bulunulamayacağı açısından ise Danıştay önüne gelen bir uyuşmazlıkta,

[395] **Akyılmaz**/**Sezginer**/**Kaya**(2023), s.449.
[396] Danıştay 6.Dairesi, 07.05.2008, E:2006/3758, K:2008/2782, DD, S:119, s.238-239.
[397] **Kaplan**(2019), s.201.
[398] **Kaplan**(2019), s.201.
[399] **Aktaş**, **Alkım**(2022) İdari Yargılama Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi, Doktora Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s.267.

yargılamanın yenilenmesi aşamasında ilk derece mahkemesi tarafından miktar artırım talebinin kabul edilmemesini hukuka aykırı bulmuştur[400].

İdari yargılama hukukunda bir diğer olağanüstü kanun yolu ise İYUK'un 51. maddesi gereğince idare ve vergi mahkemeleri ile bölge idare mahkemelerinin kesin olarak verdiği kararlar ile istinaf veya temyiz incelemesinden geçmeksizin kesinleşmiş bulunan kararlardan yürürlükteki hukuka aykırı bir sonucu ifade eden kararlar hakkında kanun yararına temyiz başvurusunda bulunulabilmesi halidir. Söz konusu başvuru ilgili bakanlıkların göstereceği lüzum üzerine veya kendiliğinden Danıştay Başsavcısı tarafından kanun yararına temyiz olunabilir. Temyiz isteği yerinde görüldüğü takdirde karar, kanun yararına bozulur. Bu bozma kararı, daha önce kesinleşmiş olan mercii kararının hukuki sonuçlarını kaldırmaz[401]. Bir diğer ifadeyle esas karar üzerinde bir değişiklik oluşturmaz. Kanun yararına temyiz yolunda amaç içtihat birliğinin sağlanması ve hukuk kurallarının uygulanmasında ortaya çıkabilecek aykırılıkların ortadan kaldırılmasıdır[402].

Sonuç olarak kanun yararına temyiz başvurusunun kabulü üzerine karar kanun yararına bozulsa dahi yeniden bir yargılama yapılmaz ve kararın kesin hükme bir etkisi de olmaz. Bir diğer ifadeyle önceki yargılama sonucunda taraflar açısından ortaya çıkan sonuçlar yönünden bir değişiklik yaratmaz. Yeni bir yargılama yapılmayacağı için oluşan bu durumun davanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı kapsamında bir sonucu da olmaz[403].

---

[400] Danıştay İDDK, 04/11/2020, E:2019/853, K:2020/2047 (DBB), öte yandan kararda ayrıca *"28/01/2016 tarihinde Mahkeme kayıtlarına giren yargılamanın yenilenmesi istemli dilekçe ile açıldığı anlaşılan bu davada, aynı dilekçe ile bulunulan miktar artırım (ıslah) talebinin 2577 sayılı Kanun'un Geçici 7. maddesi hükmü kapsamında değerlendirilemeyeceğinin, anılan Kanun hükmünün, 6459 sayılı Kanun'un yürürlük tarihi olan 30/04/2013 tarihi itibarıyla derdest olan davaları kapsadığının belirtilmesi gerekmektedir."* ifadeleriyle dosyanın Geçici 7. madde kapsamına girmediğine de yer verilmiştir. Yine kararda maddi tazminat istemi yönünden ise İYUK'un 16. maddesinin 4. fıkrasında dava dilekçesinde belirtilen miktarın bir defaya mahsus olmak üzere artırılabileceği düzenlendiğinden ve davacının ilk davada bu yönde bir talebi bulunmadığından, maddi tazminat isteminin esasının incelenmesine hukuken olanak bulunmadığına karar verilmiştir.

[401] **Gürkan, Mehmet Fatih/Deniz, Yusuf/Boz, Selman Sacit**(2013) 'İdarî Yargıda Kanun Yararına Bozma' Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:21, S:1 (30. Yıl Armağanı), s.109.

[402] **Gürkan/Deniz/Boz**(2013), s.124.

[403] **Kara**, **Burkay Can**(2020) İdari Yargılama Usulünde Kanun Yararına Temyiz, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:11, S:1, s.353-371.

İKİNCİ BÖLÜM
ISLAH

1. Tarihsel Gelişim

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ilk kez Mecelle'de, çelişki[404] anlamına gelen "tenakuz" ismiyle 1615 ve devamı maddelerinde karşımıza çıkmaktadır[405]. Tenakuz Mecellede, "davacının kendi beyanı ile davasının butlanını gerektiren bir açıklamada bulunamamasıdır" ifadesiyle tanımlanmıştır(Mecelle md. 1615)[406]. Ancak tenakuzun tanımından öte iddianın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağından daha kapsamlı olduğu ve başka hususları(savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ile taraf değişikliği gibi) da ihtiva ettiği ileri sürülmüştür[407].

Mecellenin yukarıda belirtilen maddelerinde yasakla ilgili örneklere yer verilerek bir tanımlama yöntemi benimsenmiştir. Örneğin 1647. maddesinde, bir kişinin zilyetliğinde olan dükkanın maliki olduğunu iddia ederek dava açması halinde davalı taraf "*Gerçekten o dükkan senin mülkiyetinde idi, fakat sen onu filan tarihte bana sattın*" der ve davacının da bu satış ilişkisini reddetmesi üzerine davalı bunu kanıtlarsa, davacının artık "*Filhakika dükkanı o tarihte satmıştım, ancak bu satım geçersiz koşula dayanarak yapılmıştır*" iddiasında bulunamayacağını belirterek, iddianın değiştirilmesi yasağına işaret etmiştir[408].

Bir diğer örnekte ise davacı, davalıya üçüncü bir kişiye vermesi için para vermesine karşın davalının parayı vermediğini söyler ve davalı paranın kendisine verilmediğini inkar etmesi üzerine davacı bu durumu kanıtlar ise artık davalının bu parayı üçüncü kişiye verdiği

---

[404] **Yılmaz**, **Ejder**(2002) Hukuk Sözlüğü, Ankara, Yetkin, s.902.
[405] **Yılmaz**(2021), s.115.
[406] Mecelle md. 1615: "*Tenâkuz : Müddeîden, kendi da'vâsına münâkız, yani da'vâsının butlânını mûcib bir söz sebkat eylemiş olmaktır.",* Mecelle için bkz.: <*chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://sehitkadersivriortaokulu.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/34/22/736214/dosyalar/2019_09/18160535_25125215_MECELLE_ilk_100_MADDE_VE_TAM_METiN.pdf?CHK=b8fccb61b32b02791a187445d9b2ca3c*>, s.e.t.30.07.2022.
[407] **Yılmaz**(2021), s.115..
[408] **Yılmaz**(2021), s.115.; Mecelle md. 1647: "*Ve kezâlik bir kimse, diğerin yedinde olan bir dükkânı "mülkümdür" diye da'vâettikde, zilyed "gerçek ol dükkân senin mülkün idi, lâkin falan târihte sen anı bana bey' etmiştin" diye da'vâ ve müddeî "asla beynimizde bey' ve şirâ cereyan etmedi" diye külliyyen inkâr etmekle, zilyedda'vâsınıisbat ettikten sonra, müddeî dönüp "fi'l-hakika ol dükkânı ol târihte sana bey' etmiştim, lâkin bu bey' vefâ, yahut şu makule şart-ı müfsîd ile akd olmuştu" diye da'vâ eylese, istimâ' olunmaz.".*

yönünde savunmada bulunamayacağını belirterek savunmanın değiştirilmesi yasağından bahsetmiştir[409].

Mecellede ifade edilen yasaklara ilişkin istisnalar da söz konusudur. Bunlar karşı tarafın muvafakati (md. 1653)[410], yargıcın tekzibi (md. 1654)[411] ve devamı maddeleridir(md. 1655-1656-1657). Ancak maddeler arasında ıslah benzeri bir istisna söz konusu değildir[412].

Mecelle sonrası yürürlüğe giren 1862 tarihli Usulü Muhakeme-i Ticariye Nizamnamesinde de ıslah müessesesi kendisine yer bulamamıştır. Ancak 1879 yılında yürürlüğe giren ve HUMK'a kadar yürürlükte kalan Usulü Muhakematı Hukukiye Kanununun değiştirilmesine dair 1911 yılında yürürlüğe konulan Zeyl'in 13. maddesinde dava görülürken zarar, ziyan ve faiz gibi birtakım feri taleplerin davaya eklenebileceği, her iki tarafın davanın aslını bozmamak koşuluyla iddia ve savunmalarını artırıp azaltabilecekleri ifade edilmiştir. Bu madde hükmünün ıslaha ilişkin düzenlemelerin başı olarak kabul edilebileceği belirtilmiştir[413].

Cumhuriyet sonrasında ise yeni bir usul kanununun hazırlanması amacıyla kurulan komisyon, birtakım usul kanunlarını dikkate alarak ve çoğunlukla Alman Usul Kanunundan esinlenerek bir usul kanunu tasarısı hazırlamıştır. Buna karşın, Borçlar ve Medeni Kanununun İsviçre'den alınması üzerine usul kanununun da İsviçre'den alınmasına karar verilmiştir. Ancak 25 ayrı kantondan oluşan İsviçre'de ortak bir usul kanunu bulunmadığı için Komisyon tarafından yapılan araştırmalar sonucunda Neuchatel Medeni Usul Kanunu daha uygun bulunmuş ve bu Kanunda belli başlı bazı değişiklikler yapılmak hazırlanan

---

[409] **Yılmaz**(2021), s.116.; Mecelle md. 1647: "*Kezâlik, bir kimse diğer kimseden "falan adama vermek üzre sana şu kadar kuruş vermiştim, sen ana vermeyip yedinde kalmakla, getir ol meblağı ver" diye da'vâettikde, müddeâ aleyh inkâr etmekle, müddeîikaame-i beyyine ettikten sonra, müddeâ aleyh dönüp de "gerçi ol adama vermek üzre bana o kadar kuruş vermiştin, lâkin ben ol meblağı ana teslim eyledim" diye def'-i da'vâ edecek olsa, mesmû' olmaz.";* Bir başka örnekte ise, bir kişi bir malı başkası adına dava ettikten sonra artık kendisi için dava etmek isterse o dava görülmez ifadesiyle taraf değiştirilmesi yasağına değinmiştir(md. 1648), Mecelle md. 1648: "*Bir kimse, bir malı diğer kimesnenin olduğunu ikrâr ettikten sonra, "benimdir" diye da'vâ etse, sahih olmadığı gibi, âharın tarafından bi'l-vekâle ve bi'l-vesâyeda'vâ etmesi dahi sahih olmaz."*

[410] Mecelle md. 1653: "*Hasmın tasdikiyle, tenâkuz mürtefi' olur. Meselâ, bir kimse cihet-i karzdan olarak, diğer kimseden şu kadar kuruş alacak da'vâ ettikten sonra, meblağ-ı mezbûrun cihet-i kefâletten olduğunu da'vâ edip de, müddeâ aleyh dahi bunu tasdik eylese, tenâkuz mürtefi' olur."*

[411]Mecelle md. 1654: *"Hâkimin tekzîbiyle dahi, tenâkuzmüretefi' olur. Meselâ, bir kimse diğer kimsenin yedinde olan malı "benimdir" diye da'vâ edip, müddeâ aleyh dahi "ol mal falanın idi ben andan satın aldım" diye inkâr etmekle, müddeîikaame-i beyyine edip de, hükmolunsa, mahkûmün aleyh, ol malın semeniyle bâyi'inerücû' eder. Ve eğerçi, ibtida ol mal bâyi'inidüğünüikrâr etmesiyle, sonraki rucûu beyninde tenâkuz var ise de, hâkimin hükmüyle bu ikrârıtekzîb olunduğundan, tenâkuzmürtefi'dir."*

[412] **Yılmaz**(2021), s.116-117.

[413] **Yılmaz**(2021), s.117-118.

HUMK 4 Ekim 1927 tarihinde yürürlüğe girmiştir[414]. Islah kurumunun günümüze kadarki uygulaması da bu Kanunun kabulü ile olmuştur. HUMK'ta altıncı fasılda 83 ila 90. maddeler arasında ıslah konusu yer almıştır.

HUMK'u yürürlükten kaldıran HMK'nın[415] yürürlüğe girmesi ile ıslah kurumu, HMK'nın yazılı yargılama usulüne ilişkin üçüncü kısmının, tahkikat ve tahkikat sırasındaki özel durumları düzenleyen beşinci bölümünün, ıslah ve maddi hataların düzeltilmesi ilişkin altıncı ayrımında 176 ila 182. maddeler arasında düzenlenmiştir. Islah, tahkikat aşamasında yapıldığı için kanun koyucu bu sistematik içerisinde ıslaha yer vermiştir.

HMK'daki düzenleme, birtakım küçük değişiklikler haricinde, HUMK'un günümüze uyarlanması şeklindedir. Bu değişikliklere örnek vermek gerekirse tamamen ıslahta, HUMK'ta yeni dava dilekçesinin mahkemeye verilmesi için davacıya 3 gün süre verilmiş ve dava dilekçesi verilmemesi halinde davanın iptaline karar verileceği ve üç ay içerisinde yeni dava açılmazsa davacının davasından feragat edileceği düzenlenmiş iken, HMK ile bu süre bir hafta olarak değiştirilmiş ve süresi içerisinde dilekçe verilmemesi halinde hiç ıslah yapılmamış gibi davaya devam edileceği ve davacının ıslah hakkını kullanmış sayılacağı belirtilmiştir[416]. Yine örneğin, HUMK'ta ıslahın etkisine ilişkin hüküm bulunmamakta iken HMK'nın 179. maddesinin 1. fıkrasında ıslah yapıldığı andan itibaren, bütün usul işlemlerinin yapılmamış sayılması sonucunu doğuracağı, ikinci fıkrasında da ıslah öncesi bildirilmiş olması şartıyla, yemin teklifi, reddi veya iadesi işlemi ıslah ile geçersiz hale getirilemeyeceği düzenlenmiştir. Zamanaşımı def'inin ıslah yoluyla ileri sürülüp sürülemeyeceği konusunda HUMK'ta açık düzenleme yokken[417], HMK'nın 176.

---

[414] **Yılmaz**, **Ejder**(1998) 'Cumhuriyetimizin Yetmişbeş Yılında Hukuk Usulü ve Muhakemeleri Kanununda ve İcra ve İflas Kanununda Ortaya Çıkan Gelişmeler' TBB Dergisi, S:3, s.872-873.

[415] 4/2/2011 tarih ve 27836 sayılı RG ile yürürlüğe girmiştir.

[416] **Kiraz**, **Taylan Özgür**(2012) 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu İle Getirilen Yenilikler, Ankara, Adalet, s.44-45.

[417] Zamanaşımı defi'nin ıslah ile ileri sürülemeyeceğine ilişkin "*Uyuşmazlık, cevap dilekçesinde zamanaşımı def'inde bulunmayan davalı tarafın daha sonraki aşamada ileri sürdüğü bu def'in davacı tarafın savunmanın genişletilmesi itirazı ile karşılaşmasından sonra davalının bu defa cevap dilekçesini ıslah ederek zamanaşımı def'inde bulunup bulunamayacağı noktasındadır. ... HUMK.nun 83. ve devamı maddelerine göre davalının da usule ilişkin olarak yapmış olduğu muameleyi tamamen ıslah edebilme hakkı vardır. Ancak genel usul kurallarına göre ıslah yoluyla da olsa kazanılmış haklar ortadan kaldırılamaz. Esasen davalının yapmış olduğu işlem HUMK.nun 83.maddesine uygun bir ıslah da değildir. Çünkü ıslahla ancak usule ilişkin bir işlemin düzeltilmesi amaçlanabilir. Somut olayda davalının bu istemi usule ilişkin olmayıp, buradaki amacı savunmanın niteliğinde herhangi bir değişiklik yapmaksızın sadece cevap dilekçesinde ileri sürülmesi unutulmuş bulunan zaman aşımı def'ini eklemek suretiyle savunmayı genişletip davanın bu nedenle reddini sağlamak ve böylece davacı yararına oluşmuş bulunan kazanılmış hakkı ortadan kaldırmaktır. Buna usulen olanak yoktur. Bu doğrudan doğruya savunmanın genişletilmesi olup, kazanılmış hakkı ortadan kaldırmaya yönelik bir davranıştır. Davacı genişletilen savunmaya açıkça karşı çıktığına ve HUMK.nun 202.maddesi hükmünce davalı cevap dilekçesini hasmına tebliğ ettirdikten sonra onun izni olmaksızın savunma nedenlerini*

maddesinin gerekçesinde[418] bunun mümkün olduğu belirtilmiştir.

Islaha ilişkin HMK da yapılan tek değişiklik ise "Islahın zamanı ve şekli" başlıklı 177. maddededir. 7251 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik üzerine maddenin 2. fıkrası 3. fıkra haline getirilmiş ve yeni halinde 2. fıkra "*Yargıtayın bozma kararından veya bölge adliye mahkemesinin kaldırma kararından sonra dosya ilk derece mahkemesine gönderildiğinde, ilk derece mahkemesinin tahkikata ilişkin bir işlem yapması hâlinde tahkikat sona erinceye kadar da ıslah yapılabilir. Ancak bozma kararına uymakla ortaya çıkan hukuki durum ortadan kaldırılamaz.*" olarak düzenlenmiştir.

Hukukumuzda ıslah düzenlemesinin tarihsel sürecini ele aldıktan sonra diğer ülkelerdeki durumu da kısa bir şekilde ele almak gerekirse, HUMK'un hazırlanışında kaynak alındığı 1925 tarihli Neuchatel Medeni Usul Kanununda açıkça ıslah düzenlemesine yer verilmişti[419]. Ancak 2011 yılında İsviçre Federal Medeni Usul Kanunu ile kanton usul kanunları yürürlükten kaldırılarak federal bir usul kanunu kabul edilmiştir. Bu Kanuna göre ise iddianın veya savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi karşı tarafın rızası, baştan beri ileri sürülen taleple ilgili olmak kaydıyla davada yeni bir talepte bulunulabilmesi veya davanın değiştirilmesi halleri ile mümkün kılındığından ıslah kurumu ayrıca düzenlenmemiştir[420]. Öte yandan iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının anlatıldığı birinci bölümde ele alındığı üzere Kıta Avrupası hukuk sistemlerinde yasak katı bir şekilde uygulanmadığı (Örneğin Almanya ve Avusturya) için ıslah müessesesine de ihtiyaçta kalmamıştır[421]. Bu nedenle şuan itibariyle Kıta Avrupası hukuk sistemlerinde ıslahın bize özgü bir usuli kurum olduğu ifade edilmiştir[422].

---

*genişletemeyeceğine göre davalının sonradan ileri sürdüğü zamanaşımı def'inin reddi gerekir. (Bkz. Yargıtay 4.Hukuk Dairesinin 30.09.2002 T. 5913-10502, Yargıtay 4 Hukuk Dairesi 2.5.1979 T. 1979/2180-5796 K. sayılı Kararları)Kaldı ki somut olayda yukarıda ayrıntılarıyla açıklandığı üzere davanın esasına girildikten ve taraf delilleri toplanıldıktan sonra zamanında kullanılması gereken bir hakkın bu aşamadan sonra kullanılmış olması somut olay adaleti yönünden M.K.nun 2.maddesinde öngörülen dürüst davranma ilkesine aykırıdır. (Yargıtay 11.Hukuk Dairesi 28.05.2004 T. 2003/11314 E. 2004/6003 Karar sayılı Kararı)"*Yargıtay 19. Hukuk Dairesi, 24.11.2008, E:2007/6175, K:2008/11388, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 19.04.2022.

[418] "*Islah yolu ile davanın geciktirilmesi ve sürüncemede bırakılması mümkün olduğundan, ikinci fıkra ile tarafların ıslah yoluna bir defa başvurabileceklerine ilişkin sınırlama bu Tasarıda da kabul edilmiştir. Uygulamada, zamanaşımının ıslah yolu ile ileri sürülüp sürülemeyeceğine dair bazı tereddütler var ise de zamanaşımı ilk itiraz olmayıp, ıslah yolu ile de ileri sürülebileceğinde tereddüt etmemek gerekir*." <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss393.pdf>, s.e.t. 04.02.2022.

[419] **Yılmaz**(2021), s.102.

[420] **Eroğlu**(2021), s.39-40.

[421] **Yılmaz**(1983), s.22.

[422]**Yılmaz**, **Ejder**(2013) 'Hukuk Muhakemeleri Kanununun Islah Konusunda Getirdiği Yenilikler' Bankacılar Dergisi, Özel Sayı, s.73.

Kural olarak taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı[423] İngiliz hukuku açısından konuya bakıldığında ise tarihsel süreç içerisinde İngiliz hukukunda iddia ve savunmanın değiştirilmesi ve genişletilmesi yasağının katı bir şekilde uygulandığı[424], ancak zamanla ıslah olarak nitelendirdikleri düzeltme hakkı(amendment)[425] ile istisnalar getirildiği belirtilmiştir[426]. İngiliz hukukuna göre davacı ve davalı tarafın tüm iddia ve savunmalarını dilekçelerinde belirtmeleri gerekir[427]. Dilekçelerin mahkemeye sunulmasından sonra hem iddialar hem de savunmalar artık kural olarak değiştirilemez. Ancak mahkemelere tarafların yapmış oldukları yanlışlıklarda veyahut yeni delillerin dosyaya eklenilmesi konusunda dilekçelerinde düzeltme yapabilme hakkı tanınmıştır. Bunun için değişiklik yapmak isteyen tarafın değişiklik yapmada haklı olması ve ilgili yargılama giderlerini yatırması gerekir. Ayrıca tarafların dilekçelerin teatisi aşamasında mahkeme izni olmaksızın bir defaya mahsus değişiklik yapabilme hakkı da söz konusudur[428]. Bununla birlikte tarafın mahkemeye sunduğu dilekçesi karşı tarafa tebliğ edilmeden önce de değişiklik yapabilme hakkı vardır. Bu durum doktrinde idari yargılama hukukumuzda var olan dava açma süresi içerisinde değişiklik yapabilme imkanına benzetilmiştir[429].

İngiliz hukukunda ıslah açısından ise genel kaide tarafın mahkemeden izin alması gerektiği yönündedir[430]. Bunun gerekçesi olarak, karşı tarafın ıslah işlemine itiraz edebilme hakkının olduğu ve hakkının korunması gerektiği hususu gösterilmiştir. Taraf mahkemeden izin alarak dilekçesine ekleme yapabilir, vakıaları çıkarabilir ya da taraf değişikliği(örneğin ticaret ünvanında veya kişi isminde yapılan hatalar) dahi yapabilir[431].

Amerikan hukuku açısından ise durumun İngiliz hukuku ile aynı şekilde olduğu; belli bir zaman dilimine kadar iddia ve savunmaların genişletilebileceği veya değiştirebileceği, belli zaman dilimi sonrasında ise ancak mahkemenin izni ile genişletme veya değiştirme

[423] **Yılmaz**(2021), s.102.
[424] **Eroğlu**(2021), s.43
[425] **Yılmaz**(2021), s.104.
[426] **Bullen**, **Edward**/ **Leake**, **Stephen Martin**/ **Jacob**, **Jack**(1976) Precedents and Pleadings, London, Sweet & Maxwell, s.122; **Sime**, **Stuart**(2019) A Practical Approach to Civil Procedure, 21. Edition, Oxford, Oxford University Press, s.249.
[427] **O'hare**, **John**/ **Browne**, **Kevin**(2005) Civil Litigation, London, Sweet&Maxwell, s.174; aktaran **Eroğlu**(2021), s.43.
[428] **Gülin Güralp, Ayşe**(2011) Anglo-Amerikan ve Kıta Avrupası Medeni Yargılama Hukuku Sistemleri'ndeki Reform Çalışmaları, Yeni Gelişmeler ve Türk Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi, İstanbul, On İki Levha, s. 181.
[429] **Eroğlu**(2021), s.43.
[430] **Andrews**, **Beck**(2003) English Civil Procedure, Fundemental of the New Civil Justice System, London, Oxford University Press, s.255; aktaran **Eroğlu**(2021), s.44.
[431] **Sime**, s. 250 vd.

yapılabileceği belirtilmiştir[432]. Amerikan Hukukunda da mahkemenin ıslah işleminde takdir yetkisinin fazlaca hissedildiği, ıslah işleminin haklı bir gerekçesinin olmadığı hallerde mahkemelerin bu istemleri reddettiği; bu denetimde ıslahın zamanı, amacı, haklı bir nedene dayanıp dayanmadığı, usul ekonomisi gibi durumlarının gözetildiği ifade edilmiştir[433]. Bu durum bizim hukukumuzda var olan ıslah işleminin tek taraflı olarak taraf iradesine bırakılması kuralı yönünden farklılık arz etmektedir. Bir diğer ifadeyle davacının ıslah hakkı olmasına karşın, bu hakkın kullanılması mahkemenin iznine bırakılmıştır. Ancak Türk hukukundan farklı olarak İngiliz hukukunda ve Amerikan hukukunda ıslah yönünden bir sayı sınırlaması bulunmamaktadır[434].

Kısaca iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının tüm hukuk düzenlerinde kendine yer bulduğunu, buna ilişkin de bir takım istisnaların düzenlendiğini; ancak birazdan yer vereceğimiz ıslah kavramının düzenlenişi ve uygulanışı ile bizim hukukumuza özgü bir müessese olduğunu söylemek yanlış olmaz.

2. Kavram- Amaç- Benzer Kurumlardan Farkı

Arapça kökenli bir sözcük olan ve iyileştirme, düzeltme anlamına[435] gelen ıslah, hukuken davada iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı sebebiyle tarafların usul işlemlerini kısmen ve tamamen tek taraflı irade beyanı ile mahkemenin ya da karşı tarafın iznine bağlı olmaksızın düzeltmesi veya bu işlemlerin yerine başka işlemler yapmak istemesi olarak tanımlanmaktadır[436]. Doktrinde ıslah için "reforme" tabiri de kullanılmıştır[437]. Bununla birlikte dava değiştirmenin vasıtası olarak da ifade edilmiştir[438].

Teksif ilkesi gereğince tarafların, tüm iddia ve savunmalarını belli bir usul kesitine kadar ileri sürebileceğinden, aksi halde ileri sürülen iddialar veya savunmaların yargı organınca kabul edilmeyeceğinden bahsetmiştik. Ancak davacı ve davalı bazı iddia veya

---

[432] **Fleming James/Hazard**, **Geoffrey /Leubsdorf**, **John**(2001) Civil Procedure, Newyork, Foundation Press, s.275-276; **Siegel**, **David** (2005) Newyork Practice, Newyork, Thomson West, s.394-395.; **Carrington**, **Paul** (2013) Federal Rules of Civil Procedure, Newyork, s.69; aktaran **Eroğlu**(2021), s.45.
[433] **Fleming /Hazard/ Leubsdorf**, s.279.; **Friedenthal, Jack/Kane, Mary Kay/Miller, Arthur** (2015) Civil Procedure, Hornbook, Saint Paul, s.313.; aktaran **Eroğlu**(2021), s.46.
[434] **Eroğlu**(2021), s.47.
[435] **Devellioğlu**, **Ferit**(1992) Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, 10. Baskı, Ankara, s.473.
[436] **Belgesay**, **Mustafa Reşit**(1956) Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerhi, İstanbul, M. Sıralar Matbaası s.120.; **Yalman**, **Macit**(1982) 'Islah' İzmir Barosu Dergisi, Y:1, S:1, s.37.; **Erdoğan**, **Celal**(1973) Açıklamalı ve İçtihatlı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, Ankara, Balkanoğlu Matbaacılık, s.124.
[437] **Ansay, Sabri Şakir**(1929) 'Islah (Reforme)' Ceridei Adliye, S:78-79, Zelliç Biraderler Matbaası, s.4750.
[438] **Üstündağ**(1967), s.117.

savunmalarını bilinçli veya ihmali olarak mahkemeye sunmamış olabilir. Yargılamanın doğru bir şekilde ilerlemesi ve amacına ulaşabilmesi için tarafların bu eksiklikleri giderebilmesi ve iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının katı uygulanabilirliğinden kurtulunabilmesi amacıyla birtakım çareler getirilmiştir. Öyle ki adil yargılamanın tek amacı, davaların hızlı görülerek sonuca ulaşılması değildir. Görülen davanın sonucu maddi gerçeğe uygun değilse, yeni davalar açılacak ve bu durum da usul ekonomisi ilkesine dolaylı yoldan aykırılık oluşturacaktır. Bu nedenle de öngörülecek hukuki çarelerin, usul ekonomisi ve hak arama özgürlüğü ilkeleri ile yakın bir ilişkisi vardır[439].

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağına ilişkin hukuki çarelerden[440] olan ıslah müessesesi, davacı veya davalı tarafa, karşı tarafın muvafakati olmaksızın ve hakim izni de aranmaksızın, yalnızca bir defaya mahsus, iddialarını ve savunmalarını genişletebilmeyi ve değiştirilebilmeyi temin eder[441]. Islah yoluyla, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı yumuşatılarak davanın dilekçeler aşamasından sonraki aşamalarında yapılamayacak usul işlemlerin yapılabilmesi sağlanılmıştır[442]. Kısaca ıslah, davaların gecikmesine neden olmanın aksine kısa sürede sonuçlanmasını amaçlayan, adaletli ve hakkaniyetli karar verilmesini sağlayan ve yeni davaların açılmasını önleyebilmeyi hedefleyen usuli bir kurumdur[443].

Islah kavramının hukuk yargılamasında mevcut olan ve yargılama esnasında yapılan hataları düzeltme imkanı sağlayan birtakım hukuki çarelerle karıştırılması da mümkündür. Bu nedenle ıslahın diğer kavramlarla ilişkisi ve farklarını ortaya koymak faydalı olacaktır. Bunlardan ilki, HMK'da ıslah ve maddi hataların düzeltilmesi başlığı altında, ıslahtan sonra tek madde olarak, "*Tarafların veya mahkemenin açık yazı ve hesap, hataları, karar verilinceye kadar düzeltilebilir. Taraflardan birinin yazı veya hesap hatasını düzeltmesi sonucu yargılama uzamışsa, yargılama giderlerinin belirlenmesinde bu durumda dikkate alınır.*" ifadesiyle kendine yer bulan maddi hataların düzeltilmesi müessesesidir.

---

[439] **Eroğlu**(2021), s.38-39.
[440] **Üstündağ**(2000), s.549.
[441] "*İddia ve savunmanın genişletilip değiştirilmesi yasağının ancak ıslah ve karşı tarafın açık muvafakati ile aşılabileceği yine HMK'nın 144/2. maddesinde belirtilmiştir*." Yargıtay 6.Hukuk Dairesi, 22.11.2021, E:2021/448, K:2021/1643, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 20.04.2022.
[442] **Üstündağ**(1967), s.118.
[443] **Meriç, Nedim**(2011) Medeni Yargılama Hukukunda Tasarruf İlkesi, Ankara, Yetkin, s.125.

Islah ile maddi hataların düzeltilmesi müesseseleri, birbirine yakın ve karıştırılabilen iki hukuki çaredir. Maddi hataların düzeltilmesi, tarafların veya mahkemenin açık hatalarını düzeltme; ıslah ise tarafların iddia ve savunma hususunda ekleme ya da değiştirme yapması olarak karşımıza çıkar. Islahta tarafın, mahkemenin ya da karşı tarafın onayına veya iznine ihtiyacı yokken maddi hataların düzeltilmesinde mahkemenin buna onay vermesi gerekir. Ayrıca, ıslah imkanı tahkikat evresinde yalnızca bir kez başvurulabilen bir hak iken, maddi hataların düzeltilmesi imkanı birden fazla kez söz konusu olabilir[444].

Islah ile benzetilen bir diğer müessese ise eski hale getirmedir. Taraflarca yapılacak usuli işlemler için HMK'nın veya hakimlerin belirlediği süreler genel olarak çok kısa ve hak düşürücü niteliktedir. Taraflar bazen irade dışında ortaya çıkan bir sebep nedeniyle belirtilen sürede bu işlemi yapamayabilir ve bu durum da telafisi güç zararların ortaya çıkmasına sebep olabilir. Tam da bu noktada elde olmayan sebeplerle, Kanunda belirtilen veya hakimin kesin olarak belirlediği süre içinde bir işlemi yapamayan kimse, HMK'nın 95. maddesi gereğince eski hale getirme talebinde bulunabilir. Eski hale getirme, işlemin süresinde yapılamamasına sebep olan engelin ortadan kalkmasından itibaren iki hafta içinde dilekçeyle talep edilmelidir. Ayrıca süresinde yapılamayan işlemle ulaşılmak istenen aynı sonuca, eski hale getirme dışında başka bir hukuki yoldan ulaşılabiliyorsa, eski hale getirme talebinde bulunulamaz(HMK md. 95-100). Mahkeme, eski hale getirme talebinin kabulü halinde, hangi işlemlerin geçersiz hale geldiğini kararında belirtir. Islahla geçersiz kılınamayan işlemler, eski hale getirme talebinden de etkilenmez(HMK md. 99-100). Islahla hangi işlemlerin geçersiz hale getirilemeyeceği ise, HMK'nın 179. maddesinde ifade edilmiştir[445].

Islah, ileri sürülmeyen vakıaların ileri sürülmesini ve talep sonucunun değiştirilmesini; daha öz bir şekilde tarafların hatalı ve eksik yaptığı işlemleri düzeltmesini sağladığı için eski hale getirmenin özel bir görünümü olduğu ifade edilebilir. Eski hale getirme usulünde de talepte bulunan taraf belirli bir zamana kadar yapması gereken usuli işlemleri(iddia ve savunmalar da dahil) mazereti nedeniyle yapamamaktadır. İşte buradaki iki müessese arasındaki en önemli fark, eski hale getirme başvurusunun kabulü için geçerli bir mazeretin olmasının aranılmasıdır[446]. Ayrıca, taraf ıslah amacına tahkikat aşamasında karşı tarafın açık muvafakatiyle veya yeni bir dava açarak da ulaşılabilir. Ancak taraf eski hale getirme dışında

[444] **Eroğlu**(2021), s.50.
[445] HMK md. 179/2: "*İkrar, tanık ifadeleri, bilirkişi rapor ve beyanları, keşif ve isticvap tutanakları, yerine getirilmiş olan veya henüz yerine getirilmemiş olmakla beraber, karşı tarafın yerine getireceğini ıslahtan önce bildirmiş olması koşuluyla, yeminin teklifi, reddi veya iadesi ıslah ile geçersiz kılınamaz*."
[446] **Eroğlu**(2021), s.55.

başka bir hukuki yoldan eski hale getirme yoluna başvurmak suretiyle ulaşabileceği sonuca ulaşabiliyorsa eski hale getirme talebinde bulunamaz(HMK md. 95).

Islah, HMK'nın 35/A maddesinde düzenlenen hükmün tamamlanması ve 305. maddesinde düzenlenen tavzih müesseselerinden de farklılaşmaktadır. Her iki durumun nesnesi mahkemenin kararları iken ıslah işleminin nesnesi taraf işlemleridir[447]. Aynı şekilde, idari yargılama hukukunda düzenlenen, iki tarafın adı ve soyadı ile sıfatı ve iddiaları sonucuna ilişkin yanlışlıklar ile hüküm fıkrasındaki hesap yanlışlıklarının düzeltilmesine imkan veren İYUK'un 30. maddesinde düzenlenen yanlışlıkların düzeltilmesi müessesesinde de düzeltme işleminin nesnesi mahkeme kararıdır.

Sonuç olarak ıslah ne bir dava ne de bir kanun yolu olup hukuk yargılamasının katı şekilciliğini yumuşatarak yargı makamlarının davaları kısa sürede sonuçlandırması ile usul ekonomisinin sağlanması ve maddi gerçekliğe ulaşılması amacını gütmekte olan kendine özgü (suigeneris) bir hukuksal bir çaredir[448]. Yargı kararlarında da ıslahın, iyi niyetli tarafın davayı açtıktan veya kendisine karşı bir dava açıldıktan sonra öğrendiği olgularla ilgili yanlışlıklarını düzeltmesine, eksiklikleri tamamlamasına, bu çerçevede yeni deliller sunabilmesine olanak sağlayan bir kurum olduğu ifade edilmiştir[449].

3. Hukuk Yargılamasında Islah

Islah müessesesinin idari yargılama hukukunda var olup olmadığını ve İYUK'a 6459 sayılı Kanun ile getirilen miktar artırım imkanının ıslah kavramına denk gelip gelmediğini ortaya koyabilmek için öncelikle ıslahın, açıkça düzenlendiği hukuk yargılamasında ne şekilde uygulandığını, konusunu, şartlarını ve sonuçları ana hatları ile ortaya koymak gerekmektedir. Ancak bu şekilde İYUK'a getirilen düzenlemenin sonuçları, kapsamı, etkisi ve ıslah olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceğini net bir şekilde anlayabiliriz. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde, ıslahın idari yargılama hukukundaki varlığı anlatılmadan önce hukuk yargılamasındaki uygulama ele alınacaktır.

---

[447] **Tutumlu**(2022), s.40-41.

[448] **Tercan**, **Erdal**(2006) Medeni Usul Hukukunda (Kesin Sürelerin Kaçırılması Halinde) Eski Hale Getirme, Ankara, Yetkin, s.71.; **Ulukapı**, **Ömer**(2001) 'Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu m.87/son Hükmünün İptali' Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:9, S:2, s.372.

[449] Yargıtay HGK, 19.10.2021, E:2017/3-2281, K:2021/1257, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 21.04.2022.

3.1. Islahın Kapsamı

HMK'nın 176. maddesinin 1. fıkrasında yer alan "*Taraflardan her biri, yapmış olduğu usul işlemlerini kısmen veya tamamen ıslah edebilir*" cümlesine göre yalnızca usul işlemleri ıslaha konu edilebilir[450], maddi hukuk işlemleri(feragat, kabul veya sulh vd.) ıslaha konu edilemez[451]. Çünkü ıslahın amacı, yargılama sürecinde şekil ve süreye aykırılık sebebiyle ortaya çıkabilecek maddi hak kayıplarını ortadan kaldırmaktır. Feragat, kabul, sulh gibi maddi hukuk işlemleri dava içinde dahi yapılsa dahi, asıl hakkı ortadan kaldırdıklarından ve usul işlemi olduğu kadar maddi hukuk işlemi mahiyeti de taşıdığından ıslah yoluyla düzeltilemez. Ayrıca açık bir irade beyanı ile terk edilen haklarda, maddi gerçeğin şekle feda edilmesi gibi bir sonuç doğmayacağı için de maddi hukuk işlemlerinde ıslah mümkün olmaz[452].

Davanın açılarak uyuşmazlığın görülmesi ve hükümle sonuçlanması aşamasına kadar, mahkeme ve taraflarca yapılan, usul hukuku kuralları ile şartları ve sonuçları belirlenen, diğer bir ifadeyle davanın ilerlemesini sağlayıp hükme etki eden işlemlere "usul işlemleri" denilir[453]. İşlemi yapan makama göre usul işlemleri, mahkeme usul işlemleri ve taraf usul işlemleri olarak ikiye ayrılır[454].

HMK'nın 176. maddesine göre, taraflar ancak kendi yapmış olduğu usul işlemlerini ıslah edebilir, mahkeme işlemleri veya karşı tarafın işlemleri ıslaha konu edilemez. Islaha tabi olan usul işlemleri, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağına tabi olan usul işlemleridir[455]. Eğer işlem yasak kapsamında değilse ıslaha gerek yoktur. Örneğin belirsiz alacak davasında dava görülürken miktarın belirli olması halinde Kanun, davacıya talep konusu miktarı artırma imkanı tanımıştır. Bu halde davacının talep konusu miktarın artırılmasını istemesi yasak kapsamında değerlendirilmeyeceği için ıslaha da gerek yoktur.

---

[450] **Yenipınar Berberoğlu**, **Filiz**(2018) Uygulamada Islah, Ankara, Seçkin, s.21.; "*Islahın konusu tarafların yapmış oldukları usul işlemleri olduğu için, ıslahla düzeltilecek usul işlemlerinin neler olduğundan da söz etmek gerekir. Gerek öğreti, gerekse Yargıtay uygulaması davanın değiştirebileceğini ve genişletilebileceğini aynı şekilde savunmanın genişletilebileceğini ilke olarak kabul etmektedir. Yine müddeabihin artırılıp artırılmayacağı hususu da bir usul işlemi olup, ıslahın konusudur*" Yargıtay 3.Hukuk Dairesi, 15/06/2021, E:2021/1523, K:2021/6597, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 21.04.2022.

[451] **Olgun**, **Sevinç**(2007) 'Islah Yolu İle Düzeltilemeyecek İşlemler' THD, Y:2, S:16, Ankara, s.44-45.

[452] **Kar**, **Bektaş**(2002) 'Islah Kısmi ve Ek Dava Kavramları İle Dava Konusunun Islah Yoluyla Artırılmasının Getirdiği Sorunlar' Yargıtay Dergisi, C:28, S:3, s.418.; Yargıtay HGK, 25.03.2015, E:2013/13-2340, K:2015/1064, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 21.04.2022.

[453] **Kıcaloğlu**, **Mustafa**(2004) 'Davanın Islahı-Dava Miktarının Arttırılması (HUMY'un 87/son cümlesinin İptalinden Sonraki durum)' İBD, C:78, S:2, s.522-523.

[454] **Karslı**, **Abdurrahim**(2001) Medeni Usul Hukukunda Usuli İşlemler, İstanbul, Kudret, s.11.; **Kar**, s.419.

[455] **Kıyak**, **Emre**(2014) Türk Hukuk Muhakemesinde Dava Açılmasının Usul Hukukuna İlişkin Sonuçları, Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan, s.145.

Ayrıca kanun koyucu bazı usul işlemlerinin de ıslah ile geçersiz kılınamayacağını belirtmiştir. Bunlar, ikrar, tanık ifadeleri, bilirkişi rapor ve beyanları, keşif ve isticvap tutanakları, yerine getirilmiş olan veya henüz yerine getirilmemiş olmakla beraber, karşı tarafın yerine getireceğini ıslahtan önce bildirmiş olması koşuluyla, yeminin teklifi, reddi veya iadesidir(HMK md. 179/2). Ancak ıslahtan sonra yapılacak tahkikat sonucuna göre, bu işlemlerin de davada göz önünde tutulması gerekmiyorsa, bunlar da yapılmamış sayılır (HMK md. 179/3).

Taraf usul işlemleri, usul sözleşmeleri(yetki sözleşmesi, delil sözleşmesi veya tahkim sözleşmesi vb.) hariç genellikle tek taraflıdır. Usul sözleşmeleri ise iki taraflı yapılmalarından dolayı, bertaraf edilmesi de ancak iki tarafın onayı ile söz konusudur. Bu sözleşmelerin iradenin sakatlığa uğraması hariç tek taraflı olarak bertaraf edilmesi söz konusu olmadığından ıslah yolu ile düzeltilmesi ve ortadan kaldırılması da söz konusu değildir. Kısaca, iki taraflı usul işlemleri ıslahın konusunu teşkil etmez[456].

HMK'nın 176. maddesinde yer alan, "tarafın yaptığı işlem" ifadesi nedeniyle ıslah yoluna başvurabilmesi için daha öncesinde yapılmış bir usul işleminin olması gerektiği ileri sürülmüştür. Diğer bir ifadeyle olumsuz işlemlerin ıslaha konu edilemeyeceği belirtilmiştir[457]. Ancak bunun aksi şekilde usul işlemlerinin olumlu ya da olumsuz da olabileceği de ileri sürülmüştür. Bu görüşe göre örneğin davalı taraf dava dilekçesine cevap vermemesi halinde ıslah imkanından yararlanarak cevap dilekçesi verebilecektir[458]. Bir Yargıtay kararında ise davada cevap dilekçesinin verilmesinin bir usuli işlem olduğu, cevap dilekçesi verilmemesi halinde ıslah imkanının bulunmadığı, daha önce süresinde verilmiş bir cevap dilekçesinin varlığının davalı tarafın ıslah yoluna başvurabilmesi için şart olduğu belirtilmiştir[459].

---

[456] **Ulukapı**, **Ömer**(2015) Medeni Usul Hukuku, Konya, Mimoza, s.181.

[457] **Yılmaz**(2021), s.132.

[458] **Pekcanıtez**, **Hakan**/**Akyazılı**, **Erdem**(2008) Islaha İlişkin Bazı Yargıtay Kararlarının İncelenmesi, Uğur Alacakaptan'a Armağan, İstanbul, s.554.; **Postacıoğlu**, **İlhan**/**Altay**, **Sümer**(2015) Medeni Usul Hukuku Dersleri, 7.Baskı, İstanbul, Vedat Kitapçılık, s.543.

[459] *"…. Davalı, cevap dilekçesinde ileri sürmediği bir savunmayı özellikle zamanaşımı defini cevap dilekçesini ıslah ederek ıslah edilmiş bu cevap dilekçesiyle ileri sürebilir. Ancak davalının bu nitelikte bir ıslah işlemini yapabilmesi, herşeyden evvel daha önce süresinde verilmiş bir cevap dilekçesinin varlığını gerektirir. Somut olayda, davalı davaya yasal cevap süresi içinde cevap vermemiş, esasen bu dilekçede ileri sürülen zamanaşımı defi de davacının savunmasının genişletilmesi itirazıyla karşılaşmıştır. Bu durumda, davalı ıslah yoluyla süresinde verilmeyen cevap dilekçesini, süresinde verilmiş hale getirmek için ıslah yolunu kullanamaz. Kullanmış olması da hukuki sonuç doğurmaz*" Yargıtay 13. Hukuk Dairesi, 01.12.2000, E:2000/9903, K:2000/10802; *"… ıslahın konusunu tarafların yaptıkları usul işlemleri oluşturduğundan taraflardan birinin ıslah yoluna başvurabilmesi için daha önce yapmış olduğu bir usul işleminin bulunması gerekir. Gerek mülga 1086 sayılı HUMK'nın 83. maddesinde gerekse yargılama sırasında yürürlüğe giren 6100 sayılı HMK'nın*

Sonuç olarak, hukuk yargılaması açısından vakıalar ve talep sonucu ıslah edilebilir[460]. Doktrinde taraf değişikliği açısından ıslah yapılabileceğine ilişkin görüşler[461] bulunsa da(bu görüşler çoğunlukla HUMK dönemine ait) belirtildiği üzere HMK'nın 124. maddesinin açık düzenlemesi haricinde tarafta ıslah yolu ile değişiklik yapılamayacağı ifade edilmektedir[462].

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı bölümünde olduğu üzere ıslahın konusu başlığı altında da davanın unsurları yönünden ayrı ayrı değerlendirme yapmak ve bu unsurlarda ıslahın hangi şartlarla geçerli olacağına değinmek gerekmektedir.

3.1.1. Davanın Konusu

Dava konusunun ne olduğunu istenilen talep sonucu belirler. Örneğin izale-i şüyu ya da bir alacağının tahsili istemiyle açılan davada davanın konusu, alacak talebi ya da ortaklığın giderilmesidir[463]. HMK'nın 119. maddesinin 1. fıkrasının "ğ" bendinde yer alan "açık bir şekilde talep sonucu" ifadesi nedeniyle talep sonucunun dava dilekçesinde belirtilmesi gerekmektedir. Aksi halde eksikliğin giderilmesi için bir hafta süre verilir ve eksiklik giderilmezse mahkeme davanın açılmamış sayılmasına karar verir.

Talep sonucunun değiştirilmesi, dava değerinin artırılması veya azaltılması, dava konusuna ekleme yapılması veya dava konusunun değiştirilmesi olarak karşımıza çıkar. Talebin azaltılması, genel itibariyle yargı kararlarında yasak kapsamında kabul

---

176. maddesinde taraflardan her birinin yapmış olduğu usul işlemlerini kısmen veya tamamen ıslah edebileceği açık bir şekilde ifade edilmiştir. Bu nedenle cevap dilekçesinin ıslahı için öncelikle yapılması gereken usul işlemi davaya cevap vermekten ibarettir. Cevap dilekçesinin hiç verilmemiş olması halinde ortada ıslah edilmesi mümkün bir usul işleminin varlığından söz edilemez. … Bu aşamada süresinde cevap dilekçesi verilmemesinin doğuracağı sonuca da değinmek gerekmektedir. Bilindiği üzere davalı, davaya cevap vermek zorunda değildir. Davanın cevapsız bırakılması ya da süresi içinde cevap dilekçesi verilmemesi halinde davalının, davacının dava dilekçesinde ileri sürdüğü vakıaların tamamını inkar etmiş sayılacağı 6100 sayılı HMK'nın 128. maddesinde düzenleme altına alınmıştır. Bu kural, HUMK'nın yürürlükte olduğu dönemde de öğreti ve yargı kararlar ile kabul edilmiştir. Ancak, süresinde cevap dilekçesi vermemek suretiyle davanın inkarı ileri sürülen vakıaların inkarı niteliğinde olup, bu inkarın zamanaşımı def'ini de kapsadığı söylenemez. Ayrıca, davalının süresinden sonra verdiği cevap dilekçesini ıslah ederek zamanaşımı def'inde bulunabileceğini kabul etmek ıslah ile kaçırılmış olan sürenin geri getirilmesi, daha doğrusu ıslah ile davaya cevap verilmesi sonucunu doğuracaktır. Oysa ki kanun ile belirlenen süreler kesin olup, ıslah kaçırılmış olan süreleri geri getiren bir yol değildir. Hal böyle olunca, yasal süresi geçtikten sonra verilen ve davacı tarafın itirazı ile karşılaştığı için hiç verilmemiş sayılan cevap dilekçesinin ıslahı suretiyle zamanaşımı def'inin ileri sürülemeyeceği kurul çoğunluğunca kabul edilmiştir." Yargıtay HGK, 07.06.2017, E:2017/17-1093, K:2017/1090, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 22.04.2022.

[460] **Pekcanıtez**, **Özekes**, **Akkan** ve diğerleri (2017), s.1489.

[461] **Berkin**, **Necmeddin**(1969) Medenî Usul Hukuku Esasları, İstanbul, Hamle Matbaası, s.146.; **Ansay**(1960), s.191

[462] **Pekcanıtez**, **Özekes**, **Akkan** ve diğerleri(2017), s.1488.; Yargıtay HGK, 29.09.1999, E:1999/20-624, K:1999/749, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 22.04.2022.

[463] **Eroğlu**(2021), s.160.

edilmediğinden ıslaha başvurulmasına da gerek bulunmamaktadır. Talep sonucunun tümden değiştirilmesi hali tamamen ıslahı[464], talep sonucu değerin artırılması da kısmen ıslahı oluşturur[465]. Çünkü tamamen ıslahta yeni bir dava dilekçesi mahkemeye sunulmakta iken, kısmen ıslahta ıslah hakkının kullanıldığı hususunu içeren dilekçenin verilmesi ile veya duruşmada bunun tutanağa geçirilmesiyle ıslah işlemi tamamlanmaktadır[466].

Yeni bir talebin ıslah müessesi ile davaya eklenmesi hususunda ise bir belirlilik yoktur. Doktrinde çoğunluk görüş ıslah yoluyla yeni taleplerin eklenebileceği yönündedir[467]. Yargıtay'ın genel itibariyle[468] yeni bir talebin davaya konu edilemeyeceğine yönelik kararları[469] bulunmakla birlikte buna imkan tanıyan kararları da vardır[470]. Yeni taleplerin eklenmesinin mümkün görülmesi halinde bu ekleme kısmen ıslah yoluyla yapılabilir. Örnek olarak Yargıtay bir kararında, davacılar tarafından usulüne uygun olarak açılmış maddi tazminat istemli davada ıslah yolu ile manevi tazminat istemelerinde hukuken bir engel olmadığını, bu nedenle mahkemenin başlangıçta talep edilmeyen bir hakkın yargılama aşamasında ıslah ile talep edilemeyeceği değerlendirmesinin doğru olmadığı ifade edilmiştir[471].

Yeni taleplerin eklenemeyeceğine ilişkin bir örnek kararda ise Yargıtay, yürürlükten kaldırılan 1086 sayılı HUMK'un 87/son fıkrası hükmünün Anayasa Mahkemesi tarafından iptali kararı ile 01.10.2011 tarihinde yürürlüğe giren HMK'nın 179 maddesinin, her ne kadar müddeabihin artırılmasını olanaklı hale getirmesine karşın dava edilmeyen bir hususun ıslah yoluyla dava konusu haline getirilmesini mümkün kılmadığı ifade etmiştir[472]. Ayrıca bu kararda Hukuk Genel Kurulu'nun "*…ıslahla kastedilen dava konusu edilen hususların genişletilmesi veya değiştirilmesidir. Dava konusu edilmeyen bir şeyin ıslah yoluyla davaya ithaline ve dava konusu haline getirilmesine yasal açıdan olanak bulunmamaktadır."*

---

[464] **Postacıoğlu**, **İlhan**(1966) Medeni Usul Hukuku Dersleri, İstanbul, s.316-318.
[465] **Pekcanıtez**, **Hakan**(2016) Makaleler, C:2, İstanbul, On İki Levha, s.271.
[466] Yargıtay 14.Hukuk Dairesi, 10.11.2003, E:2003/7251, K:2003/7922, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 24.04.2022.
[467] **Tutumlu**(2022), s.282.; **Yılmaz**(2021), s. 296-297.; Aksi Yönde **Kuru**(2001), C:4, s.4027-4028.
[468] **Tutumlu**(2022), s.283.
[469] Yargıtay 21.Hukuk Dairesi, 26.02.2007, E:2006/13566, K:2007/2765; Yargıtay 21.Hukuk Dairesi, 01.06.2006, E:2006/2957, K:2006/5594, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 24.04.2022.
[470] Yargıtay 4. Hukuk Dairesi, 14.03.2013, E:2012/5120, K:2013/4672; Yargıtay 4.Hukuk Dairesi. 10.02.2015, E:2014/8719, K:2015/1386; Yargıtay 1.Hukuk Dairesi, 23.01.2013, E:2012/16875, K:2013/635, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 24.04.2022.
[471] Yargıtay 4.Hukuk Dairesi, 14.03.2013, E:2012/5120, K:2013/4672, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 24.04.2022.
[472] Yargıtay 1.Hukuk Dairesi, 27.02.2012, E:2011/13743, K:2012/1976, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 24.04.2022.

ifadelerine yer verdiği kararına da atıf yapılmıştır[473]. Yargıtay'ın bu yöndeki kararlarının gerekçesini ıslah yolu ile görülmekte olan dava içerisinde ikinci bir davanın açılamayacağı düşüncesi oluşturmaktadır[474].

Yargıtay'ın ıslah suretiyle davaya yeni bir talebin eklenmeyeceğine ilişkin görüşü yargılamanın adaletli karar verilmesi amacına aykırı olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir. Çünkü taraflar arasındaki uyuşmazlığı tam anlamıyla sona erdiren kararların maddi gerçekliği sağlamakla ilişkisinin kuvvetli olduğu ve böylece toplumsal barışın da sağlanılacağı belirtilmiştir. Bu görüşe göre, mahkemeler taraflar arasındaki uyuşmazlığı gidermeleri halinde yargılamanın amacına hizmet etmiş olurlar ve görevlerini yerine getirirler. Oysa ıslah ile yeni taleplerin kabul edilmemesi halinde tarafların ikinci dava açmaya zorlanacağı, bu durumun da usul ekonomisine aykırı olacağı ifade edilmiştir[475].

Yargıtay'ın yakın tarihli bir İBK kararında[476] yer alan "*davacının davasının temelini oluşturan maddi vakıaları ıslah yolu ile değiştirip genişletmesi, talep sonucunu rakam olarak arttırması, talep sonucunun yanına yeni kalemler ilave etmesi veya eskisinin yerine yeni bir talebi ikame etmesi; davalının ise cevap ve ikinci cevap dilekçesinde ileri sürülmemiş olan bir defiyi (örneğin zamanaşımı defi) yargılamaya dâhil etmesi, savunmasını değiştirip genişletmesi mümkündür*." ifadeleri ise yeni bir talebin davaya konu edilmesinin bundan sonra kabul edilebileceği düşüncesine neden olmuştur[477].

Davanın tamamen ıslah edilerek talep konusu yapılmak istenilen yeni dava konusunun, ilk istem ile bağlantısının bulunması gerektiği savunulmuştur[478]. Yargı kararlarında da ilk dava ile bağlantısı olmayan farklı bir konunun, ıslah ile yeni dava konusu yapılamayacağı ifade edilmiş ve genel itibariyle yeni dava konusu ile ilk dava konusunun vakıalar yönünden ortak olması halinde tamamen ıslah talebinin kabul edildiği görülmüştür[479]. Ancak doktrinde, Kanunda tamamen ıslahın yalnızca ilk dava ile bağlantılı davalarda yapılabileceğine ilişkin bir düzenleme olmadığından, ilk davadaki istemle arasında bağlantı

---

[473] Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, 29.06.2011, E:2011/1-364, K:2011/453, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 25.04.2022.
[474] Yargıtay 21.Hukuk Dairesi, 11.12.2018, E:2017/5190, K:2108/ 9164; Yargıtay 21. Hukuk Dairesi, 11.04.2019, E: 2018/3449, K: 2019/ 2821, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 24.04.2022.
[475] **Yılmaz** (2021), s.296-297.
[476] Yargıtay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulu, 24.05.2019, E:2017/8, K:2019/3, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 25.04.2022.
[477] **Yılmaz**(2021), s.297.
[478] **Eroğlu**(2021), s.169.
[479] Yargıtay 11.Hukuk Dairesi, 12.02.2009, E:2007/6994, K:2009/1608; Yargıtay 1.Hukuk Dairesi, 21.05.2012, E:2012/2740, K:2012/5912, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 25.04.2022.

aranılmayacağı da savunulmuştur[480]. Buna karşın, dava konusunun ıslah yoluyla değiştirilmesi halinde tarafın aynı kalması gerektiği yönünde bir ihtilaf bulunmamaktadır. Eğer dava konusunun değişikliği halinde dolaylı olarak taraf değişikliği söz konusu ise davanın reddi gerekir[481].

Islah kurumunda(HMK öncesi) dava konusu miktarın artırılabilmesi yolunu yasaklayan ve doktirinde de eleştiri konusu olan[482] HUMK'un 87. maddesinin son cümlesindeki *"Müddeabih ıslah yolu ile tezyid edilemez"* ifadesinin Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesiyle açılmıştır[483]. Söz konusu hüküm sebebiyle davacılar açmış oldukları davada miktar artırım imkanları bulunmadığından bakiye kısımlar için ek dava açmaları gerekirken, iptal kararından sonra ıslah yoluna başvurarak dava konusu miktarı artırabilmiştir. HMK'nın yürürlüğe girmesi sonrası ise bu hususta tereddüt kalmamış olup, dava konusu değer ıslah yolu ile arttırılabilmektedir.

Ancak her ne kadar miktarın artırılması ıslah yolu ile mümkün hale gelmişse de dava açılma tarihinden sonra ortaya çıkan haklardan kaynaklı alacakların davaya dahil edilmesi mümkün değildir[484]. Konuya ilişkin örnek bir uyuşmazlıkta davacı ödemek zorunda kaldığı 4.862,00 TL'nin davalıdan tahsili ve ilgili parselin tapu kaydının iptali ile adına tescili istemi ile dava açtıktan sonra ıslah dilekçesi ile dava açıldıktan sonra ödenen 2.426,00 TL'nin de tahsiline karar verilmesini istemişse de, dava tarihinden sonra doğacak alacakların ıslah

[480] **Postacıoğlu**(1966), s. 556-557.; **Kuru**(2016), s. 602-603.
[481] **Yılmaz**(2021), s.324.
[482] **Yılmaz**(2021), s.233.
[483] "*Dava açıldıktan sonra davacının müddeabihi "ıslah" yoluyla artırmasını önleyen itiraz konusu kural, bir hakkın elde edilmesini zorlaştırdığından, "hukuk devleti" ilkesine aykırıdır. Ayrıca, Anayasa'nın "hak arama hürriyeti" başlıklı 36. maddesinde, herkesin gerekli araç ve yollardan yararlanarak yargı organları önünde davacı ya da davalı olarak sav ve savunma hakkına sahip olduğu belirtilmektedir. Buna göre, hak arama özgürlüğünün en önemli iki ögesini oluşturan sav ve savunma haklarının kısıtlanması, bu hakların noksansız kullanımının ve âdil yargılanmanın engellenmesi Anayasa'nın 36. maddesine aykırılık oluşturur. İtiraz konusu kural, dâvâcıyı ikinci kez dava açmaya zorlaması nedeniyle hak arama özgürlüğünü sınırlamaktadır. Anayasa'nın 13. maddesinde, "Temel hak ve hürriyetler, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, millî egemenliğin, Cumhuriyet'in, millî güvenliğin, kamu düzeninin, genel asayişin, kamu yararının, genel ahlâkın ve genel sağlığın korunması amacı ile ve ayrıca Anayasa'nın ilgili maddelerinde öngörülen özel sebeplerle, Anayasa'nın sözüne ve ruhuna uygun olarak, kanunla sınırlanabilir" denilmekte, ancak bu sınırlamanın demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamayacağı gibi öngörüldükleri amaç dışında da kullanılamayacağı belirtilmektedir. Buna göre, bir sınırlamanın demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun olduğundan söz edilebilmesi için hakkın özüne dokunmaması, makûl ve kabul edilebilir ölçüyü aşmaması gerekir. Başka bir anlatımla, temel hak ve hürriyetler sınırlanırken sınırlama ile öngörülen amaç arasında makûl ve adaletli bir denge kurulmalıdır. İtiraz konusu kural, davacıların haklarını en kısa sürede ve en az giderle almalarını engelleyerek hak arama özgürlüğünü önemli ölçüde zorlaştırması nedeniyle demokratik toplum düzeninin gerekleriyle bağdaşmadığından Anayasa'nın 13. maddesine uygun bir sınırlama olarak kabul edilemez. Açıklanan nedenlerle kural Anayasa'nın 2., 13. ve 36. maddelerine aykırıdır. İptali gerekir.*" AYM, 20.07.1999, E:1999/1, K:1999/33, RG:04.11.2000, S:24220.
[484] **Yılmaz**(2021), s. 239.; **Tutumlu**(2022), s. 283.

yoluyla da olsa görülmekte olan dava içinde talep edilmesinin mümkün olmadığı belirtilmiştir[485].

Son olarak, HUMK zamanında dava dilekçesinde "fazlaya ilişkin haklarım saklıdır" şeklinde ifade yoksa, açık bir yasal düzenleme olmamasına rağmen, uygulamada davacı dava değerini artıramadığı gibi ilgili bakiye kısım için ek dava da açamıyordu[486]. Ancak HMK'da kısmi davayı düzenleyen 109. maddenin 3. fıkrasında yer alan "*Dava açılırken, talep konusunun kalan kısmından açıkça feragat edilmiş olması hali dışında, kısmi dava açılması, talep konusunun geri kalan kısmından feragat edildiği anlamına gelmez*." ifadesiyle artık davacı dilekçelerinde fazlaya ilişkin haklarını saklı tuttuğuna ilişkin bir açıklama yapmamış olsa da, açıkça bakiye kısımdan feragat ettiğini belirtmediği sürece, davacının dava konusu değeri ıslah yoluyla artırılabilmesine ve bakiye kısım için ek dava açılabilmesine imkan sağlanmıştır[487].

3.1.2. Davanın Sebebi

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi kısmında dava sebebi yönünden iki teori bulunduğunu, bunlardan ferdileştirme teorisine göre davada dayanılan hukuksal ilişkinin dava sebebi olduğunu, vakıalara dayandırma teorisine göre ise dava dilekçesinde belirtilen vakıaların dava sebebini oluşturduğunu, HMK'nın 25. 33.ve 119. maddeleri gereğince kanun koyucunun dava sebebi açısından vakıalara dayandırma teorisini kabul ettiğini, Türk hukukunu uygularken de tarafların ileri sürdüğü hukuki sebeplerle bağlı olmadığını belirtmiştik[488].

Kural olarak iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının başlangıcından sonra yeni bir vakıa ileri sürülmesi halinde, iddianın veya savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ile karşılaşılır. Ancak vakıa tabirini, dava konusu

---

485 Yargıtay 14. Hukuk Dairesi, 16.05.2011, E:2011/4939, K:2011/6377, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 25.04.2022.

486 **Çil**, **Şahin**(2012) 'Islah Yoluyla Dava Konusunun Arttırılması' AD, Y:93, S:10, s. 60.

487 **Umar**, **Bilge**(2014) Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, 2.Baskı, Ankara, Yetkin, s.512.; "*6100 sayılı HMK.nun geçici 1. maddesi nazara alınarak, karar tarihinde yürürlükte bulunan aynı Kanunun 109/3. maddesindeki "Dava açılırken talep konusunun kalan kısmından açıkça feragat edilmiş olması hali dışında kısmi dava açılması talep konusunun geri kalan kısmından feragat edildiği anlamına gelmez." hüküm uyarınca, ıslah dilekçesinde fazlaya dair hak saklı tutulmasa dahi, davacı ek davada talep ettiği miktar yönünden açıkça feragat etmediğinden, ek davada talep edilen miktarın da kabulüne karar verilmesi gerekirken…*" Yargıtay 5.Hukuk Dairesi, 18.04.2012, E:2012/2129, K:2012/8074, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 27.04.2022.

488 Örnek yargı kararı için bkz. Yargıtay 1.Hukuk Dairesi, 30.04.2007, E:2006/16588, K:2007/7268, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 23.04.2022.

olayda yer alan bütün vakıalar yerine, olayı genel hatları ile ortaya koyan vakıalar olarak algılamak gerekir. Davalı ve davacı dilekçelerine genel hatları ile vakıaları belirttikten sonra bunları açıklayıcı nitelikteki vakıaları dava aşamasında ileri sürebilecektir. Çünkü artık bu vakıalar davanın niteliğini değiştirecek veya genişletecek nitelikte olmazlar. Bunun haricinde davanın niteliğini değiştirecek veya genişletecek vakıalar ancak karşı tarafın muvafakati ya da ıslah yolu ile ileri sürülebilir.

Dava sebebinin değiştirilmesinin ise davanın niteliğini değiştirdiğinden bahisle ancak tamamen ıslah yolu ile mümkün olduğu ileri sürülmüştür[489]. Yargıtay da davacının tamamen ıslah yoluna başvurarak mahkemeye sunacağı yeni dava dilekçesi ile dava sebebini ve talep sonucunu tamamen değiştirip genişletebileceğini, davalının da tamamen ıslah sonrası savunmasını tamamen değiştirip genişletebileceğini ifade etmiştir[490].

3.1.3. Davanın Tarafları

Doktrindeki birçok görüşe göre, taraf değişikliği davanın değişmesi anlamına gelmektedir[491]. Bunun sebebi ise, davacı ile davalı arasındaki uyuşmazlığın çözümü amacıyla açılan bir davada taraflardan birinin değişimi ile esasen görülmekte olan davanın da değişecek olmasıdır. Bu görüşe göre taraf değişmesi, tabi olduğu yargılama usulündeki davanın değişmesi kurallarına tabi olmalıdır[492]. Ancak doktrinde taraf değişikliğinin davanın değişmesi kurallarına tabi olmaması gerektiği, bu nedenle de ıslahla taraf değişikliği yapılamayacağı; taraf değişikliğinin eski dava geri alınarak yeni dava açılması halinde mümkün olacağı ileri sürülmüştür[493].

Yukarıda da ifade edildiği üzere, tarafların iradi olarak(ıslah dahil) değiştirilebilmesine ilişkin bir düzenleme HUMK'ta yer almamıştır[494]. Bu durum uygulamada karşılaşılan bir takım sorunlar nedeniyle yasal düzenlemeyi ihtiyaç halinde getirmiştir. Çünkü her zaman davalı tarafın kim olduğunun tespiti kolay olmayacağı gibi, dava anında da tarafın uhdesinde ortaya çıkabilecek bazı durumlar usul ekonomisi ilkesi

[489] **Kuru** (2001), C:4, s.3992.; **Tutumlu**(2022) s.58.
[490] Yargıtay 3.Hukuk Dairesi, 15/06/2021, E:2021/1523, K:2021/6597, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 24.04.2022.
[491] **Berkin**, **Necmettin**(1981) Tatbikatçılara Medeni Usul Hukuku Rehberi, İstanbul, Filiz Kitabevi, s.182.; **Üstündağ** (1967), s.184.
[492] **Yılmaz**(2021), s.340.
[493] **Alangoya**, **Yavuz**(1969) 'Yargılama Sırasında Tarafta (Yanda) İradi Olarak Meydana Gelen Değişme Hakkında Düşünceler' İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırma Dergisi, C:3, S:5, s.167.
[494] **Kuru**(2016), s.606.

gereğince taraf değişikliğini zaruri hale getirmekte idi. Doktrinde de yanlış kişi adına açılan davalarda, doğru kişi adına tekrar dava açılması halinde yanlış açılan davadaki vakıalar aynen ileri sürülecek ise, usul ekonomisi ilkesi gereğince davacı tarafın dahi düzeltilmesine imkan tanınılması gerektiği dile getirilmiştir[495].

Tarafta iradi değişiklik konusu ilk kez HMK'nın 124. maddesinde ayrıca düzenlenmiştir[496]. Maddenin yer aldığı bölümden(ıslah bölümünde düzenlenmemesi) ve maddede taraf değişikliğinin "ancak" karşı tarafın açık rızasıyla yapılabilmesinin öngörülmesinden dolayı, taraf değişikliğinin yalnızca karşı tarafın rızası ile ya da maddenin devamı fıkraları kapsamında yapılabileceği, ıslah ile yapılamayacağı ileri sürülmüştür[497]. Yargıtay da, dava dilekçesinde davalı olarak gösterilmeyen kimsenin, dava açıldıktan sonra ek bir dilekçe ile davaya dahil edilemeyeceğine ve "mecburi dava arkadaşlığı" dışında ıslah yolu ile tarafın değiştirilemeyeceğine karar vermiştir[498].

Islahın, taraflar arasındaki usul işleminin düzeltilmesi niteliğinde olduğu ve taraf değişikliğinde de taraflar arasında bir usul işleminin düzeltilmediği gerekçesiyle ıslah yoluyla tarafta değişikliğin mümkün kabul edilmesinin HMK'nın 176. maddesinin 1. fıkrasındaki düzenlemeye uygun düşmediği ifade edilmiştir[499]. Ancak doktrinde 124. maddenin tarafta iradi değişikliği mümkün kılması açısından yerinde olduğu fakat ıslahla taraf değişikliğine olanak verilmemesinin yeni davalar açılmasına sebep olacağı, bunun da adil yargılanma ve usul ekonomisi ilkeleri ile çelişeceği ileri sürülmüştür[500].

Sonuç olarak, şuan ki hali ile ıslah müessesesinin tarafta değişiklik yapma imkanı vermediğini söylemek doğru olacaktır.

---

[495] **Yılmaz**(2021), s.344 vd.
[496] HMK md. 124: *"(1) Bir davada taraf değişikliği, ancak karşı tarafın açık rızası ile mümkündür. (2) Bu konuda kanunlarda yer alan özel hükümler saklıdır. (3) Ancak, maddi bir hatadan kaynaklanan veya dürüstlük kuralına aykırı olmayan taraf değişikliği talebi, karşı tarafın rızası aranmaksızın hâkim tarafından kabul edilir. (4) Dava dilekçesinde tarafın yanlış veya eksik gösterilmesi kabul edilebilir bir yanılgıya dayanıyorsa, hâkim karşı tarafın rızasını aramaksızın taraf değişikliği talebini kabul edebilir. Bu durumda hâkim, davanın tarafı olmaktan çıkarılan ve aleyhine dava açılmasına sebebiyet vermeyen kişi lehine yargılama giderlerine hükmeder."*
[497] **Yılmaz**(2021), s.396.
[498] Yargıtay 3.Hukuk Dairesi, 21.03.2022, E:2021/7306, K:2022/2501 (YBB)
[499] **Pekcanıtez**, **Atalay**, **Özekes**(2013), s.307.
[500] **Yılmaz**(2021), s.396.

3.2. Islaha Başvurulmasını Gerektirmeyen Haller

Hukuk yargılamasında bazı durumlar iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı kapsamında bulunmadığından, ıslah yoluna başvurulmasına da gerek yoktur[501]. Yargıtay da ıslahın, iddia ve savunmayı genişletme ve değiştirme yasağının istisnası olduğu, iddia ve savunmayı genişletme ve değiştirme sayılmayan hallerde yahut karşı tarafın buna rıza gösterdiği hallerde ıslaha başvurulmasına gerek olmadığı yönünde karar vermiştir[502]. Bu haller genel hatları ile şu şekilde sayılabilir:

- Davacının davasını açarken ileri sürdüğü talep sonucunu sonrasında daraltması halinde, yapılan daraltmanın kısmi feragat hükmünde olduğu, feragatin de usul hukukunda tek taraflı irade beyanı ile yapılacağı için, ıslah yoluna başvurulmasına gerek olmadığı belirtilmiştir[503]. Feragatin kabulü için mahkemenin veya karşı tarafın onayına da gerek yoktur. Feragat ile davacı talep sonucunun tamamından veya ilgili kısmından vazgeçmiş sayılır[504]. Yargıtay da davacının talep sonucunu azaltabilmesi için davalının muvafakatine ihtiyacı olmadığı gibi ıslah yoluna başvurmasına da gerek olmadığını, talebini kısmi feragat yolu ile daraltabileceğini, dava değerinin azaltılmasının, ıslah kavramı kapsamında değil feragat müessesesi içerisinde mütalaa edilmesi gerektiğini ifade etmiştir[505].

Daraltmanın kısmi feragat sayılabilmesi için talep sonucunun azaltılması ya da birden fazla talebin bir kısmından vazgeçilmesi olarak ortaya çıkması gerekir. Bu nedenle, davalının durumunu etkileyebilecek ve kısmi feragat hükmünde olmayan haller ancak ıslah ya da karşı tarafın muvafakati ile yapılabilmektedir[506]. Dava konusunun aynı çizgide azaltılmadığı ya da nitelik açısından talep konusunun daraltıldığı haller söz konusu ise bu durum, davalının davadaki tavrını etkileyebilmesine veya yeni bir savunma vermesine neden olabilecektir. Çünkü miktar azaltılmasında ya da taleplerin bir kısmına hükmedilmesinin istenilmesinde, davacının istemleri terki davalıyı etkilemez iken, nitelik açısından davanın daraltılması davalıyı etkileyebilecektir. Mirastan iade davasının tenkis davasına dönüştürülmesi bu duruma örnek verilebilir. Bu durumlarda dava konusunun değişmesi

---

[501] **Yenipınar Berberoğlu**, s.23.
[502] Yargıtay 1.Hukuk Dairesi, 09.07.2020, E:2020/1372, K:2020/3643, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 26.04.2022.
[503] **Eroğlu**(2021), s.183.
[504] **Önen**, **Ergun**(1976) 'Feragat ve Kabul Kesin Hüküm Teşkil Etmez' ABD, S:1, s.26-27.; **Muşul**, **Timuçin**(2012) Medeni Usul Hukuku, 3.Baskı, Ankara, Adalet, s.436–439.
[505] Yargıtay 13.Hukuk Dairesi, 26.03.2012, E:2012/6887, K:2012/8246, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 27.04.2022.
[506] **Yılmaz**(2021), s.319.

yasak kapsamında olduğundan, karşı tarafın muvafakati olmaması halinde ıslaha başvurma zorunluluğu bulunmaktadır[507].

Davanın geri alınması ile feragat müessesesi ise birbirine karıştırılmamalıdır. Davanın geri alınması halinde feragatten farklı olarak dava konusu haktan feragat edilmemiş olunduğu için, davacı aynı davayı sonradan açabilecektir[508]. Davacının talep sonucunu daraltması feragat değil de geri alma niteliğinde ise karşı tarafın rızasına tabidir ve davalının rızası yok ise ıslah yoluyla davanın geri alınması da mümkün değildir[509]. Çünkü HMK'nın 123. maddesinde davanın geri alınması yalnızca davalının açık rızası şartına bağlıdır.

- HMK'nın 145. maddesinde, iddianın veya savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı başladıktan sonra önceden var olan yeni bir delilin ıslaha başvurulmaksızın gösterilebilmesi hususu *"Taraflar, kanunda belirtilen süreden sonra delil gösteremezler. Ancak bir delilin sonradan ileri sürülmesi yargılamayı geciktirme amacı taşımıyorsa veya süresinde ileri sürülmemesi ilgili tarafın kusurundan kaynaklanmıyorsa, mahkeme o delilin sonradan gösterilmesine izin verebilir."* ifadeleriyle düzenlenmiştir;

Maddeye göre, bir delilin sonradan ileri sürülmesi yargılamayı geciktirme amacı taşımıyorsa veya süresinde ileri sürülmemesi ilgili tarafın kusurundan kaynaklanmıyorsa, mahkeme o delilin sonradan gösterilmesine izin verebilir. Sonradan delil gösterilmesine izin verilme halinin oluştuğu hallerde ıslaha başvurmaya da gerek yoktur.

- HMK'nın 183. maddesinde yer verilen "Maddi hataların düzeltilmesi" başlıklı müessese *"Tarafların veya mahkemenin dava dosyasında bulunan belgelerdeki açık yazı ve hesap hataları, karar verilinceye kadar düzeltilebilir. Taraflardan birinin yazı veya hesap hatasını düzeltmesi sonucu yargılama uzamışsa, yargılama giderlerinin belirlenmesinde bu durumda dikkate alınır."* şeklinde ifade edilmiştir.

Maddeye göre maddi hataların düzeltilmesi yoluyla yapılabilecek düzeltmelerde, dava dosyasında yer alan belgelerdeki açık yazı ve hesap hatalarında, ıslaha gerek yoktur[510].

---

[507] **Yılmaz**(2021), s.319.
[508] **Kuru**(2016), s.605.
[509] **Tutumlu**(2022), s.357.; **Bulut**, **Uğur**(2018) 'Islah Yoluyla Talep Sonucunun Daraltıl(ama)ması' İzmir Barosu Dergisi, C:83, S:2, s.30-36.
[510] *"... parsel sayısında yanılgı olduğu bunun maddi bir hata olabileceği ıslah hükümlerine başvurmaksızın dahi her zaman düzeltilmesinin olanaklı olduğu düşünülerek iddia ve savunma doğrultusunda taraflardan delilleri sorulup saptanmalı, göstereceği deliller toplanmalı, bundan sonra toplanan ve toplanacak tüm deliller*

• HMK'nın 33. maddesi[511] dikkate alındığında hukuki sebeplerin yargılama sürecinde değiştirilmesi, iddianın veya savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı kapsamında olmadığından ıslah yoluna başvurulmasına da gerek yoktur. Yargıtay da, hukuki sebeplerin, davacının netice-i talebini haklı göstermek için dava dilekçesinde bildirdiği olayların hukuki niteliği veya hukuki nitelendirmesi olduğunu, hukuki sebeplerin değiştirilmesinin veya genişletilmesinin davayı değiştirme veya genişletme niteliğinde olmadığını, davacının bildirmiş olduğu hukuki sebeplerin karşı tarafın muvafakati olmaksızın değiştirip, genişletebileceğini, bu hususta ıslah yoluna başvurulmasına gerek olmadığını ifade etmiştir[512].

• Re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda[513], iddianın veya savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının bulunmadığından bahsetmiştik. Bu davalarda maddi gerçeğe erişmek için o delil ya da vakıaya ihtiyaç varsa taraflar ve mahkeme yeni delil veya vakıayı davanın her aşamasında uyuşmazlığa konu edebilir ve buna diğer taraf ya da taraflar itiraz edemez[514]. Bu nedenle bu davalarda, ıslaha da gerek yoktur[515].

---

birlikte değerlendirilerek sonucuna göre bir hüküm kurulmalıdır." Yargıtay 7.Hukuk Dairesi, 08.05.2007, E:2007/1671, K:2007/1622, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 28.04.2022.

511 HMK md. 33: "*Hâkim, Türk hukukunu resen uygular.",* Gerekçesi: *"Maddedeki "Türk hukuku" terimi, kanunların yanı sıra mevzuat ile örf ve adet hukukunu ve Türkiye Cumhuriyeti Devletinin taraf olduğu uluslararası sözleşmeleri de kapsamaktadır. 1086 sayılı Kanunun 76 ncı maddesinin birinci cümlesi sadeleştirilerek alınmıştır.76 ncı maddenin ikinci ve üçüncü cümlelerinde, yabancı hukukun uygulanmasına ilişkin hükümler de bulunmaktaydı. Ancak, 2675 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanunda bu konu açıkça düzenlenmiş olduğundan, bu hususlara maddede yer verilmemiştir.Bu hüküm klasik bir ilkeyi ifade etmektedir. Hem usul hukuku, hem maddî hukuk aynı düzeyde madde kapsamı içerisindedir.",* < https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss393.pdf> , s.e.t. 03.03.2022.

512 Yargıtay 1.Hukuk Dairesi, 02/10/2018, E:2015/21610, K:2018/17109, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 28.04.2022.

513 Re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı çekişmesiz yargı işlerine; veraset ilamı, kıymetli evrakın iptali, iflasın ertelenmesi, nüfus kaydının iptali, velayetin kaldırılması, nüfus kayıtlarının düzeltilmesi, doğum tarihinin düzeltilmesi davaları örnek verilebilir.

514 **Yeşil**, **Sevgi Başak**(2005) 'Medeni Usul Hukukunda Islah, Hukuk Genel Kurulu Kararı İncelemesi' Manisa Barosu Dergisi, Y:24, S:93, s.129.; **Özmumcu**(2014), s.146.

515 **Eroğlu**(2021), s.197.; "*TMK'nun 335 ila 351. maddeleri arasında düzenlenen "velayet"e ilişkin hükümler kural olarak, kamu düzenine ilişkindir. Bu nedenle, velayete ilişkin davalarda re'sen (kendiliğinden) araştırma ilkesi uygulandığından, hakim, tarafların isteği ile bağlı değildir. Nitekim, Hukuk Genel Kurulu'nun 23.5.2001 gün ve E:2001/2-430, K:2001/432 sayılı kararında da velayetin düzenlenmesinin kamu düzenine ilişkin olduğu, usulü kazanılmış hak ilkesinin istisnasını oluşturduğu benimsenerek, aynı ilkeye vurgu yapılmıştır. Öğretide ise, kamu düzeni düşüncesiyle mahkemece kendiliğinden (re'sen) araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda, hakim belli vakıaları kendiliğinden araştırma yetkisine (ve yükümlülüğüne) sahip olduğu için, bu nitelikteki davalarda iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağına ilişkin ilkenin (6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.141) uygulanmayacağı açıklandıktan sonra, davanın açılmasından sonra doğan olayların, karşı tarafın izni veya ıslah yoluna başvurulmaksızın ileri sürülebileceği belirtilmektedir (Kuru, Baki/Arslan, Ramazan/Yılmaz, Ejder: Medeni Muhakeme Hukuku Ders Kitabı, 6100 sayılı HMK'ya Göre Yeniden Yazılmış 22.Baskı, Ankara 2011, Sahife:314, 315). ... Zira, yukarıda vurgulandığı üzere, velayetin düzenlenmesi kamu düzenine ilişkin olup, bu nitelikteki davalarda kendiliğinden araştırma ilkesi uygulandığından, davanın açılmasından ve hatta hükmün verilmesinden sonra doğan ve gelişen olayların ileri*

• Kanunda izin verilen taraf değişikliği hallerinde de ıslaha gerek yoktur. Bunlar Kanundan doğan durumlardır. Örneğin HMK'nın 125. maddesinde, davanın açılmasından sonra davalı tarafın dava konusunu üçüncü bir kişiye devretmesi halinde; davacının davayı, dava konusunu devreden davalıya karşı tazminat davasına dönüştürebileceği veya devredenle olan davasından vazgeçerek davaya, dava konusunu devralmış üçüncü kişiye karşı devam edebileceği kabul edilmiştir. Davacı bu madde ile isterse davasını, dava konusunu devralmış olan kişiye karşı yönlendirebilir. Bu halde dava konusu değil davanın tarafı değişmektedir. Ancak davacı davasını, dava konusunu devredene karşı tazminat davası şekline de dönüştürebilir. (HMK md.125/1-b) Bu durumda dava konusu alacak ya da mal davası tazminat davasına dönüşmüş olacaktır. Her iki halde de ıslaha başvurulmasına gerek bulunmamaktadır[516].

3.3. Islaha Başvurulamayacak Haller

Islah müessesi ile usul işlemleri düzeltilebilmekte ise de bazı usul işlemlerinin mevzuatta yer alan emredici hükümler nedeniyle belli sürelerin geçmesinden sonra ıslah yolu ile düzeltilmesi mümkün değildir. Bunlara şu hususlar örnek verilebilir;

• İlk husus, ilk itirazlardır. İlk itirazlar, davalı tarafından ileri sürülen HMK'nın 116. maddesinde tahdidi olarak sayılan, yetki(kesin yetki hariç) ve tahkim itirazından oluşan, davanın esasının görülmesini engelleyen durumlardır[517]. İlgili maddenin devamı olan "İleri sürülmesi ve incelenmesi" başlıklı 117. maddesi ise "*İlk itirazların hepsi cevap dilekçesinde ileri sürülmek zorundadır; aksi hâlde dinlenemez. İlk itirazlar, dava şartlarından sonra incelenir. İlk itirazlar, ön sorunlar gibi incelenir ve karara bağlanır."* şeklindedir.

Maddede belirtildiği üzere ilk itirazlar dava şartlarından farklı olarak, hakim tarafından kendiliğinden göz önüne alınamazlar, ancak davalı tarafından cevap dilekçesi ile birlikte ileri

sürülmesi usule aykırı değildir." Yargıtay HGK, 06.03.2013, E:2012/2-794, K:2013/310, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 28.04.2022.

516 "*Davalı (lehine tasarruf yapılan) üçüncü kişi, iptale tâbi tasarruf ile iktisap ettiği malı veya hakkı, iptal davası açıldıktan sonra başka bir (dördüncü) kişiye devreder (veya davadan önce devretmiş olduğu dava sırasında öğrenilir) ise, dördüncü kişinin kötü niyetli olduğu kanısında olan davacı, davayı ıslah etmesine (HMK m. 176 vd) gerek olmadan, iptal davasını, dördüncü kişiye teşmil edebilir (HMK m. 125/1-a) veya iptal davasına üçüncü kişiye karşı bedel (tazminat) davası (m. 283/2) olarak devam edilmesini isteyebilir (HMK m. l25/l-b) (Kuru, s. 1425). ... Tasarrufun iptali davası sırasında davanın tarafı olan üçüncü kişi dava konusu taşınmazı devreder ise iptal davası kendiliğinden bedele dönüşür, iptal davasının konusunu üçüncü kişinin elinden çıkardığı malın yerine geçen değer (bedel) oluşturur (İİK m. 283/2)*" Yargıtay HGK, 08.12.2020, E:2017/12-273, K: 2020/1009, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 28.04.2022.

517 Yargıtay 15.Hukuk Dairesi, 03.05.2017, E:2016/2297, K:2017/1891, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 28.04.2022.

sürülmelidir. Aksi halde karşı tarafın onayı ile de ileri sürülemezler[518]. HMK'nın 117. maddesi gereğince ilk itirazların cevap dilekçesi içerisinde ileri sürülmemesi durumunda dinlenilmeyeceği belirtildiğinden emredici nitelikte olan bu hüküm nedeniyle ilk itirazlar ıslaha konu edilemez[519].

- HMK'nın 240. maddesinin 2. fıkrasında, *"Tanık gösteren taraf, tanık dinletmek istediği vakıayı ve dinlenilmesi istenen tanıkların adı ve soyadı ile tebliğe elverişli adreslerini içeren listeyi mahkemeye sunar. Bu listede gösterilmemiş olan kimseler tanık olarak dinlenemez ve ikinci bir liste verilemez."* hükmüne yer verilmiştir[520]. Burada yer alan ikinci bir listenin verilemeyeceğine ilişkin hüküm, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalar hariç, emredici nitelikte olup hakim tarafından da re'sen gözetilmelidir. Her ne kadar ıslah yoluyla yeni deliller ileri sürülebileceği için sonradan tanık listesi sunulabileceği düşünülebilecek ise de HMK'nın 240. maddesinde yer alan emredici hüküm nedeniyle ikinci defa verilecek tanık delili açısından ıslah hükümlerinin uygulanması mümkün değildir. Yargıtay da bu görüştedir[521]. Ancak tarafların sunmadıkları deliller yönünden ıslah imkanı olduğundan, ikinci tanık listesinin de ıslah yoluyla sunulabilmesi gerektiğini ileri süren görüşler de bulunmaktadır[522].

---

[518] **İnal**, **Nihat**(2003) Açıklamalı Hukuk Yargılama Usulü Yasası, C:1, Ankara, Kartal, s.536.; **Gençcan**, **Ömer Uğur**(2013) 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Yorumu, Ankara, Yetkin, s.556.

[519] **Tutumlu**(2022), s.169.; "*6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununun 127'nci maddesinde, cevap dilekçesini verme süresinin, dava dilekçesinin davalıya tebliğinden itibaren iki hafta olduğu, 116/1-a maddesinde kesin yetki kuralının bulunmadığı hallerde yetki itirazının ilk itirazlar içinde sayıldığı ve 117/1'inci maddesinde de ilk itirazların hepsinin cevap dilekçesinde ileri sürülmek zorunda olduğu belirtilmiştir*." Yargıtay 10. Hukuk Dairesi, 04.04.2017, E:2015/23512, K:2017/2867, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 29.04.2022.

[520] HMK md. 240 gerekçesi: *"...Tanık deliline ancak davanın tarafları başvurabilecekleri için, davada tanık gösteren taraf, tanık dinletmek istediği vakıa ile dinlenilmesi istenen tanıkların ad ve soyadları ile tebliğe elverişli adreslerini bir liste hâlinde mahkemeye sunmak zorundadır. Buna tanık listesi denir. Listede gösterilmemiş olan kimseler tanık olarak dinlenemeyecekleri gibi, ikinci bir tanık listesi de verilemez. İkinci tanık listesinin verilemeyeceğine ilişkin bu kesin kural, kamu düzeninden olup, davanın hâkimi bunu kendiliğinden dikkate almak zorundadır. İkinci bir tanık listesinin verilemeyeceğine ilişkin kural, aynı zamanda davaların makul süre içinde bitirilmesi açısından usul ekonomisine hizmet eden bir kuraldır."* <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss393.pdf >, s.e.t. 27.02.2022.

[521] "*Bir olay hakkında tanık listesi verildikten sonra bu tanık listesinde gösterilmeyen kimseler açıklanan Yasa hükmüne göre tanık olarak dinlenemez ve ikinci bir tanık listesi de verilemez. İkinci tanık listesi verme yasağı kamu düzeni ile ilgilidir. Çünkü bu Yasa yargılamanın sürüncemede bırakılmasını önlemek ve mahkemelerin işini azaltmak için çıkarılmıştır. Bu nedenle karşı taraf ikinci bir tanık listesi verilmesine muvafakat etse dahi mahkeme ikinci tanık listesindeki tanıkları dinleyemez"* Yargıtay HGK, 15.5.1963 E:5/11–16, **Eroğlu**(2021), s.205.

[522] **Yıldırım**, **Kamil**(1990) Medeni Usul Hukukunda Delillerin Değerlendirilmesi, İstanbul, Kazancı Hukuk Yayınları, s. 181.; **Tutumlu**(2022), s.331.

• Türk Borçlar Kanununun 227–230. maddelerinde[523] ayıba karşı sorumluluk halinde, alıcı lehine doğan seçimlik haklar düzenlenmiştir. Bunlar bedelin indirilmesi, malın onarılmasını isteme, sözleşmeden dönme ve ayıpsız bir benzeri ile değiştirilmesini isteme haklarıdır. Tek taraflı irade beyanı ile kullanılan bu haklar yenilik doğurucu nitelikte olduğundan, haklardan birinin kullanılmasından sonra değiştirilemeyeceği ifade edilmiştir[524]. Örneğin, alıcı taraf bedel indirilmesini talep ederek dava açmış ise ıslah yoluyla malın ayıpsız bir benzeri ile değiştirilmesini isteyemez. Yargıtay da bu konuda seçimlik hakların kullanılmakla tükenen inşai haklardan olduğunu, kullanıldıktan sonra artık ıslah yolu dahil hiçbir şekilde değiştirilemeyeceğini belirtmiştir[525]. Ancak aksi yönde kararları da bulunmaktadır[526].

• Davalı tarafın, davacıya karşı bağımsız bir dava olarak da açabileceği davayı, ilk dava ile bir bağlantının bulunması ve aynı yargı kolu içerisinde olması koşuluyla cevap dilekçesi ile esasa cevaba cevap süresi içinde ayrı bir dilekçe ile açtığı davaya karşı dava denir[527]. Islah yolu ile karşı dava açılıp açılmayacağı tartışmalı olup HMK'nın 133. maddesinde yer alan "*Karşı dava, cevap dilekçesiyle veya esasa cevap süresi içinde ayrı bir dilekçe verilmek suretiyle açılır. Süresinden sonra karşı dava açılması halinde, mahkeme davaların ayrılmasına karar verir"* ifadesinde yer aldığı üzere karşı dava açılmak için tanınan sürenin hak düşürücü ve emredici nitelikteki olması sebebiyle ıslah yoluyla karşı dava açılamayacağı ileri sürülmüştür[528]. Ancak usul ekonomisi nedeniyle ıslah ile karşı dava açılabilmesi gerektiği de savunulmuştur[529].

---

[523] TBK md. 227: *"Satıcının satılanın ayıplarından sorumlu olduğu hâllerde alıcı, aşağıdaki seçimlik haklardan birini kullanabilir: 1. Satılanı geri vermeye hazır olduğunu bildirerek sözleşmeden dönme. 2. Satılanı alıkoyup ayıp oranında satış bedelinde indirim isteme. 3. Aşırı bir masrafı gerektirmediği takdirde, bütün masrafları satıcıya ait olmak üzere satılanın ücretsiz onarılmasını isteme. 4. İmkân varsa, satılanın ayıpsız bir benzeri ile değiştirilmesini isteme…"*

[524] **Yavuz**, **Cevdet**/**Acar**, **Faruk**/**Özen**, Burak(2014)Borçlar Hukuku Dersleri Özel Hükümler, İstanbul, Beta, s.84.; **Aslan**, **Yılmaz**(2014) Tüketici Hukuku, 5.Baskı, Bursa, Ekin, s.166.

[525] **Tutumlu**(2022), s.332.; Yargıtay 13.Hukuk Dairesi, 05.06.2008, E:2008/1735, K:2008/7867, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 29.04.2022.

[526] "*Davacı dava dilekçesi ile talebini dava konusu otomobilin ayıpsız misli ile değişimi olarak göstermiş olup daha sonra verdiği ıslah dilekçesi ile talebini bedel indirimi yönünde açıklamış ve değiştirmiştir. 4077 Sayılı yasanın 4. maddesinde, malın ayıplı olması durumda tüketicinin seçimlik hakları düzenlenmiştir. Bu seçimlik haklarda tüketici; bedel iadesini de içeren sözleşmeden dönme, malın ayıpsız misliyle değiştirilmesi veya ayıp oranında bedel indirimi ya da ücretsiz onarım isteme haklarına sahiptir. Satıcı, tüketicinin tercih ettiği bu talebi yerine getirmekle yükümlüdür. Açıklandığı şekilde tüketici seçimlik haklarından herhangi birisini kullanabilecektir."* Yargıtay 13.Hukuk Dairesi, 29.0.2019, E:2016/15694 K:2019/763, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 29.04.2022.

[527] **Sungurtekin Özkan**, s.228.

[528] **Tutumlu**(2022), s.170.; **Üstündağ** (1967), s. 97.

[529] **Yılmaz**(2021), s.434-435.

• Dava şartlarının yoksunluğu da ıslah yoluyla giderilemez. Çünkü bir davada ıslah hakkının kullanılabilmesi için usulüne uygun açılmış bir dava olması gerekir. HMK'nın 114.maddesinde ise her davada bulunması gereken dava şartlarına yer verilmiştir. Usulüne uygun bir davanın açıldığının söylenebilmesi için bu şartların mevcut olması gerekir[530]. Aksi halde mahkemece şartların eksikliği re'sen tespit edilir ve dava usulden reddedilir.(HMK md. 115/2).

3.4. Islaha Başvurulabilme Şartları

HMK'nın ıslahı düzenleyen 177. maddesinden yola çıkıldığında ıslaha başvurulabilme şartlarını kısaca, taraf usul işleminin bulunması, taraflarca istenilmesi, bir defaya mahsus talep edilmesi ve gerekli giderin yatırılması olarak tespit ettikten sonra bu hususları iki başlık altında ele almak yeterli olacaktır. Ayrıca ıslahın tahkikat aşamasının sonuna kadar yapılması hususunun da ayrı bir şart olarak kabulünde tereddüt bulunmamakta ise de bu husus ıslahın zamanı başlığı altında ayrıca inceleneceğinden bu başlık altında yer verilmemiştir.

3.4.1. Taraf Usul İşleminin Bulunması ve Taraflarca İstenmesi

HMK'nın 176. maddesine göre ancak taraf usul işlemleri ıslaha konu olabilir. Taraf usul işlemleri ise davanın açılmasından mahkemenin hüküm kurmasına kadar, tarafların davanın ilerlemesini sağlayacak ve mahkemenin vereceği kararına tesir edecek beyanlardır[531]. Taraf usul işlemleri dışındaki işlemleri ise mahkeme usul işlemleri oluşturur, ancak bu işlemler iddianın veya savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı kapsamında olmadığından ıslaha konu olmazlar. Genellikle tek taraflı olan taraf usul işlemleri, istisnaen iki taraflı olmaları halinde de(yetki sözleşmesi gibi) ıslaha konu olamazlar, çünkü bunların ortadan kaldırılmaları yalnızca iki tarafın anlaşması ile olur.

HMK'nın 177. maddesinin 3. fıkrasında yer alan, "ıslah, sözlü veya yazılı olarak yapılabilir" düzenlemesi uyarınca ıslah yoluna başvuran taraf açık iradesini içeren

---

[530] **Tutumlu**(2022), s.361.; "*Dava koşulu bulunmayan bir davanın usulden reddi gerekir. Öte yandan dava şartı mevcut olmayan bir davada ıslah da söz konusu olamaz. Başka bir anlatımla ıslah yoluyla dava şartı yokluğu giderilemez. O halde mahkemece asıl davadaki ıslah talebinin reddi ve davanın da dava koşulu yokluğu nedeni ile reddi gerekirken yazılı şekilde hüküm kurulması usul ve yasaya aykırıdır.*" Yargıtay 19.Hukuk Dairesi, 24.10.2013, E:2013/8200, K:2013/16549, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 29.04.2022.
[531] **Yeşil**, s.127.

dilekçesini mahkemeye sunar ya da duruşma anında talepte bulunursa beyanı tutanağa geçirilir. Islah dilekçe ile talep edilmiş ise karşı tarafa tebliğ edilir[532]. Duruşma esnasında yapılmış ise ve karşı taraf duruşmada hazır ise ıslah hakkında beyanda bulunmak için kendisine süre verilir veya karşı taraf arzu ederse duruşmada da beyanda bulunabilir[533].

HMK'nın 177. maddesinin 3. fıkrasında karşı taraf duruşmada hazır değilse veya ıslah talebi duruşma dışında yapılıyorsa, bu yazılı talep veya tutanak örneğinin, haber vermek amacıyla karşı tarafa bildirileceği hükmüne yer verilmiştir. Ancak bildirim karşı tarafın kabulü veya onayı için değil, maddede belirtildiği üzere haber vermek amaçlıdır[534]. Bir Yargıtay kararında da, ıslah dilekçesi davalı tarafa tebliğ edilmediğinden ve davalı taraf duruşmada hazır bulunmadığından davalının savunma hakkı kısıtlanarak hüküm kurulması doğru görülmemiştir[535].

Vekil marifetiyle görülen davalarda ise vekil, asıl adına ıslah talebinde bulunabilir. Tamamen ıslah yönünden HUMK zamanında açık bir düzenleme bulunmamakta iken HMK'nın 74. maddesine göre vekilin özel yetkisinin bulunması gerekmektedir[536]. Kısmen ıslah açısından ise vekilin özel yetkisinin olmasına ihtiyaç yoktur[537].

Islah, tarafın tek taraflı irade beyanı ile kullanılabildiğinden mahkemenin onayına veya karşı tarafın iznine ihtiyaç duyulmamaktadır. Islahın geçerli olabilmesi için aranan şart, usulüne uygun olarak kullanılmış olmasıdır. Bir diğer ifadeyle ıslahın şartlarını taşıyor olması yeterlidir[538]. Bu nedenledir ki mahkemenin ıslahın kabulü ya da reddi yönünde bir

---

[532] **Tutumlu**(2022), s.406.
[533] **Deynekli**, s.20.
[534] **Tutumlu**(2022), s.406-407.
[535] "*... davacı, mülkiyet hakkına dayanarak el atmanın önlenmesi, kal ve ecrimisil talep etmiş, 08.10.2011 günlü dilekçesi ile davasını ıslah ederek bedel davasına dönüştürmüşse de ıslah dilekçesi davalı tarafa tebliğ edilmediğinden ve davalı taraf duruşmada hazır bulunmadığından davalının savunma hakkı kısıtlanarak usulüne uygun ıslah bulunmadığı gözetilmeksizin yazılı şekilde hüküm kurulması doğru görülmemiş, kararın bu nedenle bozulması gerekmiştir"* Yargıtay 14.Hukuk Dairesi, 19.09.2012, E:2012/9097, K:2012/10557, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 30.04.2022.
[536] **Tutumlu**(2022), s.398.; "*...davacı vekilinin tamamen ıslah yapmaya ilişkin vekaletnamesinde yetkilendirilmemiş olduğu, davacı vekiline özel yetki içeren vekaletname sunulması için süre verildiği, davacı tarafça süresi içersinde yetki kaydını içeren vekaletnemenin ibraz edildiği, böylece usulü eksikliğin tamamlanmış olduğu...*" Ankara Bölge Adliye Mahkemesi 20.Hukuk Dairesi, 16/05/2018, E:2017/1390, K:2018/539, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 30.04.2022.
[537] **Pekcanıtez**/ **Atalay**/ **Özekes**(2013), s.322-323.
[538] "*Yargılama sürecinde; dava, davacı vekili tarafından harcı yatırılmak suretiyle 26.11.2009 tarihinde ıslah edilmiş ve mahkemece 05.03.2009 tarihli duruşmada verilen ara kararı ile "Islah talebinin esas hükümle birlikte karar verilmek üzere zamanaşımına uğradığına karar verildi. Duruşmaya devam olundu," şeklinde karar verilmiş ise de; esas hüküm verilirken kısa karar ve gerekçeli kararda ıslaha ilişkin olumlu ya da olumsuz herhangi bir karar verilmemiştir. Hüküm verilirken taleplerin her biri hakkında açıkça karar oluşturulması yasal zorunluluk olduğundan ıslah konusunda esas hükümle birlikte bir karar verilmemiş olması*

ara kararı vermesi de gerekmez[539]. Her ne kadar ıslahın koşulları açısından geçerlilik şartlarını taşıyıp taşımadığına mahkeme karar verecek ise de bu husus ıslahın şartlarında mahkemenin onayının olmadığı sonucunu değiştirmemektedir[540].

"…ıslah, iddia ve savunmanın değiştirilmesi yasağı başladıktan sonra tarafların kendi usul işlemlerini kısmen ya da tamamen değiştirmelerine imkân tanımak suretiyle, Medeni Usul Hukukunun şekilciliğini yumuşatan ve adaletli bir yargılamanın tesis edilmesini sağlayan bir kurum olarak Hukukumuzda ön plana çıkmaktadır. Kanundaki koşullara riayet edilmesi durumunda ıslahın sonuç doğurması için tek taraflı irade beyanı yeterli olacak, mahkemenin veya karşı tarafın rızası aranmayacaktır."[541]

Belirtilen kararda da Kanundaki koşullara riayet edildiği takdirde ıslahın sonuç doğurması için tek taraflı irade beyanının yeterli olacağı, başkaca bir şartın aranılmayacağı ifade edilmiştir.

3.4.2. Bir Defaya Mahsus Başvurulabilmesi ve Gerekli Giderin Yatırılması

Görülmekte olan bir davada birden fazla kez ıslah yoluna başvuru hakkının taraflara tanınmış olması halinde bu durum yargılamanın gereksiz yere uzamasına neden olur. Taraflar, böyle bir sınır getirilmemesi halinde, birden fazla ıslah imkanına sahip olduğu için ıslah başvurusu yaparken daha dikkatli ve düşünceli olmazlar. Bu durum da birtakım kötü niyetli uygulamalara sebep olabilir. Davasını kaybedeceğini düşünen taraf devamlı ıslah talebinde bulunursa yargılamanın da amacından uzaklaşmasına neden olur[542]. Genel olarak ıslah hakkının kullanımına bir sınır getirilmesinin sebebi, yargılamanın temel ilkelerinden olan usul ekonomisidir.

HUMK'un 83. maddesinde yer alan*"... Aynı dâvada her taraf ancak bir kere ıslah hakkını kullanabilir."* düzenlemesinde olduğu gibi HMK'nın 176. maddesinin *"... (2) Aynı davada, taraflar ancak bir kez ıslah yoluna başvurabilir*." ifadesinde de ıslaha yalnızca bir kez başvurulabileceği hüküm altına alınmıştır. Hüküm emredici niteliği haiz olduğundan

usul ve yasaya aykırı olmuştur." Yargıtay 15.Hukuk Dairesi, 05.05.2014, E:2014/1834, K:2014/3099, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 20.04.2022.

[539] **Tutumlu**(2022), s.418.

[540] **Eroğlu**(2021), s.36.

[541] Yargıtay 17.Hukuk Dairesi, 26.11.2020, E:2019/2315, K:2020/7693 (YBB); Aynı Yönde Yargıtay HGK, 29.06.2011, E:2011/1-364, K:2011/43, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 20.04.2022.

[542] **Tuna**, **Yalçın**(1955) 'Islah' ABD, S:1, s.598.

mahkemenin, ikinci kez ıslah yoluna başvurma halinde, re'sen gözeterek reddetmesi ya da dikkate almaması gerekir[543]. Doktrinde de ıslahın kullanılmakla tükenen bir hak olduğu ifade edilmiştir[544].

Ancak doktrinde, örneğin bozma kararı üzerine yeniden bilirkişi raporunun alındığı durumlarda olduğu gibi, ıslah talebinde düzeltme ihtiyacı olabilecek ise tarafa yeniden ıslah hakkı tanınması ve yalnızca bir defa ıslah yoluna başvurulacağını düzenleyen normun katı bir şekilde yorumlanmaması gerektiği ileri sürülmüştür[545].

Islah hakkını kullanan taraf, bunu dilekçeyle bildirdiğinde ya da duruşmada ıslah beyanında bulunduğunda bu hakkını kullanmış kabul edileceği için eğer ıslah hakkını kullandıktan sonra, bu talebinden vazgeçtiğini ileri sürer ise talebi kabul edilmemelidir[546]. Artık ıslah hakkı kullanılmış sayılır ve ıslahtan dönme ikinci ıslah niteliğindedir[547]. Yargıtay da, evlilik birliğinin temelinden sarsılması sebebine dayanarak açılan bir boşanma davasında, dava sebebi ıslah edilerek, Türk Medeni Kanununun (TMK) 165. maddesi uyarınca akıl hastalığı sebebiyle boşanmaya karar verilmesinin istenilmesi sonrasında, davacının ıslahtan vazgeçtiğini bildirip, ilk dava sebebine göre boşanmaya karar verilmesini istemesini ikinci ıslah niteliğinde olması sebebiyle kabul etmemiş; bir davada, taraflardan birinin birden fazla ıslah talebinin geçerli olmayacağına karar vermiştir[548].

Konuyu ihtiyari ve mecburi dava arkadaşlığı yönünden de değerlendirirsek; ihtiyari dava arkadaşlığında aynı tarafta yer alan davacılar ya da davalılar diğerlerinden bağımsız olup her dava arkadaşı açısından ayrı ayrı hüküm kurulacağından tarafların ayrı ayrı ıslah imkanları vardır[549]. Mecburi dava arkadaşlığında ise HMK'nın 60. maddesine göre kişiler ancak birlikte dava açabildiğinden veya kişilerin aleyhlerine de birlikte dava

---

[543] **Kılıçoğlu, Mustafa**(2012) 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu El Şerhi, İstanbul, Legal, s.759.; *"…ıslah işlemi Kanun gereği ikinci kez yapılamayacağından, Kanun'un getirdiği sınırlamaya aykırı şekilde yapılan 13/09/2021 tarihli ıslah işleminin yok hükmünde sayılması gerekmektedir. Yok sayılan işlem hüküm ve sonuç doğurmadığından bu işleme dayalı olarak karar verilmesi imkanı da bulunmamaktadır*." Yargıtay 3.Hukuk Dairesi, 03/03/2022, E:2021/9269, K:2022/1830, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 30.11.2022.

[544] **Yılmaz**(2021), s.52.

[545] **Gündüz**, **Okan**(2017) 'Islahla Dava Değerinin Artırılması Sonucunda Ortaya Çıkan Bazı Hukuki Meseleler' YBHD, S:1, s.207-211.

[546] **Deynekli**, s.23.

[547] **Tutumlu**(2022), s.198.

[548] Yargıtay 2.Hukuk Dairesi, 14.02.2012 E:2011/5455, K:2012/2631, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 30.04.2022.

[549] **Yılmaz**(2021), s.472.

açılabildiğinden, mecburi dava arkadaşları birlikte hareket etmek zorunda olup ıslah hakları da yalnızca tamamı açısından bir tanedir[550].

Islah başvurusunun sayı sınırlaması açısından değerlendirilmesi gereken birkaç husus üzerinde durulabilir. Bunlardan birisi HMK'nın 110. maddesinde düzenlenen davacının, aynı davalıya karşı olan birbirinden bağımsız birden fazla asli talebini, aynı dava dilekçesinde ileri sürmesi hali olan davaların yığılması halidir. Davaların yığılmasında birden fazla bağımsız ve ayrı davaya konu olabilecek hususlar aynı davaya konu yapıldığından bahisle her bir bağımsız talep için ayrı ayrı ıslah talebinde bulunulabileceği ifade edilmiştir[551].

Bir diğer husus karşı davadır. Bu durumda açılmış bir davaya karşı, davalı tarafından, ilk davanın davacısına karşı dava açılmış ise tek bir esas numarası altında iki ayrı dava bulunmaktadır. Bu halde iki ayrı dava bulunduğundan her davanın davalısı ve davacısının diğer davadan ayrı olarak ıslah imkanı bulunmaktadır[552].

Bir başka husus ise HMK'nın 166. maddesinde düzenlenen ve davaların aynı veya birbirine benzer sebeplerden doğması ya da biri hakkında verilecek hükmün diğerini etkileyecek nitelikte bulunması halinde gerçekleşen davaların birleştirilmesidir. Davalar ilk açılan davanın esası altında birleşmesine rağmen karar verilirken, her dosya için kendi esasları altında ayrı karar oluşturulur. Bir diğer ifadeyle her dosya için ayrı ayrı karar verilmektedir. Bu nedenle birleştirilen her bir dava için ayrı ayrı ıslah imkanı vardır[553].

Sırf ıslah işlemi yapıldığı için harç alınmasını gerektirir bir yasal mevzuat hükmü ise bulunmamaktadır. Bir diğer ifadeyle ıslah harcı denilen bir harç çeşidi söz konusu değildir[554]. Ancak ıslah ile dava konusu talep edilen miktar artırılmışsa[555] ve artan miktar

---

[550] **Kuru**, **Baki**(2016) Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı, İstanbul, Yetkin, s.368.; **Eroğlu**(2021), s.118.

[551] **Tutumlu**(2022), s.201.; *"...dava iki talepli olarak açıldığından bir talep için ıslah talebinde bulunulduktan sonra diğer talep için ıslah talebinde bulunulursa bu ikinci kez ıslah talebi niteliğinde değildir. Diğer bir değişle ayrı ayrı dava mevzuu olabilecek talepler tek davada ileri sürüldüğünde her bir talep için tarafların bir kere ıslah hakkı vardır*" Yargıtay 5.Hukuk Dairesi, 25.01.2012, E:2011/14182, K:2012/923, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 01.05.2022.; Aksi Yönde **Eroğlu**(2021), s.114.

[552] **Yılmaz**(2021), s.472.

[553] **Eroğlu**(2021), s.115.

[554] **Tutumlu**(2022), s.422.

[555] "*Kısmen ıslahta ise, önceden yapılan usuli bir işlemin düzeltilmesi, örneğin talep sonucunun arttırılması söz konusu olur. Bu halde, davacının talep sonucunu artırdığı miktar üzerinden ¼ nispi harç yatırması gerekir (Kuru, Baki, Medeni Usul Hukuku, Yetkin Yayıncılık, 2020, s. 1204 – 1206). Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, ıslahın harca tabi olması nedeniyle değil, istem sonucunu arttırmanın harca tabi olması nedeniyle harç yatırma zorunluluğunun bulunmasıdır. Bu itibarla, yapılan ıslaha rağmen, dava konusunun miktarı artmamışsa, harç yatırılması gerekmemektedir"* Yargıtay 3.Hukuk Dairesi, 03/03/2022, E:2021/9269, K:2022/1830, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 30.11.2022.

için harç ödenmesi de gerekiyorsa[556] ıslah, 492 sayılı Kanunun 2. maddesine göre yargı işlemi olarak kabul edildiğinden[557] gerekli harcın da yatırılması gerekir. 492 sayılı Harçlar Kanununun 30. maddesi gereğince[558] ilgilisine bu yönde süre verilir[559]. Eğer harç yatırılmamışsa bu durum ıslah yoluna başvurulduğu anlamına gelmez. Islah dilekçesiyle artırılan miktar üzerinden gerekli harç alınmaksızın yargılamaya devam olunamaz ve artırılan kısım yönünden de karar verilemez[560]. Ayrıca bu husus Harçlar Kanununun düzenlediği bir konu olduğundan ve ıslaha ilişkin HMK'nın maddelerinde geçerlilik şartı yönünden harçtan söz edilmediğinden harç ikmali yapılmasa dahi ıslah hakkının kullanılmış sayılacağı ve bir kez daha ıslah başvurusunda bulunamayacağı da ileri sürülmüştür[561].

Doktrinde bir başka görüş ise harcın yatırılmaması halinde ıslah hakkının kullanılmış sayılmaması gerektiğini ileri sürmüştür. Bu görüşe göre, kısmen ıslahı düzenleyen HMK'nın 181. maddesinde harcın yatırılmaması halinde ıslah hakkının kullanılmış sayılacağına dair bir ibarenin yer almadığı ve yalnızca ıslah harcının yatırılmamış olması halinde tekrar ıslaha başvurulamayacağı kabulünün orantısız bir yaptırım olacağı belirtilmiştir[562]. Konu ile ilgili Yargıtay ise kararlarında, harcın yatırılmamış veya eksik yatırılmış olması halinde ıslahın yapılmamış sayılacağına karar vermiştir[563].

---

[556] *"…ıslah sonucunda, dava/talep konusunun miktar veya değeri artarsa ve artan miktar veya değer için harç ödenmesi gerekiyorsa, ancak o zaman harç ödenmesi/tamamlanması gerekir"* Yargıtay 2.Hukuk Dairesi, 19.03.2018, E:2016/14035, K:2018/3501, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 01.05.2022.

[557] **Tutumlu**(2022), s.422.

[558] Harçlar Kanunu md. 30: *"Muhakeme sırasında tesbit olunan değerin, dava dilekçesinde bildirilen değerden fazla olduğu anlaşılırsa, yalnız o celse için muhakemeye devam olunur, takip eden celseye kadar noksan değer üzerinden peşin karar ve ilam harcı tamamlanmadıkça davaya devam olunmaz. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 409 uncu maddesinde gösterilen süre içinde dosyanın muameleye konulması, noksan olan harcın ödenmesine bağlıdır."*

[559] "*Davacının yargı harçlarını ödeme yükümü altında olduğu anlaşıldığına göre, ıslah edilen dava değeri üzerinden nisbi tarifeye göre ıslah harcı ödenmedikçe eldeki davaya devam etme olanağı bulunmamaktadır. Davalı taraf harçtan muaf olsa dahi ıslah harcının alınması gerekir. Islah edilen miktar yönünden bakiye nispi karar ve ilâm harcı ödenmeksizin sonraki işlemlerin yapılmasına olanak bulunmamaktadır. … Bu durumda mahkemece; yürürlükteki Harçlar Tarifesi uyarınca ıslah edilen dava değeri üzerinden ıslah harcını ödemesi konusunda davacıya usulünce süre verilip harç tamamlanırsa ıslah edilen miktar üzerinden aksi halde dava dilekçesinde gösterilen miktar üzerinden hüküm kurulması gerekirken, harcı yatırılmayan ıslah dilekçesine değer verilerek yazılı şekilde karar verilmesi doğru değildir.*" Yargıtay 20.Hukuk Dairesi, 01.12.2016, E:2015/16815, K:2016/11576, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 02.05.2022.

[560] Yargıtay 5.Hukuk Dairesi, 26/01/2022, E:2020/8746, K:2022/954, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 30.11.2022.

[561] **Eroğlu**(2021), s.112.

[562] **Gündüz**(2017), s.204.; **Yenipınar Berberoğlu**, s.25.

[563] "*Mahkemece 492 sayılı Harçlar Kanununun 30. maddesi gereğince işlem yapılması, davacıya ıslah ile taleplerin artırılan kısımlarının harcını yatırması için yöntemince kesin süre verilmesi, verilen kesin süre içerisinde yatırılmaması halinde anılan Kanun'un 181. maddesi gereğince ıslah hiç yapılmamış kabul edilerek yargılamaya devam edilmesi gerekirken…*" Yargıtay 9.Hukuk Dairesi, 21.01.2021, E:2020/3809, K:2021/1779; "*Dosya içeriğine göre davacı, kısmî dava dilekçesinde belirlediği alacak talebini ıslah ile arttırmış ise de ıslah harcının yatırılmadığı anlaşılmaktadır. Mahkemece, tamamlama harcı yatırılmayan ve*

HMK'nın 178. maddesinde[564] yer alan düzenleme gereğince ıslah eden taraf, ıslah sebebiyle geçersiz hale gelen işlemler için yapılan yargılama giderleri ile karşı tarafın uğradığı ve uğrayabileceği zararları karşılamak üzere hakimin takdir edeceği teminatı bir hafta içinde mahkeme veznesine yatırmak zorundadır[565]. Aksi halde, ıslah yapılmamış sayılır. Buradan çıkarılacak sonuç ise teminatı yatırmayan tarafın tekrardan ıslaha başvurma imkanının olabileceğidir.

3.5. Islaha Başvurulabilme Zamanı

Islaha, iddianın veya savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının başlangıcından HMK'nın 177. maddenin 1. fıkrası uyarınca tahkikatın sona ermesine kadar başvurulabilir[566]. İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının başlangıcının basit yargılama usulünde, davacı için dava dilekçesinin, davalı için ise cevap dilekçesinin mahkemeye verilmesiyle başlayacağını (HMK md.319); yazılı yargılama usulünde ise, davacı açısından cevaba cevap dilekçesinin; davalı açısından ise ikinci cevap dilekçesinin mahkemeye (ilgili defterlere kaydı) verilmesiyle başlayacağını, ayrıca yasak başlangıcı öncesi iddia ve savunmalarını serbestçe genişletip değiştirebileceklerini belirtmiştik (HMK md.141).

Tahkikat ise tarafların ileri sürdükleri çekişmeli vakıaların saptandığı ve bunların çözümlendiği yargılama sürecini ifade eden yargılama aşamasıdır[567]. HMK'nın 184. maddesinde hakimin tarafların iddia ve savunmalarıyla toplanan delilleri inceledikten sonra, duruşmada hazır bulunan taraflara tahkikatın tümü hakkında açıklama yapabilmeleri için söz vereceği ve tarafların tahkikatın tümü hakkındaki açıklamalarından sonra, tahkikatı gerektiren bir hususun kalmadığının görülmesi halinde tahkikatın bittiğini taraflara tefhim

---

dolayısıyla yapılmamış sayılan ıslah beyanına değer verilerek yazılı şekilde hüküm kurulması hatalı olup bozma nedenidir. Yapılacak iş, harcı yatırılmayan ıslah işlemi yapılmamış sayılarak karar vermekten ibarettir." Yargıtay 9.Hukuk Dairesi, 18.01.2016, E:2014/28898, K:2016/877*;"Mahkemece, tamamlama harcı yatırılmayan ve dolayısıyla yok hükmünde olan ıslah beyanına değer verilmesi bozma nedenidir*" Yargıtay 9.Hukuk Dairesi, 21.01.2014, E:2013/16507, K:2014/940, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 05.06.2022.

[564] HMK md. 178: *"(1)Islah eden taraf, ıslah sebebiyle geçersiz hâle gelen işlemler için yapılan yargılama giderleri ile karşı tarafın uğradığı ve uğrayabileceği zararları karşılamak üzere hâkimin takdir edeceği teminatı, bir hafta içinde, mahkeme veznesine yatırmak zorundadır. Aksi hâlde, ıslah yapılmamış sayılır. (2) Karşı tarafın zararının kesin olarak tespit edilmesinden sonra, mahkeme veznesine yatırılan miktar eksikse tamamlattırılır, fazla ise iade edilir.*"

[565] **Tutumlu**(2022), s.445-446.

[566] **Tutumlu**(2022), s.458-459.

[567] **Tutumlu**(2022), s.459.

edeceği belirtilmiştir[568]. Bir nevi yargılamada uyuşmazlığın sonuçlandırılarak hüküm kurulacak aşamaya gelinmesi ile tahkikat evresi ona erer. Tahkikat evresinden sonraki evre olan sözlü yargılama evresinde ıslah talebinde bulunulamayacağı açıktır[569]. Ayrıca, davalının kabulü veya davacının feragati ile ya da tarafların sulh olması gibi davaya son veren işlemlerin yapılması durumlarında yargılama sona ereceği için bu aşamadan sonra da ıslah yapılması mümkün değildir[570].

HMK'nın 177. maddesine göre ıslah yalnızca tahkikatın sonuna kadar yapılabildiği için, ıslaha kanun yollarında başvurulamaz[571]. Nitekim HMK'nın 357. maddesinin birinci fıkrasında istinafta yapılamayacak işlemler arasında ıslah da sayılmıştır[572]. İstinaf sonrası temyiz aşamasında ise ıslahın yapılıp yapılamayacağına ilişkin kesin bir hüküm olmasa da bu aşamada tahkikat yapılmadığından ve yalnızca hukukilik incelemesi yapıldığından dolayı ıslah mümkün değildir. Ancak Yargıtay'ın, ilk derece mahkemesi olarak baktığı dosyalarda elbette ıslah hakkı kullanılabilir. HMK'nın 47. maddesi kapsamında hakimin hukuki sorumluluğuna ilişkin Yargıtay'da açılacak tazminat ve rücu davaları buna örnek gösterilebilir.

Kanun yolu incelemesinde karar bozulduktan sonra ilk derece mahkemesinin karara uyması sonrasında yapılan yargılamada ıslahın yapılıp yapılamayacağı hususu ise tartışma konusu olmuştur. Çünkü bazen ilk derece mahkemelerinin esastan verdikleri kararların bozulması üzerine ilk derece aşamasına tekrar gelindiğinde yeniden tahkikat yapılmakta ya da mahkemelerce doğrudan usuli bir sebepten (görev, yetki gibi) tahkikat aşamasına hiç girilmeksizin verilen kararların kanun yolu incelemesinde bozulması üzerine ilk kez tahkikat

---

[568] HMK md. 185: "*(1)Toplu mahkemelerde, tahkikatı yapmakla görevlendirilen hâkim, tahkikatın tamamlandığı kanaatine varırsa, tarafların davanın tümü hakkında açıklama yapabilmeleri için dosyayı mahkeme başkanına verir. (2)Toplu mahkeme, gerçeğin ortaya çıkması için gerekli görürse tahkikat için görevlendirilen hâkim tarafından dinlenen tanıkları ve bilirkişiyi tekrar çağırıp dinleyebileceği gibi, davanın maddi vakıaları hakkında gösterilen ve mahkemeye verilememiş veya getirtilmemiş olan delillerin verilmesini veya getirtilmesini de kararlaştırabilir. Kurul, eksik gördüğü tahkikatı kendisi tamamlayabileceği gibi hâkimlerden birine de verebilir. (3) Toplu mahkeme, tarafların tahkikatın tümü hakkındaki açıklamalarından sonra, tahkikatı gerektiren bir husus kalmadığını görürse, tahkikatın bittiğini tefhim eder."*

[569] **Tutumlu**(2022), s.459

[570] **Akcan**, **Recep**(2003) Hükmün Bozulması Sonrasında Islah, Ünal Tekinalp'e Armağan, İstanbul, Beta, s.872.; **Tutumlu**(2022), s.315.

[571] **Akkaya**, **Tolga**(2009) Medeni Usul Hukukunda İstinaf, Ankara, Yetkin, s.297-298.; **Yılmaz**, **Ejder**(2005) İstinaf, Ankara, Yetkin, s.77-78.; **Özekes**, **Muhammet**(2008) 'Sorularla Medeni Usul Hukukunda Yeni Kanun Yolu Sistemi (İstinaf ve Temyiz)' TBB Yayınları, s.69-70.

[572] **Tutumlu**(2022), s.253.

evresine geçilmektedir. Hatta esasa ilişkin bir bozma sebebiyle tekrardan tahkikat yapılması da gerekebilmektedir[573].

Doktrinde kararın kaldırılması veya bozulması üzerine tahkikat aşamasına tekrar gelindiğinde ıslah yapılıp yapılamayacağı hususunda net bir görüş bulunmamaktadır. HMK'nın 177. maddesinin açık olduğundan bahisle kanun yolu incelemesi sonrasında ıslahın olamayacağı[574], yalnızca usuli bozma sonrası ıslah hakkının kullanabileceği[575] görüşleri yanında, esastan bozma durumunda da ıslah hakkının kullanılabileceği[576] de ileri sürülmüştür.

Yargıtay dairelerinin ise ağırlıklı olarak bozmadan sonra ıslah yapılamayacağı içtihatları bulunmakta olup; bu içtihatlar 1948 tarihli İçtihadı Birleştirme Kararına dayanmaktadır[577]. Kararın gerekçesi olarak, bozmadan sonra ıslahın kabul edilmesi halinde usuli kazanılmış hakları ihlal edebileceği, mevzuatın buna müsaade etmediği ve yargılamanın uzayacağı hususları gösterilmiştir[578]. Ancak bu kararın yalnızca Yargıtay'ın bozma kararlarında uygulanacağı, bölge adliye mahkemelerince esas kararın kaldırılması

---

[573] "*...04.02.1948 tarih 10/3 sayılı Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı gereğince bozmadan sonra ıslah yapılması mümkün olmadığına ilişkin içtihadı birleştime kararı Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulu'nun son olarak 06/05/2016 tarih 2015/1 Esas ve 2016/1 sayılı kararında da bozma sonrası ıslah yapılamayacağı ve 1948 tarihli içtihadı birleştirme kararının değiştirilmesinin gerekmediği belirtilerek ilke olarak bozmadan sonra ıslah yapılamayacağı kabul edilmiştir. Açıklanan içtihadı birleştime kararı Yargıtay dairelerince verilen bozma kararlarına yönelik olup, Bölge Adliye Mahkemesince verilen ilk derece mahkemesi kararının kaldırılmasına ilişkin karar bir bozma kararı olmadığından içtihadı birleştirme kararının burada uygulanma olanağı bulunmamaktadır. İlk derece mahkemesi kararının kaldırılarak mahkemesine gönderilmesine ilişkin verilen Bölge Adliye Mahkemesi kararı, tahkikatın bitirilmediği, eksik tahkikat yapıldığının kabulü niteliğindedir.*." Yargıtay 13. Hukuk Dairesi, 11.12.2019, E:2019/3131, K:2019/1235, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 05.06.2022.

[574] **Karafakih**, s.236.

[575] **Bilge**, **Necip**(1967) Medeni Yargılama Hukuku, 2.Baskı, Ankara, Sevinç Matbaası, s.318.

[576] **Çelik**, **Ahmet Çelik**(2002) 'Tazminat ve Alacak Davalarında Dava Değerinin Arttırılması-Islah ve Uygulama Sorunları' İBD, C:82, S:3, s. 690- 691.

[577] Yargıtay 2.Hukuk Dairesi, 22.02.2007, E:2007/1998, K:2007/2499; Yargıtay 11. Hukuk Dairesi, 26.09.2011, E:2010/1918, K:2011/1088; Yargıtay 5.Hukuk Dairesi, 03.04.2008, E:2008/4444, K:2008/4216, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 06.06.2022.

[578] *"Kanunumuzun temyiz faslında ve hususiyle 430 uncu maddede hüküm temyizen bozulduktan sonra da ıslahın cari olabileceğine dair sarih ve zımni bir hüküm mevcut olmamasına ve aksine tahkikat ve hüküm devreleri gösterilmek suretiyle bir devre ve zaman ile takyit edildiğine göre seksen dördüncü maddenin mücerret ıtlağına bakılarak bu istisnai yolun hükmün Yargıtay"ca bozulmasından sonraki safhalara da şümulünün kabul edilmesi bozma kararıyla kazanılan hakları ihlal edebileceği gibi tamamen ıslah suretiyle davanın değiştirilmesi hallerinde de işin sonuçlanması güçleşir. Ve bu suretle bu müesseseden beklenilen gayeye ve çabukluk esaslarına aykırı düşer. ... ıslahın; Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun ... açık hükmü dairesinde tahkikat ve yargılama bitinceye kadar yapılabilip Yargıtay"ca hüküm bozulduktan sonra bu yoldan faydalanmanın mümkün olamayacağına ... karar verildi"* Yargıtay İBK, 04.02.1948, E:1944/10, K:1948/3, RG:17.08.1948, S:6934.

halinde ilk derece mahkemelerinde yapılan yargılamalarda uygulanmayacağı, bir diğer ifadeyle ıslahın mümkün olduğu da bazı yargı kararlarında ifade edilmiştir[579].

1959 tarihinde verilen bir başka Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararında[580] ise açık bir şekilde ıslaha ilişkin bir değerlendirme yapılamamasına rağmen usuli bir sebepten dolayı kararın bozulması halinde bozma kararına uyulması ile yeniden yapılan yargılamada tahkikatın tekrar başladığı, bu nedenle de ıslah yoluna gidilebileceği yorumu yapılmıştır.[581]

Bu noktada, bozma kararının usule ve esasa ilişkin olmasına göre ıslahın yapılıp yapılamayacağına karar veren Yargıtay kararları da olmuştur. Örnek bir uyuşmazlıkta, davacının husumette yanılması nedeniyle davanın usulden bozulduğu, bozma kararının usule ilişkin olması sebebiyle, bozmaya uyma kararı sonrası tahkikat devam ettiğinden bozmadan sonra ıslahın mümkün olduğu ifade edilmiştir[582].

Konuyla ilgili daireler arasındaki ihtilafların giderilmesi amacıyla toplanan Yargıtay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulu ise, bozmadan sonra ıslah yapılamayacağına ve 1948 tarihli İçtihadı Birleştirme Kararının değiştirilmesi gerekmediğine oy çokluğuyla karar vermiştir[583].

Söz konusu tartışmalar ve farklılıklar sonrası kanun koyucu HMK'nın 177. maddesinin 2. fıkrasına 22/7/2020 tarih ve 7251 sayılı Kanun ile *"Yargıtayın bozma kararından veya bölge adliye mahkemesinin kaldırma kararından sonra dosya ilk derece mahkemesine gönderildiğinde, ilk derece mahkemesinin tahkikata ilişkin bir işlem yapması*

---

[579] "*...04.02.1948 tarih 10/3 sayılı Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı gereğince bozmadan sonra ıslah yapılması mümkün olmadığına ilişkin içtihadı birleştime kararı Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulu'nun son olarak 06/05/2016 tarih 2015/1 Esas ve 2016/1 sayılı kararında da bozma sonrası ıslah yapılamayacağı ve 1948 tarihli içtihadı birleştirme kararının değiştirilmesinin gerekmediği belirtilerek ilke olarak bozmadan sonra ıslah yapılamayacağı kabul edilmiştir. Açıklanan içtihadı birleştime kararı Yargıtay dairelerince verilen bozma kararlarına yönelik olup, Bölge Adliye Mahkemesince verilen ilk derece mahkemesi kararının kaldırılmasına ilişkin karar bir bozma kararı olmadığından içtihadı birleştirme kararının burada uygulanma olanağı bulunmamaktadır. İlk derece mahkemesi kararının kaldırılarak mahkemesine gönderilmesine ilişkin verilen Bölge Adliye Mahkemesi kararı, tahkikatın bitirilmediği, eksik tahkikat yapıldığının kabulü niteliğindedir.*" Yargıtay 13.Hukuk Dairesi, 11.12.2019, E:2019/3131, K:2019/1235, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 06.06.2022.

[580] Yargıtay İBK, 04.02.1959, E:1957/13, K:1959/5, RG:28.04.1959, S:10193.

[581] **Eroğlu**(2021), s.126.

[582] Yargıtay 9.Hukuk Dairesi, 10.02.2015, E:2015/1813, K:2015/5529, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 07.06.2022.

[583] Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulu, 06.05.2016, E:2015/1, K:2016/1, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 07.06.2022.

hâlinde tahkikat sona erinceye kadar da ıslah yapılabilir. Ancak bozma kararına uymakla ortaya çıkan hukuki durum ortadan kaldırılamaz" hükmünü eklemiştir[584].

Düzenleme sonrası, Yargıtay'ın bozma kararından veya bölge adliye mahkemesinin kaldırma kararından sonra dosya ilk derece mahkemesine gönderilmiş ve ilk derece mahkemesince de tahkikata ilişkin bir işlem yapılmış ise artık ıslah yapılması mümkün hale gelmiştir. Ancak yine de tekrar yapılan yargılamada ıslaha başvuru sınırı tahkikatın sonudur. Kanun koyucu oluşabilecek müktesep hak sıkıntılarını ortadan kaldırmak amacıyla bozmaya uyma kararı sonrası ortaya çıkan hukuki durumun da ıslahla ortadan kaldırılamayacağını, söz konusu hukuki durumun korunması gerektiğini belirtmiştir. Bununla birlikte doktrinde ıslah hakkı bozma kararından önce kullanılmış ise, ıslahın bir kez kullanılabilecek usuli bir hak olduğundan bahisle, bozma sonrası tekrar kullanılamayacağı belirtilmiştir[585].

HMK'nın 177. maddesinde yapılan bu değişikliğin derdest davalara uygulanıp uygulanmayacağı, bir diğer ifadeyle görülmekte olan davalarda bozmadan sonra ıslah hakkının olup olmadığı hususunda Kanunda bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Bu durum yargı kararlarında farklı yorumlara sebebiyet vermiştir. Bu konuda bir Yargıtay kararında Kanunun "geriye yürümeme ilkesi" ve ıslah işleminin yapılmakla tamamlanmış usulî işlem teşkil etmesi nedeniyle eldeki davada ıslah tarihi itibariyle bu yeni hükmün uygulanamayacağının açık olduğu ifade edilmiştir. Bu nedenle bozmadan sonra ıslah yapılmasının mümkün olmadığına karar verilmiştir[586]. Bir başka kararda ise usul hukuku alanında geçerli temel ilkenin yargılamaya ilişkin kanun hükümlerinin derhal uygulanması olduğu gerekçesiyle HMK'nın 177. maddesinin 2. fıkrası uyarınca Yargıtay'ın bozma kararından sonra tahkikata ilişkin bir işlem yapılması halinde ıslah dilekçesi değerlendirilerek bir karar verilmesi gerektiği belirtilmiştir[587].

---

[584] 22/7/2020 tarih ve 7251 sayılı Kanunun 18. maddesi, RG:28.07.2020, S:31199.

[585] **Tutumlu**(2022), s.238.

[586] "*28.07.2020 tarihinde yürürlüğe giren 7251 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile bozmadan sonra da ıslah yapılabileceğine ilişkin hüküm getirilmiş ise de, bu Kanun'un "geriye yürümeme ilkesi" ve ıslah işleminin yapılmakla tamamlanmış usulî işlem teşkil etmesi nedeniyle eldeki davada ıslah tarihi itibariyle bu yeni hükmün uygulanamayacağı açıktır."* Yargıtay HGK, 19.10.2021, E:2017/3-2281, K:2021/1257, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 08.06.2022.

[587] "*Usul hukuku alanında geçerli temel ilke; yargılamaya ilişkin kanun hükümlerinin derhal yürürlüğe girmesidir. Bu ilkenin benimsenmesinin nedeni ise, usul kanunu hükümlerinin kamu düzeni ile yakından ilgili olması, yeni hükümlerin daima eskisinden daha iyi ve amaca en uygun olduğu fikri ile kanun koyucunun, fertlere ait olan hakların yeni usul hükümleri ile daha önce yürürlükte olan kanundan daha iyi ve daha adil bir şekilde korunacağına ilişkin inancıdır. …22.07.2020 yürürlük tarihli 7251 sayılı Kanun ile değişen 6100 sayılı HMK'nın 177/2. maddesi ile Yargıtayın bozma kararından sonra tahkikata ilişkin bir işlem yapılması halinde, tahkikat sona erinceye kadar da ıslah yapılabileceğine dair açık düzenleme yapıldığı gözetilerek Yasa değişikliği uyarınca davacı yanın 07/12/2019 tarihli ıslah dilekçesi değerlendirilerek bir karar verilmesi*

3.6. Islahın Çeşitleri

Islahın çeşitleri HMK'nın 180. maddesinde ve 181. maddesinde ayrı ayrı düzenlenmiştir. Düzenlemelere göre ıslah, kısmen ve tamamen ıslah olarak ikiye ayrılır. Her iki ıslah çeşitinin de usulü, sonuçları ve kapsamı farklıdır. Bu nedenle bu başlık altında kısmen ve tamamen ıslahın etkisine, kapsamına ve usulüne ilişkin hususları genel hatları ile ele alacağız. Ayrıca, İYUK'un 16. maddesine getirilen tam yargı davalarında miktar artırım imkanının hangi ıslah çeşiti ile ilişkisi olduğunu veya tam olarak aynı anlama geleip gelmediğini ele alacağımız ileriki kısımlar açısından ıslahın çeşitlerinin ele alınmasında fayda bulunmaktadır.

3.6.1. Kısmen Islah

Islah isteminde bulunan, ıslah ile davasının tamamını değiştirmek yerine davasının devamını sağlayacak bir veya birkaç usul işleminin yerine getirilmesini yahut değiştirilmesini talep ederse kısmen ıslahtan söz edilir[588].

Hem davacı hem de davalı tarafından başvurulabilen bu yola davacı açısından dava konusu talep miktarını artırması ya da ileri sürdüğü vakıaları genişletmesi; davalı açısından ise savunmalarını genişletmesi veya değiştirmesi örnek olarak verilebilir[589]. Öte yandan aşağıda da ele alınacağı üzere davalı tarafın tamamen ıslah hakkı bulunmadığından, yalnızca kısmen ıslah hakkı bulunmaktadır.

Kısmen ıslah yoluyla talep sonucuna yeni bir talebin eklenebileceği ise doktrinde usul ekonomisi de gözetilerek kabul edilmektedir[590]. Ancak Yargıtay kararlarında çoğunlukla,

---

gerekirken yazılı şekilde karar verilmesi isabetli olmayıp bozmayı gerektirmiştir." Yargıtay 4.Hukuk Dairesi, 28/06/2021, E:2021/2137, K:2021/3747; Aynı Yönde Yargıtay 17.Hukuk Dairesi, 18.02.2021, E:2020/8860, K:2021/1590, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 09.06.2022.

588 **Yılmaz**(2021), s.75.

589 "*…davanın kısmen ıslahında ise; davada yapılmış olan belli bir usul işlemi ıslah edilir (düzeltilir) ve bundan sonraki usul işlemlerinin (ıslah edilen usul işlemi ile ilgili oldukları ölçüde) yapılmamış sayılması sağlanır (Kuru, s. 4014). Davacının talep sonucunu (müddeabihi) arttırması, talep sonucunu terditli dava hâline dönüştürmesi ve talep sonucunun daraltılması gibi işlemler kısmen ıslaha örnek olarak sayılabilecek usule müteallik işlemlerdir."* Yargıtay 3.Hukuk Dairesi, 15/06/2021, E:2021/1523, K:2021/6597, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 09.06.2022.

590 **Postacıoğlu**/**Altay**, s.459.; **Yılmaz**(2021), s.296 vd.

hiç talep konusu edilmemiş bir istemin sonradan ıslah yolu ile davaya konu edilemeyeceği kabul edilmiştir[591].

HMK'nın 181. maddesine göre, kısmen ıslah talebinin mahkemeye ulaşmasından itibaren bir haftalık süre içerisinde ıslah edilmek istenen usul işleminin de mahkemeye bildirilmesi gerekmektedir. Aksi halde ıslah hiç yapılmamış gibi davaya devam edilir. Hangi işlemin ıslah edildiğine dair beyanın ulaşmasından sonra mahkeme bu beyanı diğer tarafa itirazlarını ve def'ilerini sunması amacıyla tebliğ eder.

Kısmen ıslahın sonuçlarından en önemlisi talep edilen aşamadan itibaren ıslah edilen kısma ilişkin işlemlerin yapılmamış sayılmasıdır[592]. Bir diğer ifadeyle kısmen ıslah ileriye yönelik hüküm doğurur[593]. Ancak kısmen ıslahtan etkilenmeyen işlemler varlığını korumaya devam eder[594]. Ayrıca kısmen ıslah ile HMK'nın 179. maddenin 2. fıkrasında belirtilen işlemler geçersiz kılınamaz[595]. Bu durumun istisnası ise, ıslahtan sonra yapılacak tahkikat sonucuna göre, bu işlemlerin göz önünde tutulmasının gerekmemesidir.

3.6.2. Tamamen Islah

Davacı tarafından, dava dilekçesi dahil yapılan tüm usul işlemlerinin yapılmamış sayılması istenilirse, tamamen ıslah söz konusu olur[596]. Dava sebebinin veya talep sonucunun değiştirilmesi tamamen ıslah olarak kabul edilir[597].

---

591 "*...HUMK'nun 87/Son (HMK M. 179/Son) maddesinin anayasa mahkemesince iptalinden sonra, ıslah yoluyla müddeabihin artırılması olanaklı hale gelmişse de, dava konusu edilmeyen bir hususun ıslahla dava konusu edilmesi olanaklı değildir. ıslah suretiyle dava değeri artırılabilir. ise de dava konusu olmayan talebin dava kapsamına alınması, başka bir değişle talep sonucuna yeni taleplerin eklenmesi mümkün değildir. hal böyle olunca, dairemizin istikrar kazanmış içtihatlarına göre, ıslah suretiyle dahi, dava dilekçesinde yer almayan parsellerin davaya katılması mümkün değildir. mahkemece bu husus göz ardı edilerek usulüne uygun bir şekilde açılmış bir dava bulunmayan 3025 ada 1 parseldeki 4 nolu bağımsız bölüm ile nolu parseldeki 3 nolu bağımsız bölümlerinde satışına karar verilmiş olması doğru değildir."* Yargıtay 6.Hukuk Dairesi 24.09.2012, E:2012/9284, K:2012/12092; Yargıtay 1. Hukuk Dairesi, 15.12.2010, E:2010/12444, K:2010/13442; Yargıtay 13.Hukuk Dairesi, 20.02.2017, E:2015/16658, K:2017/2065; Aksi Yönde Yargıtay 4. Hukuk Dairesi, 14.03.2013, E:2012/5120, K:2013/4672; Yargıtay 4.Hukuk Dairesi, 10.02.2015, E:2014/8719, K:2015/1386; Yargıtay 1.Hukuk Dairesi, E:2015/12437, K:2015/11418, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 09.06.2022.

592 **Yılmaz** (2021), s.76.

593 **Yenipınar Berberoğlu**, s.22.

594 **Atalı**, **Murat**(2010) 'Islah Yoluyla İleri Sürülen Talep Bakımından Zamanaşımının Kesildiği Tarih' DEÜHFD, S:11(Özel Sayı), s.125-126.

595 HMK md. 179/2: "… *ikrar, tanık ifadeleri, bilirkişi rapor ve beyanları, keşif ve isticvap tutanakları, yerine getirilmiş olan veya henüz yerine getirilmemiş olmakla beraber, karşı tarafın yerine getireceğini ıslahtan önce bildirmiş olması koşuluyla, yeminin teklifi, reddi veya iadesi ıslah ile geçersiz kılınamaz*."

596 **Yılmaz**(2021), s.74.

597 **Eroğlu**(2021), s.145.; **Yenipınar Berberoğlu**, s. 22.; **Tutumlu**(2022), s.58.

Tamamen ıslahta kısmen ıslahtan farklı olarak dava dilekçesinden itibaren bütün usul işlemlerinin yapılmamış sayılması[598] sonucu ortaya çıkacağından tamamen ıslaha yalnızca davacı başvurabilir[599]. Ancak belirtmek gerekir ki tamamen ıslah, maddi hukuk işlemlerini ve HMK'nın 179. maddesinin 2. fıkrasında sayılmış olan usul işlemlerini etkilemez[600].

Tamamen ıslaha başvurulması halinde davacı yeni bir dava dilekçesi verir. HUMK'ta tamamen ıslah halinde dilekçe verme süresi üç gün iken HMK bu süreyi bir haftaya çıkartmıştır. Söz konusu süre Kanunda belirtildiğinden kesin süre olup, ayrıca mahkeme tarafından tamamen ıslah yoluna başvuran davacıya bildirilmez. Davacı bu sürede yeni dava dilekçesini sunmaz ise, ıslah hakkı kullanılmış kabul edilecek ve eski dava dilekçesine göre uyuşmazlık görülmeye devam edilecektir.

Tamamen ıslah halinde yeni dava artık eski davanın yerine geçer[601]. Ancak eski davada ileri sürülen iddiaların akıbeti hakkında açık bir kanun hükmü bulunmamaktadır. Bir görüş, ilk davadan vazgeçildiği ancak feragat edilmediğini ileri sürmüştür. Bunun sonucu ilk davadaki iddiaların ayrı bir dava ile tekrar ileri sürülebileceğidir[602]. Bir başka görüş ise, tamamen ıslah sonrası tekrardan dava açılabilmesinin kabul edilmesinin, davanın geri alınabilmesi halinin ancak karşı tarafın rızasına bağlı olduğu emredici kuralına aykırı olduğu düşüncesiyle tamamen ıslahın feragat hükmünde sayılması yönündedir[603]. Yargıtay ise ilk davadaki iddiaların ıslah sonrasında yenilenmemesi halinde, tekrar ileri sürülemeyeceği düşüncesiyle tamamen ıslahın feragat hükmünde sayılmasını kabul etmiştir[604]. Bu görüş, davalının rızası ile ancak davadan vazgeçilebileceğine ilişkin HMK hükmüne de uygundur.

---

[598] *"Davanın tamamen ıslahı, dava dilekçesinden itibaren bütün usul işlemlerinin yapılmamış sayılmasını gerektirir. Gerek öğretide gerekse uygulamada, davanın tamamen ıslahında yeni bir dava açılmamış sayılacak, tamamen ıslah edilen dava ilk açılan davanın devamı niteliğinde olduğundan, bunun doğal sonucu olarak, zamanaşımı ilk davanın açıldığı tarihteki duruma göre dikkate alınacaktır. Onun için davanın tamamen ıslahında ıslah olunan dava, ilk dava gününde açılmış sayılacaktır (Kuru, s. 3998 vd; Özekes, s. 1537)."* Yargıtay HGK, 17.10.2019, E:2017/11-11, K:2019/1071, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 09.06.2022.

[599] **Yılmaz**(2021), s.75.

[600] Bu hususa ilişkin Neuchatel Kanton Mahkemesi'nin 5.12.1927 tarihli bir kararında da "*Kabul, kanuna göre kesin hüküm sonucu doğurduğundan, ıslahla ortadan kaldırılamaz*" ifadelerine yer verilmiştir., **Umar, Bilge**(1967) Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'muzun Mehaz Neuchatel Kantonundaki Tatbikatı, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, s.122.

[601] "*Davacı tarafın ... ıslah dilekçesi ile talebini el atmanın önlenmesi isteğinden tazminata dönüştürdüğü, davacının yaptığı ıslahın tamamen ıslah niteliğinde olduğu halde, mahkemece yanılgılı değerlendirme ile el atmanın önlenmesine karar verilmesi hatalıdır."* Yargıtay 1. Hukuk Dairesi, 10.01.2018, E:2015/6852, K:2018/75, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 09.06.2022.

[602] **Yılmaz**(2021), s.632-633.

[603] **Kar**, s.435.; **Bilge**/ **Önen**, s.363.

[604] Yargıtay 5. Hukuk Dairesi, 17.11.1950, E:1950/3756, K:1950/1466, **Dinçer**, **Selâmi**/ **Kazancı**, **Sadi**/ **Ersoy**, **Rifat**(1954) Haşiyeli Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ve Usul Hükümlerini İhtiva Eden Diğer Mevzuat, Ankara, Yıldız Matbaası, s.117.

İlk dava ile ıslah edilmek istenen dava arasında herhangi bir bağlantı gerekip gerekmediği hususunda ise doktrinde görüş ayrılığı olup, bir kısım yazarlar bağlantının aranmayacağını[605], bir kısım yazarlar ise bağlantının olması gerektiğini aramaktadır[606]. Yargıtay ise örnek bir kararında iki dava arasında bağlantı olması gerektiğini ifade etmiştir:

"İlk davada ... tapunun iptali istenmiş, ıslah yolu ile dava tenkise dönüştürülmekle miras bırakanın davranışı davaya konu edinilmiştir ki, iki davanın maddi olayları ve dayandıkları hukuki sebepler biri birinden tamamen ayrıdır. O halde geçerli bir ıslahtan söz edilemez. Aksini düşünmek, bir boşanma davasının ödünç sebebi ile alacak davasına veya istisna sözleşmesinden doğan bir tazminat davasının nafaka davasına dönüştürülmesi gibi durumları mümkün kılmaya yol açar ki, usul kanunun ıslah müessesiyle güttüğü amaç bu değildir."[607]

Yargıtay kararında olduğu üzere, davacının yargılama esnasında tamamen ıslah suretiyle ilk dava ile bağlantısı olmayan bir konuyu dava etmesinin hukuk mantığına aykırı olacağı gerekçesiyle her iki dava konusu arasında bağlantı olması gerektiği kanaatindeyiz.

3.7. Islahın Sonuçları

İddianın veya savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının istisnalarından olan ıslaha başvurulması yeni bir davanın açıldığı sonucunu doğurmaz, diğer bir ifadeyle ortaya çıkan durum ilk davadan tamamen bağımsız bir durum değildir[608]. Kural olarak bu müessese kullanılana kadarki aşamada yapılmış olan usul işlemlerinin tamamı veya bir kısmı yapılmamış sayılır ve bundan sonraki süreçte yeni usul işlemleri yapılmaya devam eder[609].

Tamamen ıslah yolu işletildiğinde ilk davanın yerini alan yeni bir dava ortaya çıkar ve bundan önce yapılan tüm usul işlemleri de geçersiz sayılır[610]. Tamamen ıslahta tüm dava bir anda değiştirilmekte ve davacı ve davalısı aynı olan yeni bir dava baştan görülmeye

---

[605] **Yılmaz**(2021), s.196-198.; **Deynekli**, s.65.
[606] **Kuru**(2001), C:4, s.4027.
[607] Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 02.03.1978, E:1977/1209, K:1978/1624, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 08.03.2022.; Aynı Yönde Yargıtay 1. Hukuk Dairesi, 15.04.2009, E:2009/3342, K:2009/4564; Yargıtay 1. Hukuk Dairesi, 13.07.2009, E:2009/7039, K:2009/8294, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 10.06.2022.
[608] **Üstündağ**, **Saim**(2003) 'Kısmi Davaya İlişkin Bazı Hukuki Sorunlar' Yargı Dünyası Aylık İçtihat, Mevzuat ve Bilimsel İncelemeler Dergisi, S:89, s. 18.; **Olgun**, s.43.
[609] "*HUMK'nun 83–90. maddelerinde düzenlenen ıslah, bir düzeltme işlemidir. Bununla dava yeniden açılmış sayılmaz. Yargıtay uygulamalarında ve bilimsel çevrelerdeki görüşlere göre ıslah edilen dava, ilk açılan davanın devamı olarak kabul edilmektedir"* Yargıtay 18. Hukuk Dairesi, 14.04.2005, E:2005/1612, K:2005/3738, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 10.06.2022.
[610] **Sungurtekin Özkan**, s.230.

başlanmaktadır. Bu nedenle yargılamada davanın açıldığı ilk ana dönülür ve eski davada var olsa dahi dava koşulları yeni dava yönünden de ayrıca incelenir, eğer eksiklikler varsa tamamlattırılır ya da dava usulden reddedilir.

Yeni dava eski davanın yerini aldığından, yeni davanın açılma tarihi ıslah öncesi görülen davanın açılma tarihi olarak belirlenecektir. Tam da bu durum, ilk davadan bağımsız bir dava açılmadığını, ıslah sonrası görülmeye başlanan dava ile ilk dava arasındaki bağlantıyı ortaya koymaktadır. Davalı ise tamamen ıslaha karşı beyanda bulunma süresi içerisinde, ilk itirazlar, zamanaşımı veya diğer savunma sebeplerini ileri sürebilecektir[611].

Tamamen ıslahtan farklı olarak kısmen ıslahta ise yapılan bütün usul işlemleri geçersiz sayılmamakta, ıslah sonrası sonuca gitmeye yarayan gerekli nitelikteki işlemler geçerliliklerini korumaktadırlar. HMK'nın 179. maddesinin 1. fıkrası da yer alan *"Islah, bunu yapan tarafın teşmil edeceği noktadan itibaren, bütün usul işlemlerinin yapılmamış sayılması sonucunu doğurur."* ifadesi de kısmen ıslah açısından bu şekilde yorumlanmalıdır.

Ancak aynı maddenin ikinci fıkrasına göre, ikrar, tanık ifadeleri, bilirkişi rapor ve beyanları, keşif ve isticvap tutanakları, yerine getirilmiş olan veya henüz yerine getirilmemiş olmakla beraber, karşı tarafın yerine getireceğini ıslahtan önce bildirmiş olması koşuluyla, yeminin teklifi, reddi veya iadesi ıslah ile geçersiz kılınamaz. 179. maddenin üçüncü fıkrası uyarınca ise ıslahtan sonra yapılacak tahkikat sonucuna göre, bu işlemlerin (ikinci fıkrada sayılan) göz önünde tutulması gerekmiyorsa, bunların da yapılmamış sayılacağı ifade edilmiştir.

Islahın sonuçları başlığı altında belirttiğimiz bu genel hususlar haricinde ıslahın maddi ve usul hukukuna ilişkin bir takım özel sonuçları da bulunmaktadır. Bunlardan konumuzla ilgili olan kısım ise zamanaşımı ve faiz sonuçlarıdır. Nitekim çalışmanın üçüncü bölümünde miktar artırım düzenlemesinin sonuçları ele alındığında, hukuk yargılamasında ıslahın zamanaşımı ve faiz sonuçları konuya yaklaşım açısından önem arz edecektir.

[611] **Yılmaz**(2021), s.639.

3.7.1. Zamanaşımı

Genel olarak zamanaşımı kavramı, belli bir sürenin sona ermesi itibariyle alacağın talep edilebilme imkanının kısıtlanması olarak ifade edilmiştir[612]. Ayrıca bu kısıtlamanın, alacağın dava konusu edilebilirliğinin ortadan kalkması olarak anlaşılması gerektiği kabul edilmektedir[613]. Ancak kısıtlamanın geçerli olabilmesi için davalı tarafından ileri sürülmesi gerekir[614]. Aksi takdirde davalı taraf zamanaşımına uğrayan borcunu ifa ederse, bu ifa geçersiz olmaz ve geri istenemez[615]. Kısaca zamanaşımı borcun dava edilme imkanını ortadan kaldırmayan, ancak ileri sürülmesi halinde davanın usulden reddini sağlayan bir savunma vasıtasıdır. Bu nedenle zamanaşımının maddi hukuka ilişkin bir kavram olduğu ileri sürülmektedir. Böylece sürenin dolması ile alacağın dava yoluyla talep edilme imkanını ortadan kaldıran bir def'i hakkı verir ve borcu artık eksik borç haline dönüşür[616]. Ancak karşı taraf def'i hakkını kullanmaz ise artık mahkeme alacağa hükmetmek zorundadır[617].

Zamanaşımının, ıslah müessesesi ile yakın ilişkisi vardır. Çünkü davacının ıslah yoluna başvurması halinde yeni dava konusunun zamanaşımına uğrama ihtimali söz konusu olabilir. Ancak ıslah edilen kısım zamanaşımına uğrasa dahi yukarıda belirtildiği üzere zamanaşımının bir def'i hakkı vermesi nedeniyle, bunun davalı tarafından ileri sürülmesi gerekir. Davaya dahil edilmek istenen yeni dava konusunun ne zaman zamanaşımına uğrayacağı hususu ıslahın çeşitleri açısından farklılık arz ettiğinden ayrı ayrı üzerinde durulması gerekir.

---

612 **Hatemi**, **Hüseyin/Gökyayla**, **K**. **Emre**(2015) Borçlar Hukuku Genel Bölüm, 3.Baskı, İstanbul, Vedat Kitapçılık, s.331.; **Yenipınar Berberoğlu**, s.37.

613 **Aybay**, **Aydın**(2016) Borçlar Hukuku Dersleri Genel Bölüm, 14.Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi, s.167.

614 "*Şu hâlde zamanaşımına uğrayan alacak ortadan kalkmamakla beraber artık doğal bir borç (obligationaturalis) hâline gelmektedir. Ancak belirtmek gerekir ki, alacağın salt zamanaşımına uğramış olması, onun eksik bir borca dönüşmesi için yeterli olmayıp borçlunun kendisine karşı açılmış olan alacak davasında alacaklıya yönelik bir def'ide bulunması şarttır.*" Yargıtay HGK, 23.05.2019, E:2017/13-563, K:2019/605, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 10.06.2022.

615 **İyimaya**, **Ahmet**(1985) 'Kısmi Tazminat Davasına İlişkin Bazı Sorunlar' Yargıtay Dergisi, C:11, S:3, s.196.; "*Zamanaşımı hukuki niteliği itibariyle, maddi hukuktan kaynaklanan bir def'i olup; usul hukuku anlamında ise bir savunma aracıdır (Kuru: Hukuk Muhakemeleri Usulü, Cilt:2, s.1761; Von Tuhr: Borçlar Hukuku (C.Edege Çevirisi), Ankara 1983, Cilt:1-2, s.688 vd.; Canbolat: Def'i ve İtiraz Arasındaki Farklar ve İleri Sürülmesinin Hukuki Sonuçları, EÜHF Dergisi, Cilt:III, Sayı:1, Kayseri 2008, s.255 vd.) Zamanaşımı def'i, davalının aslında var olan bir borcunu özel bir nedenle yerine getirmekten kaçınmasına olanak veren bir haktır. Bu hakkı kullanıp kullanmamak tamamen borçluya kalmıştır. Diğer bir anlatımla, davalı tarafından zamanaşımı def'i ileri sürülmedikçe, o hak ve alacak için yasanın öngördüğü zamanaşımı süresi dolmuş olsa bile hakim bunu kendiliğinden göz önüne alamaz (BK m.140, TBK m.161)"* Yargıtay HGK, 07.06.2017, E:2017/17-1093, K:2017/1090, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 10.06.2022.

616 **Özkaya**, **Eraslan**(2012) Özel Hukukumuzda Zamanaşımı ve Hak Düşürücü Süreler, Ankara, Seçkin, s.342.; **Yenipınar Berberoğlu**, s.37.

617 **Esin**, **Yüksel** / **Dündar**, **Erol**(1971) Danıştay'da Açılacak Tazminat Davaları, Ankara, Balkanoğlu Matbaacılık, s.265.

3.7.1.1. Kısmen Islah Açısından Zamanaşımı

Dava açılmasının maddi hukuka ilişkin sonuçlarından birinin zamanaşımının kesilmesi olduğuna değinmiştik. Doktrinde kısmen ıslah ile miktar artırımı halinde zamanaşımının davada ilk belirtilen miktar açısından davanın açıldığı tarihten, ıslah ile artırılan kısım yönünden ise ıslah tarihinden itibaren kesileceği kabul edilmiştir[618]. Yargıtay'ın yerleşik içtihatları da bu yöndedir[619]. Bu durumda eğer ıslah edilen kısım için zamanaşımına uğrama durumu söz konusu ise, davalı taraf zamanaşımı def'inde bulunabilecektir[620]. Bu sonuçla karşı karşıya kalmak istemeyen davacının tamamen ıslah yolunu kullanarak yeni dava dilekçesi verebileceği ve bu şekilde alacağının tamamı yönünden ilk dava tarihinden itibaren zamanaşımını kesebileceği de ileri sürülmüştür[621].

Ancak bazı Yargıtay kararlarında, HMK'nın da yürürlüğe girmesiyle, ıslah dilekçesinde ileri sürülen artırım talebinin yeni bir dava niteliğinde olmadığı gerekçesiyle zamanaşımının, alacağın tamamı açısından davanın açıldığı tarihte kesileceği de ifade edilmiştir[622].

Anayasa Mahkemesi ise önüne gelen bir bireysel başvuru dosyasında zamanaşımı koşulunun, gözetilen meşru amaç ile korunmak istenen hak açısından orantılı olduğundan ve mahkemeye erişimi imkansız kılacak ya da yargı yoluna başvurmayı önemli ölçüde zorlaştıracak nitelikte olmadığından mahkemeye erişim hakkını ihlal etmediği sonucuna varmış ve zamanaşımı süresinin dolması nedeniyle yapılan ıslah başvurusunun reddedilmesinde hak ihlali görmemiştir[623].

İleri sürülmeyen zamanaşımı def'inin ıslah ile ileri sürülüp sürülemeyeceği noktasında ise Yargıtay bazı kararlarında, genel itibariyle HUMK zamanında, ıslah ile zamanaşımı

---

618 **İyimaya**, s.196.; **Yılmaz**(2021), s.655 vd.; **Tutumlu**(2022), s.481.

619 *"Islahla artırılan miktar için davalı tarafça zamanaşımı itirazında bulunulduğundan mahkemece bu husus nazara alınarak ek rapor alınması gerekirken mahkemece yazılı şekilde hüküm kurulması hatalı olup bozmayı gerektirmiştir"* Yargıtay 9.Hukuk Dairesi, 24.04.2007, E:2007/6604, K:2007/11855; *Islah yoluyla artırılan maddi tazminat tutarı yönünden zamanaşımının gerçekleşmiş olduğunun kabulü ve ıslaha konu talep bölümünün zamanaşımı nedeniyle reddine karar verilmesi gerekir"* Yargıtay HGK 16.04.2008, E:2008/4-326, K:2008/325; Yargıtay 17.Hukuk Dairesi, 21.02.2014, E:2013/5804, K:2014/6184; Yargıtay 23.Hukuk Dairesi, 03.12.2014, E:2014/2936, K:2014/7817, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 11.06.2022.

620 Yargıtay HGK, 16.03.2016, E:2014/4-896, K:2016/332, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 13.06.2022.

621 **Eroğlu**(2021), s.273.

622 Yargıtay 4.Hukuk Dairesi, 21.02.2012, E:2011/11327, K:2012/2564, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 13.06.2022.

623 AYM, 20.07.2017, Baş. No. 2014/6334, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr>, s.e.t. 23.05.2019.

def'inin ileri sürülmesine karşı çıktığı görülmüştür[624]. Bazı kararlarında ise, zamanaşımı def'inin, unutma veya benzeri nedenlerle, davanın başında ileri sürülememesi halinde ıslah yoluyla ileri sürülebileceğini, ayrıca silahların eşitliği ilkesinin zorunlu bir sonucu olarak davalının da ıslah yolu ile savunmasını genişletebilmesinin (zamanaşımı def'i yönünden) mümkün olduğunu bir kararında ifade etmiştir[625].

Yargıtay Daireleri arasındaki bu görüş ayrılıklarını ortadan kaldırmak amacıyla içtihadı birleştirme talep edilmişse de bu talep, ıslah ile zamanaşımı def'inin ileri sürülemeyeceğini içtihat eden Yargıtay daire kararlarının 7 adet olduğu, en yakın tarihli kararın 22.10.2002 tarihinde verildiği, konu ile ilgili yeni tarihli bir karar olmadığı, ıslah ile zamanaşımı def'inde bulunabilir kararı veren dairelerin ise görüşlerini uygulamaya devam ettiği, henüz içtihat aykırılığı bulunmadığından içtihat birleştirilmesi yolu ile aykırılığın giderilmesine şu aşamada henüz gerek ve yer bulunmadığı gerekçeleriyle reddedilmiştir[626]., Yargıtay'ın faizle ilgili bir içtihadı birleştirme kararında da *"davalının ...cevap ve ikinci cevap dilekçesinde ileri sürülmemiş olan bir defiyi (örneğin zamanaşımı defi) yargılamaya dâhil etmesi, savunmasını değiştirip genişletmesi mümkündür*." ifadelerine yer verilmiştir[627].

---

624 "*Davalılardan ... vekili, cevap dilekçesinde zamanaşımı def'ini ileri sürmemiş, daha sonra 17.03.2008 havale tarihli dilekçesiyle cevap dilekçesini, ıslah yoluna başvurmuş ve ıslah dilekçesinde zamanaşımı savunmasında bulunmuş, davacı ise 31.01.2008 havale tarihli dilekçesiyle bu usuli işleme karşı çıkmıştır. HUMK.nun 83. ve devamı maddelerine göre davalının da usule ilişkin olarak yapmış olduğu muameleyi tamamen ıslah edebilme hakkı vardır. Ancak genel usul kurallarına göre ıslah yoluyla da olsa kazanılmış haklar ortadan kaldırılamaz. Esasen davalının yapmış olduğu işlem HUMK.nun 83.maddesine uygun bir ıslah da değildir.Çünkü ıslahla ancak usule ilişkin bir işlemin düzeltilmesi amaçlanabilir. Somut olayda davalının bu istemi usule ilişkin olmayıp buradaki amacı savunmanın genişletilerek davanın reddini sağlamak ve böylece davacı yararına oluşmuş bulunan kazanılmış hakkı ortadan kaldırmaktadır. Buna usulen olanak yoktur. Bu, doğrudan doğruya savunmanın genişletilmesi olup, kazanılmış hakkı ortadan kaldırmaya yönelik bir davranıştır. Davacı, genişletilen savunmaya açıkça karşı çıktığına ve HUMK.nun 202.maddesi hükmünce davalı cevap dilekçesini hasmına tebliğ ettirdikten sonra onun izni olmaksızın savunma nedenlerini genişletemeyeceğine göre davalı ... ileri sürdüğü zamanaşımı def'inin reddi gerektir*." Yargıtay 19.Hukuk Dairesi, 14.09.2009, E:2008/11897, K:2009/8161, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 14.06.2022.

625 "*...davalının süresinden sonra verdiği cevap dilekçesini ıslah ederek zamanaşımı def'inde bulunabileceğini kabul etmek ıslah ile kaçırılmış olan sürenin geri getirilmesi, daha doğrusu ıslah ile davaya cevap verilmesi sonucunu doğuracaktır. Oysa ki kanun ile belirlenen süreler kesin olup, ıslah kaçırılmış olan süreleri geri getiren bir yol değildir. Hal böyle olunca, yasal süresi geçtikten sonra verilen ve davacı tarafın itirazı ile karşılaştığı için hiç verilmemiş sayılan cevap dilekçesinin ıslahı suretiyle zamanaşımı def'inin ileri sürülemeyeceği kurul çoğunluğunca kabul edilmiştir.*" Yargıtay HGK, 07.06.2017, E:2017/17-1093, K: 2017/1090, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 14.06.2022.

626 Yargıtay İçtihadı Birleştirme Hukuk Genel Kurulu, 14.11.2008, E:2007/2, K:2008/1, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 17.06.2022.

627 Yargıtay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulu, 24.5.2019, E:2017/8, K:2019/3, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 17.06.2022.

Ayrıca, ifade edildiği üzere HUMK'ta açık düzenleme yokken, HMK'nın 176. maddesinin gerekçesinde[628] zamanaşımı def'inin ıslah yolu ile ileri sürülmesinin mümkün olduğu da ifade edilmiştir[629].

3.7.1.2. Tamamen Islah Açısından Zamanaşımı

Tamamen ıslah halinde, davacı davasının tamamını ıslah ettiğinde görülmeye devam edilen dava eski davanın yerine geçtiğinden, zamanaşımı ve hak düşürücü sürelerin ilk dava tarihi itibariyle hesaplanması gerektiği kabul edilmektedir[630]. Bu durumda yeni dava ilk davanın açıldığı tarih itibariyle zamanaşımına uğramışsa, davalı vereceği cevap dilekçesiyle zamanaşımı def'inde bulunabilir[631]. Ancak tamamen ıslah halinde zamanaşımının davanın açıldığı tarihte değil, ıslah tarihinde kesileceği de ileri sürülmüştür[632].

3.7.2. Faiz

Faiz, para alacaklısının, parasından mahrum kaldığı zaman için kendisine tanınan bir karşılık olup anaparasından ayrı, ancak ona bağlı bir alacak niteliği bulunan hukuki ilişkiden ya da kanundan doğan bir haktır[633]. TBK'nın 152. ve 131. maddeleri uyarınca, anapara alacağı ortaya çıkmadıkça faiz alacağı da ortaya çıkmaz, anapara alacağı ortadan kalkınca faiz alacağı da işlemez.

Anapara alacağı dava konusu edildikten sonra HMK'nın 141. maddesi gereğince faizin başlangıç tarihinin veya türünün eklenmesi ya da değiştirilmesi yahut bizzat faizin istenmesi yasak kapsamında olup ancak ıslah veya karşı tarafın açık muvafakati ile davaya konu

---

628 "*Islah yolu ile davanın geciktirilmesi ve süründemede bırakılması mümkün olduğundan, ikinci fıkra ile tarafların ıslah yoluna bir defa başvurabileceklerine ilişkin sınırlama bu Tasarıda da kabul edilmiştir. Uygulamada, zamanaşımının ıslah yolu ile ileri sürülüp sürülemeyeceğine dair bazı tereddütler var ise de zamanaşımı ilk itiraz olmayıp, ıslah yolu ile de ileri sürülebileceğinde tereddüt etmemek gerekir*.", <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss393.pdf>, s.e.t. 28.07.2022.

629 Islah ile zamanaşımı def'inin ileri sürülebileceği hakkında, **Eroğlu**(2021), s.269.

630 **Yılmaz**, **Ramazan**(2013) 'Islah ile Dava Değeri Müddeabih Arttırıldığı Anda Zamanaşımı Def'inde Bulunulacak Davalarda, Zamanaşımı Def'inden Kurtulmanın Mümkün Olup Olmadığı' İBD, C: 87, S:5, s.258.

631 **Tutumlu**(2022), s.505.; "*…davanın tamamen (kamilen) ıslah edilmesi halinde ıslah olunan davanın ilk dava gününde açılmış sayılacağı ve zamanaşımı süresinin de bu tarihte (ilk dava gününde) kesilmiş olacağı, bu durumda zamanaşımının hesabında ıslah tarihinin değil, ilk dava tarihinin esas alınması gerektiği…"* Yargıtay HGK, 14.03.2007, E:2007/2-99, K:2007/141; Aynı yönde Yargıtay 17. Hukuk Dairesi, 03.07.2009, E:2009/2305, K:2009/4963, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 18.06.2022.

632 **Atalı**(2010), s. 126.

633 **Hatemi/Gökyayla**, s.217.; **Oğuzman**, **Kemal/Öz**, **Turgut**(2016) Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C:1, İstanbul, Vedat Kitapçılık, s.302-303.; **Eren**, **Fikret**(2015) Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 18.Baskı, Ankara, Yetkin, s.978.

edilebilir[634]. Faiz asıl alacağa bağlı feri nitelikte bir hak olduğundan sonradan faiz talep edilmesinin, asıl dava konusuna yeni bir talep eklenmesi niteliğinde olmadığı da ileri sürülmüştür[635]. Yargıtay da bu konuda önüne gelen bir uyuşmazlıkta dava dilekçesinde faiz talep edilmediği ve ıslah ile ileri sürülemeyeceği gerekçesi ile ıslah talebinin reddine karar verilmesine ilişkin mahkeme kararının, ıslahın taraflardan birinin yapmış olduğu bir usul işlemini tamamen ya da kısmen düzeltmesi anlamına geldiğini, bu nedenle ıslahla yeni bir dava açılmış sayılamayacağını, ıslah edilen davanın devamı niteliğinde olduğunu ifade ederek, davacının ıslah talebi doğrultusunda dava tarihinden itibaren faize hükmedilmesi gerektiğini belirterek bozulmasına karar vermiştir[636].

İlk dava konusu miktar için faiz istenmişse de ıslah yoluyla talep edilen kısım için de faiz, faizin türü ve başlangıcı konusunda talepte bulunulup bulunulmayacağı hususunda Yargıtay kararlarının farklılıklar arz ettiği ifade edilmiştir[637]. Yargıtay ise bir kararında, ıslah edilen kısım açısından faiz talep edilmemişse de ilk dava konusu miktar için yer alan faiz isteminin ıslah ile artırılan kısım için de uygulanacağını ifade etmiştir[638]. Bu konuda oluşan Yargıtay Daireleri arasındaki içtihat ayrılıkları ise Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulu kararı ile ***"****Bir miktar para alacağının faizi ile birlikte tahsiline karar verilmesinin talep edildiği kısmî davada, dava konusu miktarın kısmî ıslahla faiz talebi belirtilmeksizin arttırılması hâlinde, arttırılan miktar bakımından dava dilekçesindeki faiz*

[634] **Yılmaz**(2021), s.304 vd.
[635] **Eroğlu**(2021), s.263-264.
[636] Yargıtay 13. Hukuk Dairesi. 02.04.2012, E:2012/3697, K:2012/8883; "*Her ne kadar dava dilekçesinde faiz talebinde bulunulmamış ise de, sonradan "ıslah" suretiyle bu hususta sözlü veya yazılı talepte bulunulması mümkün bulunduğundan…*" Yargıtay 12. Hukuk Dairesi. 07.04.2022, E:2021/194, K:2022/2727; "*davacı dava dilekçesinde talep konusu yapmadığı faiz alacağını mahkemeye sunduğu 21.02.2008 tarihli ıslah dilekçesiyle istemiştir. Dolayısıyla faiz isteği de ıslah tarihinden geçerli olarak hüküm altına alınmalıdır*" Yargıtay 14. Hukuk Dairesi 07.03.2012, E:2012/2334, K:2012/3323; aksi yönde "*Ancak dava dilekçesinde türü ve başlangıç tarihi belirtilmeksizin faiz istenmiş olup, bu istem biçimi itibariyle dava tarihinden itibaren yasal faiz istendiğinin kabulü gerekir. Yargılama sırasında davacı, talebinin faize ilişkin bölümünü ıslah ederek her fatura için ödeme gününden itibaren işleyecek avans faizi istemiştir. Islah faize ve faizin başlangıç tarihine ilişkin olduğundan dava dilekçesi ile kendisini bağlayan davacının ıslah yolu ile dahi faizin başlangıç tarihini değiştirmesi usulen mümkün değildir. Avans faizi istemi ancak ıslah tarihinden sonra işleyecek faize uygulanabileceğinden ıslah tarihinden öncesi için avans faizi uygulanması mümkün değildir."* Yargıtay 7.Hukuk Dairesi, 12.11.2012, E:2012/3206, K:2012/7851, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 30.10.2022.
[637] **Yılmaz**(2021), s.306.
[638] *"…dava dilekçesiyle 30.000,00 TL maddi tazminatın temerrüt faiziyle birlikte tahsili istenmiş, ıslah dilekçesiyle maddi tazminat talebinin 96.043,03 TL ye çıkartıldığı, böylece aradaki 66.043,03 TL kadar dava değerinin arttırılarak, davanın ıslah edildiği bildirilmiştir. Bu suretle, davacı vekilinin yargılama sırasında ıslah isteminde bulunarak salt maddi tazminat talebini 96.043,03 TL olarak artırmış bulunmasına ve dava dilekçesinde talep edilen temerrüt faizi isteminin, ıslah edilen miktarı da kapsadığının sabit olmasına rağmen mahkemece, ıslah edilen kısma temerrüt faizi uygulanmadan tahsile karar verilmesi doğru görülmemiş, bozmayı gerektirmiştir"* Yargıtay 11.Hukuk Dairesi, 14.04.2016, E:2015/8120, K:2016/4160, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 17.06.2022.

talebine bağlı olarak faize hükmedilecektir." şeklinde giderilmiştir[639]. Yargıtay bu kararında, davaya konu edilen alacak miktarının ıslahla arttırılmasının yeni (ek) dava olup olmadığı konusunun çözüme kavuşturulması gerektiğine işaret ederek, ek davanın kısmi davada saklı tutulan alacak için gerek kısmi dava karara bağlanmadan önce, gerekse daha sonra açılan dava olduğunu, bu haliyle kısmen ıslahın, ek dava yoluyla elde edilebilecek haklara, mevcut dava içerisinde, daha basit, daha az masrafla ve daha kısa süre içerisinde kavuşma olanağı tanıyan ve bu yönüyle adeta ek dava açma yolunun alternatifi olan hukuki bir müessese olduğunu ve kısmi davanın davacısının, ek dava açmak veya kısmen ıslah yoluna başvurmak konusunda seçimlik bir hakka sahip olduğunu belirtmiştir. Devamında ise dava değerinin artırılmasının kısmen ıslah kapsamında olduğundan, süregelen davanın devamı olduğunu ve yeni bir dava veya ek dava olarak kabul edilemeyeceğini ifade ederek, ıslah dilekçesinin dava dilekçesindeki istemi ve ferilerini ortadan kaldırmayacağını, sadece istenilen alacak rakamını değiştireceğini, ilk dava dilekçesinde yer alan bütün unsurların, faiz istemi de dahil olmak üzere, ıslahla artırılan kısım için de uygulanabilir olacağını ve ıslah dilekçesinde, dava dilekçesindeki iddia ve istemlerin ve faiz talebinin ayrıca tekrarlanmasına ihtiyaç bulunmadığını belirtmiştir.

Islaha başvurulması halinde, faizin hangi andan itibaren bağlayacağının tespiti noktasında ise tamamen ıslahta ıslahın ilk davanın yerine geçtiği kabul edildiğinden, ıslah sonrası oluşan yeni davada talep edilmesi halinde faize ilk dava tarihinden itibaren karar verileceği kabul edilmektedir[640].

Kısmen ıslah yönünden ise yargı kararlarında faiz müessesesi açısından eğer dava öncesi davalı-borçlu temerrüde düşürülmemişse[641] artırılan kısım yönüden temerrüt, ıslah tarihinde gerçekleşeceği için faize de ıslah tarihinden itibaren hükmedileceği belirtilmiştir[642]. Ancak davalı-borçlu temerrüde düşürülmemiş ise de ıslah sonucu oluşan

---

639 Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulu, 24/05/2019, E:2017/8, K:2019/3, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 17.06.2022.

640 **Tutumlu**(2022), s.583.

641 TBK md. 117: "*Muaccel bir borcun borçlusu, alacaklının ihtarıyla temerrüde düşer. Borcun ifa edileceği gün, birlikte belirlenmiş veya sözleşmede saklı tutulan bir hakka dayanarak taraflardan biri usulüne uygun bir bildirimde bulunmak suretiyle belirlemişse, bu günün geçmesiyle; haksız fiilde fiilin işlendiği, sebepsiz zenginleşmede se zenginleşmenin gerçekleştiği tarihte borçlu temerrüde düşmüş olur. Ancak sebepsiz zenginleşen iyi niyetli olduğu hâllerde temerrüt için bildirim şarttır."*

642 *"…davadan önce gerçekleşmiş temerrüt olgusu yoksa faiz başlangıç tarihi kısmî davaya konu edilen kısım için dava tarihi; kısmî ıslah ile artırılan tutar için ıslah tarihi olacaktır.*" Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulu 24/05/2019, E:2017/8, K:2019/3; "*… dava tarihi itibariyla davacının davalının temerrüdü dikkate alınarak alacak miktarı 60.689 TL asıl 16.851 TL işlemiş faiz olarak belirlenmiş ve bu miktar alacak hüküm altına alınmış ise de, asıl alacak olan 60.689 TL'sinin tamamına, davalı dava öncesi temerrüde düştüğünden dava tarihinden itibaren faiz uygulanması gerekirken bu yönde yanılgıya düşülerek 20.000 TL'ye*

yeni değerin tamamına dava tarihinden itibaren faiz yürütülmesi yönünde bazı Yargıtay kararları da bulunmaktadır[643].

Davalı taraf, dava açılmadan önce artırılan kısım yönünden temerrüde düşürülmüş ise faiz temerrüt tarihinden itibaren başlayacaktır[644]. Haksız fiilden kaynaklı tazminat davalarında ise borcun haksız fiilin gerçekleştiği tarihten itibaren muaccel olacağı, ayrıca borçlunun temerrüde düşürülmesinin gerekmediği, bu nedenle haksız fiilden kaynaklı maddi tazminat davalarında ıslah suretiyle miktar artırılmasında artırılan kısma da olay tarihinden itibaren faiz işletilmesi gerektiği ileri sürülmüştür[645].

Sonuç olarak, ıslahın faiz ve zamanaşımı açısından sonuçlarına baktığımızda ilk olarak yapılan ıslahın tamamen ıslah mı kısmen ıslah mı olduğunun ortaya konulması ve buna göre bir değerlendirme yapılması gerekmektedir. Genel itibariyle de tamamen ıslah yoluna başvurulması halinde zamanaşımı ve faiz açısından sonuçlar ilk dava açıldığı tarihten itibaren, kısmen ıslah yoluna başvurulması halinde ise kısmen ıslaha başvurulduğu tarih itibariyle geçerlilik kazanmaktadır.

4. İdari Yargılama Hukukunda Islah

İdari yargılama hukukunda ıslah veya ıslah benzeri bir müessese, mevzuatsal olarak ilk defa 6459 sayılı Kanun ile İYUK'un 16. maddesine getirilen miktar artırım düzenlemesi ile olmuştur. Düzenleme öncesi idari davalar açısından talep sonucunda herhangi bir değişiklik yapılması mümkün olmamıştır. Ancak düzenlemenin idari yargılama hukukunda var olan talep sonucunun genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağına getirdiği çözüm ve etkileri ifade edilmeden önce düzenleme ihtiyacının ortaya çıktığı durumların ve bu durumlarda

---

dava tarihinden itibaren faiz uygulanması ve kalan asıl alacağa ise ıslah tarihinden itibaren faiz işletilmiş olması doğru görülmemiştir" Yargıtay 19.Hukuk Dairesi, 24.01.2011, E:2010/7035, K:2011/527; *"...Ancak ıslahla ...miktar yönünden davalı ıslah tarihinden önce temerrüde düşürülmüş değildir. Bu halde ıslahla artırılan bölüm yönünden ıslah tarihinden itibaren faiz yürütülmesi gerekirken, dava tarihinden itibaren faize hükmedilmesi doğru görülmemiştir"* Yargıtay 11.Hukuk Dairesi, 03.03.2017, E:2016/14488, K:2017/1266, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 17.06.2022.

643 "*Somut uyuşmazlıkta davalı sigorta şirketi dava açılmadan önce temerrüde düşürülmemiş olup artık dava dilekçesinde talep edilen tazminat tutarı ve ıslah ile artırılan tazminat tutarı yönünden dava tarihinde temerrüde düştüğünün kabulü gerekir. davacılar vekili ıslah dilekçesinde dava dilekçesine atıf yaparak talebini artırmış olduğundan dava dilekçesineki faiz isteminin ıslah ile arttırılan tazminat tutarı içinde geçerli olduğunun kabulü gerekir. Mahkemece hükmedilen toplam tazminata dava tarihinden itibaren faiz uygulanmasına karar verilmesi gerekirken yazılı şekilde hüküm kurulması doğru görülmemiştir."* Yargıtay 17.Hukuk Dairesi, 09.02.2012, E:2012/427, K:2012/1382, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 18.06.2022.

644 **Eroğlu**(2021), s.266-267.

645 **Tutumlu**(2022), s.596.; **Eroğlu**(2021), s.267-268; Aynı Yönde Yargıtay 17.Hukuk Dairesi, 25.03.2021, E:2020/1998, K:2021/3266, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 18.06.2022.

getirilen başka çözümlerin de ele alınması gerekmektedir. Böylece düzenlemenin yeterliği hakkında görüş bildirmek daha sağlıklı olacaktır. Bu nedenle başlık altında öncelikle dava konusunun genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının idari yargılama hukukumuzda ortaya çıkardığı durumlar ve miktar artırım düzenlemesinin kabul ediliş süreci anlatılacak ve sonrasında düzenlemenin etkisi ve niteliğine yer verilecektir.

4.1. Dava Konusunun Genişletilmesi ve Değiştirilmesi Yasağının Ortaya Çıkardığı Durumlar

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının idari yargılama hukuku açısından anlatıldığı yukarıdaki kısımda, yasağın sınırlı bir şekilde uygulandığını, hukuk yargılamasında var olan yasak ile birebir aynı olmadığını, Kanunun birinci dilekçelerden sonra ileri sürülen maddi hukuka ilişkin hak taleplerinin ileri sürülemeyeceğini hüküm altına aldığını, böylece yasağın yalnızca davaya ilişkin davanın konusu olan talep sonucu ile ilişkili olduğunu, bunun re'sen araştırma ilkesi ile de uyumlu olduğunu detaylı bir şekilde ele almıştık.

O halde idari yargılama hukukunda dava açma süresi sona ermeden[646], davacının iddiasını ek bir dilekçe ile genişletebileceği veya değiştirebileceği savunulabilir[647]. Örneğin davacının, dava dilekçesinde faiz istememesi halinde dava açma süresi geçmedi ise ek bir dilekçeyle faiz isteminde bulunması mümkündür[648]. Kısaca idari yargılama hukukundaki yasak, asıl olarak dava açma süresinin bitmesinden sonra başlar[649].

---

[646] *"…90 günlük dava açma süresi geçirildikten sonra davacı vekilince verilen ek dilekçeyi davanın tevsii anlamında kabul etmemek gerekmektedir.*" Danıştay 13.Dairesi, 21.12.1976, E:1976/1061, K:1976/3605, **Akcan**/**Kaya**, s.137.; "*Yukarıda açık metnine yer verilen 2577 sayılı Kanun'un 16. maddesindeki bu hüküm, yerleşik idari yargı kararlarında, iddianın ve savunmanın genişletilmesi/değiştirilmesi yasağının dayanağı olarak kabul edilmektedir. Anılan hüküm nedeniyle, dava dilekçesinin mahkeme kayıtlarına girmesinin ardından (dava açma süresi içerisinde verilen dilekçeler hariç olmak üzere), verilen başka dilekçeler ile aynı davada, dava dilekçesinde yer almayan bir talepte bulunulamayacaktır*." Danıştay 10.Daire, 16/05/2022, E:2017/725, K:2022/2520 (UYAP)

[647] **Yılmaz**(1983), s.18.

[648] "*…2577 sayılı Kanun'un 16. maddesindeki bu hüküm, yerleşik idari yargı kararlarında iddianın ve savunmanın genişletilmesi/değiştirilmesi yasağının dayanağı olarak kabul edilmektedir. Anılan hüküm nedeniyle, dava dilekçesinin mahkeme kayıtlarına girmesinin ardından (dava açma süresi içerisinde verilen dilekçeler hariç olmak üzere), dava sırasında sonradan verilen başka dilekçeler ile aynı davada, dava dilekçesinde yer almayan bir talepte bulunulamayacaktır."* Erzurum Bölge İdare Mahkemesi 2.İdari Dava Dairesi, 05.01.2022, E:2020/48, K:2022/11 (UYAP)

[649] Genel dava açma süresi içinde istenmeyen manevi tazminat talebinin davanın genişletilmesi kapsamında olduğuna ilişkin Danıştay 5.Dairesi, 28.06.2021, E:2019/3381, K:2021/2342 (UYAP)

Dava konusuna yönelik genişletme ve değiştirme yasağın başlangıcından itibaren talep sonucunda ortaya çıkabilecek durumların davaya dahil edilmesini sağlayacak istisnalar konusunda ise İYUK'ta açık bir düzenleme bulunmamakta, idari yargı organları tarafından taleple bağlılık ilkesinin istisnasız bir şekilde uygulanması karşısında, talep konusunda yaşanacak hak kayıplarının giderilebilmesi için birtakım çareler aranılmaktaydı[650].

İYUK'ta hüküm bulunmayan hallerde HUMK'ta uygulanacak usul hukuku kurumlarına sınırlı sayıda gönderme yapan İYUK'un 31. maddesinde ıslah kurumuna yer verilmemiştir. İYUK'un 31. maddesinde ıslah kurumuna yer verilmemesi sebebiyle hükmün iptali istemiyle somut norm denetimine başvurulmuş, başvuran idare mahkemesince, idari yargılama hukukunda dava tarihinde gerçek zararın ortaya konulamadığı durumlarda usule ilişkin yargısal sorunlarla karşılaşıldığı ve fazlaya ilişkin hakların saklı tutularak dava açılmasının olanaklı olmadığı belirtilmiştir. Mahkeme, adli yargıda görülen bir davada dava konusu miktarın ıslah yoluyla artırılması olanaklı iken, idari yargılama hukukunda görülmekte olan davalarda bunun olanaklı olmaması nedeniyle itiraz konusu kuralın Anayasa'nın 2. ve 10. maddelerine aykırı olduğu ileri sürülmüştür.

İdare mahkemesinin itiraz başvurusu üzerine inceleme yapan Anayasa Mahkemesi ise idari yargının, idari işlemler ile eylemlerinden doğan uyuşmazlıklara bakan, adli yargının dışında kendine özgü kuralları ve yargılama yöntemleri bulunan ayrı bir yargı düzeni olduğunu ve her iki yargı yolunda geçerli usul kuralları ile bunların uygulama biçimlerinin farklılıklar içerebileceğini belirtmiştir. Bununla birlikte, idari yargılama hukukunda ayrı dava türlerinin bulunduğuna ve ayrı dava açma sürelerinin yer aldığına, dava açma süresinin kamu düzeninden görülerek kesin kurallara bağlanmış olmasına, tebligat ve cevap verme evresini oluşturan dilekçe ile savunmaların sayısı ve süresinin sınırlandırılmış olmasına, bu sürelerin geçmesinden sonra verilecek savunma ya da ikinci dilekçelere dayanılarak hak iddia edilemeyeceğine vurgu yapmıştır. Ayrıca kararda Anayasa Mahkemesi, hukuk yargılamasındaki tarafların istemine dayanan inceleme yetkisi bağlamında usule ilişkin taraf işlemlerinin tamamen ya da kısmen düzeltilmesini amaçlayan ıslah kurumuna İYUK'ta yer verilmemesinin, kanun koyucunun usul yasalarını belirlemedeki takdir yetkisi içinde

650 "*…Taleple bağlılık ilkesi, medenî usul hukukunda yer alan yargılamaya hâkim olan ilkelerden bir tanesidir ve hâkimin, tarafların talepleriyle bağlı olduğunu, talepten fazlasına veya talepten başka bir şeye karar veremeyeceğini; ancak duruma göre talep sonucundan daha azına karar verebileceğini ifade eder. İdare hukukunun yerleşik içtihatlarından olan "taleple bağlılık" ilkesi uyarınca, idari yargı mercilerinde açılan davalarda, idare mahkemelerinin davacının istemi ile bağlı olduğu, bu istemi genişletecek biçimde bir karar veremeyeceği açıktır"* Danıştay 10.Dairesi, 10/06/2021, E:2019/11325, K:2021/3273 (UYAP)

kaldığını ve idarenin sürekli dava tehdidi altında kalmaması, uyuşmazlıkların mümkün olan süratle sonuçlandırılması, idarenin etkinliklerindeki etkililiğin ve istikrarın sürmesi, davalar nedeniyle yönetimce savunmalar hazırlanması ve gerekli idari önlemlerin alınması gibi neden ve olgulara dayandığını ifade etmiştir.

Anayasa Mahkemesi kararda, medeni usul hukukunda bulunmasına karşın tanık, yemin, hali sabıka irca gibi kurumlara da yer vermeyen idari yargılama usulünün Anayasa'ya göre yasayla düzenlenen diğer usul yasaları gibi ilgili olduğu yargı yerinin özelliği ve gelişen yargılama koşullarına göre belirlenen bir sistem olduğunu belirterek her iki yargı sisteminde davacı ve davalı durumunda bulunanların aynı durumda bulunmadıklarını ve bu nedenle de aynı kanun kurallarına tabi tutulmalarının gerekmediğini de belirtmiştir[651].

Anayasa Mahkemesi'nin bu kararı, ıslah kurumunun ve idari yargılama hukukundaki re'sen araştırma ilkesinin maddi gerçekliğin ortaya çıkmasındaki rolü bir arada değerlendirildiğinde, medeni usul hukukunun ve idari yargılama hukukunun temel işlevlerinin farklı olduğu gerekçesiyle ıslahın idari yargılama hukukunda uygulanamayacağı görüşünün isabetsiz olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir[652]. Anayasa Mahkemesi kararında hukuk devleti ve hak arama hürriyeti gibi kavramlardan söz edilmemesi ve kavramların idari yargı açısından değerlendirilmemesi de bir eleştiri sebebi olarak görülmüştür[653]. Ayrıca,

---

[651] AYM, 12.6.2008, E:2004/103, K:2008/121, RG:23.12.2008, S:27089.; Azlık Oyu: "*Görüldüğü üzere, adli yargıda tazminat davaları açma sürelerinin uzunluğuna ve bu nedenle bu süreler içinde açılacak ek davalarla uğranılan maddi-manevi zararın tam olarak talep edilebilmesi imkânına rağmen; ıslah yoluyla talep edilen tazminat miktarının arttırılamamasını öngören kural Anayasa Mahkemesi'nce Anayasa'ya aykırı görülerek iptal edilmiş ve artık ek davalar açma yolu dışında, tazminat davası açan davacılar yönünden "ıslah" yoluyla talebin arttırılabilmesi imkân dahiline girmiştir. Oysa tam yargı davalarında sürelerin adli yargıya nazaran kısa tutulması nedeniyle (eyleme ıttıla tarihinden itibaren idareye ön karar için bir yıl içinde başvurulması; olumsuz cevabın tebliğinden itibaren 60 gün içinde dava açılması zorunluluğu), ek dava yolu kapalı olup, ayrıca 'ıslah'dan yararlanamama gibi dava konusu engelleyici kural nedeniyle, idari yargıda idari eylem nedeniyle ihlâl edilen hakkını tam yargı davasıyla talep edilen davacılar bakımından tam anlamıyla bir hak kaybı sözkonusu olmaktadır. Dolayısıyla kuralın Anayasa'nın 2., 36., 125. ve 141. maddelerine aykırılığı açıktır. Davaya konu kural, yukarıda açıklanan sonuçları doğuran, "ıslah" kurumuna yollama yapmamak suretiyle bu usul hükmünün idari yargıda ve tam yargı davalarında uygulanmasını engelleyen "olumsuz bir düzenleme" mahiyetindedir. Anayasa Mahkemesi birçok kararında, olumsuz düzenleme nedeniyle ilgili yasa kurallarının iptali yoluna gitmiştir…. Davanın somutunda da, itiraz istemine konu kuralla HUMK'nun birçok usul hükümlerine yollamada bulunulduğu halde, "ıslah" bundan istisna tutulmak suretiyle, gerçekte salt uğranılan zararın tam ve gerçek şekilde tazmini amacını güden ve bu yönü itibariyle de adli yargıdaki tazminat davalarından -nitelik, süreler ve isimlendirilme hariç- öz itibariyle farklılık göstermeyen tam yargı davaları yönünden "kısıtlama" öngören olumsuz bir düzenlemenin varlığı karşısında, eşitlik ilkesi bakımında da Anayasa'ya aykırılık açıkça görülmektedir. Açıklanan nedenlerle, anılan kuralın Anayasa'nın 2., 10., 36., 125. ve 141. maddelerine aykırı düşmesi itibariyle iptali gerektiği kanısına vardığımızdan; aksi yöndeki çoğunluk kararına katılamıyoruz"*

[652] **Özelçi/Simil**, s.1731-1734.; **Özel, Yılmaz**(2016) Adil Yargılanma Hakkı Kriterlerinin Türk İdari Yargılama Hukuku Açısından Muhtemel ve Gerçekleşen Etkileri, İstanbul, On İki Levha, s.260-261.

[653] **Birtek, Fatih**(2009) 'Tam Yargı Davalarında Fazlaya İlişkin Hakların Saklı Tutulması ve Anayasa Mahkemesi'nin 12.06.2008 Tarihli Kararı' THD, C:4, S: 35, s.35.

idarenin sürekli dava tehdidi altında kalmasının gözetilmesi ve engellenmesi gerekçesinin de tam yargı davaları açısından kabulünün mümkün olmayacağı ileri sürülmüştür[654].

Anayasa Mahkemesi'nin yukarıda ifade edilen kararı sonrasında, idari yargılama hukukunda dava açma süresinden sonra talep sonucunda değişiklik yapılabilmesine ilişkin başkaca bir ihtimal kalmamıştı. Bu durum ise davacılar açısından ortaya çıkan hakkaniyetsiz durumların bir süre daha sona erdirilememesine sebep olmuştur. Ayrıca aşağıda daha detaylı ele alınacağı üzere idari yargılama hukukumuzda talep sonucunun değiştirilememesi nedeniyle tam yargı davaları açısından davaya dahil edilemeyen bakiye kısımlar için sonradan açılan davalar, dava açma süresinden sonra talep edildiğinden kaynaklı incelenememekteydi.

Burada, İYUK'un 12. maddesi ile davacılar için getirilmiş olan imkandan da kısaca bahsetmek gerekir. Maddede idari işlemler nedeniyle açılacak tam yargı davalarında davacılara doğrudan tam yargı davası açmak yerine öncelikle zararı doğuran idari işlemin iptalini isteme ve iptal davasının sonucunun kesinleşmesinin kendisine tebliğinden sonra ise tam yargı davası açabilme hakkı tanınmıştır. Bu durum davacıların zararın tespiti noktasında net bir düşünceye sahip olmasını sağlamasa da işlemin iptali sonrasında zararı doğuran olgunun sona ermesiyle zararın hesaplanmasını kısmen kolaylaştırmıştır[655]. Davacı zararının ne kadar olduğunu kısmen hesaplayabiliyorsa işlemin iptal olması ile dava açma açısından daha cesaretli olabilecek ve açacağı tam yargı davası ile tüm zararını da talep edebilecektir. Ancak 12. maddenin sağladığı bu fayda, görülmekte olan davada talep sonucunun artırılmasını sağlayacak bir mekanizmanın getireceği faydayı sağlamamıştır.

Esasen idari yargılama hukukunda, idarenin işlem veya eylemleri nedeniyle zarara uğrayanların tazminat istemiyle dava açabilmeleri mümkün olmasına rağmen hak kayıplarının ortaya çıkmasını engelleyecek enstrümanlar açısından bu denli sığ bir yargılama sisteminin olması idari yargılama hukukumuzun genel itibariyle iptal davaları ekseninde kurulduğu düşüncesi uyandırmaktadır. Çünkü idari yargılama hukukunda talep sonucunun genişletilebilmesi veya değiştirilebilmesinin hiçbir şekilde mümkün olmaması, taleple bağlılık ilkesinin genel kural olarak uygulanması veya ikinci açılan davaların dava açma süresi nedeniyle incelenememesi gibi durumlar idarenin devamlı dava tehdidi altında kalmaması, idari istikrar gibi ilkelerin varlığının daha önem arz ettiği iptal davaları açısından

654 **Özelçi/Simil**, s.1732.
655 **Aslan**(2020), s.91.

uygun görülebilir. Ancak idarenin faaliyetlerinden kaynaklı zarar gören kişilerin açacağı ve sonuçlarından yalnızca davanın taraflarının yararlanacağı tam yargı davalarında bu kuralları sert bir şekilde uygulamak ve istisnasına yer vermemek zaten eşit olmayan taraflar arasında daha fazla eşitsizliğe ve mağduriyete yol açmıştır.

Öyle ki İYUK'ta birtakım usul kurumlarının yer almaması ve hakkaniyete aykırı kararların ortaya çıkması gerekçeleriyle[656] 1.10.2011 tarihinde yürürlüğe giren HMK'nın 3. maddesinde "*Her türlü idarî eylem ve işlemler ile idarenin sorumlu olduğu diğer sebeplerin yol açtığı vücut bütünlüğünün kısmen veya tamamen yitirilmesine yahut kişinin ölümüne bağlı maddî ve manevî zararların tazminine ilişkin davalara asliye hukuk mahkemeleri bakar. İdarenin sorumluluğu dışında kalan sebeplerden doğan aynı tür zararların tazminine ilişkin davalarda dahi bu hüküm uygulanır. 30/1/1950 tarihli ve 5521 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu hükümleri saklıdır."* hükmüne yer verilerek, idari yargının görev alanı daraltılmıştır[657].

---

[656] "*Sağlık ve yaşam hakkı, en temel bir insan hakkıdır. Sorumluluk doğuran bir nedenle vücut bütünlüğünün kaybı veya kişinin ölümü, sağlık ve yaşama hakkının tipik bir ihlalidir. Hukuk sistemlerinin bu ihlaller için öngördüğü tazminatlarla ortaya çıkan insan hakkı ihlali ikame edilmektedir. Sorumluluk hukukunun bir dalı olarak "insana verilen zararlar ve onun tazmini" çerçevesinde "tazminat hukuku", insan hakkı ekseninde temellenen özel bir disipline dönüşmüştür. … Askeri olsun sivil olsun, idari yargı kolu (yolu) ile adli yargı kolu (yolu) arasındaki görev ayrımında -doğal olarak- idari hizmet alanının niteliği gözetilmiştir. Tam yargı davalarında da aynı ölçüt benimsenmiştir. Sözgelimi, sorun insan zararı olduğunda, sorumluluğu doğuran alanın (sebebin) özelliği yerine, öznesini insanın oluşturduğu "zarar unsuru" öne alınamaz mı sorusuna, hukuk inşası yönünden bir cevap aranmamıştır. Bu durum, Türkiye'nin insan hakları noktasında bulunduğu derinlik düzeyini de resmetmektedir. Özünü kaybeden bir insanın davasının görev alanı tartışması ile karşılaşması hâlinde askerî, idarî, adlî yargı kolları arasındaki on yılları aşan seyahati, Uyuşmazlık Mahkemesinin zamanına ve oluşumuna göre farklı çözümleri, süre aşımı, kısmi dava, tazminat miktarı (hesaplama farklılığı) riskleri, çok farklı hukuk alanlarının farklı çözümler üretmesi sorunları; görünürde hukuk kılıfına sarılmış olsa da özü itibarıyla ve adalet duygusu ekseninde hukuk devletinin taşıyamayacağı birer yüktür. … Öte yandan, idarî yargı, insan zararlarını Borçlar Kanunu 41 ve devamı maddelerine göre hesaplayıp sonuca bağlamaktadır. Bu konuda idare hukuku ve idarî yargı hukuku, temel alacağı somut hukuk normlarına sahip değildir. Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin irad şeklinde bağlanan tazminatın değiştirilmesi davası sebebi ile kurduğu içtihatta ortaya koyduğu yaklaşım, insan zararları hukuku ile tam bir uyum içindedir. Karar şöyledir: "Ancak Ülkemizde, idare mahkemeleri, Danıştay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesinde açılabilen tam yargı davalarında bu mahkemeler sorumluluğu belirlerken, tazminata hükmederken, tazminat hukukunun diğer kurallarını uygularken üst norm olarak Borçlar Kanunu ya da Medeni Kanunu temel almakta, idare hukukunun kendisine has özelliğinin doğal sonucu olarak, Anayasanın emredici hükümlerinin çatısı altında, söz konusu yasaları bünyesine uyduğu ölçüde doğrudan uygulamakta, çeliştiği hallerde başta Anayasanın başlangıç hükümleri ve 40, 125 ve 129 uncu maddeleri olmak üzere diğer maddeler ile 1602 sayılı Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin 24, 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun …. maddesi gibi hükümleri esas alarak uyuşmazlıkları çözümlemektedirler". Bu davaların baskın karakterini, olaya yol açan maddi sebebin hukuki niteliği (idari hizmetin mahiyeti) değil, zararın bağlı olduğu insan ve insan zararının hesaplanması ilke ve değerleri ortaya koymaktadır."* Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu, <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss393.pdf>, s.e.t. 05.07.2022.

[657] **Türkoğlu**, s.286.

Değişiklik ile idari eylem ve işlemler nedeniyle ortaya çıkan vücut bütünlüğünde meydana gelen kayıplar ve ölümler sonrası açılacak maddi ve manevi tazminat davalarının adli yargıda görülmesi düzenlenmiştir. Böylece davacılar adli yargıda açtıkları davalarda ıslah imkanına ve hatta TBK'nın 75. maddesi[658] gereğince bedensel zararın karar verme aşamasında tam olarak belirlenemediği hallerde sonradan tazminat hükmünün değiştirilmesi imkanına sahip olacaklardı.

Ancak söz konusu madde Anayasa Mahkemesi tarafından idarenin aynı idari eylem, işlem veya sorumluluk sebebinden kaynaklanan zararların tazminine ilişkin davaların farklı yargı yerlerinde görülmesinde (değişikliğin yalnızca vücut bütünlüğüne verilen zararlar ile ölüm nedeniyle oluşan zararları adli yargıda görülmesini düzenlemesi) kamu yararı ve haklı neden bulunmadığı ve asker kişileri ilgilendiren ve askeri hizmete ilişkin olan eylemlerden ve işlemlerden kaynaklanan uyuşmazlıkların Kanunla adli yargının görev alanına dahil edilmesinin de Anayasa'nın 157. maddesinde[659] bu davaların askeri idari yargı organında görüleceği hükmüne aykırı olduğu gerekçesiyle iptal edilmiştir[660].

---

[658] "*Bedensel zararın kapsamı, karar verme sırasında tam olarak belirlenemiyorsa hâkim, kararın kesinleşmesinden başlayarak iki yıl içinde, tazminat hükmünü değiştirme yetkisini saklı tutabilir*."

[659] Anayasa md. 157(Mülga) : *"Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, askeri olmayan makamlarca tesis edilmiş olsa bile, asker kişileri ilgilendiren ve askeri hizmete ilişkin idari işlem ve eylemlerden doğan uyuşmazlıkların yargı denetimini yapan ilk ve son derece mahkemesidir. Ancak, askerlik yükümlülüğünden doğan uyuşmazlıklarda ilgilinin asker kişi olması şartı aranmaz."*

[660] "*…Dava konusu kuralla, sadece kişinin vücut bütünlüğüne verilen maddi zararlar ile buna bağlı manevi zararların ve ölüm nedeniyle oluşan maddi ve manevi zararların tazmini konusu kapsama alınmakta ve bu tazminat davalarına bakma görevi asliye hukuk mahkemelerine verilmektedir. Buna göre, aynı idari eylem ve işlemler ile idarenin sorumlu olduğu diğer sebeplerden kaynaklanan zararlar kapsama alınmadığından, sorumluluk sebebi aynı olsa da bu zararların tazmini davaları idari yargıda görülmeye devam edecek, bu durumda, idarenin aynı yapı içinde aldığı kararın bir bölümünün idarî yargıda bir bölümünün adlî yargıda görülmesi yargılamanın bütünlüğünü bozacaktır. Ayrıca iki ayrı yargı kolunda görülen davalarda, idarenin sorumluluğu, bu sorumluluğun kapsamı, idarenin tazmin yükümlülüğü konularında farklı sonuçlara ulaşılabilecektir. Esasen idare hukukunda var olan hizmet kusuru ve kusursuz sorumluluk kavramları, kişilerin gördüğü zararların tazmininde kullanılan ve kişilerin idare karşısında korunma kapsamını genişleten kavramlardır. İdare hukukunda, idarenin hiçbir kusuru olmasa da sosyal risk, terör eylemleri, fedakârlığın denkleştirilmesi gibi kusursuz sorumluluğa ilişkin kavramlara dayanılarak kişilerin uğradığı zararların tazmin edilmesi mümkündür. Özel hukuk alanındaki kusursuz sorumluluk halleri ise belirli konular için düzenlenmiş olup sınırlıdır. İdarenin idare hukuku esaslarına dayanarak tesis ettiği tartışmasız bulunan eylem ve işlemler ile idarenin sorumlu olduğu diğer sebeplerden kaynaklanan zararlara ilişkin davaların idarî yargı yerlerinde görülmesi gerektiği kuşkusuzdur. Bu nedenle, yukarıda belirtildiği gibi aynı idari eylem, işlem veya sorumluluk sebebinden kaynaklanan zararların tazminine ilişkin davaların farklı yargı yerlerinde görülmesinde kamu yararı ve haklı neden olduğu söylenemez…. Öte yandan… Anayasa'nın 157. maddesi gereğince asker kişileri ilgilendiren ve askeri hizmete ilişkin olan eylemlerden ve işlemlerden kaynaklanan uyuşmazlıklar, adli yargının değil; askeri idari yargının yani Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nin görev alanına girmektedir. İptal konusu kural ile, vücut bütünlüğünün kısmen ya da tamamen yitirilmesine yol açan eylem veya işlem, bir askeri hizmete ilişkin olsa ve bir asker kişiyi ilgilendirse bile, bundan kaynaklanan uyuşmazlıklar asliye hukuk mahkemesinin görev alanı kapsamına alınmaktadır. Asker kişileri ilgilendiren ve askeri hizmete ilişkin olan eylemlerden ve işlemlerden kaynaklanan uyuşmazlıkların kanunla adli yargının görev alanına sokulması Anayasa'nın 157. maddesine de aykırılık oluşturur."* AYM, 16.02.2012, E:2011/35, K:2012/23, RG:19.05.2012, S:28297.

Sonuç olarak HMK'ya getirilen düzenlemenin de iptali sonrasında tam yargı davalarının ayrım yapılmaksızın idari yargıda görüleceği hususunda tereddüt kalmamıştır. Bu durum da idari yargıda açılan davalarda var olan mevzuat düzenlemeleri çerçevesinde, dava dilekçesi ile talep konusu yapılan istemlerde hiçbir şekilde genişletme veya değiştirme yapılamamasına neden olmuştur.

İdari yargılama hukukunda talep sonucunun genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının uygulanışına ilişkin var olan bu katı durum, doktrinde de eleştiri konusu olmuştur. Söz konusu eleştirinin gerekçesini ise Roma Hukukundan beri var olan ve davanın en başında dava malzemesinin hazırlanması amacıyla uygulanan iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının, liberal hukuk anlayışının egemen olduğu hukuk sitemlerinde(örneğin İngiliz medeni yargılama hukuku) uygulanabilirliğinin mümkün olmasına karşın çağdaş hukuk sistemlerinde uygulanabilirliğinin ancak bazı istisnalar gözetilerek mümkün kılındığı hususu oluşturmaktadır[661]. Çünkü liberal hukuk sistemlerinde yargılamada etkin ve söz sahibi olan davanın tarafları olduğu, yargıcın etkisinin taraflara nazaran çok sınırlı olduğu; çağdaş hukuk sistemlerinde ise yargılamada etkinliğin taraflarla birlikte yargıca da tanındığı belirtilmiştir. Bu gelişmenin sonucunda da iddianın ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı çağdaş hukuk sistemlerinde oldukça yumuşatılmış ve istisnalar gözetilmiştir. Hatta yukarıda ifade edildiği üzere Alman, Yunan veya İsviçre medeni yargılama hukukunda yasak ayrıksı bir durum olarak düzenlenmiş kural olmaktan çıkmıştır. Bu durumda yargıcın re'sen araştırma yetkisinin de bulunduğu idari yargılama düzeninde, talep sonucunun genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının daha az katı bir şekilde uygulanması, böylece amacı idarenin denetimi olan idari yargılama hukukunda verilecek kararın da yargılamanın amacına hizmet eden bir karar olması gerektiği ileri sürülmüştür. Ayrıca çağdaş hukuk sistemlerinde de amacın maddi gerçekliğe ulaşmak olduğu, salt yargılama kurallarının uygulanmasının yargılamayı maddi gerçeğe ulaştırmayacağı, yargılamada kesinlikle usuli hakkaniyet ilkesinin sağlanması gerektiği belirtilmiştir[662].

Doktrinde yasakla ilgili getirilebilecek çözümler açısından ise olan hukuk açısından, İYUK'un 16. maddesinin 4. fıkrasının re'sen araştırma ilkesi dikkate alınarak katı bir şekilde uygulanmayabileceği veya hukuk yargılamasında var olan ıslah ya da karşı tarafın rızası

[661] **Yılmaz**(1983), s.23-24.
[662] **Yılmaz**(1983), s.24-27.

müesseselerinin idari yargılama hukukunda da kıyasen uygulanabileceği ileri sürülmüştür[663]. Olması gereken hukuk açısından ise İYUK'ta konu ile ilgili getirilebilecek bir düzenlemeye ilişkin olarak doktrinde Alman İdari Yargılama Usul Kanununun 91. paragrafında[664] bulunan düzenlemeden faydalanılabileceği ifade edilmiştir. İlgili paragrafta karşı taraf kabul ederse veya mahkeme değişikliği amaca uygun bulursa, davada değişiklik yapılmasına izin verilebileceği ve karşı tarafın izninin de yazılı veya sözlü(duruşmada) olabileceği ifadelerine yer verilmiştir[665]. Düzenleme, yapılacak değişiklikte karşı tarafın rızasını ya da mahkemenin onayını şart koşmuştur. Karşı tarafın değişikliğe izin vermemesi halinde mahkemenin onay verip vermemesi söz konusu olacaktır. Mahkemenin yapacağı amaca uygunluk denetiminin ise tekrardan dava açılmasını önlemek ve usul ekonomisini sağlamak olduğu belirtilmiştir[666]. Ayrıca Fransız idari yargılama hukukunda da, dava aşamasında zararın artması halinde, bu zararların taleple bağlılık kuralı ile sınırlanmadan talep edilebilmesi mümkündür. Hatta zararın mahkemenin nihai kararı sonrası artması halinde, temyiz aşamasında dahi istenilebileceği belirtilmiştir[667].

İdari yargılama hukukumuzda talep sonucunun genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ile ilgili olarak yaptığımız bu genel değerlendirmeler sonrasında, 6459 sayılı Kanun ile yürürlüğe giren düzenlemenin ele alınmasından önce idari yargılama uygulamasında ıslah müessesesinin bulunup bulunmadığını ve uygulama nedeniyle oluşan sorunlar çerçevesinde verilen kararları detaylı bir şekilde ele almak, 6459 sayılı Kanun ile getirilmek istenilen düzenlemenin amaca uygunluğunu değerlendirmek açısından önemli olacaktır.

4.1.1. Islahın İdari Yargılama Hukukundaki Durumuna Dair Yargı Kararları

İYUK'un 3. maddesine göre tam yargı davalarında uyuşmazlık konusu miktarın, iptal davalarında ise dava konusu işlemin dava dilekçesinde belirtilmesi zorunlu olup, Kanunda da bu kuralın herhangi bir istisnasına yer verilmemiştir. Aksi halde 15. madde gereğince dilekçenin reddine karar verilerek ilgili noksanlık davacıya tamamlattırılır ve ancak bu

[663] **Yılmaz**(1983), s. 30-32.
[664] VWGO Paragraf 91: "*(1) Davanın değiştirilmesi ancak diğer ilgililerin muvafakati veya mahkemenin uygun görmesi halinde mümkündür. (2) Davalının davanın değiştirilmesine ilişkin, itiraz etmeksizin yazılı olarak veya sözlü olarak duruşmada kabul etmesiyle, rıza gösterdiği kabul edilir. (3) Davanın değiştirilmesi talebinin reddi veya kabulü kararına tek başına itiraz edilemez.",* **Sancakdar**(2020), s.358.
[665] **Yılmaz**(1983), s.32.
[666] **Yılmaz**(1983), s.34.
[667] **Gözler**(2009), s.1372.

şekilde davaya devam edilebilir. Eksiklik davacı tarafından tamamlanmaz ise davanın reddine karar verilir.

Dava dilekçesinde zorunlu olarak yer alması öngörülen dava konusu miktarın sonradan değiştirilmesine imkan sağlayabilecek miktar artırım imkanı İYUK'un ilk halinde yer almadığından ve HMK'nın uygulanmasını öngören 31. maddesi ile HMK'da yer alan ıslah müessesesine atıf da yapılmadığından, ıslah veya benzeri bir müessese idari yargılama hukukunda kendisine yer bulamamıştır[668]. Her ne kadar öğretide İYUK'un 31. maddesine yapılan atıfların sınırlayıcı değil örnekleyici olduğu[669] veya hukuk yargılamasında var olan usul hükümlerinden yardım alınarak içtihatlarda oluşacak boşlukların giderilebileceği ileri sürülmüş[670] ise de Danıştay, miktar artırımını ve ilk başta dava konusu edilmeyen bir idari işlemin ya da tazminat isteminin davaya dahil edilmesini davanın genişletilmesi niteliğinde görmüş ve bu taleplerin dava açma süresi geçtikten sonra dava konusu edilme istemlerini reddetmiştir[671]. Örneğin bir kararında talebin sonradan değiştirilmesi imkanı idari yargılama hukukunda kabul edilmediğinden, encümen kararının iptali istemiyle açılan davanın sonraki tarihli ikinci bir dilekçeyle dava konusunun belediye hizmetlerinin kesilmesine hasren incelenmesi talebini reddetmiştir[672]. Bir başka uyuşmazlıkta ise İYUK'un 31. maddesinde, davanın ıslah edilmesine ilişkin herhangi bir düzenlemenin yer almadığını belirtmiş ve

---

668 **Kara**(2017), s.421.; **Çınarlı**, **Serkan**/ **Ağar**, **Baykal**(2017) 'İdari Yargılama Hukukunda Dava Değerinin Artırılması' THD, C:12, S:129, s.25.

669 **Kaya**, **Bora**(2002) 'İdari Yargıda Deliller' Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kararlar Dergisi, S:17, s.256.

670 **Eroğlu**(1973), s.24.

671 "*Davacı, davalı idarenin savunmasına cevap olarak verdiği ve 12.4.2004 tarihinde kayda giren dilekçesinde, bu işlemden kaynaklanan parasal haklarının yasal faiziyle birlikte ödenmesine hükmedilmesini de istemekte ise de; adı geçenin yasal dava açma süresinin bitiminden (27.2.2004) sonra verdiği bu dilekçesinde yer alan "ek" istemi, "davanın genişletilmesi" niteliğinde olup, yargılama usulüne ilişkin kurallar yönünden davacının bu isteminin bakılan davada incelenmesine olanak bulunmamaktadır*." Danıştay 5.Dairesi, 05.10.2007, E:2005/5, K:2007/5165; "*...idari yargıda açılacak davalara ilişkin istemlerin, davanın başında tam olarak ortaya konularak, davanın bu istem üzerine kurulması gerekmektedir. Dava açıldıktan sonra davanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı, dava açma süresinin bitimi ile başlamakta ve dava karara bağlanıncaya kadar geçerliğini sürdürmektedir. Bu nedenle, idari yargıda açılacak davalarda davacılar, davalarını ancak dava açma süresi içerisinde, ilk dilekçelerine bağlı olarak genişletebilir. Bu durumda, davacının, esasen dava dilekçesinde yer alması gerekirken talep edilmeyen, manevi tazminata bağlı faiz alacağına hükmedilmesi talebi, davanın genişletilmesi ve değiştirilmesi sonucunu doğuracağından, istemin bu davanın konusu olarak kabul edilmesine ve istem hakkında hüküm kurulmasına olanak bulunmamaktadır."* Danıştay 8.Dairesi, 25.09.2018, E:2018/3234, K:2018/4845 (UYAP)

672 Danıştay 6.Dairesi, 05.12.1975, E:1974/3666, K:1975/5468, **Çınar**(2016), s.492.; *"...idari yargıda dilekçenin ıslahı,talebin genişletilmesi, hakların mahfuz tutulması gibi Hukuk Usulü Muhakemeleri Yasası ile düzenlenmiş kuralların uygulanmasına yasal olanak yoktur*." Danıştay 8.Dairesi, 01.03.1999, E:1996/2215, K:1999/842 (UYAP)

davanın genişletilmesi yasağını idari yargının ilkelerinden biri olduğunu kabul ederek davacının ıslah talebini yerinde görmemiştir[673].

Tam yargı davalarında ıslah veya ıslah benzeri bir müessese ile bakiye kısımlar için dava konusu uyuşmazlık miktarının artırılma imkanı mümkün olmayınca davacılar fazlaya ilişkin haklarını saklı tutulmak suretiyle ikinci davalar açma yoluna gitmişlerdir. Ancak idari yargılama usulünde fazlaya ilişkin hakların saklı tutularak dava açılmasına ilişkin bir düzenlemenin olmadığı[674], idari işlem ve eylemlerden doğan zararın ödenmesi isteminin İYUK'un 12. ve 13. maddesinde öngörülen süreler içinde dava konusu edilmesi gerektiği, davanın görüldüğü aşamada bilirkişi raporundan öğrenilen zararın fazlaya ilişkin kısmının anılan maddelerde belirtilen süreler geçtikten sonra dava konusu edilemeyeceği gerekçeleriyle açılan ikinci davalar süre kuralları nedeniyle reddedilmiştir[675]. Öyle ki bir başka kararında Danıştay, ilk davanın açıldığı tarihte doğmuş bulunan zararın bilirkişi incelemesiyle daha fazla olduğunun saptanması üzerine davacı tarafından ek maddi tazminat davası açılıp, bu davaların birleştirilerek maddi tazminata hükmedilmesi talebini, ek istemin İYUK'un 13. maddesinde öngörülen dava açma süresinin geçmesinden sonra dava konusu edilmesine olanak bulunmadığı gerekçesiyle reddetmiştir[676].

Bununla birlikte değinmek gerekir ki Danıştay, davanın ilk açıldığı tarihten sonra ortaya çıkan zararların ise, zararın ortaya çıktığı tarihten itibaren İYUK'ta yer alan dava açma süreleri içerisinde dava konusu edilebileceğini kabul etmektedir[677]. Örneğin bir hastanede yapılan sünnet işlemi sonrasında yaralanan çocuğun ebeveynlerinin açtığı tazminat davasında karar verildikten sonra çocuğun ileriki yaşlarda cinsel yetisi ile ilgili kayıp yaşadığını öğrenmesi üzerine bu nedenden kaynaklı açacağı manevi tazminat davasını, İYUK'un 13. maddesinde yer alan öğrenmeden itibaren 1 yıllık süre içerisinde idareye

---

673 "*Temyize konu Mahkeme kararında da belirtildiği üzere 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununa yollamada bulunduğu 31. maddesinde, davanın ıslah edilmesine ilişkin herhangi bir husus yer almadığı gibi, İdari Yargının ilkelerinden olan "davanın genişletilmesi yasağı" karşısında, anılan Mahkemece dava dilekçesinde yer alan ek ders ücreti miktarına hükmedilmesinde hukuka aykırılık bulunmadığından, davacının temyize cevap dilekçesinde açıkladığı, ıslah talebinin kabul edilerek hükmedilen ek ders ücreti miktarının 674.860.000.- lira olarak kabulüyle kararın düzeltilerek onanması yolundaki istemi yerinde görülmemiştir."* Danıştay 5.Dairesi, 28.11.2002, E:2002/2996, K:2002/4684 (DBB)

674 **Türkoğlu**, s.272.; "*İdarî yargılama usûlünde, ilgililerin fazlaya ilişkin haklarını saklı tutarak tam yargı davası açabilmelerine olanak tanınmamıştır*." Danıştay 6.Dairesi, 11.05.2000, E:1999/2712, K:2000/2819, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 17.07.2022.

675 **Oğurlu**(2020), s.78.; Danıştay 10.Dairesi, 10.04.2007, E:2005/5482, K:2007/1781 (UYAP); Danıştay 8.Dairesi, 06.02.2008, E:2007/9241, K:2008/758 (UYAP); Danıştay 10. Dairesi, 23.12.2013, E:2010/7544, K:2013/9344 (DBB)

676 Danıştay 10.Dairesi, 25.3.2003, E:2002/7079, K2003/1095; Aynı Yönde Danıştay 10.Dairesi, 30.6.2006, E:2004/11340, K:2006/4725 (DBB)

677 Danıştay 10.Dairesi, 13.06.2001, E:1999/3948, K:2001/2244 (DBB)

yapacağı başvuru üzerine, dava konusu olay tarihinden itibaren 5 yıllık süre geçmiş olsa dahi, dava konusu etme imkanı vardır. Ancak ifade edildiği üzere bu imkan, sonradan zararların ortaya çıktığı hallere yöneliktir. Zararın aynı kalıp, miktarın değiştiği hallerde bakiye kısımlar için ayrı bir dava açılması İYUK'ta yer alan dava açma sürelerine ilişkin kurallar nedeniyle mümkün değildir.

Tüm bu nedenlerle doktrinde, talep sonucun genişletilmesi yasağının var olması halinde istisnalarının da bulunması gerektiği savunulmuştur[678]. Örneğin istisnalar açısından, yasal düzenlemelerle fazlaya ilişkin hakların saklı tutularak dava açılabilmesinin mümkün kılınabileceği ileri sürülmüştür[679]. Ancak, HMK'da var olan kısmi dava uygulaması idari yargılama hukukunda var olmadığından, fazlaya ilişkin haklar saklı tutularak açılan ilk davada verilen hükmün taraflar açısından kesin hüküm teşkil edeceği, bu nedenle de ikinci davaların esasının incelenmesinin mümkün olmayacağı da ifade edilmiştir[680].

Bu noktada Danıştay'ın eski tarihli bir kararında, idari bir işlemden doğan ve iptal ve tam yargı davasının (dava tarihine kadar olan zararların istemi) birlikte açıldığı tarihte kesin miktarı belli olmayan ve devam etmekte olan zararlarla ilgili olarak bakiye kısmın, iptal ve tam yargı davasıyla ilgili kararın tebliğinden itibaren dava açma süresi içinde ayrıca açılacak bir tam yargı davasına konu edilebileceği kabul edilmiştir. Danıştay bu kararında bir idari işlemden doğan ve iptal ve tam yargı davasının birlikte açıldığı tarihte kesin miktarı belli olmayan zararların kalan kısmının(iptal kararı sonrası mahkeme kararının uygulanması aşamasına kadar var olan zararlarının) iptal ve tam yargı davasıyla ilgili kararın, bu karara karşı kanun yollarına başvurulmuşsa verilecek kararın tebliğinden itibaren 12. maddede öngörülen süre içinde ayrıca açılacak bir tam yargı davasına konu edilebileceğini belirtmiştir. Ayrıca kararda İYUK'un iptal ve tam yargı davalarının açılmasından sonra da devam etmekte olan zararlarla ilgili olarak tam yargı davası açma hakkını engelleyici bir hüküm içermediği, işlemlerden doğan ve süregelmekte olan zararların, 12. maddede öngörülen süre koşuluna uyulmak kaydıyla, kısımlara ayrılarak da dava konusu edilebileceği ifade edilmiştir. Bu kabulün de "kamu görevlilerine ait mevzuattan doğan uyuşmazlıklarda, idari işlemin neden olduğu zararın miktar olarak tesbitinin mümkün olmadığı hallerde, dava dilekçesinde uyuşmazlık konusu miktar gösterilmeden tam yargı davası açılabileceğine"

[678] **Yılmaz**(1983), s.30.
[679] **Akyılmaz**, **Bahtiyar** (1998) 'İdari Yargıda Tazminat Şekilleri ve Hesaplanması' Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:6, S:1-2, s.181.
[680] **Onar**, s.1804-1805.

ilişkin 1983 tarihli Danıştay İçtihatları Birleştirme Kurulu kararı[681] ile çelişen bir yönünün bulunmadığını belirtmiştir[682]. Ancak bu karar, İYUK'ta yer almayan iptal ve tam yargı davasının açılmasından sonra ikinci bir tam yargı davası açılabileceğine ilişkin bir imkanın tanınması nedeniyle eleştirilmiştir[683].

Söz konusu kararla ilgili dikkate değer olan husus, bazı işlemlerden kaynaklı süregelen zararlardır. Bu gibi iptal ve tam yargı davalarının açılmasından sonra da devam etmekte olan zararların miktarının, dava tarihinde tam olarak belirlenmesi mümkün olmadığından, iptal kararının uygulandıktan sonra davacının zararının son bulması üzerine zararın kalan kısmı netlik kazanacağı için, diğer bir ifadeyle mahkemenin dahi karar verdiği aşamada zararı tam olarak bilme olasılığının bulunmadığından, bu durumun yeni bir tam yargı davasının konusunu oluşturacağı kanaatindeyim. Bu durumlarda ikinci açılacak tam yargı davasının süresini ise iptal kararının uygulanmasından ya da ilgili dönemlerdeki parasal hakların eksik ödenmesinin yapıldığı tarihten itibaren başlatmak gerekir. Danıştay'ın 1983 tarihli İBK Kararında da iptal ve tam yargı davalarının birlikte açılması ve davacı lehine karar çıkması üzerine zararın karşılanması sonrasında kalan kısım için dava açılıp açılamayacağına ilişkin içtihat ayrılıklarına değinilmiş ve miktar belirtmeksizin tam yargı davası açılmasının mümkün olabileceği yönünde içtihatları birleştirilmiştir.

Buna benzer bir diğer olayda ise davacının, atama işlemi ve bu işlem nedeniyle yoksun kaldığı parasal haklarının tazmini amacıyla iptal ve tam yargı davasını birlikte açtığı davada verilen karar üzerine ilk davasındaki işlemler nedeniyle manevi tazminat ödenmesi istemiyle yeni bir tam yargı davası açması üzerine Danıştay, davacının açtığı dava aşamasında, işlemden kaynaklı manevi zararlarının süregelmekte olabileceğini dikkate alarak, ilk açılan iptal ve tam yargı davasına ilişkin onama kararının tebliğinden itibaren İYUK'un 12. maddesinde öngörülen süre koşuluna uyularak dava açıldığını belirtmiştir[684].

Bir diğer idari yargılama organı olan AYİM[685] ise kararlarında genel itibariyle, idari yargılama hukukunda ıslah kurumunun uygulanamayacağı kabul etmekteydi[686]. Ancak

[681] Danıştay İBGK, 29.12.1983, E:1983/1, K:1983/10, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 08.09.2022.
[682] Danıştay 5.Dairesi, 23.11.1992, E:1991/1075, K:1992/3154, **Sezer**, **Yasin**/ **Bulut**, **Uğur** (2016) 'İdari Yargıda Belirsiz Tam Yargı Davası İhtimali' TBB Dergisi, s.232 vd.; Aynı Yönde Danıştay İDDGK 4.10.2007, E:2006/1984, K:2007/1822, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 19.07.2022.
[683] İYUK'da yer almayan bir dava açma süresi tanınması nedeniyle eleştirilmiştir bkz. **Sezer/Bulut**, s.235.
[684] Danıştay 2.Dairesi, 20.10.2008, E:2007/329, K:2008/4095 (DBB)
[685] 6771 sayılı Kanunun 27/04/2017 tarihinde yürürlüğe giren 17. maddesi ile AYİM yürürlükten kaldırılmıştır.
[686] "*Davacının istemi, bir ıslah (ek dava) niteliğindedir. Islahın konusu, tarafların yapmış olduğu usul işlemlerinin düzeltilmesidir. 4 Kasım 2000 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan Anayasa Mahkemesi kararı*

istisna nitelikteki AYİM kararlarında, HUMK'a atıfta bulunan İYUK'un 31. maddesinde yer alan hükümlerin sınırlı değil örnekleyici nitelikte olduğundan bahisle hukuk yargılamasında var olan usul kurumlarının idari yargı ile uyuştuğu ölçüde uygulanabileceği, ıslahın da idari yargı ile bağdaşabildiği belirtilmiştir. Ayrıca kararlarda, öğretide de hukuk yargılamasında ıslah kurumunun varlığını haklı gösteren gerekçelerin idari yargılama hukuku için de aynen geçerli olduğunun ve bu kurumun idari yargılama hukukunda da benimsenmesi gerektiğinin ileri sürüldüğü ifade edilmiştir[687].

AYİM de Danıştay gibi, bir eylem dolayısıyla ortaya çıkan zararın zamanla artması halinde(örneğin işgörmezlik oranının sonradan artması) her bir zararın ortaya çıktığı andan itibaren bir yıllık süre içerisinde davalı idareye başvurulması gerektiğini, bu bir yıllık süre

---

incelendiğinde söz konusu HUMK'nun 87 nci maddesindeki kuralın, davacıları ikinci kez dava açmaya zorlaması nedeniyle hak arama özgürlüğünü kısıtladığından bahisle iptaline karar verildiği anlaşılmaktadır. Adli Yargıda zamanaşımı süreleri dikkate alındığında bu süreler içerisinde dava devam ederken bilirkişi raporları sonrasında ortaya çıkan tazminat farkının ikinci bir ek dava ile istenebileceği açıktır. Oysa ki 1602 sayılı Askerî Yüksek İdare Mahkemesinde açılan davalarda 1 yıllık ve idare başvurudan sonra altmışar günlük dava açma süreleri işlemektedir. Bu süreler geçirildikten sonra müddeabinin miktarının değiştirilemeyeceği yine 1602 sayılı AYİM Kanununun 46/4 maddesinin amir hükmüdür. Ayrıca, idari yargıda fazlaya ilişkin hakların saklı tutulması müessesesi mevcut değildir." AYİM 2.Dairesi, 19.07.2006, E:2006/346, K:2006/746, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 17.07.2022.

687 *"İdari yargıda ıslahın uygulanıp uygulanamayacağı hususunun tartışmalı olduğu görülmektedir. Danıştay'ın uygulanamayacağı yönündeki kararlarına (Dnş. 6.5.12.1975; 1975/3666-5468 Esas ve Karar sayılı kararı; Danıştay Dergisi, S. 22-23, Ankara 1976. S. 273-274) karşılık; Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, ıslahın idari yargıda tatbik kabiliyeti olduğunu benimsemiş bulunmaktadır. (AYİM. 1. D. 9.5.1989 tarih ve E. 1988/300, K. 1989/219, AYİM. Dergisi, S. 7, Kitap l, S. 140-143; AYM. 1. D. 7.5.1991; E. 1990/764, K. 1991/1549, AYİM. Dergisi, S. 7, Kitap l, S. 143-144; AYİM. 1. D. 25.10.1994; E. 1993/1128, K. 1994/1185, AYİM Dergisi, S. 9, S. 92-93) İdari yargı da ıslaha başvurulamayacağını öne sürenlerin dayanağını, 2577 sayılı İYUK'nun 31, 1602 sayılı AYİM kanununun 56 ve mülga 521 sayılı Danıştay Kanununun 88 nci maddesinde ıslah kurumunun düzenlenmemiş olması teşkil etmektedir. 2577 sayılı Kanunun 31 ve 1602 sayılı Kanunun 56 ncı maddelerinde ıslahtan söz edilmemiş olmasının, idari yargıda ıslah yoluna gidilemeyeceği anlamına alınıp alınamayacağının tespiti; öncelikle idari yargılama yasalarının HUMK'na atıfta bulunan hükümlerinin "tahdidi" mi yoksa "örnek" verme kabilinden mi olduğunun çözümüne bağlıdır. Belirtilen önceki kararlarında da bu sorunu inceleyip değerlendiren Dairemiz, idari yargılama usulü kanunlarında boşluk bulunan hallerde, hukuk yargılamasına egemen olan ilkelerin bağdaşırlığı ölçüsünde, idari yargıda uygulanabileceği, bu meyanda "ıslah"ın da idari yargıda mümkün bulunduğu sonucuna vardığından; bu davada da aynı görüşünü muhafaza etmektedir. Esasen öğretide de, hukuk usulünde ıslah kurumunun varlığını haklı gösteren gerekçelerin idari yargılama hukuku için de aynen geçerli olduğu ve idari yargıda bu kurumun benimsenmesi gerektiği ileri sürülmektedir. (Kuru, C. III, S. 2824; Yılmaz, S. 304-308; K. Aral, Danıştay Muhakeme Usulü, Ankara, 1965, S. 25; Aydın Tuncay, idare Hukuku ve idari Yargının Bazı Sorunları, Ankara, 1972 S. 207.) Dava konusuna dönüldüğünde; davacının talep sonucuna (Yüksek Lisans Kıdemi verilmemesi isteminin iptali) yeni bir istemin (olumsuz nitelik belgesinin iptali + manevi tazminat istemi) eklenmesi biçiminde, davasını "kısmen" ıslah etmek istediği anlaşılmaktadır. Davacının olumsuz nitelik belgesinin iptali ile ilgili ıslah istemi, yukarıdaki açıklamalar ışığında kurulumuzca kabul edilmekle beraber; manevi tazminat isteminin ıslah yoluyla kabulü mümkün görülememiştir. Çünkü, manevi tazminat isteminin davaya eklenmesi, dava konusu değerin arttırılması anlamına gelir ve bu da HUMK. nun 87 nci maddesinin son fıkrasında ifadesini bulan "davacı, ıslah suretiyle dava konusu değeri arttıramaz" kuralına aykırılık teşkil eder. Bu nedenle, manevi tazminat konusundaki davacı talebinin ıslah yoluyla kabulü mümkün görülmemekle; bu konuda açılmış bir dava olduğu da kabul edilemez. Dolayısiyle, davacının bu yöndeki isteminin ıslah yoluyla dava konusuna dahil edilmesi mümkün bulunmamaktadır."*AYİM 1.Dairesi, 04.06.1996, E:1995/1117, K:1996/545, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 08.09.2022.; aynı yönde AYİM 1.Dairesi, 25.10.1994, E:1993/1128, K:1994/1185, AYİMD, 1995, S: 9, s.92-93.

içerisinde maddi veya manevi tazminat için davalı idareye başvurabileceğini, zarar görenin her müracaat için dava açma süresi içerisinde dava açması gerektiğini ifade etmiştir. Dava açma süresi olan bir yıllık süre içinde ek dava açılabileceğini kabul eden AYİM, davacının daha sonra öğrendiği bir zararın tazmini için öğrenilme tarihten itibaren bir yıl içinde yeniden davalı idareye başvurarak bu zararın tazminini isteyebileceğini, taleplerinin reddi halinde de süresi içerisinde bu talepleriyle ilgili olarak yeni bir dava açabileceğini, bu nedenle davacıların bir yıllık süre içerisinde olmak kaydıyla zararlarının karşılanması için yaptıkları ikinci başvurunun da süresinde olduğunu belirtmiştir[688].

Anayasa Mahkemesi ise bireysel başvuru denetimi ile önüne gelen birtakım uyuşmazlıklarda idari yargıda görülmekte olan davalarda miktar artırım imkanının olmamasını, mahkemeye erişim hakkının ihlali olarak değerlendirmiştir. Örnek bir uyuşmazlıkta, başvurucu tarafından askerlik hizmeti esnasında gözünde meydana gelen görme kaybından dolayı 28/4/2011 tarihinde AYİM'de dava açılarak 50.000,00 TL maddi ve 20.000,00 TL manevi; diğer davacılar (başvurucunun anne ve babası) lehine ise ayrı ayrı 2.500,00 TL manevi tazminat talep edilmiştir. AYİM'e sunulan bilirkişi raporu ile başvurucunun zararının talebinden daha fazla olduğu belirlenmiş, bunun üzerine davacılar ıslah yoluna başvurmuşlar ise de AYİM, 1602 sayılı Kanunun 46. maddesinin dördüncü fıkrasındaki "*taraflar sürenin geçmesinden sonra verecekleri savunmalara veya ikinci dilekçelere dayanarak hak iddia edemezler*" kuralı gereğince, idari yargılama hukukunda iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı bulunduğu ve davacıların süresi dışında talep sonucunu ıslah yoluyla arttırmalarının mümkün olmadığı gerekçeleriyle başvurucunun ıslah talebinin reddine karar vermiştir. Anayasa Mahkemesi ise 1602 sayılı Kanunun 46. maddesinin 4. fırkasındaki düzenleme ile idare aleyhine açılan davaların ve bu davalar kapsamında sunulan taleplerin disipline edilmesinin hedeflendiği, daha ciddi takip edilmeleri sağlanarak davaların sürüncemede kalmasının ve belirsizliklerin önlenmesinin amaçlandığını belirterek, ölçülülük ilkesinin temel hak ve özgürlüklerin gereğinden fazla sınırlandırılmaması anlamına geldiğini, iddia edilen önlemin temelini oluşturan meşru amaç karşısında, bireye düşen fedakarlığın ağırlığının göz önünde bulundurulması ve gözetilen kamusal yararın gerekleri ile bireyin temel hakkının korunması arasında adil bir dengenin kurulup kurulmadığının belirlenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Kararın devamında ise tazminat alacağının kayda değer bir kısmından mahrum kalan ve lehine adli yardım kararı verilmiş olması itibarıyla maddi durumunun elverişsiz olduğu anlaşılan başvurucunun,

[688] AYİM 2.Dairesi, 30.09.2009, E:2007/1085, K:2009/1076 (UYAP)

katlanmak zorunda bırakıldığı külfetin, hedeflenen meşru amaçlarla orantısız olduğuna, dolayısıyla müdahalenin ölçülü olmadığı sonucuna ulaşarak Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir[689]. Kısaca Anayasa Mahkemesi, 1602 sayılı Kanunun 46. maddesinin 4. fırkasındaki talep sonucuna ilişkin sınırlamanın meşru bir amaca yönelik olduğunu ancak sağlanmak istenilen amaç ile sınırlandırma arasında makul kabul edilebilecek bir dengenin bulunmadığını belirtmiştir.

Sonuç itibariyle yargı kararlarında ifade edildiği üzere ıslah müessesesinin, idari yargılama hukukunda uygulanma kabiliyeti olmamıştır. Her ne kadar bazı yargı kararlarında aksi yönde veya genel uygulamayı farklılaştıran kararlar[690](ıslahın idari yargılama hukukunda da uygulanabileceği yönde) verilmiş ise de bu durumlar azınlıkta kalmıştır. Böylece teksif ilkesinin egemen olduğu, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirlmesi yasağının davanın üç unsurunda da uygulandığı hukuk yargılamasında dahi yasak, ıslah ve karşı tarafın muvafakati düzenlemeleri yumuşatılmasına karşın idari yargılama hukukunda var olan talep sonucuna ilişkin yasak, istisnalar öngörülmeksizin(6459 sayılı Kanuna kadar) daha katı bir şekilde uygulanmıştır[691].

4.1.2. Miktar Belirtme Zorunluluğu ve 1983 Tarihli Danıştay İçtihadı Birleştirme Kurulu Kararı

Kişilerin uğradığı zararın miktarının ne olduğunun dava açılma anında bildirilmesinin istenilmesi[692] karşısında, gerçek zarar miktarını belirleyebilmek o anda her zaman mümkün olmayabilir veya talep edilen miktar gerçek zararı tam olarak karşılamayabilir[693]. Bazen de kişiler davanın aleyhlerine sonuçlanabileceği ihtimaline binaen ve yüklü bir yargılama gideri yahut vekalet ücreti ödememek düşüncesiyle gerçekte amaçlanan miktardan daha azını talep ederek dava açarlar. Bu durumlar idari yargılama hukukunda, dava açıldıktan sonra gerçek

[689]AYM,23.07.2014,Baş.No:2012/1052,<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/1052?KelimeAra%5B0%5D=ya&page=849>s.e.t.16.11.2021; AYM, 07.01.2016, Baş. No: 2013/3711, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/3711>, s.e.t. 16.11.2021.
[690] AYİM 1.Dairesi, 04.06.1996, E:1995/1117, K:1996/545,<https://legalbank.net/>, s.e.t. 08.09.2022.
[691] **Eroğlu**(2021), s.229.
[692] İYUK'un 3. maddesinin 2. fıkrasının (d) bendi uyarınca, idarenin işlem ve eylemlerinden doğan zararın tazmini istemiyle açılan tam yargı davası dilekçelerinde talep edilen miktarın gösterilmesi zorunludur. Aksi takdirde mahkeme tarafından İYUK'un 15. maddesi uyarınca eksikliğin otuz gün içinde tamamlanması için dilekçenin reddine karar verecektir.
[693] **Birtek**, s.20.

zarar miktarının talep edilenden fazla olduğunun ortaya çıkması halinde hakkaniyetsiz sonuçlar ortaya çıkarmıştır.

İdari yargı organlarının tazminat ve faiz konusunda istemle bağlı olma kuralını idari yargılama hukukunun genel ilkesi olarak kabul etmeleri, bu hakkaniyetsiz durumların oluşmasında pasif kalmalarına neden olmuştur[694]. Bu kapsamda, her ne kadar mahkemelerin re'sen araştırma ilkesi çerçevesinde uyuşmazlıkta daha fazla zarar olduğunu tespit etseler de istemin dışına çıkarak hüküm veremeyeceği ifade edilmiştir[695].

Danıştay da taleple bağlılık ilkesinin idari yargılama hukukunda uygulanacağını bir kararında şu şekilde ifade etmiştir;

"*...Taleple bağlılık ilkesi, medenî usul hukukunda yer alan yargılamaya hâkim olan ilkelerden bir tanesidir ve hâkimin, tarafların talepleriyle bağlı olduğunu, talepten fazlasına veya talepten başka bir şeye karar veremeyeceğini; ancak duruma göre talep sonucundan daha azına karar verebileceğini ifade eder. İdare hukukunun yerleşik içtihatlarından olan "taleple bağlılık" ilkesi uyarınca, idari yargı merciilerinde açılan davalarda, idare mahkemelerinin davacının istemi ile bağlı olduğu, bu istemi genişletecek biçimde bir karar veremeyeceği açıktır."*[696]

Ancak, dava dilekçesinde tazminat miktarının gösterilme zorunluluğu olsa da, talep edilen miktarın idari yargı yerlerini bağladığına ilişkin, hukuk mahkemeleri açısından HMK'nın 26.[697] maddesinde açıkça yazmasına karşın, İYUK'ta hüküm bulunmamaktadır. Bu sebeple de öğretideki bir kısım görüş, idari işlem ve eylem dolayısıyla uğranılan zarar miktarındaki artışların, davacının talebi ile bağlı kalmaksızın yargı yerlerince dikkate

---

694 **Türkoğlu**, s.272.

695 **Çınarlı/ Yıldırım**, s.229.

696 Danıştay 10.Dairesi, 10/06/2021, E:2019/11325, K:2021/3273; *"...Olayda, bilirkişi tarafından yapılan hesaplamada, davacı O. A. adına ödenen 23.933,71 TL tutarındaki nakdi tazminat miktarı hesaba katılmadan O. A.'nın uğradığı maddi zarar miktarı 95.735,61 TL olarak bulunmuştur. Belirtilen tutardan ödenen 23.933,71 TL indirilip oluşan zararın 71.801,90 TL şeklinde hesaplanması gerekirken bu husus göz ardı edilmiştir. Bu çerçevede, davacı O. A. tarafından talep edilen maddi tazminat miktarının 33.000 TL olması, oluşan zararın ise daha yüksek miktar olan 71.801,90 TL hesaplanması ve taleple bağlılık ilkesi bir arada değerlendirildiğinde, davacı O. A. maddi tazminat isteminin tamamının kabulü yolundaki kararda sonucu itibariyle hukuki isabetsizlik bulunmamaktadır."* Danıştay 10.Dairesi, 09.04.2013, E:2012/6447, K:2013/3130 (DBB)

697 Taleple bağlılık ilkesi başlıklı HMK md. 26: "*(1) Hâkim, tarafların talep sonuçlarıyla bağlıdır; ondan fazlasına veya başka bir şeye karar veremez. Duruma göre, talep sonucundan daha azına karar verebilir. (2) Hâkimin, tarafların talebiyle bağlı olmadığına ilişkin kanun hükümleri saklıdır."*

alınması gerektiği yönündedir[698]. Böyle bir durumda, davanın konusu değiştirilmemek kaydıyla, zararın hesaplanması sonucunda ortaya çıkan artışlar üzerinden, taleple bağlı olmaksızın, hüküm verilebileceği belirtilmiştir[699]. Ama bu durum yukarıda ele alındığı üzere uygulamada benimsenmemiştir.

İdari yargı organlarının İYUK'un 3. maddesinin 2. fıkrasının "d" bendinde yer verilen tam yargı davalarında uyuşmazlık konusu miktarın dava dilekçesinde belirtilmesi gerektiği kuralını ve taleple bağlılık kuralını istisnasız bir şekilde uygulamasının; buna karşın ıslah müessesesinin de idari yargılama hukukunda uygulanmamasının ortaya çıkarabileceği sorunlar nedeniyle bir memurun memuriyetten çıkarılması işleminin iptali ile yoksun kaldığı parasal hakların tarafına ödenmesi isteği ile açtığı dava sonucunda Danıştay'ın 1983 tarihinde vermiş olduğu kararda "*kamu görevlilerine ait mevzuattan doğan uyuşmazlıklarda, idari işlemin neden olduğu zararın miktar olarak saptanmasının mümkün olmadığı hallerde, dava dilekçesinde uyuşmazlık konusu miktar gösterilmeden tam yargı davası açabileceği*"[700] içtihat edilmiştir. Bu karara göre, davacının dava dilekçesinde fazlaya ilişkin haklarını saklı tuttuğu yönünde bir ifadesinin bulunması da aranılmamaktadır. Bu hali ile ilgili içtihat, tam yargı davalarında dava dilekçesinde miktar belirtilmesi zorunluluğuna istisna getirdiğinden hukuk yargılamasında var olan kısmi dava ve belirsiz alacak davasından farklı, kendine özgü bir dava açma yönteminin idari yargılama hukukuna kazandırıldığı belirtilmiştir[701]. Örneğin, kamu görevlisi olan davacının görevden uzaklaştırılması sonrası görevden uzaklaştırıldığı döneme ilişkin oluşan maaş kayıpları için dava dilekçesinde, işlem nedeniyle oluşan zararlarının tazminine karar verilmesini istemesi yeterli olacaktır. Ayrıca dava dilekçesinde zararlarına ilişkin miktar belirtmesi aranılmayacaktır.

Kararın gerekçesini, kamu görevlileri hakkında bu sıfatları nedeniyle alınan kararlardan ve yapılan işlemlerden doğan zararların hemen hemen tamamının, statüleri gereği kendilerine aydan aya verilen maaş ve sair ödemelerden yoksun kalmak şeklinde ortaya çıktığı, ancak bu zararların miktarını işlem yapıldığı anda tespit imkanı olmadığı ve zararı doğuran idari işlem yürürlükte kaldığı sürece zararın devam edeceği hususları oluşturmaktadır. Yine kararda kişilerin iptal davası açma esnasında tam yargı davasına konu

[698] **Güran**, **Sait**(1980) 'Türk İdare Hukukunda Tazminat Miktarının Saptanması' Sorumluluk Hukukunda Yeni Gelişmeler Sempozyumu III, İstanbul, s.168.; **Özgüldür**, **Serdar**(1996) Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kararları Işığında Tam Yargı Davaları, Ankara, Yetkin Yayınları, s.350-351.
[699] **Ünlüçay, Mehmet**(1998) 'İdarenin Tazmin Borcu ve Enflasyon Olgusu' DD, S:94, s.8.
[700] Danıştay İBGK, 29.12.1983, E:1983/1, K:1983/10, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 08.09.2022.
[701] **Gültekin**, **Kazım**(2011) 'Askeri Yüksek İdare Mahkemesinde Açılan Tam Yargı Davalarında Tazminat Miktarının Değiştirilmesi' AYİM Dergisi, S:26, s.6.

miktarı belirleme zorluğuna işaret edilerek *"... yasadaki "tazminat miktarının dava dilekçesinde gösterileceği" yolundaki kurala mutlak bir anlam vermemek ve bu kural nedeniyle, iptal ve tam yargı davalarının birlikte açılabileceğine ilişkin bir yasal hakkın kullanılmasının engellenemeyeceğini, kuralın ancak tam yargı davası açıldığı tarihte zarar miktarının saptanabildiği durumlar için bağlayıcı nitelikte olduğunu kabul etmek ve uygulamayı bu yoruma dayandırmak zorunludur*." ifadesine yer verilmiştir. Ayrıca kararda, mahkemelerin tazminat miktarını belirlemeden tazminata konu zarar kalemlerini belirleyerek hüküm tesis edebilecekleri vurgulanmıştır.

İlgili İçtihadı Birleştirme Kurulu(İBK) kararında bahsedildiği üzere miktar belirtme zorunluluğunun istisnası kamu görevlilerine ait mevzuattan doğan uyuşmazlıklarda, idari işlemin neden olduğu zararın miktar olarak saptanmasının mümkün olmadığı hallerle sınırlı tutulmuştur. Aksi durumdaki davalarda İYUK 3. maddesinin 2. fıkrasının "d" bendi uyarınca miktar belirtme zorunluluğu bulunmaktadır. Esasen kararın gerekçesini ise mahkeme kararının verildiği esnada mahkeme tarafından da tazminatın hesaplanamaması oluşturmaktadır. Çünkü, dava konusu işlem mahkeme kararı verildiği tarih itibariyle halen etkilerini devam ettirmektedir. İşlemin neden olduğu zararın tüm hatlarıyla birlikte sonuçları ancak iptal kararının uygulanması ile ortaya çıkar ki bu da mahkeme kararından sonraki bir tarihte belli olur. Bu nedenle de mahkeme istese dahi net olarak dava konusu uyuşmazlık miktarını hüküm tarihinde hesaplayamaz, yalnızca ödenecek tazminatın sınırlarını çizmeye yönelik karar verebilir. Örneğin zararın hangi tarihten itibaren oluşmaya başladığı veya ilgili zararın ödenmesi aşamasında idarece mahsup edilmesi gereken bir tutarın varlığı halinde bunun mahsup edilmesi gerektiği belirtilir.

Görüldüğü üzere, İBK kararının ortaya çıkarmış olduğu sonuçlar HMK'da yer alan "belirsiz alacak davasından" ve 6459 sayılı Kanun ile getirilen miktar artırım imkanından daha ileri düzeyde olup kendine münhasırdır[702]. Çünkü, belirsiz alacak davasında dava açılma aşamasında davacının geçici de olsa miktar belirleme zorunluluğu söz konusu olup davanın devamı aşamalarında da davacı geçici talebini artırmazsa, mahkemenin bu miktar üzerinden hüküm kurması gerekecektir[703]. Oysa İBK kararı sonucunda idari yargılama hukukunda bu tip davalarda miktar belirtme zorunluluğunun bulunmaması dışında mahkemenin hükmedilen tazminat miktarını da kararında göstermesi gerekmemektedir.

[702] **Birtek**, s.26.; Yazar ilgili İBK kararı doğrultusunda miktar belirtmeksizin açılacak davaları belirsiz tam yargı davası olarak ifade etmiştir, bkz. **Sezer**/**Bulut**, s.228-229.
[703] **Pekcanıtez Hakan**(2011) Belirsiz Alacak Davası, Ankara, Yetkin Yayınları, s.52.

Ancak doktrinde, tazminat miktarını belirleme yetkisinin mahkeme tarafından idareye bırakılması, idarenin belirleyeceği tazminat miktarının yeni davalara neden olabileceği ve İYUK'un 24. maddesine[704] aykırılık nedeniyle eleştirilmektedir[705].

6459 sayılı Kanunla getirilen miktar artırım imkanı da İBK kararının yerine geçebilecek nitelikte değildir. Zira İBK kararı kapsamına giren olaylarda, mahkeme kararı verildiği anda dahi uğranılan zararın miktarını net olarak belirleyebilmek ve hüküm altına alabilmek mahkeme ve davacı için mümkün değildir. Çünkü bu zarar, iptal kararının uygulanmasına kadar devam edeceğinden, zararın miktarı da ancak o tarihte ortaya çıkacaktır[706].

İlgili karar, davacının İYUK'un 12. maddesi kapsamında işlemin iptali ve dava açma süresine kadar oluşan zararlarının tazmini istemiyle açtığı davada verilen karar üzerine zararın netleşmesi sonrası netleşen kısım açısından ikinci kez tam yargı davasının açılması ile ortaya çıkabilecek dava açma süresi, kesin hüküm veya derdestlik gibi müesseselerin de tartışılmasının önüne geçmiştir[707]. Nitekim İBK kararı öncesinde kamu görevlisi olan davacıların bir kısmının dava açma tarihine kadar oluşan zararları için dava açtıktan sonra verilen karar akabinde dava açma tarihinden sonra oluşan zararları için açtıkları ikinci davalarda birtakım usul sorunları ile karşılaştıkları görülmüştür[708].

İBK kararı kamu görevlileri ile ilgili uyuşmazlıklardan doğan davalar hakkında verilmiş olmasına karşın doktrinde, zarar miktarının dava açıldığı tarihte tam olarak tespitinin mümkün olmadığı tüm davalar açısından uygulanması gerektiği ileri sürülmüştür. Bu düşünceye İBK kararında yer alan "*Her türlü idari işlemler nedeniyle ,iptal ve tam yargı davasının birlikte açılabilmesini mümkün kılmak ve yasaya işlerlik kazandırmak için, uyuşmazlık konusu miktarın dava dilekçesinde, hükmedilen tazminat miktarının ilamda gösterileceğine ilişkin hükümleri daha yumuşak yorumlamak, yani bu hükümlerin zarar*

[704] "Kararlarda bulunacak hususlar" başlıklı İYUK md. 24: *"Kararlarda: ...e) Kararın dayandığı hukuki sebepler ile gerekçesi ve hüküm:tazminat davalarında hükmedilen tazminatın miktarı,... Belirtilir*."
[705] **Gözübüyük**, **A**. **Şeref** / **Tan**, **Turgut**(2014) İdare Hukuku, C:2, 7.Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, s.713-714.
[706] **Sezer**/**Bulut**, s.241.
[707] **Sezer**/**Bulut**, s. 242.
[708] "*İlgili, ya davayı açtığı tarihe kadar geçen süre içinde belli olan zararının miktarını dilekçesinde gösterecek ve isteği de zorunlu olarak bu miktarla sınırlı kalacaktır. Bilindiği üzere bu süre, dava açma süresine bağlı olarak, en çok 60 gün ile 120 gün arasında değişmektedir. Zararının bir kısmını iptal davası ile birlikte isteyen ve elde eden davacının iptal davasının sonuçlanmasından sonra zararının kalan kısmı için yeni bir tam yargı davası açıp açamayacağı hususu tartışmalıdır. Başka bir deyimle yasa tam yargı davasının iki aşamalı olarak açılabileceği konusunda bir açıklık getirmediğinden bu husus içtihatla çözümlenecek niteliktedir.*" Danıştay İBGK, 29.12.1983, E:1983/1, K:1983/10, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 08.09.2022.

miktarının davanın açıldığı tarihte tespit edilebildiği halleri kapsadığını kabul etmek gerekir." ifadeleri örnek gösterilmiştir[709]. Ayrıca yalnızca idari işlemler açısından değil, dava açıldığı tarihte zarar miktarının belirlenmesinin mümkün olmadığı idari eylemler açısından da aynı şekilde miktar belirtme zorunluluğunun yumuşatılmasının uygun olacağı belirtilmiştir[710].

1983 tarihli İBK kararı uyarınca tazminat belirtilmeksizin açılan bu davalarda mahkemelerce taleple bağlı kalınması gerekir. Bir diğer ifadeyle miktar belirtmeksizin açılan davalarda mahkemeler ayrıca miktar belirtilerek tazminata hükmedemez. Çünkü miktar üzerinden hüküm kurulması taleple bağlılık ilkesine ve iddianın değiştirilmesi yasağına aykırılık taşımaktadır. Örnek olarak, atamasının geç yapılmasına ilişkin işlemin iptali ile bu işlem nedeniyle mahrum kaldığı parasal haklarının kanuni faiziyle birlikte tazminine karar verilmesi istemiyle açılan davada idare mahkemesi, davalı idare tarafından hesaplaması yapılarak gönderilen maaş bordroları tablosundan yararlanarak dava konusu işlemin iptaline, tazminat isteminin kabulüne, davacının maaş farkı olarak hak ettiği 29.630,65-TL tutarın ödenmesine karar vermiştir. Karara karşı yapılan istinaf başvurusu sonucunda, 1983 tarihli İBK kararı uyarınca miktarsız olarak açılan davada, idare mahkemelerinin davacının istemi ile bağlı olduğu, davacının istemi aşılarak miktar üzerinden istemi genişletecek veya daraltacak biçimde karar veremeyeceği belirtilmiştir[711]. 1983 tarihli İBK kararının amacı da kamu görevlilerine uygulanan mevzuatlardan kaynaklı tam yargı davalarında miktar belirtme zorunluluğu kurulanın, zararın karar verildiği tarihte de bilinememesinden dolayı yumuşatılmasıdır. Bu davalarda dava aşamasında zarar hesabı yapılarak miktar üzerinden hüküm kurulması, İBK kararının mantığına da aykırı olur.

Sonuç olarak ilgili İBK kararı, idari yargılama hukukunda davacılara önemli bir kolaylık sağlamış ve bir nebze kamu görevlilerinin, kamu görevlilerine ait mevzuattan doğan uyuşmazlıklara ilişkin açmış olduğu davalarda ıslah veya benzeri bir müessesenin olmamasına karşın hakkaniyetsiz kararlar verilmesine engel olmuş ve halen de olmaktadır. Davacı kamu görevlileri bu karar sayesinde, miktar belirtmeksizin davalarını açabilecek ve böylece dava içerisinde ıslah veya miktar artırımı gibi imkanların idari yargılama hukukunda var olup olmadığı ile ilgili bir tartışmaya da girmeyeceklerdir. Bu nedenle kendine münhasır

[709] **Yıldırım**(2008), s.488.
[710] **Yıldırım**(2008), s.488-489.
[711] İzmir Bölge İdare Mahkemesi, 1.İdari Dava Dairesi, 06/05/2021, E:2021/197, K:2021/626 (UYAP)

bir usul olan bu uygulama, 6459 sayılı Kanunun idari yargılama hukukuna getirdiği kazanımdan daha ileridedir.

4.1.3. Tam Yargı Davalarında Aleyhe Nispi Vekalet Ücreti Ödenmesine İlişkin Kararlar

İdari yargılama hukukunda miktar artırım imkanının ilk başta olmaması ve dava açarken zarar miktarının da tam olarak bilinememesi nedenleriyle davacılar, dava dilekçelerinde talep konusu miktarı yüksek tutmak zorunda kalmaktaydı. Aksi halde bakiye kısım, süresinde dava açılmaması nedeniyle yeniden dava konusu edilememekte idi. Tazminat davasına konu alacak miktarı üzerinden vekalet harcı nispi şekilde hesaplandığı için de davanın kısmen ya da tamamen reddi halinde davacı taraf aleyhine, tarafına hükmedilen tazminat miktarından daha fazla vekalet ücreti hükmedilebiliyordu. Örneğin 100.000,00 TL tutarlı bir maddi tazminat davasında, mahkeme tarafından 10.000,00 TL'lik kısım kabul edilirse ayrıca davacı kaybettiği 90.000,00 TL'lik kısım üzerinden de davalı idareye nisbi vekalet ücreti ödemek zorunda kalıyordu.

Söz konusu durum ise maddi tazminat davalarında davacılar açısından hakkaniyetsiz sonuçlar doğurmaktaydı[712]. Oysa ki Avukatlık Asgari Ücret Tarifesince manevi tazminat ile ilgili davanın tamamen reddi halinde maktu vekalet ücretine hükmedileceği karar altına alınmışken, davanın kısmen reddinde ise karşı taraf vekili yararına nispi hesaplanacak vekalet ücretinin, davacı vekili lehine belirlenen vekalet ücretini geçemeyeceği belirtilmişti[713]. Maddi tazminat istemli davalarda ise bu yönde bir hüküm olmaması nedeniyle davanın tamamen reddi ya da kısmen reddi halinde nispi vekalet ücretine hükmedildiğinden[714] bu durum davacıları daha düşük tutarda tazminat davası açmak zorunda kalmaya sevk ediyor veya dava açma yolunda tereddütler yaşatıyordu. Bir diğer ifadeyle

---

[712] **Çınar**(2016), s.503.

[713] Örnek olarak 2013-2014 Avukatlık Asgari Ücret Tarifeleri "Manevi tazminat davalarında ücret" başlıklı madde 10: *"(1) Manevi tazminat davalarında avukatlık ücreti, hüküm altına alınan miktar üzerinden Tarifenin üçüncü kısmına göre belirlenir. (2) Davanın kısmen reddi durumunda, karşı taraf vekili yararına Tarifenin üçüncü kısmına göre hükmedilecek ücret, davacı vekili lehine belirlenen ücreti geçemez. (3) Bu davaların tamamının reddi durumunda avukatlık ücreti, Tarifenin ikinci kısmının ikinci bölümüne göre hükmolunur. (4) Manevi tazminat davasının, maddi tazminat veya parayla değerlendirilmesi mümkün diğer taleplerle birlikte açılması durumunda; manevi tazminat açısından avukatlık ücreti ayrı bir kalem olarak hükmedilir."*

[714] Örnek olarak 2014 Avukatlık Asgari Ücret Tarifesi "Tarifelerin üçüncü kısmına göre ücret" başlıklı 12. md: *"(1) Tarifenin ikinci kısmının ikinci bölümünde gösterilen hukuki yardımların konusu para veya para ile değerlendirilebiliyor ise avukatlık ücreti, davanın görüldüğü mahkeme için Tarifenin İkinci Kısmında belirtilen maktu ücretlerin altında kalmamak kaydıyla (yedinci maddenin ikinci fıkrası, dokuzuncu maddenin birinci fıkrasının son cümlesi ile onuncu maddenin son fıkrası hükümleri saklı kalmak kaydıyla,) Tarifenin üçüncü kısmına göre belirlenir. (2) Ancak hükmedilen ücret kabul veya reddedilen miktarı geçemez."*

maddi tazminat davalarındaki vekalet ücreti düzenlemesi, davacıların mahkemeye başvurularını anlamsız kılma riski barındırıyordu[715].

Bu konuda yapılan bir bireysel başvuruda[716] Anayasa Mahkemesi, dava açılırken ıslah imkanının olmaması nedeniyle talep konusu miktarı fazla göstermek zorunda kalan davacının, lehine hükmedilen tazminatın yaklaşık dörtte üçünü davalı idareye vekalet ücreti olarak ödemesini, öncelikle taraflardan birinin yargılamadaki başarı oranına göre kazanılan veya kaybedilen değer oranında lehine veya aleyhine mahkeme masraflarının hükmedilmesine yönelik düzenlemelerin mahkemeye erişim hakkına müdahale oluşturduğunu kabul etmiş, ancak bu müdahalenin abartılı, zorlama veya ciddiyetten yoksun talepleri disipline etmeye yönelik orantılı olduğu takdirde meşru görülebileceğini belirtmiştir. Ayrıca, bu sınırlamaların hakkın özüne zarar vermeyecek nitelikte, meşru bir amaca dayalı ve kullanılan aracın sınırlama amacı ile orantılı olması gerektiğini ifade ederek, kamu yararının gerekleri ile bireyin hakları arasında kurulmaya çalışılan adil dengeyi bozacak şekilde birey aleyhine katlanılması zor külfetler yüklememiş olması gerektiğini belirtmiştir. Bu kasamda davacıların dava açıldığı sırada ıslah imkanının olmaması nedeniyle hak kaybına uğramamak amacıyla tazminat talebini yüksek tuttuğunu, bilirkişi raporlarının tamamlanmasından sonra fazlaya ilişkin taleplerinden feragat etmesine rağmen bunun mahkemece kabul edilmediği ve hak kazandığı tazminatın yaklaşık dörtte üçünü vekalet ücreti adı altında davalı idareye geri ödemek zorunda bırakıldığı ve açılan tazminat davasının bu şekilde başvurucu açısından anlamsız hale geldiğini dikkate alarak yapılan müdahalenin ölçülü olduğunun söylenemeyeceği gerekçesiyle Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan hak arama özgürlüğü kapsamındaki mahkemeye erişim hakkının ihlalini oluşturduğu yönünde karar vermiştir.

Danıştay ise bu duruma çözüm olarak maddi tazminat davalarında aleyhe vekalet ücreti hükmedilirken davanın tamamen reddi halinde Avukatlık Asgari Ücret Tarifesinde belirlenen maktu[717] vekalet ücretinin davalı idareye verilmesini; kısmen reddi halinde ise davalı tarafa verilecek vekalet ücretini geçmemek kaydıyla nispi olarak hesaplanmasını[718]

[715] **Ekinci, Ahmet**(2014) 'Anayasa Mahkemesi'nin Bireysel Başvuru Kararlarında Mahkemeye Erişim Hakkı' Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:18, S:3, s.833.
[716] AYM, 07.11.2013, Baş. No:2012/791, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/791>, s.e.t. 25.11.2022.
[717] Danıştay 15.Dairesi, 05/02/2019, E:2014/3146, K:2019/290, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 17.07.2022.
[718] Danıştay 15.Dairesi, 25.05.2017, E:2017/586, K:2017/3047, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 17.07.2022.

öngörerek davacıların dava açarak kullandıkları Anayasal hakları nedeniyle önemli bir mali yük altında kaldığını, aleyhe vekalet ücretinin olduğu gibi uygulanmasının hak arama özgürlüğü ve mahkemeye erişim hakkı üzerinde olağan dışı bir kısıtlama oluşturduğunu kabul etmiştir[719].

O kadar ki, 2013'te İYUK'a miktar artırım imkanı geldiğinde derdest olan davalarda da davacının dava açarken henüz miktar artırım imkanına sahip olacağını bilmediğinden talep konusu miktarı yüksek göstermek zorunda kalması sebebiyle nispi vekalet ücretine hükmedilmesini mahkemeye erişim hakkının ihlali olarak kabul etmiş ve şu ifadeleri kullanmıştır;

"*Talep miktarının sonradan düzeltilmesi (ıslah), tazminat davasının başındaki belirsizlik karşısında bir güvence oluşturabilecekse de, davanın açıldığı tarihte 2577 sayılı*

[719] "*…Mahkemeye erişim hakkı, bir uyuşmazlığı mahkeme önüne taşıyabilmek ve uyuşmazlığın etkili bir şekilde karara bağlanmasını isteyebilmek anlamına gelmektedir. Kişinin mahkemeye başvurmasını engelleyen veya mahkeme kararını anlamsız hale getiren, bir başka ifadeyle mahkeme kararını önemli ölçüde etkisizleştiren sınırlamalar mahkemeye erişim hakkını ihlal edebilir. Dava sonucundaki başarıya dayalı olarak taraflara vekâlet ücreti ödeme yükümlülüğü öngörülmesi de bu kapsamda mahkemeye erişim hakkına yönelik bir sınırlama oluşturur. Böyle bir sınırlamanın meşru görülebilmesi için kamu yararı ile birey hakkı arasında makul bir dengenin gözetilmiş olması gerekir. Bu yükümlülüklerin kapsamını belirlemek kamu otoritelerinin takdir yetkisi içindedir. Öngörülen yükümlülükler dava açmayı imkânsız hale getirmedikçe ya da aşırı derece zorlaştırmadıkça mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiği söylenemez. Dolayısıyla davayı kaybetmesi halinde başvurucuya yüklenecek olan vekâlet ücreti bu çerçevede değerlendirilmelidir. Buna karşılık bir hukuki uyuşmazlığı mahkeme önüne taşıyan başvurucuların, reddedilen dava konusu miktar üzerinden hesaplanan vekâlet ücretini karşı tarafa ödemeye mahkûm edilmeleri ihtimali veya olgusu, belirli dava koşulları çerçevesinde mahkemeye başvurmalarını engelleme ya da mahkemeye başvurmalarını anlamsız kılma riski taşımaktadır. Bu çerçevede, davanın özel koşulları çerçevesinde masrafların makullüğü ve orantılılığı, mahkemeye erişim hakkının asgari sınırını teşkil etmektedir. Ancak, yukarıda da ifade edildiği üzere, bu sınırlamaların hakkın özüne zarar vermeyecek nitelikte, meşru bir amaca dayalı ve kullanılan aracın sınırlama amacı ile orantılı olması, kamu yararının gerekleri ile bireyin hakları arasında kurulmaya çalışılan adil dengeyi bozacak şekilde birey aleyhine katlanılması zor külfetler yüklenmemiş olması gereklidir." denilmektedir. Açılan bir tam yargı davasında istenilen tazminatın miktarının, ancak bilirkişi incelemesi ve benzeri araştırmalardan sonra elde edilen verilere göre mahkemece takdir edildiği bilinmektedir. Tazminat davasının bu özelliği gereği, gerçekte hak edilen tazminat miktarının dava açılmadan önce davacılar tarafından tam olarak bilinmesi veya öngörülmesi mümkün değildir. Dava açılması aşamasında karşı karşıya kalınan bu belirsizliğin, davacıları yüksek miktarlı istemlerde bulunmaya yönlendirebileceği açıktır. Öte yandan, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin 36533/04 başvuru numaralı Mesutoğlu-Türkiye kararında özetle; mahkemeye erişim hakkının mutlak olmadığı, bazı sınırlamalara tabi olabildiği, bununla birlikte, getirilen kısıtlamaların, hakkın özünü ortadan kaldıracak ölçüde, kişinin mahkemeye erişimini engellememesi gerektiği, mahkemeye erişim hakkına getirilen bu tür sınırlamaların ancak meşru bir amaç güdüldüğü takdirde ve hedeflenen amaç ile başvurulan araçlar arasında makul bir orantı olması halinde Sözleşmenin 6/1. maddesi ile bağdaşabileceği, bu ilkelerden hareketle, dava açma hakkının doğal olarak yasayla belirlenen şartları olmakla birlikte, mahkemelerin yargılama usullerini uygularken bir yandan davanın hakkaniyetine halel getirecek kadar abartılı şekilcilikten, öte yandan, kanunla öngörülmüş olan usul şartlarının ortadan kalkmasına neden olacak kadar aşırı bir gevşeklikten kaçınılması gerektiği belirtilmektedir. Davacı aleyhine hükmedilen vekalet ücreti tutarının, hak arama özgürlüğü ve mahkemeye erişim hakkına yönelik yukarıda yer verilen açıklamalar kapsamında değerlendirilmesi sonucunda, davacının, kullandığı Anayasal hakkı nedeniyle olağan dışı ağırlıkta bir mali yük altında kaldığı, bu durumun hak arama özgürlüğü ve mahkemeye erişim hakkı üzerinde olağan dışı bir kısıtlama oluşturduğu…*" Danıştay 15.Dairesi, 05/02/2019, E:2014/3146, K:2019/290, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 17.07.2022.

İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda böyle bir kuruma yer verilmemiştir. Dolayısıyla, hak kaybına uğramak istemeyen davacılar için, tazminat taleplerine ilişkin miktarları yüksek tutmaktan başka seçenek bulunmamaktadır… ıslah olanağı bulunmaması nedeniyle tazminat istemi yüksek tutulmak zorunda kalınan, gerçekte hak edilen tazminat miktarı kestirelemeyen, çözümü davanın her iki tarafı için de zor ve karmaşık olan böylesi bir dava sonucunda … nisbi vekalet ücretine hükmedilmesi, … hak arama özgürlüğüne ve mahkemeye erişim hakkına, olağan dışı bir kısıtlama getirdiğinden kararın vekalet ücretine ilişkin kısmında da hukuka uyarlık bulunmamaktadır." [720]

Yargılamada ortaya çıkan bu durumlar sonrasında, maddi tazminat davalarında da manevi tazminat davalarında olduğu gibi davanın tamamen reddi halinde maktu vekalet ücretine hükmedileceği, davanın kısmen reddinde ise karşı taraf vekili yararına nispi hesaplanacak vekalet ücretinin, davacı vekili lehine belirlenen vekalet ücreti geçemeyeceği hususu 7 Aralık 2019 tarih ve 30971 sayılı Resmi Gazete yayımlanan Avukatlık Asgari Ücret Tarifesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tarifesinde (ve izleyen yıllarda yürürlüğe konulan tarifelerde) fiili durum ile hukuki durum aynı olacak şekilde düzenlenmiştir.

4.1.4. Okçu-Türkiye Davası ve AİHM'de Görülen Benzer Davalar

İdari yargılama hukukunda ıslah imkanına yer verilmemesi ve bakiye kısım için ikinci açılan davaların da dava açma süresine ilişkin kurallardan dolayı reddedilmesi sebebiyle karşılaşılan hak kayıpları, AİHM'de yapılan yargılamalara da konu olmuştur. Bu kararlardan Okçu-Türkiye kararı[721] emsal niteliktedir. Dava konusu olayda, 1980 yılında yaralanan Hadin Okçu isimli kişi, 10 yıl sonra yaralanmasından kaynaklı geçirdiği el felci nedeniyle emekliye sevk edilmesinin ardından, idare aleyhine 1991 yılında 100.000.000 TL maddi, 15.000.000 TL manevi tazminat istemiyle dava açmıştır. Davada hazırlanan bilirkişi raporunda her ne kadar 254.101.698,965 TL maddi zarar olduğu tespit edilse de 2003 yılında karara bağlanan davada taleple bağlılık ilkesi gereğince 100 YTL maddi, 15 YTL manevi tazminat ödenmesine karar verilmiş[722] ve bu karar 2007 yılında Danıştay tarafından onanmıştır[723]. Başvurucu yargılamanın uzun sürmesi ve bu sürede talep ettiği tazminat

[720] Danıştay 15.Dairesi, 07.06.2018, E:2014/2517, K:2018/5756, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 20.07.2022.
[721] AİHM, İkinci Dairesi, 21.07.2009, Baş. No: 39515/03.; bu bölümde yer verilen ilgili AİHM kararları için bkz.: <https://hudoc.echr.coe.int/tur>
[722] 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren, 1 milyon Türk Lirası (1.000.000 TL) 1 Yeni Türk Lirasına (1 YTL) eşittir.
[723] Danıştay 10.Dairesi, 13.03.2007, E:2004/6740, K:2007/1045 (DBB)

miktarının değer kaybını karşılamaması ve telafi etmek için de etkili bir itiraz yolunun bulunmaması nedeniyle AİHM'e başvurmuştur.

AİHM, 21.07.2009 tarihli Okçu-Türkiye kararıyla, yargılamanın karmaşıklık içermemesine karşın süresinin uzunluğu nedeniyle AİHS'in adil yargılanma hakkına ilişkin 6.maddesinin 1.fıkrasının; iç hukuktaki yargılamaların uzunluğuna karşı ve bu uzunluktan dolayı tazminatta meydana gelen değer kaybı yönünden oluşan zarar açısından başvurana Türk Hukukunda etkili bir başvuru yolu sunulmaması nedeniyle 13. maddesinin; yargılamanın on beş yıl dört aydan fazla sürdüğü zaman aralığında artan enflasyon sonucunda gecikme faizinin de yetersiz kalması nedeniyle alacağın aşırı ölçüde fazla bir değer kaybına uğraması sebebiyle mülkiyet hakkını düzenleyen 1 Nolu Ek Protokolün 1. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

Mahkeme, davanın uzun sürmesi sebebiyle davanın açıldığı tarih ile tazminata hak kazanıldığı tarih arasında ortaya aşırı bir değer kaybının çıktığını, başvuru kararına benzer durumlarda ortaya çıkan değer kayıplarını giderecek bir mekanizmanın Türk idari yargısı bakımından söz konusu olmadığını belirtmiştir. Kararda ayrıca Yargıtay ve Danıştay içtihatları ile Anayasa Mahkemesi'nin 12.06.2008 tarihli kararına atıfta bulunarak[724] idarenin sürekli dava tehdidi altında kalmasını önlemek, usul ekonomisi ve istikrarı korumak tarzındaki gerekçelerle İYUK'un 31. maddesini iptal etmeme gerekçesini, davaların uzun sürerek alacağın fazlaca değer kaybettiğini belirterek yerinde görmediğini ifade etmiştir.

AİHM, bilirkişi raporundan sonra zararın tam olarak başvurucu tarafından öğrenilmesinden sonra, İYUK'un 13. maddesinde yer alan hak düşürücü süreler nedeniyle, ayrı bir tam yargı davası açılmasının idari yargı organlarında kabul görmesinin, Danıştay içtihatları göz önüne alındığında makul bir başarı şansı olmadığına kararında yer vermiştir. Ayrıca Türk Hükümeti tarafından Borçlar Kanununun 105. maddesi gereği(munzam zarar) dava açma imkanı olduğu savunulsa da AİHM, Türk idari yargılama hukukunda bu usulün işletilemediğini de belirtmiştir.

Kararda yer alan en önemli nokta ise, AİHM tarafından, iç hukuk sisteminde başlangıçta belirlenen meblağın yeniden değerlendirilmesini yargılama aşamasında talep edebilme olanağının sağlanılmasının istenilmesi ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 2004(6) sayılı Tavsiye Kararı'na da atıf yapılarak buna uyulması gerektiğinin belirtilmesidir.

[724] AYM, 12.6.2008, E:2004/103, K:2008/121, RG:23.12.2008, S:27089.

Tavsiye Kararı'nda, üye devletler tarafından etkili başvuru yollarının garanti altına alınması öngörülmektedir. Kısaca, idari yargılama hukukumuzda belirtilen hususa ilişkin düzenleme yapılması tavsiye edilmiştir. Doktrinde de, Okçu-Türkiye kararı doğrultusunda, davacının dava konusu ettiği tazminat miktarının, dava tarihinden karar tarihine kadar geçen sürede oluşan enflasyon veya diğer sebepler nedeniyle uğradığı kayıplarının, gerçek değerinin hesaplanarak karar verilebileceği ifade edilmiştir[725]. Ayrıca gerçek değer hesaplanmasında ortaya çıkabilecek hak kayıplarının oluşmaması adına tam yargı davaları bakımından hükmedilecek tazminatın şekline ilişkin, her ne kadar idari yargılama hukukunda uygulaması olmasa da, İYUK'ta engelleyici bir düzenleme bulunmadığından hak kayıplarının önlenmesi için zarara yabancı para üzerinden hükmedilmesi için özel hukuk hükümlerinin uygulanması gerektiği de ileri sürülmüştür[726].

Okçu-Türkiye kararından sonra bu yönde verilen benzer diğer kararlar ise Fatma Nur Erten ve Adnan Erten-Türkiye[727] ve Sabri Güneş-Türkiye[728] kararlarıdır.

Fatma Nur Erten ve Adnan Erten kararına konu uyuşmazlıkta, askerlik hizmeti esnasında geçirdiği kaza sonucu ölen oğulları için 2007 yılında AYİM'de 500,00 TL maddi, 30.000,00 TL manevi tazminat davası açan başvurucular, yaptırılan bilirkişi raporları sonrası maddi zararlarının 42.609,00 TL olduğu öğrenmeleri üzerine talep ettikleri miktarı ıslah etmişlerdir. Ancak AYİM, 12.06.2008 tarihli Anayasa Mahkemesi kararına (E:2004/106, K: 2008/121) gönderme yaparak ıslah talebini dikkate almaksızın taleple bağlılık ilkesi gereğince 500,00 TL maddi ve 22.000,00 TL manevi tazminatın ödenmesine hükmetmiştir. Verilen bu karara karşı davacılar AİHM'e yaptıkları başvuru sonrası AİHM, başvuruculara gerçek zararlarını bilirkişi incelemesi sonrasında öğrendiklerini, rapor öncesi gerçek zararlarını öğrenme ihtimallerinin olmadığını, mahkemenin ıslah talebini dikkate almadan karar vererek iç hukukta başvuruculara bakiye maddi zararlarının hesaplanıp dikkate alınmasına imkan tanınmadığını belirtmiştir. Ayrıca AİHM, davanın kendine has özellikleri

[725] **Ünlüçay**, s. 9.; bu konu, bir Danıştay kararının karşı oyunda şu ifadelerle aktarılmıştır; "*Kronikleşip, kurumlaşan enflasyon olgusunun, idare hukukunda da dikkate alınması zorunludur. Enflasyon olgusu gözardı edilip, gerçek yaşamın gerisinde kalınarak yapılan idari yargı denetiminin etkinliğinden yaptırım gücünden sözetmeye olanak görülmemektedir. … Açıkladığım nedenlerle, davacının dava tarihinde Türk Lirası cinsinden ifade ettiği maddi zararının, istemle bağlı kalınmak suretiyle karar tarihindeki gerçek tutarının Devlet İstatistik Enstitüsünce belirlenen toplam eşya fiyat endekslerine göre hesaplanarak tazminine hükmedilmesi gerektiğinden…*" Danıştay 10.Daire, 24.11.1997, E:1995/6440, K:1997/4796, DD, S. 96, s.604-610.

[726] **Barlas**, **Nami**(2006) 'Adlî ve İdarî Yargıda Haksız Fiil Tazminatına Yabancı Para Üzerinden Hükmedilmesi Mümkün Müdür?' Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Erden Kuntalp'e Armağan, C:1, s.286-288.

[727] AİHM, İkinci Dairesi, 25.11.2014, Baş. No:14674/11.

[728] AİHM, İkinci Dairesi, 24/05/2011, Baş. No:27396/06.

nazara alındığında davacıların dava dilekçesindeki talep konusu miktarı özellikle yüksek tutmalarını beklemenin ve istemenin adalete uygun düşmeyeceği sonucuna ulaşarak, bir uyuşmazlığı mahkeme önüne taşıyabilmek ve uyuşmazlığın etkili bir şekilde karara bağlanmasını isteyebilmek anlamına gelen mahkemeye erişim hakkının, dolayısıyla AİHS'nin adil yargılanma hakkını düzenleyen 6. maddesinin 1. fıkrasının ihlal edildiğine karar vermiştir.

Sabri Güneş kararında ise, başvurucu askerlik hizmeti esnasında yaralandığından dolayı 15.000,00 TL miktarlı açtığı tam yargı davasında, her ne kadar bilirkişi raporu ile zararı 27.438,00 TL olarak belirlenmiş ise de AYİM, taleple bağlılık ilkesi gereğince ilk talep edilen tutar üzerinden karar vermiştir. Davacı eksik kalan tutarın tarafında ödenmesi için idareye yaptığı başvurunun reddi üzerine açtığı dava ise AYİM tarafından, ilk davada talep edilen tutarın ıslahı niteliğinde olduğu ve idari yargılama hukukunda buna imkan veren bir Kanun hükmünün bulunmadığı gerekçeleriyle reddedilmiştir. Başvurucunun, adil yargılanma ve mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiği gerekçesiyle başvurusu üzerine AİHM, kişilerin idareye başvurusu üzerine verilen cevaba karşı altmış günlük süre zarfında uğranılan zarara yönelik net bir talepte bulunmasının beklenilemeyeceği belirterek mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.

Söz konusu kararlar idari yargıda davanın görülmekte olduğu aşamada talep konusu yapılan uyuşmazlık miktarının değiştirilemeyecek; bir diğer ifadeyle artırılamayacak olmasını esas almış ve bir nevi 6459 sayılı Kanun ile İYUK'un 16. maddesine getirilen düzenlemenin de kaynağı olmuştur. Bu husus 6459 sayılı Kanunun gerekçesinde "*AİHM, devletin sorumluluğuna ilişkin tazminat davalarında, davacıların yargılamanın yavaş işlemesinden doğan zararlarını ortadan kaldıracak yeterli bir çözüm bulunmadığı yönünde ülkemiz aleyhinde ihlal kararları vermektedir*" ifadeleriyle kendisine yer bulmuştur[729].

4.2. 6459 Sayılı Kanunun Kabulü

Anayasa'nın 125. maddesinde yer alan "*İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür.*" ifadesi, idarenin mali sorumluluğu ilkesinin anayasal temelidir. İdarenin mali sorumluluğunda tazminatın hesabı, gerçek zararın tazmini açısından büyük önem taşımaktadır. Çünkü ancak bu durumda, idarenin işlem ve eylemlerinden doğan

[729]6459 sayılı Kanunun gerekçesi için bkz.: <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss445.pdf>, s.e.t. 06.02.2022.

sorumluluğu tam olarak gerçekleşmiş olacaktır. Mali sorumluluğun sağlanma yolu ise idari yargı açısından tam yargı davaları olur ki bu davalar ile idareler tazminat ödemeye mahkum edilebilir[730].

İYUK gereğince, zararın miktarının ne olduğunun dava açılırken dava dilekçesinde belirtilmesi istenilmiştir[731]. Ancak birçok tam yargı davasında zararın miktarının, bilirkişi raporlarıyla ya da idarede yer alan bilgi ve belgelerin mahkemeye sunulmasıyla ortaya çıkması, dava aşamasında miktar değişikliğinin mümkün olmaması ve taleple bağlılık ilkesinin de gözetilmesi sebepleriyle verilen mahkeme kararları gerçek zararı karşılayamamaktaydı[732]. Ayrıca davacılar bakiye kısım için açtıkları yeni davalar da İYUK'ta yer alan dava açma süresinde içerisinde açılmadığı gerekçesiyle davanın reddedilmekteydi.

Söz konusu durumlar, Anayasal ilke olan idarenin mali sorumluluğunun sağlanılmasında ve hak arama özgürlüğünün uygulama bulmasında engel teşkil ediyordu. AİHM tarafından da mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiği gerekçesiyle ülkemiz aleyhine kararlar[733] verilmekte ve doktrinde de ıslahın idari yarıda kabul edilmemesi çokça eleştirilmekte idi[734]. Çünkü var olan uygulama, davacıların mahkeme önüne getirdikleri uyuşmazlıkların etkili bir şekilde sonuçlanmasına engel oluşturuyor ve mahkeme kararını önemli ölçüde etkisiz hale getiriyordu. Tüm bu gelişmelerin ardından, 6459 sayılı "İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğü Bağlamında Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" kabul edilerek ve 30.04.2013 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

6459 sayılı Kanun ile Mülga AYİMK'nın 46. maddesinin 4. fıkrasında ve İYUK'un 16. maddesinin 4. fıkrasında, her ne kadar düzenlemelerde açıkça ıslah ifadesi kullanılmamışsa da, ıslah olarak adlandırılabilecek müessese(miktar artırım) *"Ancak, tam yargı davalarında dava dilekçesinde belirtilen miktar, süre veya diğer usul kuralları gözetilmeksizin nihai karar verilinceye kadar, harcı ödenmek suretiyle bir defaya mahsus*

[730] "*İdareler kural olarak yürüttükleri kamu hizmetiyle nedensellik bağı kurulabilen zararları tazminle yükümlüdürler. İdari eylem ve/veya işlemlerden doğan zararlar idare hukuku kuralları çerçevesinde hizmet kusuru veya kusursuz sorumluluk ilkeleri gereği tazmin edilmektedir*." Danıştay İDDK, 03.01.2014 E:2012/1657, K:2014/3421, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 30.07.2022.
[731] **Özbudak**, **Coşkun**(2015) 'İdari Yargıda Dava Değerinin Artırılması ("Mış Gibi" Bir Yasama İşlemi)' THD, C: 10, S:106, s. 131.; **Atay**(2022), s.315.
[732] **Özcan**, **Elvin Evrim**(2011) 'İdari Yargılama Hukukunda Islah' TBB Dergisi, S:92, s.224.
[733] Bkz. s.165 vd.
[734] **Yılmaz**(1983), s.23-24.; **Karakuş**, s.387.

olmak üzere artırılabilir ve miktarın artırılmasına ilişkin dilekçe otuz gün içinde cevap verilmek üzere karşı tarafa tebliğ edilir." şeklindeki cümle ile düzenlenmiştir.

6459 sayılı Kanunun gerekçesinde, AİHM'in devletin sorumluluğuna ilişkin tazminat davalarında, davacıların yargılamanın yavaş ilerlemesinden doğan zararlarını ortadan kaldıracak yeterli bir çözüm bulunmadığı yönünde ülkemiz aleyhinde ihlal kararları verildiği, tam yargı davalarında talep edilen tazminatın daha yüksek olduğunun dava devam ederken anlaşılması durumunda, davacıya talep edilen miktarı arttırma hakkı verilmemesinin adil yargılama hakkının ihlali olarak kabul edildiği belirtilerek, düzenlemeyle nihai karar verilinceye kadar "ıslah" suretiyle talep edilen tazminat miktarının arttırılma hakkının tanındığı ifadelerine yer verilmiştir[735]. Kısaca 6459 sayılı Kanunla getirilen değişikliğin idari yargılama hukukunda var olan ve yukarıda ele alınan hakkaniyetsizlikleri azaltmayı amaçladığı belirtilmiştir.

6459 sayılı Kanunun Adalet Komisyonu raporunda[736] ise, idari yargının tabi olduğu hukuk rejiminin, zararların tazminini ve telafisini mümkün kılacak rasyonellikten uzak olduğu, adli yargının aksine tespit ve kısmi dava seçeneklerinden yoksun idari yargılama düzeninin, kişilerin kavramakta zorlanacağı usuller öngördüğü, bu durumun idari yargılama usulünün de hak aramayı zorlaştıran bir özellik taşıdığı, ülkemiz, idari yargılama usulündeki bu ve benzeri kurgulama hataları nedeniyle AİHM'nin ihlal kararlarına muhatap olduğu belirtilmiştir. Ayrıca raporda tasarıyla benimsenen model çerçevesinde, zarar hesabının yapıldığı tarih itibarıyla dava dışı alacak yönünden sürenin dolmasının, hakkın talebi artırmak suretiyle ileri sürülmesine engel olmayacağı ve talebi artırmak için başvuru ve benzeri diğer usul şartlarının aranmayacağı ve ayrıca olağan dava döneminde mahkeme tarafından gözetilmesi gereken süre aşımlarının (altmış günlük, bir yıl, on yıl süre vb), talep artırımında etki doğurmayacağı ifade edilmiştir. Bu nedenlerle de düzenlemenin, adli yargıda benimsenen usulün ilerisinde olduğu ve etkili başvuru ve adil yargılama hakkı temelinde amaca uygun bir aşamaya işaret ettiği belirtilmiştir.

Kanun gerekçesinde her ne kadar düzenleme için ıslah ifadesi kullanılmışsa da doktrinde bir görüş düzenlemeyi, hukuk yargılamasında var olan belirsiz alacak davası ile

[735]6459 sayılı Kanunun gerekçesi için bkz.: <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss445.pdf>, s.e.t. 06.02.2022.
[736] Adalet Komisyonu Raporu için bkz.: <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss445.pdf>, s.e.t. 12.06.2022.

kısmi dava birleşiminden yola çıkarak "genişletilmiş kısmi dava" olarak[737] ifade ederken, bir görüş ise ıslahın yalnızca talep sonucunun artırılabildiğine ilişkin kısmına (kısmen ıslah) uyduğunu belirtmiştir[738]. Ayrıca başka bir görüş İYUK'a getirilen miktar artırım imkanı "sınırlı ıslah müessesi" olarak da ifade etmiştir[739]. Bunların haricinde yine doktrinde, getirilen düzenleme ıslah olarak da nitelendirilmiştir[740].

Danıştay ise davacılar tarafından yapılan başvuruları, birtakım kararlarında ıslah ifadesine yer vermeksizin miktar artırımı ifadesi ile karşılamış[741], bazı kararlarında da ise ıslah olarak ifade etmiştir[742]. Yine bazı kararlarında ise miktar artırım ifadesi yanında parantez içerisinde ıslah ifadesine de yer verilmiştir[743].

Aşağıda detayları ele alınacağı üzere yürürlüğe giren bu düzenleme yalnızca tam yargı davalarında talep edilen dava konusu miktarın artırılmasını sağladığından, yukarıda belirtilen adli yargıdaki ıslah kavramını tam olarak karşılamamaktadır[744]. Çünkü, her ne

---

[737] **Kuru**, **Baki**(2015) Medeni Yargıda Kısmi Alacak Davası Öldü, Yaşasın Belirsiz Alacak Davası ve İdari Yargıda Yaşasın Genişletilmiş Kısmi Alacak Davası, Prof. Dr. Ramazan ARSLAN'a Armağan, C:2, Ankara, Yetkin Yayınları, s.1071.

[738] **Sezer**/**Bulut,** s.237.; **Çınarlı**, **Serkan**(2022) İdari Yargılamada İstinaf ve Bölge İdare Mahkemeleri, 4.Baskı, Ankara, Seçkin, s.221.

[739] **Akyılmaz**/**Sezginer**/**Kaya**(2023), s.448.

[740] **Ruhi**, **Canan**/**Ruhi**, **Ahmet Cemal**(2015) Vergi ve İdari Yargı Hukuk Rehberi, Ankara, Seçkin, s.246.; **Yaman**, **Murat**(2022) İdari Yargı Dava Rehberi, Ankara, Adalet, s.691.; **Atay**(2022), s.315.; **Türkoğlu**, s.286.

[741] "*Yapılan bu açıklamalar karşısında, miktar artırımına ilişkin dilekçenin yeni bir dava niteliğinde olmayıp mevcut davada talep edilen tazminat miktarının miktar artırımı suretiyle artırımına olanak sağlayan yasal bir hakkın kullanımına ilişkin olduğu da göz önünde bulundurulduğunda…"* Danıştay 10. Dairesi, 20.02.2023, E:2021/7498, K:2023/772; Danıştay 10. Dairesi, 19.04.2022, E:2021/7840, K:2022/2244; Danıştay 15.Dairesi, 09.05.2018, E:2018/281, K:2018/4653 (UYAP); Danıştay İDDK, 23.02.2017, E:2016/4009, K:2017/831 (UYAP)

[742] *"…gerçek iradelerini yansıtan miktarın, ıslah ile arttırılan gerçek zararları olduğunun, bu gerçek zararın, Mahkemece yaptırılan bilirkişi incelemesi veya ıslah dilekçesinin verildiği tarihte değil, esasen olay tarihinde ya da idarelere başvuru tarihinde ortaya çıktığı, ancak, davacılar tarafından miktarı tam olarak bilinemediğinden ve tespit edilemediğinden dava açılırken talep edilemeyen bir zarar olduğunun kabulü, bu kabul doğrultusunda da ıslahla arttırılan dava değerinin tamamına davalı idarenin temerrüde düştükleri idareye başvurma tarihinden itibaren yasal faiz yürütülmesinin hukuka ve hakkaniyete uygun olduğunun kabulü gerekmektedir.*" Danıştay 8.Dairesi, 16.10.2022, E:2018/6777, K:2022/5451; Danıştay 6.Dairesi, 20.04.2022, E:2022/1703, K:2022/4987; Danıştay 15.Dairesi, 19.03.2014, E:2013/3317, K:2014/1966; Danıştay 15. Dairesi, 09.05.2013, E:2013/4405, K:2013/3335; Danıştay 15. Dairesi, 26.02.2014, E:2013/9915, K:2014/1239 (DBB)

[743] "*Bununla birlikte, davacılar vekili tarafından, temyiz dilekçesinde davanın maddi tazminata ilişkin kısmı yönünden miktar artırım (ıslah) talebinde bulunulmuş olup, 30/04/2013 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğü giren 6459 sayılı "İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğü Bağlamında Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun 16. maddesinin dördüncü fıkrasına eklenen hüküm ile tam yargı davalarında dava dilekçesinde belirtilen miktarın, süre veya diğer usul kuralları gözetilmeksizin nihai karar verilinceye kadar, harcı ödenmek suretiyle bir defaya mahsus olmak üzere artırılabileceği ve bu miktarın artırılmasına ilişkin dilekçenin otuz gün içinde cevap verilmek üzere karşı tarafa tebliğ edileceği, bu hükmün, kanun yolu aşaması dahil, yürürlük tarihinde derdest olan davalarda uygulanacağı kurala bağlanmış olmakla, artırılan (ıslah edilen) kısım için mahkemece yeniden bir karar verilmesi gerekmektedir"* Danıştay 15. Dairesi, 26.02.2019, E:2017/3842, K:2019/1046 (UYAP)

[744] **Çınarlı**(2022), s.221.; **Oğurlu**(2020),s.78.

kadar bir dava dosyasında uyuşmazlık konusu miktarın artırılma yöntemi medeni yargılama hukukunda uygulanan kısmen ıslah türünün içerisinde yer alsa da, kısmen ıslah müessesesinin ayrıca davaya yeni taleplerin eklenmesini de kapsadığı düşünüldüğünde, çalışmada 6459 sayılı Kanun ile İYUK'un 16. maddesinin 4. fıkrasına yapılan düzenleme, ıslah veya kısmen ıslah kavramları adı altında değil miktar artırım ifadesiyle aktarılacaktır. Öyle ki yapılan düzenlemenin medeni yargılama hukukunda var olan ıslah düzenlemesi ile kıyaslandığında yeterli bir düzenleme olmadığı, İYUK'un 31. maddesine ıslah müessesesinin de dahil edilerek idari yargının kendine münhasır özellikleri kapsamında uygulanması gerektiği de belirtilmiştir[745].

Ayrıca 6459 sayılı Kanun ile getirilen düzenleme öncesinde idari yargılama hukukunda miktar artırımına imkan tanıyan bir düzenlemeyi de içeren İdari Yargılama Usulü Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısının 10. maddesi ile İYUK'un 16. maddesine "*Taraflar, dava dilekçesinden veya savunmadan sonra verecekleri dilekçelere dayanarak hak iddia edemezler. Ancak tam yargı davalarında dava dilekçesinde belirtilen miktar, haklı sebeplerin bulunması halinde nihaî karar verilinceye kadar, harcı ödenmek suretiyle bir defaya mahsus olmak üzere artırılabilir.*" hükmü eklenilmek istenilmiştir[746]. Tasarıda eklenilmek istenen cümle ile 6459 sayılı Kanun ile getirilen hükümler arasındaki tek fark ise haklı sebeplerin bulunması halinde miktar artırım imkanının tanınmasıdır. Tasarı bu haliyle yasalaşmış olsa idi yapılan miktar artırım hakkında mahkemeye yetki tanınmış olacak ve mahkeme haklı sebeplerin varlığı halinde miktar artırım talebini kabul edecek, aksi halde bu talebi reddedecekti. Bu durum ıslah hakkının kullanılmasını mahkemenin takdirine bırakan Anglo-Amerikan sistemine benzemektedir[747]. Oysa 6459 sayılı Kanunun gerekçesinde ıslah ifadesine yer verilmiş olması ve ıslahın hukuk yargılamasındaki düzenlemesinde tarafın ve hakimin onayına ihtiyaç duyulmaması durumları dikkate alındığında, davacı tarafından yapılan miktar artırım hakkında mahkemeye onay benzeri yetki verilmesi hali çelişkili bir durum yaratırdı[748]. Bu nedenle kanaatimizce, 6459 sayılı Kanun ile getirilen düzenlemede mahkemeye miktar artırımının kabulü yönünde ayrıca bir yetki tanınmaması daha uygun olmuştur.

---

[745] **Apaydın**, **Bahadır**(2014) 6459 Sayılı Kanun ve İdari Yargılamada Islah Kurumu, Prof. Dr. Ejder YILMAZ'a Armağan, C:1, Ankara, Yetkin Yayınları, s.223.
[746] **Aslan**(2020), s.121.
[747] **Eroğlu**(2021), s.35.
[748] **Aslan**(2020), s.122.

4.3. Miktar Artırımının Etkisi

İdari yargılama hukukunda iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının, bir diğer ifadeyle talep sonucunun genişletilmesi yasağının istisnası olan 6459 sayılı Kanun ile İYUK'a getirilen tam yargı davalarında miktar artırım imkanın etkisi hukuk yargılamasında var olan ıslaha göre daha dar ve basittir[749]. Çünkü idari yargıda görülmekte olan bir davada yapılacak miktar artırım ile ortaya çıkan tek sonuç dava konusu talep sonucunun yükseltilmesidir[750]. Bunun dışında tam yargı davalarında talep sonucunda yapılabilecek her türlü genişletme ve değiştirme istemi halen yasaktır.

Ayrıca düzenleme ile talep sonucunda yaşanacak bu farklılık, yalnızca tam yargı davalarına ilişkin olup, iptal davaları yönünden getirilen bir istisna bulunmamaktadır. Halen iptal davalarında dava dilekçesi ile talep edilen istemin değiştirilme veya genişletilme ihtimali söz konusu değildir. Öyke ki ileride de ele alınacağı üzere, düzenleme tam yargı davalarında yeni bir tazminat kaleminin talebe eklenmesi imkanı da vermemektedir.

Oysaki miktar artırımının hukuk yargılamasında karşılaştırıldığı ıslah kurumu, ıslahın tesir etmediği istisnai durumlar dışında tüm usul işlemlerinin yapılmamış olmasına sebep olur. Öyle ki ıslah ile dava konusunun yanında davanın sebebi de değiştirilebilir ya da dava konusuna ve dava sebebine ekleme de yapılabilir. Sonuç olarak, idari yargılamadaki miktar artırımının sonucunda birtakım usul işlemlerinin geçersiz hale gelmesi söz konusu olmadığı gibi dava konusuna yeni bir istemin dahil edilmesi ya da dava konusunun değiştirilmesi de mümkün değildir. İYUK'a getirilen miktar artırım düzenlemesini bu yüzden kısmen ıslahın bir çeşidi olarak kabul etmek doğru olur[751].

Dava devam ederken başvurulan miktar artırım imkanının ek-yeni bir dava niteliği de yoktur. Mevcut davada talep edilen tazminat tutarının artırımına olanak yasal bir haktır. Miktar artırım sonucu değişen tek husus dava konusu talep miktarının artırılmasıdır ve yeni talep konusu miktarla da o andan itibaren yargılamaya devam edilir. Yargılamanın başa dönmesi gibi bir durum da söz konusu değildir.

Danıştay da bir kararında, mahkeme tarafından yaptırılan bilirkişi incelemesi sonucunda zararın net bir şekilde ortaya çıkması durumunda, ortaya çıkan bu gerçek zararın

[749] **Atay**(2022), s.316.; **Apaydın**, s.223.
[750] **Çınarlı**(2022), s.221.
[751] **Türkoğlu**, s.286.

tamamının tazmini amacıyla verilen miktar artırımına ilişkin dilekçenin yeni bir dava niteliğinde olmadığını, mevcut davada talep edilen tazminat miktarının artırımına olanak sağlayan yasal bir hakkın kullanımına ilişkin olduğunu belirtmiştir[752].

Davacı tarafından miktar artırımı yoluna başvurulması halinde dava dosyasına bu talebi ispata yarayan delillerin de girmesi mümkündür[753]. Bunlar bilirkişi raporu olabileceği gibi davacı tarafından dosyaya sunulan bir fatura da olabilir. Bu delillerin de mahkemeye sunulmasında taraf herhangi bir yasak ile karşılaşmaz. Çünkü ifade edildiği üzere idari yargılama hukukunda delillerin mahkemeye ibrazı yasak kapsamında olmamakla birlikte, re'sen araştırma ilkesi gereğince de mahkemece söz konusu delillerin değerlendirilmesi gerekir[754].

Miktar artırım düzenlemesinin idari yargılama hukukuna bir etkisi ise hukuk yargılamasında var olan kısmi davanın veya belirsiz alacak davasının idari yargılama hukukunda tam yargı davaları açısından uygulanma ihtimalinin gündeme gelmesi ile olmuştur.

İdari yargılama hukukunda İYUK'un 2. maddesinde[755] belirtilenler haricinde bir dava türüne ayrıca yer verilmemiştir[756]. Hukuk yargılamasında ise dava türleri HMK'nın 105 ve 113. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Bu maddelerde eda, tespit ve inşai dava türleri ile birlikte aslında bu dava türlerinin içerisinde yer alabilecek belirsiz alacak, kısmi, davaların yığılması, terditli, seçimlik ve topluluk dava türleri de ayrı ayrı düzenlenmiştir.

HMK'da düzenlenen dava türlerinden kısmi dava, aynı hukuki ilişkiden kaynaklanan alacağın veya hakkın, ilk başta belirli bir kısmını talep ederek açılan davayı ifade eder[757]. Davacı, kısmi dava ile ilk olarak alacağın tamamını değil, bir kısmını davaya konu eder. Bu

---

[752] Danıştay 8.Dairesi, 29/12/2021, E:2019/4900, K:2021/7122; "*...miktar artırımına ilişkin dilekçenin yeni bir dava niteliğinde olmayıp mevcut davada talep edilen tazminat tutarının miktar artırımı suretiyle artırımına olanak sağlayan yasal bir hakkın kullanımına ilişkin olduğu da göz önünde bulundurulduğunda…"* Danıştay 10.Dairesi, 16/11/2022, E:2018/613, K:2022/5261 (UYAP)

[753] **Aslan**(2020), s.184-185.

[754]**Çınarlı**/ **Ağar**, s.28-29.

[755] İYUK md. 2: "*İdarî işlemler hakkında yetki, şekil, sebep, konu ve maksat yönlerinden biri ile hukuka aykırı olduklarından dolayı iptalleri için menfaatleri ihlâl edilenler tarafından açılan iptal davaları, b) İdari eylem ve işlemlerden dolayı kişisel hakları doğrudan muhtel olanlar tarafından açılan tam yargı davaları, c)Tahkim yolu öngörülen imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklar hariç, kamu hizmetlerinden birinin yürütülmesi için yapılan her türlü idari sözleşmelerden dolayı taraflar arasında çıkan uyuşmazlıklara ilişkin davalar."*

[756] **Kuru**, Medeni Yargıda Kısmi Alacak Davası Öldü, Yaşasın Belirsiz Alacak Davası ve İdari Yargıda Yaşasın Genişletilmiş Kısmi Alacak Davası, s.1069.

[757] **Özkaya**, **Ferendeci**/ **Hamide**, **Özden**(2009) Kesin Hükmün Objektif Sınırları, İstanbul, On İki Levha, s.181.; **İyimaya**, s.193.

nedenle de talep konusunun niteliği itibarıyla bölünebilir olması gerekir[758]. HUMK zamanında açıkça kanunda düzenlenmemiş olan ve adına pilot davada denilen bu yola, davayı kaybetme ihtimaline karşı, dava edilen tutara göre hesaplanan nispi peşin harcı ve vekalet ücretini az ödemek amacıyla çokça başvurulmakta idi. Bu yolla davacılar kararın lehlerine olması halinde alacağın kalan kısımlarını yeni bir dava açarak talep etmekte idiler[759]. Ayrıca, 1086 sayılı HUMK'un 87. maddesinin son cümlesinde yer alan "…*dava değerinin ıslah yoluyla dahi artırılamayacağına ilişkin…*" hükmün, Anayasa Mahkemesi kararıyla iptali sonrasında görülmekte olan davada ıslah ile miktar artırımının mümkün olması üzerine davacılar ikinci bir dava açmaya gerek kalmaksızın açtıkları davada lehlerine hüküm verileceği ihtimali üzerine, kısmi davalarında miktar artırım yoluna gidebilmişlerdir[760].

HMK'nın kısmi davayı düzenleyen 109. maddesinin 2. fıkrası[761] ile talep konusu miktarın, tartışmasız veya açıkça belirli olduğu hallerde kısmi dava açılması imkanının ortadan kalkması ve belirsiz alacak davası uygulamasının yerleşmesi nedenleriyle kısmi dava uygulaması HUMK dönemine nazaran çok talep görmeyen bir yöntem olmuştu. Ancak söz konusu ikinci fıkranın 1/4/2015 tarih ve 6644 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılması ile tekrar talep konusu miktarının, taraflar arasında tartışmasız veya açıkça belirli olması halinde de kısmi dava açılabilmesi mümkün hale gelmiştir.

Kısmi dava ile benzer yönleri bulunması sebebiyle çokça karıştırılan ve HMK ile getirilen en önemli değişikliklerden biri olan alacağın belirsiz olması halinde açılabilecek olan belirsiz alacak davası ise HMK'nın 107. maddesinde düzenlenmiştir[762]. Maddeye göre

---

[758] **Çelik**(2002), s.1249.; **Yılmaz**, **Ejder**(2001) 'Islah Yoluyla Dava Konusunun Artırılması, (Anayasa Mahkemesi'nin 20.07.1999 tarihli ve 1/33 sayılı kararının değerlendirilmesi)' 11.05.2001 Tarihli Bildiri, Batıder, s.100.; **Ulukapı**(2015), s.226.

[759] **Umar**(2014), s.328.

[760] **Kuru**, **Baki**(2015) Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı, İstanbul, Yetkin, s.308.

[761] HMK'nın 109. maddesinin 2. fıkrasının iptali istemiyle AYM'ye başvurulmuşsa da, Mahkeme 24.05.2012 tarihinde ret kararı vermiştir: *"…Talep konusunun miktarının taraflar arasında tartışmasız veya açıkça belirli olması halinde kısmi dava açılamayacağı belirtilmiş olmakla yargılama sürecinin hızlandırılması ve uyuşmazlıkların kısa sürede sonuca bağlanmasını amaçladığı anlaşılan düzenlemenin, hakkın özüne dokunduğu ve hakkı anlamsız kılacak dereceye vardığı söylenemez. Anayasanın 141. Maddesinde "Davanın en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılması yargının görevidir" denilmektedir. Bu hükümle usul ekonomisi ilkesine işaret edilmiştir. Uyuşmazlıkların söz konusu ilkeye göre çözümlenmesinde hem bireyin hem de kamunun yararı söz konusudur. Aynı hukuki ilişkiden doğan ve talep konusunun miktarının taraflar arasında tartışmasız veya açıkça belirli olduğu bir alacak hakkının kısımlara ayrılarak dava edilmesi yerine tek bir dava konusu edilerek uyuşmazlığın kısa sürede çözümlenmesini öngören itiraz konusu kuralın Anayasanın 141. maddesine de aykırı olmadığı açıktır. Açıklanan nedenlerle itiraz konusu kural Anayasanın 2, 13, 36, 141. maddelerine aykırı değildir*" AYM, 24.05.2012, E:2011/134, K:2012/83, RG:13.02.2013, S:28558.

[762] HMK md. 107: *"**(1)**Davanın açıldığı tarihte alacağın miktarını yahut değerini tam ve kesin olarak belirleyebilmesinin kendisinden beklenemeyeceği veya bunun imkânsız olduğu hâllerde, alacaklı, hukuki*

belirsiz alacak davaları, davanın açıldığı tarihte alacağın miktarını yahut değerini tam ve kesin olarak belirleyebilmesinin davacıdan beklenemeyeceği veya bunun imkansız olduğu hallerde söz konusu olabilir[763].

Davacı dayandığı hukuki ilişkiyi ve asgari bir miktar ya da değeri belirterek belirsiz alacak davası açmaktadır. Karşı tarafın verdiği bilgi veya tahkikat sonucu alacağın miktarı veya değerinin tam ve kesin olarak belirlenebilmesinin mümkün olduğu anda ise iddianın genişletilmesi yasağına tabi olmaksızın davanın başında belirtmiş olduğu talebini artırabilir. Diğer bir ifadeyle talep konusu miktarını artırmak için ıslaha ya da karşı tarafın muvafakatine gerek duymaz[764].

Her iki dava türü, dava açılırken alacağın yalnızca bir kısmı dava konusu edildiğinden ve kalan kısmının da davaya konu edilebilmesi ihtimalinden kaynaklı birbirleri ile karıştırılmaktadır. İki dava türünün, idari yargılama hukukuna 6459 sayılı Kanun ile getirilen miktar artırım düzenlemesi açısından kıyaslayabilmek adına farklılıklarına kısaca değinmek gerekirse;

- İlk olarak en önemli fark talep sonucu açısındandır. Kısmi davada davanın değeri davanın açıldığı tarihte belirli veya belirsiz iken belirsiz alacak davasında dava açarken gösterilen değer kesin bir şekilde geçici ve belirsizdir, ancak dava sırasında belirlenmesi yapılacak alacağın tamamının hüküm altına alınması amaçlanır[765].

---

ilişkiyi ve asgari bir miktar ya da değeri belirtmek suretiyle belirsiz alacak davası açabilir. ***(2)*** *Karşı tarafın verdiği bilgi veya tahkikat sonucu alacağın miktarı veya değerinin tam ve kesin olarak belirlenebilmesinin mümkün olduğu anda davacı, iddianın genişletilmesi yasağına tabi olmaksızın davanın başında belirtmiş olduğu talebini artırabilir.* ***(3)*** *Ayrıca, kısmi eda davasının açılabildiği hâllerde, tespit davası da açılabilir ve bu durumda hukuki yararın var olduğu kabul edilir."*

[763] Belirsiz alacak davasında Yargıtay'ın belirlediği şartlar ise şu şekilde belirtilmiştir:
"... bir alacağın belirsiz olup olmadığı ile ilgili olarak kabul edilen kıstaslar, davanın açıldığı tarihte alacağın miktarını yahut değerini tam ve kesin olarak belirleyebilmesinin;
1- Davacının kendisinden beklenememesi,
2- Bunun olanaksız olması,
3- Açıkça karşı tarafın verdiği bilgi veya tahkikat sonucu alacağın miktarı ve değerinin tam ve kesin olarak belirlenebilmesinin mümkün olması" Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulu, 15.12.2017, E:2016/6, K:2017/5, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 17.07.2022.

[764] *"...belirsiz alacak davasını açan davacı, alacağı belirlenebilir hâle geldikten sonra kesin talep sonucunu mahkemeye bildirecektir. Talep sonucunun kesin olarak belirlenmesi genellikle geçici talep sonucunun artırılması şeklinde olacaktır. Kanun talep sonucunun artırılmasına açıkça izin verdiğinden, ayrıca karşı tarafın iznine veya ıslah yoluna başvurmasına gerek bulunmamaktadır. Davacı tarafça talep sonucunun kesinleştirilmesi üzerine geçici talep sonucu değil, kesin talep sonucu esas alınmalıdır*." Yargıtay 7.Hukuk Dairesi, 22.02.2022, E:2021/1002, K:2022/1272, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 17.11.2022.

[765] **Simil**, s.105-106.

Kısmi davada türünde ise, davacı miktarı ıslah etmez ise yalnızca dava edilen alacak kısmı bakımından hüküm kurulması istenilecektir[766].

- Belirsiz alacak davası ifade edildiği üzere alacağın miktarını yahut değerini tam ve kesin olarak belirleyebilmesinin kendisinden beklenemeyeceği veya bunun imkansız olduğu hallerde açılabilecekken; HMK'nın 109. maddesinin 2. fıkrasının yürürlükten kaldırılması ile taraflar arasında dava konusu miktarın tartışmasız veya açıkça belirli olduğu hallerde de kısmi dava açılabilecektir[767]. Bu halde kısmi davanın uygulama alanı daha geniştir[768].

- Zamanaşımı, kısmi davada yalnızca ilk dava konusu edilen alacak miktarı için kesilmesine[769] rağmen belirsiz alacak davasında, artırılacak olan kısım da dahil olmak üzere tüm alacak için kesilecektir[770].

- Kısmi davada davacı, geriye kalan alacağını karşı tarafın muvafakat etmemesi halinde, ıslah ile davaya dahil edebilecekken, belirsiz alacak davasında iddianın genişletilme yasağına tabi olmaksızın (karşı tarafın açık rızasına veya ıslah yoluna başvurmadan) davaya dahil edebilecektir.(HMK md.107)

- Son olarak, kısmi davada artırılan miktar için faiz, ıslah tarihinden itibaren işlemeye başlarken belirsiz alacak davasında alacağın tamamı için davanın açıldığı tarihten itibaren faiz işletilebilecektir[771].

---

[766] **Simil**, s.111.

[767] *"… Belirsiz alacak davası açılabilmesi için gerekli şartlar bulunmakla birlikte davacı açmış olduğu davanın kısmi dava olduğunu belirtmiş ise, bu hâlde mahkeme davayı, kısmi dava olarak kabul edip yargılamayı sürdürmelidir"* Yargıtay HGK**,** 16.5.2019, E:2016/22-1166, K:2019/576, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 17.07.2022.

[768] **Simil**, s.108.

[769] **Yılmaz**, **Ejder**(1995) 'İddianın Dava İçerisinde Genişletilmesi Ek Dava Olarak Nitelendirilemez' ABD, Y:52, S:3, s.12.

[770] **Postacıoğlu**/**Altay**, s.253.; **Yılmaz**, **Ramazan**(2013), s.250.; **Tutumlu**, **Mehmet Akif**(2014) 'Tüketici Uyuşmazlıklarında Kısmi Dava ve Belirsiz Alacak Davası Uygulaması' THD, C:9, S:100, s.750-751.; "*Belirsiz alacak olarak talep edilen alacaklarda dava açıldıktan sonra yargılama esnasında artırılan alacak miktarları bakımından zamanaşımı süreleri işlemeyeceği gibi…*" Yargıtay 9.Hukuk Dairesi, 15.02.2022, E: 2021/13385, K:2022/1799, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 25.09.2022.; "*TMK'nın 1007. maddesi gereğince açılan tazminat davaları, dava açıldığı tarihte tazminat miktarının davacı tarafça tam ve kesin olarak belirlenmesi mümkün olmadığından HMK'nın 107/1 maddesi uyarınca belirsiz alacak davası niteliğinde olup, belirsiz alacak davasında zamanaşımı yalnızca dava açılan kısım için değil, tüm alacak için kesilir."* Yargıtay 5. Hukuk Dairesi, 26/04/2022, E:2021/5386, K:20222/7589 (YBB)

[771] **Tutumlu**(2014), Tüketici, s.750.; **Kılıçoğlu**, **Ahmet**(2016) Borçlar Hukuk Genel Hükümler, 20.Bası, Turhan, s.915-917.; "*Dava dilekçesi ile 12.02.2015 ve 23.10.2019 tarihli dilekçelerden açıkça anlaşıldığı üzere dava, belirsiz alacak davasıdır. Bu durumda, … talep artırım dilekçesi ile artırılan miktarlar dâhil olmak üzere*

6459 sayılı Kanun ile İYUK'a getirilen miktar artırım imkanının dava türleri açısından etkisine geldiğimizde ise ilk olarak düzenleme öncesinde idari yargılama hukukunda fazlaya ilişkin hakların saklı tutulmak suretiyle açılan ikinci davaların, süre aşımı yönünden reddedildiğini ifade etmiştik. Miktar artırımı düzenlemesi ise davacıya yalnızca talep sonucunu yükseltme hakkı verdiğinden, miktar artırımı yapmaksızın bakiye kısım için açacağı ikinci davalar halen süresinde açılmadığından reddedilmeye devam edilecektir. Bu nedenle kısmi davanın pilot dava olarak(bakiye kısmın ikinci davaya konu edilmesi) da ifade edilen uygulaması İYUK'un 16. maddesinde yapılan miktar artırım düzenlemesine rağmen halen mümkün değildir.

İdari yargılama hukukunda miktar artırım hakkını kullanabilmek açısından davaya konu edilen miktarın belirli veya belirsiz olması ise mümkündür. Örneğin davacı zararının miktarını dava açarken biliyorsa ya da bilmemesine karşın dava aşamasında öğrenecek ise miktar artırımı ile talep konusu miktarı artırabilir. Bir başka ifadeyle dava açılırken miktarın bilinip bilinmemesinin ya da belirlenip belirlenememesinin bir önemi yoktur. Bu hali ile düzenleme kısmi davaya daha yakındır. Çünkü belirsiz alacak davasında miktarın belirsiz olması ön koşuldur.

6459 sayılı Kanun sonrasında miktar artırımına konu olan kısım için faiz başlangıcı yönünden ise ileride ele alınacağı üzere Danıştay'ın farklı kararları bulunmaktadır. Bu noktada, dilekçenin idareye tebliğ edildiği tarihten itibaren faizin hesaplanacağına ilişkin kararlar kısmi davadaki faiz uygulamasına yakınken, miktar artırımına ilişkin kısım yönünden dava dilekçesinde talep edilen kısımla aynı olmak üzere dava ya da davalı idareye başvuru tarihi esas alınarak faiz hesaplanmasına ilişkin kararlar belirsiz alacak davasındaki faiz uygulamasına yakındır.

İdari yargılama hukukunda tam yargı davası açma sürelerinin hak düşürücü nitelikte olmasından bahisle, dava dilekçesinde talep konusu edilen kısım ile sonradan miktar artırımına konu edilen kısmın sürelerinin birbirinden ayrı olması, talep konusunun bir kısmının süresinin durması ya da kesilmesi bir kısmının da süresinin işlemeye devam etmesi mümkün değildir. İYUK'un 16. maddesinin 4. fıkrasında yer alan "süre veya diğer usul kuralları gözetilmeksizin" ifadesiyle de miktar artırımı yapılan kısım açısından, ilk dava konusu edilen talep konusunun süresinde olmasının yeterli olacağı düzenlenmiştir. Dava

hükmedilecek tazminatın tamamına dava tarihinden itibaren faiz işletilmesi gerekmesine rağmen…" Yargıtay 7.Hukuk Dairesi, 22.02.2022, E:2021/1002, K:2022/1272, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 17.11.2022.

dilekçesinde talep konusu edilen kısmın var olan dava açma sürelerine uygun olması, sonradan miktar artırımına konu edilen kısım için de yeterli olduğundan, 6459 sayılı Kanun ile getirilen düzenlemeyi belirsiz alacak davasına benzetmek olanaklıdır.

Ayrıca, idari yargıda görülen davada verilecek karara göre ikinci davaların açılması dava açma süresi kuralları nedeniyle mümkün olmadığından davacılar dava dilekçesi ile talep etmiş oldukları tazminatı sadece görülmekte olan davada arttırmak zorunda olmaları sebebiyle ilk başta dava konusu ettikleri kısmi talep sonuçları, belirsiz alacak davasında olduğu gibi geçicidir. Bir diğer ifadeyle kısmi davadan farklı olarak, ilk başta davaya konu ettikleri kısmi talep sonuçlarının hüküm altına alınmasını (aleyhlerine bir durum ortaya çıkması ihtimali hariç) istemezler. Çünkü davanın en başından beri, bir kısmını talep ettikleri miktarı uygun koşulların oluşması ile artırmayı düşünmektedirler.

Sonuç olarak, 6459 sayılı Kanun ile getirilen düzenleme öncesi idari yargılama hukukunda kısmi davaya veya belirsiz alacak davasına benzer şeklinde bir dava açılması mümkün değildi[772]. Her ne kadar ifade edildiği üzere tam yargı davaları açısından getirilen miktar artırım imkanının, birtakım şartları ve sonuçları ile kısmi veya belirsiz alacak davasından herhangi biri ile tam olarak örtüşmediği görülmekte ise de 6459 sayılı Kanun ile getirilen düzenlemenin idari yargılama hukukunda tam yargı davası türü altında kısmi dava veya belirsiz alacak davasına benzer şekilde yeni bir dava türünün uygulanma ihtimalini gündeme getirdiği söylenebilecektir. Bu nedenle, belirsiz alacak davasına ilişkin HMK'da yer alan hükümlerin, kısmi dava türünü de kapsayacak şekilde idari yargılama hukukunda düzenlendiği düşüncesiyle ileri sürülen "genişletilmiş kısmi dava" tanımı, düzenlemenin etkisini ifade etme açısından isabetlidir[773].

4.4. İptal Davalarında Islah Müessesesinin Uygulanabilirliği

6459 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesinden önce idari yargılama hukukunda ıslah veya ıslah benzeri bir müessesenin iptal ve tam yargı davaları açısından uygulanmadığını ele almıştık. Danıştay da açılmış bir iptal ve tam yargı davasında, davanın görüldüğü aşamada yapılan talep konusundaki değişmeleri veya genişletmeleri kabul etmemekte idi[774]. Ancak

[772] **Kuru**, Medeni Yargıda Kısmi Alacak Davası Öldü, Yaşasın Belirsiz Alacak Davası ve İdari Yargıda Yaşasın Genişletilmiş Kısmi Alacak Davası, s.1069.
[773] **Kuru**, Medeni Yargıda Kısmi Alacak Davası Öldü, Yaşasın Belirsiz Alacak Davası ve İdari Yargıda Yaşasın Genişletilmiş Kısmi Alacak Davası, s.1071.
[774] Danıştay bir kararında, davacı tarafından hakkında uygulanan Yönetmeliğin yalnızca 46. maddesinin iptali istemiyle açılan bir davada; davacının ikinci dilekçesi ile aynı Yönetmeliğin başka maddelerinin de iptalinin

6459 sayılı Kanun ile tam yargı davalarında getirilen miktar artırım hakkı bu konunun istisnası olsa da halen idari yargılama hukukunda iptal davaları yönünden getirilmiş olan bir istisna bulunmamaktadır. Bu nedenle iptal davalarında, görülmekte olan bir davada dava açma süresi geçmiş ise davacının talep sonucunda bir değişiklik yapması mümkün değildir[775].

Nitekim bir uyuşmazlıkta istinaf mahkemesi, idari yargılama hukukunda davayı genişletme yasağının olmadığından, davacının istinaf başvurusunda davayı genişletici mahiyette hiçbir istemde bulunulamayacağını, bunun tek istisnasının ise tam yargı davalarında nihai karar verilinceye kadar harcı ödenmek suretiyle bir defaya mahsus olmak üzere tazminat miktarının artırılması hususunun olduğunu belirtmiştir. Ayrıca davacı tarafından davanın iptal davası olarak açıldıktan sonra istinaf dilekçesinde davayı genişletici mahiyette işlem nedeniyle yoksun kaldığı parasal hakların kamu görevinden çıkarma tarihinden itibaren yasal faiziyle birlikte iadesi istemine de yer verilmesi üzerine, bu istemi davanın konusunu genişletme yasağı kapsamında olması nedeniyle incelememiştir[776].

Doktrinde ise 6459 sayılı Kanun ile getirilen istisnanın yalnızca tam yargı davalarına yönelik olmasının yetersiz olduğu, iptal davaları açısından da talep sonucuna yönelik ıslah benzeri istisnai bir düzenlemenin getirilerek dava açma sürelerinden kaynaklı oluşabilecek hak kayıplarının önüne geçilmesi ve usul ekonomisinin sağlanarak davacıların birden fazla dava açmak zorunda bırakılmaması gerektiği savunulmuştur[777]. Talep sonucu açısından değişiklik yapılması zarureti yalnızca tam yargı davaları açısından değil iptal davaları açısından da doğabilmektedir. Örneğin bir imar davasında, uygulama imar planını ile nazım imar planının değişikliği söz konusu olmuş ve davacı yalnızca uygulama imar planını dava konusu etmiş ise artık açılmış bir davada talep sonucunda bir değişiklikte yapılamayacağından mahkemece üst düzenleyici işlem olan nazım imar planı yönünden bir hukukilik denetimi yapılamayacaktır. Yalnızca alt planın üst plana uygunluğu

istenilmesi üzerine, istemin dava açma süresinden sonra genişletilmesinin mümkün olmadığı gerekçesiyle yeni istemleri incelemeden reddetmiştir, Danıştay 10.Dairesi, 10.11.1994, E:1993/1403, K:1994/5633, DD, S. 90, s.1043-1047.

[775] **Çınarlı/ Yıldırım**, s.237.; **Türkoğlu**, s.272.;"*...2577 sayılı Kanun'un 16. maddesindeki bu hüküm, yerleşik idari yargı kararlarında iddianın ve savunmanın genişletilmesi/değiştirilmesi yasağının dayanağı olarak kabul edilmektedir. Anılan hüküm nedeniyle, dava dilekçesinin mahkeme kayıtlarına girmesinin ardından (dava açma süresi içerisinde verilen dilekçeler hariç olmak üzere), dava sırasında sonradan verilen başka dilekçeler ile aynı davada, dava dilekçesinde yer almayan bir talepte bulunulamayacaktır."* Erzurum Bölge İdare Mahkemesi 2. İdari Dava Dairesi, 05.01.2022, E:2020/48, K:2022/11 (UYAP)

[776] Ankara Bölge İdare Mahkemesi 13. İdari Dava Dairesi, 10.10.2019, E:2019/1380, K:2019/12988 (UYAP)

[777] **Ersöz**, s.91.; **Türkoğlu**, s.287.

denetlenecektir. Bu durum da söz konusu yargılamanın eksik yapılmasına neden olacaktır. Oysa ki idari yargılama hukukunda iptal davaları açısından da talep sonucunun genişletilmesi mümkün olsa idi davacı, dava konusu edilmeyen nazım imar planı yönünden dava açma süresi geçse dahi, görülmekte olan davaya nazım imar planını da davaya konu edebilecek ve hukuk devleti açısından daha sağlıklı bir denetim yapılma imkanı söz konusu olacaktır[778].

Ancak iptal davaları açısından var olan bu olumsuzlukların az da olsa mahkemeler tarafından giderilme imkanı da söz konusu olabilmektedir. Çünkü davacılar bazen davalarını açarken açık bir şekilde dava konusu işlem olarak düzenleyici işlemin iptalini istememişler ise de dava dilekçelerinde bireysel işlemle ilgili hukuka aykırılık gerekçelerini ortaya koyarken düzenleyici işlemin de hukuka aykırı olduğu, kazanılmış hakları korumadığı veya hukuki güvenlik ilkesine aykırı olduğu ifadelerine yer verebilmektedirler. Bu durumlarda dava konusu istem ile dava dilekçesinin içeriği örtüşmediği ve düzenleyici işlemin de dava konusu edilip edilmediğinin dava dilekçesinden tam anlaşılamadığı gerekçeleriyle dava dilekçesinin İYUK'un 3. maddesine aykırı olduğundan bahisle reddine karar verilebilmektedir. Bu halde davacıların yeniledikleri dava dilekçesinde düzenleyici işlemi de dava konusu edilebilme imkanları doğmaktadır. Uygulanan bu usul, hak kayıplarının önüne geçmek açısından, her ne kadar idari yargılama hukukumuzda iptal davalarında ıslah benzeri bir istisnaya yer verilmesinin getireceği etkiyi yaratmasa da, bir nebze etkili olabilecektir[779].

Yine doktrinde davacının iptalini istediği idari işlem yerine sehven başka bir işlemi dava konusu etmesi halinde(örneğin tarih ve sayının yanlış yazılması) davanın konusunu ıslah ya da ıslah benzeri bir imkan ile değiştirme imkanı verilmesinin yeni bir dava açılmasının ve dava açma süresinin kaçırılmasından kaynaklı ortaya çıkabilecek hak kayıplarının önüne geçilmesi açısından isabetli olabileceği ifade edilmiştir[780] . Tam yargı

---

[778] **Aslan**(2020), s.174.

[779] "*Dava dosyasının incelenmesinden; davacı şirket tarafından "Orkinos Avcılığı" yapmak amacıyla yaptığı başvurularının reddine yönelik işlemlerin iptali istenilmekle birlikte, dava dilekçesinde müteaddit defa dava konusu işlemlere dayanak gösterilen 2023-3 sayılı Genelge'nin hatalı olduğu, karşılanması imkansız şartlar içerdiği, bu Genelge'nin 23.12.2022 tarihinde sektör temsilcileri ile yapılan toplantıda kararlaştırılan hususlara aykırı hükümler içerdiği, bunun da hukuki istikrar ve hukuki güvenlik ilkelerine aykırı ve ölçüsüz olduğunun belirtildiği, bu ifadeler nedeniyle anılan Genelge'nin dava konusu edilip edilmediği noktasında tereddüte düşüldüğü, dolayısıyla iptali istenilen işlemlerin net olarak ortaya konulamadığı sonucuna varılmış olup, yukarıda yer verilen hükümlere uygun olmayan dava dilekçesinin reddi gerekmektedir."* Ankara 6.İdare Mahkemesi, 22/05/2023, E:2023/836, K:2023/1014 (UYAP)

[780] **Kara**, s.436-437.

davaları açısından Danıştay'ın, dava dilekçesinde talep edilen tazminat miktarında yapılan maddi hataları yasak kapsamında görmediği kararları olduğundan bahsetmiştik. Ancak iptal davalarında dava dilekçesinde sehven işlemin tarih ve sayısının yanlış belirtilmesi ya da yanlış işlemin dava konusu edilmesi halinde İYUK'un 15. maddesi kapsamında dava dilekçesinin reddi ile hak kayıplarının kısmen önlenebilmesi mümkündür[781].

Danıştay'ın, ıslah müessesesini idari yargılama hukukunda 6459 sayılı Kanun öncesi kabul etmediği ve 6459 sayılı Kanun sonrasında yalnızca tam yargı davaları açısından talep sonucunun genişletilmesini kabul ettiği bilinse de bu uygulamasının aksini düşündürebilecek kararlarının da olduğunu söylemek mümkündür[782]. Örneğin bir uyuşmazlıkta, davacılar (23 gerçek kişi ve bir dernek olmak üzere) dava dilekçesinde 1552 parsele ilişkin 1/25000 ölçekli nazım imar planının iptalini istemesi üzerine, idare mahkemesince 24/02/2010 tarihli ara kararıyla davacılardan, 1552 sayılı parselin davacıların tapulu taşınmazı olup olmadığı sorulmuş, davacılar tarafından verilen cevapta ise 1552 sayılı parselle ilgili olarak malik sıfatlarının bulunmadığı, davaya konu parselin sehven yazıldığı belirtilerek kendilerine ait parsellere ilişkin tapu senetlerini mahkemeye sunulmuştur. Bunun üzerine idare mahkemesince bu davada davaya konu edilen parselin sadece bir parsel ve bu parselin de 1552 sayılı parsel olduğu, ara karar üzerine dosyaya sunulan parsellerin ise toplam 27 adet parselden ibaret olduğu, 27 adet parsel yerine sadece 1552 sayılı parselin yazılmasının bir hata olarak değerlendirilemeyeceği, davacı vekilinin parsellere ilişkin düzeltme talebinin davanın ıslahı niteliğinde olduğu, idari yargılama hukukunda ise davanın ıslah müessesesinin bulunmadığı gerekçesiyle davanın ehliyet yönünden reddine karar verilmiştir. Danıştay ise temyiz edilmek suretiyle önüne gelen bu dosyada, davacıların sonradan verdikleri dilekçe ile maddi hatanın düzeltilmesi isteminde bulunarak dava dilekçesinde belirttikleri parsel sayısını düzeltip davaya konu parsellere yönelik olarak iradelerini ortaya koyduklarını ve tapuların dilekçeye eklenildiğini belirterek mahkemenin bu irade doğrultusunda 1/25000 ölçekli İzmir Kentsel Bölge Revizyon Nazım İmar Planının iptali

[781] *"Dava dosyasının incelenmesinden; dava dilekçesinde, davacı tarafından, Kadıköy 4. Noteri B. K. hakkında kovuşturma izni verilmemesine ilişkin 23.10.2019 tarih ve 92965 sayılı kararın kaldırılması ile görevi ihmal ve görevi kötüye kullanma suçlarından kovuşturma izni verilmesine karar verilmesinin istenildiği, iptal istemine yer verilmediği, görevi ihmal ve görevi kötüye kullanma suçlarından kovuşturma izni verilmesine karar verilmesi isteminin idari işlem niteliğinde talep olduğu, idare mahkemelerince idari işlem niteliğinde yargı kararı verilemeyeceği, ayrıca dava dilekçesine eklenen 21.11.2019 tarih ve 92765 sayılı yazıda, söz konusu kişi hakkında 23.10.2019 tarihli Olur ile kovuşturma izni verilmemesine karar verildiğinin belirtildiği, dava dilekçesinde işlemin tarih ve sayısının yanlış yazıldığı, dava konusu işlemin tarih ve sayısı doğru şekilde yazılarak tereddüte mahal vermeyecek şekilde iptal istemine yer verilip, dava konusu işlemin belirtilmesi gerektiğinden, yukarıda yer verilen hükümlere uygun olmayan dilekçenin reddi gerekmektedir.",* Ankara 6.İdare Mahkemesi, 12/02/2020, E:2020/215, K:2020/342 (UYAP)

[782] **Aslan**(2020), s.175.

istemini ara kararda sunulan 27 adet parsele ilişkin olarak değerlendirmesi gerektiğini belirtmiştir[783].

Söz konusu kararda Danıştay, ara karar ile sunulan tapu senetleri üzerine dava dilekçesinde yapılan hatanın maddi hata kapsamında düzeltilmesini uygun görmüş ve idare mahkemesinin aksine yapılan düzeltmenin ıslah kapsamında olmadığını değerlendirmiştir. Her ne kadar Danıştay kararında, yapılan hatanın düzeltilmesi ıslah olarak değerlendirilmemiş ise de davacıların önce tek taşınmaz üzerinden dava açmaları ve sonrasında bunun sehven olduğunu belirterek 27 adet taşınmaz üzerinden plan iptalini istemeleri esasen usuli bir düzeltme olarak kabul edilebilir. Bu nedenle durumun, maddi bir hata olarak adlandırılmasından öte ıslah benzeri bir uygulama olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Bir başka uyuşmazlıkta ise ormanlık sahanın üniversite tesisleri yapılmak amacıyla Milli Eğitim Bakanlığına tahsis edilmesine ilişkin ön izin verilmesine yönelik işlemin iptali istemiyle dava açılmasına karşın mahkemece talebin genişletilerek davanın kesin izin işlemini de kapsayacak şekilde iptal hükmü kurulması üzerine karar Danıştay tarafından, davayı açan derneğin dava açma ehliyeti bulunulmadığı belirtilerek davanın ehliyet yönünden reddi gerektiği belirtilerek bozulmuş, ancak dava konusu istemin genişletilmesi hususu hakkında hüküm kurulmamıştır[784].

Sonuç olarak, idari yargılama hukukumuzda iptal davalarında talep sonucu açısından değiştirme veya genişletme yapılması mevzuat açısından ayrıca düzenlenme yapılmadığı sürece mümkün gözükmemektedir. Ancak tam yargı davalarında talep sonucunda yapılabilecek değişikliklere kısmen de olsa miktar artırım yolu ile imkan sağlanıldığı gibi iptal davalarındaki talep sonucunda da değişiklik veya genişletme yapılmasını sağlayacak

[783] Danıştay 6.Dairesi, 09/01/2014, E:2010/8040, K:2014/1 (UYAP)

[784] Danıştay 8.Daire, 07.12.1999, E:1999/2477, K:1999/7077 (UYAP), Kararda ayrıca Danıştay Savcısı olarak şu ifadelere yer verilmiştir: "*…yine 2577 sayılı Yasanın 3. maddesinin 2/b bendinde davanın konusu ve sebepleri ile dayandığı delillerin dava dilekçelerinde gösterileceği belirtilmiş, aynı yasanın 24. maddesinde de davacının ileri sürdüğü olayların ve dayandığı hukuki sebeplerin özeti, istemin sonucu ile birlikte kararın dayandığı hukuki sebepler, gerekçesi ve hükmün kararlarda bulunacak hususlardan olduğu kuralı yer almıştır. Metni açıklanan bu yasa kuralı karşısında, dava açan dilekçede iptali istenilen idari işlemden daha farklı hukuki sonucu olan apayrı ve başka bir işlem hakkında hüküm kurulamayacağı ortadadır. Bunun yanısıra iptal davalarının özelliği gereği davanın devamı sırasında ıslahı, tashihi v.s. yoluyla istemin genişletilmesine de olanak yoktur. Olayda ise dava açan dilekçenin sonuç ve istem bölümünde T.C. Orman Bakanlığının 9.3.1995 günlü, 1704-713/116 sayılı işleminin iptali istendiği, anılan işlemin Orman Bakanlığının anlaşmazlık konusu ormanlık sahayı Milli Eğitim Bakanlığına tahsisi için ön izin verilmesini öngören bir işlem olduğu, buna karşın mahkemece re'sen talebin genişletilerek davanın 6.3.1997 günlü kesin izin işlemini de kapsayacak şekilde iptal hükmü kurulduğu anlaşılmakla,bu husus da usule açıkça aykırılık oluşturmuştur."*

bir düzenleme yapılmasının gerekli olduğu ortadadır. Bu durum hem idarenin denetimini sağlayarak hukuk devleti ilkesinin gelişmesine fayda sağlayacak hem de davacıların yaşayabileceği hak kayıplarının da önüne geçecektir.

Ayrıca idari yargılama hukukunda iptal davalarında talep sonucu açısından değişiklik yapılabilmesine getirilecek bir istisna hüküm idarenin devamlı dava tehdidi altında kalmasına neden olabileceği şeklinde yorumlanabilecek ise de genel kuralın talep sonucunun değiştirilemeyeceği ve genişletilemeyeceği olduğu düşünüldüğünde istisnai bir hükmün idari yargılama hukuku açısından hukuk devletine olan kazanımlarının daha fazla olacağı açıktır. Örneğin, hukuk yargılamasında ıslah başlığında anlatıldığı üzere iptal davalarında talep sonucunda yapılacak değişikliklerin de yalnızca bağlantılı istemler açısından kabul edilmesinin sağlanılması idarenin devamlı dava tehdidi altında kalabileceği endişesini giderebilecek bir çözüm olacaktır[785]. Bu noktada İYUK'ta yapılacak değişiklik açısından, yukarıda yer verilen Alman İdari Yargılama Usul Kanununun 91. paragrafında[786] bulunan ve karşı tarafın kabulü veya mahkemenin değişikliği amaca uygun bulması halinde davada değişiklik yapılmasına izin verileceğine ilişkin düzenlemeden faydalanılabilmesi de mümkündür.

Son olarak, iptal davaları açısından getirilecek ıslah veya ıslah benzeri bir müessese düzenlemesi için, sonradan dava konusu yapılmak istenilen taleplerin İYUK'ta yer alan dava açma süreleri içerisinde talep edilmediğinden dolayı reddedilebileceği ileri sürülebilir. Çünkü İYUK'ta yer alan süreler kamu düzenine ilişkin olup, mahkeme tarafından da re'sen gözetilmektedir[787]. Ancak iptal davaları açısından da talep sonucunun genişletilebilmesi amacıyla yapılacak düzenlemede, 6469 sayılı Kanun ile getirilen miktar artırım düzenlemesinde olduğu üzere "süre kuralları gözetilmeksizin" ifadesine yer verilmesi halinde re'sen gözetilecek süre kuralları nedeniyle oluşabilecek tereddütlere mahal verilmeyecektir.

[785] **Aslan**(2020), s.174.
[786] VWGO Paragraf 91: "*(1) Davanın değiştirilmesi ancak diğer ilgililerin muvafakati veya mahkemenin uygun görmesi halinde mümkündür. (2) Davalının davanın değiştirilmesine ilişkin, itiraz etmeksizin yazılı olarak veya sözlü olarak duruşmada kabul etmesiyle, rıza gösterdiği kabul edilir. (3) Davanın değiştirilmesi talebinin reddi veya kabulü kararına tek başına itiraz edilemez.",* **Sancakdar**(2020), s.358.
[787] **Bağrıaçık, Ahmet/ Tekinsoy, M. Ayhan**(2022) 'Tam Yargı Davası Özelinde İdari Yargıda Dava Açma Süresi' Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:26, S:3, s.611.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İDARİ YARGILAMA HUKUKUNDA MİKTAR ARTIRIMI

1. Miktar Artırımının Şartları

İdari yargılama hukukunda her ne kadar miktar artırım başvurusunun geçerli olabilmesi için karşı tarafın ya da mahkemenin onayı gerekmese de ancak İYUK'ta yer alan şartların gerçekleşmesi halinde yapılan miktar artırım başvurusu geçerli olacaktır. Aksi halde yapılan başvuru, uyuşmazlık konusu olan ve mahkeme tarafından hükmedilmesi istenilen miktarın artışına sebep olmayacaktır. 6459 sayılı Kanun ile İYUK'un 16. maddesinin 4. fıkrasında yer alan şartları, görülmekte olan bir tam yargı davasının bulunması, davacı tarafından talep edilmesi, gerekli harcın yatırılması ve nihai karar verilinceye kadar bir kez başvurulabilmesi olarak ifade etmek mümkündür.

1.1. Görülmekte Olan Bir Tam Yargı Davasının Bulunması

6459 sayılı Kanun ile İYUK'un 16. maddesine eklenen cümleyle miktar artırımının yalnızca İYUK'un 2. maddesinde yer verilen ve idari yargılama hukukundaki dava türlerinden biri olan tam yargı davalarında yapılabileceği düzenlenmiştir. Bu nedenle yalnızca açılmış ve görülmekte olan bir tam yargı davasında miktar artırımına başvurulabilir[788].

İlk olarak Mülga 521 sayılı Danıştay Kanununun 30. maddesinde[789] kendisine açıkça yer bulan tam yargı davası, İYUK 2. maddesinde idari eylem ve işlemlerden dolayı kişisel hakları doğrudan muhtel olanlar tarafından açılan davalar olarak tanımlanmıştır. Buna göre tam yargı davaları, bir idari işlem veya eylemden kaynaklı kişisel hakları zarara uğrayan

---

[788] *"...idari yargıda ıslah müessesinin, tam yargı davalarında belirtilen miktarla sınırlı olmak üzere kullanılabileceği"* Danıştay İDDK, 20/01/2022, E:2020/2335, K:2022/107 (DBB)

[789] Mülga 521 sayılı Danıştay Kanunu md. 30*:"Kanunlarda ayrı bir idari yargı mercii gösterilmemiş olan aşağıda yazılı idari uyuşmazlıklar ve dâvalar doğrudan doğruya ve kesin olarak Danıştayda çözümlenir.*
A) idari işlemler hakkında yetki, şekil, sebep, konu ve maksat yönlerinden biri ile kanuna aykırı olduklarından dolayı iptalleri için menfaatleri ihlâl edilenler tarafından açılacak dâvalar;
B) idari eylem ve işlemlerden dolayı hakları muhtel olanlar tarafından açılacak tam yargı dâvaları;
C) Genel hizmetlerden birinin yürütülmesi için akdedilen idari mukavelelerden dolayı taraflar arasında çıkan uyuşmazlıklara ilişkin dâvalar;
D) idari yargı yetkisini haiz merciler arasındaki görev ve yetki uyuşmazlıkları;
E) Adalet mahkemelerinde bakılmakta olan bir dâvada bu dâva ile ilgili idari bir işlemin mânası veya şümulünün tâyini hususunda çıkacak uyuşmazlıkların halli için mahkeme kararı üzerine açılacak dâvalar. Danıştayda bu dâvalar ivedilikle görülür."

kişilerin, uğradıkları zararların giderilmesi ve telafisi için açmış oldukları davalardır. Tanımdan yola çıkıldığından aslen özel hukuktaki eda davalarına benzemekle[790] birlikte, idari yargılama hukukunda var olan sorumluluk kural ve esasları açısından var olan farklılıklar nedeniyle idari bir dava türüdür[791].

Görülmekte olan bir iptal davasında ise talep sonucunun değiştirilmesi veya genişletilmesi açısından davacının miktar artırım veya ıslah benzeri bir imkanı bulunmamaktadır[792]. 6459 sayılı Kanun ile getirilen düzenleme yalnızca miktar artırımına izin verdiğinden, bir işlemin iptali isteminin söz konusu olduğu iptal davaları açısından ilgili düzenlemenin uygulanması da mümkün değildir. Öte yandan, açılan iptal davasında sonradan işlemden kaynaklı zararın tazmin edilmesini talep etmek de mümkün değildir[793]. Ancak, İYUK'un 12. maddesi gereğince tam yargı davası ile iptal davası bir arada açılmış ise uyuşmazlığın tam yargı davasına ilişkin kısmı için elbette miktar artırımına başvurulabilinecektir[794]. Çünkü bu davalar her ne kadar tek bir dava gibi olsa da kendi içinde ayrı ayrı iptal ve tam yargı davasından oluşur.

İdari yargılama hukukunda konusu para olan her davada miktar artırım başvurusunda bulunmak ise mümkün değildir. Çünkü bu davalar tam yargı davası şeklinde bir zararının tarafına ödenmesi istemiyle değil iptal davası olarak bir işlemin iptali istemiyle açılmış olabilir. Örneğin davacı, idareden alacağı bir para alacağının (yersiz ödenen idari para cezası ya da vergi) tarafına ödenmesi istemiyle idareye başvurması üzerine, idare tarafından verilen açık ya da zımnen ret kararının iptalini dava konusu yapar ise artık bu davada miktar artırım imkanı bulunamayacaktır. Çünkü bu dava, iptal davası niteliğinde açılmıştır ve uyuşmazlık konusu da bir idari işlemin iptali olup, o miktarın tarafına ödenmesi değildir. Ancak davacı idarenin ret cevabının yanında ayrıca söz konusu yersiz ödemenin, miktar belirtmek suretiyle

[790] **Yenice/Esin**, s.122.
[791] **Onar**, s.1769.
[792] **Çınarlı/ Yıldırım**, s.230.; *"…davacı tarafından 27/10/2016 tarihinde dava açıldıktan sonra 07/12/2016 tarihli dilekçe ile ıslah talebinde bulunulmak suretiyle, dava konusu meslekte kalmasının uygun olmadığına ve meslekten çıkarılmasına ilişkin Hâkimler ve Savcılar Kurulu Genel Kurulunun 24/08/2016 tarih ve 2016/426 sayılı kararının iptali talebinin yanında, anılan karara karşı yapılan yeniden inceleme talebinin reddine ilişkin 29/11/2016 tarih ve 2016/434 sayılı kararın iptali ile yoksun kalınan parasal hakların yasal faiziyle birlikte ödenmesine karar verilmesi isteminde bulunulmuş ise de, … idari yargıda ıslah müessesinin, tam yargı davalarında belirtilen miktarla sınırlı olmak üzere kullanılabileceği, öte yandan aynı düzenlemede yer alan kural uyarınca, dava dilekçesinde belirtilen talebin verilecek ikinci dilekçelerle genişletilmesi mümkün olmadığından, davacının anılan talebinin iddianın genişletilmesi yasağı kapsamında dikkate alınamayacağı açık olup, bu kapsamda davacının ıslah talebinin yerinde ve usulüne uygun olmadığı anlaşılmaktadır.*" Danıştay İDDK, 20/01/2022, E:2020/2335, K:2022/107 (DBB)
[793] **Özelçi**, s.1736.
[794] **Apaydın**, s.224.

tarafına da ödenmesini istiyorsa artık bu dava yalnızca iptal davası olmayıp, iptal ve tam yargı davası niteliğindedir[795]. Çünkü davacı bu tip bir davada yalnızca idarenin ret kararının iptalini dava konusu etmemiş ayrıca ödemek zorunda kaldığı yersiz ödemenin de kendisine verilmesini istemiştir. Bundan dolayı da davacı bu davada tam yargı davasına ilişkin kısım yönünden miktar artırım hakkını kullanabilir.

İYUK'un dava türlerini düzenleyen 2. maddesinde, iptal davası ile tam yargı davası yanında üçüncü bir idari dava türü olarak idari sözleşmelerden doğan uyuşmazlıklara ilişkin davalar da düzenlemiştir. Ayrıca 2576 sayılı Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanunun 5. maddesinde de aynı düzenlemeye yer verilmiştir[796]. İlgili düzenlemelerin lafzı, idari yargılama hukukunda iptal ve tam yargı davaları yanında ayrıca bir sözleşme davası türünün de olduğu fikri uyandırmaktadır[797]. Fakat, ayrı bir dava türü olduğu fikri uyandıran bu dava türünün nitelikleri ise tam olarak ifade edilmemiştir[798]. Bu yüzden idari sözleşmelerden doğan uyuşmazlıklara ilişkin davaların ayrı bir dava türü olup olmadıkları tartışmalıdır[799].

Burada idari sözleşmelerin ayrı bir dava türü olup olmadığı tartışmaları üzerinde ayrıntılı şekilde durulmayacaksa da konumuzla ilgili olduğu kadarıyla bahsetmekte fayda bulunmaktadır. Doktrinde çoğunlukla idari sözleşmelerin ayrı bir dava türü olmadığı belirtilmiş, bu görüşlerden bir kısmı idari sözleşmelerin iptal davasının bir türü olduğunu[800]

---

[795] **Çağlayan**(2022), s.650-651.

[796] Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanunu md. 5 : "*İdare mahkemeleri, vergi mahkemelerinin görevine giren davalarla ilk derecede Danıştay'da çözümlenecek olanlar dışındaki: a) İptal davalarını, b) Tam yargı davalarını, c) Tahkim yolu öngörülen imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklardan hariç, kamu hizmetlerinden birinin yürütülmesi için yapılan idarî sözleşmelerden dolayı taraflar arasında çıkan uyuşmazlıklara ilişkin davaları, d) Diğer kanunlarla verilen işleri, çözümler*."

[797] **Çağlayan**(2022), s.648.

[798] **Odyakmaz**, **Zehra**(1998) 'Genel Olarak İdarenin Sözleşmeleri' GÜHFD, C:2, S:1- 2, s.173., "*Yapılacak sözleşme ister özel hukuk hükümlerine bağlı olsun, ister idari sözleşme niteliğinde olsun, sözleşme yapılıncaya kadar geçen aşamada idarenin bütün tasarrufları idare hukuku kurallarına tabidir. Çünkü sözleşme yapılıncaya kadar geçen aşamada alınan kararlar ve birbirini izleyerek sürdürülen işlemler, birer idari karar ve idari işlemdir. Bu aşamada çıkacak uyuşmazlıklar sözleşmeden değil, birbirini izleyen idari işlemlerden doğar. Bu nedenle İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun değişik madde 2/1-c fıkrasında ifadesini bulan genel hizmetlerden birinin yürütülmesi için yapılan her türlü idari sözleşmelerden dolayı taraflar arasında çıkan uyuşmazlıklar söz konusu değildir. Çünkü henüz ortada sözleşme yoktur. Bu uyuşmazlıklar sözleşme dışıdır. Şu halde bu aşamada idarenin, idari karar ve işlemlerinden çıkacak uyuşmazlıklardan doğan davalar vardır ve idari yargı yerlerinde hem iptal davasının, hem de tam yargı davasının konusunu oluştururlar.*", **Odyakmaz**(1998), s.175-176.

[799] **Çağlayan**(2022), s.649.

[800] **Şirin**, **M. Cemil**(2006) Yargı Kararlarına Göre İdari Sözleşmelerin Sona Erme Halleri, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s.96-97.

veya tam yargı davasının bir türü olduğunu[801] belirtmenin yanında; bir kısmı ise talep konusuna göre ayrıma giderek, idari sözleşmelerin duruma göre iptal davası veya tam yargı davası niteliğinde olabileceğini ileri sürmüştür[802]. İYUK'un 36. maddesinde yer alan "*İdari sözleşmelerden doğanlar dışında kalan tam yargı davalarında yetkili mahkeme…*" ifadesi de idari sözleşmelerden doğan davaların ayrı bir dava türü oluşturmadığını doğrular niteliktedir.

İdari sözleşmelerden doğan davaların konusuna ve isteme göre bir ayrım yapılması gerektiği görüşü uyarınca, dava eğer bir zararın giderilmesi ya da sona erdirilmesi gibi istemleri içeriyorsa tam yargı; bir işlemin geri alınması ya da sözleşmenin uzatılması istemlerini içeriyorsa veya 3. kişiler tarafından sözleşmeye karşı dava açılmışsa iptal davası olarak nitelendirilmesi gerekir[803]. Bu görüşe göre idari sözleşme yapılmasına ilişkin kararlara veya sözleşme imzalanması sonrasında idari sözleşmenin tarafı olan idarenin almış olduğu tek taraflı kararlara(sözleşmenin ekinde yer alan işleme veya şartnameye aykırı kararlar) karşı, kararın ortadan kaldırılması ve işlem öncesi duruma dönülmesi amaçlı açılan davalar iptal davasını oluşturacaktır. Bununla birlikte, sözleşmenin yeni duruma uyarlanması, sözleşmenin feshi veya idarenin bir eylemi sonucunda zarar gören özel hukuk kişisinin zararının karşılanması amacıyla açılan dava ise tam yargı davasını oluşturacaktır[804]. Örneğin bu görüşe göre Haliç Vapur İşletmesi kararına konu uyuşmazlıkta[805], şirketin öngörülemezlik ilkesine dayanarak söz konusu zararları nedeniyle idare aleyhine açtığı dava bir tam yargı davasıdır.

Bu takdirde idari sözleşmeden doğan davaların tamamının ya da bir kısmının tam yargı davası niteliğinde olduğunu savunan görüşler uyarınca, idari sözleşmelerden doğan davalar, miktar belirtir şekilde tam yargı davası niteliğinde açıldığında davacının miktar artırımına başvurabilme hakkı olacakken; iptal davası olarak ya da miktar belirtilmeksizin tam yargı davası olarak açıldığında miktar artırım hakkı olmayacaktır[806].

---

[801] **Uler, Yıldırım**(1966) 'Sözleşmeli Personel-İdari Sözleşmeler' AÜHFD, C:22, S:1, s.224-225.; **Amaç**, **Ekrem**/ **Fevzi**, **Amaç**(1971) 'İdari Sözleşmelerden Doğan Uyuşmazlıklarda Usul Hukuku Yönünden Karşılaşılan Sorunlar' Birinci Türk Hukuk Kongresine Sunulan Tebliğler, Ankara, TBB Yayınları, S:1-2. s.11-14.; **Sezginer**, **Murat**(2000) Ayrılabilir İşlem Kuramı, Ankara, Yetkin, s.111-112.; **Kalabalık**, s.221.

[802] **Yenice**/**Esin**, s.122.; **Kayar**, **Nihat**(2015) İdari Yargı Kuruluş ve İşleyiş, 3.Baskı, Bursa, Ekin, s.282.; **Akyılmaz**/**Sezginer**/**Kaya**(2023), s.121.

[803] **Akyılmaz**/**Sezginer**/**Kaya**(2023), s.122-130.

[804] **Akyılmaz**/**Sezginer**/**Kaya**(2013), s.427.; **Çağlayan**(2022), s.649.

[805] Şurayı Devlet Deavi Daireleri Umumi Heyeti, E:1937/286, K:1937/256, Danıştay Kararlar Mecmuası, Mart 1938, S:3, s.307.

[806] **Kara**(2017), s.416.

İdari sözleşmeden doğan davalarda olduğu gibi, idari yargılama hukukunda vergi davalarının ayrı bir dava türü olup olmadığı hususu da tartışmalıdır. Örneğin Danıştay bir kararında vergi uyuşmazlıklarının, iptal ve tam yargı davalarına benzer yönleri bulunmakla birlikte, kendilerine özgü ilkeleri ve bu dava türlerine benzemeyen taraflarının olduğunu ifade etmiştir[807]. Bu kararda yer alan ifadeler vergi davalarının ayrı bir dava türü olduğu düşüncesi uyandırmaktadır. Söz konusu Danıştay kararında olduğu üzere, vergi mahkemelerinin ayrıca kurulduğu, bu davalarda ayrı sürelerin ve usullerin öngörüldüğünden bahisle ayrı bir dava türü olduğu ileri sürülmüştür[808].

Bunun haricinde doktrinde, vergi davalarına ilişkin her ne kadar ayrı usuller öngörülmüş ise de bunun vergi uyuşmazlıklarının çözüme kavuşturulmasında uzmanlık gerektirmesi ile ilgili olduğu bu nedenle tam yargı davasının bir türü olduğu görüşü[809] yanında mevcutlar içerisinde en kolay yerleştirilebileceği dava türü olan iptal davasının bir türü olduğu görüşü[810] de bulunmaktadır. Ayrıca vergi uyuşmazlıklarının idari uyuşmazlıklardan olduğu, ayrı bir dava türü oluşturmadığı, vergi davalarının konusuna göre bir ayrım yapılması gerektiği, verginin tarhına ilişkin davaların iptal davasının, tahsiline ilişkin davaların ise tam yargı davasının kapsamında olduğu da ileri sürülmüştür[811]. Bu durumda idari sözleşmelerden kaynaklı uyuşmazlıklarda olduğu üzere, vergi davalarının da miktar içeren bir tam yargı davası niteliğinde açıldığı hallerde davacının miktar artırım imkanının olduğunu söyleyebiliriz.

Sonuç olarak İYUK'un 16. maddesinde var olan düzenleme dikkate alındığında, idari yargılama hukukunda ancak miktar belirtmek suretiyle açılan tam yargı davalarında miktar artırım imkanında bulunmanın mümkün olduğunu ifade edebiliriz.

1.2. Davacı Tarafından Talep Edilmesi ve Harcın Yatırılması

İdari yargılama hukukunda, istisnalar haricinde, davalı daima idaredir ve davalı idarenin davacıya karşı savunması da genel olarak dava konusu işlemin hukuka aykırı olmadığı veya sorumluluğunun bulunmadığı yönündedir. Bu nedenle davalının davacıdan

[807] Danıştay VDDK, 14.11.1986, E:1986/16, K:1986/18, DD, S:66-67, s.153.
[808] **Yenice**/**Esin**, s.73.
[809] **Gözübüyük**(2016) s.266.
[810] **Duran**, **Lütfi**(1988) 'İdari İşlem Niteliğinde Yargı Kararlarıyla Vergi Davalarının Çözümü' AİD, C:21, S:1, s.71.
[811] **Candan**, **Turgut**(1984) 'Vergi Uyuşmazlıkları ve İdari Davalar' DD, S:54-55, s.38.; **Çağlayan**(2022), s.650.

bir hak talebi de bulunmamaktadır. Madde metninde miktar artırımının hangi tarafça yapılacağı ayrıca belirtilmemişse de görülmekte olan davada hak talebinde bulunmayan davalı tarafından miktar artırım imkanı söz konusu değildir. Bir diğer ifadeyle, tam yargı davalarında miktar artırımı yapma imkanı, mahkemenin veya karşı tarafın kabulüne gerek olmaksızın, yalnızca uyuşmazlıkta dava açılırken dava konusu miktarı belirleyen davacı ve davacı vekilindedir[812]. Aksi halde taleple bağlılık ilkesi geçerlidir. Ayrıca davacının açmış olduğu tam yargı davasında miktar artırımında bulunabilmesi için dava dilekçesinde fazlaya ilişkin haklarını saklı tuttuğuna veya miktar artırımında bulunacağına dair benzeri bir açıklama yapmış olmasına da gerek yoktur.

Mahkemenin artırılan miktar açısından ayrıca bir kabul ya da ret ara kararı vermesi gerekmez[813]. Artırılmak istenilen harcın yatırılması ve dilekçenin mahkemeye ulaşması yeterlidir. Miktar artırım şartlarının sağlanıldığında bir tereddüt yok ise bu durum doğrudan tam yargı davasındaki talep konusu edilen miktarın artışına sebep olur. Sonuç olarak miktar artırımı tek taraflı kullanılan bir hak niteliğindedir.

Ancak miktar artırım talebi halinde şartların sağlanılıp sağlanılmadığı mahkemenin kontrolü altındadır. Çünkü miktar artırım hakkının kullanılmasında hakimin iznine bağlı olup olmama ile şartların sağlanması açısından mahkemenin yapacağı denetim denetim birbirinden ayrı hususlardır. Örneğin ikinci kez ya da nihai karar sonrası yapılan miktar artırım talepleri mahkemece incelenecek ve esas kararla birlikte reddine karar verilecektir. Danıştay'ın bir kararında da temyiz aşamasında verilen miktar artırım dilekçesi ile tazminat miktarının artırılması isteminin kabulüne yasal olanak bulunmadığından davacının miktar artırımı talebinin reddine karar verilmiştir[814].

Davacı İYUK'ta yer alan şartlara uygun bir şekilde miktar artırım talebinde bulunmuş ise, talebin gerekli veya doğru olmadığı düşüncesiyle, mahkeme talebin reddine yönelik bir karar vermemelidir. Her ne kadar davalı idarenin yanlış yönlendirmesi ya da hazırlanan bilirkişi raporunun fazladan tutarları kapsaması halinde miktar artırım talebinin buna göre yapılmış olması davacının tam anlamıyla bilinçli bir miktar artırım talebinde bulunduğu anlamına gelmese de mahkemenin, davacının miktar artırım talebi sonrasında ortaya çıkan dava konusu yeni miktara göre karar vermesi gerekir.

---

[812] **Çağlayan**(2022), s.263.
[813] **Tutumlu**(2022), s.418.
[814] Danıştay 14.Dairesi, 19/04/2017, E:2017/277, K:2017/2544 (UYAP)

Bu durumun aksi yönündeki bir uyuşmazlıkta ise, bilirkişi raporunda davacının kamu görevlisi olarak görevine devam etmediği düşünülerek davacının aktif ve pasif dönem zararlarının hesaplandığını gören idare mahkemesi, davacının hali hazırda kazadan önceki görevine devam ettiğinin ve maaşında herhangi bir maddi kaybının olmadığının dosya kapsamında anlaşıldığından, bilirkişi raporuna bu yönden itibar etmeyerek davacıya maddi tazminat ödenmesine olanak bulunmadığı gerekçesiyle davacının miktar artırım talebinin reddine karar vermiş ve bu karar Danıştay tarafından onanmıştır[815].

Söz konusu uyuşmazlıkta idare mahkemesi hakkaniyet gereği yanlış hesaplanan bilirkişi raporu sonrası verilen miktar artırım dilekçesini dikkate almayarak karar vermişse de İYUK'un 16. maddesinin 4. fıkrasında miktar artırım talebinin geçerliliği yönünde mahkemenin kabulü aranılmadığından, verilen bu karar miktar artırım talebinin tek taraflı kullanılabileceği hususu ile çelişki oluşturmaktadır. Mahkemenin böyle bir durumda, davacının miktar artırım talebini dikkate alarak yeni dava konusu miktar açısından kısmen kabul kısmen ret hükmü kurması gerekirdi.

Nitekim yukarıda İdari Yargılama Usulü Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısının 10. maddesi ile İYUK'un 16. maddesine "*... Ancak tam yargı davalarında dava dilekçesinde belirtilen miktar, haklı sebeplerin bulunması halinde nihaî karar verilinceye kadar, harcı ödenmek suretiyle bir defaya mahsus olmak üzere artırılabilir.*" hükmü eklenilmek istenildiğine değinmiştik[816]. Eğer bu yönde bir düzenleme yürürlüğe girmiş olsa idi bu durumda yapılan miktar artırımını değerlendirme noktasında mahkemeye yetki tanınmış olacağından, haklı sebeplerin var olmadığını gören mahkemenin miktar artırım talebine müdahalesi doğru olacaktı.

Ancak aynı durum manevi tazminat talepleri yönünden yapılacak miktar artırım taleplerinde Danıştay uygulamasından kaynaklı farklı bir durum arz edebilir. Çünkü uygulamada, manevi tazminat taleplerinde yapılacak olan miktar artırımı, davanın devamında ortaya çıkan ve davacının manevi zararını artıran bir durum olması halinde kabul edilmektedir. Bir diğer ifadeyle davacının manevi tazminatında miktar artırımının kabulü için haklı sebep aranılmaktadır. Her ne kadar İYUK'un 16. maddesinin 4. fıkrası ile davacıya tanınan miktar artırım imkanında mahkemece kabul şartı olmamasına karşın manevi

[815] Danıştay 15.Dairesi, 19.12.2017, E:2016/8641, K:2017/7588, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 30.07.2022.
[816] Bkz. s.172.

tazminatta miktar artırım yönünden Danıştay uygulaması ile aranan bu şart nedeniyle, eğer davacı böyle bir gelişme olmamasına rağmen manevi tazminatta miktar artırım isteminde bulunur ise mahkeme bu durumda manevi tazminata ilişkin artırılma talebini nihai kararı verirken reddedecek ve hükmünü manevi tazminatın dava dilekçesinde talep edilen kısmına göre kuracaktır. Böylece talep konusu miktar hiç artırılamamış olacaktır. Söz konusu Danıştay uygulaması çalışmanın devamında detaylı olarak ele alınacaktır[817].

Mahkeme tarafından re'sen harekete geçilerek davacı adına miktar artırım talebinde bulunulamaz. Danıştay'ın bir kararında da davacının talep ettiği maddi tazminat miktarını artırdığına dair dilekçesi bulunmadığından, "taleple bağlılık ilkesi" dikkate alınarak talebi yönünde hüküm kurulması gerektiği ifade edilmiştir[818].

Davacı vekilinin miktar artırım isteminde bulunurken, bu istemin müvekkilinin hakkını korumaya yönelik bir müessese olması nedeniyle vekaletnamesinde özel yetki bulunmasının gerek olmadığı ileri sürülmüş ve mahkemelerce de bu yönde uygulama bulmuştur[819]. Hukuk yargılamasında da sadece tamamen ıslah için özel yetki aranılırken, kısmen ıslah için özel yetki aranmamaktadır[820]. Biz de çalışmamızda da idari yargılama hukukuna 6459 sayılı Kanun ile getirilen düzenlemenin hukuk yargılamasında var olan kısmen ıslah türünün içerisinde yer alabileceğini ifade etmiştik.

Davacının miktar artırım başvurusu yapabilmesi için davalı idareye artıracağı kısım için ayrıca bir başvuru yapmasına da gerek yoktur. Bu durum maddede yer alan "diğer usul kuralları gözetilmeksizin" ifadesinden anlaşılmaktadır. Ayrıca başvuru şartının aranılmayacağı hususu, 6459 sayılı Kanunun Adalet Komisyonu raporunda da "talebi artırmak için başvuru şartı aranmayacaktır" ifadesiyle belirtilmiştir[821]. Madde metninde bu

---

[817] Bkz. s.236 vd.

[818] Danıştay 15.Dairesi, 27.04.2017, E:2017/144, K:2017/2126, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 17.08.2022.

[819] **Kara**(2017), s.425.; **Yılmaz**(2021), s.228.

[820] HMK md. 72: "*Davanın vekil aracılığıyla açılması ve takip edilmesinde, kanunlardaki özel hükümler saklı kalmak üzere, 22/4/1926 tarihli ve 818 sayılı Borçlar Kanununun temsile ilişkin hükümleri uygulanır*." hükmüne, "Davaya Vekâlette Özel Yetki Verilmesini Gerektiren Hâller" başlıklı 74. maddesinde; "*Açıkça yetki verilmemiş ise vekil; sulh olamaz, hâkimi reddedemez, davanın tamamını ıslah edemez, yemin teklif edemez, yemini kabul, iade veya reddedemez, başkasını tevkil edemez, haczi kaldıramaz, müvekkilinin iflasını isteyemez, tahkim ve hakem sözleşmesi yapamaz, konkordato veya sermaye şirketleri ve kooperatiflerin uzlaşma yoluyla yeniden yapılandırılması teklifinde bulunamaz ve bunlara muvafakat veremez, alternatif uyuşmazlık çözüm yollarına başvuramaz, davadan veya kanun yollarından feragat edemez, karşı tarafı ibra ve davasını kabul edemez, yargılamanın iadesi yoluna gidemez, hâkimlerin fiilleri sebebiyle Devlet aleyhine tazminat davası açamaz, hangileri hakkında yetki verildiği açıklanmadıkça kişiye sıkı sıkıya bağlı haklarla ilgili davaları açamaz ve takip edemez*."

[821] Adalet Komisyonu Raporu için bkz.: <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss445.pdf>, s.e.t. 12.06.2022.

ifadeye yer verilme sebebi, tazminat istemiyle dava açmadan önce idareye zorunlu başvuru yolu öngörülen hallerde davacıların bu başvuruyu yapmaksızın miktar artırım başvurusunda bulunmalarını sağlamalarıdır. Aksi halde idarenin eylemi nedeniyle zarar gören bir kişinin açmış olduğu tam yargı davasında artırılmak istenen miktar için öncelikle İYUK'un 13. maddesi gereğince idareye başvuru yapılması gerekirdi.

Miktar artırımı başvurusu yapabilecek olanları davaya müdahil olanlar açısından ele almak gerekirse, İYUK'un 31. maddesi ile HMK'nın atıf yapılan konular arasında davaya müdahale müessesesi de yer almıştır. Davaya müdahale hususu hukuk yargılamasında asli ve fer'i müdahale olarak düzenlenmiştir. Fer'i müdahale, dava dışı bir kişinin, yararını korumak amacıyla, tarafların birine yardım için yargılamaya dahil olmasıdır[822]. Fer'i müdahil taraf sıfatını hak edemez. Çünkü, hukuki koruma isteyen fer'i müdahil hakkında karar verilmez (HMK md. 69/1).

Asli müdahil hali ise bir davada, dava konusu şey veya hak üzerinde kısmen veya tamamen hak sahibi olduğunu iddia ederek, hiçbir tarafı tutmadan[823], bu davanın taraflarına karşı üçüncü bir kişi tarafından aynı mahkemede ayrı bir dava açılmasıdır[824]. Asli müdahale usulünün idari yargılama hukukunda uygulaması ise bulunmamaktadır[825]. Danıştay kararları da aynı doğrultudadır[826].

---

[822] **Muşul**, s.151.

[823] **Postacıoğlu**(1975), s.306.

[824] **Bilge/ Önen**, s.265.

[825] Doktrinde idari yargılama uygulamasında asli müdahale usulünün yerinin olmadığı, ancak fer'i müdahale usulünün mümkün olduğu ileri sürülmüştür. **Kaplan**, **Gürsel**(2017) İdari Yargılama Hukuku. 2. Baskı, Bursa, Ekin Yayınları, s.430.; **Çağlayan**(2022), s.373.; İdari yargılama uygulamasında asli müdahile usulünün olmayacağını savunan görüşlerin genel gerekçesini, idari yargılama hukukunda davanın taraflarının birisinin genel olarak özel hukuk kişisi olduğu gerekçesiyle, aslî müdahalenin bu halde mümkün olmayacağını; tarafların her ikisinin de idare olması durumunda ise işlem ya da eylemin yapılmasında dahili bulunmayan idarenin, hasım düzeltme kararıyla davalı konumundan çıkarılacağını, bu durumun da, aslî müdahale amacıyla açılan davayı normal bir davaya dönüştüreceği, en önemlisi de idari yargı için genel olarak idarelerin davanın konusu üzerinde bir hak iddiaları olmadığı, sadece işlemin veya eylemin hukuka uygun olduğunu savunmak olduğu bu nedenle de asli müdahale davası açılabilmesi için gerekli olan üstün hak iddiasının taraflar açısından bir ayağı eksik olacağı oluşturmaktadır., **Çağlayan**(2022), s.373. ; Aksi Yönde **Yaman**, **Sadettin**(2008) 'Adli ve İdari Yargıda Davaya Müdahale (Katılma) ve İdari Yargıda Aslî Müdahalenin Kabulüne Duyulan İhtiyaç' THD, S:22, s.102- 103.; **Yasin**, **Melikşah**(2011) 'İdari Yargılama Usulünde Davaya Müdahale' İÜHFM, C:69, S:1-2, s.442.

[826] Danıştay uygulamasında ise asli müdahale usulünün uygulanmadığını, fer'i müdahale usulünün uygulama alanı bulduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Ancak birtakım Danıştay kararlarında davalı yanında müdahil olarak katılan tarafların, dava konusu edilen işlemin veya eylemin kendi hak ve menfaatleri ile doğrudan ilgili olması halinde asli müdahile yakın oldukları ifade edilmiştir: "*İdari yargılama sırasında davayı kazanan tarafın davanın sonucundan birinci derecede etkileneceği bir davada fer'i müdahil için 6100 sayılı Yasada yer alan düzenlemeye uygun olarak fer'i müdahale hükümlerinin uygulanması gerekmekte ise de, örneğin bakılan davada olduğu gibi davanın konusunun davalı yanında davaya katılan müdahilin sahip olduğu hak ya da şey olduğu hallerde davanın sonucundan davalının doğrudan etkilendiğinden söz etmek mümkün değildir. 6100 sayılı Yasada yer alan "Fer'i müdahale" hükümleri ise bu hali öngörmemektedir. Bu itibarla, davanın*

Asli müdahil idari yargılama hukukunda tatbik edilmediğinden ve fer'i müdahil de davanın tarafı haline gelmediğinden[827] miktar artırım imkanı her iki halde de söz konusu değildir[828]. Öyle ki fer'i müdahilin dava da artırabileceği bir miktar talebi de söz konusu değildir.

Değinilmesi gereken bir diğer husus ise İYUK'un 5. maddesinin 2. fıkrasında düzenlenen birden fazla şahsın müşterek dilekçe ile dava açabilmesidir. Kanun bu davaların açılabilmesi için davacıların hak veya menfaatlerinde iştirak bulunmasını ve davaya yol açan maddi olay veya hukuki sebeplerin aynı olmasını şart koşmuştur. Aksi halde şartlar gerçekleşmeden açılan davalarda İYUK'un 15. maddesinin 1. fıkrasının "d" bendi uyarınca dilekçenin reddine, aynı yanlışlıkların yenilenen dilekçede tekrar yapılması halinde ise davanın reddine karar verilir[829]. Bu şekilde açılan davalarda davacılar arasında ihtiyari dava

---

konusunun müdahilin sahip olduğu hakkın oluşturduğu davalarda müdahile uygulanacak kurallar konusunda 6100 sayılı Yasada yer alan sözkonusu eksik düzenlemenin yargısal içtihatlarla giderilmesi zorunludur." Danıştay 6.Dairesi, 04.02.2016, E:2015/3258, K:2016/426; *"Belirli idari işlem türleri; işlemin muhatabı hukuk öznesinin aleyhine hukusal sonuçlar yaratırken, aynı işlem başka hukuk öznesinin lehine olumlu hukuksal etki ve sonuçlar yaratmaktadır. Aleyhine işlem tesis edilenin yetkili ve görevli idari yargı merciinde açtığı davada dava konusu işlemin iptal edilmesi halinde o işlemin sonuçlarından yararlanan üçüncü tarafın davada yer almaması hak ve menfaatlerini savunması konusunda kendisine hukuksal imkan tanınmaması hakkaniyet ve adalete uygun olmayan bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Asli müdahale müessesesi idari davalar için gerekli ve idari davaların niteliğine medeni usul yargılamasına nazaran çok daha uygun bir müessesedir. Bir kere idari davalarda asli müdahilin derdest olan davada taraf olarak yer alması mümkündür. Zira menfaati birinci dereceden ve taraflardan birinin menfaatiyle uyumludur. Oysa medeni yargılamadaki asli müdahilin hak ve menfaati önceki davadaki tarafların her ikisi ile de çatışmaktadır. İdari yargıda görülen davalarda dava konusu işlemden yararlanan üçüncü tarafın menfaati davalı idarenin davanın reddiyle korunacak menfaatinden daha üstün nitelikte bir menfaattir. Bakılan davanın işlemin iptaline karar verilerek sonuçlanması idareye sadece yargılama giderlerine mahkum olma gibi hukuksal ve maddi bir külfet getirirken, dava konusu işlemden yararlanan dava dışı tarafın yargılama giderlerinden çok daha büyük maddi ve hukuki kayıplarına yol açmaktadır. İşte bu gibi hususlar nazara alınarak idari yargıda görülen davalarda dava konusu işlemle maddi ve hukuki menfaatleri etkilenen üçüncü kişilerin davaya müdahalesinin birinci dereceden yani asli müdahale olduğu ve asli müdahalenin idari davalardaki müdahalenin nitelik ve mahiyetine daha uygun bulunduğu sonucuna varılmaktadır. İdari davalardaki fer'i müdahale davacıların yanında davaya müdahil olanların konumuna uygun bir müessesedir. Zira davacı yanında davaya müdahil olanların dava açma süresi içinde dava açmaları dava konusu işlem ile menfaatlerinin ihlal edildiğini ortaya koymaları şartıyla mümkün bulunmaktadır. Her idari işlem bakımından kesin veya mutlak bir niteleme yapılmamak koşuluyla idari davalarda davalı idare yanında davaya müdahalede bulunulmasını asli müdahale, davacı yanında bulunulmasını fer'i müdahale olarak kabul etmek mümkündür."* Danıştay 6.Dairesi, 15/03/2018, E:2017/2261, K:2018/2250 (UYAP); Ancak bu kararların özünü fer'i müdahilin yapamayacakları işlemlerin (örnek uyuşmazlıkta tek başına kanun yolu başvurusu) davalı yanında müdahil olan kişinin yapabileceğini belirtmek oluşturur. Bu nedenle de bu kararlarda aslında davalı yanında müdahil olan kişinin doğrudan bir hak veya menfaatini etkileyen davalarda durumunun asli müdahil gibi değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

[827] **Onar**, s.1960.; **Ceylan, Can**(2019) 'Medeni ve İdari Yargılama Usullerinde Islahın Karşılaştırılması' Legal Hukuk Dergisi, C:17, S:199, s.2926.

[828] Fer'i müdahilin ıslah yetkisinin bulunmadığına ilişkin bkz. **Tutumlu**(2022), s.188.

[829] *"…davaya yol açan maddi olay veya hukuki sebeplerin aynı olması şartı yanında, müşterek dilekçe ile dava açılabilmesi için davacıların hak ve menfaatlerinde de birliktelik bulunması gerekmekte olup, dava konusu işlem açısından davacıların hak ve menfaatlerinde iştirak bulunmadığından, müşterek dilekçeyle açılan davanın 2577 sayılı Kanunun 5. maddesine aykırı olduğu sonucuna varılmıştır. Bu itibarla, her bir davacı bakımından ayrı ayrı dava açılması gerektiğinden, dava dilekçesinde her bir davacı yönünden dava konusu işlemin iptalini istemek açısından sahip olunan hak veya menfaatin açıkça ortaya konulması gerekmektedir. Açıklanan nedenlerle; 2577 sayılı Kanunun 5. maddesine uygun bulunmayan DAVA DİLEKÇESİNİN …*

arkadaşlığı benzeri bir durum olduğu ileri sürülmüştür[830]. Birden fazla şahsın müşterek dilekçe ile dava açması halinde her bir davacı açısından davanın şartları ayrı ayrı incelenecek olup her davacı müstakil iddia sunabilecektir[831]. Bu şekilde açılan davaların ilk bakışta iptal davaları için mümkün olabileceği söylenebilecekse de tam yargı davaları yönünden de uygulanabileceği ileri sürülmüş[832] ve Danıştay uygulaması da bu yöne doğru evrilmiştir[833].

Davacıların tek dilekçe ile açtığı tam yargı davasında miktar artırım imkanı yönünden ikili bir ayrıma gitmek gerekecektir. İdari eylem ya da işlemle davacıların zarara uğradığın ileri sürdükleri şey tek bir talepten veya ortak birkaç talepten oluşabilir. Aile üyeleri tarafından müşterek malik olunan evin yanması ve eşyalarının zarar görmesi halinde açılan davada istenen maddi tazminat istemi buna örnek verilebilir. Bu halde davacıların dava konusu ettikleri maddi tazminat açından bir bütün olarak ve bir kez miktar artırım imkanları bulunmaktadır. Diğer bir ihtimal ise davacıların birden fazla talepli tam yargı davası açmalarıdır. İdarenin kusurlu eylemi sonucunda yaşanan bir ölüm olayı sonrası, hayatta kalanların talep ettikleri ayrı ayrı destekten yoksun kalma ve manevi tazminat talepleri bu duruma örnektir. Bu halde de talep edilen her bir tazminat kalemi yönünden her bir davacının ayrı ayrı miktar artırım imkanı söz konusu olacaktır.

Hukuk yargılamasında ıslah talebi her ne kadar yazılı veya sözlü şekilde yapılabilecekken idari yargılama hukukunda yazılı yargılama usulü uygulandığından miktar artırım talebinin ancak yazılı şekilde yapılması gerekir[834]. Ayrıca duruşma anında sözlü miktar artırım talebinde bulunulabileceği de belirtilmiştir[835]. Mahkeme tarafından ise miktar

---

REDDİNE, Aynı yanlışlıkların yapılması halinde davanın reddine karar verileceğinin davacılar vekiline bildirilmesine…" Danıştay 8. Dairesi, 18/03/2022, E:2022/1750, K:2022/1848; *"…dava dosyasının incelenmesinden; tazminata konu tapuların bazısına … birlikte hissedar oldukları, bazılarında ise ayrı ayrı hisseleri bulunduğu, ancak bu taşınmazlar üzerinde oluştuğu iddia edilen zararların tazmini için birlikte dava açıldığı anlaşılmaktadır. Olayda, 2577 sayılı Yasanın yukarıda sözü edilen 5. maddesi uyarınca, davacıların ortak hisseleri olan taşınmazlardaki tazminat talebi için birlikte, tek başına hissedar oldukları taşınmazlardaki tazminat talebi için ayrı ayrı yargısal denetim yapılması gerektiğinden, Mahkemece, belirtilen şekilde ayrı ayrı dilekçelerle dava açabileceği gerekçesiyle, 2577 sayılı Yasanın 5. maddesine uygun bulunmadığından dilekçenin reddine karar verilmesi gerekirken...."* Danıştay 10.Dairesi, 19.2.2008, E:2006/7044, K:20098/769 (UYAP)

[830] **Kara**(2017), s.438.

[831]**Sancakdar**, **Oğuz**(2007) 'İdari Yargıda Tek Dilekçe ile Dava Açma (Karşılaştırmalı Hukukî Analiz)' DEÜHFD, C:9, S:2, s.255.

[832] **Kaplan**(2017), s.379.

[833] Danıştay 10.Dairesi, 16.11.2009, E:2009/11978, K:2009/9506 (DBB)

[834] **Kaplan**, **Gürsel**(2014) 'İdari Yargılama Hukukunda Sözlülük Usulü ve Tanık Dinlenebilmesi Hakkında Kısa Bir Değerlendirme' İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:13, S:1, s.35-36.; **Çınar**(2016), s.490.; **Çağlayan**(2022), s.263.

[835] **Apaydın**, s.229.

artırım dilekçesinin davalı tarafa tebliğ edilmesi gerekir[836]. Aksi halde tebliğ edilmemesi usul hükümlerine aykırılık taşır ve bu nedenle de bir bozma sebebi oluşturur[837]. İstinaf mahkemelerince de bu durumda dava dosyası, yer alan miktar artırım dilekçesinin tebliğ edilerek davanın tekemmülünün sağlanılması ve buna göre bir karar verilmesi amacıyla nihai kararı veren ilk derece mahkemesine gönderilmektedir[838]. Her ne kadar İYUK'un 45. maddesinin 5. fıkrasında, istinaf incelemesi sonucunda işin esası hakkında karar verilmeksizin ilk derece mahkemesinin kararının kaldırılarak dosyanın mahkemesine iade edileceği durumlar sınırlı şekilde sayılmış ise de davacıların miktar artırım talebi yönünden dava dosyasının usulüne uygun olarak tekemmül ettirilmemesi hali de uygulamada, ilk derece mahkemesinin kararının kaldırılarak dava dosyasının mahkemesine geri gönderilme sebebi olarak kabul edilmiştir. Örnek bir istinaf kararında, dava dosyası tekemmül ettirilmeden karar verilmesi durumunda istinaf merciinin ne şekilde karar vereceği konusunda düzenlemeye yer verilmemesinin "gerçek olmayan" bir boşluk niteliği gösterdiği ve maddenin "usul" sorununun giderilmesi için "yeterli" ve "tatmin" edici bir düzenlemeyi içermediği ifade edilmiştir. Ayrıca kararın devamında istinaf mercii olarak bu aşamada usuli eksikliğin giderilmesi olanağı da bulunmadığından, davanın miktar artırım talebi yönünden usulüne uygun olarak tekemmül ettirildikten sonra bir karar verilmek üzere dava dosyasının mahkemesine geri gönderilmesi gerektiği belirtilmiştir[839].

İleride detayları ele alınacağı üzere, genel olarak uygulamada istinaf yargılaması aşamasında miktar artırım talebinin kabul edildiği düşünüldüğünde miktar artırım talebine ilişkin dilekçenin karşı tarafa tebliğinin ilk derece mahkemesinde yapılmadığı hallerde, tebliğin istinaf aşamasında istinaf mercii tarafından yapılabileceği kanaatindeyiz. Çünkü istinaf aşamasında her türlü yargılama faaliyeti yapılabilmekte ve ilk derece mahkemesinden farklı şekilde davayı sonuca bağlayabilecek nihai kararlar da verilebilmektedir. Ayrıca, yalnızca miktar artırım dilekçesinin karşı tarafa tebliğ edilmediğinden bahisle yeniden karar

---

836 **Çağlayan**(2022), s.263.

837 **Karakuş**, s.395.

838 *"…davanın devamı süreci içerisinde 19/09/2016 tarihinde mahkeme kayıtlarına giren dilekçe ile 11.836.630,65-TL olarak ıslah edildiği, ıslah dilekçesi örneklerinin tebliğe çıkarılmadığı ve ıslah edilen meblağ üzerinden bir değerlendirme yapılmaksızın,100.000,00-TL üzerinden hüküm kurularak karara bağlanıldığı anlaşılmakla mahkeme kararında usul hükümlerine uyarlık görülmemiştir. Bu durumda; mahkeme tarafından belirtilen usul eksikliğinin giderilmesi sonrasında yeni bir karar verileceğinden bu aşamada tarafların istinaf başvurusu hakkında bir değerlendirme yapılmaması gerektiği sonucuna varılmıştır. Açıklanan nedenlerle; … kararının kaldırılmasına, yukarıda belirtilen hususlar dikkate alınıp yeniden yargılama yapılması amacıyla dosyanın …mahkemesine gönderilmesine…"* İstanbul Bölge İdare Mahkemesi 9.İdare Dava Dairesi, 21/11/2017, E:2017/2727, K:2017/2983 (UYAP)

839 İzmir Bölge İdare Mahkemesi 6.İdare Dava Dairesi, 30.05.2019, E:2019/438, K:2019/1027; Aynı Yönde Konya Bölge İdare Mahkemesi 5.İdari Dava Dairesi, 08.05.2019, E:2019/190, K:2019/815 (UYAP)

verilmek üzere dosyanın mahkemesine geri gönderilmesi usul ekonomisi ilkesi ile de uyumlu değildir.

Miktar artırım dilekçesinin karşı tarafa tebliğ ile amaç, tarafın bilgi sahibi olması ve savunmalarını sunmasını sağlamak olup, miktar artırımı için karşı tarafın onayı aranmayacağından ve tek taraflı beyan ile hüküm ifade edeceğinden artırımın geçerliliğini sağlamak değildir[840]. Bu nedenle de miktar artırım dilekçesinin karşı tarafa tebliğ hususu miktar artırımının geçerliliğini sağlayan bir şart olmayıp, mahkemenin yerine getirmesi gereken usuli bir işlemdir.

Davalı idareye miktar artırım dilekçesinin gönderilmesi üzerine, davalı idarenin bu dilekçeye karşı otuz günlük cevap verme süresi bulunmaktadır. Mahkemenin de bu süre içerisinde davalı idarenin cevap vermesini beklemesi gerekir. Aksi halde otuz günlük süre içerisinde idare cevap vermeden ve sürenin bitimi de beklenmeden mahkeme miktar artırımını esas alarak karar verir ise bu durum usule aykırılık oluşturur.

İYUK'un 16. maddesinin 4. fıkrasında harcı ödenmek suretiyle miktar artırımı talebinde bulunulacağı belirtildiğinden dilekçenin dava dosyasına girmesi yeterli olmayıp davacı tarafından harcının da yatırılması gerekir[841]. Bu noktada davacıya 492 sayılı Harçlar Kanunun 30. madde kapsamında belli bir süre verilmelidir. Ancak bu sürenin ne kadar olacağı İYUK'ta da belirtilmemiştir[842]. Bu nedenle verilen sürenin makul ve usul ekonomisine uygun olması gerektiği tabidir[843]. Bu noktada İYUK'un 6. maddesinin 5. fıkrasında düzenlenen, posta ücretlerinde ortaya çıkan azalmalara ilişkin davacıya tanınan otuz günlük süre burada da dikkate alınabilir. Adli yardımdan yararlanan davacıların ise harç yatırması gerekmez[844].

Davacı tarafından miktar artırım dilekçesi verildikten sonra eksik harcın tamamlanmaması halinde bir defa ile sınırlı olan miktar artırım hakkının tüketilmiş olup olmayacağı hakkında İYUK'ta bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak burada hukuk yargılaması kısmında ileri sürülen harcın yatırılmaması halinde hakkın kullanılmış

[840] **Kara**(2017), s.433.; **Tutumlu**(2022), s.407.
[841] *"…tam yargı davalarında miktar artırımın (ıslahın), nihai karar verilinceye kadar, harcı ödenmek suretiyle bir defaya mahsus olmak üzere talep edilebileceği açıktır. Bu duruma göre, miktar artırımına ilişkin dilekçenin dava dosyasına girmesi yeterli olmayıp davacı tarafından harcının da yatırılması gerektiği…"* Danıştay 8.Dairesi, 29/06/2021, E:2021/1352, K:2021/3452 (DBB)
[842] **Kara**(2017), s.434.
[843] **Apaydın**, s.230.
[844] **Karakuş**, s.395.

sayılacağı görüşünü kıyasen uygulamak mümkün olmayabilir. Çünkü bu görüşe göre, hukuk yargılaması kısmında ıslah için harç yatırılması hususunun Harçlar Kanununun düzenlediği bir konu olduğu ve ıslaha ilişkin HMK düzenlemelerinde, geçerlilik şartı açısından harcın yatırılmasından bahsedilmediği ve sonuç olarak harç ikmali yapılmaz ise hakkın kullanılmış sayılabileceği belirtilmiştir[845]. Ancak İYUK'ta miktar artırımını düzenleyen 16. maddede yer alan düzenlemede *"...harcı ödenmek suretiyle bir defaya mahsus olmak üzere artırılabilir..."* hükmüne yer verildiğinden, harcın yatırılmasının miktar artırımı için şart koşulduğu anlaşılmaktadır. Bu halde harcın yatırılmaması durumunda miktar artırımının yapılmamış sayılacağı, davaya ilk miktar üzerinden devam edileceği ve tekrardan miktar artırılabileceği görüşünün ortaya çıkması mümkündür. Doktrinde de harcın yatırılmaması halinde, kesin bir süre verilmesi gerektiği ve bu süre içerisinde yatırılmaması halinde miktar artırımının yapılmamış sayılacağı ileri sürülmüştür[846].

Davacının vermiş olduğu miktar artırım dilekçesi üzerine bu dilekçenin davalı idareye tebliği sağlanılacağından, adli yardımlı dosyalar hariç, dava dosyasında tebligat için yeterli tutarın da bulunması gerekir. Aksi halde nasıl bir yol izleneceğine ilişkin ise bir hüküm madde içerisinde yer almamaktadır. Kanaatimizce İYUK'un 6. maddesinde yer alan dava açıldıktan sonra posta ücretinde tebliğ işlemlerinin yapılmasını engelleyecek şekilde azalma olması hali işletilebilir. İYUK'un 6. maddesine göre mahkeme otuz gün içinde posta ücretinin tamamlanmasını ister. Tebligata rağmen gereği yerine getirilmez ise bildirim son kez tekrarlanır. Eğer süresi içerisinde ücret yatırılmaz ise dosyanın işlemden kaldırılmasına karar verilir.

Hukuk yargılamasında ıslahın davayı uzatmak veya karşı tarafı rahatsız etmek gibi kötü niyetli düşüncelerle yapıldığının anlaşılması halinde mahkeme, ıslahı dikkate almadan karar verir. Ayrıca karşı tarafın bu yüzden uğradığı zararlar var ise bu zararların ödenmesine ve disiplin para cezasına da hükmeder(HMK md. 182). Hukuk yargılamasından farklı olarak İYUK'ta miktar artırım hakkının kötü niyetli kullanılmasını engelleyici bir hükme yer verilmemiştir. Bu nedenle miktar artırım hakkının karşı tarafı rahatsız etmek veya yargılamayı uzatmak amaçlı kullanılması halinin tespitinde İYUK'ta da bunun engellenmesi gerektiği, kötü niyetli hak kullanımlarının hukuk tarafından korunmayacağı savunulmuştur[847]. Ancak idari yargılama hukukunda yer verilen miktar artırım imkanının

[845] **Eroğlu**(2021), s.112.
[846] **Karakuş**, s.395.; **Kara**, s.434.
[847] **Kara**(2017), s.433-434.; **Akyılmaz**/**Sezginer**/**Kaya**(2023), s.448.

yalnızca tam yargı davalarında talep sonucunu artırmaya yönelik olduğu düşünüldüğünde kötü niyetli kullanımın nasıl gerçekleşeceği hususunda tereddüt doğmaktadır. Çünkü davacının talebini artırması hali çoğunlukla miktarın yüksek olduğunun ortaya çıkması halinde gerçekleşir[848]. Böyle bir durum yokken artırım yapan davacı artırdığı kısım yönünden karşı vekalet ücretine mahkum olabileceği gibi fazlaca peşin nispi harç ödemek zorunda kalır. Oysa hukuk yargılamasında, ıslah hakkı vakıalar açısından söz konusu olabileceği gibi tamamen ıslahla davanın başa dönmesinin de mümkün olması nedenleriyle, ıslah talebinin yargılamayı uzatmak amaçlı olması ihtimalinden bahisle kötü niyetli ıslah başvurusunun engellenmesi düzenlemesinin varlığı daha isabetlidir.

1.3. Nihai Karar Verilinceye Kadar Başvurulması

Hukuk yargılamasında olduğu gibi idari yargılama hukukunda da miktar artırımının başlangıç anı, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının başlangıcına karşılık gelir. Miktar artırımı, yasağın bir istisnası olduğu için yasak başlamadan önce davacı talebini değiştirmede ya da genişletmede bir sınırlamaya tabi değildir. Burada tekrardan yasağın başlangıç anından bahsetmeyeceğiz ancak yasağın dayanağı olan İYUK'un 16. maddesinin 4. fıkrasında yer alan *"Taraflar, sürenin geçmesinden sonra verecekleri savunmalara veya ikinci dilekçelere dayanarak hak iddia edemezler."* hükmünü hatırlamakta fayda vardır. Buna göre tam yargı davalarında yapılacak miktar artırımı başvurusunun dava açma süresi sona erdikten sonra yapılması yeterlidir. Dava açma süresi sona ermeden yapılacak artırımlar yasağa tabi değildir. Danıştay da dava dilekçesinde faiz talep edilmemesine karşın dava açma süresinde sunulan ek dilekçeyle faiz talep edilmesini davanın genişletilmesi yasağı kapsamında görmemiştir[849].

İYUK'un 16. maddesinin 4. fıkrasına göre miktar artırımı, nihai karar verilinceye kadar yapılabilmektedir[850]. Bu durumda bir diğer önem arz eden konu, nihai karar verilinceye kadar ifadesidir. Çünkü İYUK'ta ifade edilen nihai karar verilinceye kadar ifadesi ile miktar artırımına ne zamana kadar başvurulabileceği noktasında tereddüt oluşturmuştur. Esasen bu durumu ilk derece yargılaması, istinaf ve temyiz aşaması olarak

[848] **Ceylan**(2019), s.2948.
[849] Danıştay 12. Dairesi, 02.02.2005, E:2002/2239, K:2005/169, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 15.04.2022.
[850] **Çağlayan**(2022), s.264.

ayrı ayrı değerlendirmek gerekir. Ancak istinaf ve temyiz aşamasında miktar artırım hususu kanun yollarında ıslah başlığı altında detaylı olarak ele alınacaktır.

Davayı esastan veya usulden çözümleyen, uyuşmazlığı sona erdiren karar, nihai karar olarak tanımlanır[851]. Hakim karar verdikten sonra yargılamaya devam etmiyor, uyuşmazlıktan el çekiyorsa, bu tür kararlar nihai kararlardır[852]. Nihai karar veren hakim, dava hakkında son kararı vermekte, uyuşmazlığı usul ya da esas bakımından sonuçlandırmaktadır. Bu, talebin tamamen ya da kısmen kabulü veya reddi şeklinde olabileceği gibi ilk incelemeye ilişkin hususlarda verilmiş bir ret kararı(süre veya ehliyet yönünden) da olabilir[853]. HMK'nın 294. maddesinde yer alan *"Mahkeme, usule veya esasa ilişkin bir nihai kararla davayı sona erdirir."* ifadesi ile nihai karar, mahkemenin usule veya esasa ilişkin uyuşmazlığı sonlandıran kararı olarak belirtilmiştir. Ayrıca nihai kararların tek başına kanun yoluna götürülmeleri mümkünüdür.

Nihai kararın karşısında ise ara karar bulunmaktadır. Ara karar, davayı sonuçlandırmayan aksine davada nihai karara ulaşmayı sağlayan kararlardır[854]. Davanın ihbarı, keşif, bilirkişi kararları bunlara örnek verilebilir. Hakim bu kararları verdiğinde davadan el çekmez, dava görülmeye devam eder. Bu kararların bir ortak yanı da tek başlarına kanun yoluna götürülemeyecek olmalarıdır.

---

[851] **Bilge**/ **Önen**, s.283.

[852] **Pekcanıtez**/ **Atalay**/ **Özekes**(2013), s.678-679.

[853] *"...Hemen belirtmek gerekir ki, hâkimin verdiği kararlar ara kararları ve nihai kararlar olmak üzere ikiyi ayrılır. Ara kararları, yargılamaya (davaya) son vermeyen, bilakis onu yürütmeye, ilerletmeye yarayan kararlardır. Hâkim, yargılamayı yürütmek (ilerletmek) için davada bir çok ara kararı verir. Bütün bu kararların ortak niteliği, hâkimin ara kararı ile davadan (işten) elini çekmeyip, bilâkis davaya devam etmesidir (Kuru, B.: Hukuk Muhakemeleri Usulü, İstanbul 2001, Cilt III, s.2998). Bu kapsamda olmak üzere mesela mahkemenin görev ve yetki itirazının, zamanaşımı def'inin reddine ilişkin kararları ara kararı olduğu gibi, taraflara delillerini göstermeleri, tanık, bilirkişi incelemesi ve keşif masraflarını yatırmaları için süre vermesine ilişkin kararları da birer ara kararıdır. Yargılamaya son veren ve hâkimin davadan elini çekmesi sonucunu doğuran kararlara nihaî karar denir. Meselâ, yetkisizlik kararı, görevsizlik kararı, boşanma kararı, aylık kiranın tespiti kararı, dava sırasında (dava konusu) borcun ödenmiş olması nedeniyle esas hakkında karar verilmesine yer olmadığı kararı gibi. Hâkim nihaî karar ile o davadan elini çeker, verdiği karardan dönemez ve onu değiştiremez. Fakat (ara kararlardakinin aksine) nihaî kararlar temyiz edilebilir. İşte, nihaî kararlar temyiz edilip Yargıtayca bozulmadıkça, hâkimin nihaî kararla sonuçlandırmış olduğu davaya tekrar bakması (el koyması) caiz değildir (Kuru, s.3004-3005). Nihaî kararlar da esasa ilişkin ve usule ilişkin nihaî kararlar olmak üzere iki grupta toplanabilir. Usule ilişkin nihaî kararla hâkim davadan elini çekmekte ise de, bu kararla taraflar arasındaki uyuşmazlığın esası çözümlenmiş olmaz. Örneğin mahkemenin görevsiz veya yetkisiz olması nedeni ile verdiği kararlar, davanın takip edilmemesi nedeni ile davanın açılmamış sayılmasına ilişkin verilen kararlar, dava şartlarının noksanlığı nedeni ile davanın usulden reddine ilişkin olarak verilen kararlar nihaî karar olmakla birlikte taraflar arasındaki uyuşmazlığı sonlandırılan, çözüme kavuşturan kararlar değildir. Mahkemeler, önlerine gelen uyuşmazlığı, tarafların sulh olması, davadan feragat edilmesi, davanın kabul edilmesi, yahut geri alınması gibi istisnalar dışında, esas hakkında verecekleri nihaî kararla çözerler."* Yargıtay HGK, 23.03.2021, E:2017/5-2762, K:2021/323, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 17.09.2022.

[854] **Kaplan** (2017), s.455.

İlk incelemeye ilişkin hususlarda verilen birtakım kararların ise nihai karar olup olmadığı yönünde bir ayrım yapmak gerekecektir. Adli yargı görevli olduğundan dolayı verilecek görevsizlik veya süre, ehliyet, kesin ve yürütülmesi gereken bir işlem olmadığından dolayı verilecek davanın reddi kararları ile İYUK'un 3. ve 5. maddesi nedeniyle verilen dilekçe ret kararları üzerine yenilenen dilekçede aynı hataların yapılması durumunda verilen davanın reddi kararları nihai karar kapsamındadır. Çünkü bu durumda ilk derece mahkemesi uyuşmazlıktan el çekmektedir ve mahkemelerin bu kararları kanun yoluna da tabidir.

Ancak idari yargı içerisinde verilen görevsizlik ve yetkisizlik kararları, gerçek hasma tebliğ kararı ve İYUK'un 3. ve 5. maddesi nedeniyle verilen dilekçe ret kararları ise mahkemenin uyuşmazlıktan el çekmesini gerektirmediğinden ve bu kararlar sonrasında da uyuşmazlıklar o mahkemede ya da idari yargı teşkilatı içerisinde başka mahkemede görülmeye devam edeceğinden nihai karar sayılmazlar[855]. Bu kararlar tek başlarına kanun yoluna da götürülemezler[856].

Sonuç olarak İYUK'un 16. maddesi gereğince, davacının ilk derece yargılamasının sona ermesine kadar miktar artırım başvurusunda bulunma imkanı vardır. Ancak mahkeme yargılamayı sona erdirdikten sonra davacı artık miktar artırım hakkını kullanamaz. Bu konuda Kanun, usule veya esasa ilişkin nihai karar ayrımı da yapmamıştır.

Davacı tarafından nihai karar verilinceye kadar miktar artırım talebinde bulunulup da ilk derece mahkemesi tarafından miktar artırım talebinin dikkate alınmaması durumu ise bozma sebebi oluşturur. İYUK'un "Temyiz incelemesi üzerine verilecek kararlar" başlıklı 49. maddesinin 2. fıkrasının "c" bendinde, usul hükümlerinin uygulanmasında kararı etkileyebilecek nitelikte hata ve eksikliklerin bulunması bozma sebeplerinden biri olarak sayılmıştır. Buna ilişkin bir uyuşmazlıkta Danıştay da, davacının miktar artırım talebinde bulunmasına karşın, mahkeme tarafından miktar artırım talebinin dikkate alınmayarak ve karşı tarafa tebliğ edilmeksizin karar verilmesini hukuka aykırı görmüştür[857].

---

[855] "*Nihai kararlar uyuşmazlıkların esastan çözümünü sağlayan, uyuşmazlığı olumlu ya da olumsuz bir sonuca bağlayan kararlardır. Bu nedenle uyuşmazlığın çözümü için bazı bilgi veya belgelerin getirilmesine ilişkin bulunan ara kararları ile usul hükümlerine aykırı düzenlenmiş olması sebebiyle bu aykırılık giderilmek üzere verilen dilekçe red kararlarının, uyuşmazlığı esastan çözmeye yönelik olmadıkları için nihai karar sayılmaları mümkün değildir*" Danıştay, 5. Daire, 11.05.1988, E:1986/990, K:1988/1530, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 08.02.2022.

[856] **Aktaş**, s.43-45.

[857] Danıştay 15.Dairesi, 17.06.2014, E:2014/2953, K:2014/5481 (DBB)

Ancak her ne kadar 16. maddede nihai karar verilinceye kadar ifadesi kullanılmış ise de İYUK'un Geçici 7. maddesinin de gözden kaçırılmaması gerekir. Çünkü 6459 sayılı Kanun ile yürürlüğe konulan Geçici 7. madde miktar artırım düzenlemesinin kanun yolu aşaması dahil yürürlük tarihinde derdest olan davalarda da uygulanacağını belirtmiştir. Kanun koyucu söz konusu geçici madde ile miktar artırım düzenlemesi yürürlüğe girdiğinde nihai karar aşamasını geçmiş olan tam yargı davalarını da kapsama almıştır. Buradan çıkacak sonuç, 6459 sayılı Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte derdest davalarda nihai karar sınırlamasının söz konusu olmadığıdır. Derdest davalarda temyiz aşamasında olunsa dahi davacı miktar artırım talebinde bulunabilecektir. O halde sonuç olarak, 6459 sayılı Kanunun yürürlük tarihi olan 30.04.2013 tarihinden itibaren açılan davalarda nihai karar verilinceye kadar dava miktarı bir defalığına artırılabilecekken, yürürlük tarihinde derdest olan davalarda kanun yolu aşaması dahil miktar artırım isteminde bulunabilecektir.

1.3.1. Kanun Yolu Aşamalarında Miktar Artırımı

Mahkeme kararlarının düzeltmesi veya iyileştirilmesi, diğer bir ifadeyle tekrar gözden geçirilmesi yargılamada "kanun yolu" olarak ifade edilen usullerle sağlanılır[858]. İYUK'ta kanun yolları usulleri, istinaf, temyiz, yargılamanın yenilenmesi ve kanun yararına temyiz[859] olarak düzenlenmiştir[860]. Bu başlık altında ise idari yargılama hukukunda var olan kanun yolu aşamalarında miktar artırım hakkının mümkün olup olmadığı aktarıldıktan sonra miktar artırım düzenlemesinin kanun yolları ile ilişkisi kapsamında nihai kararların kanun yollarında kaldırılması veya bozulması üzerine ortaya çıkan durum ve miktar artırım hakkının kanun yollarına başvurularda etkisi ele alınacaktır.

1.3.1.1. İstinaf Kanun Yolu Aşamasında Miktar Artırımı

Kelime olarak bir işe yeniden başlama olarak ifade edilen[861] istinaf, ilk derece mahkemelerince verilen ve kesinleşmemiş olan kararları maddi ve hukuki açıdan inceleyen,

---

[858] **Yıldırım**, **Kamil**(2000) Hukuk Devletinin Gereği: İstinaf, İstanbul, Nesil Matbaacılık, s.1.

[859] Çalışmanın birinci bölümünde ele alındığı üzere, kanun yararına temyiz başvurusunun kabulü halinde verilecek kararın kesin hükme etkisi olmayacağından, bir diğer ifadeyle kanun yararına bozma kararı sonrasında yeniden bir yargılama yapılmayacağından, bu olağanüstü kanun yolu için miktar artırım imkanı yönünden ayrı bir başlık açılmamıştır.

[860] **Aslan**, **Zehreddin**/ **Berk**, **Kahraman**(2002) İdare Hukuku ve İdari Yargıya İlişkin Temel Kanunlar, İstanbul Alfa Yayınları, s.325.; İYUK'un ilk halinde olan itiraz ve karar düzeltme temyiz yolları istinaf düzenlemesinin yürürlüğe girmesi ile kaldırılmıştır.

[861] **Taneri**, **Gökhan**(2014) İstinaf Mahkemeleri, Ankara, Bilge, s.17.

tespit ettiği hukuka aykırılıkları ise ortadan kaldırmayı ve içtihat birliğini sağlamayı amaçlayan olağan bir kanun yoludur[862].

Klasik(dar) anlamda istinaf[863] ve tam(sınırlı) istinaf olarak uygulamada ikiye ayrılan bu usulde, istinaf öncesi yapılan yargılamadan bağımsız, yeni vakıaların bir sınırlamaya tabi olmadan ileri sürülebildiği ve bu vakıaların da göz önünde tutularak yeniden karar verildiği durumun tam istinaf[864]; istinaf öncesi yapılan yargılamadaki vakıaların incelendiği ve değerlendirildiği, vakıalara bağlı kalınarak ve gerekli olduğu hallerde bu vakıaların, iddiaların ve savunmaların yeniden incelenerek karar verilmesi halinin ise sınırlı istinaf olarak adlandırıldığını ele almıştık. Günümüz açısından sınırlı, bir diğer ifadeye dar anlamda istinaftan yana eğilim olduğu ifade edilmiştir[865].

İdari yargılama hukukumuzda var olan istinaf uygulamasında[866] ise istinaf mercii olan bölge idare mahkemesi İYUK'un 45. maddesi uyarınca ilk derece mahkemesi kararını hukuka uygun bulması durumunda istinaf başvurusunu reddederken, hukuka aykırı bulması durumunda istinaf başvurusunu kabul eder ve ilk derece mahkemesi kararını kaldırmak suretiyle işin esası hakkında karar verir[867]. Bir diğer ifadeyle istinaf aşamasında, ilk derece mahkemesinden ayrı, bağımsız bir yargılama yapılmamaktadır. İlk derece mahkemesinin yetersiz olduğunu düşündüğü takdirde gerekli hususlarda yeniden inceleme yapar. Bu durumda sınırlı ya da dar istinaf sisteminin idari yargılama hukukumuzda uygulandığını söylemek mümkündür.

İstinaf aşamasında miktar artırımında bulunulup bulunulamayacağına ilişkin ilk olarak kanuni düzenlemelere baktığımızda; HMK'da istinaf aşamasında ıslaha başvurulamayacağına dair açık bir düzenleme yer almasına (HMK md.357) karşın, İYUK'ta

[862] **Çınar**, **Ali Rıza**(2010) 'İstinaf' Fasikül, Y:2, S:8, s.15.; **Deren Yıldırım**, s.95.
[863] **Saygın**, s.637.
[864] **Taneri**, s.35.
[865] **Saygın**, s.637.
[866] 18/6/2014 tarih ve 6545 sayılı Kanun'un 19. maddesi ile İYUK'a eklenen ve düzenlenme gerekçesinde idari yargıdaki iş yükünün hafifleyeceği, yargılamayı hızlandıracağı, ilk derece mahkemelerinin daha isabetli ve nitelikli kararlar vereceği düşüncesi yatan istinaf uygulamasının, İYUK'un Geçici 8. maddesinde 6545 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik üzerine idari yargılama hukukunda kanun yollarına ilişkin getirilen hükümlerin bölge idare mahkemelerinin tüm yurtta göreve başlayacakları tarihten sonra verilen kararlar hakkında uygulanacağı; bu tarihten önce verilmiş kararlar hakkında, kararın verildiği tarihte yürürlükte bulunan kanun yollarına ilişkin hükümlerin uygulanacağı belirtilmiştir. Bölge idare mahkemelerinin tüm yurtta faaliyete başladığı tarih ise 20.07.2016 olmuştur. Bu durumda Geçici 8. madde üzerine, 20.07.2016 tarihi sonrası verilen kararlar istinaf kanun yoluna tabi iken öncesinde verilen kararlar eski kanun yolu usulü ile temyize tabi olacaktır(İvedi yargılama usulüne tabi davalar hariç).
[867] **Yılmaz**, **Sevda**(2016) '6545 ve 6552 Sayılı Kanunlar Çerçevesinde İdari Yargılama Usûlü Değişiklikleri' TAAD, S: 28, s.431.; **Çağlayan**(2022), s.263.

bu hususa ilişkin bir düzenleme yer almamaktadır. Öte yandan, İYUK'un HMK'ya atıf yaptığı 31. maddesinde, istinaf usulüne atıf yapılmadığından, ilgili HMK hükmünün idari yargıda uygulanması da mümkün değildir.

İstinaf aşamasında miktar artırımının mümkün olup olmadığı hakkında istinaf yargılamasının niteliğine baktığımızda ise, istinaf mahkemesince ihtiyaç duyulması halinde keşif ve bilirkişi incelemesi yapılabileceği gibi başka bir yer idare ve vergi mahkemesi de istinabe olunabilir[868]. Diğer bir ifadeyle istinaf mercii, re'sen araştırma ilkesi kapsamında uyuşmazlığa ilişkin başka bilgi veya belgelere ihtiyaç duyması halinde bunların dosyaya dahil edilmesini sağlamak için her türlü yargılama faaliyetinde bulunabilir. Nitekim istinaf başvurusu kabul edilir ve ilk derece mahkemesi kararı hukuka uygun bulunmaz ise bu karar kaldırılarak işin esası hakkında istinaf merciince tekrar karar verilebilir.

Sonuç olarak istinaf aşamasında, diğer olağan kanun yolu olan temyiz kanun yolundan farklı olarak hem maddi hem de hukuki bir denetim yerine getirilir[869]. Bu bağlamda istinaf mahkemesince yeni bir karar, bir anlamda nihai karar, verileceği ileri sürülebilir[870]. Bu nedenle de, HMK'da var olan istinaf aşamasında ıslahın yapılamayacağına ilişkin hükmün İYUK'ta yer almaması da gözetilerek, ilk derece aşamasında miktar artırım talebinde bulunulmaması halinde istinaf aşamasında miktar artırım talebinde bulunulabileceği kanaatinde olan yazarlar vardır[871]. Bu düşünceye, ivedi yargılama usulü(İYUK md. 20/A) ile merkezi ve ortak sınavlara ilişkin yargılama usulü(İYUK madde 20/B) kapsamındaki dosyalar da dahil edilebilir. Çünkü bu davalarda Danıştay, istinaf incelemesi gibi temyiz incelemesi yapmaktadır[872].

Ancak İYUK'un 16. maddesinin 4. fıkrasında yer alan nihai karar verilinceye kadar ifadesinin istinaf aşamasını kapsamadığı, bu nedenle istinaf aşamasında miktar artırım

---

[868] **Yamlı**, **Mehmet Sadık**(2016) Bireysel Başvuruda İdari Yargıya İlişkin İhlal Kararları, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, s.208.

[869] **Saygın**, s.637.

[870] **Ermenek**, **İbrahim**, İstinaf Kanun Yolu ve Bölge Adliye Mahkemesinin İnceleme Sınırlarının Kapsamı, s. 11,<http://www.izmirbarosu.org.tr/Upload/files/haberler/%C4%B0stinaf%20Kanun%20Yolu%20ve%20B%C3%B6lge%20Adliye%20Mahkemesinin%20%C4%B0nceleme%20S%C4%B1n%C4%B1rlar%C4%B1n%C4%B1n%2 0Kapsam%C4%B1.pdf>, s.e.t. 27/07/2022.; **Keskin**, **Züleyha**(2016) 'İdari Yargıda İstinaf Kanun Yolu' TBB Dergisi, C:29, S: 126, s. 242.; Kara(2017), s.431.; **Çağlayan**(2022), s.264.

[871] **Kara**, s.431.; **Akyılmaz**/**Sezginer**/**Kaya**(2023), s.448.; **Kaplan** (2019), s.210.; **Çağlayan**(2022), s.264.

[872] İYUK md. 20/A-i, İYUK md. 20/B-h : *"Danıştay evrak üzerinde yaptığı inceleme sonunda, maddi vakalar hakkında edinilen bilgiyi yeterli görürse veya temyiz sadece hukuki noktalara ilişkin ise yahut temyiz olunan kararda maddi yanlışlıkların düzeltilmesi mümkün ise işin esası hakkında karar verir. Aksi hâlde gerekli inceleme ve tahkikatı kendisi yaparak esas hakkında yeniden karar verir. Ancak, ilk inceleme üzerine verilen kararlara karşı yapılan temyizi haklı bulduğu hâllerde kararı bozmakla birlikte dosyayı geri gönderir. Temyiz üzerine verilen kararlar kesindir."*

imkanının olmayacağı da ifade edilmiştir[873]. Ayrıca, İYUK'a 6459 sayılı Kanun ile eklenen Geçici 7. madde ile derdest davalarda kanun yolu aşaması dahil miktar artırım hakkının verilmesi hali, miktar artırım düzenlemesi sonrası açılan davalarda istinaf dahil kanun yolu aşamalarında miktar artırım imkanının olmayacağı anlamı da verebilmektedir.

İdari yargı makamları arasında ise henüz istinaf aşamasında miktar artırımının mümkün olup olmadığı konusunda bir içtihat birliği yoktur. Bu yüzden birkaç yargı kararını detaylı olarak ele almakta fayda bulunmaktadır. Örneğin istinaf aşamasında miktar artırım talebinde bulunulabileceği ifade edilen bir istinaf kararında, nihai karar verilinceye kadar bir defaya mahsus miktar artırım talebinde bulunulabileceği hükmünün, istinaf kanun yolunun getirmiş olduğu yenilik ve değişikliklerle birlikte yeniden değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Kararda istinaf mercii tarafından temyiz incelemesinden farklı olarak, olayın hem maddi hem de hukuki yönü incelenebildiğine ve eksiklik bulunması halinde ilk derece mahkemesinin verdiği karar kaldırılarak ve ilk derece mahkemesi yetkisi kullanılarak (ilk derece mahkemesi yerine geçilerek) yeni bir karar verildiğine işaret edilmiştir. Buna göre de istinaf merciince verilen kararın nihai karar hüviyetini taşıdığı sonucuna varılarak, istinaf müessesiyle birlikte nihai kararın istinaf mercii kararı olduğu dikkate alındığında istinaf safhasındaki miktar artırım taleplerinin değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir[874].

---

[873] **Çınarlı/Ağar**, s.31.

[874] Kararda ayrıca şu ifadelere de yer verilmiştir; "*Şöyleki; "İstinaf kanun yolu, hem ilk derece mahkemesince verilen kararların denetlenmesini hem de ilk derece mahkemesi önüne getirilen uyuşmazlığın nihai olarak karara bağlanmasını yani uyuşmazlığın sona erdirilmesini sağlamak suretiyle ikili bir işlevi yerine getirmektedir. Çünkü aşağıda belirtildiği gibi, istinaf mercii başvuru konusu kararı yanlış bularak bozduğunda veya daha doğrusu kaldırıldığında, genellikle uyuşmazlığın esası hakkında da kendisi karar vermekte ve böylece uyuşmazlığı sonlandırmaktadır. İstinafın bu özelliklerinden ilki, istinafın dava konusu uyuşmazlığı çözen ilk derece mahkemesi kararları üzerindeki "düzeltici" (reformation) işlevini; ikincisi ise "dava konusu uyuşmazlığı esastan çözen", "dava konusu uyuşmazlığı sonlandıran" (voied'achevement) işlevini ifade etmektedir. İstinaf incelemesi temyiz incelemesinden farklıdır. Temyiz incelemesi, kural olarak, temyiz konusu kararın hukuka uygun olup olmadığı ile sınırlı bir inceleme ve denetimdir. Temyiz mercii, uyuşmazlığın temelini teşkil eden maddi vakıaların doğruluğunu araştırmaz. Kararı temyizen incelenen mahkemenin bu konuda vardığı sonuçların doğru olduğu kabul edilir. Temyiz incelemesinin konusunu, bu vakıalara göre olaya uygulanması gereken hukuk kurallarının doğru bir biçimde seçilerek uygulanıp uygulanmadığı sorusu oluşturur. Bu soruya verilecek cevap olumlu ise karar onanır; olumsuz ise karar bozulur ve yeniden bir karar vermek üzere dava dosyası mahkemesine geri gönderilir. Oysa istinaf incelemesinde durum tamamen farklıdır. İstinaf incelemesi, hukuka uygunluk denetimiyle sınırlı değildir. İstinaf mercii, uyuşmazlığa yol açan maddi vakıaların doğruluğunu da araştırmaktadır. Bu nedenle, istinaf incelemesi aslında bir denetim yolu olmaktan ziyade aynı uyuşmazlığın ikinci bir defa incelemesi ve karara bağlanması anlamına gelmektedir. (Prf. Gürsel Kaplan, İdari Yargılama Hukuku, S. 472-473 Ekin Basın Dağıtım Kitabevi, Ocak 2018) ...Bununla birlikte nihai karar ibaresinin istinaf kanun yoluna geçilmesiyle birlikte bu şekilde yorumlanması, ıslah müessesesiyle ulaşılmak istenen adil yargılanma hakkının gerçekleştirilmesi amacına da uygun düşmektedir."* Konya Bölge İdare Mahkemesi 2.İdari Dava Dairesi,16.04.2019, E:2019/90,K:2019/800; Aynı Yönde "*Burada nihai karar verilinceye kadar ifadesinden anlaşılması gereken; ilk derece mahkemesi tarafından karar verilinceye kadar olan süreç ile istinaf aşamasında gerekli görülmesi halinde ilk derece mahkemesi kararının kaldırılarak bir nevi ilk derece mahkemesi gibi bilirkişi incelemesi sonrasında düzenlenecek raporun tebliği ile işletilecek*

Aynı yönde ancak farklı bir gerekçeyle verilen bir uyuşmazlıkta ise, ilk derece aşamasında hesaplanan miktar davacıya tebliğ edilmesine rağmen, davacı miktar artırım talebinde bulunulmadığından dolayı taleple bağlı kalınarak karar verilmiştir. Bu kez davacı tarafından istinaf aşamasında miktar artırım talebinde bulunulması üzerine istinaf mercii, istinaf aşamasında ilk derece mahkemesi kararının kaldırılarak yeniden bir karar verilme imkanı bulunduğundan, istinaf aşamasında dava dilekçesinde belirtilen miktarın artırılmasının önünde hukuken bir engel bulunmadığı sonucuna vararak miktar artırımına imkan tanımış ve miktar artırım dilekçesi istinaf merciince ara karar ile karşı tarafa tebliğ edilerek hüküm kurulmuştur[875].

Bir başka istinaf kararında ise miktar artırım imkanının davacının tercihi, ihmali veya hatası dışındaki sebeplerle kullanılamamasından kaynaklandığı durumlarda, istinaf aşamasında dava konusu miktarın artırılabileceğine karar verilmiştir. Kararda, İYUK'ta bölge idare mahkemesinin işin esası hakkında yeniden bir karar verebilmesinin öngörüldüğü, diğer bir ifadeyle bölge idare mahkemesince ilk derece mahkemesinin yerine geçilerek karar verildiği dikkate alındığında, özellikle ilk derece mahkemesi kararının uygun bulunmama sebebinin miktar artırımı imkanının davacının tercihi, ihmali veya hatası dışındaki sebeplerle kullanılamamasından kaynaklandığı durumlarda istinaf aşamasında dava konusu miktarın artırılabileceği belirtilmiştir[876].

Söz konusu kararlarda, istinaf aşamasında yeniden karar verilebilmesi sebebiyle nihai karar aşamasının istinaf aşaması olduğu kabul edilmiştir. Bu nedenle de davacılara istinaf aşamasında da miktar artırım olanağı tanınmıştır.

Ancak aksi yönde istinaf kararları[877] olduğu gibi Danıştay da bir uyuşmazlıkta, istinaf aşamasında talep edilen miktar artırımının, nihai karar verildikten sonra talep edildiği gerekçesi ile bozma kararı vermiştir. Kararda davacı tarafından ilk derece mahkemesinden, nihai karar verilinceye kadar miktar artırımı talebinde bulunulmadığı, istinaf aşamasında verilen miktar artırım dilekçesinin kabul edilemeyeceği ifade edilmiştir[878].

---

yargısal süreçtir." İstanbul Bölge İdare Mahkemesi 9.İdare Dava Dairesi, 26/02/2021, E:2021/202, K:2021/294 (UYAP)

[875] Ankara Bölge İdare Mahkemesi 5.İdari Dava Dairesi,14/04/2022, E:2021/626, K:2022/738 (UYAP)

[876] Ankara Bölge İdare Mahkemesi 3.İdari Dava Dairesi,14/02/2018, E:2016/1240, K:2018/275 (UYAP)

[877]İstanbul Bölge İdare Mahkemesi 9.İdare Dava Dairesi, 21.03.2019, E:2019/16, K:2019/206 (UYAP); Gaziantep Bölge İdare Mahkemesi 5.İdare Dava Dairesi, 06/01/2022, E:2020/404, K:2022/23 (UYAP)

[878]Danıştay 14.Dairesi, 19.12.2018, E:2018/3430, K:2018/7777;*"2577 sayılı Kanunun 16.maddesine 6459 sayılı Kanun ile eklenen cümlenin 30/04/2013 tarihinde yürürlüğe girdiği, bakılan davanın ise 20/08/2014*

Danıştay İDDK ise önüne gelen uyuşmazlıkta istinaf aşamasında miktar artırımında bulunulabileceğini belirten bir bölge idare mahkemesinin ısrar kararı sonrası *"2577 sayılı Kanunun miktar artırımına (ıslah) ilişkin anılan düzenlemelerinde, istinaf aşamasında miktar artırımını yasaklayan bir düzenlemeye yer verilmediğinden, istinaf yargılaması aşamasında uyuşmazlığın esası incelenmek suretiyle tazmini talep edilen gerçek zararın ortaya çıkması halinde olduğu gibi, belli şartların gerçekleştiği durumlarda, bu aşamada da miktar artırım hakkının bir defaya mahsus olarak kullanılabileceği…"* ifadelerine yer vererek, istinaf aşamasında miktar artırımında bulunulabileceğini kabul etmiştir[879].

Söz konusu farklı yöndeki yargı kararları, İYUK'ta istinaf aşamasında miktar artırımının mümkün olup olmayacağı ile ilgili hüküm bulunmamasından kaynaklıdır. Oysa HMK'da olduğu üzere, açık bir şekilde İYUK'ta da istinaf aşamasında miktar artırımının uygulanıp uygulanmayacağı yönünde hüküm bulunması ortaya çıkan tereddütleri kaldıracaktır. Hukuk yargılamasında var olan istinaf uygulamasında da istinaf mercii, kararı hukuka aykırı bulması halinde, HMK'nın 353. maddesinde yer alan durumlar hariç, ilk derece mahkemesi hükmünü kaldırarak yeniden hüküm kurmaktadır (HMK md. 356). Ancak buna karşılık yine HMK'da yer alan açık hüküm nedeniyle istinaf aşamasında ıslah yoluna başvurulamamaktadır. Örneğin Alman İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda da açık bir şekilde istinaf aşamasında, ilk derece aşamasında yapılacak yargılamaya ilişkin uygulanan kuralların tatbik edileceği düzenlenmiştir. Böylece davanın değiştirilmesine ilişkin yukarıda yer verilen hüküm(Paragraf 91)[880] istinaf aşamasında da uygulanabilecektir[881].

HMK'da var olan bu hükme karşılık İYUK'ta istinaf aşamasında miktar artırımını engelleyici bir hükmün bulunmamasının bilinçli olduğu da söylenebilir. Böyle bir hükmün bulunmaması ile istinaf aşamasında miktar artırımı talebinde bulunulmasının sağlanılması amaçlanmış olabilir. Ayrıca hukuk yargılamasında, istinaf aşamasında ıslah imkanı bulunmasa dahi davacı bakiye kısım açısından yeni bir dava açabilecekken idari yargılama hukukunda davacının böyle bir imkanı da bulunmamaktadır. Bu nedenle hak arama

günü açıldığı, dolayısıyla davacı tarafından Mahkemesinden, nihai karar verilinceye kadar miktar artırımı (ıslah) talebinde bulunulmadığı, Mahkeme karar tarihinden sonra ve istinaf aşamasında verilen miktar artırım (ıslah) dilekçesi ile 2577 sayılı Kanunun Geçici 7.maddesi hükmünden yararlanılamayacağı …" Danıştay 6.Dairesi, 25.04.2019, E:2019/2619, K:2019/3084 (UYAP)

[879] Danıştay İDDK, 09/06/2020, E:2019/2001, K:2020/854 (UYAP)

[880] Bkz. s.149.

[881] VWGO Paragraf 125, **Sancakdar**(2020), s.377.

özgürlüğü kapsamında, idari yargılama hukukunda istinaf aşamasında miktar artırımının sert bir yorumla engellenmemesi gerektiği kanaatindeyiz.

Son olarak, davacı tarafın istinaf kanun yolu aşamasında miktar artırım hakkının kabul edilmesine karşın, eğer ilk derece mahkemesi kararı yalnızca davalı tarafından kanun yoluna götürülmüş ise aleyhe bozma yasağı kapsamında davacının istinaf aşamasında miktar artırım talebinde bulunamayacağını söylemek doğru olacaktır. Çünkü aleyhe bozma yasağı gereğince bir hüküm, taraflardan sadece biri tarafından kanun yolu aşamasına götürülürse, üst yargı makamı ilgili hükmü, kanun yoluna başvuranın aleyhine bozamaz veya kaldıramaz[882].

1.3.1.2. Temyiz Kanun Yolu Aşamasında Miktar Artırımı

Nihai kararın temyiz kanun yolu aşamasını kapsamadığı hususunda, ivedi yargılama (İYUK md. 20/A) ile merkezi ve ortak sınavlara ilişkin (İYUK md. 20/B) yargılama usulüne tabi olan uyuşmazlıklar hariç, bir tereddüt bulunmamaktadır. Çünkü ivedi yargılama ve merkezi ve ortak sınavlara ilişkin yargılama usulüne tabi davalarda istinaf kanun yolu aşaması bulunmamakta ve Danıştay da temyizen önüne gelen bu dosyalarda esas hakkında nihai karar verebilmektedir. Bu nedenle de ivedi yargılama ve merkezi ve ortak sınavlara ilişkin yargılama usulüne tabi dosyalarda temyiz incelemesi üzerine verilen Danıştay kararlarını nihai karar kabul etmek mümkündür[883]. Bir diğer ifadeyle, istinaf kanun yolu aşamasında miktar artırım hakkına ilişkin belirttiğimiz tüm hususları, ivedi yargılama ve merkezi ve ortak sınavlara ilişkin yargılama usulü usulüne tabi dosyalara ilişkin temyiz kanun yolu incelemesi için de uygulayabiliriz. Ancak buna karşın, ivedi yargılama usulüne

---

[882] **Kuru**, **Baki**(1973) 'Hukuk Usulünde Aleyhe Bozma Yasağı' AÜHFD, C:30, S:1-4, s.135.; Ancak, mahkeme kararına karşı iki taraf da kanun yoluna başvurmuş ise kanun yolu mercii her iki taraf açısından da aleyhe karar verebileceğinden aleyhe bozma yasağı söz konusu olmaz. **Kuru**(1973), s.135.; "*Hukuki dayanağını, hak arama hürriyeti, taleple bağlılık ilkesi ve hukuki güvenlik ilkesinden alan ve hükmü taraflardan birinin kanun yoluna götürmesi halinde, kanun yolu incelemesi yapan merciin, alt derece Mahkemesinin kararını başvuruda bulunan aleyhine bozamaması ya da değiştirememesi anlamına gelen aleyhe bozma/değiştirme yasağı, 2577 sayılı Kanun'da açıkça düzenlenmemiş olsa da medeni ve ceza yargılamasında olduğu gibi idari yargılama hukukunda da varlığı kabul edilen ilkelerdendir. Bu ilke gereğince, kanun yolu incelemesini yapacak yargı merciinin, taraflardan sadece birinin kanun yoluna başvurması halinde, başvuranın hukuki durumunu ağırlaştıracak şekilde karar veremeyeceği kabul edilmektedir….Bu durumda, … tek başına istinaf kanun yoluna başvuran davalı idarenin aleyhine sonuç doğuracak şekilde, davacı tarafın miktar artırım talebinin kabul edilmesine yönelik temyize konu Bölge İdare Mahkemesi Dava Dairesinin ısrar kararında hukuki isabet bulunmamaktadır."* Danıştay İDDK, 09/06/2020, E:2019/2001, K:2020/854 (UYAP)

[883] **Çağlayan**(2022), s.264.

tabi olmayan dosyalarda temyiz kanun yolunda verilen kararları nihai karar olarak kabul etmek mümkün gözükmemektedir.

İstinaf düzenlemesinin yürürlüğe girmesinden önce temyiz mercii olan Danıştay'ın, hukukilik denetiminin yanında maddi inceleme yetkisi de var olmasına karşın esas hakkında karar verebilme yetkisi bulunmamakta idi. İstinaf düzenlemesinin yürürlüğe girmesinden sonra ise, Danıştay'ın dosyanın esası hakkında karar verememesi halinde bir değişiklik olmamıştır. Ayrıca, Danıştay Kanununun 23. maddesine eklenen[884] "*Danıştayın temyiz mercii olarak görevi, bir hukuk kuralının uygulanmaması veya yanlış uygulanması şeklinde ortaya çıkan hukuka aykırılıkların denetimini yapmakla sınırlıdır.*" hüküm ile temyiz kanun yolu aşamasının sadece hukuki incelemeye hasredildiği resmiyete bağlanmıştır.

Danıştay böylece istinaf uygulamasının yürürlüğe girmesinden sonra maddi inceleme yetkisini de istinaf merciine bırakmış ve yalnızca hukukilik denetimi yapan bir kanun yolu haline gelmiştir. Önüne gelen uyuşmazlıklarda ise onama, gerekçe değiştirerek onama, düzelterek onama veya bozma kararı verebilmektedir(İYUK md.49).

Sonuç olarak bu açıklamalar bizleri, temyiz kanun yolu aşamasında yapılan miktar artırım başvurularının Danıştay tarafından kabul edilmemesi gerektiği sonucuna ulaştırmaktadır[885]. Çünkü temyiz kanun yolu aşamasında bulunan dosyalar nihai karar aşamasından sonraki bir süreç içerisinde olduğundan bu dosyalarda miktar artırım talebinde bulunulması mümkün değildir. Maddi vakıaların vuku bulup bulmadığının yeniden incelenmediği ve esas hakkında nihai bir kararın da verilemediği aşamada miktar artırımının kabulü söz konusu değildir[886].

Temyiz aşamasında miktar artırımına ilişkin ifade edilen bu hususlar düzenlemenin yürürlüğe girdiği 30/04/2013 tarihinde derdest olan davaları kapsamamaktadır. Bir diğer ifadeyle, ileride detaylı şekilde anlatılacağı üzere, miktar artırım düzenlemesinin yürürlüğe girdiği tarih itibariyle derdest olan davaları düzenleyen İYUK'un Geçici 7. maddesinin[887] uygulama alanı bulacağı haller hariçtir[888].

---

[884] 1/7/2016 tarih ve 6723 sayılı Kanun, RG:23.07.2016, S:29779.
[885] **Kara**(2017), s.430-431.; **Çağlayan**(2022), s.264.
[886] **Karakuş**, s.408.
[887] İYUK Geçici md. 7: "*Bu maddeyi ihdas eden Kanunla, bu Kanunun 16 ncı maddesinin dördüncü fıkrasına eklenen hüküm, kanun yolu aşaması dâhil, yürürlük tarihinde derdest olan davalarda da uygulanır."*
[888] 6459 sayılı Kanun yürülüğe girdiğinde derdest olan davalarda miktar artırımı için bkz. s.257 vd.

Ayrıca, Alman İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda istinaf aşamasında uygulanan kuralların temyiz aşamasında da uygulanacağı belirtilirken istisna olarak davanın ıslahının temyiz aşamasında kabul edilmeyeceği açık bir şekilde düzenlenmiştir[889]. Böylece bizim idari yargılama hukukumuzda varmış olduğumuz sonuçla aynı olacak şekilde Alman idari yargılama hukukunda da temyiz aşamasında davanın değiştirilmesi kabul edilmemiştir.

1.3.1.3. Yargılamanın Yenilenmesi Kanun Yolu Aşamasında Miktar Artırımı

Mahkeme kararının kesinleşmesi ile kesin hüküm kavramı ortaya çıkar. Kesin hüküm gereğince, dava konusu edilen uyuşmazlık tekrardan dava konusu yapılamaz ve söz konusu kesinleşen hükmün aksi iddia edilemez[890]. Kesin hükme karşı kanun yollarına başvurmak artık mümkün değilse de bu husus, yalnızca olağan kanun yolları için söz konusudur[891]. Diğer tabirle kesin hükme karşı olağanüstü kanun yollarına başvurmak mümkündür.

İYUK'ta düzenlenen olağanüstü kanun yolları ise yargılamanın yenilenmesi ve kanun yararına temyizdir. Kanun yararına temyiz yolunda istemin kabulü halinde verilecek bozma kararı İYUK gereğince daha önce kesinleşmiş olan mercii kararının hukuki sonuçlarını kaldırmayacağından hükme etkisi olmaz. Bu nedenle kamun yararına temyiz yolu aşamasında miktar artırımı söz konusu değildir. Ancak diğer olağanüstü kanun yolu olan yargılamanın yenilenmesi halinde ise eğer İYUK'ta var olan sebepler mevcut ise dosya hakkında yeniden yargılama yapılır ve yeniden karar verilir[892].

---

[889] VWGO Paragraf 142, **Sancakdar**(2020), s.385.

[890] **Tansuğ**, **Çağla**(2016) İdari Yargılama Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi, İstanbul, Beta, s.5-6.

[891] "*Nihaî kararların kesinleşmesine engel olan kanun yollarına normal kanun yolu denir. Yani, normal kanun yoluna başvurulması hâlinde, hakkında kanun yoluna başvurulan nihaî karar bu yollardan geçmeden kesinleşmiş olmaz. Normal kanun yolu, henüz kesinleşmemiş olan nihaî kararlar için tanınmış bir kanun yoludur. Bir karara karşı normal kanun yoluna başvurulursa, o kararın kesinleşmesi önlenmiş, yani kanun yoluna başvurmanın sonucuna kalmış olur. Normal kanun yolu süresi içinde bu yola gidilmezse veya gidildiği hâlde karar onanır ve başka bir kanun yolu da yok ise, nihaî karar kesinleşir (Kuru: s.4484). Başka bir anlatımla kanun yolları sonsuz değildir. Kanunda hükme karşı öngörülen kanun yollarının tüketilmesi ile ya da kanun yollarına başvurma sürelerinin geçirilmesi ile karar kesinleşir. Artık o hükme karşı normal bir kanun yoluna başvurulması mümkün olmaz. Bununla birlikte kesinleşmiş hükümlere karşı tanınmış olan kanun yoluna olağanüstü kanun yolu denmekte olup, olağanüstü kanun yoluna konu karar esasında normal kanun yollarından geçerek ya da kanun yollarına başvurulmaksızın kesinleşmiştir. Ancak kanunda öngörülen bazı sebeplerin varlığı hâlinde kanun koyucu kesinleşmiş hükmün kaldırılması ya da değiştirilmesi imkânını tanımıştır."* Yargıtay HGK, 23.03.2021, E:2017/5-2762, K:2021/323, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 24.09.2022.

[892] **Acun**, **Barış**(2020) 'İdari Yargılama Usulünde Yargılamanın Yenilenmesi Başvurusu' İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:11, S:1, s.340.

Yargılamanın yenilenmesi istemi kanunda yazılı sebepler varsa kabul edilir ve dava yeniden incelenerek karar verilir[893]. İYUK'un 55. maddesinin 5. fıkrasında gereğince yargılamanın yenilenmesinde İYUK'un diğer hükümlerinin uygulanacağı öngörüldüğünden İYUK'ta yer alan kurallar üzerinden yargılama yapılmaktadır. Bu durumda istemin kabulü halinde ilk verilen karar yok sayılarak yeniden bir karar verilmektedir. Yeni karar ilk karar ile aynı olabileceği gibi, kısmen veya tamamen faklı da olabilir[894].

Yargılamanın yenilenmesi aşamasının ayrı ve yeni bir dava olup olmadığı yönünde doktrinde farklı görüşler söz konusudur. Doktrinde yargılamanın yenilenmesi aşamasının, yeni bir dava olduğu görüşü[895] yanında ilk davanın yeniden görülmesini sağlayan bir hukuki yol olduğu da ileri sürülmüştür[896]. Bir Danıştay kararında "*yeni bir ihtilaf tazammun etmediği cihetle ayrı ve müstakil bir dava ve ihtilaf telakki edilemez*" ifadesine yer verilmiştir[897]. Bir diğer ifadeyle yargılamanın yenilenmesi aşamasının yeni bir ihtilaf olmadığından bahisle ayrı bir dava oluşturmayacağı belirtilmiştir. Bir başka kararda ise davacı tarafından ileri sürülen yargılamanın yenilenmesi sebepleri yerinde bulunmayarak istemin reddedilmesi nedeniyle yeni bir yargılama sürecinin başlamadığı, başka bir anlatımla yargılamanın yenilenmesi talebinin kabulü halinde yeni bir davanın ortaya çıkacağı belirtilmiş ve yargılanmanın yenilenmesi istemin kabulü veya reddi aşamasına kadar olan sürecin eski yargılamanın devamı niteliğinde olduğuna işaret edilmiştir[898].

Yargılamanın yenilenmesi talebinin kabulü üzerine yapılacak yargılamada, ilk açılan dava ile mahkemeden talep edilen dava konusu üzerinden değerlendirilme yapılacaktır. Bir diğer ifadeyle talep sonucunun genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı yargılamanın yenilenmesi aşamasında da söz konusudur[899]. Ancak idari yargıya getirilen söz konusu miktar artırım düzenlemesi nedeniyle yargılamanın yenilenmesi üzerine yapılan yargılama esnasında miktar artırım talebinde bulunulup bulunulamayacağı açısından ise Danıştay, önüne gelen bir uyuşmazlıkta yargılamanın yenilenmesi aşamasında ilk derece mahkemesi tarafından miktar artırım talebinin kabul edilmemesini[900] hukuka aykırı bulmuştur. Söz

[893] **Onar**, s.1996.
[894] **Çağlayan**(2022), s.884.
[895] **Kaşıkçı**, **Mahmut**(2017) Vergi Yargılaması Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi, Filiz Kitabevi, İstanbul, s.233.
[896] **Çağlayan**(2022), s.869.
[897] Danıştay DDGK, 14.03.1952, E:1952/13 K:1952/86, RG:06.05.1952, S:8102.
[898] Danıştay 8.Dairesi, 24/16/2021, E: 2021/1587, K: 2021/3412 (DBB)
[899] **Aktaş**, s.267.
[900] Söz konusu uyuşmazlıkta davacı, atama onayının iptal edilerek görevine son verilmesine ilişkin işlemlerin iptali ile 1.000,00-TL manevi tazminata hükmedilmesi istemiyle açılan davada, davanın kısmen reddine,

konusu uyuşmazlıkta davacı, atama onayının iptal edilerek görevine son verilmesine ilişkin işlemlerin iptali ile 1.000,00-TL manevi tazminata hükmedilmesi istemiyle açılan davada, davanın kısmen reddine, kısmen karar verilmesine yer olmadığına karar verilmesi üzerine, yargılamanın yenilenmesi suretiyle dava konusu işlemlerin iptali ile fazlaya ilişkin hakları saklı tutulmak kaydıyla 1.000,00-TL maddi, 100.000,00-TL manevi zararın işlem tarihinden itibaren işleyecek yasal faiziyle birlikte ödenmesine karar verilmesini istemiştir.

İlk derece mahkemesi, davacı tarafından yargılamanın yenilenmesi istemiyle birlikte 1.000,00-TL maddi ve 100.000,00-TL manevi tazminatın yasal faiziyle birlikte ödenmesine karar verilmesinin istenilmesi üzerine yargılamanın yenilenmesine karar verilmesi üzerine yapılan yargılamada ilk dosyadaki taleple sınırlı olmak üzere yargılamanın yapılacağını ve talebin genişletilemeyeceğinin açık olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle de davacının maddi ve manevi tazminata ilişkin isteminin incelenme olanağının bulunmadığı gerekçeleriyle, 1.000,00-TL manevi tazminatın dava açma tarihinden itibaren işleyecek yasal faiziyle birlikte davacıya ödenmesine, 1.000,00-TL maddi ve 100.000,00-TL manevi zararın ödenmesine karar verilmesi istemlerinin ise incelenmeksizin reddine karar vermiştir[901].

Danıştay İDDK ise temyiz yolu ile önüne gelen bu dosyada, İYUK'un miktar artırımına ilişkin anılan düzenlemelerinde, yargılamanın yenilenmesi aşamasında miktar artırımını yasaklayan bir düzenlemeye yer verilmediğine ve aynı Kanunun 55. maddesinin 5. fıkrasında, yargılamanın yenilenmesinde bu Kanunun diğer hükümlerinin uygulanacağının öngörüldüğüne işaret etmiştir. Kararda, yargılamanın yenilenmesi aşamasında da nihai karar verilinceye kadar miktar artırım hakkının bir defaya mahsus olarak kullanılabileceğinin kabul edilmesi gerektiği ifade edilmiş ve davacının toplam 100.000,00-TL manevi tazminat istemi hakkında işin esasına girilerek karar verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Maddi tazminat istemi yönünden ise İYUK'un 16. maddesinin 4.

kısmen karar verilmesine yer olmadığına karar verilmesi üzerine, yargılamanın yenilenmesi suretiyle dava konusu işlemlerin iptali ile fazlaya ilişkin hakları saklı tutulmak kaydıyla 1.000,00-TL maddi, 100.000,00-TL manevi zararın işlem tarihinden itibaren işleyecek yasal faiziyle birlikte ödenmesine karar verilmesi istenilmiştir. Yargılamanın yenilenmesi talebinin kabulü sonrası yapılan yargılama sonucunda, davacı tarafından yargılamanın yenilenmesi istemiyle birlikte 1.000,00-TL maddi ve 100.000,00-TL manevi tazminatın yasal faiziyle birlikte ödenmesine karar verilmesinin istenildiği, ancak yargılamanın yenilenmesine karar verilmesi üzerine yapılan yargılamada ilk dosyadaki taleple sınırlı olmak üzere yargılamanın yapılacağı ve talebin genişletilemeyeceği açık olduğundan, davacının maddi ve manevi tazminata ilişkin isteminin incelenme olanağının bulunmadığı gerekçeleriyle, 1.000,00-TL manevi tazminatın dava açma tarihinden itibaren işleyecek yasal faiziyle birlikte davacıya ödenmesine, 1.000,00-TL maddi ve 100.000,00-TL manevi zararın ödenmesine karar verilmesi isteminin incelenmeksizin reddine karar verilmiştir. Danıştay Onikinci ve Sekizinci Daireleri Müşterek Kurulu, 10/04/2018, E:2016/1937, K:2018/1474 (UYAP)

[901]Danıştay Onikinci ve Sekizinci Daireleri Müşterek Kurulu, 10/04/2018, E:2016/1937, K:2018/1474 (UYAP)

fıkrasında, dava dilekçesinde belirtilen miktarın bir defaya mahsus olmak üzere artırılabileceği düzenlendiğinden ve davacının ilk davada bu yönde bir talebi bulunmadığından, maddi tazminat isteminin esasının incelenmesine hukuken olanak bulunmadığına karar vermiştir[902].

Yargılamanın yenilenmesi talebinin kabulü ile önceki nihai kararın kaldırıldığı ve miktar artırım imkanının da nihai karar verilinceye kadar mümkün olduğu hususları birlikte düşünüldüğünde, davacının ilk davasında talep konusu etmiş olduğu tazminat kalemini yargılanmanın yenilenmesine ilişkin davada artırabileceğinin kabulü yönündeki bu kararın isabetli olduğu kanaatindeyiz.

1.3.1.4. Nihai Kararın Verildiği Aşamaya Dönülmesi Durumunda Miktar Artırımı

İYUK'un 16. maddesinin 4. fıkrasında miktar artırım imkanından nihai karar verilinceye kadar yararlanılabileceği belirtildiğinden, nihai karar sonrası davacıların miktar artırım imkanından yararlanamamaları söz konusu olur. Ancak nihai kararın bozulması veya kaldırılması üzerine yargılamada nihai kararın verileceği aşamaya tekrar dönülebilir. Böyle bir durumda davacıların tekrardan miktar artırım imkanlarının söz konusu olup olmadığı hususunu ele almakta fayda bulunmaktadır.

Nihai kararın bozulması veya kaldırılmasından sonra miktar artırımının söz konusu olup olmadığı hususu bu başlık altında iki tartışma konusu ile ele alınacak olup, ilki nihai karar verilmesine kadar miktar artırımı yapılmaması halinde bozma veya kararın kaldırılmasından sonra miktar artırımının yapılıp yapılamayacağı iken; ikincisi, nihai karar verilinceye kadar miktar artırımı yapılması ve buna göre karar verilmesinden sonra söz konusu kararın bozulması veya kaldırılması üzerine ikinci kez miktar artırımında bulunulup bulunulamayacağıdır.

Hukuk yargılaması kısmında bozmadan sonra ıslah yapılamayacağının içtihatlarda kabul edildiğini, bunun da 1948 tarihli İçtihadı Birleştirme Kararına dayandığını

[902] Danıştay İDDK, 04/11/2020, E:2019/853, K:2020/2047 (UYAP), öte yandan kararda ayrıca *"28/01/2016 tarihinde Mahkeme kayıtlarına giren yargılamanın yenilenmesi istemli dilekçe ile açıldığı anlaşılan bu davada, aynı dilekçe ile bulunulan miktar artırım (ıslah) talebinin 2577 sayılı Kanun'un Geçici 7. maddesi hükmü kapsamında değerlendirilemeyeceğinin, anılan Kanun hükmünün, 6459 sayılı Kanun'un yürürlük tarihi olan 30/04/2013 tarihi itibarıyla derdest olan davaları kapsadığının belirtilmesi gerekmektedir."* ifadeleriyle dosyanın Geçici 7. madde kapsamına girmediğine de yer verilmiştir.

söylemiştik[903]. Kararın gerekçesinde ise, bozmadan sonra ıslahın kabul edilmesi halinde usuli kazanılmış hakları ihlal edebileceği, bu haliyle mevzuatın buna müsaade etmediği ve yargılamanın uzayacağı gösterilmiştir[904]. Akabinde Yargıtay daireleri arasındaki ihtilafların giderilmesi amacıyla konu, Yargıtay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulunun önüne gelmiş ve Kurul, bozmadan sonra ıslah yapılamayacağına ve 1948 tarihli İçtihadı Birleştirme Kararının değiştirilmesi gerekmediğine oy çokluğuyla karar vermiştir[905].

Bu tartışmalar ve farklılıklar sonrası kanun koyucu HMK'nın 177. maddesinin 2. fıkrasını yeniden düzenleyerek, Yargıtay'ın bozma kararından veya bölge adliye mahkemesinin kaldırma kararından sonra dosya ilk derece mahkemesine gönderildiğinde mahkemenin tahkikata ilişkin işlem yapması halinde ıslah yapılabilmesini mümkün hale getirmiştir[906].

Nihai karar verilinceye kadar miktar artırımının yapılmaması halinde bozmadan sonra miktar artırımının yapılıp yapılamayacağı hususunda ise İYUK'ta referans alınacak bir hüküm bulunmamaktadır. Bu nedenle konuyu, kanun yollarına ve miktar artırımına ilişkin yasal düzenlemeler ve içtihatlarla ele almak gerekmektedir. Bu noktada idari yargılama hukuku açısından istinaf mahkemelerinin yürürlüğe girmesinden öncesi ve sonrası, bizim açımızdan önem arz etmektedir. Çünkü istinaf sisteminin yürürlüğe girmesinden önceki süreçte ilk derece mahkemelerince verilen kararlar temyiz kanunu yoluna tabi iken yürürlüğe girmesi sonrasında istisnalar (İYUK md. 20/A ve 20/B) hariç istinaf kanun yoluna tabi olmuştur.

İstinaf sisteminin idari yargıda yürürlüğe girmesinden öncesinde Danıştay, ilk derece mahkemesinin kararını onar, bozar ya da düzelterek onar; bozma kararı verirse de ilk derece

---

[903] Yargıtay 2.Hukuk Dairesi, 22.02.2007, E:2007/1998, K:2007/2499; Yargıtay 11.Hukuk Dairesi, 26.09.2011, E:2010/1918, K:2011/10881; Yargıtay 9. Hukuk Dairesi, 15.04.2008, E:2007/39033, K:2008/8791, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 23.09.2022.

[904] *"…430 uncu maddede hüküm temyizen bozulduktan sonra da ıslahın … Yargıtay"ca bozulmasından sonraki safhalara da şümulünün kabul edilmesi bozma kararıyla kazanılan hakları ihlal edebileceği gibi tamamen ıslah suretiyle davanın değiştirilmesi hallerinde de işin sonuçlanması güçleşir. Ve bu suretle bu müesseseden beklenilen gayeye ve çabukluk esaslarına aykırı düşer. … ıslahın; Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun … açık hükmü dairesinde tahkikat ve yargılama bitinceye kadar yapılabilip Yargıtay"ca hüküm bozulduktan sonra bu yoldan faydalanmanın mümkün olamayacağına … karar verildi*" Yargıtay İBK, 04.02.1948, E:1944/10, K:1948/3, RG:17.08.1948, S:6934.

[905] Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulu, 06.05.2016, E:2015/1, K:2016/1, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 27.09.2022.

[906] HMK md. 177/2: *"Yargıtayın bozma kararından veya bölge adliye mahkemesinin kaldırma kararından sonra dosya ilk derece mahkemesine gönderildiğinde, ilk derece mahkemesinin tahkikata ilişkin bir işlem yapması hâlinde tahkikat sona erinceye kadar da ıslah yapılabilir. Ancak bozma kararına uymakla ortaya çıkan hukuki durum ortadan kaldırılamaz"*

mahkemesinde tekrar bir yargılama yapılacağından ve verilen ilk karar artık ortadan kalkmış olacağından nihai karar aşamasına tekrar dönülürdü[907]. Bu durumda tekrar nihai karar aşamasına dönüldüğünden, temyiz kanun yolu öncesinde miktar artırım hakkını kullanmayan davacının miktar artırım imkanı söz konusu olmaktaydı. İstinaf düzenlemesinin yürürlüğe girmesinden önce temyiz incelemesi sebebiyle önünde gelen bir uyuşmazlıkta Danıştay, davacı tarafından, bilirkişi raporuna yapılan itirazlarının mahkemece değerlendirilmeksizin hüküm kurulması nedeniyle dava dilekçesinde talep edilen miktarı arttıramadıkları, kendilerine bu imkanın tanınmadığı gerekçesiyle itirazları yerinde bularak, yeniden yapılacak hesaplama sonrası belirlenecek yeni zarar miktarına göre davacının talep ettiği miktar yönünden artırım yapabilme hakkından yararlanabileceklerini ifade etmiştir[908].

İstinaf sisteminin yürürlüğe girmesinden sonra ise bölge idare mahkemeleri yaptığı inceleme sonunda ilk derece mahkemesi kararını hukuka uygun bulursa istinaf başvurusunun reddine karar verirken, hukuka uygun bulmadığı takdirde istinaf başvurusunun kabulü ile ilk derece mahkemesi kararını kaldırarak dosya hakkında karar verir. Ayrıca ilk inceleme üzerine verilen kararlara karşı yapılan istinaf başvurusunu haklı bulduğu, davaya görevsiz veya yetkisiz mahkeme yahut reddedilmiş veya yasaklanmış hakim tarafından bakılmış olması hallerinde, istinaf başvurusunun kabulü ile ilk derece mahkemesi kararının kaldırılmasına karar vererek dosyayı ilgili mahkemeye gönderir. Böylece dosya tekrar nihai kararın henüz verilmediği aşamaya döner ve davacının miktar artırım imkanı söz konusu olur[909].

İstinaf sisteminin yürürlüğe girmesi sonrası temyiz uygulamasında ise Danıştay, kararı hukuka uygun bulursa onar. Kararın sonucu hukuka uygun olmakla birlikte gösterilen gerekçeyi doğru bulmaz veya eksik bulursa, kararı gerekçesini değiştirerek onar ya da kararda yeniden yargılama yapılmasına ihtiyaç duyulmayan maddi hatalar ile düzeltilmesi mümkün eksiklik veya yanlışlıklar varsa kararı düzelterek onar. Ayrıca görev ve yetki dışında bir işe bakılmış olması, hukuka aykırı karar verilmesi ve usul hükümlerinin uygulanmasında kararı etkileyebilecek nitelikte hata veya eksikliklerin bulunması sebeplerinden dolayı incelenen kararı bozar. Kararı bozarsa dosyayla birlikte kararı veren

[907] İstinaf sistemi yürürlüğe girmeden önce Danıştay İDDK bir kararında, 6459 sayılı Kanun yürürlüğe girdiği tarihte derdest olan bir davada, bozma sonrasında verilen miktar artırım dilekçesinin dikkate alınmasını Kanun'un geçici 7. maddesi hükmü uyarınca, kanun yolu aşaması da dahil olmak üzere, bir defaya mahsus miktar artırım talebinde bulunulabileceği gerekçesiyle hukuka uygun bulmuştur. Danıştay İDDK, 14/01/2021, E:2020/24, K:2021/39 (UYAP)
[908] Danıştay 8.Dairesi, 08/04/2021, E:2016/14819, K:2021/2182 (DBB)
[909] Bkz. s.202 vd.

merciie(bölge idare mahkemesine) gönderir. Böyle bir durumda eğer ki İYUK'un 16. maddesinin 4. fıkrasında yer verilen nihai karar aşamasının istinaf yargılamasını da kapsayacağını kabul edersek dava tekrardan nihai kararın henüz verilmediği aşamaya döneceği için davacının miktar artırım imkanı söz konusu olur[910]. Doktrinde de bozma kararı sonrasında istinaf merciince verilen nihai karar kalkmış olacağı belirtilerek tekrar yapılacak istinaf yargılamasında nihai karar verilinceye kadar miktar artırımında bulunulabileceği ileri sürülmüştür[911].

Sonuç olarak, bozmadan sonra miktar artırımının yapılmasını yasaklayıcı bir hüküm olmadığından, verilen kararlar sonrası nihai karar aşamasına tekrar dönülmesi halinde davacı da bir kez var olan miktar artırım hakkını kullanmamış ise hakkaniyet gereği miktar artırım hakkının davacıya kullandırılması gerekir[912]. Öyle ki tekrardan nihai karar verilmesinden önceki aşamaya dönülmesi halinde, birçok davada tazminat konusu miktarların yapılan keşif ve bilirkişi incelemeleri ya da dosyaya dahil edilen bilgi ve belgeler ile netleşmesi söz konusu olabilmektedir[913]. Ayrıca her ne kadar bağlayıcılığı olmasa da 6459 sayılı Kanuna ilişkin Adalet Komisyonu raporunda değişiklik yapılmasına ilişkin tasarıda yer alan "nihai karar verilinceye kadar" kaydının olası bozmalardan sonraki hüküm aşamasını da kapsadığının şüphesiz olduğu ifadelerine yer verilmiştir[914].

Başlık altında değerlendirilecek ikinci konu ise nihai karar verilinceye kadar miktar artırım talebinde bulunulmuşsa ve bozmadan sonra veya kararın kaldırılmasından sonra tekrar nihai karar aşamasına dönülmesi halinde ikinci kez miktar artırım imkanının kullanılıp kullanılamayacağıdır. İYUK'un 16. maddesinin 4. fıkrasında yer alan miktar artırım imkanının bir defa kullanılabileceği ifadesinden yola çıkıldığında, bir kere bu hak kullanıldıktan sonra ikinci defa miktar artırım hakkının olmadığı düşüncesiyle karşılaşmak mümkündür.

Danıştay bir kararında, davada alınan ilk bilirkişi raporu sonrasında, davacı tarafından dava konusu miktarın artırıldığı, bozma kararı sonrasında yeniden yapılan yargılamada alınan ikinci bilirkişi raporu sonrasında da davacı tarafından tekrar miktar artırım dilekçesi ile dava değerinin ikinci kez artırılması üzerine davacıya ancak bir defaya mahsus miktarın

[910] **Akyılmaz/Sezginer/Kaya**(2023), s.448.
[911] **Çağlayan**(2022), s.265.
[912] **Akyılmaz/Sezginer/Kaya**(2023), s.448.; **Karakuş**, s.407.
[913] **Apaydın**, s.225.
[914] Adalet Komisyonu Raporu için bkz.: <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss445.pdf>, s.e.t. 12.06.2022.

artırılması imkanı tanındığını, bu nedenle de ilk miktar artırım dilekçesinde talep edilen bedel dikkate alınarak hüküm kurulması gerektiğini ifade etmiştir[915].

Buna karşın özellikle bozma kararının konusunu, dava konusu miktarın hesaplanmasına ilişkin yapılan bilirkişi incelemesi oluşturuyor ve bozma üzerine yapılan yargılamada da daha fazla tazminat miktarının davacıya ödenmesi gerektiği ortaya çıkıyorsa, ortaya çıkan bakiye kısım için yeni bir davanın açılması da süre kuralları nedeniyle mümkün olmayacağından, miktar artırım hakkının kullanılmış olduğunu belirtmek ve ikinci bir miktar artırım imkanından davacıyı mahrum bırakmak, düzenlemenin amacına aykırılık teşkil edeceği gibi hakkaniyete de aykırı olur.

Örneğin bir kararında[916] Danıştay, ikinci defa ya da ek alınan bilirkişi raporları üzerine daha fazla tazminat tayin edilmesi üzerine ikinci kez verilen miktar artırım dilekçesini uygun bularak, bir defa miktar artırılabilmesini öngören kuralı esnetmiştir. Bu durumda yeniden nihai karar öncesine dönülmesi durumunda ikinci verilen miktar artırım taleplerinin, özellikle kaldırma veya bozma kararı tazminat miktarını etkiliyor ise, dikkate alınması gerektiği savunulabilir.

6459 sayılı Kanuna ilişkin Adalet Komisyonu raporunda da miktar artırmanın bir defaya mahsus olduğu kuralı yönünden, örneğin bozma sonrası ve bozma gereği yapılan/yaptırılan bilirkişi incelemesindeki tazminat miktarındaki pozitif değişmeler bakımından, amaçsal yorum yapılması zaruretinin doğabileceğinin gözden kaçırılmaması gerektiği ifade edilmiştir. Kanaatimizce de bozma veya kararın kaldırılması sonrasında tazminat miktarında davacı lehine değişimler söz konusu ise davacının ikinci kez miktar artırım imkanından yararlandırılması hakkaniyet gereğidir. Aksi halde, artıramadığı kısım için süre kuralları nedeniyle de dava açamayacak olan davacı için bozma veya kaldırma kararının bir anlamı bulunmamaktadır.

---

[915] Danıştay 6.Dairesi, 15/09/2021, E:2021/123, K:2021/9689 (DBB)

[916] Danıştay İDDK, 19/02/2020, E:2019/2428, K:2020/388 (UYAP); "*... nihai karar verilinceye kadar bir defaya mahsus olmak üzere dava değerini artırma talebinde bulunulabileceği hükme bağlanmış ise de, ikinci kez miktar artırımı talebinde bulunulduğundan söz edebilmek için, ilk dilekçenin verilmesinden önce miktar artırımı talebinde bulunulabilmesinin elverişli hukuki koşullarının davacıya sağlanmış olması gerektiği, başka bir ifadeyle, ek bilirkişi raporunun alınması, yeni bir bilirkişi incelemesi yaptırılması veya yeni hukuki durumların ortaya çıkması gibi hallerde nihai sonuca göre davacı tarafından miktar artırım talebinde bulunulması halinde, önceki miktar artırımı dilekçesinin geçersiz sayılarak, son duruma göre verilen miktar artırım dilekçesinin kabulünün kanun koyucunun amacına ve hakkaniyete daha uygun bir çözüm olduğu…*" Erzurum Bölge İdare Mahkemesi 2.İdari Dava Dairesi, 22/05/2019, E:2019/806, K:2019/1010 (UYAP)

Burada yine dikkat edilmesi gereken husus ise, sadece davalı tarafından temyiz veya istinaf başvurusunda bulunulması üzerine kararın kaldırılması ya da bozulmasıdır. Çünkü bu durumda aleyhe bozma yasağı söz konusu olmalı ve davacı taraf tekrar nihai karar aşamasına dönülse de miktar artırım hakkına sahip olmamalıdır[917].

1.3.1.5. Miktar Artırım Hakkının Kanun Yollarına Başvurularda Etkisi

Miktar artırım hakkının kullanılması veya kullanılmaması parasal sınırlar[918] dikkate alınarak düzenlenmiş olan temyiz ve istinaf başvurularında önem arz etmektedir. Bu nedenle başlık altında iki hususa yer verilecek olup ilki, miktar artırım talebinde bulunulmayan davalarda verilen kararlara yönelik kanun yollarına başvurularda parasal sınırların nasıl uygulanacağı iken, ikincisi miktar artırım başvurusu yapıldıktan ve yeni uyuşmazlık miktarına göre hüküm verildikten verildikten sonra kanun yolu başvuru sınırlarının nasıl uygulanacağıdır.

Miktar artırım yapılmadan önce karar verilen dosyalarda kanun yolları başvurusunda dikkate alınacak ilk husus, konusu miktar içeren vergi davaları, tam yargı davaları ve idari işlemlere karşı açılan davalar açısından İYUK'un 45. ve 46. maddelerinde istinaf ve temyiz başvuruları için bir parasal sınır öngürüldüğüdür. Eğer anılan davalarda öngörülen parasal sınırlar aşılmıyor ise tarafların istinaf veya temyiz kanun yolu başvurusunda bulunması mümkün olmadığından, dava bulunduğu aşamada artık kesinlik kazanacaktır[919].

---

[917] "*…kanun yolu incelemesini yapacak yargı merciinin, taraflardan sadece birinin kanun yoluna başvurması halinde, başvuranın hukuki durumunu ağırlaştıracak şekilde karar veremeyeceği kabul edilmektedir. Uyuşmazlıkta, Adana 3. İdare Mahkemesince verilen … karara karşı, sadece davalı idare tarafından istinaf kanun yoluna başvurulduktan sonra davacı Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından, 03/05/2018 tarihinde Mahkeme kayıtlarına giren miktar artırımına ilişkin dilekçe ile, istinaf talebinde bulunulmaksızın, toplam 564.300,00.-TL miktar artırım talebinde bulunulduğu, istinaf talebini inceleyen Bölge İdare Mahkemesi Dava Dairesince aleyhe bozma/değiştirme yasağı göz önünde bulundurulmaksızın, bu talep kabul edilmek suretiyle davalı idarenin istinaf başvurusunun düzeltilerek reddine karar verildiği görülmektedir. Bu durumda, istinaf kanun yoluna başvurmayan davacının miktar artırım talebinin kabul edilemeyeceği…"* Danıştay İDDK, 09/06/2020, E:2019/2001, K:2020/854 (UYAP)

[918] İYUK Ek md. 1: "*Bu Kanunda öngörülen parasal sınırlar; her takvim yılı başından geçerli olmak üzere, önceki yılda uygulanan parasal sınırların, o yıl için 213 sayılı Vergi Usul Kanununun mükerrer 298 inci maddesi hükümleri uyarınca Maliye Bakanlığınca her yıl tespit ve ilan edilen yeniden değerleme oranında artırılması suretiyle uygulanır. Bu şekilde belirlenen sınırların bin Türk lirasını aşmayan kısımları dikkate alınmaz.*"

[919] **Söyler**, **Yasin/Yılmaz**, **Muhammet** (2021) 'Temyiz Kanun Yolunda Uygulanan Parasal Sınırın Her Yıl Artırılmasının Görülmekte Olan İdari Davalara Etkisi' Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:29, S:3, s.2137.

Miktar artırımı yapılmayan dosyalarda İYUK'un Ek 1. maddesi[920] uyarınca istinaf[921] ve temyiz[922] kanun yoluna ilişkin parasal sınırların hesabında, alacağın dava edilen kısmının mı yoksa tamamın mı dikkate alınacağı hususu belirsizdir. Bu husus hukuk yargılaması açısından HMK'nın 341. ve 362. maddelerinde yer alan alacağın bir kısmının dava edilmesi halinde kesinlik sınırlarının alacağın tamamına göre belirleneceği ifadeleri ile netliğe kavuşturulmuştur.

[920] Anayasa Mahkemesinin 26/10/2023 tarihli ve E:2023/81; K:2023/184 sayılı kararı ile bu madde iptal edilmiştir. Kararın Resmi Gazete'de yayımlanmasından başlayarak dokuz ay sonra (21/9/2024) yürürlüğe gireceği hüküm altına alınmıştır. Anılan kararın gerekçesinde "*Kanun'un itiraz konusu ek 1. maddesi gereği istinaf kanun yoluna başvurulabilecek parasal sınır her yıl yeniden değerleme oranına göre güncellenmektedir. Öte yandan idari yargılamada kanun yollarını düzenleyen 6/1/1982 tarihli ve 2575 sayılı Danıştay Kanunu, 6/1/1982 tarihli ve 2576 sayılı Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanun ya da 2577 sayılı Kanun'da idari yargıda ilk derece mahkemelerinin kararlarına karşı istinaf başvurusunda bulunmak için geçerli parasal sınır belirlenirken hangi tarihin esas alınacağına dair bir hüküm bulunmamaktadır. Buna göre istinaf yoluna başvurabilmek için belirlenen parasal sınır; işlem veya eylem tarihi, idareye başvuru tarihi, dava tarihi veya ilk derece mahkemesi karar tarihine göre belirlenebilir. Bu bağlamda istinafa tabi kararların belirlenmesine ilişkin parasal sınırın her yıl güncellenmesi nedeniyle hangi tarihteki parasal sınıra göre istinaf kanun yoluna başvurulabileceğinin kanunda belirli bir açıklıkta ve öngörülebilir bir şekilde düzenlenmesi gerekir. Ancak kurallarda veya farklı mevzuatta bu konuda açık bir düzenleme bulunmamaktadır. İstinaf kanun yoluna başvuru açısından hangi tarihteki parasal sınırın esas alınacağının açık, net ve tereddüde yer vermeyecek şekilde düzenlememesi nedeniyle kuralların kanunilik şartını taşımadığı sonucuna ulaşılmıştır. Açıklanan nedenlerle kurallar Anayasa'nın 13. ve 36. maddelerine aykırıdır. İptalleri gerekir."* ifadelerine yer verilmiştir.

[921] İstinaf Sınırı 2024 Yılı İçin 31.000,00-TL.; Anayasa Mahkemesinin 26/7/2023 tarihli ve E:2023/36 K:2023/142 sayılı kararı ile temyiz yoluna başvurulabilmesi için öngörülen parasal sınıra ilişkin İYUK'un 46. maddenin 1. fıkrasının "b" bendi iptal edilmiştir. Kararın Resmi Gazete'de yayımlanmasından başlayarak dokuz ay sonra (13/7/2024) yürürlüğe gireceği hüküm altına alınmıştır. Anılan kararın gerekçesinde "*2577 sayılı Kanun'un 45. maddesinin (1) numaralı fıkrasına göre konusu beş bin Türk lirasını geçmeyen vergi davaları, tam yargı davaları ve idari işlemlere karşı açılan iptal davaları hakkında idare ve vergi mahkemelerince verilen kararlar kesin olup bunlara karşı istinaf yoluna başvurulamaz. Bu parasal tutar anılan Kanun'un ek 1. maddesi uyarınca yeniden değerleme oranına göre güncellendiğinden 2023 yılı için yirmi bin Türk lirası olarak uygulanmaktadır. Usul ekonomisi ve makul sürede yargılama ilkeleri açısından önemsiz sayılabilecek bazı davalarda verilen kararların kesin olması hükmün denetlenmesini talep etme hakkına aykırılık teşkil etmez (AYM, E.2022/135, K.2023/30, 16/2/2023, § 35). Ayrıca ilk derece mahkemesi kararlarına karşı yapılan istinaf başvurusunun reddine ilişkin kararlar da hükmün denetlenmesi hakkına aykırılık teşkil etmez. Ancak bölge idare mahkemesince istinaf başvurusu kabul edilerek ilk derece mahkemesi kararının kaldırılması ve işin esası hakkında karar verilmesi hâlinde bölge idare mahkemesinin ilk elden verdiği bu karara karşı temyiz kanun yoluna başvurulamaması hükmün denetlenmesi hakkına aykırılık teşkil edebilir. Zira konusu istinaf sınırının üzerinde olup beş yüz seksen bir bin Türk lirasının altında kalan uyuşmazlıkların tamamının tutar açısından önemsiz olduğu söylenemez ve kural nedeniyle bölge idare mahkemesi kararlarına karşı temyiz kanun yoluna başvurulamamaktadır. Bu kapsamda tutarı itibarıyla önemsiz olduğu kabul edilemeyecek vergi, tam yargı veya iptal davasında, ilk kez bölge idare mahkemesince davacı aleyhine bir hüküm kurulması durumunda, kural nedeniyle bu hükmün denetlenememesi kişilere aşırı külfet yüklemekte, Danıştayın iş yükünün azaltılması amacı ile davacıların hükmün denetlenmesini talep etme haklarını kullanmadaki menfaatleri arasındaki denge davacılar aleyhine bozulmaktadır. Bu nedenle konusu beş yüz seksen bir bin Türk lirasının altında kalan tüm vergi davaları, tam yargı davaları ve idari işlemlerden kaynaklanan davalarda ilk kez davacılar aleyhine hüküm kuran bölge idare mahkemesi kararına karşı temyiz kanun yoluna başvurulamaması hükmün denetlenmesini talep etme hakkına orantısız bir sınırlama getirmektedir.Açıklanan nedenlerle kural, Anayasa'nın 13. ve 36. maddelerine aykırıdır. İptali gerekir."* ifadelerine yer verilmiştir.

[922] Temyiz Sınırı 2024 Yılı İçin 920.000,00-TL.

İYUK'ta ise bu konuda belirleyici bir hüküm yoktur. Yakın tarihli verilen bir Danıştay İDDK kararında ise kesinlik sınırının dava edilen kısma göre belirleneceği yönünde bir karar verilmiştir. Olayda davacı tarafından fazlaya ilişkin hakları saklı kalmak kaydıyla 200,00 TL kıdem tazminatı, 100,00 TL ihbar tazminatı, 100,00 TL yıllık izin alacağı, 100,00 TL uçak bilet alacağının faizi ile birlikte ödenmesine karar verilmesi istenilmiştir. İlk derece mahkemesi davanın reddine karar vermiş, Bölge idare Mahkemesi ise söz konusu kararın kesin olduğundan(İYUK md. 45/1 uyarınca parasal sınırların altında kaldığından) yapılan istinaf başvurusunun incelenme olanağı bulunmadığı gerekçesiyle istinaf başvurusunun incelenmeksizin reddine kesin olarak karar vermiştir. Davacının bu kararı temyizi üzerine Danıştay 8. Dairesi ise, tam yargı davalarında dava dilekçesinde belirtilen miktarın arttırılması mümkün olduğundan, HMK'nın 341. maddesi gereği kesinlik sınırının alacağın tamamına göre belirlenmesi gerektiğini belirterek, fazlaya ilişkin hakların saklı tutulması suretiyle açılan ve alacağın tamamına göre kesinlik sınırını aşan davada, istinaf isteminin esasının incelenmesi gerektiğinden, temyize konu Bölge İdare Mahkemesi kararında hukuki isabet bulunmadığı gerekçesiyle bozulmasına karar vermiştir[923].

Bölge İdare Mahkemesi ise ilk kararında belirtilen gerekçesiyle ısrar etmiş[924] ve ısrar kararı Danıştay İDDK tarafından onanarak[925] hukuka uygun bulunmuştur. Onama kararında, HMK'nın "İstinaf Yoluna Başvurulabilen Kararlar" başlığını taşıyan 341. maddesinin 3. fıkrasında, alacağın bir kısmının dava edilmiş olması durumunda kesinlik sınırının alacağın tamamına göre belirleneceği belirtilmiş ise de İYUK'un "İstinaf" başlığını taşıyan 45. maddesinde hangi kararlar hakkında istinaf yoluna başvurulabileceği hususunun açık ve özel olarak düzenlendiği ve HMK'ya herhangi bir atıfta bulunulmadığı belirtilmiştir. Ayrıca kararda, HMK'nın 341. maddesinin idari yargılama hukukunda uygulanmasının hukuken

[923] Danıştay 8.Dairesi, 11/11/2020, E:2020/6336, K:2020/5018 (DBB)
[924]Ankara Bölge İdare Mahkemesi 4.İdari Dava Dairesi, 04/03/2021, E:2021/355, K:2021/393 (UYAP)
[925] "*6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun "İstinaf Yoluna Başvurulabilen Kararlar" başlığını taşıyan 341. maddesinin 3. fıkrasında; "(3) Alacağın bir kısmının dava edilmiş olması durumunda üç bin Türk Liralık kesinlik sınırı alacağın tamamına göre belirlenir." şeklinde kurala yer verilmiş ise de; 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun "İstinaf" başlığını taşıyan 45. maddesinde hangi kararlar hakkında istinaf yoluna başvurulabileceği hususunun açık ve özel olarak düzenlendiği, ... 6100 sayılı Kanuna herhangi bir atıfta bulunulmadığı, dolayısıyla belirtilen hususlarda 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun uygulanmasının hukuken mümkün olmadığı,2577 sayılı Kanun'un 16. maddesinin 4. fıkrasında ise, dava dilekçesinde belirtilen miktarın bir defaya mahsus olmak üzere artırılabileceğinin düzenlendiği ve davacının bu yönde bir talebinin de bulunmadığı ve tam yargı davalarında tazmini talep edilen miktar (bir başka ifadeyle davanın konusu) davacı tarafından belirlendiğinden ve davacının bu talebi yargı organını da bağladığından, yukarıda anılan Yasa maddesi uyarınca kararın verildiği tarih itibarıyla 6.000,00 TL'yi geçmeyen dava konusu uyuşmazlık hakkında İdare Mahkemesince verilen kararın kesin olduğu ve bu itibarla, davacı vekilinin istinaf başvurusunu inceleme olanağı bulunmadığı…"* Danıştay İDDK, 14/10/2021, E:2021/2599, K:2021/1859; Aynı Yönde Danıştay 2.Daire, 28/09/2021, E:2021/18255, K:2021/2943 (DBB)

mümkün olmadığı, İYUK'un 16. maddesinin 4. fıkrasında dava dilekçesinde belirtilen miktarın bir defaya mahsus olmak üzere artırılabileceğinin düzenlendiği, anılan davada davacının bu yönde bir talebinin bulunmadığı ve davacının talebinin de yargı organını bağladığı, bu nedenle söz konusu ilk derece mahkemesi kararın verildiği tarih itibarıyla kesin olduğu ifadelerine yer vermiştir.

Danıştay İDDK tarafından verilmiş bu yöndeki "Bölge İdare Mahkemesi Kararları Arasındaki Aykırılığın Giderilmesi İstemi Hakkında Karar" ise şu şekildedir[926];

"...2577 sayılı Kanunun 45. maddesinin 1. fıkrasında belirtilen kesinlik sınırı altında bir değerle açılan ve nihai karar verilinceye kadar miktar artırımında bulunulmayan davalarda mahkemelerce verilecek kararlar kesin nitelikte olup, bu kararlara karşı yapılan istinaf başvurularının esasının incelenmesine hukuken olanak bulunmamaktadır."

İdari yargılama hukukumuzda tam yargı davalarında talep konusu edilen miktar kanun yollarına başvuru açısından önem arz ettiğinden, davacıların miktar artırımında bulunmakta geç kalmaları halinde kesinlik sınırı altında kalan davaları için istinaf kanun yoluna dahi başvuramamaları önemli bir hak kaybı oluşturabilecektir. Örneğin mahkemenin yargılamayı eksik inceleme ile yürütmüş olması halinde davacı da miktar artırım hakkını kullanamamış ise parasal sınırların altında olan bu tam yargı davasında istemin kabulü ya da reddi yönünde kesin olarak karar verilecektir. Bu durumda HMK'nın "İstinaf Yoluna Başvurulabilen Kararlar" başlığını taşıyan 341. maddesinin 3. fıkrasında ve "Temyiz edilemeyen kararlar" başlıklı 362. maddesinin 2. fıkrasında yer alan alacağın bir kısmının dava edilmiş olması durumunda kesinlik sınırının alacağın tamamına göre belirleneceğine ilişkin düzenlemesinde olduğu üzere benzer bir düzenlemenin idari yargılama hukukunda da yer alması kanaatimizce isabetli olacaktır.

Miktar artırım başvurusu yapıldıktan ve bu başvuru dikkate alınarak yeni uyuşmazlık konusu miktar üzerinden verilen kararlardan sonra yapılan kanun yolu başvuruları yönünden konuyu ele aldığımızda ise davacının açtığı tam yargı davasında, dilekçesinde talep konusu ettiği ilk miktar kanun yollarına başvurulara ilişkin parasal sınırının altında kalıyor olabilir. Ya da ilk istem konusu yapılan miktar istinaf sonrası temyiz kanun yoluna başvuru sınırı altında da kalabilir. Ancak miktar artırımı sonrası söz konusu parasal sınırların üzerine

[926] Danıştay İDDK, 08/03/2021, E:2021/6, K:2021/7; Aynı Yönde İzmir Bölge İdare Mahkemesi 1.İdari Dava Dairesi, 28/04/2022, E:2022/1400, K:2022/1573 (UYAP)

çıkılması halinde yapılan kanun yolu başvurularında dava açıldığı andaki miktar değil, miktar artırım sonrası oluşan tüm dava değeri üzerinden kanun yolu başvurularındaki parasal sınırların hesaplanması gerekir[927]. Böylece, davanın açıldığı tarihte talep konusu edilen miktar dikkate alındığında istinaf ya da temyiz kanun yoluna başvuru hakkı olmayan davacı, miktar artırım talebinde bulunması ile istinaf veya temyiz kanun yoluna başvuru hakkı elde edebilmektedir. Bu konuda idari yargılama uygulamasında tereddüt yoktur[928]. Nitekim, Yargıtay'ın bir kararında da kanun yolu başvurularında parasal sınırların hesabının kararın verildiği tarih dikkate alınarak yapılması gerektiği belirtilmiştir[929].

1.3.2. Nihai Karar Öncesi Miktar Artırım Hakkının Hatırlatılması

İdari yargılama usulünde davanın aşamalarının hukuk yargılamasında olduğu üzere (dilekçelerin teatisi-ön inceleme- tahkikat ve karar aşaması gibi) net ölçütlerle birbirinden ayrılmaması birtakım hak kayıplarına neden olabilmektedir. Özellikle duruşmalı olmayan davalarda taraflar, dilekçeler aşamasından sonra karar aşamasına geçilmesi durumunu takip edemeyebilirler. Örneğin davalı idarenin, dava dilekçesine cevap vermemesi halinde dosya tekemmül edebilmekte ve mahkeme dava dosyasından tazminat miktarını da(özellikle işlemden kaynaklı tam yargı davalarında) belirleyebildiği hallerde bir anda karar verilebilmektedir[930]. Bir diğer örnekte ise, davacıya hesap bilirkişisi raporu tebliğ edilmesine ve miktar artırım hakkı tanınmasına rağmen davacı, raporda eksik hesaplama yapıldığından bahisle miktar artırım imkanını kullanmaksızın bilirkişi raporuna itiraz edebilir ve itirazın sonucu bir ara karar ile davacıya bildirilmek yerine mahkeme kararında karşılanabilir[931]. Bu

---

927 **Apaydın**, s.231.

928 **Aslan**(2020), s.192.; "*...davacılar tarafından, toplamda 150.000,00 TL'lik tazminatın ödenmesine karar verilmesi istemiyle açılan davada, davaya konu edilen parasal miktarın, Bölge İdare Mahkemesi kararı tarihindeki güncel temyiz parasal sınırın altında kaldığı görüldüğünden….*" Danıştay 10.Dairesi, 09/03/2022, E:2022/1204, K:2022/1244 (DBB)

929 Yargıtay 11.Hukuk Dairesi, 29.12.2020, E:2020/8284, K:2020/6041, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 05.10.2022.

930 **Aslan**, **Zehreddin**/ **Barlas**, **İrfan**/ **Berk**, **Kahraman**/ **Arat**, **Nilay**/ **Sayhan**, **Şebnem**/ **Bardakçı**, **Mehmet Akif**/ **Gümüşkaya**, **Gamze**/ **Kağıtcıoğlu**, **Mutlu**/ **Altındağ**, **Halil**(2019) Açıklamalı ve İçtihatlı İdari Yargılama Usulü Kanunu, Ankara, Seçkin, s.180.

931 İdari yargılamada dava aşamalarının net çizgilerle ayrılmadığına ilişkin bir kararın azlık oyu: "*Medeni yargılamadaki tahkikat aşamasının karşılığı olan dosyaların incelenmesi aşamasının; idari yargılamada karar aşamasına gelinceye kadar iddiaların ve savunmaların değerlendirilmesi ve gerekli görülen eksikliklerin veya aydınlatılmaya muhtaç noktaların re'sen araştırma ilkesi çerçevesinde araştırılması mümkün olduğundan hüküm verilinceye kadar sürdüğü anlaşılmaktadır. İdari yargılama usulünde tahkikatın sona ermesi ile hükmün verilmesi aşamaları birbirinden ayrılamaz/bitişik aşamalar olup, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda "tahkikat sona erinceye kadar" yapılabileceği ifade edilen işlemlerin idari yargılama usulünde "karar verilinceye kadar" yapılabileceğinin kabul edilmesi gerekmektedir.* " Danıştay 13.Dairesi, 29.12.2016, E:2016/4006, K:2016/4546 (DBB)

yüzden de davacılar miktar artırım imkanından yararlanabileceği nihai karara kadar var olan aşamayı kaçırabilmektedir.

Tüm bu durumlarda mahkeme nihai kararını verdiği için, davacı artık miktar artırım hakkını da kullanamayacak bir hal ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenlerle her ne kadar İYUK'un 16. maddesinin 4. fıkrasında mahkemelere, davacıların miktar artırım imkanından yararlanıp yararlanmayacaklarının sorulması yükümlülüğü getirilmemişse de söz konusu hak kayıpları ile karşılaşılmaması için miktar artırım hakkının kullanılıp kullanılmayacağının sorulması ya da bilirkişi raporuna yönelik itirazın sonucunun bir ara karar ile davacıya bildirilmesi gerekmektedir. Böylece oluşabilecek hak kayıplarının da önüne geçilerek miktar artırım imkanı işlevsel bir hale getirilebilir[932]. Fransız idari yargılama hukukunda da çelişmeli yargılama veya silahların eşitliği ilkesi gereğince resen inceleme yetkisi kapsamında elde edilen belge ve bilgilerin her iki tarafa da tebliğ edilmesinin yargı kararlarına konu olduğu belirtilmiştir[933].

Bu konudaki örnek bir Danıştay kararında, hak kayıplarının önlenmesi amacıyla, mahkemelerce esas hakkında karar verilmeden önce bilirkişi incelemesi yaptırılmış ise bilirkişi raporunun veya yoksun kalınan parasal hak davalı idareye hesaplatılmışsa idarenin hesaplamaya ilişkin cevabının davacıya tebliğ edilmek suretiyle ya da bunların hiçbirine başvurulmamış ise ara kararı ile dosyanın esas hakkında karar verilebilecek durumda olduğunun veya dosyada yer alan bilgi ve belgelere göre karar verileceğinin davacıya bildirilerek miktar artırım hakkı tanınmasının hakkaniyet gereği olduğu ifade edilmiştir[934].

---

[932] **Akyılmaz**/**Sezginer**/**Kaya**(2023), s.448.

[933] **Deguergue, Maryse**(2011) "Les principes directeurs du procès administratif", Traité de droit administratif, C:2, Paris, Dalloz, s.573-574.; aktaran **Kaplan**(2019), s.212.

[934] "*...her ne kadar 2577 sayılı Yasa'da bu yönde açık bir düzenleme bulunmasa da hak kayıplarını önlenmesi amacıyla, tazminat davalarında mahkemelerce esas hakkında karar verilmeden önce bilirkişi incelemesi yaptırılmış ise bilirkişi raporunun veya yoksun kalınan parasal hak davalı idareye hesaplatılmışsa idarenin hesaplamaya ilişkin cevabının tebliğ edilmek suretiyle ya da bunların hiçbirine başvurulmamış ise ara kararı ile dosyanın esas hakkında karar verilebilecek durumda olduğunun veya dosyada yer alan bilgi ve belgelere göre karar verileceğinin davacıya bildirilerek tazminat talep miktarını artırmak isteyenlere ıslah hakkı imkanı tanınması hakkaniyet gereğidir. Nitekim, davacı dava dilekçesinde "fazlaya ilişkin haklarımız saklı kalmak kaydıyla" ifadesini kullanarak miktar arttırımında bulunabileceği ihtimalini de ortaya koymuştur*" Danıştay 8. Dairesi, 26/12/2019, E:2015/3277, K:2021/12759; "*... davalı idarece dosyaya sunulan 21.01.2021 tarihli cevabi yazı ekindeki hesaplama çizelgesinde davacıya ödenmesi gereken faiz miktarının 1.745,60 TL olarak hesaplandığı, bu hesaplama çizelgesi davacıya tebliğ edilmemekle birlikte davacı vekili tarafından dosyaya sunulan 25.02.2021 tarihli dilekçe ile idarece hesaplamada esas alınan faiz oranına itiraz edildiği, davacının ıslah hakkını kullanabilmesi bakımından vaki itirazı hakkında mahkemece bir karar verilmeden ve 2577 sayılı Kanun'un 16.maddesinin 4.fıkrasında düzenlendiği şekliyle davacının talep ettiği maddi tazminat miktarını arttırabilmeleri için süre tanınarak bu süre sonunda esas hakkında karar verileceği hususunda davacıya bir bildirimde bulunulmadan….*" Adana Bölge İdare Mahkemesi 1.İdari Dava Dairesi, 03/11/2016, E:2021/1441, K:2022/20 (UYAP)

Bu hususu daha da ileri götüren bir kararda ise davacıya miktar artırım hakkını kullanıp kullanmayacağının açık olarak bildirilmesi gerektiği, mahkemenin yaptığı bildirimin ise miktar artırım hakkının kullanılması noktasında değil, ara kararda tebliğ edilen yazıya karşı herhangi bir değerlendirmesinin olup olmayacağına ilişkin olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca davacıya tebliğ edilen ara kararda miktar artırım hakkı konusunun yeterince açık olmadığı gerekçesiyle davacıya bizzat istinaf yargılaması aşamasında miktar artırım hakkını kullanıp kullanmadığı ara karar ile sorulmuş ve davacının artırımı sonrasında, artırılan kısım üzerinden karar verilmiştir[935].

Danıştay'ın önüne gelen bir başka uyuşmazlıkta ise, ilk derece mahkemesi 6459 sayılı Kanun ile yapılan değişikliğin yürürlüğe girmesinden sonra verilen dilekçede artırılmak istenilen miktar açıkça belirtilmeden yalnızca talep edilen tazminat miktarının artırılmak istenildiğinin belirtilmesi üzerine, miktar içermediğinden dolayı artırım talebi dikkate alınmaksızın istemle bağlı kalarak maddi tazminat talebinin tamamını kabul etmiştir. Danıştay ise miktar artırım dilekçesi üzerine, zararın belirlenmesi için bilirkişi raporu ile miktarın tespit edilmesi gerektiğini, bunun üzerine bilirkişi raporunun taraflara tebliği ile de davacıların açıkça artırılmasını isteyeceği tazminat miktarını belirtmesinden sonra miktar artırım talebi değerlendirilerek karar verilmesi gerektiğini belirtmiştir[936].

Doktrinde ise mahkemenin davacı tarafa ıslah ya da miktar artırım yapma imkanını hatırlatma için birtakım çabalarda bulunmaması gerektiği aksi halde bu durumun ihsas-ı rey oluşturabileceği ileri sürülmüştür. Hatta taraflardan birine hatırlatma yapılmasının hakimin reddi nedeni olarak kabul edilmesi gerektiği de belirtilmiştir[937].

Söz konusu ihsası-rey ve hakimin reddi görüşü, hukuk yargılaması için mümkün olsa da bu görüşün kabulü idari yargılama uygulaması için hakkaniyete aykırı durumlar ortaya çıkarabilir. Çünkü hukuk yargılamasında davacının ek talebi için tekrardan dava açabilme imkanı varken, idari yargılama hukukunda davacının ikinci davayı süre kuralları nedeniyle açabilmesi mümkün gözükmemektedir. İdari yargı hakiminin miktar artırım imkanı ile ilgili olarak davacıya yapacağı hatırlatmanın, miktar artırım hakkının kullanılması halinde artırılan miktarın tamamına hükmedileceği şeklinde olmadığı müddetçe, bu hatırlatmanın ihsası-rey teşkil etmeyeceği düşüncesindeyiz.

[935] Ankara Bölge İdare Mahkemesi 11.İdari Dava Dairesi, 06/01/2022, E:2020/426, K:2021/4453 (UYAP)
[936] Danıştay 15.Dairesi, 06.12.2016, E:2016/2041, K:2016/5829 (UYAP)
[937] **Yılmaz**(2021), s.452.

Son olarak, kararlarda nihai karar öncesi yapılacak hatırlatma üzerine ne kadar süre beklenileceği ise ifade edilmemiştir. Kanaatimizce bu sürenin, her ne kadar mahkemenin takdirinde olsa da, usul ekonomisi de gözetilerek makul bir süre olması gerekir. Söz konusu sürenin, İYUK'un "Tebligat ve cevap verme" başlıklı 16. maddesinde yer alan[938] taraflar, yapılacak tebliğlere karşı tebliğ tarihinden itibaren otuz gün içinde cevap verebilirler hükmünden yola çıkılarak, otuz gün olarak belirlenmesi makul süre kıstasımıza uygun olabilecektir.

1.4. Bir Defaya Mahsus Başvurulabilmesi

İYUK'a 6459 sayılı Kanun ile getirilen miktar artırım düzenlemesinde görülmekte olan dava içerisinde yalnızca bir kez miktar artırımına gidilebileceği kabul edilmiş, ikinci kez miktar artırımı kabul edilmemiştir[939]. Hukuk yargılamasında ıslah başlığında aktardığımız üzere HMK'da var olan ıslaha başvurulabilmesi açısından getirilmiş olan sayı sınırı, benzer şekilde miktar artırım yönünden İYUK'ta da düzenlenmiştir. Bu durum miktar artırım başvurusunda bulunacak davacıları dikkatli olmaya sevk eden bir şart olarak karşımıza çıkmaktadır.

Miktar artırım imkanından bir kez yararlanma başlığı altında ele alınması gereken birkaç hususta biri bağlantılı davalardır. İYUK'un 38. maddesinde "*Aynı maddi veya hukuki sebepten doğan ya da biri hakkında verilecek hüküm, diğerini etkileyecek nitelikte olan davalar bağlantılı davalardır*." şeklinde ifade edilerek düzenlenen bağlantılı davalarda, ayrı mahkemelerdeki dosyalar aynı mahkemede görülmek üzere farklı esas numaraları altında bir araya getirilirler, ancak tek bir dava dosyası haline gelmezler[940]. Bu nedenle de HMK'nın 166. maddesinde yer alan davaların birleştirilmesi halinde olduğu üzere, bağlantılı davalarda her bir dava dosyası açısından miktar artırım hakkının varlığı söz konusudur[941].

---

[938] İYUK md. 16/3: "*Taraflar, yapılacak tebliğlere karşı, tebliğ tarihinden itibaren otuz gün içinde cevap verebilirler. Bu süre, ancak haklı sebeplerin bulunması halinde, taraflardan birinin isteği üzerine görevli mahkeme kararı ile otuz günü geçmemek ve bir defaya mahsus olmak üzere uzatılabilir. Sürenin geçmesinden sonra yapılan uzatma talepleri kabul edilmez."*

[939] **Karakuş**, s.426.; *"... nihai karar verilinceye kadar, harcı ödenmek suretiyle, bir defaya mahsus miktar artırımında (ıslah) bulunulabileceği anlaşıldığından, davacının 19/09/2016 tarihli ilk ıslah dilekçesinde talep edilen bedel dikkate alınarak hüküm kurulması gerekirken ikinci defa yapılan miktar artırımı (ıslah) esas alınmak suretiyle verilen Mahkeme kararında ...hukuki isabet bulunmamaktadır*" Danıştay 14.Dairesi, 22/02/2022, E:2021/2090, K:2022/1979 (UYAP)

[940] **Eraslan**, **Yunus**(2021) 'Türk İdari Yargı Sisteminde Davaların Birleştirilmesi Usulü Üzerine Bir İnceleme' Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:11, S:2, s.239.

[941] **Tutumlu**(2022), s.189-190.

Ayrıca, İYUK'un 5. maddesinde yer alan birden fazla kişinin tek dilekçe ile tam yargı davası açması halinde, istemlerin ayrı olması kaydıyla, her bir davacının ayrı ayrı miktar artırım hakkı olduğunun kabul edilmesi gerektiğini yukarıda ayrıca ele aldığımızdan tekrardan üzerinde durmayacağız.

Davacı tarafın kişilik veya niteliğinde yaşanacak değişiklikler açısından konuyu ele aldığımızda ise eğer tarafın kişilik veya niteliğinde değişiklik ortaya çıkmadan önce davacı konumundaki taraf miktar artırım talebinde bulunmuş ise kanaatimizce, İYUK'un 26. maddesi gereği dava takip hakkı kendisine geçen yeni davacı veya davacılar davaya kaldığı yerden devam edecekleri[942] için artık miktar artırım talebinde bulunamazlar. Çünkü davayı takip hakkı kendisine geçen davacılar açısından yeni bir dava ortaya çıkmayacağı ve var olan dava kaldığı yerden görülmeye devam edeceği için önceki davacının miktar artırım başvurusu geçerliliğini koruyacak ve yeni davacıların aynı davada ayrıca bir miktar artırım hakkı olmayacaktır. Ancak önceki davacı miktar artırım talebinde bulunmamış ise yeni davacı ya da davacılar miktar artırım talebinde bulunabileceklerdir.

Davacının miktar artırım hakkını kullandıktan sonra bundan cayma talepleri noktasında ise idari yargılama hukukunda bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak hukuk yargılamasında ıslahtan dönme talebi yeni bir ıslah niteliği taşıdığından, ikinci kez ıslaha başvurulması anlamına gelen ıslahtan dönme talebinin kabul edilmeyeceğine ilişkin içtihadın[943] idari yargılama hukukunda da uygulanabileceği kanaatindeyiz[944].

Burada önem arz eden bir konu ise miktar artırım hakkının kullanıldıktan sonra miktar artırım için esas alınan bilirkişi raporunun yanlış veya eksik olduğunun, yeni bilirkişi raporuyla ya da kanun yolu incelemesi sonrası ortaya çıkmasıdır. Çünkü davacı her ne kadar dosyaya giren bilirkişi raporunun yanlış veya eksik düzenlenmiş olduğunu düşünse de miktar artırım hakkını nihai karara kadar kullanmak zorunda olduğundan tereddüt yaşamakta ve bu hakkını kullanmak zorunda kalabilmektedir. Bu durumda İYUK'un 16. maddesinin 4. fıkrasında yer alan bir kez kullanılma şartının katı yorumlanıp yorumlanmayacağı önem arz etmektedir. Doktrinde dayanak, bilirkişi raporunun ortadan kaldırıldığı gerekçesiyle davacıya yeniden miktar artırım hakkı tanınması ve yalnızca bir defa başvurulacağını

[942] **Özdemir, Halit Eyüp**(2019) İdari Yargıda Dilekçeler Üzerine İlk İnceleme, İstanbul, On İki Levha, s.24-27.; **Taşer, Aslıhan**(2020) Vergi Yargılamasında Ehliyet, İstanbul, On İki Levha, s.40-42.
[943] Yargıtay 2.Hukuk Dairesi, 14.02.2012 E:2011/5455, K:2012/2631, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 30.04.2022.
[944] Davacının artırdığı miktarı azaltabilmesinin mümkün olup olmadığı hakkında bkz. s.242 vd.

düzenleyen normun katı bir şekilde yorumlanmaması gerektiği ileri sürülmüştür[945]. Bu konuda Danıştay İDDK'nın önüne gelen bir dava ise şu şekildedir;

Uyuşmazlıkta davacı tarafından dava dilekçesi ile destekten yoksun kalma tazminatı talep edilmiş, mahkemece bilirkişiye yapılan hesaplatma üzerine, davacı tarafından miktar artırımı dilekçesi ile destekten yoksun kalma tazminatı istemi artırılmıştır. Ancak mahkemenin zararın eksik hesaplanması nedeniyle ek rapor alınmasına karar vermesi üzerine yeniden düzenlenen bilirkişi raporu sonrasında davacı tarafından ikinci miktar artırım dilekçesi ile istem tekrardan artırılmış ve mahkemece, ikinci kez verilen miktar artırımı dilekçesi esas alınarak destekten yoksun kalma tazminatı isteminin kabulüne karar verilmiştir. İstinaf incelemesinde ise miktar artırım yönünden bir hukuka aykırılık saptanmamıştır. Ancak temyiz incelemesinde Danıştay 14. Dairesi, tam yargı davalarında, dava dilekçesinde belirtilen miktarın bir defaya mahsus artırılabileceğini ifade ederek, Mahkeme kararının destekten yoksun kalma tazminatının kabulüne ilişkin kısmının bozulmasına ve dosyanın yeniden bir karar verilmek üzere bölge idare mahkemesine gönderilmesine karar vermiştir[946].

Bölge idare mahkemesi ise tekrar önüne gelen uyuşmazlıkta, ikinci kez miktar artırımı talebinde bulunulduğundan söz edebilmek için, ilk miktar artırım dilekçesinin verilmesinden önce davacıya miktar artırım talebinde bulunulabilmesine ilişkin elverişli hukuki koşulların sağlanılmış olması gerektiğini belirtmiştir. Başka bir ifadeyle, ek bilirkişi raporunun alınması, yeni bir bilirkişi incelemesi yaptırılması veya yeni hukuki durumların ortaya çıkması gibi hallerde nihai sonuca göre davacı tarafından miktar artırım talebinde bulunulması halinde, önceki miktar artırımı dilekçesinin geçersiz sayılarak, son duruma göre verilen miktar artırım dilekçesinin kabulünün kanun koyucunun amacına ve hakkaniyete daha uygun bir çözüm olduğunu belirterek ısrar kararı vermiş[947], Danıştay İDDK da oyçokluğuyla ısrar kararının onanmasına karar vermiştir[948].

Bir başka uyuşmazlıkta ise, görülmekte olan bir tam yargı davasında ilk derece mahkemesi tarafından zarara konu parasal tutarların hesaplatılması üzerine miktar artırım

[945] **Gündüz**(2017), s.207-212.
[946] Danıştay 14.Dairesi, 13/03/2019, E:2018/1879, K:2019/2025, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 17.10.2022.
[947] Erzurum Bölge İdare Mahkemesi 2.İdari Dava Dairesi, 22/05/2019, E:2019/806, K:2019/1010 (UYAP)
[948] Danıştay İDDK, 19/02/2020 E:2019/2428, K:2020/388; Aynı Yönde Konya Bölge İdare Mahkemesi 4.İdari Dava Dairesi, 23/02/2022, E:2021/1538, K:2022/335; Aksi Yönde Danıştay kararları; Danıştay 6.Dairesi, 11/09/2019, E:2019/2388, K:2019/7233; Danıştay 2.Dairesi, 14/06/2017, E:2016/5431, K:2017/5042 (UYAP)

başvurusu yapılmış ve yeni uyuşmazlık miktarına göre karar verilmiş ise de davacı yapılan hesaplamayı yetersiz bulması üzerine istinaf kanun yoluna başvurmuştur. İstinaf mercii ise ilk derece mahkemesinin eksik hesaplama yaptığını kabul ederek yeni bir hesaplama yaptırmış ve davacının ikinci miktar artırım başvurusunda bulunmasına imkan tanıyarak karar vermiştir[949]. Bu karar hem istinaf aşamasında miktar artırımının yapılabildiğine hem de ikinci kez miktar artırımının istinaf aşamasında da mümkün olduğuna ilişkin önemli bir örnektir.

Ele alınan kararlar uyarınca, ilk düzenlenen bilirkişi raporu veya mahkemenin re'sen tespit ettiği hesaplamalar üzerine verilen miktar artırım dilekçesi sonrasında ek veya ikinci bilirkişi raporu ile hesaplanan tutar dikkate alınarak tekrardan miktar artırım dilekçesi verilebilmesinin önü açılmıştır. Bu durum bilirkişi raporlarının eksik veya yanlış düzenlendiği durumlar açısından hakkaniyete uygundur. Ancak aksi doğrultuda, ikinci bilirkişi raporları sonrasında verilen ikinci miktar artırım taleplerinin bir defaya mahsus miktar artırımında bulunulabileceği gerekçesiyle dikkate alınmaması gerektiği yönünde kararlar da bulunmaktadır[950].

Kanaatimizce, miktar artırım düzenlemesinin amacına ulaşabilmesi ve hakkaniyetsiz durumların oluşmaması açısından değişen bilirkişi raporlarının ya da mahkeme

---

[949] "*…Uyuşmazlıkta, İdare Mahkemesinin 13/01/2022 tarihli ara kararı ile, davalı idareden, davacının emsallerinin göreve başlatıldığı 02.09.2019 tarihi ile Mahkeme kararı üzerine fiilen göreve başlatıldığı tarih arasında; davacı çalışmış olsa idi hak edeceği tüm parasal hakların(maaş, ek ders vs.) ay ay ayrıntılı olarak hesaplanarak hesap tablosu ile birlikte bildirilmesinin istenildiği, idarece ara karara cevaben hazırlanan ve Mahkemeye sunulan hesaplama tablosunda; söz konusu tarihler arasında çalışıyor olsa idi davacıya ödenecek net maaş ve ek ders ücretlerine ilişkin miktarın 78.390,16-TL olarak tespit edildiği …görülmüştür. Dairemizin, 22/03/2023 tarihli ara kararı ile, "davacı hakkında emsallerinin atandığı 02/09/2019 ile kendisinin göreve yargı kararı uyarınca başladığı tarih olan 06/07/2021 tarihi arasında statü dışında geçirdiği sürelere ilişkin olarak emsallerine ödenen ek ders ücretinin sorulduğu, ancak davalı İdare tarafından ek ders ücretlerinin bildirilmediği, buna rağmen İdare Mahkemesince sadece emsallerine ödenen maaşlar nazara alınarak hesaplanan maddi tazminatın ödenmesine karar verildiği görülerek, davacının emsallerine ödenen ek ders ücretlerinin (02/09/2019-06/07/2021 tarihleri arasında) bir çizelge şeklinde düzenlenmek suretiyle gönderilmesinin istenilmesine" karar verilmiş olup, gelen cevabi yazı ve eklerinden, davacıya statü dışında kaldığı süreye ilişkin olarak 26.092,09 TL ek ders ücretinin ödenmesi gerektiğinin anlaşıldığı, bunun üzerine davacı vekili tarafından, Dairemiz kayıtlarına giren miktar artırım dilekçesi ile miktarın, (maaş ve ek ders ücreti dahil olmak üzere toplam) 103.882,25 TL'ye yükseltildiği ve ıslah dilekçesinin davalı idareye tebliğ edildiği görülmüştür….Bu durumda; davalı idarenin yargı kararı ile hukuka aykırı bulunan işlemi nedeniyle davacının statü dışında kaldığı 02.09.2019(emsallerinin atama tarihi) tarihi ile 06.07.2021 tarihi arasında oluşan 103,882,25 TL maddi tazminatın davalı idarece tazmini gerekmektedir.*" Ankara Bölge İdare Mahkemesi 1.İdari Dava Dairesi, 05/10/2023, E:2022/4189, K:2023/4596 (UYAP)

[950] Danıştay 6.Dairesi, 30/11/2021, E:2021/7487, K:2021/13187 (DBB); kararın azlık oyunda *"Mahkeme tarafından alınan ara karar uyarınca yapılan ek bilirkişi incelemesi neticesinde düzenlenen 17.10.2019 tarihli bilirkişi raporundan önce, davacı tarafından miktar artırımı talebinde bulunulabilmesinin elverişli hukuki koşullarının davacıya sağlanmış olduğundan bahsedilmesi mümkün olmadığından, 19.11.2019 tarihinde verilen ıslah dilekçesi dikkate alınarak verilen Mahkeme kararında bu yönden de hukuka aykırılık bulunmamaktadır."* ifadelerine yer verilmiştir.

hesaplamalarının varlığı halinde, ilk verilen miktar artırım dilekçelerinin geçerli kabul edilmemesi gerekir. Çünkü bu gibi durumlarda aslında davacıların vermiş oldukları ilk miktar artırım dilekçelerinde yanlış yönlendirilmeleri söz konusudur. Eğer ki düzenlenen ikinci veya ek bilirkişi raporunun sıhhatli olduğu düşünülmesine karşın davacıya ikinci kez miktar artırım imkanı tanınmıyorsa bu durumda ne adil bir hüküm kurulabilir ne de ikinci kez düzenlenen miktara ilişkin raporların yargılama açısından önemi kalır. Nitekim hukuk yargılamasında, bu gibi durumlar açısından ek davaların açılabilmesi mümkün iken[951] idari yargılama hukukunda bakiye kısımlar açısından açılacak ikinci davaların süre kuralları nedeniyle kabul edilmemesi de bu fikri doğrular niteliktedir.

6459 sayılı Kanuna ilişkin Adalet Komisyonu raporunda da miktar artırmanın bir defaya mahsus olduğu kuralı yönünden, örneğin bozma sonrası ve bozma gereği yapılan/yaptırılan bilirkişi incelemesindeki tazminat miktarındaki pozitif değişmeler bakımından, amaçsal yorum yapılması zaruretinin doğabileceğinin gözden kaçırılmaması gerektiği ifade edilmiştir[952].

Dava konusu talebin birden fazla alacak kaleminden oluşması durumunda ise her bir alacak kalemine ilişkin miktarların artırılabileceği tabiidir. Örneğin dava dilekçesinde efor tazminatı, destekten yoksun kalma tazminatı ve bakıcı gideri istenilmesi halinde üç tazminat kalemi yönünden de miktar artırımı yapılabileceği ileri sürülmüştür[953].Nitekim tazminat kalemlerinin tamamı dava konusu uyuşmazlık miktarını oluşturduğundan sadece birine veya bir kaçına miktar artırım imkanı tanınması da yanlış olurdu. Danıştay da bu yönde kararlar vererek birden fazla alacak kalemine ilişkin miktarların artırılabileceğini kabuletmektedir[954].

---

[951] Yargıtay 20.Hukuk Dairesi, 09.03.2017, E:2015/10188, K:2017/2063, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 17.10.2022.

[952] Adalet Komisyonu Raporu için bkz.: <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss445.pdf>, s.e.t. 18.10.2022.

[953] **Karakuş**, s.403-404.

[954] Örnek uyuşmazlıkta, davacının sevk ve idaresindeki … plakalı araç ile 02.11.2011 tarihinde Ankara, İrfan Baştuğ Caddesinden Hasköy istikametine seyretmekte iken virajlı inişte yoldan çıkarak korkulukların bulunmadığı bölümden 15-20 metrelik toprak ve beton istinat duvarının sol yanına düşüp ters dönmesinden dolayı ağır şekilde yaralanması sonucu meydana gelen %98 oranındaki malüliyetinde yolun bakım ve onarımından sorumlu olan davalı idarenin hizmet kusuru bulunduğundan bahisle davacı için sürekli iş göremezliği nedeniyle (ıslah edilmiş haliyle) 216.858,70-TL iş göremezlik tazminatı ile bakıma muhtaç olması nedeniyle bakıcı giderlerine karşılık (ıslah edilmiş haliyle) 285.968,83-TL bakım ücreti olmak üzere toplam 502.827,53-TL maddi tazminat ile olay nedeniyle uğramış olduğu manevi zarar nedeniyle 100.000,00-TL ve babası için 50.000,00-TL olmak üzere toplam 150.000,00-TL manevi tazminatın kaza tarihinden itibaren işleyecek yasal faiziyle birlikte tazmini istenilmektedir. İdare Mahkemesince davacı B. E.'ın maddi tazminat isteminin kısmen kabulü ile 216.858,70-TL iş göremezlik talebine yönelik maddi tazminatın 200.000,00-TL lik kısmının idareye başvuru tarihinden, kalan kısmının ise ıslah tarihinden itibaren işleyecek yasal faiziyle birlikte davalı idarece hesaplanarak davacıya ödenmesine, bakım ücretine yönelik maddi tazminat istemi için karar verilmesine yer olmadığına, davacıların manevi tazminat istemlerinin ise kısmen kabulü ile, davacı B. E.

Öte yandan, manevi ve maddi tazminat talep edilmiş olması halinde de her iki tazminat talebi açısından miktar artırımına gitmek mümkündür[955].

Davaya konu edilen farklı tazminat taleplerinin ayrı zamanlarda miktar artırımına konu edilip edilemeyeceği hususu ise tartışmalıdır. Örneğin maddi ve manevi tazminat istemiyle açılan bir davada, önce maddi tazminat istemi yönünden miktar artırımı yapıldıktan sonra davanın ilerleyen aşamalarında ayrıca manevi tazminat yönünden miktar artırımının yapılıp yapılamayacağı ya da farklı maddi tazminat kalemlerinin ayrı zamanlarda miktar artırımına konu edilip edilemeyeceği net değildir. Bu konuda bir görüşe göre, davaya konu edilen alacak kalemlerinin tamamı yönünden aynı zamanda miktar artırım yoluna başvurma zorunluluğu bulunmamaktadır[956]. Ancak kanaatimizce bu görüş yerinde değildir. Çünkü 6459 sayılı Kanun ile tam yargı davalarında dava dilekçesinde belirtilen miktarın bir defaya mahsus artırılabileceği düzenlenmiştir. Dava dilekçesinde yer alan miktar ise maddi ve manevi tazminatın ya da tazminatı oluşturan kalemlerin toplamını oluşturur. Davacı kalemlerden birini ya da bir kaçını veyahut tazminat istemlerinden birini artırdığı anda artık davanın miktarı değişmiş olur ve miktar artırım imkanını tüketmiş bulunur.

Fakat bu durumlarda dikkate edilmesi gereken husus, alacak kalemlerine ilişkin gerçek zararların yargılama aşamasında farklı zamanlarda ortaya çıkabilmesi halidir. Örneğin kararlarında bir defa ıslaha başvurulabileceğini katı bir şekilde savunan Yargıtay dahi bir kararında, konuta ilişkin miktar artırımına yönelik bir istem içermeyen dilekçe ile ev eşyaları ve araç yönünden ıslah talebinde bulunulması üzerine, sonrasında konutla ilgili de ıslah dilekçesi verilmesini ikinci ıslah dilekçesi kapsamında görmemiş konutla ilgili verilen tek ıslah dilekçesinin var olduğunu kabul etmiştir[957]. İdari yargılama hukuku açısından ise,

için 50.000,00-TL, diğer davacı davacı N. E. için 25.000,00-TL olmak üzere toplam 75.000,00-TL manevi tazminatın idareye başvuru tarihinden itibaren hesaplanacak yasal faizi ile birlikte davalı idare tarafından davacılara ödenmesine karar verilmiştir. Danıştay ayrıca bakım giderlerinin de davacıya verilmesi gerektiği gerekçesiyle bakıcı gideri zararlarının tazmini hakkında karar verilmesine yer olmadığına yönelik kısmının bozulmasına, diğer kısımların ise onanmasına karar vermiştir. Danıştay 8.Dairesi, 16/09/2021, E:2019/8888, K:2021/3929 (DBB)

[955] Danıştay 15.Dairesi, 22.12.2016, E:2016/6771, K:2016/6392, <https://legalbank.net/>, s.e.t. 09.10.2022.

[956] **Karakuş**, s.403-404.

[957] "*…açıklandığı üzere birinci ıslah dilekçesi olarak kabul edilen 5.12.2011 tarihli dilekçede ev eşyaları ve araç yönünden ıslah talebinde bulunulmuş ise de konutla ilgili herhangi bir ıslah yapılmamıştır. Konutla ilgili 8.000 TL. değerin 31.10.2012 tarihli dilekçe ile 12.400 TL.ye yükseltildiği görülmektedir. Bu durumda konutla ilgili verilen tek ıslah dilekçesinin 31.10.2012 tarihli dilekçe olduğu ve ikinci ıslah olarak nitelendirilemeyeceği açıktır. Mahkemenin 31.10.2012 tarihli ıslah dilekçesini ikinci ıslah dilekçesi olarak kabul etmesi ve bunun sonucu isteğin 12.400 TL.ye yükseltilmiş olduğunu gözetmemesi doğru değildir. Mahkemece yapılması gereken iş; davacı tarafın konutla ilgili talebini 12.400 TL. olarak ıslah ettiğini dikkate alarak davacı tarafa bu miktar üzerinden harcın tamamlanması için süre ve imkan vermek, harcı tamamlandığı takdirde 12.400 TL üzerinden davacının davasını kabul etmek olmalıdır. Bu husus dikkate alınmaksızın 31.10.2012 tarihli ıslah dilekçesinin*

örneğin görülmekte olan bir tam yargı davasında davacının birden fazla alacak kalemine yönelik zarar hesapları farklı tarihlerde yapılmış olabilir. Bu duruma ilişkin İYUK'ta bir hüküm bulunmamakla birlikte Yargıtay kararında olduğu üzere farklı zamanlarda ortaya çıkan gerçek zararlar üzerine yapılan ikinci veya üçüncü miktar artırım taleplerinin dikkate alınması ve sonuç olarak tüm miktar artırım dilekçelerinin esasında tek bir dilekçe olarak kabulü, hak kayıplarının engellenmesi yönünden önemlidir. Aksi halde davacıların davanın sonunu bekleyip zararların tamamı yönünden netleşme üzerine miktar artırımında bulunmalarından başka ihtimal kalmamaktadır. Ancak bu durumda da davacıların, net bir şekilde yargılama safhaları belli olmayan idari yargılama esnasında henüz miktar artırım talebinde bulunmadıkları bir anda nihai karar ile karşılaşma ihtimalleri bulunmaktadır.

2. Miktar Artırımının Konusu

6459 sayılı Kanun ile İYUK'a getirilen miktar artırımının konusu, idari yargılama hukukunda var olan iddianın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının mevcut olduğu talep sonucuna yöneliktir[958]. Düzenleme idari dava türlerindeki talep sonucu yönünden her türlü değişikliğe değil, yalnızca tam yargı davalarında talep konusu miktarın artırılmasına ilişkindir. Böylece davacı görülmekte olan bir tam yargı davasında dava dilekçesinde talep konusu etmiş olduğu miktar içeren bir istemi, örneğin idari bir eylem nedeniyle oluşan ve yüz bin TL olarak belirlediği kazanç kaybını, nihai karar verilinceye kadar bir defaya mahsus artırma imkanına sahiptir.

Konuyla ilgili örnek bir uyuşmazlıkta ise idari yargılama usulünde davayı genişletme yasağının olduğu, bunun ise tek istisnasının da 6459 sayılı Kanunda hüküm altına alınan tam yargı davalarında nihai karar verilinceye kadar harcı ödenmek suretiyle bir defaya mahsus olmak üzere tazminat miktarının artırılması hususu olduğu belirtilmiştir[959].

Düzenleme, tam yargı davalarında talep konusunda var olan genişletme ve değiştirme yasağı yönünden sadece talebin genişletilebilmesine(miktarın artırılabilmesine) olanak tanırken değiştirilmesine imkan vermemektedir[960]. Sonuç olarak bu haliyle düzenleme, idari yargılama hukukunda sadece tam yargı davaları için getirilmiş olup yukarıda anlatıldığı

ikinci ıslah dilekçesi olarak nitelendirilerek yazılı şekilde 8.000 TL üzerinden hüküm kurulması doğru olmamıştır" Yargıtay 8.Hukuk Dairesi. 05.11.2013, E:2013/13078, K:2013/15890, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 19.10.2022.

[958] **Sezer**/**Bulut**, s. 237.

[959] Ankara Bölge İdare Mahkemesi 13.İdari Dava Dairesi, 10.10.2019, E:2019/1380, K:2019/12988 (UYAP)

[960] **Sancakdar**/ **Önüt**/ **Özelçi**, s. 150.

üzere, talep sonucunun veya dava sebebinin genişletilmesi veya kısmen değiştirilmesi için hukuk yargılamasında var olan kısmen ıslahın kapsamında kalmaktadır[961] ve bu hak yalnızca davacıya tanınmıştır[962]. Nitekim idari yargılama hukukunda davalının davacıya yönelik bir hak talebi de bulunmamaktadır.

Doktrinde, tam yargı davalarının iptal davaları dışında kalan davaları oluşturduğu ve genel itibariyle tazminat talepli olarak açılsa da bir hakkın yerine getirilmesinin veya karşılaşılan bir zararın giderilmesinin de istenilebileceği ileri sürülmüştür[963]. Örneğin davacının, idarenin bir işlemi nedeniyle mahrum kaldığı özlük haklarının iadesi istemiyle açtığı dava tam yargı davası niteliğindedir. Bununla birlikte idarenin haksız bir şekilde davacıdan iktisap ettiği kazançların iadesi istemlerinin, bir diğer ifadeyle istirdat taleplerinin de tam yargı davasının konusunu oluşturabileceği belirtilmiştir[964]. Bu nedenle, 6459 sayılı Kanun ile İYUK'un 16. maddesine eklenen hükümde miktar artırımına konu yapılacak davalardan bahsedilirken yalnızca tazminat talepli olan davalar denilmediğinden tam yargı davası niteliğinde olup tazminat dışında bir talebin ileri sürüldüğü davalarda da miktar artırımı yapılabileceği düşünülebilir. Ancak bunun için ön şart davacının talep konusunun miktar içeren bir istemi haiz olmasıdır. Konuyu bir örnekle anlatmak gerekirse, davacı kamu görevlisinin kamu görevlilerine ilişkin mevzuatın uygulanmasından kaynaklı mahrum kaldığı parasal haklarının ödenmesi istemiyle açtığı davada miktar belirtilmediği için miktar artırımında bulunması mümkün değil iken, idarenin haksız bir şekilde kendisine uyguladığı idari para cezasından iktisap ettiği "şimdilik bin TL'nin" davalı idareden alınarak tarafına ödenmesi istemiyle açılan davada miktar artırım imkanında bulunması mümkün olacaktır. Örnek verilen her iki dava da tam yargı davası iken yalnızca miktar belirterek açılan tam yargı davasında bu haktan yararlanılabilir.

İdari yargılama hukukuna getirilen miktar artırım düzenlemesi doktrinde, yalnızca tam yargı davaları açısından talep konusu miktarın artırılmasına imkan verdiği ve bu haliyle eksik olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir[965]. Açılmış bir tam yargı davasında, dava konusu edilmeyen zarar kalemlerinin veya hakkın ihlaline sebep olan idari işlemin de davaya dahil edilebilmesinin sağlanılması gerektiği ileri sürülmüştür. Böylece dava dilekçesinde belirtilmeyen hukuka aykırı olan işlemlerin veya hak taleplerinin dava açma süresine

[961] **Karakuş**, s.392.
[962] **Çağlayan**(2022), s.263.
[963] **Tan**, **Turgut**(2018) İdare Hukuku, 7. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, s.1001.
[964] **Çağlayan**(2022), s.650-651.
[965] **Ersöz**, s.91.

takılmadan yargılamaya konu edilmesi ve oluşabilecek hak kayıplarının da önüne geçilmesinin sağlanılacağı belirtilmiştir. Bu hususlar alt başlıklarda detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

Öte yandan, dava dilekçesinde faiz istenilmemişse miktar artırım imkanı ile faiz talebinde bulunulup bulunulamayacağı veya dava dilekçesinde faiz talep edilmesi karşısında miktar artırım dilekçesi ile faiz talep edilmediği durumlarda uygulanacak hususlar ise miktar artırımının sonuçları başlığı altında detaylı bir şekilde ele alınacağından burada ayrıca anlatılmayacaktır.

2.1. Dava Konusu Edilmeyen İstemlerin Durumu

Tam yargı davalarında miktar artırımı yapılırken maddi tazminat kalemleri veya manevi tazminat istemleri yönünden bir ayrım yapılmamış, dava konusu edilen miktarın tamamı yönünden bir artırım yapılabileceği düzenlenmiştir. Bu nedenle de davacı, maddi ve manevi tazminat istemli açtığı davada miktar artırım dilekçesiyle hem maddi hem de manevi tazminatının artırımını isteme hakkına sahiptir[966].

Dava açılırken davacı istemine yalnızca idari işlemi ya da maddi veyahut manevi tazminatı konu etmişse artık burada dava konusu etmediği tazminat istemini miktar artırımı ile davaya dahil edemez[967]. Örneğin manevi tazminat istemiyle açtığı dava görülmekte iken maddi tazminat isteminde bulunamaz. Çünkü İYUK'un 16. maddesinin 4. fıkrasına 6459 sayılı Kanun ile eklenen düzenleme, yalnızca tam yargı davalarındaki dava konusu edilmiş tazminat istemlerini kapsamaktadır. Eğer davacı açtığı iptal davası sonrasında tazminat istemini de dava konusu yapmak istiyorsa, artık tek çaresi İYUK'un 12. maddesi kapsamında iptal davası sonrası açacağı tam yargı davası olacaktır[968].

Maddi tazminat davasında davaya konu edilmeyen alacak kalemleri yönünden konuyu değerlendirdiğimizde ise Yargıtay uygulamasında genel itibariyle dava konusu edilmeyen

---

[966] **Yaman**(2022), s.691.; **Çınarlı**(2022), s.221.; *"…ıslah müessesi davanın görülmesi sırasında tarafların kusurlarında, zararı doğuran nedenlerin ve olayların tespitinde ve uğranılan zararın miktarında bir değişiklik olması durumunda maddi tazminat için işletileceği gibi; zararı doğuran olayın meydana geliş biçiminin yeni ortaya çıkan bulgu ve tespitler sonucu, kişilerin manevi yönden çok daha fazla etkilendiğinin saptanması halinde manevi tazminat için de uygulanabilir. Ancak bu durumun istisnai bir durum olduğu ve manevi zararın sonradan gerçekten artmış olduğunun tespiti halinde işletilebileceği kuşkusuzdur*." Danıştay 10.Dairesi, 23/03/2021, E:2019/1235, K:2021/1333 (UYAP)

[967] **Çınarlı/ Yıldırım**, s.237.

[968] **Apaydın**, s.222.

taleplerin davaya ıslah müessesesi ile dahil edilemeyeceğinin kabul edildiğini belirtmiştik. İdari yargılama hukuku açısından ise bilinmesi gereken ilk husus, tam yargı davaları açılırken davacılardan hem miktarın hem de bu miktarın hangi zarar kalemlerinden oluştuğunun belirtilmesinin istenildiğidir. Aksi halde mahkemece dilekçenin reddine karar verilir[969]. Böylece davanın en başında davacının maddi tazminat istemini hangi zarar kalemlerine hasrettiği belli olur. Örneğin iş gücü kaybı için bin TL, bakıcı gideri için yüz TL, destekten yoksun kalma için yüz bin TL gibi.

Davacının tazminat miktarını belirlerken dava dilekçesinde hasrettiği zarar kalemlerini değiştirmesi veya bunlara ekleme yapması ise talep sonucunun genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı kapsamındadır. Bu duruma Danıştay uygulaması açısından baktığımızda da aynı yönde kararlara rastlanılmaktadır. Örnek bir uyuşmazlıkta, dava konusu olay sebebiyle maddi tazminat talebinin işgücü kaybı talebi olarak ortaya konulduğu, bu nedenle işgücü kaybı zararı olarak tespit edilen maddi zarar dışında bilirkişi tarafından hesaplanan ve mahkeme tarafından hükmedilen bakıcı masrafı ile ulaşım giderine ilişkin tazminat isteminin yerinde olmadığına karar verilmiştir[970]. Sonuç olarak davacı, yalnızca dava dilekçesinde talep ettiği zarar kalemine denk gelen tazminat miktarını artırabilir. Bunun haricinde zarar kalemlerini artıramaz.

Dava konusu edilmeyen tazminat isteminin(zarar kalemlerinin) davaya dahil edilememesi açısından idari yargılama hukukunda bir istisna da öngörülmüş değildir[971]. Çünkü idari yargılama hukukundaki miktar artırımı hukuk yargılamasındaki ıslahtan farklı olup, talebin genişletilmesi hali yalnızca talep konusu edilen zarar miktarının artırılmasına

---

[969] **Kayar**, s.393-394.; **Oğurlu**(2020), s.78.; "*...dilekçede "fazlaya dair her türlü hakları saklı kalmak üzere davacıların bu yüzden uğradıkları zarar ziyanın kendilerine ödenmesine karar verilmesi" şeklinde miktar içermeyen belirsiz bir istemde bulunulduğu görülmekte olup, fazlaya dair haklar saklı tutulsa dahi ileride gerekirse artırmak üzere uyuşmazlık konusu miktarın ne kadar olduğunun ve hangi kalem veya kalemlerden oluştuğunun dava dilekçesinde gösterilmesi gerektiği, bunun önemli bir şekil şartı olduğu, çünkü bunun yapılmaması halinde davadaki istemin belirsiz hale geleceği ve uyuşmazlık hakkında sağlıklı bir hüküm kurulmasına olanak bulunmayacağı sonucuna varılmaktadır. Bu durumda; bakılan davada davacıların tazminini istediği uyuşmazlık konusu miktarın ne kadar olduğunun ve hangi kalem veya kalemlerden oluştuğunun dava dilekçesinde gösterilmesi ve davadaki istemi belirsiz hale getiren bu eksikliğin giderilmesi amacıyla, Mahkemece 2577 sayılı Kanunun 3. maddesine uygun olmayan dava dilekçesinin reddine karar verilmesi, bu karar üzerine davanın eksiklikler giderilerek usulüne uygun şekilde yenilenmesi halinde uyuşmazlık hakkında yenilenen dilekçedeki hukuki duruma göre bir karar verilmesi gerekmekte iken…"* Erzurum Bölge İdare Mahkemesi 3.İdari Dava Dairesi, 11/02/2020, E:2018/2034, K:2020/54 (UYAP)

[970] Danıştay 8.Dairesi, 23/05/2018, E:2017/4093, K:2018/2841 (UYAP)

[971] "*Davacının, miktar artırım dilekçesinde gündeme getirdiği yasal faiz talebi, "taleple bağlılık" kuralının istisnası olan miktar artırımı kapsamında olmadığından, davacının İdare Mahkemesi kararında yasal faiz taleplerine ilişkin hüküm kurulmamasının hukuka aykırı olduğu yönündeki iddiası yerinde görülmemiştir."* Danıştay 8.Dairesi, 08/04/2021, E:2019/8905, K:2021/2183 (DBB)

ilişkindir[972]. Kanun yalnızca artırma ifadesine yer vermiş olup, yeni talep eklemeye izin vermemiştir[973].

Fakat aynı idari eylem ya da işlemden doğan zararların yargılama esnasında davaya dahil edilmesini 6459 sayılı Kanun değişikliğinin amaçladığı, bu nedenle aynı idari eylem ya da işlemden doğmuş olmak şartıyla dava konusu edilmeyen taleplerin, manevi tazminat istemiyle açılan davaya maddi tazminatın dahil edilmesi gibi, davaya eklenebileceği savunulmuştur[974].

6459 sayılı Kanun ile getirilen düzenleme yalnızca tam yargı davalarında miktar artırımına imkan tanıdığından, idari yargılama hukukunda görülmekte olan bir tam yargı davasına idari bir işlemin konu edilememesinin de bir istisnası bulunmamaktadır. Bir diğer ifadeyle tam yargı davasında zararın dayanağını oluşturan idari işlemin dava dilekçesinde davaya konu edilmemesi halinde yargılamaya dahil edilebilmesi mümkün değildir.

Her ne kadar 6459 sayılı Kanunun buna imkan tanımadığı hususunda tereddüt bulunmadığı açık ise de bir yasal düzenleme ile görülmekte olan davalarda dayanak idari işlemin davaya dahil edilmesinin sağlanılması hukuk devleti açısından önem arz etmektedir. Çünkü dava konusu edilmemiş olan idari işlemin, dava açma süresi geçirilmesinden kaynaklı sonradan açılacak bir davada incelenmesi mümkün olamayabilir. Ayrıca tam yargı davasının davacı lehine sonuçlanmasına ve tazminatın da ödenmesine karşın varlığını sürdüren idari işlemin tekrar uygulanması halinde de davacının mağduriyeti tam anlamıyla giderilmemiş olur. Örneğin bir kamu kurumunda çalışanlar için dağıtılacak ek ödemelerden mahrum kalan davacının yalnızca alamadığı parasal tutarlar için dava açması halinde her ne kadar dava sonunda haklı görülmesi ile alamadığı tutarlar idarece tarafına ödense de ilerleyen süreçte idarenin halen hukuk aleminde yürürlükte olan hukuka aykırı işlemi uygulamaya devam etme ihtimali de bulunmaktadır. Bu durumda davacının işlemin tekrar uygulanması üzerine yeni bir dava açmaktan başka çaresi de bulunmamaktadır. Bu nedenle hukuk devleti ve usul ekonomisi ilkeleri kapsamında tam yargı davalarında zarara sebep olan idari işlemin davaya dahil edilmesinin önemi bulunmaktadır.

[972] **Karakuş**, s.393-394.
[973] **Özbudak**, s.133.
[974] **Sezer/Bulut**, s.238.

2.2. Manevi Tazminatta Miktar Artırımı

Zarar, sözlükte bir şeyin sonucunda ortaya çıkan ziyan, kayıp olarak ifade edilmiştir[975]. Doktrinde ise zarar kavramı, dar ve geniş anlamda zarar olarak sınıflandırılmıştır. Dar anlamda zarar[976], kişinin yalnızca malvarlığının aktifinde meydana gelen azalmalar, kayıplar ve pasifindeki artışlar iken; geniş anlamda zarar ise malvarlığının yanında şahıs varlığında meydana gelen zararları da ifade eder[977]. Türk Hukukunda manevi zararı da zarar kavramı içerisinde gören yani geniş anlamda zarar kavramını kullanan yazarlar[978] yanında dar anlamda zarar kavramını kullanan yazarlar[979] da bulunmaktadır. Yargı kararlarında ise maddi ve manevi zararlar yönünden bir ayrım yapılmamış, geniş anlamda zarar kavramı kullanılmıştır.

Manevi zarar, kişilik hakkının ihlali sonucunda oluşan elem, ızdırap, acı veya ruhsal denge bozulması sonrası ortaya çıkan birtakım durum değişiklikleridir(mutsuzluk, huzursuzluk vb.)[980]. Manevi tazminat ise kişinin karşılaşmış olduğu eylem ve işlem sonucu çekmiş olduğu fiziksel ve manevi acıları dindirmeyi, hafifletmeyi amaçlar. Bu tazminat bizzat yaşanan acı ve elemin karşılığıdır[981]. Türk Borçlar Kanununun (TBK) 56. maddesinde manevi tazminata şu şekilde yer verilmiştir; "*Hâkim, bir kimsenin bedensel bütünlüğünün zedelenmesi durumunda, olayın özelliklerini göz önünde tutarak, zarar görene uygun bir miktar paranın manevi tazminat olarak ödenmesine karar verebilir. Ağır bedensel zarar veya ölüm hâlinde, zarar görenin veya ölenin yakınlarına da manevi tazminat olarak uygun bir miktar paranın ödenmesine karar verilebilir.*" TBK'nın 58. maddesinde ise kişilik hakkının zedelenmesinden zarar görenin, uğradığı manevi zarara karşılık manevi tazminat adı altında bir miktar para ödenmesini isteyebileceği düzenlenmiştir[982].

Danıştay ise bir kararında, manevi tazminatın, kişinin malvarlığında meydana gelen eksilmeyi gidermeye yönelik bir tazmin aracı olmadığını, manevi değerlerinde bir eksilme

---

[975] <https://sozluk.gov.tr>, s.e.t. 21.01.2023.
[976] **Ünal**, **Mehmet**(1978) 'Manevi Tazminat Ve Bu Tazminat Çeşidinde Kusurun Rolü' AÜHFD, C:35, S:1, s.398.
[977] **Akünal**, **Teoman**(1977) Haksız Fiilden Doğan Zararlarda Denkleştirme Sorunu, İstanbul, Sulhi Garan Matbaası, s.43.
[978] **Eren**, s.521.
[979] **Gürsoy**, **Kemal Tahir**(1973) 'Manevi Zarar ve Tazmini' AÜHFD, C:30, S:1, s.7.
[980] **Karahasan**, **Mustafa Reşit**(2001) Tazminat Hukuku, 6.Baskı, İstanbul, Beta, s.65.
[981] **Olgun**, s. 50, 51.; **Yılmaz** (2012) Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, Ankara, Yetkin, s. 1681.; **Bilgen**, s.381.
[982] **Erlüle**, **Fulya**(2015) Türk Borçlar Kanunu'na Göre Bedensel Bütünlüğün İhlalinde Manevi Tazminat, 2.Baskı, Ankara, Seçkin, s.110.

meydana gelen ve yaşama sevinci ve zevki azalan kişinin manen tatminini sağlamaya yönelik bir tazmin aracı olduğunu, manevi zararın başka türlü giderim yollarının bulunmayışı veya yetersiz kalışı manevi tazminatın parasal olarak belirlenmesini zorunlu kıldığını, olay nedeniyle duyulan elem ve ıstırabın kısmen de olsa hafifletmeyi amaçladığını belirtmiştir[983].

Manevi tazminatın bölünebilip bölünemeyeceği ve kısmi davaya konu olabileceği hususu tartışmalı olup doktrinde, manevi tazminatta genellikle bir miktar paranın ödenmesine hükmedildiğinden ve para alacaklarının da niteliği itibariyle bölünebilir olduğundan bunun mümkün olduğunu savunanlarla birlikte[984], manevi zararın zamana yayılmayacağından, olay anı ile sınırlı kalacağından ve manevi zararın ancak hakim kararı ile belirlenebileceğinden bahisle bölünemeyeceğini ve kısmi davaya da konu edilemeyeceğini savunanlar vardır[985]. Ayrıca davacının davanın ilerleyen aşamalarında manevi zararının daha fazla olduğunu fark edebileceği, duyulan elem ve ıstırabın bir defada sona ermeyeceği, bu nedenle de kısmi davaya ve ıslaha konu edilebileceği de ileri sürülmüştür[986].

Konuyla ilgili Alman Federal Mahkemesinin bir kararında, bedensel zararlar nedeniyle açılan manevi tazminat istemli davaların, zarara uğrayanın sağlığında ne şekilde değişimlerin ortaya çıkabileceğinin dava anında bilinememesi sebebiyle kısmi dava şeklinde açılabileceği belirtilmiştir. Ayrıca Federal Mahkeme manevi tazminat istemli davalarda alacağın bir miktar para ödenmesine yönelik olması sebebiyle bölünebilir nitelikte olduğunu ve bu nedenle de hakkın tekliği ilkesine engel oluşturmadığını ifade etmiştir[987].

Hukuk yargılaması yönünden baktığımızda Yargıtay uygulamasında, manevi tazminatın tek ve bölünmez olduğu gerekçesiyle ıslah yoluna başvurularak manevi tazminatta miktar artırımının mümkün olmadığı ve kısmi dava konusu da yapılamayacağı

[983] Danıştay 10. Dairesi, 24.9.2013, E:2009/6993, K:2013/6536 (DBB)
[984] **Nomer**, **Haluk**(2000) 'Manevi Tazminat Alacağında Kısmi Dava Mümkün müdür?' İÜHFM, C:58, S:1-2, s.226.; **Çiftçi**, **Pınar**(2007) 'Yargıtay Kararları Değerlendirme Notları-Bozmadan Sonra Islah' MİHDER, C:4, S:6, s. 186.
[985] **Yılmaz** (2001), s.106.; **Yavaş**, **Murat**(2012) Belirsiz Alacak Davasının İş Davalarına Etkileri, İş Hukukunda Güncel Sorunlar (2), Seminer–25.05.2012, İstanbul, s.65.; **Budak**, **Ali Cem**(2013) 'Belirsiz Alacak Davası' Bankacılar Dergisi, Özel Sayı, s.84.
[986] **Çiftçi**, s.186.
[987] **Erişir**, **Evrim**(2006) 'Alman Federal Mahkeme Kararı, Manevi Tazminat Yargılamasında Kısmi Davanın Caizliği' MİHDER, 2006/2, s.1005.

içtihat edilmiştir[988]. Yargıtay bu kararlarda manevi zararın, haksız eylemin sonucunda, uğranılan kişilik değerlerindeki azalmanın karşılığı olduğunu ve zarar gören tarafından da takdir ve tayin edilebilir bulunduğu için birden fazla bölümler halinde istenemeyeceğini işaret etmiştir. Ayrıca bu tazminatın bizzat yaşanan acı ve elemin karşılığı olduğu için, haksız eylemin meydana geldiği anda gerçekleşeceğini, acı ve elemin bölünerek bir kısmının açılacak kısmi dava ile geri kalanının açılacak başka bir davada talep edilmesinin, manevi tazminatın özüne ve işlevine aykırı düşeceğini, bunun ise tek istisnasının olay sonucu gerçekleşen uzuv zaafı ve uzuv kaybı oranının uzun süren tedavi aşamalarından sonra tam olarak anlaşıldığı durumlar olduğunu ifade etmiştir.

Yargıtay ayrıca insan yapısı gereği, manevi acının olay tarihinden uzaklaşıldıkça azalacağını, bu nedenle olay tarihine en yakın açıklanan irade beyanının manevi acının şiddetini daha açık olarak ortaya koyacağını, hukuka aykırı bir eylem yüzünden çekilen elem ve üzüntülerin, o tarihte duyulan ve duyulması gereken bir hal olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle de Yargıtay'a göre manevi zararda, zarar gören dava açarken belirttiği istemi ile zararını açıkladığı ve artık geriye bir alacağı kalmadığı için gerek ayrı bir dava ve gerekse ıslah yoluyla artı bir istemde bulunamaz. Zira, manevi tazminat bir bütündür. Duyulan acı ve üzüntünün karşılığı dava yolu ile belirlenip, karşı tarafa bildirildikten sonra arttırılması veya yeni bir dava açılarak istenmesi mümkün değildir[989].

---

[988] Yargıtay HGK, 09.05.2018, E:2017/13-1818, K:2018/1025, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 17.11.2022.

[989] "*Maddi zararda olduğu gibi manevi zararın kesin bir şekilde hesaplanması olanaksızdır. Bunun için miktarı, somut olayın özelliği, tarafların sosyal ve ekonomik durumları dikkate alınarak 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 4. maddesi uyarınca hakim tarafından takdir ve tayin edilir. Hakim, manevi tazminatın miktarını belirlemede geniş bir yetkiye sahiptir. Zarar gören, uğradığı haksız eylemden kaynaklanan maddi tazminatının miktarını tayin edip, talep edebilir. Hatta zarar gören, maddi zararını kısmi dava olarak bir defada değil, zamanaşımı, süresi içinde, birden fazla talepler halinde isteyebilir. Oysa manevi zarar, haksız eylemin sonucunda, uğranılan kişilik değerlerindeki azalmanın karşılığı olduğu ve zarar gören tarafından da takdir ve tayin edilebilir bulunduğu için birden fazla bölümler halinde istenemez. Bu tazminat bizzat yaşanan acı ve elemin karşılığı olduğu için, haksız eylemin meydana geldiği anda gerçekleşir. Acı ve elemin bölünerek bir kısmının açılacak kısmi dava ile kalanının açılacak başka bir davada talep edilmesi, manevi tazminatın özüne ve işlevine aykırı düşer. Bunun tek istisnası olay sonucu gerçekleşen uzuv zaafı ve uzuv kaybı oranının uzun süren tedavi aşamalarından sonra tam olarak anlaşıldığı durumlardır. İnsan yapısı gereği, manevi acı olay tarihinden uzaklaşıldıkça azalır, artmaz, bu nedenle olay tarihine en yakın açıklanan irade beyanı manevi acının şiddetini daha açık olarak ortaya koyar. Manevi acı tazminata hükmedilirken davalısına göre değişiklik göstermez. Gerçekten, hukuka aykırı bir eylem yüzünden çekilen elem ve üzüntüler, o tarihte duyulan ve duyulması gereken bir haldir. İstemin değiştirilmesi ve artırılması için, istekte bulunanın daha önceki isteminin dışında ve ondan daha fazla alacağının bulunması gerekir. Manevi zararda ise, zarar gören daha önce belirttiği istemi ile zararını açıkladığı ve belirttiği, artık geriye bir alacağı kalmadığı için gerek ayrı bir dava ve gerekse ıslah yoluyla bir istemde bulunamaz. Zira, manevi tazminat bir bütündür. Duyulan acı ve üzüntünün karşılığı dava yolu ile belirlenip, karşı tarafa bildirildikten sonra arttırılması veya yeni bir dava açılarak istenmesi mümkün değildir.*" Yargıtay 11.Hukuk Dairesi, 17/02/2016, E:2015/15356, K:2016/1628, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 17.11.2022.

İdari yargılama hukuku açısından ise manevi tazminat istemli tam yargı davalarında miktar artırımını önleyici bir düzenlemenin İYUK'ta olmadığı savunulmuştur[990]. Danıştay kararları da manevi tazminatın artırılabileceği doğrultusundadır[991]. Danıştay bu kararlarda, İYUK'un tam yargı davalarında, dava dilekçesinde belirtilen miktarın artırılabileceği ifadesine yer verdiğini, tazminat tutarının maddi veya manevi zararların karşılanmasına yönelik olup olmamasına ilişkin olarak bir ayrımdan söz etmediğini belirterek, söz konusu artırım olanağının maddi tazminat tutarının yanında manevi tazminat tutarı için de uygulanabileceği sonucuna varmıştır[992].

Bu konuda verilen son dönemdeki kararlarda ise manevi tazminatta miktar artırımı hususu maddi tazminatta olduğundan daha sıkı esaslara kavuşturulmuş, manevi zararın dava açılmasından sonra gerçekten artmış olması halinde davacının miktar artırım talebinde bulunabileceği ifade edilmiştir[993]. Benzer şekilde doktrinde, manevi tazminatın olayla ilgili duyulan elem ve acıdan oluştuğu, bu duygunun da görülmekte olan davada en yoğun olduğu anın davanın açılma tarihi olduğu, sonrasında acı ve elemin artmasının çok da haklı bir gerekçesinin olamayacağı savunulmuştur[994]. Ayrıca zarara sebep olan olaydan sonra ortaya çıkan durumlar sonucunda, davacıların manevi açıdan daha fazla elem, acı ya da ızdırap

---

[990] **Karakuş**, s.401.; **Kaplan**(2019), s.210.; **Yaman**(2022), s.691.; **Çınarlı**(2022), s.221.; **Akyılmaz/Sezginer/Kaya**(2023), s.448.; **Kılıç**, **Hilal Tuğçe**(2022) İdari Yargıda Manevi Tazminat, Ankara, Seçkin, s.135.

[991] Danıştay İDDK, 04/03/2021, E:2020/1621, K:2021/394 (DBB)

[992] Danıştay 10.Dairesi, 11.2.2016, E:2015/1496, K:2016/688 (DBB)

[993] **Kılıç**(2022), s.136.; "*…ıslah müessesi davanın görülmesi sırasında tarafların kusurlarında, zararı doğuran nedenlerin ve olayların tespitinde ve uğranılan zararın miktarında bir değişiklik olması durumunda maddi tazminat için işletileceği gibi; zararı doğuran olayın meydana geliş biçiminin yeni ortaya çıkan bulgu ve tespitler sonucu (maluliyet oranın artması, sonradan ortaya çıkan uzuv kaybı vb.), kişilerin manevi yönden çok daha fazla etkilendiğinin saptanması halinde manevi tazminat için de uygulanabileceği, ancak bu durumun istisnai bir durum olduğu ve manevi zararın sonradan gerçekten artmış olduğunun tespiti halinde işletilebileceği kuşkusuzdur. Ayrıca manevi tazminat talepleri açısından konunun manevi tazminatın amacı ve niteliğinin dikkate alınması suretiyle ele alınması gerektiğinde de duraksama bulunmamaktadır. Manevi zarar, kişinin fizik yapısının ve iç huzurunun bozulmasını, yaşama gücünün ve sevincinin azalmasını, kişilik haklarının zedelenmesini, şeref ve haysiyetinin rencide edilmesini, duyulan acı ve ıstırabı, kişinin günlük yaşamını zorlaştıran her türlü üzüntü ve sıkıntıyı ifade etmekte, fiziki veya manevi acılar duyan, ruhsal dengesi bozulan, yaşama sevinci azalan kişinin manevi yönden zarara uğramış olduğu kabul edilmektedir. Manevi tazminat, olay nedeniyle duyulan elem ve ıstırabı kısmen de olsa hafifletmeyi amaçlar. Manevi zararın niteliği gereği sonradan gelişen veya öğrenilen yeni bir olgu olmadığı sürece kişinin manevi varlığında oluşan zararın arttığından bahsedilemez. Uyuşmazlıkta … dava devam ederken dosyaya sunulan Konya Eğitim ve Araştırma Hastanesinin 27/04/2018 tarih ve 3050 sayılı Sağlık Kurulu Raporu ile %77 oranında malul olduğunu öğrendikleri, İdare Mahkemesince Adli Tıp uzmanı bilirkişilerce yaptırılan bilirkişi incelemesi neticesinde de S. A.'ın maluliyet oranının %53 oranında olduğunun tespit edildiği, dolayısıyla yargılama esnasında yeni bir durumun ortaya çıktığı, davacılardan S. A.'ın dava açılırken bilinen maluliyet oranının arttığı anlaşılmaktadır. Bu durumda, davacılar açısından sonradan oluşan veya öğrenilen yeni bir olgu bulunduğundan, ıslah yoluyla manevi tazminat tutarının artırılması talebinin reddine dair verilen İdare Mahkemesi kararında hukuka uygunluk bulunmamaktadır."* Gaziantep Bölge İdare Mahkemesi 3. İdari Dava Dairesi, 11/01/2022, E:2020/1910, K:2022/44 (UYAP)

[994] **Eroğlu**(2021), s.211.

duyduklarının tespiti halinde manevi tazminat isteminde miktar artırımında bulunulabileceği ifade edilmiştir[995]. Örnek bir Danıştay kararında şu ifadelere yer verilmiştir;

"...ıslah müessesi ... maddi tazminat için işletileceği gibi; zararı doğuran olayın meydana geliş biçiminin yeni ortaya çıkan bulgu ve tespitler sonucu, kişilerin manevi yönden çok daha fazla etkilendiğinin saptanması halinde manevi tazminat için de uygulanabilir. Ancak bu durumun istisnai bir durum olduğu ve manevi zararın sonradan gerçekten artmış olduğunun tespiti halinde işletilebileceği kuşkusuzdur. ...Manevi tazminat, olay nedeniyle duyulan elem ve ıztırabı kısmen de olsa hafifletmeyi amaçlar. Manevi zararın niteliği gereği sonradan gelişen veya öğrenilen yeni bir olgu olmadığı sürece kişinin manevi varlığında oluşan zararın arttığından bahsedilemez.[996]"

Aynı doğrultudaki bir başka Danıştay kararında ise, manevi zararın artmasına sebep olabilecek sonradan oluşan veya öğrenilen yeni bir olgu, maluliyet oranın artması, sonradan ortaya çıkan uzuv kaybı gibi benzeri bir durum bulunmadığından manevi tazminat açısından yapılan miktar artırımının kabul edilmemesi hukuka uygun bulunmuştur[997].

---

[995] **Koçak**, **Nazım Taha**(2021) 'Tam Yargı Davalarında Zararın Hesaplanmasına İlişkin İlkeler' Adalet Dergisi, S:67, s.351.

[996] Danıştay 10.Dairesi, 23/03/2021, E:2019/1235, K:2021/1333 (DBB)

[997] "*Manevi zararın niteliği gereği sonradan gelişen veya öğrenilen yeni bir olgu olmadığı sürece (maluliyet oranın artması, sonradan ortaya çıkan uzuv kaybı vb.) kişinin manevi varlığında oluşan zararın arttığından bahsedilemez. Bu itibarla, her ne kadar davacı tarafından manevi tazminat talebinin artırıldığı dikkate alınarak bu kısma ilişkin de temyize konu kararın bozulması gerektiği ileri sürülmüş ise de, davacı açısından manevi zararın artmasına sebep olabilecek sonradan oluşan veya öğrenilen yeni bir olgu bulunmadığından, bu iddiası hukuken kabul edilebilir nitelikte görülmemiştir."* Danıştay 8.Dairesi, 09/09/2021, E:2018/221, K:2021/3849; *"Manevi zarar, kişinin fizik yapısının ve iç huzurunun bozulmasını, yaşama gücünün ve sevincinin azalmasını, kişilik haklarının zedelenmesini, şeref ve haysiyetinin rencide edilmesini, duyulan acı ve ıstırabı, kişinin günlük yaşamını zorlaştıran her türlü üzüntü ve sıkıntıyı ifade etmekte, fiziki veya manevi acılar duyan, ruhsal dengesi bozulan, yaşama sevinci azalan kişinin manevi yönden zarara uğramış olduğu kabul edilmektedir. Manevi tazminat, olay nedeniyle duyulan elem ve ıstırabı kısmen de olsa hafifletmeyi amaçlar. Manevi zararın niteliği gereği sonradan gelişen veya öğrenilen yeni bir olgu olmadığı sürece kişinin manevi varlığında oluşan zararın arttığından bahsedilemez. Dosyanın incelenmesinden İstanbul Adli Tıp Kurumu çalışanlarından Uzm. Dr. K3'ın, gerçekte olmayan sahte belge niteliğinde 'Devir Beyanı'ndaki imzanın davacıya ait olduğunu "bilirkişi olarak" beyan ettiği ve söz konusu belgenin, ıslak imzalı ve gerçek olduğunun hukuk dışı ve bilimsel olmayan dayanaklarla bilirkişi raporu olarak sunduğu ileri sürülerek, kusurlu idari işlemin iptali ile fazlaya ilişkin hakları saklı kalmak kaydıyla 10.000,00-TL manevi tazminat ödenmesine karar verilmesi istemiyle bakılmakta olan davanın açıldığı, ilk derece mahkemesince uyuşmazlık konusu bilirkişi raporu yönünden davanınincelenmeksizin reddine, manevi tazminat istemi yönünden ise davanın reddinekarar verilmesi üzerine, davacı tarafından manevi tazminat isteminin 200.000-TL'ye artırıldığı, tarafına 5.000.000-TL maddi tazminat ödenmesi, kınama kararı verilmesi veanılan kararın kaldırılması istemiyle istinaf başvurusunda bulunulduğu anlaşılmaktadır. İstinaf dilekçesinde ileri sürülen iddialar, dayandığı gerekçeler Dairemizce de uygun bulunan "Uyuşmazlık konusu bilirkişi raporu yönünden davanınincelenmeksizin reddine, manevi tazminat istemi yönünden ise davanın reddine"dair ilk derece mahkemesi kararının kaldırılmasını gerektirecek nitelikte bulunmadığı gibi davacı açısından sonradan oluşan veya öğrenilen yeni bir olgu da bulunmadığından, dava dilekçesinde talep ettiği tutarı aşar şekilde hüküm de kurulamayacağından davacının ıslah yoluyla manevi tazminat tutarının artırılmasına ilişkin istemi de yerinde görülmeyerek davacının istinafbaşvurusunun reddi gerektiği sonuç ve kanaatine varılmıştır."*

Manevi tazminat davalarında miktar artırım talebini kabul ettiğine ilişkin bir uyuşmazlıkta ise şu ifadelere yer verilmiştir;

"*Dava dilekçesinde, dava konusu olay nedeniyle uğranılan zararlara karşılık davanın 26/09/2011 tarihinde açıldığı, 25/01/2016 kayıt tarihli miktar artırım dilekçesi ile, olaya yönelik olarak açılan ceza davasında alınan Adli Tıp 2. İhtisas Kurulunun ... sayılı raporunda yer alan, "26/07/2006 tarihli ameliyat bölgesinde unutulduğu belirlenen yabancı cisme (spanç) bağlı oluşan mesane lezyonundan kaynaklanan klinik tablonun kişinin yaşamını tehlikeye sokan bir durum olduğu, kişi üzerindeki etkisinin basit bir tıbbi müdahale ile giderilebilecek ölçüde hafif nitelikte olmadığı, mesane fonksiyonundaki kısıtlılığının organlarından birinin işlevinin sürekli zayıflaması niteliğinde olduğu" hususlarında dava tarihi itibarıyla netlik bulunmadığından uyuşmazlıkta anılan Adli Tıp Kurumu raporunda belirtilen hususlar davacılar tarafından, işbu dava devam ederken öğrenilen yeni bir olgu niteliğinde olduğundan, dava dilekçesinde belirtilen manevi tazminat miktarlarının miktar artırım dilekçesi ile artırılabileceği anlaşılmıştır."*[998]

Kanaatimizce manevi tazminat yönünden bu denli şartlar aramak, İYUK'un 16. maddesine 6459 sayılı Kanun ile eklenen miktar artırım imkanının özüne aykırılık oluşturmaktadır. Çünkü Kanun miktar artırım imkanı yönünden maddi ve manevi tazminat ayrımı yapmamıştır[999]. O halde davacıların davalarının gidişatına göre, örneğin maddi tazminat istemi yönünden mahkemece alınacak bir bilirkişi raporu sonrası, manevi tazminat istemini de maddi tazminat isteminde olduğu üzere ayrı bir şarta tabi olmaksızın artırmaları mümkün olmalıdır[1000]. Çünkü her ne kadar manevi tazminatın ancak hakim kararı ile belirlenebileceği ve manevi zararın da en çok olayın gerçekleştiği tarihte oluşacağı hususları tartışmasız ise de davacıların dava açarken manevi zararlarını belirlemekte, olayın ilk andaki etkisi nedeniyle, çok da bilinçli olabilecekleri söylenemez. Bununla birlikte yargılama giderleri nedeniyle manevi tazminat taleplerini maddi tazminat taleplerinde olduğu gibi düşük tutmuş da olabilirler[1001]. Bu nedenlerle manevi tazminatta miktar artırımı hususu, İYUK'un öngörmediği bir şekilde dar kapsamda uygulanmamalıdır.

İstanbul Bölge İdare Mahkemesi 7. İdare Dava Dairesi, 16.10.2020, E:2020/915, K:2020/1726; Aynı Yönde; Danıştay 15.Dairesi, 22/02/2018, E:2017/1107, K:2018/2049 (UYAP)

[998] Danıştay 10.Dairesi, 30.09.2021, E:2019/6812, K:2021/4424 (UYAP)

[999] **Akyılmaz**/**Sezginer**/**Kaya**(2023), s.448.

[1000] **Kılıç**(2022), s.137.

[1001] **Sezer**/**Bulut**, s.222.; **Kılıç**(2022), s.138.

2.3. Talebin Daraltılması

6459 sayılı Kanun ile getirilen düzenlemenin lafzında talep konusu miktarın artırılmasından bahsedilmektedir. Ancak davacılar her zaman dava dilekçesinde talep konusu ettikleri miktarları artırmak değil, bazen de azaltmak isterler. Çünkü davanın devamı aşamasında davalarının tamamen kabulü yerine kısmen kabule ya da tamamen redde doğru yol aldıklarını fark edebilirler. Bu durumda davacıların, kısmen ya da tamamen feragat, davanın geri alınması ya da ıslah müesseselerine başvurusu söz konusu olabilir.

Davanın geri alınması müessesesinin feragatten farkı, aynı dava konusunun tekrardan dava edilebilmesidir. Bu nedenle de davalının iznine ihtiyaç vardır[1002]. Bu nedenle talebin daraltılması, davanın kısmen geri alınması niteliğinde ise davalının açık izni gerekir[1003]. Ancak davanın geri alınması usulü hukuk yargılamasında var olup İYUK'ta ve 31. maddede ayrıca belirtilmediğinden idari yargılama hukuku uygulamasında kendisine yer bulamamıştır[1004].

Davaya son veren ve kesin hüküm niteliği taşıyan feragat müessesesinde ise en önemli kural, feragatin şarta bağlı olmaksızın açıkça talep edilmesidir. Diğer bir ifadeyle davacı talep konusu miktarı sadece azalttığını beyan ediyorsa bu tek başına feragat anlamına gelmez[1005]. Açıkça dava konusu talep miktarının tamamından ya da bir kısmından feragat ettiğini belirtmesi gerekir. Eğer davacı talep sonucundan açıkça feragat ettiğini mahkemeye bildirmiyorsa mahkeme talep edilen miktarla bağlı olup, ona göre hüküm kurmak zorundadır[1006].

Danıştay da bir kararında, feragat beyanının dilekçe ile veya yargılama sırasında sözlü olarak hiçbir kayıt ve şarta bağlı olmaksızın, yoruma imkan bırakmayan, açık ve anlaşılabilir biçimde yapılması gereken ve davayı sonlandıran bir taraf işlemi olması nedeniyle sonuç ifade edebilmesi açısından dava açıldıktan sonra açık ve anlaşılabilir bir feragat beyanı olması gerektiğini ifade etmiştir[1007].

[1002] **Öztek**, **Selçuk/Taşpınar Ayvaz**, **Sema/Kale**, **Serdar**(2020) 'Hukuk Muhakemeleri Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında 20 Mart 2020 Tarihli Kanun Teklifi'ne İlişkin Bazı Açıklamalar ve Kanun Teklifinin Değerlendirilmesi' TBB Dergisi, S:149, s.109.
[1003] **Tanrıver**, **Süha**(2016) Medeni Usul Hukuku, Ankara, Yetkin, s.1009.
[1004] Açık bir kanuni düzenleme olmasa dahi davanın geri alınması usulünün idari yargıda uygulanabileceği hakkında bkz. **Demirkol**, s.72.
[1005] **Akyol Aslan**(2011), s. 68.
[1006] **Karakuş**, s.413.
[1007] Danıştay 14.Dairesi, 08.05.2018, E:2018/1270, K:2018/3365 (UYAP)

Doktrinde hukuk yargılaması açısından ıslah yolu ile talep sonucunun daraltılıp daraltılamayacağı yönünde farklı görüşler söz konusudur. Olumlu düşününler, ıslah yolu ile talebin genişletilebilmesi mümkün olduğundan aksi şekilde daraltılmasının da mümkün olduğunu savunmaktadırlar[1008]. Ancak olumsuz düşünenler ise ıslahın her zaman başvurulabilecek genel bir yol olmadığını[1009] veya talep sonucunun daraltılmasını düzenleyen özel düzenlemelerin olduğunu bu nedenle ıslah yoluna başvurulamayacağını[1010] savunmaktadırlar. Bir başka görüş ise, yapılan daraltma beyanının ıslah olarak kabul edilemeyeceğinin kabulü ile birlikte bu beyanın feragat beyanı olarak düşünülmesi ve buna göre hüküm ve sonuç doğurması gerektiğini ileri sürmüştür[1011].

Yargıtay'a göre talep miktarının azaltması kısmi feragat olup ıslaha ve karşı tarafın muvafakatine de gerek yoktur. Bir kararında Yargıtay, davacının talep sonucunu azaltabilmesi için davalının muvafakatine ihtiyaç olmadığı gibi ıslah yoluna başvurmasına da gerek olmadığını, davacının talebini kısmi feragat yolu ile daraltabileceğini, bu nedenle dava değerinin azaltılmasının, ıslah kapsamında değil davadan feragat müessesesi içerisinde mütalaa edileceğini ifade etmiştir[1012] Yargıtay'ın söz konusu kısmi feragat görüşü bazı yazarlarca[1013] bunun ıslahla yapılabileceği ileri sürülerek eleştirilirken, bazı yazarlar tarafından da ıslahla miktar azaltılmasına imkan verilmesi halinde bunun kötü niyetli kullanımlara (yargılama giderlerinden kurtulmak amacıyla) yol açabileceği endişesiyle desteklenmiştir[1014]. Yargıtay'ın bu görüşünün sebebi hem talebin daraltılmasının iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı kapsamında olmadığı hem de davasının aleyhe sonuçlanacağını düşünen tarafın ıslah ile miktar azaltması yoluna başvurmasının kötü niyetli olduğu düşüncesidir[1015]. Böylece kısmi feragat hükmünün uygulanması ile azaltılan kısım yönünden tekrardan dava açılabilme ihtimali de ortadan kalkmış olacaktır.

İdari yargılama hukukunda ise bir görüşe göre nasıl ki tam yargı davalarında ikinci davaların açılarak bakiye alacakların talep edilmesinin mümkün olmadığından bahisle miktarın artırılmasına Kanun değişikliği yapılarak imkan veriliyorsa, aynı kapsamda

[1008] **Meriç**(2011), s.136.; **Kar**, s.419.
[1009] **Umar**(2014), s.400.
[1010] **Pekcanıtez**/ **Özekes**/**Akkan** ve diğerleri(2017), s.1514-1515.
[1011] **Yılmaz E.**(2012), s.1004.
[1012] Yargıtay 13.Hukuk Dairesi, 26.03.2012, E:2012/6887, K:2012/8246, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 17.11.2022.
[1013] **Kuru**(2001), C:4, s.4049.
[1014] **Tutumlu**(2015), s.369.; Islah yoluyla talebin azaltılmasına yönelik iradenin feragat olarak kabul edilmemesi gerektiği çünkü feragat talebinin açık ve tartışmasız olması gerektiği yönünde bkz. **Bulut**, s.32.
[1015] **Tutumlu**(2022), s.369.

yargılama giderlerinin ve vekalet ücretinin üstünde kalmasını istemeyen davacıya da miktarın azaltılması imkanı verilmesi gerektiği belirtilmiştir[1016]. Ancak İYUK'un şimdiki hali ile 6459 sayılı Kanun ile getirilen düzenlemenin yalnızca miktar artırımına ilişkin olduğu, bunun haricindeki durumları kapsamadığı da ayrıca ifade edilmiştir[1017]. Bu görüşün yanında, getirilen düzenlemenin yalnızca miktarı artırabilme olanağı olarak kabul edilmemesi, ayrıca miktarın azaltılması şeklinde de uygulanması gerektiği, çünkü mahkemenin araştırması sonucu ortaya çıkan gerçek zararın talep edilenden daha az olması durumunda davacının yüksek yargılama giderleri ve vekalet ücreti ödemesi ile karşı karşıya kalabileceği ileri sürülmüştür[1018].

Danıştay örnek bir uyuşmazlıkta ise, dava açıldıktan sonra açık ve anlaşılabilir bir feragat beyanı olmaksızın maddi tazminat taleplerinin ıslah edildiğinin belirtildiği dilekçe ile talep edilen cenaze ve defin gideri miktarının düşürülmesine ilişkin beyanın, davacının talebinden zımnen feragat ettiği yönünde değerlendirilmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir. Ayrıca kararda İYUK'un 16. maddesinin 4. fıkrasında dava dilekçesinde belirtilen miktarın yalnızca artırılabileceğinin düzenlendiğini, dava dilekçesinde talep edilen tazminat miktarının bu yolla azaltılamayacağını, bu durumda cenaze ve defin gideri yönünden dava dilekçesindeki talep üzerinden değerlendirme yapılmak suretiyle hüküm kurulması gerektiğini ifade etmiştir[1019].

Bir başka dava konusu olayda ise davacılar miktar artırım dilekçelerinde tazminat artırımı yaparken dava dilekçelerinde talep konusu yaptıkları bir kaleme yer vermemeleri üzerine bu durum ilk derece mahkemesi tarafından feragat olarak değerlendirilmesi üzerine istinaf mercii, sıhhatli bir şekilde oluşan feragat iradesinin, mahkemeye verilecek bir dilekçe

---

[1016] **Kara**(2017), s.435.
[1017] **Kara**(2017), s.435.; **Çağlayan**(2022), s.284.
[1018] **Akyılmaz**/**Sezginer**/**Kaya**(2023), s.448-449.
[1019] Danıştay 14.Dairesi, 16/05/2018 E:2018/1677, K:2018/3684; Kararın azlık oyu:*"...Esasen talep sonucunun azaltılması ıslah kavramı kapsamında değil, davadan feragat müessesesi içinde değerlendirilmelidir. Zira, ıslah (miktar artırım) tazminata konu talep tutarının artırımı olduğu halde, feragat talep sonucundan kısmen ya da tamamen vazgeçmeyi ifade eder. Bu durumda, davacıların Mahkeme kayıtlarına 10/06/2016 tarihinde giren dilekçelerinde maddi tazminat taleplerinin ıslah edildiği belirtilmiş olmakla birlikte aynı dilekçede defin ve cenaze giderinden vazgeçilen kısmın her hangi bir kayıt ve şart konulmaksınız açık ve net olarak belirtildiği, dolayısıyla 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununun yukarıda yer verilen hükümlerine uygun olarak talep sonucundan kısmen vazgeçildiği, her ne kadar, dilekçede açıkça belirtilmese de içeriği itibariyle söz konusu talebin feragat niteliğinde olduğu anlaşılmaktadır.";* "*Kanun maddesinde de açık olduğu üzere miktar artırım dilekçesi ile talebin artırılabilmesine imkan tanınmış olup talebin azaltılması mümkün değildir. Davacı, talep sonucunu ancak kısmi feragat yolu ile daraltabilir. Bu durumda talebinin azaltılan kısmı yönünden davanın feragat nedeniyle reddine ve reddedilen kısım üzerinden davalı taraf yararına vekalet ücretine karar verilmesi ve yargılama giderlerinin haklılık oranına göre taraflar arasında paylaştırılması gerekmektedir."* Danıştay 15.Dairesi, 18/05/2017, E:2017/388, K:2017/2705; Aynı Yönde Danıştay 14. Dairesi, 08/05/2018, E:2018/1270, K:2018/3365 (UYAP)

ile yazılı bir şekilde açıklanabileceği gibi yargılama sürecindeki duruşma veya keşif gibi işlemlerde sözlü olarak da açıklanabileceğini, aksi halde geçerli bir feragatten söz edilmesi ve buna dayalı olarak hüküm kurulmasının mümkün olmadığını ifade etmiştir. Sonuç olarak da, miktar artırım dilekçesinde maddi tazminat talebinin yenilenmemesinin yorum yoluyla feragat iradesi olarak kabul edilemeyeceğini belirtmiştir[1020].

Danıştay kararlarına benzer şekilde doktrinde de davacının talep konusu miktarı azalttığı hallerde bunun feragat olarak kabul edilemeyeceği, feragatin açık ve anlaşılır bir şekilde olması gerektiği, zımnen feragatin olamayacağı belirtilmiştir[1021]

Söz konusu kararlar uyarınca, miktar azaltılmasının idari yargılama hukukunda hüküm ifade etmesi yalnızca feragat beyanı ile söz konusu olmakta ve bu beyanın da açık bir şekilde yapılması gerekmektedir[1022]. Bunun haricinde zımnen yapılan, örneğin miktar azaltılması gibi haller hem feragat olarak hem de İYUK'un 16. maddesinin 4. fıkrasına getirilen miktar artırım imkanı kapsamında değerlendirilmemiş, bu nedenle de mahkemenin dava dilekçesindeki talep üzerinden karar vermesi gerektiği yönünde kararlar verilmiştir. Danıştay'ın bu haliyle talep konusunun daraltılmasını doğrudan feragat olarak nitelendiren Yargıtay uygulamasından da farklılaştığı görülmektedir[1023].

Kanaatimizce, söz konusu düzenleme bu haliyle miktarın azaltılabilmesine imkan tanımamaktadır. Davacının talebini azaltması veya daraltması halinde bunu açık bir feragat beyanı ile yapması gerekmektedir. Her ne kadar Yargıtay uygulamasında, davacının talebini daraltması feragat hükmünde kabul edilse de bu durum ıslah müessesesinin var olduğu hukuk yargılaması açısından abes bir yorum değildir. Ancak idari yargılama hukukumuzda ıslah düzenlemesinin var olmadığı dikkate alındığında, tek başına daraltma beyanının hüküm ifade etmesi mümkün gözükmemektedir.

[1020] İzmir Bölge İdare Mahkemesi 6.İdari Dava Dairesi, 16/11/2021, E:2021/2039, K:2021/2196

[1021] **Karakuş**, s.413.

[1022] **Karakuş**, s.412.

[1023] "*Sıhhatli bir şekilde oluşan feragat iradesi, mahkemeye verilecek bir dilekçe ile yazılı bir şekilde açıklanabileceği gibi yargılama sürecindeki duruşma veya keşif gibi işlemlerde sözlü olarak da açıklanabilir. Yazılı olarak yapılan feragat beyanının mahkemeye de mutlaka ilgilisi tarafından ulaştırılması gerekir. Aksi halde geçerli bir feragatten söz edilmesi ve buna dayalı olarak hüküm kurulması mümkün değildir. Dolayısıyla feragat, geçerli bir iradenin sonucu olan feragat dilekçesinin ilgilisi tarafından Mahkemeye sunulmasıyla tamamlanır Feragat iradesinin açık ve anlaşılır bir şekilde yapılması gerektiğinden, miktar artırım dilekçesinde kardeşler açısından maddi tazminat talebinin yenilenmemesinin yorum yoluyla feragat iradesi olarak yorumlanamayacağı, feragat iradesinin Mahkeme nezdinde açıklanmasının somut olayda gerçekleşmediği, bu nedenle davacının usûlüne uygun olarak açıklanmayan davadan feragat beyanına dayalı olarak hüküm kurulamayacağı, Mahkemece de bu kısmın netleştirilip karar verilmesi gerektiği açıktır*." Danıştay 10.Dairesi, 23/03/2021, E:2019/1235, K:2021/1333 (UYAP)

3. Miktar Artırımının Sonuçları

İdari yargılama hukukuna kazandırılan miktar artırım imkanının, tam yargı davalarında talep sonucuna yönelik etkisine, nasıl uygulanacağına ve ortaya çıkabilecek durumlara üst başlıklarda detaylıca yer verdik. Bu başlık altında ise önceki başlıklarda ele aldığımız miktar artırımının sonuçları haricinde, getirilen düzenleme ile zamanaşımı-hak düşürücü süre, faiz, tek hakim sınırı ve derdest davalar yönünden ortaya çıkan diğer sonuçlarına yer vereceğiz.

3.1. Dava Açma Süreleri

İdari yargılama hukukunda var olan dava açma sürelerinin niteliği hakkında farklı görüşler mevcuttur. Doktrinde bir görüş, idari dava açma sürelerinin uzaması ihtimalleri(İYUK md. 9/1 ve 11/1 örneğinde olduğu üzere) ve dava açma süresinin geçirilmesi üzerine bir hakkın sona ermesinden öte yargı merciilerine başvuru hakkının kaybedilmesi sonuçları sebebiyle sürelere ilişkin düzenlemelerin maddi hukuk ile ilgili olmadığını, usul hukuku ile ilgili olduğunu ileri sürmüştür[1024]. Bir başka görüş ise idari yargılama hukukundaki sürelerin zamanaşımına daha yakın olduğunu ileri sürmüştür[1025].

Doktrinde yer alan görüşlerin genel çoğunluğu ise idari yargılama hukukunda yer alan dava açma sürelerinin hak düşürücü süre olduğunu kabul etmektedir[1026]. Danıştay da doktrindeki genel kanaatle uyuşur şekilde kararlarında idari yargılama hukukundaki sürelerin hak düşürücü süre olduğunu kararlarında vurgulamıştır[1027].

Hak düşürücü süre ise kanun tarafından belirlenmiş süre içerisinde, önceden belirlenmiş eylem veya işlemin yapılmaması nedeniyle hakkın sona ermesidir[1028]. Genel

---

[1024] **Gündüz**, **Fatma Ebru**(2019) 'Mücbir Sebebin İdari Dava Açma Süresine Etkisi' Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:23, S:2, s.242.; **Demirkol**, s.107.

[1025] **Duran**, **Lütfi**(1945) 'İdari Kazada Dava Açma Müddeti' İÜHFM, C:11, S:1-2, s.254.

[1026] **Onar**, s.1961.; **Karavelioğlu**, **Celal**(2016) Açıklamalı, İçtihatlı ve İstinaf Kurumuyla İdari Yargılama Usulü Kanunu, 9.Baskı, Ankara, Adalet, s.404; **Sarıca, Ragıp**(1949) İdari Kaza, İÜHF Yayınları, s.49.; **Gündüz**(2019), s.242.

[1027] Danıştay VDDK, 17.06.2015, E:2015/408, K:2015/323; Danıştay 3. Dairesi, 18.11.2015, E:2015/11248, K:2015/8282 (DBB)

[1028] **Özkaya**, s.840.; Zamanaşımı ile hak düşürücü süre kavramları arasındaki en önemli farkları kısaca sıralamak gerekirse;

1) Zamanaşımı karşı tarafa bir "defi hakkı" verir ve taraf bunun kullanımından vazgeçebilir, ancak hak düşürücü süreler ise "itiraz" niteliğinde olup taraf bundan vazgeçemez.

2) Borçlu zamanaşımı defini ileri sürülmez ise, mahkeme resen dikkate alamaz (TBK md.161), fakat hak düşürücü süre, resen mahkeme tarafından dikkate alınmak zorundadır.

3) Hak düşürücü sürelerde zamanaşımının aksine sürelerin kesilmesi ya da durması söz konusu değildir.

itibariyle de hak düşürücü sürelerin kamu yararı ve kamu düzeniyle ilgili olduğu ileri sürülmüştür[1029]. Bu nedenle de hak düşürücü olan bu süreler mahkeme tarafından re'sen dikkate alınır ve davanın her aşamasında taraflarca da ileri sürülebilir[1030].

TBK'da yer alan (örnek olarak TBK md. 72[1031]) mevcut dava açma sürelerinin birçoğu zamanaşımı niteliğinde olduğundan ve asıl alacak için dava açılması bakiye alacaklara ilişkin kısım yönünden zamanaşımını durdurmadığından, belirsiz alacak davası hariç, ıslah yapılan kısmın zamanaşımına uğrayıp uğramadığı hususu davalının savunması açısından önemlidir. Çünkü zamanaşımı bir def'i hakkı verdiğinden mahkemece re'sen göz önünde bulundurulamaz.

İdari yargılama hukukunda ise davası açma sürelerinin yargı kararlarında ve genel itibariyle doktrinde, hak düşürücü nitelikte olduğunun kabul edilmesinden dolayı talep sonucunun genişletilmesi veya değiştirilmesi halinde davalı tarafından ileri sürülmesine gerek olmaksızın mahkeme tarafından resen dikkate alınması gerekir. Doktrinde de idari yargılamadaki sürelerin hak düşürücü niteliğinden bahisle getirilen miktar artırım düzenlemesi öncesi davacı tarafından yapılacak miktar artırımının, iddia ve savunmanın değiştirilmesine ilişkin yasak söz konusu olmasa dahi dava açma süresinden sonra talep edildiği gerekçesiyle reddedileceği savunulmuştur[1032].

Tam yargı davalarında yapılacak miktar artırımının, talep sonucunun genişletilmesi yasağı ile karşılaşmaması yanında dava açma sürelerinin re'sen dikkate alınması ve kamu düzenine ilişkin olması[1033] sebebiyle uygulanmasının imkansız hale gelmemesi gözetilerek İYUK'un 16. maddesinin 4. fıkrasında "süre veya diğer usul kuralları gözetilmeksizin" ifadesine yer verilmiştir[1034]. Söz konusu ifadeye yer verilmemesi halinde artırılmak istenilen

4)Hak düşürücü süreler sonrasında hakkın sona ermesi söz konusu olmasına karşın zamanaşımı süresinin dolması hakkı sona erdirmez, karşı taraf ileri sürer ise dava yolu ile talep edebilme olasılığını sona erdirir.; **Bağrıaçık/ Tekinsoy,** s.592-600.

[1029] **Özkaya**, s.848.

[1030] "*İdari yargılamada dava açma ve kanun yollarına başvurma süreleri kendine özgü hak düşürücü süreler olup, kamu düzenini ilgilendirdiğinden tarafl arca ileri sürülmese bile davanın her aşamasında ilgili yargı merci tarafından re'sen dikkate alınması gereken bir husus olduğu gibi bu sürelerin durması veya kesilmesini gerektiren durumlar ancak yasal bir düzenlemeyle yapılabilir"* Danıştay 3.Dairesi, 18.11.2015, E:2015/11248, K:2015/8282 (DBB)

[1031] "*Tazminat istemi, zarar görenin zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten başlayarak iki yılın ve her hâlde fiilin işlendiği tarihten başlayarak on yılın geçmesiyle zamanaşımına uğrar. Ancak, tazminat ceza kanunlarının daha uzun bir zamanaşımı öngördüğü cezayı gerektiren bir fiilden doğmuşsa, bu zamanaşımı uygulanır".*

[1032] **Kaplan**(2019), s.207-208.

[1033] **Bağrıaçık/ Tekinsoy**, s.603.

[1034] **Çağlayan**(2022), s.263.

miktar yönünden dava açma süresinde talep edilmediğine yönelik itirazlar olabileceği gibi mahkemeler de dava açma sürelerinin hak düşürücü niteliği gereği re'sen hareket ederek söz konusu talepleri reddedebilirlerdi. Kanun koyucu süre kurallarının gözetilmeyeceğine ilişkin düzenlemeye madde metninde yer vererek olası tereddütlerin önüne geçmiştir. Sonuç olarak miktar artırımında bulunan davacı, dava açma süresinin geçtiği savunması ile karşılaşmayacağı gibi mahkemede bu husus üzerinde durmayacaktır[1035]. Bir diğer ifadeyle tam yargı davasının dava dilekçesi ile talep edildiği tarih itibariyle süre kurallarına uygun olması, miktar artırımına konu edilen kısım için de dava açma süresi açısından yeterli olacaktır.

6459 sayılı Kanunun Adalet Komisyonu raporunda[1036] ise süre konusunda sağlanan bu avantajlı durumdan kaynaklı 6459 sayılı Kanun ile getirilen düzenlemenin yalnızca bir usul normu olmadığı, aynı zamanda maddi bir hukuk normu olduğu belirtilmiş ve doktrinde de miktar artırım düzenlemesinin bu haliyle benzetildiği kısmen ıslahtan, süre konusunda davacıya daha elverişli bir durum sağladığından bahisle, ileri seviyede olduğu ileri sürülmüştür[1037]. Hatta yazar, 6459 sayılı Kanun ile İYUK'a getirilen düzenlemeye benzer bir hükmün HMK'da yer alması sağlanılır ise hukuk yargılamasında var olan belirsiz alacak davası ile kısmi dava arasındaki belirsizliklerin de giderilebileceğini savunmuştur[1038]. Nitekim çalışmamızda, miktar artırım imkanının dava açma süreleri yönünden sağladığı bu sonucun belirsiz alacak davası ile uyuştuğunu belirtmiştik[1039].

3.2. Faiz

Faiz, borcun doğduğu veya temerrüde düşüldüğü tarihten itibaren geçen sürede, Kanun, dava veya haksız fiil nedeniyle bir gerçek veya tüzel kişinin talep etmeye hak kazandığı bir miktar; nakitten mahrum bırakılması karşılığında elde edilen bir tür tazminat veya maddi semere olarak tanımlanmıştır[1040]. Yargı kararlarında faiz kavramı en basit biçimiyle, idarenin tazmin borcu bağlamında kişilerin, idarenin eylem ve/veya işlemlerinden

[1035] **Karakuş**, s.392-393.
[1036] Adalet Komisyonu Raporu için bkz.: <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss445.pdf>, s.e.t. 12.06.2022.
[1037] **Kuru**, Medeni Yargıda Kısmi Alacak Davası Öldü, Yaşasın Belirsiz Alacak Davası ve İdari Yargıda Yaşasın Genişletilmiş Kısmi Alacak Davası, s.1071.
[1038] **Kuru**, Medeni Yargıda Kısmi Alacak Davası Öldü, Yaşasın Belirsiz Alacak Davası ve İdari Yargıda Yaşasın Genişletilmiş Kısmi Alacak Davası, s.1072.
[1039] Bkz. s.179.
[1040] **Arslan**, **Çetin**/ **Kırmızı**, **Mustafa**(2010) Türk Hukukunda Faiz ve Munzam Zarar, 3.Baskı, Ankara, Seçkin, s.34.

dolayı uğradıkları zararların giderilmesi istemiyle başvurmalarına karşın, idarenin zararı kendiliğinden ödemeyip, yargı kararıyla tazminata mahkum edilmesi sonucunda, idarenin temerrüde düştüğü tarihten tazminatın ödendiği tarihe kadar geçen süre için hesaplanacak tutarı ifade etmektedir[1041].

Mahkeme kararlarında 3095 sayılı Kanuni Faiz ve Gecikme Faizi Kanununa[1042] göre faiz oranları hesaplanarak faize hükmedilmekte ise de faizin başlangıç noktası açısından söz konusu Kanunda açık bir düzenleme bulunmamakta olup sorunun çözümü içtihatlara bırakılmıştır[1043].

Danıştay ise yerleşik içtihatları ile, talep edilmesi kaydıyla[1044], dava konusu tazminat miktarına uygulayacağı faiz başlangıcını, tam yargı davası açılmadan önce idareye başvuru yapılmış olup olmadığına göre ikili bir ayrıma tabi tutmuştur. Tam yargı davası açılmadan önce idareye başvuru yapılmış ve öyle dava açılmışsa başvuru tarihinden, ancak idareye başvuru yapılmadan dava açılmışsa dava açılma tarihinden itibaren faize hükmetmiştir[1045]. Ancak davacının daha geç bir tarihten itibaren (örneğin dava açma tarihinden) faiz ödenmesine hükmedilmesini istemesi halinde taleple bağlı kalınarak karar verileceği tabiidir[1046].

Ayrıca Danıştay, tam yargı davasının sonuçlanmasından sonra yalnızca faiz istemiyle açılan davaları bir işlemden doğan zarar için birden fazla tam yargı davası açılmasına İYUK'ta imkan tanınmadığı gerekçesiyle reddetmiştir. Örnek bir uyuşmazlıkta, tazminat

---

[1041] Danıştay 2.Dairesi, 05/03/2019, E:2016/15694, K:2019/976 (UYAP)
[1042] 19/12/1984 ve 18610 sayılı RG ile yürürlüğe girmiştir.
[1043] **Demirkol**, s.99.
[1044] **Kalabalık**, s.254.
[1045] *"İdari işlem ve eylemlerden dolayı uğranılan zararın tazmini istemiyle açılan davalarda, uygulanacak yasal faizin başlangıç tarihi olarak idareye başvuru tarihinin, başvurunun bulunmaması halinde ya da yasal faizin başlangıç tarihi yönünden bir talepte bulunulmamış ise davanın açıldığı tarihin esas alınması Danıştay içtihatlarında genel kabul görmüş ve istikrar kazanmıştır"* Danıştay 10.Dairesi, 25/12/2019, E: 2019/398, K:2019/10934 (UYAP); Ayrıca davacı işlemden kaynaklı tam yargı davası açmadan önce, işlemin iptali amacıyla iptal davası açtıktan sonra İYUK madde 12 gereğince tam yargı davası açıyor ve faiz isteminde bulunuyorsa da, ilk açtığı iptal davasında idareye başvuru yaptı ise başvuru, yapmadan dava açtı ise de dava tarihinden itibaren yasal faize hükmedilmektedir Çünkü davacı iptal ve tam yargı davasını birlikte açsa idi mahkeme kararında faize başvuru veya dava tarihine göre hükmedilecekti. Bu durumda İYUK madde 12'de yer alan iptal davasının sonuçlanması üzerine tam yargı davası açma yolu kullanan davacının faiz konusunda mağdur edilmemesi gerekir., Danıştay 11.Dairesi, 16.09.2008, E:2007/2109, K:2008/7719; "*Bir idari işlem veya eylemlerden dolayı uğranılan zararın tazmini istemiyle açılan davalarda, uygulanacak yasal faizin başlangıç tarihi olarak; idari işleme karşı açılan bir iptal davasında, sadece dava konusu işlemin iptalinin istenmesi ve bu işlemin iptaline karar verilmesi üzerine süresinde açılmış (iptale dayalı) bir tam yargı davasında, ilk (iptal) davasının açıldığı tarihteki başvuru tarihinin; başvuru yok ise, anılan (iptal) davasının açıldığı tarihin esas alınması gerektiği, istikrar kazanmış Danıştay içtihatlarıyla kurala bağlanmıştır."* Danıştay 12. Dairesi, 28/01/2020, E:2016/101, K:2020/626 (UYAP)
[1046] **Karakuş**, s. 412.; **Tutumlu**(2022), s.579.

davası ile kazanılmayıp idarece ödenmiş meblağa ait faizin, uğranılan bir zarar niteliği taşıması sebebiyle ayrı bir tam yargı davasına konu edilebilirse de, açılmış bir tam yargı davasında talep edilmemiş olan faiz için ayrı bir dava açılmasına olanak veren bir hükmün İYUK'ta yer almadığı, bir işlemden doğan zarar için birden fazla tam yargı davası açılmasına imkan tanınmadığı belirterek ortada işlemden doğan zarara yönelik olarak verilmiş yargısal bir hüküm bulunduğu için sonradan faiz istemli dava açılmasının hukuken mümkün olmadığı ifade edilmiştir[1047]. Buna karşın Fransız idari yargılama hukukunda dava karara bağlandıktan sonra faiz alacağı için ayrı bir dava açılabileceğinin kabul edildiği ifade edilmiştir[1048].

Bu genel açıklamalar sonrasında miktar artırım dilekçesiyle talep edilen kısım için hesaplanacak faizin başlangıcı yönünden hangi tarihin esas alınacağı hususuna gelirsek doktrinde, artırılan kısım için de dava tarihi ya da idareye başvuru tarihinin esas alınması görüşü[1049] yanında, idarenin temerrüde düştüğü tarih olan miktar artırımına ilişkin dilekçenin idareye tebliğ edildiği tarihin esas alınması gerektiğini ileri süren görüş de bulunmaktadır[1050].

Danıştay'ın ise miktar artırım dilekçesiyle talep edilen kısım için faizin başlangıcı yönünden farklı tarihleri işaret eden kararları bulunmaktadır. Bazı kararları, idarenin temerrüde düştüğü tarih olan miktar artırımına ilişkin dilekçenin idareye tebliğ edildiği tarihten itibaren faizin işletilmesi gerektiği yönündedir[1051].

Artırılan kısma yönelik faiz başlangıcı açısından miktar artırım dilekçesinin davalı idareye tebliğini kabul eden bir Danıştay kararında ise, davalı idareye tebliğ edilmeyen miktar artırım dilekçesinin varlığı halinde artırılan kısma ilişkin faizi, dilekçenin mahkeme kaydına girme tarihinden itibaren başlatmıştır. Çünkü bu gibi durumlarda faiz başlangıcını davalı idareye tebliğ tarihinden başlatmanın, hatayı davacıya yükletmeye sebep olacağı gibi

[1047] Danıştay 5.Dairesi, 19.02.2008, E:2005/5463, K:2008/876; Aynı Yönde Danıştay 6.Dairesi, 11.05.2000, E:2000/2712, K:2000/2819 (DBB)
[1048] **Kaplan**(2019), s.222.
[1049] **Karakuş**, s. 412.
[1050] **Demirkol**, s.104-105.
[1051] "*2577 sayılı Kanunda, tam yargı davalarında, dava dilekçesindeki miktarın artırımına olanak tanıyan düzenleme uyarınca, artırılan tazminat miktarı yönünden davanın kabul edilmesi halinde, artırılan tazminat miktarı yönünden faize, idarenin temerrüde düştüğü tarih olan miktar artırımına ilişkin dilekçenin idareye tebliğ edildiği tarihten itibaren hükmedilmelidir."* Danıştay 15.Dairesi, 10/12/2015, E:2015/7504, K:2015/8718 (UYAP); Aynı Yönde Danıştay 10.Dairesi, 21/04/2016, E:2016/1041, K:2016/2744 (UYAP)

hakkaniyetsiz bir duruma da yol açacağı belirtilmiştir[1052]. Bir başka kararında ise miktar artırım talebini içeren dilekçenin davalı idarelere tebliğ edilmeksizin davanın karara bağlandığı, dolayısıyla idarelerin miktar artırımından anılan mahkeme kararının tebliği ile haberdar oldukları dikkate alındığında, artırılan talep miktarına yönelik olarak faiz başlangıç tarihinin mahkeme kararının tebliğ tarihi olduğunu belirtmiştir[1053].

Yakın tarihli bir İDDK kararında ise miktar artırımına ilişkin kısma da dava dilekçesinde talep edilen kısımla aynı olmak üzere dava ya da davalı idareye başvuru tarihi esas alınarak faiz yürütülmesine karar verilmiştir. İDDK bu kararında gerçek zararın tamamının tazmini amacıyla verilen miktar artırımına ilişkin dilekçenin yeni bir dava niteliğinde olmadığını, mevcut davada talep edilen tazminat miktarının artırımına olanak sağlayan yasal bir hakkın kullanımına ilişkin olduğunu, artırılan tazminat miktarı yönünden davanın kabul edilmesi halinde, yasal faizin başlangıcının bu miktar yönünden de, idarenin uyuşmazlığın esasında ihtilafa, bir başka anlatımla temerrüde düştüğü tarih olduğunu belirtmiştir. Ayrıca yeni zarar miktarının, davacıların olay tarihi veya idareye başvurma tarihi veya dava tarihi itibarıyla elde etmek istedikleri gerçek zararları olduğunu, esasen davacıların ilk dava açarken yüksek oranlı yargılama harçları vb. nedenlerden dolayı tazmini isteminde bulundukları bedel dava dilekçesinde düşük belirtilmiş ise de tazminine karar verilmesi konusunda gerçek iradelerini yansıtan miktarın, ıslah ile arttırılan gerçek zararları olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle, gerçek zararın mahkemece yaptırılan bilirkişi incelemesi veya ıslah dilekçesinin verildiği tarihte değil, esasen olay tarihinde ya da idarelere başvuru tarihinde ortaya çıktığını, ancak, davacılar tarafından miktarın tam olarak bilinemediğinden ve tespit edilemediğinden dava açılırken talep edilemeyen bir zarar olduğunu ifade ederek arttırılan dava değerinin tamamına idareye başvurma tarihinden ya da dava tarihinden itibaren yasal faiz yürütülmesine karar verilmiştir[1054].

[1052] *"...davada, davacılar tarafından, bilirkişi raporu uyarınca, 10/11/2014 tarihinde Mahkeme kaydına giren dilekçe ile davacı anne ve baba için maddi tazminat miktarı toplam 74.587,99 TL tutarında artırılmış, bu dilekçe davalı idareye tebliğ edilmemiştir. Dolayısıyla artırılan tazminat miktarı bakımından, 10/11/2014 tarihinden itibaren faiz yürütülmesi gerektiği açıktır*." Danıştay 10.Dairesi, 03/06/2020, E:2019/6290, K:2020/1533 (UYAP)

[1053] Danıştay 10.Dairesi, 21/06/2021, E:2017/1963, K:2021/3480 (DBB)

[1054] Danıştay İDDK, 09/06/2020, E:2019/53, K:2020/853; Aynı Yönde Danıştay 8.Dairesi, 16/09/2021, E:2019/8888, K:2021/3929; *"...uğranılan zararın gerçek miktarının Mahkeme tarafından yaptırılan bilirkişi incelemesi sonucunda net bir şekilde ortaya çıkması durumunda, ortaya çıkan bu gerçek zararın tamamının tazmini amacıyla verilen miktar artırımına (ıslah) ilişkin dilekçenin yeni bir dava niteliğinde olmayıp, mevcut davada talep edilen tazminat miktarının ıslah suretiyle artırımına olanak sağlayan yasal bir hakkın kullanımına ilişkin olduğu da göz önünde bulundurulduğunda, artırılan tazminat miktarı yönünden davanın kabul edilmesi halinde, yasal faizin başlangıcının bu miktar yönünden de, idarenin uyuşmazlığın esasında*

Söz konusu İDDK kararı, gerçek zararın tazminini sağlamak ve hukuk devletinde idarenin mali sorumluluğunu pekiştirmek amacıyla idari yargılama hukukuna getirilen miktar artırım imkanı ile uyumludur. Böylece miktar artırımına konu edilen kısım yönünden farklı bir faiz başlangıcı öngörülmeyerek, 6459 sayılı Kanun ile İYUK'a getirilen düzenleme daha da işlevsellik kazanacaktır. Ayrıca bu durum hukuk yargılamasındaki kısmen ıslahta faizin başlangıcı noktasında daha öndedir.

Ancak, bu durumlarda davacının talebi de göz ardı edilmemeli, eğer daha geç bir tarihten itibaren faiz yürütülmesi talep edilmiş ise bu taleple bağlı kalınması gerekmektedir[1055].

Faiz açısından bir diğer husus ise davacının dava dilekçesinde faiz isteminde bulunmaması halinde miktar artırım dilekçesinde faiz isteminde bulunup bulunamayacağıdır. Bu konuda Danıştay bir kararında, faizin asıl alacağa bağlı feri bir hak olduğu, dava dilekçesinde bu konuda bir istek olmasa dahi, miktar artırımına ilişkin dilekçede faiz isteminde bulunulmuşsa bu istemin miktar artırım kapsamında değerlendirilmesi gerektiği, bu nedenle dava dilekçesinde belirtilen tazminat miktarının artırılmasına hukuki olanak sağlayan bu hakkın, sadece tazminat miktarını değil, faiz istemini de kapsayacağını belirtmiştir[1056]. Bir başka kararında ise ayrıma giderek miktar artırım dilekçesinde dava konusu tazminatın tamamı açısından faiz istenilmesi üzerine artırılan kısım yönünden dilekçenin davalı idareye tebliğ edildiği tarihi, dava dilekçesindeki kısım açısından ise dava tarihini faiz başlangıcı için esas almıştır. Ayrıca kararında yalnızca miktar artırımına konu kısım için faiz talebinde bulunulduğunun anlaşılması halinde arttırılan kısım için faize hükmedilmesi, dava dilekçesinde talep edilen tazminat miktarı için faize hükmedilmemesi gerektiğini ifade etmiştir[1057].

Miktar artırım dilekçesinde faiz istemini kabul eden bir diğer Danıştay kararında ise, miktar artırım dilekçesinde dava dilekçesindeki miktarı da kapsayacak şekilde faiz talebi olması halinde dava dilekçesinde talep edilen miktar için faize hükmedilemeyeceğine, miktar artırım dilekçesi ile artırılan kısma ise bu dilekçesinin davalı idareye tebliğ edildiği

ihtilafa, bir başka anlatımla temerrüde düştüğü tarih olduğu sonucuna varılmaktadır." Ankara Bölge İdare Mahkemesi 12.İdari Dava Dairesi, 28/10/2021, E:2021/627, K:2021/1231 (UYAP)

[1055] **Karakuş**, s.411.

[1056] Danıştay 15.Dairesi, 05.06.2018, E:2018/1314, K:2018/5615, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 01.08.2022.

[1057] Danıştay 15.Dairesi, 05.04.2016, E:2015/3425, K:2016/2318, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 30.07.2022.

tarihten itibaren faize hükmedileceğine karar vermiştir[1058]. Doktrinde de karara benzer şekilde, dava dilekçesinde faiz talep edilmemesine rağmen miktar artırım dilekçesinde davanın tamamı yönünden faiz talebinde bulunulması üzerine mahkemenin dava dilekçesinde talep edilen kısım için de faize hükmetmesi talebin aşılması olarak değerlendirilmiştir[1059].

Söz konusu kararlara nazaran daha yeni tarihli Danıştay kararlarında ise miktar artırım düzenlemesinin faiz talep edilmesine imkan sağlamadığına hükmedilmiştir. İlgili kararlarda miktar artırım düzenlemesi ile tam yargı davalarında dava dilekçesinde belirtilen miktarın arttırılmasına olanak tanındığı, miktar artırım yolu ile faiz talep edilebilmesine yönelik bir düzenleme öngörülmediği belirtilmiştir[1060]. Aynı doğrultudaki bir başka kararda ise dava açma süresi geçtikten sonra miktar artırım dilekçesinde gündeme getirilen yasal faiz talebinin, "taleple bağlılık" kuralının istisnası olan miktar artırımı kapsamında olmadığı, "davanın genişletilmesi" kapsamında olduğu ifade edilmiştir[1061].

Kanaatimizce, dava dilekçesinde faiz talep edilmemişse ve miktar artırım dilekçesinde tüm alacak için veya artırılan kısım için faiz isteminde bulunulmuşsa en azından artırılan miktar yönünden faize hükmedilmesi gerekir. Çünkü faiz istemi de bir miktar içermekte olup, alacağın fer'isi niteliğini haiz olduğundan tazminata konu talepten ayrı bir alacak kalemi talebi gibi değerlendirilmemesi gerekmektedir. Doktrinde de bu gerekçelerle miktar artırım dilekçesi ile faizin de talep edilebileceği ileri sürülmüştür[1062].

Konumuzla ilgili son husus, dava dilekçesinde faiz isteminde bulunulması karşısında miktar artırım dilekçesinde davacı taraf faiz isteminde bulunmamışsa artırılan kısım

---

[1058] Danıştay 15.Dairesi, 12.06.2017, E:2017/331, K:2017/3254, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 30.07.2022.

[1059] **Karakuş**, s.410.

[1060] Kararın Azlık Oyu : "*2577 sayılı Kanunun 16. maddesinin 4. fıkrasına eklenen hüküm ile tam yargı davalarında istemle bağlı olma kuralının sebep olduğu hak kayıplarının giderilmesi amaçlanmıştır. Söz konusu hükmün amaçsal yorumundan, taleple bağlılık kuralının istisnası olduğu anlaşılmakta olup, bu itibarla, davacının dava dilekçesinde talep etmemiş olmakla birlikte daha sonra miktar artırım dilekçesi ile birlikte yasal faiz talebinde bulunabileceği sonuç ve kanaatine varıldığından yasal faiz talebi hakkında hüküm kurmayan İdare Mahkemesi kararında bu yönüyle de hukuki isabet bulunmadığı görüşüyle aksi yöndeki çoğunluk kararına bu kısım yönünden katılmıyoruz."* Danıştay 8. Dairesi, 08/04/2021, E:2019/8905, K:2021/2183; *"...mevzuat uyarınca davacı tarafından ıslah dilekçesi ile sadece davanın miktarının artırılabileceği, faiz isteminin ise ıslah dilekçesi ile ileri sürülmesinin hukuken mümkün olmadığı anlaşıldığından, davacıların faize ilişkin istemlerinin reddine karar verilmesi gerekirken, bu yönden ıslah tarihinden itibaren faiz işletilmesine ilişkin Mahkeme kararında bu yönden de hukuka uyarlık bulunmamaktadır."* Danıştay 6.Dairesi, 09/03/2022, E:2019/16804, K:2022/2867 (DBB)

[1061] Danıştay 10.Dairesi, 12/11/2019, E:2019/6121, K:2019/7758; Aynı Yönde Danıştay 10.Dairesi, 13/04/2022, E:2021/3273, K:2022/2067 (DBB)

[1062] **Apaydın**, s.229.

yönünden hüküm kurulurken faize hükmedilip hükmedilemeyeceğidir. Hukuk yargılaması kısmında bu hususa ilişkin bir Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulu kararında[1063], dava değerinin artırılmasına ilişkin ıslah edilen kısmın süregelen davanın devamı olduğundan yeni bir dava veya ek dava olarak kabul edilemeyeceğinin, ıslah dilekçesinin dava dilekçesindeki istemi ve ferilerini ortadan kaldırmayacağının, sadece istenilen alacak rakamını değiştireceğinin belirtildiğini ifade etmiştik. Ayrıca söz konusu kararda ilk dava dilekçesinde yer alan bütün unsurların, faiz istemi de dahil olmak üzere, ıslahla artırılan kısım için de uygulanabilir olacağı ve ıslah dilekçesinde, dava dilekçesindeki iddia ve istemlerin bu arada faiz talebinin tekrarlanmasına ihtiyaç bulunmadığı da ifade edilmiştir.

Bu hususa ilişkin bir Danıştay kararında da Yargıtay uygulamasında olduğu gibi, miktar artırım dilekçesinde faiz istemi bulunmasa dahi, faizin asıl alacağa bağlı feri bir hak olması nedeniyle, dava dilekçesinde faiz istemi bulunmasının artırılan tazminat miktarı için de faize hükmedilmesi için yeterli olduğuna hükmedilmiştir[1064]. Kanaatimizce, miktar artırım dilekçesi ile artırılan kısmın yeni bir dava niteliği bulunmadığından dava dilekçesinde yer alan faiz istemi artırılan kısım için de hüküm ifade etmelidir.

3.3. Tek Hakim Sınırı

2576 sayılı Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanunun 7. maddesinde "*Uyuşmazlık miktarı yirmibeşbin Türk Lirasını aşmayan ... Tam yargı davaları, İdare mahkemesi hâkimlerinden biri tarafından çözümlenir*" hükmüne yer verilmiştir. Ayrıca aynı Kanunun Ek 1. maddesinde, 7. maddede yer alan parasal sınırın her takvim yılı başında yeniden değerleme oranında artırılarak güncelleneceği belirtilmiştir[1065]. Ek 1. madde uyarınca, 7. maddede yapılan oranlama sonucunda tek hakim sınırı yıllara göre değişmekte olup örneğin 2024 yılı için

[1063] Yargıtay İBBGK, 24/05/2019, E:2017/8, K:2019/3 (UYAP)

[1064] "*2577 sayılı Kanunda, tam yargı davalarında, dava dilekçesindeki miktarın artırımına olanak tanıyan düzenleme uyarınca, artırılan tazminat miktarı yönünden davanın kabul edilmesi halinde, miktar artırım dilekçesinde faiz istemi bulunmasa dahi, faizin asıl alacağa bağlı fer'i bir hak olması nedeniyle, dava dilekçesinde faiz istemi bulunması halinde artırılan tazminat miktarı için de faize hükmedilmelidir. Ancak artırılan miktar bakımından faize, idarenin temerrüde düştüğü tarih olan miktar artırımına ilişkin dilekçenin idareye tebliğ edildiği tarihten itibaren hükmedilmelidir*" Danıştay 15.Dairesi, 03.03.2016, E:2015/9191, K:2016/1325 (UYAP)

[1065] İYUK Ek md 1: "*Bu Kanunun tek hakimle çözümlenecek davalara ilişkin 7 nci maddesindeki parasal sınırlar; her takvim yılı başından geçerli olmak üzere, önceki yılda uygulanan parasal sınırların, o yıl için 213 sayılı Vergi Usul Kanununun mükerrer 298 inci maddesi hükümleri uyarınca Maliye Bakanlığınca her yıl tespit ve ilan edilen yeniden değerleme oranında artırılması suretiyle uygulanır.*"

270.000,00.-TL olarak belirlenmiştir. Söz konusu mevzuat hükümlerine göre tam yargı davalarında dava konusu uyuşmazlık miktar olarak o yıl için belirlenen tutarın altında kalması halinde tek hakim ile çözümlenecekken, üstünde kalması halinde heyet ile çözümlenecektir[1066].

Miktar artırım düzenlemesinin yürürlüğe girmesinden önceki süreçte, davaların ilk açıldığı andan nihai karar verildiği ana kadar davanın heyetle mi ya da tek hakimle mi görüleceği hususunda bir değişme olmamakta idi. Çünkü 6459 sayılı Kanun yürürlüğe girmeden önce, uyuşmazlık konusu miktarın değişme durumu söz konusu değildi. Ancak miktar artırım düzenlemesi sonrası davacının nihai karar verilmeden önce miktar artırım imkanından yararlanıp dava konusu uyuşmazlık miktarını tek hakim sınırının üzerine çıkarabilme imkanı vardır. Bunun sonucunda ise dava tek hakimle görülmekte iken, miktar artırım hakkının kullanılması sonrasında heyet halinde görülmesi gerekir[1067].

Burada karşılaşacağımız en önemli sorun, miktar artırım imkanı kullanılmayan ancak miktar artırım hakkının kullanılabileceği anlaşılan(şimdilik, fazlaya ilişkin hakları saklı kalmak kaydıyla gibi ifadelerle açılan davalar) davaların tek hakimle karara bağlanılıp bağlanmayacağıdır. Bu gibi durumlarda bölge idare mahkemelerinin uyuşmazlığın gerçek miktarını esas aldığı birkaç kararları görülmüştür. Bu kararlarda bölge idare mahkemeleri, davacıların miktar artırım hakkını kullanmaları ihtimalinde talep konusu miktar tek hakim parasal sınırının üzerine çıkacak ise ilk derece mahkemesinin uyuşmazlığı heyetle karara bağlaması gerektiğini belirterek tek hakimle verilen nihai kararın kaldırılmasına ve dosyanın mahkemesine gönderilmesine karar vermiştir. Hatta aşağıda ele alınan örnek kararda olduğu üzere bu tip davaların "tutarı belirsiz bir tam yargı davası" niteliği gösterdiğine, bu nedenle de tek hakim tarafından çözümlenemeyeceğinin kabulü gerektiğine hükmeden istinaf kararları da bulunmaktadır;

[1066] **Çağlayan**(2022), s.112.; **Kayar**, s.85.

[1067] **Aslan**(2020), s.193; "*…fazlaya ilişkin hakları saklı kalmak kaydıyla 10,000,00 TL kamulaştırma bedellinin yasal faiziyle birlikte tarafına ödenmesi talebiyle iş bu davanın açıldığı, … nihai karar verilmeden önce sunulan 05.08.2019 tarihli dilekçe ile talep edilen kamulaştırma bedelinin 233.260,00 TL olarak ıslah edildiği ve tamamlama harcının da yatırıldığı, söz konusu talep neticesinde de dava konusu uyuşmazlığın tek hakim sınırı olan miktarı aşarak mahkeme heyetince verilecek miktara yükseldiği görülmüştür. Bu durumda, davanın, ıslah istemi ve ıslah edilen tazminat miktarı dikkate alındığında mahkeme heyetince incelenip, karara bağlanacak ve sonrasında verilecek karara karşı temyiz yoluna başvurulacak dava niteliği kazandığından dosyanın mahkeme heyetince karar verilmek üzere mahkemesine gönderilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır."* Gaziantep Bölge İdare Mahkemesi 2.İdari Dava Dairesi, 24/06/2021, E:2020/288, K:2021/995.; Gaziantep Bölge İdare Mahkemesi 2.İdari Dava Dairesi, 08/09/2021, E:2020/1819, K:2021/1104 (UYAP)

"…davacının, maliki olduğu …taşınmazda …inşaatı yapılması nedeniyle 60 adet 5 yaşındaki zeytin ağacının söküldüğünden bahisle uğranıldığı iddia edilen zarara karşılık olmak üzere şimdilik 20.000-TL ağaç bedelinin ağaçların söküldüğü tarihten itibaren işleyecek yasal faiziyle birlikte ödenmesi istemiyle açtığı davanın; tutarı belirsiz bir tam yargı davası niteliği gösterdiği, bu nedenle "tek hakim" tarafından çözümlenemeyeceğinin kabulü gerekmektedir."[1068]

Söz konusu kararda, idari yargıya getirilen miktar artırım düzenlemesi sonrası, "şimdilik" ya da "fazlaya ilişkin hakların saklı tutularak" ifadeleriyle açılan veya dava dilekçesinin içeriğinde miktarın daha sonra artırılacağının anlaşıldığı davalar açısından tam yargı davalarının ayrı bir türü olabilecek "tutarı belirsiz bir tam yargı davası" tabiri kullanılmıştır.

Ancak Danıştay İDDK tarafından verilen "Bölge İdare Mahkemesi Kararları Arasındaki Aykırılığın Giderilmesi İstemi Hakkında Karar"da İYUK'un 45. maddesinin 1. fıkrasında belirtilen kesinlik sınırı altında bir değerle açılan ve nihai karar verilinceye kadar miktar artırımında bulunulmayan davalarda mahkemelerce verilecek kararların kesin olduğu, bu kararlara karşı yapılan istinaf başvurularının esasının incelenmesine hukuken olanak bulunulmadığı belirtilmiştir[1069]. Söz konusu karar uyarınca her ne kadar nihai karar verilinceye kadar miktar artırımında bulunulmayan davalarda mahkemelerce verilecek kararların kesin nitelikte olup olmadığı çözüme kavuşturulmuş ise de kanun yoluna başvurulmasına ilişkin kesinlik sınırı altındaki davalar tek hakimle görüleceğinden, dolaylı olarak bu davalarda nihai karar verilinceye kadar miktar artırımında bulunulmamış ise bu davaların tek hakimle karara bağlanılacağı da belirtilmiş bulunulmaktadır.

Kanaatimizce uyuşmazlık konusu miktarın tek hakim sınırının altında kaldığı durumlarda, miktar artırım imkanı kullanılmadığı sürece davaların tek hakimle görülmesi İYUK'un yukarıda yer verilen ve kıstas olarak "uyuşmazlık miktarı" ifadelerine yer veren düzenlemesine (2576 sayılı Kanunun 7. maddesi) uygundur. Çünkü görülmekte olan tam

[1068] İzmir Bölge İdare Mahkemesi 6.İdari Dava Dairesi, 21.12.2021, E:2021/2362, K:2021/2422; "*Olayda; davacı şirket tarafından davalı idareye yapılan başvuruda 750.000.000- TL maddi zararı olduğu belirtilerek, tazminat talebinde bulunulduğu, bu başvurunun reddi üzerine fazlaya ilişkin hakları saklı tutularak şimdilik 40.000,00-TL maddi zararın tazminine karar verilmesi istemiyle işbu davanın açıldığı, bu haliyle uyuşmazlık konusu parasal tutar, tek hakim tarafından çözüme kavuşturulacak uyuşmazlıklara ilişkin kanunda belirlenen parasal sınırın üstünde olmasına rağmen, davanın tek hakim tarafından karara bağlandığı görülmüştür"* Gaziantep Bölge İdare Mahkemesi 3.İdari Dava Dairesi, 20/02/2020, E:2019/2131, K:2020/43 (UYAP)

[1069] Danıştay İDDK, 08/03/2021, E:2021/6, K:2021/7; Aynı Yönde İzmir Bölge İdare Mahkemesi 1.İdari Dava Dairesi, 28/04/2022, E:2022/1400, K:2022/1573 (UYAP)

yargı davasında, İYUK'un 3. maddesinde yer verilen ve dava dilekçesinde bulunması gereken "uyuşmazlık miktarı" yalnızca davacının mahkemeden talep ettiği istemidir. Bunun yanında İYUK'ta miktar belirtilmek suretiyle açılan tam yargı davalarında uygulanacak usul kurallarının belirlenmesinde davacının miktar artırımı yapabilme ihtimalinin de dikkate alınacağına ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır.

3.4. Derdest Davalar

6459 sayılı Kanun ile yapılan miktar artırım düzenlemesi ile birlikte İYUK'a getirilen Geçici 7. maddede, yürürlükte olan derdest davalar için *"Bu maddeyi ihdas eden Kanunla, bu Kanunun 16 ncı maddesinin dördüncü fıkrasına eklenen hüküm, kanun yolu aşaması dâhil, yürürlük tarihinde derdest olan davalarda da uygulanır.*" hükmüne yer verilmiştir. Bu maddeye göre, düzenlemenin yürürlüğe girdiği 30.04.2013 tarihinde derdest olan davalarda kanun yolu aşaması da dahil olmak üzere Kanunun 16. maddesinin 4. fıkrasına eklenen hükmün(miktar artırımı) uygulanacağı belirtilmiştir. Böylece miktar artırımını sınırlayan nihai karar verilinceye kadar hükmü, bu aşamayı geçen derdest davalar açısından uygulanmayacaktır[1070].

Miktar artırım düzenlemesi ve İYUK'un Geçici 7. madde hükmü 30.04.2013 tarihinde yürürlüğe girdiğinden ve istinaf mahkemeleri de ülkemiz açısından 01.07.2016 tarihi itibariyle uygulamaya konulduğundan, diğer bir ifadeyle bu tarih aralığında tek olağan kanun yolu temyiz olduğundan, Geçici 7. madde ile temyiz aşamasında, hatta karar düzeltme aşamasında bulunan dosyalarda da miktar artırım talebi mümkün hale gelmiştir. Derdest davalar için getirilen bu hüküm nedeniyle, temyiz aşamasında miktar artırım dilekçesi verilmesi üzerine artırılan kısım yönünden, Danıştay hüküm kuramayacağı için, yeniden hüküm kurulması amacıyla dava dosyası hakkında bozma kararı verilerek mahkemesine gönderilmiştir[1071].

"...yasal değişikliğin yürürlüğe girmesinden sonra davacılar vekili tarafından verilen ve 12.7.2013 tarihinde Dairemizin kaydına giren dilekçe ile bilirkişi raporu doğrultusunda sözü edilen yasal değişiklikten yararlanılarak ... maddi tazminat miktarının 48.242,00 TL artırılarak bu tutara göre karar verilmesi istenmiştir. Bu durumda, İdare Mahkemesince, yasal değişiklikten yararlanmak istemiyle yapılan başvuru dilekçesinin idareye gönderilerek

[1070] **Karakuş**, s.407.
[1071] Danıştay 10.Dairesi, 22.11.2013, E:2013/1215, K:2013/8336 (DBB)

verilecek cevabın alınmasından sonra artırılan tazminat miktarına göre yeniden bir karar verilmesi gerekmektedir"[1072]

Danıştay, yalnızca davalının temyiz ettiği davalarda ise, davacının miktar artırım düzenlemesi sonrası temyiz aşamasındaki miktar artırım taleplerini değerlendirirken, davanın tamamen kabulü ya da kısmen kabulü durumlarına göre ikili bir ayrıma gitmiştir. İlk derece aşamasında davanın tamamen kabulü kararının verilmesi halinde istemle bağlı kalma kuralı uygulandığı ve bu nedenle davacının da temyiz isteminde bulunması beklenemeyeceği için davacının miktar artırım imkanının bulunduğuna[1073], kısmen kabulü halinde ise davacının kısmen redde ilişkin hükme dahi temyiz isteminde bulunmadığından miktar artırım talebinin mümkün olmadığına karar vermiştir[1074].

Ayrıca düzenleme yürürlüğe girdiği tarihte ilk derece mahkemesi aşamasında olup nihai karar sonrası temyiz aşamasında yapılan miktar artırım başvurularının da İYUK'un Geçici 7. maddesi kapsamında dikkate alınması gerektiğine karar verilmiştir[1075]. Bir diğer ifadeyle yürürlük tarihi itibariyle nihai karar verilmemiş bir dosyada kanun yolu aşamasında dahi miktar artırım talebinde bulunulabileceğine hükmetmiştir.

[1072] Danıştay 10.Dairesi, 23.9.2013, E:2009/4458, K:2013/6364 (UYAP)

[1073]"*...mahkeme aşamasında maddi tazminat taleplerinin tamamı kabul edilen davacılardan ... yasal değişiklikten yararlanmak istemiyle yapılan başvuru dilekçesinin, 6459 sayılı Kanun değişikliği kapsamında değerlendirilerek, davalı idareye gönderilerek verilecek cevabın alınmasından sonra, artırılan tazminat miktarına göre (tazminat verilmesini gerektiren koşulların bulunup bulunmadığı yönünden inceleme de yapılarak) yeniden bir karar verilmesi gerekmektedir".* Danıştay 15.Dairesi, 20.12.2016, E:2014/345, K:2016/6323 (DBB)

[1074]"*Mahkemece, hükmedilecek tazminat miktarının belirlenmesinde, istemle bağlı kalma kuralının uygulanmadığı, bir başka ifade ile dava dilekçesinde gösterilen tazminat miktarının bir kısmının kabulüne, fazlaya ilişkin kısmının reddine karar verilmesi durumunda ise, davanın kısmen reddine karşı, kanun yolununa başvurmayan davacı veya davacıların, tazminat miktarının artırılmasına olanak tanıyan yasal değişiklikten yararlanmasına olanak bulunmamaktadır"* Danıştay 10.Dairesi, 16.07.2014, E:2012/6822, K:2014/4785 (DBB)

[1075]*"...13.09.2013 tarihinde ibraz edilen bilirkişi raporunda, ... maddi destek tazminat tutarı hesap edildiği, bunun üzerine davacılar vekili tarafından mahkeme kararından sonra 17/12/2013 tarihli 137.770 TL miktar artırım dilekçesinin verildiği görülmektedir. Bu durumda, ... temyiz aşamasında, 17/12/2013 tarihinde İdare Mahkemesi kayıtlarına giren miktar artırım dilekçesinin, 6459 sayılı Yasa değişikliği kapsamında değerlendirilerek ...bir karar verilmesi gerekmektedir."* Danıştay 15. Dairesi, 03.04.2017, E:2014/6019, K:2017/1493; " *...2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun Geçici 7. maddesinin 1. fıkrası uyarınca miktar artırımı dilekçesinin kanun yolu aşamasında da verilebileceği açık olup, davalı idarenin mahkemece nihai karar verilinceye kadar miktar artırımı dilekçesinin verilebileceği yönündeki itirazı yerinde görülmemiştir...*" Danıştay 15.Dairesi, 04.05.2016, E:2016/1210, K:2016/3172 (DBB)

Danıştay düzenleme yürürlüğe girmeden evvel mahkemeye sunulan miktar artırım dilekçelerinin 6459 sayılı Kanun sonrasında dikkate alınması gerektiğini, yeniden miktar artırım dilekçesi verilmesinin gerekmediğini belirtmiştir. Bu gibi durumlarda düzenleme öncesi verilen miktar artırım dilekçeleri esas alınmadan verilen davalarda bozma kararı verilmiştir[1076].

İYUK'un Geçici 7. maddesinde yalnızca derdest olan dava dosyaları için düzenleme yapılmıştır. Kesinleşmiş kararlar ya da kısımlar için bu madde kapsamında miktar artırım yoluna başvurulamaz[1077]. Örneğin maddi ve manevi tazminat istemli açılan bir davada maddi tazminat istemi temyiz incelemesinden geçerek kesinleşmiş ancak manevi tazminat istemi yönünden bozma kararı verilmiş ise ilk derece mahkemesinde bozma üzerine yapılan yargılama esnasında 6459 sayılı Kanun ile getirilen miktar artırım düzenlemesinden yararlanma imkanı yalnızca kesinleşmeyen manevi tazminat istemi yönünden mümkündür. Artık davacı kesinleşen veya bir diğer ifadeyle yargılaması sona eren maddi tazminat istemi yönünden miktar artırım talebinde bulunamaz[1078].

Yukarıdaki bölümlerde, 6459 sayılı Kanun öncesinde artırılamayan(ıslah edilemeyen) bakiye kısımlar için açılan ikinci davaların İYUK'ta belirtilen dava açma süreler geçtikten sonra dava konusu edilemeyeceği gerekçesiyle davaların reddedildiğine yer vermiştik. Ancak miktar artırım düzenlemesinin yürürlüğe girmesi ile birlikte verilen süre yönünden ret kararları Danıştay tarafından, bu davaların miktar artırım düzenlemesi sebebiyle ilk davaların devamı ve ıslahı niteliğinde görülmesi gerektiği gerekçesiyle bozulmuştur. Danıştay 6459 sayılı Kanun öncesinde bakiye kısımlara yönelik açılan ikinci davaların kabulü için ilk açılan davada verilen kararın kesinleşmemiş olmasını ve o davada miktar artırım talebinde bulunulmamasını şart koşmuştur[1079]. Söz konusu karar, 6459 sayılı Kanun

---

[1076] "*... Mahkeme tarafından 28.04.2011 tarihinde karar verilmiştir. Buna göre; 26.04.2011 tarihinde Mahkeme kayıtlarına dahil olan miktar artırım dilekçesi üzerine ıslah talebi değerlendirilerek ve ıslaha ilişkin hükümler uygulanarak bir karar verilmesi gerekirken, ıslah talebi değerlendirilmeden davacıların dava dilekçelerindeki taleplerine bağlı kalınarak verilen kararda hukuka uyarlık bulunmamaktadır."* Danıştay 15.Dairesi, 12/05/2016, E:2013/1479, K:2016/3487, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 05.10.2022.

[1077] **Karakuş**, s.408.; *"...bu hükmün, kanun yolu aşaması dahil, yürürlük tarihinde derdest olan davalarda uygulanacağı kurala bağlanmış olup, davanın maddi tazminata ilişkin kısmının Danıştay Onuncu Dairesi'nin 31.3.2010 tarih ve E:2009/14473, K:2010/2490 sayılı kararıyla onanıp kesinleştiğinden, ıslah talebinin bu aşamada dikkate alınması mümkün değildir*." Danıştay 15.Dairesi, 10.05.2013, E:2013/4405, K:2013/3335, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 05.10.2022.

[1078] **Aslan**(2020), s.166.

[1079] *"İdare Mahkemesi'nce, her ne kadar 2577 sayılı kanunun 16/4'üncü maddesine 6459 sayılı kanunla eklenen ve 30.04.2013 tarihinde yürürlüğe giren hükümle; tam yargı davalarında dava dilekçesinde belirtilen miktarın, süre veya diğer usul kuralları gözetilmeksizin nihai karar verilinceye kadar, harcı ödenmek suretiyle bir defaya mahsus olmak üzere artırılabilmesi imkanı getirilmiş olmakla birlikte, hükmün yer aldığı maddenin bir bütün olarak değerlendirilmesinden, söz konusu durumun ancak görülmekte olan davada söz konusu olabileceği,*

öncesinde idari yargılama hukukumuzda miktar artırım hakkının bulunmadığı gerekçesiyle AİHM'in vermiş olduğu ihlal kararlarında değindiği etkili başvuru yollarının sağlanılması ve mahkemeye erişim hakkının ihlal edilmemesi noktasında önemlidir. Danıştay ilk davalarda miktar artırım imkanı bulunmaması nedeniyle ikinci açılan davaları ilk davaların devamı olarak görmesiyle hem mahkemeye erişim hakkını sağlamış hem de miktarın artırılması için etkili bir başvuru yolu getirmiştir.

Son olarak, artırılan kısım yönünden faiz başlangıcını miktar artırım dilekçesinin tebliğ edildiği tarihi esas alan Danıştay daireleri, İYUK Geçici 7. madde uyarınca, kanun yolu aşamasında talep edilen miktar artırımına ilişkin faiz başlangıcında miktar artırım dilekçesinin verildiği tarihin esas alınması gerektiği yönünde kararlar vermiştir[1080]. Bu kararların gerekçesini, miktar artırımına ilişkin dilekçenin idareye tebliğ edildiği tarihin esas alınmasının mülkiyet hakkına aykırı olacağı hususu oluşturmaktadır. Aksi halde faiz başlangıcında dava dilekçesinin davalı idareye tebliğ edildiği tarihin esas alınması, kanun yolu aşamasının tamamlanıp, miktar artırımına ilişkin dilekçenin ilk derece mahkemesi tarafından davalı idareye tebliğine kadar geçen sürenin uzunluğu dikkate alındığında davacı adına hakkaniyetsiz bir durum ortaya çıkaracaktır. Kanaatimizce söz konusu karar, miktar artırım dilekçesinin hangi mercii tarafından tebliğ edileceğine ilişin usul probleminde davacıyı mağdur etmemek açısından olumludur. Ancak nihayetinde Danıştay'ın son kararlarında, miktar artırım dilekçesinde yer alan tutara işletilen faiz başlangıcı ile dava

farklı bir davada tazmini istenilen miktarın arttırılmasına yönelik taleplerin ise önceki davadan ayrı olarak yeni bir davanın tüm ilk inceleme unsurları yönünden değerlendirmeye tabi olacağı, bu durumda 22.02.2009 tarihinde davacılar murisinin ölümü ile zararı doğuran eylem ve zararın öğrenildiğinin kabulü ile (zira davacılar tarafından bu olay sonrası Iğdır 2. Asliye Hukuk Mahkemesi'nde dava açıldığı) 2577 sayılı Kanun'un 13'üncü maddesi uyarınca bu tarihi takip eden bir yıl içinde davalı idareye başvuruda bulunulması ve talebin reddi üzerine de takip eden 60 gün içinde görülmekte olan bu davanın açılması gerekirken söz konusu süreler geçtikten çok sonra 12.12.2013 tarihinde açılan davanın süre aşımı yönünden reddine karar verilmiş ise de, davacılar tarafından Erzurum 1.İdare Mahkemesi'nin 2011/69 esasına kayden açılan tam yargı davasında; anılan Mahkemece yaptırılan bilirkişi incelemesi neticesinde davacı Zarife Çakmak adına hesaplanan 96.325,72TL destekten yoksun kalma tazminatının taleple bağlı kalınarak 1000TL tutarındaki bölümü için kabul kararı verilmiş olması nedeniyle, hakkında hüküm kurulmayan bakiye 95,325,72TL'sinin davacılara ödenmesi istemiyle açılan iş bu davanın, ilk dava sonucu verilen karar henüz kesinleşmeden önce açıldığı, bu cihetle ilk davadaki ıslah hakkı devam eden davacının ıslah yerine açtığı bu davanın ilk davanın devamı niteliğinde olduğu, bu nedenle temyizen bakılan bu davanın yukarıda izah edildiği üzere davacıların ıslah talebi olarak değerlendirilmesi ve ıslaha ilişkin hükümler uygulanarak bir karar verilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır." Danıştay 15.Dairesi, 03/04/2017, E:2015/6940, K:2017/1511 (DBB)

[1080] "*... geçici madde hükmü uyarınca kanun yolu aşamasında, miktar artırım dilekçesinin verilmesi durumunda kanun yolu aşamasının tamamlanıp, miktar artırımına ilişkin dilekçenin davalı idareye tebliğine kadar geçen süreçte, sürenin uzunluğu dikkate alındığında, bu dosyalarda miktar artırımına ilişkin dilekçenin idareye tebliğ edildiği tarihin esas alınmasının mülkiyet hakkına aykırı olacağı açıktır. Bu nedenle, ... faize ilişkin olarak, davacı tarafından, miktar artırım dilekçesinin verildiği tarihin esas alınması gerekmektedir*" Danıştay 15.Dairesi, 15/10/2015, E:2015/1632, K:2015/6172; Aynı Yönde Danıştay 10.Dairesi, 07/10/2019, E:2019/6440, K:2019/6274 (DBB)

dilekçesinde yer alan kısma ilişkin işletilen faiz başlangıcının aynı olduğunu da tekrar ifade etmek gerekir[1081].

[1081] *"Dava şartı olan ön karar için idareye yapılan başvuruda ihlal edilen hakkın yerine getirilmesinin istenilmesi esas olup, idare ile işin esasında ihtilafa düşüldükten, başka bir ifadeyle, tazminatın ödenmesi istemiyle idareye yapılan başvuru üzerine, bu istemin idare tarafından açıkça veya zımnen reddi üzerine, idarenin, tazminat istemi karşısında direnmeye (temerrüde) düşürüldükten sonra davacının tazminat miktarını dava açarak talep edebileceği, açılacak davada talep edilecek tazminat miktarının serbestçe tayinine hukuki bir engel bulunmamakla birlikte, talep edilecek tazminat miktarının yüksek tutulması durumunda davacının talep ettiği tutar ölçüsünde ödemek zorunda kalacağı ve bu tür davalarda nispi olarak belirlenen yargılama harçlarının da yüksek olacağı, bunun da mahkemeye erişim hakkını kısıtlayacağı açıktır. Yapılan bu açıklamalar karşısında, uğranılan zararın gerçek miktarının Mahkeme tarafından yaptırılan bilirkişi incelemesi sonucunda net bir şekilde ortaya çıkması durumunda, ortaya çıkan bu gerçek zararın tamamının tazmini amacıyla verilen miktar artırımına (ıslah) ilişkin dilekçenin yeni bir dava niteliğinde olmayıp, mevcut davada talep edilen tazminat miktarının ıslah suretiyle artırımına olanak sağlayan yasal bir hakkın kullanımına ilişkin olduğu da göz önünde bulundurulduğunda, artırılan tazminat miktarı yönünden davanın kabul edilmesi halinde, yasal faizin başlangıcının bu miktar yönünden de, idarenin uyuşmazlığın esasında ihtilafa, bir başka anlatımla temerrüde düştüğü tarih olduğu sonucuna varılmaktadır. Nitekim; Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu'nun 09/06/2020 tarih ve E:2019/53, K:2020/853 sayılı kararı da bu yöndedir. Bu durumda, davacılar tarafından Mahkeme kaydına 29/12/2016 tarihinde giren miktar artırım dilekçesi ile arttırılan ve Mahkemece kabul edilen 84.073,31 TL'ye de davalı idareye başvuru tarihinden itibaren faiz yürütülmesi gerektiği sonucuna varılmıştır."* Danıştay 8.Dairesi, 03/06/2022, E:2020/2398, K:2022/3766; Danıştay İDDK, 09/06/2020, E:2019/53, K:2020/853; Danıştay 8.Dairesi, 16/09/2021, E:2019/8888, K:2021/3929; Aynı Yönde Ankara Bölge İdare Mahkemesi 12.İdari Dava Dairesi, 28/10/2021, E:2021/627, K:2021/1231 (UYAP).

SONUÇ

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı, yargılama esnasında tarafların belli bir usul kesitinden sonra istisnalar hariç, ek ve/veya ilk kez mahkemeye iletilecek iddia ve savunmalar ile davanın değiştirilememesi veya kapsamının arttırılamaması anlamına gelmektedir. Söz konusu kural, teksif ve taraflarca hazırlama ilkelerinin uygulandığı hukuk yargılaması ile uyumlu iken, kendiliğinden araştırma ilkesinin geçerli olduğu idari yargılama hukukundaki durumu tartışmalıdır. Nitekim hukuk yargılamasında iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı HMK'da (md.141) açıkça düzenlenmiş iken İYUK'ta açıkça kendisine yer bulamamıştır.

İdari yargılama hukukunda üstü kapalı bir şekilde, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağına ilişkin tek hüküm, Kanunun 16. maddesinin dördüncü fıkrasının ilk cümlesinde yer alan "*Taraflar, sürenin geçmesinden sonra verecekleri savunmalara veya ikinci dilekçelere dayanarak hak iddia edemezler*" şeklindeki kuraldır. Ayrıca İYUK'un 21. maddesinde yer alan, "*Dilekçeler ve savunmalarla birlikte verilmeyen belgeler, bunların vaktinde ibraz edilmelerine imkan bulunmadığına mahkemece kanaat getirilirse, kabul ve diğer tarafa tebliğ edilir. Bu belgeler duruşmada ibraz edilir ve diğer taraf cevabını hemen verebileceğini beyan eder veya cevap vermeye lüzum görmezse, ayrıca tebliğ edilmez*" yolundaki kural ile birlikte düşünüldüğünde, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının dar bir kapsamda idari yargılama hukukunda uygulandığı sonucuna ulaşılabilir.

İYUK'un 16. maddesinde, birinci dilekçelerden sonra ileri sürülen hak iddialarının yani taleplerin dinlenmeyeceğini, diğer bir ifadeyle bir iptal veya tam yargı davasının konusunu teşkil edebilecek maddi hukuka ilişkin hak taleplerinin ikinci dilekçelerle ileri sürülemeyeceğini hüküm altına almıştır. Dava sebebini oluşturacak hususların ve hukuki sonuçların ileri sürülmesi ise yeni hak iddiası kapsamında değildir. Çünkü idari yargı makamının re'sen araştırma ilkesi kapsamında yapabileceği bir işlemin taraflarca yapılamayacağını ifade etmek kabul edilebilir değildir. Danıştay kararları da ifade edildiği üzere bu yöndedir.

İdari yargılama hukukunda davalı, istisnalar hariç, kamu gücünü kullanan idaredir. İdarenin de savunması ancak dava konusu işlemin hukuka aykırı olmadığı veya sorumluluğunun bulunmadığı yönündedir. Davalı idarenin davacıya karşı bir hak talebinde

bulunması (örneğin takas veya karşı dava gibi) söz konusu olmadığından "*taraflar, sürenin geçmesinden sonra verecekleri savunmalara veya ikinci dilekçelere dayanarak hak iddia edemezler*" şeklindeki ifadenin davalı açısından uygulanma alanı yoktur.

Kısaca idari yargılama hukukunda ortaya çıkan sonuç, yasağın yalnızca davaya ilişkin talep sonucu ile ilişkili olduğudur. Bir diğer ifadeyle yasak, dava konusu maddi vakıaları ve bunların ispatı için ileri sürülen delilleri kapsamamaktadır; yasak yalnızca davacı açısından talep sonucuna yöneliktir.

İYUK'un 16. maddesinin 4. fıkrası uyarınca, idari yargılama hukukunda uygulama bulan talep sonucunun genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı asıl olarak dava açma süresinin bitmesinden sonra başlar. O halde idari yargılama hukukunda dava açma süresi sona ermeden, davacının iddiasını ek bir dilekçe ile genişletebileceği savunulabilir.

Dava konusu edilen talep sonucu açısından var olan bu yasağın istisnalarına ilişkin(feragat, kabul gibi durumlar hariç) İYUK'ta bir düzenleme olmadığından, İYUK'ta hüküm bulunmayan hallerde HUMK'ta uygulanacak usul hukuku kurumlarına sınırlı sayıda gönderme yapan İYUK'un 31. maddesine bakmak gerekecektir. Ancak bu madde de ıslaha veya başka istisnalara bir gönderme yapılmamıştır. Islah düzenlemesine İYUK'un 31. maddesinde yer verilmemesi sebebiyle hükmün iptali istemiyle somut norm denetimine başvuran idare mahkemesinin başvurusu ise Anayasa Mahkemesi tarafından reddedilmiştir.

Gelinen durumda Danıştay ise yasağın bir istisnası olmadığından, miktar artırımı ya da ilk başta dava konusu edilmeyen bir idari işlemin ya da tazminat isteminin davaya dahil edilmesi davanın genişletilmesi niteliğinde görmüş ve bu taleplerin dava açma süresi geçtikten sonra dava konusu edilme istemlerini reddetmiştir. Ayrıca davaya konu edilememe hali nedeniyle idari yargılama hukukunda fazlaya ilişkin hakların saklı tutulmak suretiyle açılan ikinci davalarda ise idari yargılama usulünde fazlaya ilişkin hakların saklı tutularak dava açılmasına ilişkin bir düzenlemenin olmadığı, idari işlem ve eylemlerden doğan zararın ödenmesi isteminin İYUK'un 13. maddesinde öngörülen süre içinde dava konusu edilmesi gerektiği gerekçesiyle süre yönünden ret kararları verilmiştir.

Sonradan ortaya çıkan durumların dikkate alınmasının mümkün olmaması ve özellikle idari eylemlerden doğan gerçek zararın davanın açıldığı anda net bir şekilde bilinememesi nedeniyle davacılar hak kaybına uğramış ve AİHM tarafından da ülkemiz aleyhine kararlar verilmiştir. Bunlardan en önemlisi Okçu-Türkiye kararıdır. Söz konusu kararda AİHM, iç

hukuktaki yargılamaların uzunluğundan kaynaklı tazminat isteminde meydana gelen değer kaybı yönünden oluşan zarar açısından hukukumuzda etkili bir başvuru yolu sunulmaması ihlal kararı vermiştir. Kararda yer alan en önemli nokta ise, ihlale konu durumla ilgili idari yargılama hukukumuzda düzenleme yapılmasının tavsiye edilmesidir.

Tüm bu gelişmelerin ardından, 6459 sayılı "İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğü Bağlamında Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" kabul edilerek ve 30.04.2013 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Mülga 1602 Sayılı AYİMK'nın 46. maddesi ve İYUK'un 16. maddelerine eklenen cümleler ile idari yargılama hukukuna tam yargı davalarında nihai karar verilinceye kadar bir defaya mahsus miktar artırım imkanı getirilmiştir.

Kanun lafzında yer verilmemesine karşın gerekçesinde her ne kadar düzenleme açıklanırken ıslah ifadesi kullanılmışsa da doktrinde bir görüş, düzenlemeyi, belirsiz alacak davası ile kısmi dava birleşimiyle "genişletilmiş kısmi dava" olarak nitelendirmiş; bir görüş ise düzenlemenin ıslahın yalnızca talep sonucunun artırılabildiğine ilişkin kısmına uyduğunu ifade etmiştir. Danıştay ise bazı kararlarında ise ıslah ifadesine yer vermeksizin talep artırımını "miktar artırım dilekçesi" ifadesi ile karşılamış; bazı kararlarında ıslah talebi olarak, bazı kararlarında ise "miktar artırımı(ıslah)" şeklinde ifade etmiştir.

Düzenleme ile getirilen imkan, idari yargılama hukukunda karşılaşılan talep sonucunun genişletilememesi problemini büyük ölçüde gidermiştir. Davacı taraf böylece en baştan istediği tüm miktarı dava konusu etmek zorunda kalmayacak ve nihai karar öncesi yargılamanın durumuna göre talep konusu miktarını artırabilecektir.

Söz konusu çalışmada ele alındığı üzere, idari yargılama usulünde 6459 sayılı Kanun ile 2013 yılında getirilen tam yargı davalarında miktar artırım imkanın etkisi hukuk yargılamasında var olan ıslaha göre daha dardır ve basittir. Çünkü idari yargılama hukukunda yargılama sırasında yapılacak miktar artırımı ile ortaya çıkan tek sonuç, dava konusu talep sonucunun yükseltilmesidir. Oysa hukuk yargılamasında karşılaştırıldığı ıslah kurumu, ıslahın tesir etmediği istisnalar hariç tüm usul işlemlerinin yapılmamış olması sonucu doğurur. Islah müessesesi ile dava konusunun yanında davanın sebebi de değiştirilebilir ya da dava konusu ve dava sebebine ekleme de yapılabilir. Bu nedenle idari yargılamadaki miktar artırımının sonucunda birtakım usul işlemlerinin geçersiz hale gelmesi söz konusu olmadığı gibi, dava konusuna yeni bir istem dahil etmek de mümkün değildir.

Dava görülmekte iken başvurulan miktar artırım imkanının ek-yeni bir dava niteliği de yoktur. Miktar artırım sonucu değişen tek husus dava konusu talep miktarının artırılmasıdır ve yeni talep konusu miktarla da o andan itibaren yargılamaya devam edilir. Yargılamanın başa dönmesi gibi bir durum da söz konusu değildir.

Tüm bu nedenlerle, İYUK'un 16. maddesinin 4. fıkrasına 6459 sayılı Kanun ile eklenen hüküm ile getirilen imkanın ıslahı tam olarak karşılamadığı, ıslahın yalnızca kısmen ıslahta söz konusu olabilecek miktar artırımını karşıladığı bir gerçektir. Bu nedenle idari yargılama hukukunda mevcut durum itibariyle ıslahın düzenlenmediğini söylemek mümkündür. Çalışmamızın başlığında da, idari yargılama hukukunda ıslah müessesesi değil miktar artırım imkanı söz konusu olduğundan, ıslahın yanında parantez içerisinde miktar artırımı ifadesine yer verme gerekçemiz aslen budur.

Getirilen bu düzenleme, idari yargılama hukukunda kısmi dava ve belirsiz alacak davası açılabilme ihtimalini de güçlendirmiştir. Her ne kadar HMK'da var olduğu üzere kısmi dava uygulamasının idari yargılama hukukundaki varlığı açık bir şekilde kanuni düzenlemeye kavuşturulmamış olsa da, davacıların davanın en başında alacağın bir kısmını dava edip ilerleyen süreçte kalan kısmını miktar artırım yoluyla davaya dahil edebilme imkanları kısmi davaya benzemektedir. Ancak miktar artırım düzenlemesinin pilot dava açılmasına imkan vermemesi ve faiz, zamanaşımı gibi sonuçları bakımından da uygulamadaki son içtihatlar değerlendirildiğinde belirsiz alacak davası ile kısmi davaya göre daha uyum içinde olduğu görülmektedir.

Düzenleme, geçmişten bu güne tam yargı davalarında yaşanan hakkaniyetsizliklerin giderilmesi açısından birçok olumlu kazanımlar sağlasa da düzenlemenin kısalığı ve detaylı olmaması bazı durumların varlığında uygulamanın nasıl olması gerektiğini içtihatlara bırakmıştır. Bu durumların neler olduğunu tez içeriğinde ayrıntılı bir şekilde ele aldık. Ancak kısaca burada da değinmek gerekirse, istinaf aşamasında miktar artırım imkanının var olup olmadığı; bir defalığına yapılan miktar artırımının dayanağı oluşturan bilgi, belge veya raporların hatalı ve yanıltıcı olduğunun ortaya konulması halinde ikinci kez miktar artırımı yapılıp yapılamayacağı; birden fazla kalemden oluşan taleplerin ayrı zamanlarda artırılıp artırılamayacağı; ilk başta dava konusu edilmeyen miktar içerir taleplerin sonradan miktar artırım dilekçesi ile davaya konu edilip edilemeyeceği; bozma veya kaldırma kararından sonra nihai karar aşamasına dönülmesi halinde miktar artırım imkanı tanınıp tanınmayacağı; nihai karar öncesi miktar artırım hakkının hatırlatılmasının gerekip gerekmediği ve gerektiği

hallerde nasıl yapılması gerektiği; miktar artırımının söz konusu olabileceği davalarda davaya tek hakim olarak mı heyet halinde mi bakılacağı; temyiz ve istinaf parasal sınırının talep edilen miktara göre mi yoksa alacağın tamamına göre mi belirleneceği hususları örnek verilebilir.

Kanaatimizce düzenlemede var olan bu kadar eksiklik idari yargılama hukukunda 6459 sayılı Kanun öncesinde de olduğu üzere tam yargı davalarına ilişkin kuralların HMK'nın aksine İYUK'ta yeteri kadar düşünülerek düzenlenmediğinden kaynaklıdır. 6459 sayılı Kanun düzenlemesi öncesinde de idari yargılamadaki talep sonucunun değiştirilip genişletilememesi, taleple bağlılık kuralının katı bir şekilde uygulanması ve bakiye kısım için açılan ikinci davaların süre koşulu nedeniyle görülememesi birçok davacının mağduriyetine neden olmuş, ancak yıllar sonra 6459 sayılı Kanun ile hakkaniyetsizlikleri kısmen ortadan kaldıracak düzenleme yapılmıştır. Çünkü esasen İYUK, idarenin dava tehdidi altında kalmaması, idari istikrar gibi düşüncelerin daha çok uygulama bulduğu iptal davalarına ilişkin kurallara uygundur. Ancak tam yargı davalarını bu kurallarla, iptal davalarında olduğu üzere, aynı yakınlıkta görmek mümkün değildir. Bu nedenle var olan usul kurallarından ayrıca tam yargı davalarına ilişkin kuralları düzenlemek daha faydalı olacaktır.

Tüm bu ihtimaller ve değerlendirmeler kanuni bir düzenleme yapılmadığı takdirde idari yargı makamlarının uygulamasına bırakılmıştır. Buralarda yaşanacak uygulama farklılıkları içtihat birliğinin sağlanmamasına, yargılamaların da uzamasına sebep olabilir ve bu durumlar Kanunun getiriliş amacının gerçekleştirilebilmesini de geciktirebilir. Bazı kararların temyiz ve istinaf incelemesi olmaksızın kesinleşebildiği haller de düşünüldüğünde, bu durumlar hak ihlallerine de sebebiyet verebilir. Bu nedenlerle bu hususların daha detaylı bir şekilde düzenlenerek yasanın uygulanabilirlik alanının artırılması, mahkemelerin, davanın taraflarının ve dava açmayı düşünen kişilerin de yararına olacaktır.

Son olarak, idari yargılama hukukumuzda iptal davalarında ve miktar artırım hususu haricinde tam yargı davalarında dava dışı taleplerin yargılamaya dahil edilmesi noktasında çalışmada ele alındığı üzere ıslah veya ıslah benzeri bir imkana da ihtiyaç bulunmaktadır. Esasen hukuk yargılamasında uygulanan iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının dahi ıslah ve karşı tarafın muvafakati imkanlarıyla esnetilmesine karşın, idari yargılama hukukunda bunun tek istisnasının miktar artırımı olmasının ne kadar

doğru olduğu geçmişten bugüne tartışmalıdır. Oysa ki Fransız ve Alman idari yargılama hukukunda dahi talep sonucunun genişletilmesi ve değiştirilmesi açısından öngörülmüş düzenlemeler ve uygulamalar söz konusudur. Bu nedenle, idari yargılama hukukumuz açısından da yasağa ilişkin tek istisnanın(feragat ve kabul müessesesi hariç) miktar artırım düzenlemesinin olmaması gerektiği kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Acun, Barış(2020) 'İdari Yargılama Usulünde Yargılamanın Yenilenmesi Başvurusu' İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:11, S:1, s.338-352.

Açıkgöz, Osman(2022) Tarım Arazilerinde Yasal Önalım Hakkı, İstanbul, On İki Levha.

Akcan, Recep(2003) Hükmün Bozulması Sonrasında Islah, Ünal Tekinalp'e Armağan, İstanbul, Beta, s.859–889.

Akcan, Recep/ Kaya, Cemil(2009) 'Medeni ve İdari Yargıda İddia ve Savunmanın Değiştirilmesi veya Genişletilmesi Yasağı' İÜHFM, C:1-2, S:67, s.123-142.

Akil, Cenk(2008) 'Hâkimin Hukuku Kendiliğinden Uygulama İlkesi' AÜHFD, C:57, S:3, s.1-32.

Akil, Cenk(2010) İstinaf Kavramı, Ankara, Yetkin.

Akil, Cenk(2012) 'Yargıtay Kararları Işığında Zamanaşımı Def'inin Islah Yolu ile İleri Sürülüp Sürülemeyeceği Meselesi' HÜHFD, C:2, S:2, s.1-15.

Akil, Cenk(2015) 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde Islaha Gidilemeyeceği Kabul Edilen Haller Üzerine Düşünceler, Prof. Dr. Ramazan ARSLAN'a Armağan, C:1, Ankara, Yetkin Yayınları, s.83-121.

Akkaya, Tolga(2009) Medeni Usul Hukukunda İstinaf, Ankara, Yetkin.

Akkaya, Tolga(2017) Medeni Usul Hukuku Bakımından Boşanma Davası, Ankara, Yetkin.

Aktaş, Alkım(2022) İdari Yargılama Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi, Doktora Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Aktepe Artık, Sezin(2014) Medenî Usûl Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı, Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Akünal, Teoman(1977) Haksız Fiilden Doğan Zararlarda Denkleştirme Sorunu, İstanbul, Sulhi Garan Matbaası.

Akyılmaz, Bahtiyar(1998) 'İdari Yargıda Tazminat Şekilleri ve Hesaplanması' Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:6, S:1-2, s.199-215.

Akyılmaz, Bahtiyar/Sezginer, Murat/Kaya, Cemil(2013) Türk İdare Hukuku, 4.Baskı, Ankara, Seçkin.

Akyılmaz, Bahtiyar/Sezginer, Murat/Kaya, Cemil(2023) Türk İdari Yargılama Hukuku, 8.Baskı, Ankara, Seçkin

Akyol Aslan, Leyla(2011) Medeni Usul Hukukunda Davadan Feragat, Ankara, Yetkin.

Akyol Aslan, Leyla(2019) Medeni Usul Hukukunda Cevap Dilekçesi Verilmemesinin Sonuçları, Ankara, Yetkin.

Alan, Nuri(1976) 'Konu Unsuru Bakımından Takdir Yetkisi ve Kanuna Aykırılık' İdare Hukuku ve İdari Yargı İle İlgili İncelemeler I, Ankara, Danıştay Tasnif ve Yayın Bürosu Yayınları, s.330-371.

Alangoya, Yavuz(1979) Medeni Usul Hukukunda Vakıaların ve Delillerin Toplanmasına İlişkin İlkeler, İstanbul, Fakülteler Matbaası.

Alangoya, Yavuz(1969) 'Yargılama Sırasında Tarafta (Yanda) İradi Olarak Meydana Gelen Değişme Hakkında Düşünceler' İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırma Dergisi, C:3, S:5, s.125-194.

Alangoya, **Yavuz/ Yıldırım**, **M. Kamil/ Deren-Yıldırım**, **Nevhis**(2011) Medeni Usul Hukuku Esasları, 8. Baskı, İstanbul, Beta,

Alpay, **Ece**(2020) İngiliz ve Türk Yargılama Hukukunda Sözlülük İlkesi, İstanul, On İki Levha Yayıncılık.

Amaç, Ekrem/ Fevzi, Amaç(1971) 'İdari Sözleşmelerden Doğan Uyuşmazlıklarda Usul Hukuku Yönünden Karşılaşılan Sorunlar' Birinci Türk Hukuk Kongresine Sunulan Tebliğler, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, S:1-2, s.3-21.

Andrews, **Beck**(2003) English Civil Procedure, Fundemental of the New Civil Justice System, London, Oxford University Press.

Ansay, Sabri Şakir(1929) 'Islah (Reforme)' Ceridei Adliye, S:78-79, Zelliç Biraderler Matbaası, s.4750-4760.

Ansay, Sabri Şakir(1960) Hukuk Yargılama Usulleri, 7. Baskı, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakülteleri Yayınları.

Apaydın, Bahadır(2014) 6459 Sayılı Kanun ve İdari Yargılamada Islah Kurumu, Prof. Dr. Ejder YILMAZ'a Armağan, C:1, Ankara, Yetkin Yayınları, s.211-235.

Aral, Kenan(1965) Danıştay Muhakeme Usûlü, Ankara, Sevinç Matbaası.

Arslan, Çetin/ Kırmızı, Mustafa(2010) Türk Hukukunda Faiz ve Munzam Zarar, 3.Baskı, Ankara, Seçkin

Arslan, Ramazan/ Yılmaz, Ejder/ Taşpınar Ayvaz, Sema/ Hanağası, Emel(2020) Medeni Usul Hukuku, 6.Baskı, Ankara, Yetkin.

Aslan, Esra(2020) İdari Yargılama Hukukunda Bir Müessese Olarak Islah, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık.

Aslan, Yılmaz(2014) Tüketici Hukuku, 5.Baskı, Bursa, Ekin.

Aslan, Zehreddin(2001) 'Türk İdari Yargı Sisteminde Re'sen Araştırma İlkesi' İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No:23-24, s.53-58.

Aslan, Zehreddin/ Barlas, İrfan/ Berk, Kahraman/ Arat, Nilay/ Sayhan, Şebnem/ Bardakçı, Mehmet Akif/ Gümüşkaya, Gamze/ Kağıtcıoğlu, Mutlu/ Altındağ, Halil(2019) Açıklamalı ve İçtihatlı İdari Yargılama Usulü Kanunu, Ankara, Seçkin.

Aslan, Zehreddin/ Berk, Kahraman(2002) İdare Hukuku ve İdari Yargıya İlişkin Temel Kanunlar, İstanbul Alfa Yayınları.

Atalı, Murat(2010) 'Islah Yoluyla İleri Sürülen Talep Bakımından Zamanaşımının Kesildiği Tarih' DEÜHFD, S:11, s.115-127.

Atalı, Murat/Ermenek, İbrahim/Erdoğan, Ersin(2020) Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı, 3.Baskı, Ankara, Yetkin.

Atay, Ender Ethem(2007) 'İptal Davasının Nitelikleri ve İptal Kararlarının Uygulanması' Danıştay ve İdari Yargı Günü 139. Yıl Sempozyumu, Danıştay Tasnif ve Yayın Bürosu Yayınları, No:74, s.13-95.

Atay, Ender Ethem(2022) İdari Yargılama Hukuku, 4.Baskı, Ankara, Seçkin.

Ateş, Mustafa(2013) Hukuk Muhakemeleri Kanunu Yargıtay İlke Kararları, Ankara, Yetkin.

Avcı, Mustafa(2011) 'İdari Yargıda İstinaf' Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S:96, s.179-204.

Ayan, Mehmet(2016) Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 11.Baskı, Ankara, Seçkin.

Aybay, Aydın(2016) Borçlar Hukuku Dersleri Genel Bölüm, 14.Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi.

Bağrıaçık, Ahmet/ Tekinsoy, M. Ayhan(2022) 'Tam Yargı Davası Özelinde İdari Yargıda Dava Açma Süresi' Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:26, S:3, s.585-618.

Barlas, Nami(2006) 'Adlî ve İdarî Yargıda Haksız Fiil Tazminatına Yabancı Para Üzerinden Hükmedilmesi Mümkün Müdür?' Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Erden Kuntalp'e Armağan, C:1, s.9-23.

Belgesay, Mustafa Reşit(1943) Dava Teorisi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Belgesay, Mustafa Reşit(1956) Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerhi, İstanbul, M. Sıralar Matbaası.

Berkin, Necmeddin(1969) Medenî Usul Hukuku Esasları, İstanbul, Hamle Matbaası.

Berkin, Necmettin(1981) Tatbikatçılara Medeni Usul Hukuku Rehberi, İstanbul, Filiz Kitabevi.

Bilge, Necip(1967) Medeni Yargılama Hukuku, 2.Baskı, Ankara, Sevinç Matbaası.

Bilge, Necip/ Önen, Ergün(1978) Medeni Yargılama Hukuku Dersleri, 3.Baskı, Ankara, Sevinç Matbaası.

Bilgen, Mahmut(2016) Hukuk Yargılamasında Islah, 4.Baskı, Ankara, Adalet.

Birtek, Fatih(2009) 'Tam Yargı Davalarında Fazlaya İlişkin Hakların Saklı Tutulması ve Anayasa Mahkemesi'nin 12.06.2008 Tarihli Kararı' Terazi Hukuk Dergisi, C:4, S:35, s.19-39.

Bolayır, Nur(2014) Hukuk Yargılamasında Delillerin Toplanmasında Hâkimin ve Tarafların Rolü, İstanbul, Vedat Kitapçılık.

Börü, **Levent**(2012) Dava Konusunun Devri, Ankara, Yetkin.

Broyelle, Camille(2016) Contentieux administratif, 4.Baskı, Paris, LGDJ.

Budak, Ali Cem(2013) 'Belirsiz Alacak Davası' Bankacılar Dergisi, Özel Sayı, s.82-86.

Bullen, **Edward**/ **Leake**, **Stephen Martin**/ **Jacob**, **Jack**(1975) Precedents and Pleadings, London, Sweet & Maxwell.

Bulut, Uğur(2018) 'Islah Yoluyla Talep Sonucunun Daraltıl(ama)ması' İzmir Barosu Dergisi, C:83, S:2, s.15-43.

Candan, Turgut(1984) 'Vergi Uyuşmazlıkları ve İdari Davalar' DD, S:54-55.

Carrington, **Paul**(2013) Federal Rules of Civil Procedure, Newyork.

Ceylan, Can(2019) ‘Medeni ve İdari Yargılama Usullerinde Islahın Karşılaştırılması’ Legal Hukuk Dergisi, C:17, S.199, s.2913-2962.

Ceylan, Mehmet(2017) İdari Yargıya Hakim Olan İlkeler, İstanbul, On İki Levha.

Chapus, René(2008) Droit du contentieux administratif, 13.Baskı, Paris, Montchrestien,

Coşkun, Sabri/Karyağdı, Müjgan(2001) İdari Yargılama Usulü Örnek İçtihatlar-Yorumlar, Ankara, Seçkin.

Çağlayan, Ramazan(2004) İdari Yargı Kararlarının Sonuçları ve Uygulanması, 3.Baskı, Asil Yayın Dağıtım.

Çağlayan, Ramazan(2016) ‘İdari Yargılama Hukukunda Yargı Yerinin Sebep İkame Yetkisi’ Danıştay Dergisi, S:141, s.9-39.

Çağlayan, Ramazan(2022) İdari Yargılama Hukuku, 14.Baskı, Ankara, Seçkin.

Çakmak, Münci(2004) ‘İdari Yargıda Davadan Feragat’ AÜHFD, C:53, S:1, s.185-194.

Çalışkan, Ahmet Ziya(2012) İdari Yargıda Tarafların Değişmesi, Ankara, Adalet.

Çelik, Ahmet Çelik, Zamanaşımı ve Hak Düşürücü Süre Ayrımı, <https://www.tazminathukuku.com/arastirma-yazilari/zamanasimi-ve-hak-dusurucu-sure-ayrimi.htm>, s.e.t. 24.07.2022.

Çelik, Ahmet Çelik(2002) ‘Tazminat ve Alacak Davalarında Dava Değerinin Arttırılması-Islah ve Uygulama Sorunları’ İstanbul Barosu Dergisi, C:82, S:3, s.659–716.

Çınar, Ali Rıza(2010) ‘İstinaf’ Fasikül, Y:2, S:8, s.14-25.

Çınar, İbrahim(2016) ‘Mahkemeye Erişim Hakkı Kapsamında İdari Yargıda Islah’ UYM Dergisi, S: 7, s.479-506.

Çınarlı, Serkan(2013) İdarenin Sağlık Hizmetinin Sunumundan Kaynaklanan Hukukî Sorumluluğu, Ankara, Orion Kitabevi.

Çınarlı, Serkan(2022) İdari Yargılamada İstinaf ve Bölge İdare Mahkemeleri, 4.Baskı, Ankara, Seçkin.

Çınarlı, Serkan/ Ağar, Baykal(2017) ‘İdari Yargılama Hukukunda Dava Değerinin Artırılması’ Terazi Hukuk Dergisi, C:12, S:129, s.22-32.

Çınarlı, Serkan/ Yıldırım, Ramazan(2018) İdari Yargılama Hukuku, Ankara, Astana Yayınları.

Çiftçi, Pınar(2007) 'Yargıtay Kararları Değerlendirme Notları-Bozmadan Sonra Islah' MİHDER, C:4, S:6, s.173–175.

Çil, Şahin(2012) 'Islah Yoluyla Dava Konusunun Arttırılması' Adalet Dergisi, Y:93, S:10, s.57–68.

Deguergue, Maryse(2011) "Les principes directeurs du procès administratif", Traité de droit administratif, C:2, Paris, Dalloz.

Demirkol, Mehmet Salih(2022) Dava Açmanın Sonuçları, Ankara, Seçkin.

Dere, Ahmet(2007) Davadan Feragat, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Deren Yıldırım, Nevhis(2003) 'Teksif İlkesi Açısından İstinaf' İstinaf Mahkemeleri Uluslararası Toplantı, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, s.267-284.

Devellioğlu, Ferit(1992) Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, 10. Baskı, Ankara.

Deynekli, Adnan(2013) Medeni Usul Hukukunda Islah, İstanbul, Bilge.

Dırenisa, Efe(2021) Medeni Yargılamada Ön İnceleme Aşaması, İstanbul, On İki Levha.

Dinçer, **Selâmi/ Kazancı**, **Sadi/ Ersoy**, **Rifat**(1954) Haşiyeli Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ve Usul Hükümlerini İhtiva Eden Diğer Mevzuat, Ankara, Yıldız Matbaası.

Duran, Lütfi(1945) 'İdari Kazada Dava Açma Müddeti' İÜHFM, C:11, S:1-2, s.238-263.

Duran, Lütfi(1988) 'İdari İşlem Niteliğinde Yargı Kararlarıyla Vergi Davalarının Çözümü' Amme İdaresi Dergisi, C:21, S:1, s.63-77.

Ekinci, Ahmet(2014) 'Anayasa Mahkemesi'nin Bireysel Başvuru Kararlarında Mahkemeye Erişim Hakkı' Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:18, S:3, s.821-848.

Eraslan, Yunus(2021) 'Türk İdari Yargı Sisteminde Davaların Birleştirilmesi Usulü Üzerine Bir İnceleme' Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:11, S:2, s.209-259.

Ercan Özler, **Meltem**(2019) Medeni Usul Hukukunda Dava Konusu, İstanbul, On İki Levha.

Erdoğan, Celal(1973) Açıklamalı ve İçtihatlı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, Ankara, Balkanoğlu Matbaacılık.

Erdoğan, Ersin/ Korkmaz, Cansu(2016) 'Yargıtay'ca Verilen Bozma Yahut Bölge Adliye Mahkemelerince Verilen Gönderme Kararlarından Sonra Islah Yapılıp Yapılmayacağı Sorunu' YBHD, S:2, s.254-255.

Eren, Fikret(2015) Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 18.Baskı, Ankara, Yetkin.

Ergün, Çağdaş Evrim(2006) 'Vergi Yargılamasında Re'sen Araştırma İlkesi' AÜHFD, C:55, S:2, s.65-89.

Erişir, Evrim(2006) 'Alman Federal Mahkeme Kararı, Manevi Tazminat Yargılamasında Kısmi Davanın Caizliği' MİHDER, 2006/2, s.1003-1008.

Erkut, Celal(2001) İdari Yargının Yeniden Yapılandırmasında Yargılama Hukuku Kurallarının Etkinleştirilmesi Sorunu, İdari Yargının Yeniden Yapılandırılması ve Karşılaştırmalı İdari Yargılama Usulü, Ankara, Danıştay Tasnif ve Yayın Bürosu Yayınları, No:63, s.87-103.

Erkut, Celal/ Soybay, Selçuk(1999) Anayasa Ve İdari Yargılama Hukukuna İlişkin Kanunlar, Yenilenmiş 4.Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi.

Erlüle, Fulya(2015) Türk Borçlar Kanunu'na Göre Bedensel Bütünlüğün İhlalinde Manevi Tazminat, 2.Baskı, Ankara, Seçkin.

Ermenek, İbrahim, İstinaf Kanun Yolu ve Bölge Adliye Mahkemesinin İnceleme Sınırlarının Kapsamı, s. 11,<http://www.izmirbarosu.org.tr/Upload/files/haberler/%C4%B0stinaf%20Kanun%20Yolu%20ve%20B%C3%B6lge%20Adliye%20Mahkemesinin%20%C4%B0nceleme%20S%C4%B1n%C4%B1rlar%C4%B1n%C4%B1n%20Kapsam%C4%B1.pdf>, s.e.t. 27/07/2022.

Eroğlu, Orhan(2021) Islah, 4.Baskı, Ankara, Seçkin.

Eroğlu, Yaşar(1973) 'Danıştay Kanunuyla Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununa Atıf Yapılmayan Hallerde Hukuk Muhakemeleri Kanunu Hükümlerinin Danıştayda Uygulanışı' Danıştay Dergisi, S:8, s.24-32.

Ersöz, Ahmet Kürşat(2013) 'İdari Yargıda Islah ve Uygulaması' Konya Barosu Dergisi, Y: 41, S: 24, s.90-93.

Esin, Yüksel/ Dündar, Erol(1971) Danıştay'da Açılacak Tazminat Davaları, Ankara, Balkanoğlu Matbaacılık.

Evren, Çınar Can(2008) 'İptal Davalarında Kendiliğinden Araştırma İlkesi' GÜHFD, C:12, S:1-2, s.701-723.

Fleming James/Hazard, **Geoffrey /Leubsdorf**, **John**(2001) Civil Procedure, Newyork. Foundation Press.

Friedenthal, Jack/Kane, Mary Kay/Miller, Arthur(2015) Civil Procedure, Hornbook, Saint Paul.

Gençcan, Ömer Uğur(2013) 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Yorumu, Ankara, Yetkin.

Giritli, İsmet/ Bilgen, Pertev/ Akgüner, Tayfun/ Berk, Kahraman(2013) İdare Hukuku, 6.Baskı, İstanbul, Der Yayınları.

Göksu, Mustafa(2009) Hukuk Yargılamasında Vakıa ve Hukuk, Haluk Konuralp Anısına Armağan, C:1, Ankara, Yetkin Yayınları, s.323-350.

Göktepeoğlu, Ercan(2010) İdari Davada Davadan Feragat ve Davayı Kabul, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Görgün, Şanal/Börü, Levent/ Toraman, Barış/ Kodakoğlu, Mehmet(2020) Medeni Ussl Hukuku, 9.Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları

Gözler, Kemal(2009) İdare Hukuku, C:1, 2. Baskı, Bursa, Ekin Basın Yayın Dağıtım.

Gözübüyük, A. Şeref(2016) Yönetsel Yargı, 35.Bası, Ankara, Turhan Kitabevi.

Gözübüyük, A. Şeref/ Dinçer, Güven(2001) İdari Yargılama Usulü, 2. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi.

Gözübüyük, A. Şeref/ Tan, Turgut(2014) İdare Hukuku, C:2, 7. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi.

Gülin Güralp, Ayşe(2011) Anglo-Amerikan ve Kıta Avrupası Medeni Yargılama Hukuku Sistemleri'ndeki Reform Çalışmaları, Yeni Gelişmeler ve Türk Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi, İstanbul.

Gültekin, Kazım(2011) 'Askeri Yüksek İdare Mahkemesinde Açılan Tam Yargı Davalarında Tazminat Miktarının Değiştirilmesi' AYİM Dergisi, S:26, s.3-10.

Günday, Metin(2003) Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Hükümlerinin İdari Yargıda Uygulanma Alanı, İdari Yargının Yeniden Yapılandırılması ve Karşılaştırmalı İdari Yargılama Usulü, Ankara, Danıştay Tasnif ve Yayın Bürosu Yayınları, No:63, s.7-86.

Günday, Metin(2015) İdare Hukuku, 10.Baskı, Ankara, İmaj.

Gündüz, Fatma Ebru(2019) 'Mücbir Sebebin İdari Dava Açma Süresine Etkisi' Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:23, S:2, s.237-266.

Gündüz, Okan (2017) 'Islahla Dava Değerinin Artırılması Sonucunda Ortaya Çıkan Bazı Hukuki Meseleler' YBHD, S:1, s.193-214.

Güran, Sait(1980) 'Türk İdare Hukukunda Tazminat Miktarının Saptanması' Sorumluluk Hukukunda Yeni Gelişmeler Sempozyumu III, İstanbul, s.151-170.

Gürkan, Mehmet Fatih/Deniz, Yusuf/Boz, Selman Sacit(2013) 'İdarî Yargıda Kanun Yararına Bozma' Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:21, S:1 (30. YIL ARMAĞANI), s.105-127.

Gürsoy, Kemal Tahir(1973) 'Manevi Zarar ve Tazmini' AÜHFD, C:30, S:1, s.7-56.

Hanağası, Emel(2016) Medeni Yargılama Hukukunda Silahların Eşitliği, Ankara, Yetkin.

Hatemi, Hüseyin/ Gökyayla, K. Emre(2015) Borçlar Hukuku Genel Bölüm, 3.Baskı, İstanbul, Vedat Kitapçılık.

Hugues, Le Berre(2002) Droit du contentieux administratif, 1. Baskı, Paris, Ellipses.

İnal, Nihat(2003) Açıklamalı Hukuk Yargılama Usulü Yasası, C:1, Ankara, Kartal.

İyimaya, Ahmet(1985) 'Kısmi Tazminat Davasına İlişkin Bazı Sorunlar' Yargıtay Dergisi, C:11, S:3, s.193-205.

Kalabalık, Halil(2022) İdari Yargılama Usulü Hukuku, 16.Baskı, Konya, Seçkin.

Kale, Serdar(2010) Medeni Yargılamada Taraf Ehliyeti, İstanbul, On İki Levha.

Kaplan, Gürsel (2006) 'Danıştay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Manevi Tazminata Faiz Yürütülmesi Sorunu' AÜHFD, C:55, S:2, s.117-141.

Kaplan, Gürsel(2014) 'İdari Yargılama Hukukunda Sözlülük Usulü ve Tanık Dinlenebilmesi Hakkında Kısa Bir Değerlendirme' İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:13, S:1, s.33-46.

Kaplan, Gürsel(2017) İdari Yargılama Hukuku. 2. Baskı, Bursa, Ekin Yayınları.

Kaplan, Gürsel(2019) 'İddia ve Savunmanın Genişletilmesi veya Değiştirilmesi Yasağı İlkesinin İdari Yargılama Hukukunda Uygulanabilirliği' DÜHFD, C:24, S:41, s.183-227.

Kar, Bektaş(2002) 'Islah Kısmi ve Ek Dava Kavramları İle Dava Konusunun Islah Yoluyla Artırılmasının Getirdiği Sorunlar' Yargıtay Dergisi, C:28, S:3, s.416-450.

Kara, Burkay Can(2020) İdari Yargılama Usulünde Kanun Yararına Temyiz, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:11, S:1, s.353-371.

Kara, Burkay Can(2022) 'İdari Yargılama Usulünde İddianın ve Savunmanın Genişletilmesi ve Değiştirilmesi Yasağı Üzerine Düşünceler' İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, S:20, s.15-31.

Kara, Seyfettin(2017) 'İdari Yargılama Usulünde Islah' Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, S:10, s.409-443.

Karaarslan, Mehmet(2002) İdari Yargıda İddia ve Savunmanın Değiştirilmesi ve Genişletilmesi Yasağı, Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.

Karafakih, İsmail Hakkı(1952) Hukuk Muhakemeleri Usulü Esasları, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakülteleri Yayınları.

Karahanoulları, **Onur**(2019) İdari Yargı İdarenin Hukuka Zorlanması, Ankara, Turhan Kitabevi.

Karahasan, Mustafa Reşit(2001) Tazminat Hukuku, 6. Baskı, İstanbul, Beta.

Karakuş, Mehmet(2014) 'İdari Yargıda Islah' TAAD, S:17, s.383-417.

Karavelioğlu, Celal(2016) Açıklamalı, İçtihatlı ve İstinaf Kurumuyla İdari Yargılama Usulü Kanunu, 9.Baskı, Ankara, Adalet.

Karslı, Abdurrahim(2001) Medeni Usul Hukukunda Usuli İşlemler, İstanbul, Kudret.

Karslı, Abdurrahim(2012) Medeni Muhakeme Hukuku, 3.Baskı, İstanbul, Alternatif.

Kaşıkçı, Mahmut(2017) Vergi Yargılaması Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi, İstanbul, Filiz.

Kaya Gökmen, Gökçe (2021) Boşanma Davası Sırasında Ölen Eşin Mirasçılarının Boşanma Davasına Devam Etmesi, İstnabul, On İki Levha.

Kaya, Bora(2002) 'İdari Yargıda Deliller' Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kararlar Dergisi, S:17, s.228-260.

Kaya, Cemal(2011) 'Görevsiz Yargı Yerinde Açılan Tam Yargı Davasının "Görev Yönünden Reddi" Üzerine Tazminat Miktarı Değiştirilerek İdari Yargıda Açılmasına İlişkin Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu Kararının İncelenmesi' Terazi Hukuk Dergisi, C:6, S:59, s.90-93.

Kayar, Nihat(2015) İdari Yargı Kuruluş ve İşleyiş, 3.Baskı, Bursa, Ekin.

Keskin, Züleyha(2016) ‘İdari Yargıda İstinaf Kanun Yolu’ Türkiye Barolar Birliği Dergisi, C:29, S: 126, s.235-262.

Kıcaloğlu, Mustafa(2004) ‘Davanın Islahı-Dava Miktarının Arttırılması (HUMY’un 87/son cümlesinin İptalinden Sonraki durum)’ İstanbul Barosu Dergisi, C:78, S:2, s.514–540.

Kılıç, Ayhan(2009) İdari Yargıda Davalı ve Davalının Temsili, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Kılıç, Hilal Tuğçe(2022) İdari Yargıda Manevi Tazminat, Ankara, Seçkin.

Kılıçoğlu, Ahmet(2016) Borçlar Hukuk Genel Hükümler, 20.Bası, Turhan.

Kılıçoğlu, Mustafa(2012) 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu El Şerhi, İstanbul, Legal.

Kırbaş, Sadık(2015) Vergi Hukuku Temel Kavramlar, İlkeler ve Kurumlar, 20. Baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi.

Kıyak, Emre(2014) Türk Hukuk Muhakemesinde Dava Açılmasının Usul Hukukuna İlişkin Sonuçları, Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.

Kiraz, Taylan Özgür(2012) 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu İle Getirilen Yenilikler, Ankara, Adalet.

Koçak, Nazım Taha(2021) ‘Tam Yargı Davalarında Zararın Hesaplanmasına İlişkin İlkeler’ Adalet Dergisi, S:67, s.325-358.

Kuru, Baki(1973) ‘Hukuk Usulünde Aleyhe Bozma Yasağı’ AÜHFD, C:30, S:1-4, s.135-144.

Kuru, Baki(2001) Hukuk Muhakemeleri Usulü, C:2, 6.Baskı, İstanbul, Demir Demir.

Kuru, Baki(2015) Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı, İstanbul, Yetkin.

Kuru, Baki(2015) Medeni Yargıda Kısmi Alacak Davası Öldü, Yaşasın Belirsiz Alacak Davası ve İdari Yargıda Yaşasın Genişletilmiş Kısmi Alacak Davası, Prof. Dr. Ramazan ARSLAN’a Armağan, C:2, Ankara, Yetkin Yayınları, s.1063-1072.

Kuru, Baki(2020) Medeni Usul Hukuku El Kitabı, C:1, Ankara, Yetkin.

Kuru, Baki/ Arslan, Ramazan/ Yılmaz, Ejder(2012) Medeni Usul Hukuku, 23.Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları.

Küçük, Alper Tunga(2021) Vakıaların Toplanması Açısından Teksif İlkesi, İstanbul, On İki Levha.

Mazlum, Nagihan(2021) 'Medeni Usul Hukukunda Teksif İlkesi' AÜHFD, C:70, S:1, s.107-144.

Meriç, Nedim(2011) Medeni Yargılama Hukukunda Tasarruf İlkesi, Ankara, Yetkin.

Meriç, Nedim(2016) 'Medeni Yargılama Hukukunda Tasarruf ve Taleple Bağlılık İlkesinin Kapsamı ve Bazı Güncel Kararların Değerlendirilmesi' SDÜHFD, C:4, S:2, s.23-63.

Muşul, Timuçin(2012) Medeni Usul Hukuku, 3.Baskı, Ankara, Adalet.

Müderrisoğlu, Hakkı(1978) Danıştay Kanunu ve Danıştay Yargılama Usulü, Ankara, Doruk Matbaacılık.

Nakamura, Hideo(1976) Die Klageanderung in der Japanicchen Zivilprozessordnung, Grundprobleme des Zivilprozessrechts, s.125-133.

Nomer, Haluk(2000) 'Manevi Tazminat Alacağında Kısmi Dava Mümkün müdür?' İÜHFM, C:58, S: 1-2, s.221-229.

O'hare, **John**/ **Browne**, **Kevin**(2005) Civil Litigation, London, Sweet&Maxwell.

Odyakmaz Zehra(2003) İdari Yargı İle İlgili Öneriler, İdari Yargının Yeniden Yapılandırılması ve Karşılaştırmalı İdari Yargılama Usulü, Ankara, Danıştay Tasnif ve Yayın Bürosu Yayınları, No:63, s.141-151.

Odyakmaz, Zehra(1998) 'Genel Olarak İdarenin Sözleşmeleri' GÜHFD, C:2, S:1-2, s.141-195.

Odyakmaz, Zehra/ Kaymak, Ümit/ Ercan, İsmail(2014) İdari Yargı, 10.Baskı, İstanbul, Oniki Levha**.**

Oğurlu, Yücel(1998) 'Danıştay Kararları Işığında İdari Yargılama Usulünde Re'sen Araştırma İlkesi' Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:2, S:1, s.120-133.

Oğurlu, Yücel(2020) İdari Yargılama Hukuku El Kitabı, 1.Baskı, Ankara, Seçkin.

Oğuzman, Kemal/ Öz, Turgut(2016) Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C:1, İstanbul, Vedat Kitapçılık.

Olgun, Sevinç(2007) 'Islah Yolu İle Düzeltilemeyecek İşlemler' Terazi Hukuk Dergisi, Y:2, S:16, s.43–53.

Onar Sıddık Sami(1966) İdare Hukukunun Umumi Esasları, C:3, 3.Bası, İstanbul, İsmail Akgün Matbaası.

Öksüzoğlu, Hilal Tuğba(2019) Türkiye'de Deniz Ticareti Uyuşmazlık Çözüm Merkezi Kurulması Bağlamında German Maritime Arbitration Association Uyuşmazlık Çözüm Sistemi, İstanbul, On İki Levha.

Öncel, Mualla/ Çağan, Nami/ Kumrulu, Ahmet(2005) Vergi Hukuku, 13.Bası, Ankara, Turhan Yayınları.

Önen, Ergun(1976) 'Feragat ve Kabul Kesin Hüküm Teşkil Etmez' Ankara Barosu Dergisi, S:1, s.26–39.

Önen, **Ergun**(1979) Medeni Yargılama Hukuku, 3.Baskı, Ankara, Sevinç Matbaası.

Özay, İl Han(2017) Günışığında Yönetim, 3.Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi.

Özbudak, Coşkun(2015) 'İdari Yargıda Dava Değerinin Artırılması ("Mış Gibi" Bir Yasama İşlemi)' Terazi Hukuk Dergisi, C:10, S:106, s.128-135.

Özcan, Elvin Evrim(2011) 'İdari Yargılama Hukukunda Islah' Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S:92, s.224-237.

Özçelik, Volkan(2020) Türk Medeni Usul Hukukunda Taraflarca Getirilme İlkesi, Ankara, Adalet.

Özdemir, Halit Eyüp(2019) İdari Yargıda Dilekçeler Üzerine İlk İnceleme, İstanbul, On İki Levha.

Özekes, Muhammet(2009) Dava Dilekçesinde Hukuki Sebep Bildirmek Zorunludur, Haluk Konuralp Anısına Armağan C. I, Ankara, Yetkin Yayınları, s.745-781.

Özekes, Muhammet(2008) 'Sorularla Medeni Usul Hukukunda Yeni Kanun Yolu Sistemi (İstinaf ve Temyiz)' Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

Özekes, Muhammet(2013) Medenî Usûl Hukukunda Hukukî Dinlenilme Hakkı, Ankara, Yetkin Yayınları.

Özel, Yılmaz(2016) Adil Yargılanma Hakkı Kriterlerinin Türk İdari Yargılama Hukuku Açısından Muhtemel ve Gerçekleşen Etkileri, İstanbul, On İki levha.

Özelçi, Aytaç/ Simil, Cemil(2010) 'İdari Yargının İşlevi Yönünden Islah Kurumu' DEÜHFD, S:11, s.1715-1752.

Özgüldür, Serdar(1996) Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kararları Işığında Tam Yargı Davaları, Ankara, Yetkin Yayınları.

Özkan, Gürsel(2000) 'İdari Usul' Danıştay Dergisi, Y:30, S:101, s.13-40.

Özkaya, Eraslan(2012) Özel Hukukumuzda Zamanaşımı ve Hak Düşürücü Süreler, Ankara, Seçkin.

Özkaya, Ferendeci/ Hamide, Özden(2009) Kesin Hükmün Objektif Sınırları, İstanbul, On İki Levha.

Özmumcu, Seda(2013) 'Davanın Açılmasına Bağlanan Hukuki Sonuçların Davanın Açılmamış Sayılması Halinde Değerlendirilmesi' İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:70, S:2, s.183-205.

Özmumcu, **Seda**(2013) '1086 Sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Delillerin İkamesi Hakkındaki Hükümlerine Mukayeseli Bir Bakış' Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:.9, S:1, s.42-66.

Özmumcu, Seda(2014) 'Türk Hukukunda Yargıtay Kararları Işığında Re'sen Araştırma İlkesi' SDÜHFD, C:4, S:2, s.145-171.

Öztek, **Selçuk**/**Taşpınar Ayvaz**, **Sema**/**Kale**, **Serdar**(2020) 'Hukuk Muhakemeleri Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında 20 Mart 2020 Tarihli Kanun Teklifi'ne İlişkin Bazı Açıklamalar ve Kanun Teklifinin Değerlendirilmesi' TBB Dergisi, S:149, s.79-152.

Öztürk, K. Burak(2020) İdari İşlemin Sebep Unsuru: Yeni Bir Tanım Denemesi, Prof. Dr. Metin Günday Armağanı, C:2, Atılım Üniversitesi Yayını, s.1033-1051.

Peiser, **Gustave**(2014) Contentieux administratif, 16.Baskı, Paris, Dalloz, Paris.

Pekcanıtez, Hakan(2011) Belirsiz Alacak Davası, Ankara, Yetkin Yayınları.

Pekcanıtez, Hakan(2016) Makaleler, C:2, İstanbul, On İki Levha.

Pekcanıtez, Hakan/ Akyazılı, Erdem(2008) Islaha İlişkin Bazı Yargıtay Kararlarının İncelenmesi, Uğur Alacakaptan'a Armağan, İstanbul, s.553–559.

Pekcanıtez, Hakan/ Atalay, Oğuz/Özekes, Muhammet(2013) Medeni Usul Hukuku, Ankara, Yetkin.

Pekcanıtez, Hakan/ Özekes, Muhammet/ Akkan, Mine/ Taş Korkmaz, Hülya(2017) Pekcanıtez Usul Medeni Usul Hukuku, 15.Baskı, İstanbul, On İki Levha.

Postacıoğlu, **İlhan**(1966) Medeni Usul Hukuku Dersleri, İstanbul.

Postacıoğlu, İlhan(1975) Medeni Usul Hukuku Dersleri, İstanbul, Sulhi Garan Matbaası.

Postacıoğlu, İlhan/ Altay, Sümer(2015) Medeni Usul Hukuku Dersleri, 7.Baskı, İstanbul, Vedat Kitapçılık.

Rouault, Marie-Chiristine(2015) Contentieux administratif, 1.Baskı, Bruxelles, Larcier.

Ruhi, Canan/Ruhi, Ahmet Cemal(2015) Vergi ve İdari Yargı Hukuk Rehberi, Ankara, Seçkin.

Sancakdar, Oğuz (Editör)(2020) Fransız, Türk, Federal Alman İdari Yargılama Usulü Kanunları, Ankara, Seçkin.

Sancakdar, Oğuz(2007) 'İdari Yargıda Tek Dilekçe ile Dava Açma (Karşılaştırmalı Hukukî Analiz)' DEÜHFD, C:9, S:2, s.233-269.

Sancakdar, Oğuz/ Önüt, Lale Burcu/ Özelçi, Aytaç/Altınok Çalışkan, Elif/Bilgin, Sakine Nilüfer/Seyhan, Serkan(2022) İdari Yargı Pratik Çalışma Kitabı, 11. Baskı, Ankara, Seçkin.

Saygın, Engin(2011) 'İdari Yargıda İstinaf Mahkemesi Tartışmaları Üzerine Bir Analiz' İÜHFM, C:69, S:1-2, s.635-648.

Semiz, İmran(2021) Türk Vergi Yargılaması Hukukunda İstinaf, İstanbul, On İki Levha.

Sezer, Yasin/ Bulut, Uğur(2016) 'İdari Yargıda Belirsiz Tam Yargı Davası İhtimali' Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S:6, s.213-246.

Sezginer, Murat(2000) Ayrılabilir İşlem Kuramı, Ankara, Yetkin.

Siegel, **David**(2005) Newyork Practice, Newyork, Thomson West.

Sime, **Stuart**(2019) A Practical Approach to Civil Procedure, 21.Edition, Oxford, Oxford University Press.

Simil, Cemil(2013) Belirsiz Alacak Davası, İstanbul, On İki Levha.

Söyler, Yasin(2017) 'İdari Yargılama Usul Hukukunda Sebep İkamesi' TAAD, S:31, s.533-566.

Söyler, Yasin/ Yılmaz, Muhammet(2021) 'Temyiz Kanun Yolunda Uygulanan Parasal Sınırın Her Yıl Artırılmasının Görülmekte Olan İdari Davalara Etkisi' Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:29, S:3, s.2131-2168.

Sungurtekin Özkan, Meral(2013) Türk Medeni Yargılama Hukuku, İzmir, Barış.

Şenlen, Süheyla(1993) 'İdari Yargılama Usulü'nde İsbat ve Delil' Argumentum, Y:3, S:33, s.586-593.

Şirin, M. Cemil(2006) Yargı Kararlarına Göre İdari Sözleşmelerin Sona Erme Halleri, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Tahiroğlu, Fatih(2021) Medeni Usul Hukukunda Re'sen Araştırma İlkesi, İstanbul, On İki Levha.

Tan, Turgut(2018) İdare Hukuku, 7.Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi.

Tanrıver, Süha(2020) Medeni Usul Hukuku, 3.Baskı, Ankara, Yetkin.

Tansuğ, Çağla(2016) İdari Yargılama Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi, İstanbul, Beta.

Taş Korkmaz, Hülya(2008) 'Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu'na Göre Hâkimin Belirlediği Süreler ve Bu Sürelerin Hukukî Dinlenilme Hakkı ile İlişkisi' MİHDER, S:10, s.409-450.

Taşer, Aslıhan(2020) Vergi Yargılamasında Ehliyet, İstanbul, On İki Levha.

Taşpınar, Sema(1999) Medeni Yargılama Hukukunda Amaç Sorunu, Av. Dr. Faruk Erem'e Armağan, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, s.759-787.

Tercan, Erdal(2006) Medeni Usul Hukukunda (Kesin Sürelerin Kaçırılması Halinde) Eski Hale Getirme, Ankara, Yetkin.

Tuna, Yalçın(1955) 'Islah' Ankara Barosu Dergisi, S:1, s.595–604.

Tuncay, Aydın/ Özdeş, Orhan/ Başpınar, Recep(1986) 'İdari Yargılama Usulü' Yüzyıl Boyunca Danıştay, 2. Baskı, Ankara, Danıştay Başkanlığı Yayını, s.598-729.

Tutumlu, Mehmet Akif(2014) 'Tüketici Uyuşmazlıklarında Kısmi Dava ve Belirsiz Alacak Davası Uygulaması' Terazi Hukuk Dergisi, C:9, S:100, s.742–751. (Tüketici)

Tutumlu, Mehmet Akif(2014) Hukuk Yargılamasında Hüküm ve Gerekçe, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Tutumlu, Mehmet Akif(2015) Medeni Usul Hukukunda Islah, Ankara, Seçkin.

Tutumlu, Mehmet Akif(2022) Medeni Usul Hukukunda Islah, 6.Baskı, Ankara, Seçkin.

Türkoğlu, Kamile(2019) İdari Yargılama Usulüne Hâkim Olan İlkeler, 1.Baskı, Ankara, Seçkin.

Tüzüner, Özlem(2007) 'Dava Hakkı Unsuru Olarak "Hak"' Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S:2, s.497-507.

Uler, Yıldırım(1966) 'Sözleşmeli Personel-İdari Sözleşmeler' AÜHFD, C:22, S:1, s.215-238.

Uler, Yıldırım(1970) İdari Yargıda İptal Kararlarının Sonuçları, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

Uler, Yıldırım(1991) 'Yönetsel Yargıda Dava Süresi' I. Ulusal İdare Hukuku Kongresi İdari Yargı, Ankara, Danıştay Yayınları, s.209-263.

Ulukapı, Ömer(2001) 'Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu m.87/son Hükmünün İptali' Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:9, S:2, s.363-373.

Ulukapı, Ömer(2015) Medeni Usul Hukuku, Konya, Mimoza.

Ulusoy, Ali(2013) İdari Yaptırımlar, 1.Baskı, İstanbul, On İki Levha.

Umar, Bilge(1967) Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'muzun Mehaz Neuchatel Kantonundaki Tatbikatı, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

Umar, Bilge(2014) Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, 2.Baskı, Ankara, Yetkin.

Ünal, Mehmet(1978) 'Manevi Tazminat ve Bu Tazminat Çeşidinde Kusurun Rolü' AÜHFD, C:35, S:1, s.397-437.

Ünlüçay, Mehmet(1998) 'İdarenin Tazmin Borcu ve Enflasyon Olgusu' Danıştay Dergisi, S:94, s.3-10.

Üstündağ, Saim(1962) 'Süresinde Cevap Layihası Vermemenin Yaptırımı Vardır' İstanbul Barosu Dergisi, S:1-2-3, s.22-36.

Üstündağ, Saim(1967) İddia ve Müdafaanın Değiştirilmesi Yasağı, İstanbul, Cezaevi Matbaası.

Üstündağ, Saim(1977) Medeni Yargılama Hukuku, 2.Bası, İstanbul, Sulhi Garan Matbaası.

Üstündağ, Saim(2000) Medeni Yargılama Hukukunun Esasları, 6.Baskı, İstanbul, Alfa Basım Yayım ve Dağıtım.

Üstündağ, Saim(2003) 'Kısmi Davaya İlişkin Bazı Hukuki Sorunlar' Yargı Dünyası Aylık İçtihat, Mevzuat ve Bilimsel İncelemeler Dergisi, S:89, s.9–20.

Yalman, Macit(1982) 'Islah' İzmir Barosu Dergisi, Y:1, S:1, s.37–47.

Yaman, Murat(2022) İdari Yargı Dava Rehberi, Ankara, Adalet.

Yaman, Sadettin(2008) 'Adli ve İdari Yargıda Davaya Müdahale (Katılma) ve İdari Yargıda Aslî Müdahalenin Kabulüne Duyulan İhtiyaç' Terazi Hukuk Dergisi, S:22, s.95-104.

Yamlı, Mehmet Sadık(2016) Bireysel Başvuruda İdari Yargıya İlişkin İhlal Kararları, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları.

Yasin, Melikşah(2004) 'İdari Yargılama Usulünde Davadan Feragat ve Davayı Kabul' Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, C:8, S:3-4, s.149-184.

Yasin, Melikşah(2011) 'İdari Yargılama Usulünde Davaya Müdahale' İÜHFM, C:69, S:1-2, s.439-452.

Yasin, Melikşah(2015) İdari Yargılama Usulünde İspat, 1. Baskı, İstanbul, On İki Levha.

Yavaş, Murat(2012) Belirsiz Alacak Davasının İş Davalarına Etkileri, İş Hukukunda Güncel Sorunlar (2), Seminer–25 Mayıs 2012, İstanbul.

Yavuz, Cevdet/ Acar, Faruk/ Özen, Burak(2014) Borçlar Hukuku Dersleri Özel Hükümler, İstanbul, Beta.

Yayla, Yıldızhan(1981) İdari Yargılamanın Özelliği, Atatürk'ün 100. Doğum Gününü Kutlama Sempozyumu, Ankara, s.129-140.

Yayla, Yıldızhan(2009) İdare Hukuku, İstanbul, Beta.

Yenice, Kazım(1974) 'Organlarının Hukuka Aykırı İşlemlerinden Dolayı Devletin Sorumluluğu' Danıştay Dergisi, S:12-13, s.100-120.

Yenice, Kazım/ Esin, Yüksel(1983) İdari Yargılama Usulü, Ankara, Arısan Matbaacılık.

Yenipınar Berberoğlu, Filiz(2018) Uygulamada Islah, Ankara, Seçkin.

Yeşil, Sevgi Başak(2005) 'Medeni Usul Hukukunda Islah, Hukuk Genel Kurulu Kararı İncelemesi' Manisa Barosu Dergisi, Y:24, S:93, s.125-134.

Yıldırım, Kamil(1990) Medeni Usul Hukukunda Delillerin Değerlendirilmesi, İstanbul, Kazancı Hukuk Yayınları.

Yıldırım, Kamil(2000) Hukuk Devletinin Gereği: İstinaf, İstanbul, Nesil Matbaacılık.

Yıldırım, Kamil(2003) Teksif ve Sözlülük İlkeleri Açısından Yargılama Usulleri Hakkında Düşünceler, Prof. Dr. Ergun Önen'e Armağan, İstanbul, s.467-491.

Yıldırım, Turan(2008) İdari Yargı, 1. Baskı, İstanbul, Beta.

Yılmaz, Ejder(1983) 'İdari Yargıda İddia ve Savunmanın Genişletilmesi/Değiştirilmesi Yasağı' Ankara Barosu Dergisi, S:3-4, s.11-34.

Yılmaz, Ejder(1995) 'İddianın Dava İçerisinde Genişletilmesi Ek Dava Olarak Nitelendirilemez' Ankara Barosu Dergisi, Y:52, S:3, s.7–13.

Yılmaz, Ejder(2001) 'Islah Yoluyla Dava Konusunun Artırılması, (Anayasa Mahkemesi'nin 20.07.1999 tarihli ve 1/33 sayılı kararının değerlendirilmesi)' 11.05.2001 Tarihli Bildiri, Batıder, s.97–111.

Yılmaz, Ejder(2005) İstinaf, Ankara, Yetkin.

Yılmaz, Ejder(2012) Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, Ankara, Yetkin.

Yılmaz, Ejder(2013) 'Hukuk Muhakemeleri Kanununun Islah Konusunda Getirdiği Yenilikler' Bankacılar Dergisi, Özel Sayı, s.72–81.

Yılmaz, Ejder(2021) Medeni Yargılama Hukukunda Islah, 5. Baskı, Ankara, Yetkin.

Yılmaz, Ramazan(2013) 'Islah ile Dava Değeri (Müddeabih) Artırıldığı Anda Zamanaşımı Def'inde Bulunulacak Davalarda, Zamanaşımı Def'inden Kurtulmanın Mümkün Olup Olmadığı' İstanbul Barosu Dergisi, C:87, S:5, s.248-263.

Yılmaz, Sevda(2016) '6545 ve 6552 Sayılı Kanunlar Çerçevesinde İdari Yargılama Usûlü Değişiklikleri' TAAD, S:28, s.415-446.

Yılmaz, Yunus(2006) 'İdare Hukukunda Sebep Unsuru ve Sebep İkamesi' AYİMD, S:21, s.83-106.

Yılmaz, Zekeriya(2012) Hukuk Muhakemeleri Kanunu ve Getirdiği Yenilikler, Ankara, Adalet.

Yorgancıoğlu, Erçetin(1976) 'Danıştay Yargılama Usulünde Re'sen İnceleme Yetkisi' İdare Hukuku ve İdari Yargı İle İncelemeler I, Ankara, Danıştay Yayınları, s.218-251.

Zabunoğlu, Yahya Kazım (1982) 'İdari Yargılama Usulü: Genel İlkeler ve Pozitif Düzenlemeler' İdari Yargıda Son Gelişmeler Sempozyumu, Ankara, Danıştay Tasnif ve Yayın Bürosu Yayınları, No:33, s.87-101.